

1. Miiddus – Vedlegg 1

Norgga-Ruota Boazoguohtunkommišuvdna
Norsk-Svensk Reinbeitekommissjon

Fágalávdegotti rapporta Fagutvalgets rapport

Sámegiell/Dárogiell gáhppálat
Samisk/Norsk versjon

Sisdoallu

	OVDASÁTNI	8
	LOHKKIRÁVA	10
1.	BOAZOGUOHTUMAT SKANDINAVIAS	12
1.1	BOHCCO DÁRBBUT	12
1.1.1	Fysiologalaš dárbbut	12
1.1.2	Boazu dárbbáša iešguđetlágan guohtuma	14
1.2	LUONDDUGEOGRÁFALAŠ BEALIT	16
1.2.1	Geologiiija ja eanavuodđu	16
1.2.2	Topografiiija	18
1.2.3	Dálkkádat	20
1.3	ŠADDOKÁRTTAID ČUOLDINVOUHKI JA GUOHTUNŠLÁJAT	22
1.3.1	Obbalaččat	22
1.3.2	Soames šaddokárttat	24
1.3.3	Guohtunkárttaid čuoldinvuohki	24
1.3.4	Šaddošlájaid joavkolaga bidjan	28
1.4	JOHTALANVUOGIT	28
1.4.1	Ruotabeali johtalanmállet	30
1.4.2	Norggabeali johtalanmállet	32
1.5	GUOHTUNEATNAMIID GÁRŽŽIDEAPMI	32
1.5.1	Movt guohtuneatnamat gáržot	32
1.5.2	Gáržžideamit váikkuhit boazodoalu	36
1.5.3	Meahcceguovllut	36
2.	ROMSSA FYLKA JA NORRA NORRBOTTEN	40
2.1	LÁHKU/GUHKESVÁGGI – BASEVUOVDI – MEAVKI – ROSTU – GEAGGÁN	52
2.1.1	Lágu/Guhkesvákki boazoorohat	52
2.1.2	Basevuovddi boazoorohat	54
2.1.3	Meavki, Sálašvággi ja Nieidavuovdi orohagat	60
2.1.4	Rostu boazoorohat	66
2.1.5	Geaggámá čearru	70
2.1.6	Fágálávdegotti evttohus	74
2.2	DIEVÁIDVUOVDDI – MEAVKKI – LÁVNNJITVUOMI GUOVLLUT	74
2.2.1	Dieváidvuovddi boazoorohat	74
2.2.2	Lávnjitvuomi čearru	84
2.2.3	Fágálávdegotti evttohus	86
2.3	STÁLONJÁRGGA – ÁLDDESJÁVRRRI – SÁREVUOMI GUOVLLUT	88
2.3.1	Stálonjarga boazoorohat	88
2.3.2	Álddesjávri boazoorohat	90
2.3.3	Sárevuomi čearru	100
2.3.4	Fágálávdegotti evttohus	104
2.4	GIELAS – ÁLDDESJÁVRI – DÁLBMA	104
2.4.1	Gielas boazoorohat	104
2.4.2	Dálmmá čearru	110
2.4.3	Fágálávdegotti evttohus	114

Innehållsförteckning

FÖRORD	9
LÄSARVÄGLEDNING	11
1. RENBETE I SKANDINAVIEN	13
1.1 RENENS BEHOV	13
1.1.1 Fysiologiska behov	13
1.1.2 Renens krav på betet	15
1.2 NATURGEOGRAFISKA FÖRHÅLLANDEN	17
1.2.1 Geologi och jordmån	17
1.2.2 Topografi	19
1.2.3 Klimatpåverkan	21
1.3 VEGETATIONSKARTORS INDELNINGSSYSTEM OCH BETESTYPER	23
1.3.1 Allmänt	23
1.3.2 Några vegetationskartor	25
1.3.3 Renbeteskartans indelningssystem	25
1.3.4 Gruppering av vegetationstyper	29
1.4 FLYTTMÖNSTER	29
1.4.1 Flyttmönster i Sverige	31
1.4.2 Flyttmönster i Norge	33
1.5 INGREPP I RENBETET	33
1.5.1 Typer av ingrepp i renbetet	33
1.5.2 Ingreppens effekter på renskötseln	37
1.5.3 Ostörda områden	37
2. TROMS OCH NORRA NORRBOTTEN	41
2.1 OMRÅDET LAKSELVDALEN/LYNGSDALEN – HELLIGSKOGEN – MAUKEN – ROSTA – KÖNKÄMÄ	53
2.1.1 Lakselvdalen/Lyngsdalens renskötselområde	53
2.1.2 Helligskogens renbetesdistrikt	55
2.1.3 Mauken, Tromsdalen och Andersdalens renbetesdistrikt	61
2.1.4 Rostas renbetesdistrikt	67
2.1.5 Könkämä sameby	71
2.1.6 Sakutskottets förslag	75
2.2 OMRÅDET DIVIDALEN – MAUKEN – LAINIOVUOMA	75
2.2.1 Dividalens renbetesdistrikt	75
2.2.2 Lainiovuoma sameby	85
2.2.3 Sakutskottets förslag	87
2.3 OMRÅDET HJERTTIND – ALTEVATN – SAARIVUOMA	89
2.3.1 Hjerttinds renbetesdistrikt	89
2.3.2 Altevatns renbetesdistrikt	91
2.3.3 Saarivuoma sameby	101
2.3.4 Sakutskottets förslag	105
2.4 OMRÅDET GIELAS – ALTEVATN – TALMA	105
2.4.1 Gielas renbetesdistrikt	105
2.4.2 Talma sameby	111
2.4.3 Sakutskottets förslag	115

3. DAVIT NORDLÁNDA JA LULIT JA GASKA NORRBOTTEN	116
3.1 SKIEVVÁ – GÁBNA – LEAVÁŠ – GIRJJIS	120
3.1.1 Skievvá boazoorohat	120
3.1.2 Gábna čearru	124
3.1.3 Leaváš čearru	126
3.1.4 Girjása čearru	130
3.1.5 Fágálávdegotti evttohus	134
3.2 GIRJÁS – FROSTISEN – BASTE-UNNAČEAROŠ GUOVLLUT	134
3.2.1 Frostisen boazoorohat	134
3.2.2 Baste čearru	138
3.2.3 Unnačearoš	142
3.2.4 Fágálávdegotti evttohus	144
3.3 HÁBMER – SIRGES	144
3.3.1 Hábmer boazoorohat	144
3.3.2 Sirgá čearru	150
3.3.3 Fágálávdegotti evttohus	154
3.4 STORSKOG/SJUNKFJELL – DUORBUN	154
3.4.1 Storskog/Sjunkfjell boazoorohat	154
3.4.2 Duorbun čearru	156
3.4.3 Fágálávdegotti evttohus	160
3.5 BALVATN – DUORBUN – LUOKTA-MÁVAS – SEMISJAUR-NJARG	160
3.5.1 Bálvatn boazoorohat	160
3.5.2 Luokta-Mávas čearru	162
3.5.3 Semisjaur-Njarg čearru	166
3.5.4 Fágálávdegotti evttohus	170
3.6 SÁLTODUOTTAR – SEMISJAUR-NJARG	170
3.6.1 Sáltoduoddara boazoorohat	170
3.6.2 Fágálávdegotti evttohus	176
4. HELGELÁNDA JA VÄSTERBOTTEN	178
4.1 RIDDOLAGAS OROHAGAT HELGELÁNDIDAS	182
4.2 SÁLTODUOTTAR – SVÁIPA – ILDGRUBEN – GRAN – RAN GUOVLLUT	184
4.2.1 Sváipa čearru	184
4.2.2 Ildgruben boazoorohat	188
4.2.3 Gran čearru	198
4.2.4 Ran čearru	202
4.2.5 Fágálávdegotti evttohus	206
4.3 ILDGRUBEN – UBMEJE GUOVLU	206
4.3.1 Ubmeje tjeälddije	206
4.3.2 Fágálávdegotti evttohus	210
4.4 VAPSTEN – BYRKIJE – VILHELMINA NORRA – VILHELMINA SÖDRA – FROSTVIKENS NORRA	210
4.4.1 Vapsten čearru	210
4.4.2 Byrkije boazoorohat	214
4.4.3 Vilhelmina Norra čearru	220
4.4.4 Vilhelmina Södra čearru	224
4.4.5 Fágálávdegotti evttohus	228

3.	NORDRE NORDLAND OCH SÖDRA OCH MELLERSTA NORRBOTTEN	117
3.1	OMRÅDET SKJOMEN – GABNA – LAEVAS – GIRJAS	121
3.1.1	Skjomens renbetesdistrikt	121
3.1.2	Gabna sameby	125
3.1.3	Laevas sameby	127
3.1.4	Girjas sameby	131
3.1.5	Sakutskottets förslag	135
3.2	OMRÅDET GIRJAS – FROSTISEN – BASTE – SÖRKAITUM	135
3.2.1	Frostisens renbetesdistrikt	135
3.2.2	Bastes sameby	139
3.2.3	Sörkaitums sameby	143
3.2.4	Sakutskottets förslag	145
3.3	OMRÅDET HÁBMER – SIRKAS	145
3.3.1	Hábmers renbetesdistrikt	145
3.3.2	Sirkas sameby	151
3.3.3	Sakutskottets förslag	155
3.4	OMRÅDET STORSKOG/SJUNKFJELL – TUORPON	155
3.4.1	Storskog/Sjunkfjells renbetesdistrikt	155
3.4.2	Tuorpons sameby	157
3.4.3	Sakutskottets förslag	161
3.5	OMRÅDET BALVATN – TUORPON – LUOKTA-MAVAS – SEMISJAUR-NJARG	161
3.5.1	Balvatnets renbetesdistrikt	161
3.5.2	Luokta-Mavas sameby	163
3.5.3	Semisjaur-Njargs sameby	167
3.5.4	Sakutskottets förslag	171
3.6	OMRÅDET SALTFJELL – SEMISJAUR-NJARG	171
3.6.1	Saltfjells renbetesdistrikt	171
3.6.2	Sakutskottets förslag	177
4.	HELGELAND OCH VÄSTERBOTTEN	179
4.1	KUSTNÄRA RENBETEDISTRIKT PÅ HELGELAND	183
4.2	OMRÅDET SALTFJELL – SVAIPA – ILDGRUBEN – GRAN – RAN	185
4.2.1	Svaipa sameby	185
4.2.2	Ildgrubens renbetesdistrikt	189
4.2.3	Grans sameby	199
4.2.4	Rans sameby	203
4.2.5	Sakutskottets förslag	207
4.3	OMRÅDET ILDGRUBEN – UBMEJE	207
4.3.1	Ubmeje Tjeälddije	207
4.3.2	Sakutskottets förslag	211
4.4	OMRÅDET VAPSTEN – BYRKIJE – VILHELMINA NORRA – VILHELMINA SÖDRA – FROSTVIKENS NORRA	211
4.4.1	Vapsten sameby	211
4.4.2	Byrkijes renbetesdistrikt	215
4.4.3	Vilhelmina Norra sameby	221
4.4.4	Vilhelmina Södra sameby	225
4.4.5	Sakutskottets förslag	229

5.	DAVVI-TRØNDELÁGA JA JÄMTLÁNDA	230
5.1	ØSTRE-NÅÅMESJEVUEMIE – FROSTVIKEN – JINGEVARIE GUOVLLUT	234
5.1.1	Østre-Nååmesjevuemie boazoorohat	234
5.1.2	Jämtlánda leana davvit guovlu	238
5.1.3	Fágálávdegotti evttohus	242
5.2	LÅARTE – JOVNEVAERIE – NJAARKE	242
5.2.1	Låarte boazoorohat	242
5.2.2	Fágálávdegotti evttohus	246
5.3	SKJÆKERFJELL – GÁLPE – FÆREN	246
5.3.1	Skjækerfjell boazoorohat	246
5.3.2	Færen boazoorohat	248
5.3.3	Fágálávdegotti evttohus	254
6.	LULLI GUOVLU	256
6.1	LULLI-TRØNDELÁGA/HEDMARK – JÄMTLÁNDDA LEANA, LULIT GUOVLU	258
6.2	JÄMTLÁNDDA LEANA LULIT GUOVLU	264
6.3	FÁGALÁVDEGOTTI EVTTOHUS	266
	LITTERATURLISTE	268

5.	NORD-TRØNDELAG OCH JÄMTLAND	231
5.1	OMRÅDET ØSTRE NAMDAL – FROSTVIKENS NORRA – JINGEVARRE	235
5.1.1	Østre-Namdals renbetesdistrikt	235
5.1.2	Jämtlands län, norra delen	239
5.1.3	Sakutskottets förslag	243
5.2	OMRÅDET LÅARTE – JOVNEVAERIE – NJAARKE	243
5.2.1	Låartes renbetesdistrikt	243
5.2.2	Sakutskottets förslag	247
5.3	OMRÅDET SKJÆKERFJELL – KALL – FÆREN	247
5.3.1	Skjækerfjells renbetesdistrikt	247
5.3.2	Færens renbetesdistrikt	249
5.3.3	Sakutskottets förslag	255
6.	SÖDRA REGIONEN	257
6.1	OMRÅDET SØR-TRØNDELAG/HEDMARK – JÄMTLANDS LÄN, SÖDRA DELEN	259
6.2	JÄMTLANDS LÄN, SÖDRA DELEN	265
6.3	SAKUTSKOTTETS FÖRSLAG	267
	LITTERATURLISTA	269

Ovdasátni

Geassemánu 17.beivvi 1998 mearridii norgga-ruoŧa boazoguohtunkommišuvdna nammadit fágalávdegotti čuovvovaš mandáhtain:

Norgga-ruoŧa boazoguohtunkommišuvdna lea nammadan fágalávdegotti, man bargun lea guohtundilálašvuodaid čielggadit, iešalddis mandáhttaguovllus, ja dasto dan guovllu lahkosiin. Fágalávdegoddi galgá čielggadeami loahpalaš bohtosiid ovddidit rapportahámis kommišuvdnii.

Rapporta galgá makrodásis addit bajilgova luonddudiedalaš dilálašvuodaid birra mat váikkubít guohtuneatnamiid. Guohtuneatnamat galget čilgejuvvot regiounnmaid mielde ja orohagaidlčearuid dásis, ja maiddáí movt guohtuneatnamat adnojit dálá dilis. Fágalávdegoddi galgá maiddáí rapportastis defineret gos leat vejolaš áigodatguohtumat ja árvoštallat guohtumiid optimála anu suktii, vásihusaid bokte mat leat huksejuvvon guovlluid anu vuodul ja diedalaš dieduid vuodul.

Fágalávdegotti vuosttaš čoahkkín lei čakčamánu 1.beivvi 1998. Das maŋŋil leat fágalávdegottis leamaš 11 čoahkkima, ja dat loahpahii barggus ja dohkkehii rapportta ovttaijenalaččat.

Helsset, njukčamánu 1.beivi 2000.

Kenneth Broman
jodiheaddji

Norgga bealis:
Olav Mathis Eira
Ansgar Kosmo
Ing-Lill Pavall

Ruoŧa bealis:
Karina Lövgren
Bror Saitton
Per Mikael Utsi

Förord

Den 17 juni 1998 beslöt den svensk-norska renbeteskommissionen att tillsätta ett sakutskott/fagutvalg med följande mandat:

Svensk-norska renbeteskommissionen har tillsatt ett sakutskott för att beskriva betesförhållandena i och i anslutning till mandatområdet. Sakutskottet skall redovisa sina slutsatser i en rapport till kommissionen.

I rapporten ges en översikt på makronivå av de naturvetenskapliga förhållanden, som påverkar betesunderlaget. Betesresurserna skall redovisas regionalt och lokalt liksom också hur resurserna utnyttjas idag. I rapporten skall sakutskottet också definiera möjliga säsongsbetesområden och bedöma betestillgången så att ett optimalt betesutnyttjande kan nås med hänsynstagande till erfarenheter av områdets tidigare användning och förefintligt vetenskapligt faktaunderlag.

Sakutskottet höll sitt första möte den 1 september 1998. Därefter har utskottet hållit 11 möten och avslutat sitt arbete genom att enhälligt antaga rapporten.

Helsingfors den 1 mars 2000.

Kenneth Broman
ordförande

För Norge:
Olav Mathis Eira
Ansgar Kosmo
Ing-Lill Pavall

För Sverige
Karina Lövgren
Bror Saitton
Per Mikael Utsi

Lohkkiráva

Leat 5 regiivna mas mii čilget čearuid ja boazorohagaid birra. Álggos čájehuvvo regiivdnakárta ja obbalaš dieđut regiivna birra. Regiivdnávdálddáhus muitala orohagaid/čearuid obbalaš boazologu, doalloovttadagaid logu, njuovvandeattuid, buvttadeami ja eará. Fágálávdegoddi lea regiivnain juohkán guovlluide. Daid iešgudette orohagaide/čearuide evttoha fágálávdegoddi rádjersttideaddji boazoguođoheami. Čearuid čilgehusain leat vuollekapihttalat.

Lulli-Trøndelága ja lullit/oarjelit Jämtlánda regiivna dáfus čilgejuvvo obbalaččat, iige čuovo seammalágan čilgenvuogi go eará orohagaid ja čearuid oktavuodas.

Boazorohagaid ja čearuid čilgehusain leat čuovvovaš vuollebajilčállagat:

Areála ja doaibmadilálašvuodát

- geográfalaš rájít
- doaibmavuohki
- historjá, ránnját
- mihtilmasvuodát
- kárta mas guohtuneatnamat ja eatnamiid atnu muitaluovvo, ja veahá maid eará áššit mat gullet beaivválaš boazodollui (guottetbáiki, johtingeainnut, rusttegat, áiddit ja gárddit, orrunbáikkít). Orohagaid ja čearuid kárttat eai leat jur áibbas ovttaláganat.

Guohtun

- obbalaččat čilget guohtumiid ja guohtumiid olahattivuoda
- meroštallat areála
- guohtunšlájat ja šaddochohkiidus
- ii-anihahtti eanan

Oktiigeassu

- lávdegoddi árvvoštallá orohagaid/čearuid guohtuneatnamiid, váttisvuodaid, dárbuid ja eará beliid
- soames háve vihkedallat molssaevttolaš čovdosiid

Orohagaid čilgehusain leat dasa lassin dát vuollekapihttalat

Luondudilálašvuodát

- geologijja
- topografijja
- guohtunšlájat ja guohtundilálašvuodát
- dálkkádagat (temperatuvra, arvi/borga, muohtagovččas)

Čearuid čilgehusain leat dasa lassin dát vuollekapihttalat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

- boazodolliid lohku, boazolohku

Fágálávdegotti evttohus

Fágálávdegoddi lea, dalle go evttoha rádjersttideaddji guođoheami, vuodđudan su árvvoštallama heivvolaš eanangeavaheami vuodul ja objektiivvalaš eavttuid mielde. Mii eat ákkastala evttohusaideamet, danne go evttohusat lea čilgehusa logalaš loahppabohtosat. Muhtin guovlluid dáfus lea fágálávdegoddi árvalan moattelágan evttohusaid, maid leat bidjan manjalaga (1, 2, 3 ...).

Fágálávdegotti evttoha njealjelágan rádjersttideaddji guođoheami:

1. **Oktasašdoallu** mielldisbuktá ahte ealut leat ovttasiiddas muhtin áigodagain jagis. Dán vuohkái adno ráddjejuvvon konvenšuvdnaguovlu, danne go ovttasbargi siiddat šiehtadit gaskaneaset mainnaláigiin sii atnet guohtuneatnamiid.
2. **Konvenšuvdnaguovllut** leat viidábuš, ovtaoli duovdagat, gos ealu guođohit, eige leat mearriduvvon guođohanáiggit, jus eai daddjo sierra. Vuoigatvuodát ja geatnegasvuodát čuvvot jagi 1972 konvenšuvnna mielde.
3. **Rádjeguođoheapmi.** Dás lea sáhka smávit eanansiin, mat leat lagamusas orohaga/čearu guohtonguovllu, ja leat dakka nuppe bealde riikaráji. Daid eanansiid sáhtta guođohit seammá prinsihpa mielde go jagi 1972 konvenšuvnna § 9.
4. **Riekti rasttidit ráji.** Guovlluin, gos váilot lunddolaš oazit, muhto gos guohtumat leat várrejuvvon eará atnui, addo riekti rasttidit riikaráji. Riekti dehe vuoigatvuohta sisttisoallá dan ahte boazodolliin lea vuoigatvuohta viežžat ja váldit ruovttoluotta bohccuid mat leat mannan ráji rastá, muhto ii leat lohpi johtit dán guvlui, iige galgga vuogáidahttit dán vuogi.

Oanádus: m bm = mehtara badjelis meara

Läsarvägledning

Sameby- och distriktsbeskrivningarna presenteras i fem regioner. I inledningen till varje region finns en regionkarta och allmän presentation av regionen. För renbetesdistriktens/samebyarnas del ges i regionbeskrivningen en generell översikt om renantal, driftsenheter, slaktvikter, produktion m.m. Sakutskottet har inom varje region utskiljt ett antal områden. Efter varje område ger sakutskottet förslag på gränsöverskridande renbete. Beskrivningarna för samebyarna och renbetesdistrikten är uppdelade i ett antal underkapitel.

I regionen Sør-Trøndelag och södra Jämtland ges en samlad beskrivning som inte följer samma mönster som beskrivningarna för de övriga distrikten och samebyarna.

Beskrivningen av samebyar och renbetesdistrikter har följande gemensamma underkapitel:

Areal och driftsförhållanden

- geografiska gränser
- driftsmönster
- historia, grannar
- specifika karakteristika
- karta som beskriver betesområdena och markanvändningen, samt andra förhållanden av betydelse för den dagliga renskötseln (kalvningsland, flyttleder, anläggningar, stängsel, visten). Kartan er några olika i sin redovisning av samebyar och renbetesdistrikter.

Betestillgångar

- almen beskrivelse av betene
- arealberäkning
- betestyper och sammansättning
- impediment

Sammanfattning

- utskottets analys av distriktets/samebyns tillgångar, problem, behov etc.
- eventuell dröftning av alternative lösningar

I beskrivningen av renbetesdistrikterna er det också et kapitel om

Naturförhållande

- geologi, jordmån
- topografi
- betestyper och betesförhållanden
- klimatförhållanden (temperatur, nederbörd, snöförhållanden)

I beskrivningen av samebyarna er det i tillegg under

Areal och driftsförhållanden

- antal renägare, renantal

Sakutskottets förslag

Sakutskottets förslag på gränsöverskridande renbete bygger på rationella och objektiva kriterier. Här ges inga motiveringar i och med att förslagen är en logisk konklusion av beskrivningarna. Däremot ger sakutskottet för vissa områden flera förslag som prioriteras (1, 2, 3 ...).

I förslagen finns fyra former for gränsöverskridande bete:

1. **Samdrift** innebär att flokken kan vara sammanblandad någon del av året. I denna modell finns inte behov av avgränsade konventionsområden i.o.m. att samarbetsparterna kommer internt överens om fördelningen och nyttjandet av markerna.
2. **Konventionsområden** består av ett större enhetligt område för bete utan tidsbegränsningar om annat inte anges. Övriga rättigheter och skyldigheter enligt konventionen 1972.
3. **Gränsbete**. Det är frågan om ett (mindre) angränsande område på andra sidan riksgränsen som nyttjas enligt samma princip som 9 § i konventionen 1972.
4. **Rätt till överträdelse**. Där som inga naturliga gränser finns men betesområdena reserverats för att annat bruk ges rätt till överträdelse. Rätten innebär att renägarna har rätt att hämta och vända ren men inte flytta till och systematiskt beta i området.

1. Boazoguohtumat Skandinavia

1.1 Bohcco dárbbut

Miehtá Davvikálohta leat asehis guohtoneatnamat bohccuide. Boazu lea luonddudilálašvuodaid hálddus birra jagi. Guohtunšattut leat iešguđetláganat jagi iešguđetge áiggis, ja guohtundilli váikkuhage dasto man ollu boazu guohtu ja movt johtala. Dákko dáfus lea boazu sierralágan dilis, Skandinávia eará dábmojuvvon eelliid suktii. Go mii árvvoštállat guohtumiid, bidjat bohcco fysiologalaš dárbbuid vuodđun ja makkár guohtuma boazu dárbbáša.

1.1.1 Fysiologalaš dárbbut

Boazu maiddá, nu movt earáge eallit, dárbbáša karbohydráhtaid ja buoiddi, maid joraha álšan ja doalaha goruda doaimmaid, oažžu lieggasa ja sáhtá lihkadit. Proteiinnat, vitaminnat ja minerálat adnojit hukset dehkiid ja eará gorutgodđosiid, ja mielkki buvttadeapmái.

Boazu lea, nu movt eará smirezasti¹ eallit nai, ere-noamážit heivehuvvon smoldet guohtunšattuid. Almatge smoaldanit duššefal okta oasáš das maid boazu guohtu. Dakkár guohtunšattut mat smoaldanit geahppasit, leat buorit guohtun. Ruonasšattut smoaldanit álkimusat dalle go leat beallešattus ja smoaldaneapmi hedjona dađi mielde go šattuid šaddandássi ovdána. Go biebmusmoaldahuvvá unnán, ii oáččo boazu nu ollu energiija dehe álšša. Maiddá biebmojohtin čolliid čađa mánná njozebut.

Boazu lea mihá buorebut, go eará smirezasti eallit, heivehuvvon smoldet jeahkála. Jeahkála smoaldaneapmi lea buorre birra jagi. Dainna lágiin nagoda boazu doalahit buorren obbalaš biebmosmoldema, vaikko vel eará guohtun leage vánis ja maiddá kvalitehta lea rievddalmas. Dađistaga go čavččabeallái hedjona ruonasšattuid smoaldaneapmi, guohtugoahtá boazu eambo jeahkála, iige guođo nu ollu ruonasšattuid, ja nu nagoda almmatge doalahit dássedis biebmosmoldema.

Jeagil smoaldana geahppasit, muhto lea ovttageardánis fuođđar. Jeagelšlájain oažžu boazu nu ollu álšša (karbohydráhtaid) ahte ceavzá badjel dálvvi, muhto váilot proteiinnat, vitaminnat ja minerálat. Bohcco guomočoavjebaktearat dárbbášit dađistaga ee. proteiinnat, ja danne váikkuha smolden čoavjjis ahte boazu, mii lea jeagelguohtumis, deahkkehuvvá dálvet. Boazu deahkkehuvvagoahtá dakkaviđe go boahtá jeagelguohtumii. Muhto bohccos lea sierralágan vuohki mainna easttada vai ii deahkkehuva, go boazu sáhtá “nuppádassii geavahit” nitrogena, maid eará smirezasti eallit eai sáhte.

Vaikko boazu deahkkehuvváge, sáhtá dat liikká lossut dálvet, jus fal lea buorre jeagelguohtun, mas boazu oažžu eambo energiija go dat man loaktá. Dát energiija jorrá buoidin gorudii ja čoggo dohko nu ahte boazu ii geahpo.

Boazu guoira gal dábálaččat dálvvis. Rávis njiñnelas geahppu giđđii 15 % čakčadeattu ektui, vaikko leage čoavjjehin ja miessi deaddá 4-5 kg šattadettiin. Sarvát sáhttet geahpput 30 % čakčamánu juovlamánnui. Dálvvi mielde geahppot bohccot dađistaga ja erenoamáš heajos guohtumis sáhttet geahpput gitta 50 % rádjái. Jus guohtun hedjona nu sakka ahte čoavjeliema goiká, dehe nuppeládje dadjat ahte mikroorganismmat nohket, nealgugoahtá boazu. Lassin dasa ahte boazu dárbbáša eallámuša (proteiinnat ja minerálat), gollada boazu deahkemássa ja joraha dán energiijan. Guhkálmás nealgumiin ii nagat šat boazu doalahit dábálaš gorutdoaimmaid ja jápmá.

Miesit ja boarrasit varrasat nelgot bahábut go njiñnelasat ja čearpmahat. Sarvát rávžet ragatáiggi, ja nuolppot manahit maiddá bohccuidgaskasaš árvođási. Nuolppot eai bálle guohtut ráfis, danne njiñnelasat doroldahitet nulpobohccuid eret suvnnjiin. Geahppes miesit sáhttet nealgut. Smávva állduin leat dávjá geahppes miesit, mii fas dagaha stuorit miessejámus. Heajos dálveguohtun dagaha fas állduid mielkeheabbon go dábálaš dan vuosttaš geasi, ja dat fas váikkuha ahte miesit leat geahppaseappot čakčat. Boazomassimat, mat bohcciid fysiologalaš beliid sivas, eai leat nu oidnosis danne boraspirevahágit lassánit dađistaga.

Bohccuid sáhtá biebmat fuođđariiguin dálvet heajos guohtumiid áigge, ja dustet váttisvuoda dainnalágiin. Guomočoavjji mikrobat dahket almmatge duššin dáid iešguđetlágan fuođđaršlájaid. Danne dárbbášit bohccot dagalduvvat fuođđariidda hui árrat, dan bále go mikroorganismmat leat olleslogus čoavjjis ja nákejit smoldegoahtit ođđa fuođđariid. Eanas boazoeaigigádat eai almmatge biebmagoađe bohccuid áiggi, muhto vurdet eaigo guohtumat buorrán. Doloža rájes lei vierrun diktit ealu lávdat jus heajos guohtumat biste guhkit áiggi. Dalle boazu ieš ohcá guohtuma mii gávdnoš.

Dálvet guohtu eallu eanas áigge, lea lodji, iige manat álššaid duššái. Lihkadeapmái adnojit álššat, ja joavdelas lihkahallan dehe lihkadeapmi manaha álššaid. Lihkahallan sáhtá ovdamearkka dihte leat čohkkemat, boraspiret ja mátkkošteaddjit muosehuhttet ealu, dehe eallu ruvjala jna. Lassin dasa gaskalduvva guohtumiin. Álšamanaheami ii sáhte šat buhttet manjil eambo guohtumiin. Danne geahppu boazu, ja jus hui hejot mánná, sáhttet váibbahat jápmat go oalát nohkkokit duksejuvvon buoiddis.

1. Smirezasti. Bohccos leat njeallje čoavjji gos biebmusmoaldahuvvá. Boazu álgá smirezastit guhtojuvvon šattu, go álggos vuos lea suoskan oalulbániiguin ja njiellan. Guomočoavjjis leat mikroorganismmat dehe čoavjeliema mii váikkuhan biepmu smoaldaneami.

1. Renbete i Skandinavien

1.1 Renens behov

Renen lever över hela Nordkalotten under extrema naturförhållanden. Den är beroende av betesmark hela året och eftersom växtligheten varierar under året, växlar renens betesintag och levnadsförhållanden. Detta gör att renen har speciella behov jämfört med andra tama djur i Skandinavien. Som utgångspunkt för en bedömning av betena följer här en kort redogörelse av renens fysiologiska behov och djurens krav på bete.

1.1.1 Fysiologiska behov

I likhet med andra djur behöver renen kolhydrater och fett som ger energi för upprätthållandet av livsfunktionerna, och gör att kroppen kan producera värme och fysisk aktivitet. Proteiner, vitaminer och mineraler behövs för att bygga upp muskler och andra kroppsvävnader, och för produktion av mjölk.

Renen har, i likhet med andra idisslare¹, en särskild förmåga som gör att den kan smälta växter som den betar. Likväl bryts endast en del av foderintaget ned. Det är bete av lättsmälta växter, som är av god kvalitet. Nedbrytningen av gröna växter är störst när växten är späd och försämras i takt med senare utveckling. Vid låg nedbrytning får renen ut mindre energi. Hastigheten genom mag- tarmkanalerna är också lägre.

Jämfört med andra idisslare har renen en särskild förmåga att bryta ned laven. Nedbrytningen av lav är hög under hela året. Detta gör det möjligt att upprätthålla en totalt sett hög nedbrytning även om tillgången och kvalitén på annat bete varierar. Allteftersom nedbrytningen av gröna växter går ned under hösten, kan den totala nedbrytningen hållas uppe genom att öka andelen lav och reducera intaget av gröna växter.

Även om nedsmältningen av lav är hög, är det ändå en mycket ensidig föda. De olika typerna av lavar ger renen så mycket energi (kolhydrater) att den kan överleva vintern, men saknar proteiner, vitaminer och mineraler. Eftersom mikroorganismerna i vommen behöver tillförsel av bl.a. protein, kräver nedbrytningsprocessen att ren som betar lavar bryter ner muskelmassa. Nedbrytningen startar samtidigt som djuren går över till lavbete. För att minska behovet av sådan nedbrytning har renen utvecklat en egen förmåga att "återvinna" kväve, ett ämne som andra idisslare avsondrar med avföringen.

Om djuren trots nedbrytningen av muskelmassa likväl ökar i vikt under vintern, beror det på att lavbetet är så rikligt att tillgången på energi är större än

förbrukningen. Detta lagras som fett i större mängder än vad som förloras i muskelmassa.

Den normala anpassningen till naturmiljön gör att renen avmagrar under vintern. En fullvuxen vaja förlorar cirka 15 % av sin höstvikt fram till våren, även om hon bara föder en kalv som väger 4–5 kilo vid födseln. Vuxna tjurar kan förlora 30 % av kroppsvikten från september till december. Under vintern fortsätter viktnedgången, i extrema fall kan minskningen vara ca 50 %. Där betestillgången är så liten att mikroorganismerna i vommen dör ut, övergår avmagringen till svält. Förutom att täcka behovet av mat (proteiner och mineraler) kan muskelmassan då brytas ner för att också ge energi. Sista delen av en svältfas är att vitala livsfunktioner slås ut, och djuren dör.

Kalvar och äldre renoxar är värre utsatta för svält än vajor och ettåriga djur. Förutom avmagring under brunsten, förlorar oxarna sina sociala positioner när de har fällt sina horn. Foderupptagningen blir därför lägre, eftersom vajorna jagar iväg dem från betesgröparna. Kalvar med låg vikt är utsatta för svält. Små vajor föder ofta små kalvar, vilket leder till stor dödlighet bland kalvarna. En vinter med dåliga beten medför att vajorna får mindre mjölk än normalt påföljande sommar, vilket återigen leder till att kalvarna kommer att väga mindre påföljande höst. Sådana fysiologiskt betingade förluster överskuggas emellertid alltmer av förluster på grund av rovdjur.

Det är möjligt att avhjälpa dåliga vinterbeten genom utfodring av djuren. De olika foderslagen bryts emellertid ned av olika mikroorganismer i vommen. Omställningen bör därför ske så tidigt att mikroorganismerna är intakta och kan ställa om sig förhållandevis lätt till det nya fodret. De flesta renägare börjar emellertid inte utfodringen i tid, utan hoppas på att betena skall bli bättre. Sedan gammalt har strategin varit att låta renarna sprida ut sig, när betet är dåligt under en längre period. Renen kan då själv finna det lilla bete som eventuellt är tillgängligt.

Under vinterhalvåret är djuren anpassade så att mesta möjliga tid används för att beta. Rörelse kräver energi, och onödig rörelse innebär förlust av energi. Detta kan vara samlingar, störningar på grund av rovdjur eller turister, eller att renen utför arbete (springer, hoppar o.s.v.). Dessutom tillkommer förlorad betes-tid. Dessa energiförluster kan inte kompenseras senare med större foderintag. Det leder därför till viktförluster, och i värsta fall till att djuren dör, som en följd av att alla lagrade energiresurser har utnyttjats.

Renens begränsade levnadsförhållanden vintertid, kompenseras av en extrem förmåga att lägga upp reserver av fett, proteiner, mineraler och vitaminer under sommaren. Detta gör den genom att välja ut de

1. Idisslare: Födan tuggas sönder med hjälp av extra breda kindtänder och bryts ner i fyra magar. Efter den första fasen stöts födan upp och tuggas ytterligare (idisslas). I en av magarna, vommen, bidrar mikroorganismer till nedbrytningen.

Dálvet lea bohccui oalle goaivumuš ealádaga muohttaga vuolde, ja bohcco gorut buhtte heajos dálveguohtuma sierralágan vugiin, namalassii dukse buoiddi, proteiinnaid, minerálaid ja vitamiiinnaid. Danne han boazu válljestalláge geasset álbmámuš šattuid ja šaddoosiid, mat addet eanemus eallámuša. Jus mahká dálveguohtun addá vejolašvuoda ealihit bohccuid dálvvi badjel, lea fas bievlaguohtun mainna bohccot álsšaiduvvet ja lassánit.

Boazu, nu movt eará smirezasti eallit, guohtu muhtin gaskkaid ja nuppevuoru fas smirezastá. Sihke guohtun ja smirezastin darbbášuvvojit energiija ávkin joraheapmái. Eará doaimmat, mat iešguđetge láhkái gaskkalduhttet guohtuma, hehttejit energidukšema. Goas ealli smirezastá ja goas guohtu, lea gitta jahkeáiggiis ja guohtunkvalitehtas. Bohccuid dábiid vuodul mii ipmirdit buorebut ollislaččat bohcco guohtundiálašvuodaid.

1.1.2 Boazu dárbbáša iešguđetlágan guohtuma

Guohtumat rievddadit jagi áiggiid mielde, muhto rievddadit maiddá guovlluid gaskka. Iešguđetlágan šattut čoahkkanit ovttasadjái dihto báikkiide maid fágalaččat gohčodit šaddoservodahkan. Šaddoservodagat leat vuodđun go systemalaččat guorahallá bohcco guohtunšattuid².

Bohcco johtalepmi eananmálliid gaskka, lea sihke šattuid ja dálkkiid duohken. Beaivválaš boazobarggus dárbbášuvvo máhttit árvoštallat sihke bohccuid dábiid, topografiija, dálkkádagaid ja biekká oktiigullevašvuoda ja movt dat váikkuhit obbalaš dilálašvuodaid. Almmatge lea guohtumiid geavaheapmi vuodđun bohcco nuppástuvvi guohtundárbui jagi áiggiid mielde.

Bievlla áigge dárbbáša boazu aiddoihtán lasttaid, rásiid, suinniid ja urttaid. Giđđageasi dehe árrageasi guohtu boazu lulábeale rámaid, bievllaid ja jekkiid. Dađistaga guohtu eambbo soahkevuvddiin. Manñil fas dárbbáša boazu mannat alla várreatnamiidda ja guohtut jassaguoraid, gokko leat aiddoliddon šattut. Aiddoliddon šattuin lea unnán sáras ja smaldanit geahppasit. Jasat leat hui mávssolaččat dađistaga go geassu.

Geassebáhkaid áiggi bálgagoahtá boazu divrriin ja dálkkiin ja gaskkalduvvá guohtumiin. Bohccos leat unnán bivastatrávssát, ja danne bálgá báhkain. Boazu dárbbáša gálu báikki, namalassii beassat eret alimus divregivssis. Várreboazodoalus leat jasat váriin buoremus bálganbáikki, ja vuovdeboazodoalus manná fas boazu njuoska, boares guossavuovdá, gaskkohagaid sáhtta áinnas dollasuova vuollái hárjehit bohccuid.

Go gáluda idjii, luoitáda boazu legiide dehe jekkiide guohtut. Boazu dárbbáša guovttelágan eanansiid lalkalaga, gos lea oanehis gaskka bálganbáikki ja guohtuma gaskkas. Gártá measta jorgguládjge go eatnamat,

main ii leat šaddu, gártet mávssolaš “guohtumiin”, dannego bohccot dárbbášit dáid duovdagiid vai sáhttet atnit ávkki legiin, gos lea guohtun. Dasto ii leatge šat guohtuma kvalitehta aivvefal gitta das mii lea oinnolaččat eatnamis, muhto maiddá bohcco eará dárbbut galget vuhtiiváldot.

Manñigeasi ja árračavčča lea guoppar báris guohtun, ja guobbarat adnojit bohcco minerálduksemii. Manñil go bohccot leat guhton smávva čoran geasset bárisguohtuma áiggi, vistigoahtá várreboazu vuvddiin guobbariid, ja nu lávdá eallu.

Lunddolaš oazit berrejit adnot bievlaguohtumiidda rádjin, ovdamearkka čázadagat ja vielttit. Oazit doalahit ealuid sierralaga, ealut eai dalle masttat, ja lea geahppasit bargat.

Skábman ja čakčadálvvi guohtu boazu rissit ja jeahkála, ja dađistaga dagalduvvá ruonasguohtumis jeagelguohtumii. Dálveguohtun mas lea aivvefal jeagil, šaddá dalle go muohta lea badjel 30 cm ja temperatuvra njiedjá -10°C . Dálvet lea jeagelguohtun áibbas dárbbášaš guohtuma kvalitehta dáfus. Muhtinmuddui dárbbáša boazu maiddá earalágan šattuid go jeahkála, vai biebmosmoaldaneapmi doaibmá dohkálaččat. Šattut sáhttet mahká leat sarrit- ja čáhppesmuorjedaknasat. Dálveguohtumis sáhtta jeagelmearri, man boazu guohtu, rievddadit snoagga 30 %:s sullii 80 % rádji.

Lassin guohtunšattuide dárbbášuvvo maiddá ahte lea goaivvesguohtun. Luotkkomuohttagis lea buorre ealádat juohke sajis. Dađistaga go biekkat, borggat ja arvvit ja buollašat čeargadiid muohttaga, hedjona³ ealádat. Guohtumat hedjonit maiddá jus jeagil jieknu ja čođdaluvvá, dehe muohtagovččas čođdu ja čilvu. Njázudeapmi ja galbmin dahket cugno, ja heajudit ealádaga. Manñidálvve cuonuda go beaivváš báitá beaiveguovdil ja idjii buolašta. Nu hedjona ealádatkvalitehta, vaikko vel iešalddis šattut livččege buori kvalitehtas. Topografiija ja šattut eanangierragis, mearridit guohtuma olahatuvuoda. Siseatnamis, nudaddjon kontinentála dálkkádagas, bissu guohtun buorin, jus manñidálvvi gávdnojit eatnamat gos lea seakka muohta ja bieggá gaiku muohttaga. Cugnuid áiggi cuonománu, gávdno vuvddiin lahppojeagil, mii dahká dálveguohtuma kvalitehta buorin.

Čiegarluvvan váikkuha guohtumiid gaskabodosaččat, ja nu maid biekkat ja rievddalmas dálkkit, muhto sáhttet dieđusge guohtumat leat heajut maiddá dannego liiggás garrasit guođohuvvo eatnamiid nalde. Jeagil lea mánggajagáš šaddu ja jahkešaddu lea buoremus dallego “jeageloavvit” oktiibuot šaddet 6–7 jagi. Buoremus livččii jus boazu guohtu duššefal dan oasi mii ain lea šaddan ovttá jagis. Go eanan guhtojuvvo garraseappot, adnojuvvojit liigevárit, mat nuppi vuorus heajudit jahkešattu. Vuosttaš váikkuhus dás lea ahte boazu atná eambbo álsšaid gávdnat dihtomeari eallámuša. Dasa lassin jieknu ja skártu čilviluvvan eanan bahábut go dakkár eanan mas lea valjit jeagil. Váttisvuoda duodaleamos ášši lea almmatge ahte hea-

2. Iešguđetlágan šaddošlájat čilgejuvvojit lagabuidda kap. 1.3.

3. Dán čilget kap. 1.2.

mest näringsrika växterna och växtdelarna. Om man utgår ifrån att vinterbetet ger överlevnad, så är det barmarksbetet som ger produktion.

Som andra idisslare växlar renen mellan aktivt bete och tuggning av halvtuggad föda. Det gör den i sin egen rytm, och bägge aktiviteterna är lika viktiga för energiupptagningen. Andra aktiviteter som på olika sätt stör denna rytm, reducerar näringsupptagningen. Den tid som går åt att tugga halvtuggad föda varierar efter säsong och beteskvalité. Djurens beteende kan därför bidra till en samlad förståelse av renens uppfödningstillstånd.

1.1.2 Renens krav på betet

På samma sätt som renens bete varierar under säsongen, varierar det också från region till region. De olika växterna uppträder tillsammans i olika växtlokaler som i sin tur bildar utgångspunkten för en systematisk granskning av renens beten².

Förutom vegetationen är renens utnyttjande av terrängen beroende av vädret. En väsentlig del av kunskapen i praktisk renskötsel ligger just i att tolka samspillet mellan vegetation, renens beteende, topografi, temperatur och vindförhållande. Det finns likväl ett huvudmönster i betesutnyttjandet som bygger på renens skiftande behov vid olika årstider.

Under barmarksperioden bör betet innehålla vegetationstyper som domineras av lav, gräs, halvgräs och örter, i ett så tidigt utvecklingsstadium som möjligt. Under sen vår och försommar betar renen i sydslutningar, på barmarksslätter och på myr. Därefter utnyttjas björkskogsbältet i högre grad. Senare är det viktigt att djuren får söka sig uppåt efter snösmältningen så att den ständigt får tillgång till "vårbetesväxter" med lågt grovfiberinnehåll och lättsmält näring. Snölegorna får ständigt större betydelse under säsongen.

Under barmarkssäsongen kommer betesrytmen så småningom att präglas mer av temperatur och insektsproblem. Renen har få svettkörtlar, vilket gör att den lider av höga temperaturer. Den behöver därför få avkylning och komma ifrån insektsplågan under den utsatta delen av dygnet. För renskötsel i fjällen är högt liggande snödrivor det bästa ur vindsynpunkt, för renskötsel i skogen fuktig, äldre gran-skog, gärna i kombination med rökeld.

När temperaturen faller under kvällarna, drar fjällrenen sig ner i dalgångar eller ut på myrar för att beta. Det är viktigt att avståndet mellan avkylning och bete är kort och lätt att gå. Därmed får man det till synes paradoxala att ett område utan vegetation kan vara ett viktigt "bete" eftersom området är nödvändigt för att djuren skall kunna nyttja produktiva dalgångar. Beteskvalitetén bestäms alltså inte enbart av det man ser på marken, utan också av renens övriga behov.

Under sensommar och tidig höst är svamp en kvali-

tetsförbättrare eftersom den bygger upp renens mineraldepåer. När renen har varit samlad i hjordar på högsommarbete, drar fjällrenarna sig ner i skogarna på jakt efter svamp, samtidigt som de återigen sprider ut sig.

De yttre gränserna för barmarksbete bör vara naturliga. Det kan vara större vattendrag eller fjällsluttningar. God, naturlig avgränsning av ett betesområde minskar risken för sammanblandning, och minskar behovet av vallning.

Kravet på bete under sen höst och tidig vinter är att det skall finnas en fördelning av gräs, buskar och lav för att få en mjuk övergång från grönbete till lavbete. Det typiska vinterbetet med en relativt ensidig lavdiet, får man när snötäcket överstiger 30 cm och temperaturen sjunker till ungefär -10°C . Tillgången på lavbete är avgörande för beteskvalitén under vintern. För att få en tillfredsställande nedbrytning är det nödvändigt med en andel vegetation som inte är renlav. Det kan till exempel vara ljungväxter som blåbär eller kråkbär. På vinterbetet kan andelen lav i renens diet variera från knappt 30 % till omkring 80 %.

Förutom betets sammansättning finns det krav när det gäller tillgängligheten. Under ett jämnt löst snölager är allt bete tillgängligt. Allt eftersom snön blir hårdare på grund av vind, nederbörd och kyla, blir tillgängligheten reducerad³. En annan viktig orsak till dåliga betesförhållanden kan vara att laven kapslas in av is eller rimfrost, eller att snölagret över betet täcks av skare eller is. Detta sker ofta efter en kombination av milt och kallt väder. På senvintern kan det ofta bli skare till följd av kombinationen sol på dagarna och frost på nätterna. Alla dessa förhållanden kan sänka kvalitén på betet även om vegetationen till synes tyder på god kvalitet. Topografi och vegetation över marknivå kan vara avgörande för hur tillgängligt betet är. På de typiska fastlandsvinterbetena (inlandet) är kvalitén beroende av små snömängder och småkuperad terräng med gott skydd mot vindpackning. Under skareperioden i april, ökas kvalitén på vinterbetet om man har tillgång till skogar med trädlav.

Vid sidan av temporärt dåligt bete som en följd av bete, vindpackning och klimatskiftningar, kan betena vara dåliga som en följd av starkt utnyttjande. Lav är flerårig och har störst årlig tillväxt när den "stående massan" utgör en samlad vegetation på 6–7 år. Ideallikt sett bör renens upptagning av bete endast motsvara den årliga tillväxten i betesområdet. Vid hårdare bete förbrukar man "kapitalet", vilket i nästa omgång ger mindre "ränta" i form av årlig tillväxt. Den första konsekvensen blir att renen får använda mer energi för att skaffa sig en angiven mängd näring. Dessutom kommer ett nedslitet bete att vara mer utsatt för is/skare än ett bete i god kondition. Det allvarligaste problemet är emellertid att en minskad årlig tillväxt minskar betets kapacitet.

Ett gott, tidigt vårbete kännetecknas av att det tidigt får fläckar med barmark, helst bör det ske i senare

2. En närmare beskrivning av de olika betestyperna finns i kap. 1.3.

3. Beskrivs i kap. 1.2.6.

juduvvon jahkešaddu ii biepmá šat nu ollu bohccuid.

Giddáguohtun lea buorre, jus árrat bievlá, ábaida cuonomanu loahpas. Giddat lea maid mávssolaš dađistaga dagalduhtit bohccuid jeagelguohtumis rás-seguohtumii, ja vuoruid mielde lágide ealu jeagel-, ríse- ja lastaeatnamiidda ja eará ruonasšattuide.

Boazu dárbbáša viiddis duovdagiid. Guohtunmálle vuodul dárbbáša boazu guohtut iešguđetlágan guohtunšlájaid ja danne dárbbáša johtalit iešguđetlágan eatnamiid gaskka. Go boazoealáhus galgá čilget areálageavaheami, lea dávjá váttis mearridit ahte duot ja duot eananoasit leat mávssolaččat ja fas duot eatnamat eai leat nu mávssolaččat. Ealu ollislaš buoredili ja ovdáneami dáfus sáhttet dihto eananoasit leat mávssolaččat stuorit obbalašvuodas, vaikko vel adnojitge duššefal moadde beavvi jagis dehe duššefal muhtin jagiid.

Ealu iešguđetlágan bohccot dárbbášit dihto meari guohtuma ja dihto kvalitehta guohtumis birrajagi. Dáid sáhtta ovdanbuktit sierralágan borranmeriin internationála standárddaid⁴ vuodul. Fágálávdegoddi ii oaivvil dáid standárddaid leat nu áigequovdilin boazodollui, danne sierralágan borranmeriid lea váttis čatnat lunddolaš guohtumii. Leat guokte beali mat váikkuhit. Vuosttažettiin lea váttis mihtidit dan meari mii duohtavuodas buvttaduvvo guohtumis. Nuppádassii lea váttis meroštallat man stuora mearri obbalaš buvttadeamis adnojuvvo duođas. Dát lea fas ee dan sivas go bohcco guohtonšattuud/šaddoosiid preferánsat rievddadit jagiáiggi mielde. Dás lea sáhka 2–3 % osiin, ja smávva meattáhusat váikkuhit garrasit dan meari mii dasto gártá leat evttohuvvon boazolohku. Šaddočkhiidus muitala guohtunkvalitehta birra, muhto guohtumiid árvoštallan dáhpáhuvá dan mielde movt boazu ieš bissu guohtuneatnamiin ja dan oaidná bohcco guohtunmálles ja dábiin, deattus ja sturrodagas.

1.2 Luonddugeográfalaš bealit

Bohcco guohtuma váikkuhit sihke biologalaš ja ii-biologalaš bealit. Mii čilget oanehaččat bohcco dárbbuid vuodul guohtumiid ii-biologalaš vuodu mandáhttaguovllus.

1.2.1 Geologiija ja eanavuodđu

Skandinávia boazodoallu lea sajáiduvvan bohcco lunddolaš guohtundárbbuid vuodul, ja mearkkaša ahte ealut johtalit jagiáiggiid rievdamá vuodul jeagelguohtuma ja ruonasguohtuma gaskka. Ruonasšattut gáibidit buori eallámušávdnasa eatnamis, ja dárbbášit čuovgga, čázi ja lieggasa šaddamii ja seilumii. Šattut ožžot eallámušávdnasa eatnamis, earret nitrogea. Eallámušvallji eanan šaddá go gehppesmolláneaddji

bákteslájat, ábaida kálkavallji šlájat, váikkuhuvvojat ja nu háddjanit (golladuvvojat). Eará bákteslájat, ovdamearkka dihte granihtta ja gneaisa golladuvvojat njozet, ja eanavuodđu suvru ja vánis lea eallámuššattuide, ja danne illá šaddet rásit ja urttat dakkár eatnamis.

Jeagil lea vuollegiššaddu, mii oázžu eallámuša áimmus, ja beassá leavvat go eai leat rásit ja urttat. Jeagil šaddáge earalágan eatnamis go rásit ja urttat. Dannehan leage mávssolaš diehtit movt eanavuodđu ja dan álgu lei, vai ipmirda boazodoalu erenoamáš dárbbu johtalit guohtunbáikkiid gaskka.

Mandáhttaguovllu eanavuodu sáhtta roavvasit sirret guovtte sadjái. Ruotas leat guovddášoasit ja nuorttabeale oasit eamibávtti bázahasat “álgoáiggi” rájes. Eará oassi lea boares áhpebodni mii mannil lea duvdásan várreráidun ja muhtinmuddui hoigásan eamibávtti bajábeallái. Earret Romssa fylkka siskkit osiid, gokčá várreráidu Norggas áigequovdilis osiid, ja Ruotas oarjjabeale osiid.

Várreráidu lea báljes várra, ja asehis luovosmássa lea duššefal báikkuid. Várrevuodđu ja man bures dat golladuvvo, váikkuha eananšattuud njuolgut ja nu maiddá boazoguohtumiid.

Eamibákteguovlluid báktegovččas leat viiddis morene- ja deltaguovllut, mat šadde váldosaččat manemus jieknaáiggi. Obbalaččat Ruotas lea 75 % areálas morenegovččas, mii Norrlándda siseatnamis muhtin sajiin sáhtta leat gitta 60 m bm (mehtara badjelis meara). Morenaid alde lea eanan jeaggiluvvan (šaddoávdnasat belohakkii dušše háddjanan) mannil jieknaáiggi.

Luovosmássat ilbmanit dábalaččat vuollášaš bávttis. Danne lea morenaid eallámuškvalitehta ja vuollášaš bákta sparrrolaga.

Norgga eatnamis ii leat morene nu ollu go Ruotas. Norggas lea morene 25–30 % eatnama areálain. Mandáhttaguovllus gávdnojit almmatge moreneeatnamat alla eatnamiin, siskkit eatnamiin. Ovdamearkkat leat Álddesjávri – Dieváidvuoddi Romssa fylkka ja Børgfjell Byrkiije Davvi-Trøndelága ja Nordlándda gaskkas.

Mandáhttaguovllu geologiija ja eanavuodđodiliid čájeha 2. kártamiellodus. Várreráiddu bákta lea guovtti oasis. Bákta sirrejuvvui dan mielde movt golladuvvo, muhto várreráiddu nuorttabeali guovllut sirrejuvvojedje eananšlájá mielde, mii lea eamibávtti⁵ nalde.

Guoskevaš oasis Ruotas leat guokte stuora mihtilmas eananšládjaguovllu. Bávttis, mii lea álgosaš, leat iešguđetlágan suvrra bákteslájat (gneaisa, gneaisa-granihtat, granihtat ja kvarcihtat). Goappaš guovlluin lea viehka ollu seamul ja morene, muhto Norra Norrlánddas leat eambo jeaggeeatnamat go lulit ja gaska Norrlánddas. Dasa lassin leat davimus eatnamat sieraláganat, danne go sedimeanta-lánat bohciidedje jogain mat šadde jihkiin.

Ruota nuortarittus leat guokte oalle smávva mihtilmas eananšládjaguovllu. Goappaš guovllut leat meara vuolde leamašan ovdal. Go siseatnanjiekna ii šat duv-

4. Stándárda sáhtta leat fuoddar-ovttadagat mat leat seammágo 1 bivgekilos (gordnekilos) energiija.

5. Leá nu roavva mihttu dás ahte eai boade kárttas ovdan buot oasseguovllut.

delen av april. Det är återigen så att en blandad vegetation av lav, buskknoppar, lövträd och andra späda gröna växter är viktig för en gradvis övergång från lavbete till grönt bete.

Det ständiga bytet mellan olika betestyper gör att renen kräver stora arealer, och att varje del av landskapet har sin särskilda betydelse. När rennäringen skall redogöra för sin arealanvändning, är det ofta ett dilemma att säga att "det området" är viktigt och "det området" är mindre viktigt. Djurens totala trivsel och utveckling gör att ett område kan vara viktigt i ett större sammanhang, i synnerhet om det endast används under några få dagar under året eller bara enstaka år.

De olika grupperna av ren har specifika krav på mängder och kvalitet på betet under året. Detta kan uttryckas i speciella mål för fodervärde efter en internationell standard⁴. Enligt sakutskottets uppfattning har en sådan kvantifiering inte något större intresse i renskötsel. Det beror på att det är mycket vanskligt att relatera dessa värden till det naturliga betet. Detta har framför allt två orsaker. För det första är det svårt att beräkna vilka mängder som faktiskt har producerats på betet. För det andra är det problematiskt att kalkylera hur stor andel av den totala produktionen som faktiskt blir utnyttjad. Detta beror bland annat på renens varierande preferenser av växter och växtdelar under en säsong. Här är det tal om andelar ner till 2–3 procent, och små fel kommer att göra mycket stora utslag i det rekommenderade antalet djur. Vid sidan av vegetationssammansättningen kommer därför en värdering av betet att ske utifrån perspektivet att renen själv, genom beteende, vikt och kroppstorlek, ger uttryck för en egen respons av betet.

1.2 Naturgeografiska förhållanden

Renens bete är ett resultat av både biologiska och icke-biologiska faktorer. Här följer en kort redogörelse, med utgångspunkt från renens behov av det icke-biologiska underlaget för betena i mandatområdet.

1.2.1 Geologi och jordmån

Om man utgår från renens behov så bygger renskötseln i Skandinavien på säsongsväxlingar mellan lavbeten och grönbeten. De gröna växterna kräver, förutom ljus, vatten och värme, god tillgång på näring från jorden, för att kunna växa och trivas. Med undantag av kväve får växterna sina näringsämnen från jorden. Näringsrik jord är ett resultat av att lätt nedbrytbara,

gärna kalkrika, bergarter utsätts för påverkan så att de bryts ner (vittrar). Andra bergarter, som till exempel granit och gnejs, vittrar däremot dåligt och bildar en näringsfattig och sur jordmån som i sin tur ger dåliga villkor för gräs och örter. De olika typerna av lavar på marken slipper att konkurrera med gräs och örter, eftersom de tar näringen från luften. Dessa kan därför klara sig i andra områden än gräs och örter. Som en följd av detta är jordmånen och dess ursprung väsentlig för att förstå renskötselns speciella behov av att byta bete.

Berggrunden i mandatområdet kan för enkelhetens skull delas upp i två typer. De centrala och östliga delarna av Sverige är rester av urberg från "urtiden". Resten är gammal havsbotten som senare har veckats till en fjällkedja som delvis förskjutits över urberget. Med undantag av de inre delarna av Troms täcker fjällkedjan de aktuella delarna av Norge, samt de västliga delarna av Sverige.

Fjällkedjan domineras av kalfjäll med ett tunt och delvis osammanhängande täcke av lösmassor. Här har fjällgrunden och dess förmåga att vittra en direkt betydelse för vegetationen och därmed för renbetet.

I områden med fjällgrund är berggrunden täckt av stora morän- och deltaområden som huvudsakligen bildades under den sista istiden. I Sverige som helhet är 75 % av arealen täckt av sådana moräner som i Norrlands inland kan bilda lager upp till 60 m.o.h. Över moränerna har det efter istiden bildats myrområden (ofullständigt nebrutet växtmaterial).

Lösmassorna har oftast sitt ursprung i underliggande berggrund. Det finns därför ett viktigt samband mellan näringskvalitén i moränen och den underliggande berggrunden.

I Norge är landskapet mindre präglad av moräner än i Sverige. I Norge täcker de 25–30 % av landarealen. I mandatområdet finns det emellertid exempel på sådana moränlandskap i högre, inre områden. Området Altevåtn–Dividal i Troms och Børgesfjell på gränsen mellan Nord-Trøndelag och Nordland är sådana exempel.

Kartbilaga 2 ger en grov skiss av geologi och jordmånsförhållanden i mandatområdet. Berggrunden i fjällkedjan är delad i två grupper efter vittringsförmåga, medan området öster om fjällkedjan är indelad efter jordarten som ligger över fjällgrunden⁵.

Den aktuella delen av Sverige präglas av två stora jordartsområden. Berggrunden som är utgångspunkten, domineras i bägge fallen av olika sura bergarter (gnejs, gnejs-granit, granit och kvartsit). Båda områdena har ett betydande inslag av torv och morän, men i norra Norrland är andelen myr större än i de södra och mellersta delarna av Norrland. Dessutom är det nordligaste området särpräglad genom att stora mängder jordarter har bildats av isälvar.

På Sveriges ostkust finns det två relativt små jordartsområden av speciell karaktär. Bägge områdena låg tidigare under havet. När trycket från inlandisen upp-

4. En sådan standard kan vara foderenheter som motsvarar energi i ett kg korn.

5. Eftersom skalan är mycket grov, finns det mindre delområden i varje område, vilka inte framgår av kartbilagan.

dán, loktanii eanan, ja áhpebodni šattai goike eana-miin.

Dáid guovlluid ovttalárganvuohta lea asehis eana-vuođu. Go geahččá dán duššefal geologalaš beliid vuodul, šaddá dás jáhkkimis jeagelguohtun ovdalii ráseguohtuma.

Rádjeguovllu várreráiddu gávdnojit maiddáid suvrra baktešládjaareálat, main vuorddášii jeagel-guohtuma bohciidit. Davvi-Trøndelága, Nordlándda ja Romssa fylkkaid suvrra baktešládjaid oassi lea 43, 25 ja 22 %. Mii oaidnit 2. kártamildosis ahte dákkár baktešládja gávdnojit čađatgaskka Davvi-Trøndelágas ja jotket Rana riddoguovlluide Nordlánddas. Minddar gávdnojit gággadit molláneaddji baktešládja dihto báikkiin siskkit eatnamiin. Siskkit-Romssas leat eami-bakteguovllut mat mannet Dálbmái, Sárevuopmái ja Geaggámii. Skievvá orohaga siskkit guovlluin Nordlánddas lea muhtin guovlu mii measta manná Gábnái ja Leaváši. Sirgá davit beali osiin leat gággadit molla-neaddji baktešládja, ja gullet oktii Hábmara orohaga seammalárgan guovlluiguin. Dat manná viidáseappot riddoguvlui, ja gaskkohagaid lea oassi mas lea gehpes molláneaddji baktešládja (fylihhta). Minddar gávdnojit seammalárgan duovdagat rádjeguovlluin mandáhttaguovllu lulágeažehagas. Geologalaš bealis, sáhtta buot dain duovdagiin šaddat jeagelguohtun. Ruonasguohtun šattašii duššefal vákkiin.

Earret namuhuvvon duovdagiid, sisttisoallá várre-ráiddu bákti fylhta, báitarávttu ja kálkageađggi, mat buohkat mollánit geahppaseappot go gneaisa ja granihta. Dáid duovdagiid eanavuodđu jáhkkimis addá buriid gasseguohtumiid. (2. kártamiellodus).

1.2.2 Topografijja

Topografijja lea deatalaš guohtumiid ávkinatnima dáfus, sihke njuolgut ja eahpenjuolgut. Topografijja njuolgut váikkuheapmi lea dat movt bohccot iešguđetge dilálašvuodain guhtot muhtinlárgan eananoasi ovdalii nuppi. Eahpenjuolgut váikkuha fas topografijja dan bokte go “mudde” arvi ja borgga ja mearrida movt muohta gokčá eatnama, ja nu maiddáid eananšattu eatnatgeardásašvuoda.

Topografijja eatnatgeardásašvuohta bohciiduvvui vuostazettiin baktevuoddu boahtimušas, háddjaneamis (eanaborraluvvamis), luovosmássaid sirdáseamis ja eatnama loktaneamis mannil manemus jieknaáiggi. Go válda vuhtii eatnatgeardásašvuoda, leat sihke Norgga ja Ruota eatnamat čuldojuvvon 11 iešguđetlárgan eananhápmiin. Čuoldinvuogit eai leat ovttalárganat.

Gáissáin ja jihkiin leat hárijit ja ceakko rámat. Stuo-riimus eananoassi, mii lea oktasaš, gávdno Romssa fylkkas, Málátvuomis Ittunjárgga guvlui. Maiddáid Nordlánddas leat dákkár duovdagat, erenoamážit Glommen ja Strandtindene orohagain.

Sihke Romsa ja Nordlándda fylkkas leat ollu jorbahámat čohkat, vákkit ja gáissát. Dákkár duovdagat mannet gitta Ruotabeallái⁶. Almmatge leat ruotabeal duovdagat viidábut. Dat lea danne go riikaráji guora šaddet várit “duottarin”⁷, nu movt Norgga beali čilgejit daid. Siskkit osiin Trøndelágas leat dákkár eatnamat. Láarte orohagas Davvi-Trøndelágas ja miehtá Lulli-Trøndelága /Hedmárkku boazoorohaga leat dákkár eatnamat mihtilmasat.

Várreguovlluid lulábealde leat “jalges siseatnamat gos leat baktevárážat”, ja “gos leat doares vákkit” ja “ollu gorssat”.

“Bakteenan, gos leat doares vákkit” lea golmma sierra duovdagis. Okta lea nuortadavil, eanemusat Korju ja Pirttijávrru konsešuvdnaguovlluin. Nubbi lea fas goappaš bealde Lulejueanu ja fátmasta ee Östra Kikkejaur, Sirgá oktasašdálveguohtuma jna., ja muhtin ráji Jielleváris. Goalmmát ja oarjjimus duovdda lea viidámus ja fátmasta eatnamiid, maidda lea vieruiduvvan geavahanvuoigatvuohta, ja manná gitta Jämtlándda oarjeleamos čearuide.

Duovdagat, main leat “gorssat” leat goappaš bealde Sundsvall-Östersund eatnamiid. Nuppiin sániin dadjat fátmastit “bakteeatnamat” duovdagiid mat vulget Ubmis davás/nuorttas, earret duovdagiid maid gohčoda “bakteeatnamat gos leat doares vákkit”, ja duovdagiid Bađaluovtta guora.

Iešguđetlárgan eananšládjaid čilget dárkileappot 4 eanadatprofiillas (3. kártamiellodus).

Dáin profiillain leat guokte mat čájehit movt eatnamat earáhuvvet Átlánttas Østersjøeni, muhto čájeha maiddáid erohusaid ja ovttalárganvuođaid gaskal guovlluid mat válddáhuvvojit oassegovain. Mearkkašahti erohus lea ahte Romssa fylkka oassegovva ii fátmmas seammasládja gáddeguora eananoassi go Helgelánddas. Dákkár luondušládja (gáddeguora eananoassi) lea áibbas deatalaš go dálveguohtumat leat lahka riddoguovllu. Davit oassi manná njuolga gáissán, iige leat gáddeguora eanan. Nu gárttage measta jorgguláde go dat eatnamat Romssa fylkkas, mat leat gáddeguora eatnamat, eai oba leatge boazoguhtunorohaga ráji siste ((Ánddasuolu ja Langøya). Gáissáeatnamat leat hui eahpesihkkaris dálveguohtumat, dannego leat rievddalmas dálkkit, ja bohccot maiddáid firrojit dájvá doppe.

Gáissáeatnamat, mat leat eananoasiin goappaš bealde riiddováriid, leat váttis duovdagat juohke áigái jagis, dannego doppe lea váttis ealu čohkket ja vuojehit. Davit eananoasis oidnojit riiddováriin jalges eatnamat mat rivdet várreráidun ja sirrejit Romssa fylkka lullioasi davásguvlui Ittunjárgii. Nuorttabealde várreráiddu leat fas jalgadiid eatnamat. Nu juohká várreráidu Romssa fylkka golmma duovdagiid davvi-lulli ávssi mielde.

Lulit eananoasis lea riikarádji juste várreráiddu, ja várreráiddu alimus čohkat leat rádjeváriid nuorttabealde.

6. Várit ja vákkit.

7. Viiddis jalges eatnamat ja jorbahámat čohkat.

hörde, hävde landet sig, och det som var havsbotten blev torrt land.

Gemensamt för alla dessa områden är att de har en karg jordmån. Sett enbart ur geologisk synvinkel skapar detta större sannolikhet för lavbeten än för gräs/örtbeten.

Fjällkedjan i gränstrakterna har också arealer med sura bergarter som alltså ger förutsättningar för lavbeten. För Nord-Trøndelag, Nordland och Troms län (fylker) är andelen sura bergarter 43, 25 och 22 % respektive. Av **kartbilaga 2** ser man att det finns stora sammanhängande områden av denna typ i delar av Nord-Trøndelag och vidare längs kustområdena till Rana i Nordland. Därutöver finns det sådana svårösliga bergarter i avgränsade delar av de inre områdena. I inre Troms är det områden med grundfjäll som fortsätter in i Talma, Saarivuoma och Könkämä. I de inre delarna av Skjomens distrikt i Nordland finns det ett område som delvis sträcker sig in i Gabna och Levas. Områdena i den norra delen av Sirkas som har berg som inte bryts ner lätt sammanhänger med motsvarande områden i Håbmerdistriktet. Det fortsätter mot kusten med ett mellanliggande fält som domineras av lätt nedbrytbara bergarter (fyllit). I övrigt finner man andra motsvarande områden i gränsområdena längre söderut i mandatområdet. Geologiskt sett har alla dessa områden förutsättningar för lavbeten. Grönbeten är av allt att döma begränsade till dalgångar.

Utom de nämnda områdena domineras berggrunden i fjällkedjan i övrigt av fyllit, glimmerskiffer och kalksten som alla vittrar lättare än gnejs och granit. Jordmånen i dessa områden skapar förutsättningar för goda sommarbeten (**Kartbilaga 2**).

1.2.2 Topografi

Topografin har betydelse för betesutnyttjandet både direkt och indirekt. Den direkta betydelsen innebär att djuren prioriterar enstaka typer av landskap i olika situationer. Indirekt har topografin betydelse genom att den "styr" nederbörden och bestämmer snöfördelning och därmed vegetationens variation i landskapet.

Det som skapar variationen i topografin, är först och främst fjällgrundens ursprung, erosion (nedbrytning), förflyttning av lösmassorna och att landskapet har höjt sig efter den sista istiden. Med utgångspunkt från denna variationen är landskapet både i Sverige och Norge klassificerat i elva olika landformer. Klassifikationssystemen stämmer inte överens.

Alpina och glaciära fjällformer har vassa bergsryggar och branta fjälltoppar. De största sammanhängande områdena finns i Troms, från Målselv och ut på Lyngenhavøya. Det finns emellertid motsvarande områden i Nordland, i synnerhet i Glommen och Strandtindene distrikt.

Både Troms och Nordland präglas för övrigt av avrundade fjällformer med väl utvecklade dalgångar med flack dalbotten och branta fjällsidor. Områdena

sträcker sig vidare in i angränsande områden i Sverige⁶. Den svenska landskapstypen är emellertid mer omfattande. Det beror på att de längs riksgränsen går direkt över i det som i Norge definieras som "vidde" (fjällvidd)⁷. Denna landskapstyp finner man i de inre delarna av Trøndelag. Låartes distrikt i Nord-Trøndelag och hela Sør-Trøndelag/Hedmarks renbetesområde domineras till exempel av denna landskapstyp.

Öster om fjällområdena domineras landskapet av slätter med runda fjälltoppar, terräng med runda fjälltoppar och oregelbundna dalgångar och ett storskaligt landskap med sprickdalar.

Runda fjälltoppar och oregelbundna dalgångar är lokaliserade i tre åtskilda områden. Ett i nordost, i huvudsakligen Korju och Pirttijärvi koncessionsbyar. Det andra är i ett område på bägge sidor om Luleälven och omfattar bl.a. Östra Kikkejaur, gemensamt vinterbete för Sirkas m.m. och delar av Gällivare. Det tredje området är störst i areal och ligger längst i söder och omfattar sedvanemarken till de sydligaste samebyarna i Jämtland.

Områdena med "storskaligt landskap med sprickdalar" ligger på bägge sidor av axeln Sundsvall-Östersund. Förenklat kan man säga att "landskap med runda fjälltoppar" omfattar de resterande arealerna från Umeå och norrut, med undantag av det tidigare nämnda "terräng med runda fjälltoppar och oregelbundna dalgångar" och de områden som ligger längs Bottenviken.

Dessa olika typer av terräng illustreras närmare i fyra landskapsprofiler (**Kartbilaga 3**).

Två av profilerna visar hur landskapet ändrar karaktär från Atlanhavet till Östersjön, men det visar också skillnader och likheter mellan de regioner som tvärsnittet beskriver. En väsentlig skillnad är att tvärsnittet i Troms inte omfattar samma typ av strandzoner som på Helgeland. Denna naturtyp (strandzoner) är en viktig förutsättning för kustnära vinterbete. I stället för strandzonen går det nordliga tvärsnittet rätt in i ett alpint landskap. Paradoxen i sammanhanget är att de områden i Troms som har utpräglade strandzoner ligger utanför renbetesdistriktet (Andøya och Langøya). Det alpina landskapet kan karaktäriseras som mycket riskfyllt som vinterbete eftersom det är mycket osäkert ur klimatsynpunkt, och eftersom renarna lätt störtar utför fjällsluttningar i sitt sökande efter bete.

Den alpina landskapstypen som man finner i kustfjällen i båda tvärsnitten, är svår ur renskötselsynpunkt, eftersom det är mycket vanskligt att samla och driva renarna. När det gäller det nordliga tvärsnittet ser man att innanför kustfjällen, finns det slätare landskapstyper som övergår i en markerad fjällkedja som delar Troms från söder och norrut, över Lyngenhavøya. Öster om fjällkedjan är det återigen plattare landskapstyper. Fjällkedjan delar alltså Troms i tre zoner efter en nord-sydlig axel.

I det sydliga tvärsnittet går riksgränsen i själva fjäll-

6. Fjäll och förfjäll med väl utvecklade dalgångar.

7. Stora, vidsträckta slätter (slättland) med avrundade bergstoppar.

Eananoasit davvin lulás čájehit movt eatnamat earáhuvvet nuorttas guvlui várreráiddus. Oarjjabeali leat vákkit sullii 500 m bm ja gaskkohagaid leat várrečielggit gitta 1.300 m bm. Nuorttamusas (Lapp-lándda rájis) govviduvvo jalgadi eanan mii lea gaskkohagaid 500 m bm.

4. **kártamielddus** čájeha topografiiija golmmadi-menšunálat kárttain.

1.2.3 Dálkkádat

Iešgudetlágan šaddoservodagat šaddet dan mielde leatgo riddoatnan- vai siseatnandálkkádagat. Riddoatnama dálkkádagain eai leat nu stuora temperatuvraerohusat gaskal dálvvi ja geasi, ja arvá ja borgá ollu. Siseatnamis leat buollašat dálvet, liehmu geasset ja unnán arvi ja borga.

Vaikko vel jagi mielde rievddaditge dálkkádagat, ja muhtomin arvá dehe borgá ollu, ja temperatuvra rievddada, de goitge mángga jagi gaskamearálaš logut čilgejit geografálaš variášuvnnaid⁸.

Arvi ja borga

Biekkat, áibmonjuoskkas ja topografiija váikkuhit arvima ja bieggama.

Skandináviassat leat eanas orješ biekkat mat bossot gátte ala hui njuoska áimmu. Go áibmorávnjit loktanit gáissáid bajábeallái, máhccá áibmu fas eatnamii arvvi dehe borgga hámis.

Várit mieđabealit suddjejit báikkuid, ja dohko ii soaba arvit ja borgat nu ollu. Dat mearkkaša ahte Norgga riddogáttes lassána arvin ja borga várreráiddu guvlui ja fas uhccána váriid nuorttabealde. Mandáhttaguovllus dagaha dát ahte Nordlándda ja Romssa fylkkaid oarjelulágeažehagas lea mealgat arvi ja borga. Stuora oassi Sis-Romssas lea mieđabealli ja doppe ii arvve ja borgga nu ollu go orohaga eará duovdagiin.

Trøndelágas ii dovdo várreráidu nu alladin go davvelis. Arvi ja borga olaha siskkelii nannáma guvlui ja danne lea dássedit dálki miehtá guovllu.

Ruotas leat guokte guovllu maidda orješ arvit ja -borgat čuhcet, namalassii Gálpe čearru, Duorbuna, Jáhkágasska ja Sirgása čearuid oarjjabeale oasis.

Ruotas muđuid dagahit lullebiekkat arvvi ja borgga. Maiddái Ruotas arvá ja borgá eambbo riddo- guovlluin go siskkit eatnamiin. Dat guoská vuosttá- zettin “Höga Kusten”.

Arvi ja borga riddo- guovllus šaddada valljugas šattu, vaikko vel bákti ja eanavuodđu eai leatge nu

buorit. Nannáeatnamiin sáhttá maiddái muhtin guovlluin valljugas eanavuodđu, muhto liikká ii leat nu buorre šattu dannego unnán arvá ja borgá.

Borga lea erenoamáš guovddážiš, dannego muoh- tagovččas váikkuha dálveguohtumiid olahttuvuođa. Makkáršlájagat mandáhttaguovllu muohtadilálašvuo- dat⁹ leat, čájuhuvvo 5. **kártamildosis**. Kárttas čájeha borgat eanemusat várreráiddu duovdagiin gos luoitá badjel 30 cm muohttaga¹⁰. Unnimusat arvá/borgá Lulli-Trøndelága guovddáš guovlluin, Helgelándda ja Hábmara riittuin ja Basevuovddi orohagas. Dáin guovlluin, ja velá Luleju ja soames sajiin Västerbottena guovlluin ja Jämtlánddas, bidjá 0–20 cm muohttaga. Váldogovva lea ahte várreráiddus borgá ollu (> 30 cm) ja nuortta- ja oarjjabeale duovdagiin ii borgga nu ollu. Duovdagat várreráiddu oarjjabealde, gos borgá unnán, eai leat nu viidát go buohtastahttá nuortta- beale duovdagiiguin. Stuora oassi Sis-Romssas gullá nuorttabeale duovdagiidda, gos lea unnit muohta.

Guokte beali dahket deatalážžan diehtit man guhká muohta lea eatnamis ovdalge suddá. Vuosttázettiin lea mávssolaš garvit roahtá muohtasuddama guottetbáik- kiin. Nuppádassii leat jasat mávssolaččat guohtun- báikkiin geasseguovdil. Muohtasuddama mii oaidnit 6. **kártamildosis**. Kárttas čájeha ahte miessemánu loahpas lea davvieatnamiin eanemus muohta. Várre- ráiddus lea ain ollu muohta mañnil geassemánu 1.beavvi. Västerbottena ja lulit/oarje Norrbottena čearuin lea muohta mañnil geassemánu 1.beavvi. Dán áigodagas lea davimus čearuin arvat muohta riikaráji nuorttabealde.

Temperatuvra

Áibmotemperatuvra váikkuha boazodoalu, muhtin muddui dannego dálki váikkuha dálveguohtumiid ola- hahttuvuođa. Dálki mearrida maiddái man guhká bievla bissu, ja nu váikkuha bohcco ovdáneami.

Goikemuohta govtolaš meriid mielde ii buvttet váttis- vuodaid bohccui, jus bissu goaivvesguohtun. Váttis- vuodát čuožžilit, nu movt daddjon, erenoamáš gassa muohttagis, dehe go čeargá. Go eallu guohtu buolašin, čeargaluvvá muohta dakko dehe go njázuda ja galbmá vurrolagaid. Goappaš dilat sáhttet heajudit guohtuma ja dat lea temperatuvrra¹¹ váikkus. Bivvalat ja buollašat vurrolaga jieknudit ja skártudit muohttaga eanangierragis, ja nu sáhttá billistit guohtuma oalát. Nu gárta dálvetemperatuvra iešalddis mearridit guohtuma olaheami. Mii oaidnit 7. **kártamildosis** ođđaja- gimánu gaskamearálaš temperatuvrra.

8. Eanas áigodagat maid mii dás leat atnán, gullet áigodahkii 1961 gitta 1991 rádjái.

9. Muohttaga iešvuohta lea iešgudetlágan jagi áiggiid mielde, muhto maiddái geografálaš váriašuvnna leat. Dannego leat standáriseren, de mihtideamit leat suddaduvvon muohta mii lea šaddan čáhcin.

10. Báikkálaš sierraláganvuodaid mii čilget iešgudege orohaga oktavuodas.

11. Dasa lassin sáhttá muohttaga čavgen báljes báikkiiin váikkuhit seammaládje.

kedjan, och de högsta topparna ligger öster om gränshjällen.

De två tvärsnitten från norr till söder visar på vilket sätt landskapet ändrar karaktär allt eftersom man förflyttar sig från fjällkedjan och österut. I den västliga profilen är det markerade dalgångar på ca 500 m.ö.h. med mellanliggande fjällryggar upp mot 1300 m.ö.h. Längst österut (längs lappmarksgränsen) visas ett plattare landskap med variationer runt 500 m.ö.h.

Kartbilaga 4 visar topografin i en tredimensionell karta.

1.2.3 Klimatpåverkan

Fördelningen av olika växtlokalerna är starkt påverkade av om klimatet är maritimt (kustklimat) eller kontinentalt (inlandsklimat). Maritimt klimat karaktäriseras av små temperaturskillnader mellan vinter och sommar, samt stora nederbörds mängder. Inlandsklimatet har låg vintertemperatur, hög sommartemperatur och lite nederbörd.

Även om de årliga variationerna i nederbörd och temperatur är mycket stora, bidrar genomsnittstal under många år till att förklara den geografiska variationen⁸.

Nederbörd

I huvudsak kan man säga att nederbörden är ett resultat av vindriktning, luftfuktighet och topografi.

Den förhärskande vindriktningen i Skandinavien är västliga luftströmmar med hög fuktighet. När luftströmmarna pressas upp av fjällformationerna bildas nederbörden i form av regn eller snö. Östsidan av fjällen ligger i lä och har väsentligt mindre nederbörds mängder. I praktiken betyder detta att nederbörds mängden vanligtvis ökar från Norskekysten in mot fjällkedjan, för att sedan avta längre österut. I mandatområdet medför detta större nederbörds mängder i Nordland och de sydvästliga delarna av Troms. Huvuddelen av det inre Troms ligger i lä och har mindre årsnederbörd än resten av detta renskötselområde.

I Trøndelag är fjällkedjan inte så dominerande som längre norr ut. Nederbörden når längre in över land och är därför jämnare fördelad över landskapet.

Två områden i Sverige är i utpräglad grad påverkade av det västliga nederbördsområdet. Det är Kall sameby, västra delarna av Tuorpon, Jåhkågasska och Sirkas.

I övriga Sverige faller den största andelen av nederbörd vid vindriktningar från söder. Även i Sverige är det en kusteffekt som leder till relativt större nederbörd där än i områden längre in i landet. Detta gäller i synnerhet "Höga Kusten".

Den rikliga nederbörden vid kusten kan ofta ge en

frodig vegetation, även om berggrunden och jordmånen är mindre gynnsam. I den mån det finns områden med frodig jordmån i de kontinentala områdena, begränsas växtförhållandena av avsaknad av nederbörd.

Den nederbörd som faller som snö är av speciellt intresse eftersom den är avgörande för vinterbetenas tillgänglighet. **Kartbilaga 5** visar hur snömängden varierar i mandatområdet⁹. Som man ser, är det störst nederbörds mängd i fjällkedjan, där det genomgående faller mer än 30 cm nederbörd som snö¹⁰. Minst nederbörd är det i de centrala delarna av Sør-Trøndelag, kustområdena på Helgeland och Hamarøy, och i Helligskogens renbetesdistrikt. Tillsammans med områdena runt Luleå och mindre områden i Västerbotten och Jämtland har de mellan 0 och 20 cm nederbörd som snö. Huvudmönstret är alltså mycket snö i fjällkedjan (>30 cm) och mindre snö i områden på öst- och västsidan. De områden på västsidan av fjällkedjan som har små eller måttliga snömängder är begränsade i förhållande till områdena i öst. Stora delar av det inre Troms hör till detta östliga området med mindre snö.

Hur länge snön ligger kvar har betydelse för två omständigheter. För det första är det viktigt att man undviker den mest intensiva snösmältningen i kalvningssområdena. För det andra är det viktigt att det finns snödrivor i områden där renen skall beta under högsommaren. **Kartbilaga 6** visar utvecklingen av snösmältningen. Kartan visar att i slutet av maj är andelen mark med snö störst i norr. I stora delar av fjällkedjan är det snö efter 1 juni. För samebyarna är det i synnerhet i Västerbotten och södra delen av Norrbotten som det finns snö efter 1 juni. Under den perioden har de nordligaste byarna förhållandevis mindre areal med snö öster om riksgränsen.

Temperatur.

Lufttemperaturen har stor betydelse för renskötseln, dels genom att den är avgörande för tillgängligheten av beten under vintersäsongen, dels genom att den avgör säsongen för barmarksbetet, och därmed rensens möjlighet att växa till sig.

Vid normala mängder torr snö har renen inte några problem med att gräva sig ner till betet på marken. Problemen uppstår, som tidigare nämnts, vid speciellt djup snö, eller om snön får en konsistens som gör den svår att gräva i. Förändringar av snökonsistensen kan uppstå i samband med bete vid låga temperaturer, eller vid växling mellan mildväder och frost. I bägge fallen kan man säga att tillgängligheten försvåras av temperaturen¹¹. Växling mellan mildväder och frost kan orsaka is på marken eller skare på snön. I båda fallen kan betet på marken bli otillgängligt. Därigenom blir vintertemperaturen i sig en orsak till betenas tillgänglighet. Det visas i **kartbilaga 7** som visar medeltemperaturen i januari.

8. De flesta tidsperioderna här, avser perioden 1961–1991.

9. Snöns konsistens varierar under året, samtidigt som den varierar geografiskt vid en given tidpunkt. Av hänsyn till standardiseringar refererar artikelförfattaren därför till nederbörd i form av snö som tinat till vatten.

10. De lokala undantagen kommenteras under det enskilda distriktet.

11. Dessutom kan vindpackad snö på öppna fält ha samma konsistens.

Obalohkái sáhttá dadjat ahte riddoeatnamiin leat bivvalit dálkkít, ja áhpi dat lea mii váikkuha. Nordlándda olggut riddoguoovlluin lea ovdamearkka dihte dálvet -2°C , ja dálvvi ja geasi gaskka lea duššefal $10\text{--}12^{\circ}\text{C}$ erohus. Dáin duovdagiin sáhttet guohtumat lássahuvvat, muhto jiekŋa sakŋá dakkaviđe go bivalda.

Mađi guhkkeli gáidá eret rittus, dađi galbmasit dálkkít šaddet. Nannámis leat siseatnandálkkádagat ja stuorát erohus gaskal geasse- ja dálvetemperatuvrra. Nu leage Johkamohki–Jiellevári guovllus siseanandálkkádat mas lea 40°C erohus. Riddogáttis Bađaluovtta guvlui eai leat stuora temperatuvraerohusat, muhto leat liikkáge sullii 18°C , ja seammaláganat go Norgga várreguoovlluin.

Temperatuvra mearrida leago arvi vai borga. Mii oaidnit **8. kártamildosis** arvvi mii bohtá odđajagimánus ja guovvamánus. Vaikko kárta čájeha ahte vuodđodieđut leat veahá boasttut, govvida dát almatge buoremuddui dálvedálkkiid, mas geahppána orješluládat arvi davás ja nuorttas. Arvi gal iešalddis ii billis, baicca sáhttá suddadit visot muohttaga ja jienja. Jus temperatuvra ja bieggá heive vuohkkasit maŋŋil go lea arván, sáhttet guohtumat buorránit. Váttisvuohta čuožžila dalle go ii arvve doarvá, iige suddat buot muohttaga. Guohtumiid heajuda dalle jus arvá ja hui ollu borgá ja vel dasa lassin čoskkiida. Dákkár dálkkádagat dagahit riddoorohagaide váttisvuođaid, nu movt Gielas ja Stálonjára Romssa fylkkas, gos lea stuorit várra lásset guohtumiid go Helgelándda olggut guovlluin. Dán guovtti orohagas muohtta eambo, galbmasit dálkkít, iige arvve nu ollu, ja dát dálki sáhttá lásset guohtumiid.

Ruotas arvá dálveeatnamiin gaskamearálaččat vuollel 0,5 cm. Dat mearkkaša ahte hárve arvá odđajagimánus ja guovvamánus. Dálvedálkkít leat dássedat, eaige guohtumat nu bahuid jienjo/skárto go riddoguoovlluin¹². Nordmaling oarjja- ja davábeali guovlluin sáhttá arvit eambo go dábálaččat.

Šaddanáigodaga guhkkodat, álgu ja loahppa, sáhttá muhtinláhkkái adnot vuodđun čájehit movt juhkkovuvo jahkeáiggiid gaskka, ja nu oaidnit bohcco losunvejolašvuođa¹³. Lea ábaida šaddanáigodaga álgu man vuodul oážžu lassiedieđuid muohtasuddama birra, dannego das sáhttá árvoštallat goas boazu oážžugoahhtá proteiidnavallji ealádaga.

Roavvagovain čájeha **9. kártamielddus** ahte rahttá álgá áramusat lulimus eatnamiin ja mearragáttis. Trondheima-vuona birrasiin falle rahttá muhtin báikkiin ovdal miessemánu 1.beavvi, ja fas smávit guovlluin váris falle šaddu birrasiid 1.–15.b geassemánus. Árrašaddu lea dasto lullieatnamiid ovdamunnin, muhto heajut bealli lea fas datges go suoidnemánu lea unnán varas guohtun. Romssa fylkkas lea šaddoáigi miessemánu gaskkamuttus ja bistá maŋŋeli 1.beavvi suoidnemánus. Várreráidu dat dagaha dan go dálkkít lotnahuvvet oanehis gaskkaid. Várreráiddu nuortta-

bealde leat viiddis guovllut gos šattut liđđot oanehis áigodagas. Geaggán ja Lávvnnjitvuopmi leat dakkár guovllut gos šaddu álgá geassemánu álggugeahčen juohke sajis riikaráji guora.

Suoidnemánu gaskamearálaš temperatuvra sáhttá muitalit šaddaneavttuid, muhto muitala maiddá bohcco eallindili obbalaččat. Go beare fal leat dan mađe liegga dálkkít ahte rávrášattut nagodit liedđut, de leat galbma dálkkít buorebut bohccui (geahča kap 1.1). **10. kártamildosis** mii oaidnit suoidnemánu gaskamearálaš temperatuvrraid. Kárta čájeha jalggaid main lea vuollel 4°C , muhto diehttelasas lea kárta álkidahtton. Vuollugasbáikkít ja alážat addet variášuvnnaid, mas vuollugasbáikkiin lea buorre guohtun ja alážat leat bálganbáikkít. Jus eatnamiin leat variášuvnnat, ja vuogas meari arvá ja borgá, ja dasa lassin lea dohkálaš eanavuodđu, de leat duovdagat, gos lea galbmaseamos dálki, dat buoremus geaseguohtumat mandáhttaguoovllus. Dan seammás lea erohus suoidnemánu temperatuvrras, sihke ovta jagis ja jagiid gaskka. Gállu dálkkiid áiggi sáhttá atnit eambo eanansiin ávkki ja nu sáhttá dadjat ahte guohtunamat leat viidát. Jus eatnamin eai leat vuollugasbáikkít ja alážat, muhto lea duottareanan, sáhttet galbma temperatuvrrat hehttet šattu ja eanan ii anit guohtun-eanamin ja dainna lágiin lea árvohis eanan.

1.3 Šaddokártaid čuoldinvuohki ja guohtunšlájat

1.3.1 Obbalaččat

Boazoguohtumat leat iešguđetláganat jagiáiggiid mielde ja muhtin guohtonbáikkiide lea váddásit beassat. Bohcco luondu lea sajaiduvvan jahkodagaid nupástuvvi dilálašvuođaide. Ealádat lea iešguđetlágan duovdagis duovdagii, dan mielde makkár šattut iešguđetge báikkis leat. Boazo guohtu badjel 100 šaddošlájat.

Bohcco guohtunmálla, čábbun ja assun lea čadnon jahkeáiggiide. Boazu buoidu ja ovdána geassejagis. Dálvet ii leat nu buorre guohtun, ja boazu asehuvá ja gollada goruda sisbuoiddi ja proteiinna ealihan dihte iežas. Geasset dárbbaha boazu beali eanet energiija go dálvet. Bievlaguohtumat váikkuhit mihá eambo bohcco ovdáneami go dálveguohtumat, go bidjá vuodđun ahte dálvet lea guohtun dan mađe ahte boazu ealiha heakkas ja bissu dábálaš vuoimmis.

Go guohtunšattut smoaldanit jođánit guomočovjijis, dalle dadjat guohtumis lea buorre kvalitehta. Ruonasšattut smoaldanit geahppasit dalle go šattut leat aiddo ihtigoahčan ja dađi mielde go šaddet

12. Siseatnamis cuoŋuda go beaivváš báitá beaivet ja ihkku lea buolaš.

13. Šattut šaddagohtet go gaskamearálaš temperatuvra lea badjel $+5^{\circ}\text{C}$.

I huvudsak kan man säga att vintertemperaturen är hög i kustregionerna där den påverkas av temperaturen i havet. I de yttre kustområdena i Nordland ligger till exempel vintertemperaturen över -2°C , och skillnaden mellan sommar och vinter är endast $10\text{--}12^{\circ}\text{C}$. Även om beten kan bli otillgängliga även här, kommer isen att smälta relativt snabbt under nästa mildvädersperiod.

Vintertemperaturerna faller ju längre bort man kommer från kusten. Klimatet blir mer och mer kontinentalt med ökande skillnader mellan sommar- och vintertemperatur. I detta sammanhang är området Jokkmokk-Gällivare mest utpräglat kontinentalt med skillnader på 40°C . Kustremsan mot Bottenviken har något mindre temperaturskillnader, men de är likväl ca 18°C , och motsvarar förhållandena i fjällområdena mot Norge.

Temperaturen avgör om nederbörden kommer att falla som snö eller regn. På **kartbilaga 8** visas den nederbördsmängd som faller som regn i januari och februari. Även om kartan visar att det är en del fel i grundmaterialet, ger det likväl en god illustration av huvudragen i vinterklimatet med avtagande regnmängder från sydväst mot norr och öster. Stora mängder regn är i sig inte någon riskfaktor, det kan till exempel smälta all snö och is. Om temperatur och vind är gynnsamma efter regnet, kan det ge bättre bete. Problem uppstår i de fall då det inte faller tillräckligt mycket regn för att smälta all snö. Det är alltså sannolikheten för regn i kombination med stora mängder snö och låg lufttemperatur som är farlig. Mot denna bakgrund har kustdistrikt som Gielas och Hjertind i Troms större risk för otillgängliga beten än yttre områden av Helgeland. De två distrikten har mer snö, låga temperaturer och mindre regnmängder, med resultatet att risken för otillgängliga beten är stor.

Större delen av vinterområdena i Sverige har en genomsnittlig regnmängd under $0,5\text{ cm}$, vilket i praktiken innebär att det sällan faller regn i januari och februari. Det ger ett relativt stabilt vinterklimat med mindre risk för nedisning/skarebildning än i områden med starkare kustpåverkan¹². Ett av de få områden som har en tendens till större regnmängder än övriga, är området väster och norr om Nordmaling.

Med vissa modifikationer kan man använda växtsäsongens längd, början och slut som uttryck för fördelning mellan säsonger, och därmed renens möjligheter till viktökning¹³. I synnerhet växtsäsongens början ger viktiga tillägg till upplysningar om snösmältning, eftersom den ger indikation på när renen kan få tillgång till proteinrikt bete.

Kartbilaga 9 visar i grova drag hur/att växtsäsongen startar tidigast längst söder ut och längs havet. I områdena runt Trondheimsfjorden startar växtsäsongen i enstaka mindre områden före 1 maj, medan mindre områden högst upp i fjällen tar sin början 1 – 15 juni. I söder har man alltså fördelen med en tidig växtlighet, men i gengäld har man nackdelen med sämre till-

gång på färskt bete i juli. I Troms har man däremot spridning från mitten av maj till efter 1 juli. Detta beror på fjällkedjan som ger variationer över korta avstånd. Öster om fjällkedjan finns det stora områden där växtsäsongen startar inom en kort tidsperiod. Könkämä och Lainiovuoma är exempel på detta, där växtsäsongen startar under första halvan av juni i hela området längs riksgården.

Medeltemperaturen i juli kan vara ett uttryck för växtbetingelserna, men det är också ett uttryck för renens levnadsvillkor rent allmänt. Under förutsättning att temperaturen är hög nog för utvecklandet av kärnväxter, är låg temperatur i sig en fördel för renen (se kapitel 1.1). **Kartbilaga 10** ger en översikt över medeltemperaturer i juli. Även om kartan framställer områden med till exempel temperaturer lägre än 4°C , är det självklart en förenkling. Dalar och toppar i området ger variationer där dalarna kan ge rika betesmarker medan topparna ger goda vindförhållanden. När sådana variationer förekommer, och nederbörd och jordmån är gynnsamma, är områden med de lägsta temperaturerna de bästa sommarbetena i mandatområdet. Samtidigt varierar temperaturen i juli, både under det enskilda året och mellan olika år. I kyligare väder utvidgas de bästa betesområdena och blir till större områden. Om landskapet inte varierar mellan dalar och toppar, men utbreder sig som en vidd, kan låga genomsnittstemperaturer leda till att områdena mister sitt värde på grund av sämre produktion och utbredning bland växterna.

1.3 Vegetationskartors indelningssystem och betestyper

1.3.1 Allmänt

Tillgången och kvalitén på foder varierar starkt under året. Renen är anpassad till växtlighetens årstidsväxlingar. Dieten varierar från region till region beroende på vilka växter som förekommer i området. I renens föda ingår mer än 100 skilda växtarter.

Renen har stor säsongbundenhet både i fråga om tillväxt och näringshushållning. Tillväxt och produktion sker under sommaren. Under vintern är betesintaget ofta så lågt att renen tvingas förbruka kroppsreserver av fett och protein för att upprätthålla livsprocesserna och klara sin överlevnad. Energibehovet sommartid är dubbelt så stort som under vintern. Barmarksbetet har större betydelse för produktiviteten än vinterbetet, förutsatt att vinterbetet täcker renens minimibehov för överlevnad och ostörda kroppsfunktioner.

12. Den skare som uppstår i dessa kontinentala områden är ett resultat av sol och låga nattemperaturer

13. Växtsäsongen startar när genomsnittstemperaturen överstiger $+5^{\circ}\text{C}$ o.

ollesšaddui lassána sáras, ja šattuid smoaldaneapmi manná njozebut. Bohccojeagil lea geahpas smoaldanit miehtá jagi. Go guhtojuvvon šattut smoaldanit njozet, jorrá unnit oassi biepmus energiijan bohccui, iige boazu nagot guohtut nu ollu, dannego šattuid sárasmearri dagaha ahte biebmajohtin čoliid čađa manná njozebut.

Boazoguohtuneatnamiid šaddokárttain ja maiddá eará obbalašgovain, čuldet šattuid iešguđetlágan vugiiguin dan mielde masa šattuid obbalašgovat galget adnojuvvot. Mađi eanet berošteddjiid ja geavaheddjiid áigu bohtosiiguin olahit, dađi dárkileappot čilgejuvvo kárta bienasta bitnii ja nu vádduda bohtosiid gieđahallama. Go mañnil hálida daid rievdatit, gáibida álkidahtton čuoldinvuohki ahte dárkilit čilge iešguđetlágan šaddošlájaid dehe sirre joavkkuide šaddoservodagaid, go buot šattut leat háreve gávnamis juohke sajes.

Čuoldinvuohki galgá boazoguohtuma oktavuodas vuosttažettiin earuhit jeagelšattuid eará šaddoservodagain, ábaida šaddoservodagain main šaddet urttat, rásit, luktit ja lasttat. Nuppiin sániin sáhtá dadjat galgá buoremus lágis láchit dili vai ruonassaddoguohtuma earuha dálveguohtumis. Go dát eavttut devdovuvvojit, lea vuodđu čilget makkár guohtuneatnamat leat iešguhtetge jahkeáiggiide.

Nuppádassii galgá čuoldinvuohki rahpat vejolašvuoda earuhit eanansiid gos leat buorit guohtumat ja sisttisdoallet ovdalis namuhuvvon šattuid, eret dain eanansiin gos lea njárbadit šaddu. Šattuid čuoldinvuogit leat vuodđun dasa man bures nagoda meroštallat guohtumiid burrodaga sihke bievlaeatnamiin ja dálveeatnamiin.

Goalmádassii galgá čuoldinvuohki addit vejolašvuoda čuoldit eret areálaid mat eai leat šattolaččat dehe main leat dakkár šattut mat eai leat áigequodilat boazoguohtumin geavahuvvot. Ná sáhtá gávnnahit gokko leat eatnamat mat eai anit boazoguohtumin, ja nu sáhtá ovdanbuktit buoret obbalašgova guohtumiid birra.

Šaddokárttaid vuodul sáhtá bures árvvoštallat boazoguohtumiid šattolašvuoda ja valljodaga ja kvalitehta, go obbalaččat leat sihkaris dulkomat.

1.3.2 Soames šaddokárttat

Mii geahčadit lagabuidda aivvefal daid šaddoválddáhuseid čuoldinvugiid mat adnojedje vuodđun ovdanbuktit boazoguohtunkárttaid, ja boazoguohtunkárttaid čuoldinvuogi. Dasa lassin čájehit duogášgálduid mat norggabealde adnojit boazoguohtumiid čilgemii.

Guohtumiid ja daid burrodaga dehe kvalitehta leat árvvoštallan Selskapet for Norges Vel ja Boazodoalu stádkonsuleanta, ja daid dieđuid adnit vuodđogáldun. Sis-Romssas leat maiddá satelihttagovaid-dátát adnon.

Leat lagabuidda 30 šaddošlájá dain kárttain nu movt Selskapet for Norges Vel lea šattuid čuoldán iskkadeamis. Deataleamos jeagelguohtuma gávna šaddobáikkiin gos lea deaškedanas, skierre- ja čáhpesmuorjeeanan, soahkevuoddi ja čáhpesmuorje-

oaivejeageleanan ja luomebalsat. Árvvolaš geasseguohtumat leat jassagobit, duottargiellaset, gidđasuorbmarássi-gieddedádir, sieđgarođut ja gieddesinut.

Boazodoalu stádkonsuleanta iskkadii guohtumiid Steen ja Villmo hutkan vuogádaga vuodul. Šattuid čuoldá 13 šaddošlájii ja ii-anihahtti eatnama fas čuoldá golmma sadjái, oktiibuot 16 juhkosa. Goappaš norggabeale bargovuogit atne linjatakserema iežaset gieddebarggus.

Ruotabeale várreeatnamiid šaddokárta ráhkadii Stockholm universitehta, ja barggu álggahii Stáhta luonddugáhtendoaimmahat 1980-logu álgogeahčen. Čuoldinvuohki čuovvu dábalaš botánalaš vuodu ja heivehuvvui luonddugáhttema dárbbuide. Leat 31 šaddošlájá oktan ii-anihahtti šlájaiiguin. Čuoldinvuohki lea joavdelas dárkil boazodoalu dárbbuide ja ferte heivehit vai anihit guohtumiid oktavuodas.

Seammá áiggi ráhkadii Ruota Eananmihtidandoaimmahat, Norrbottena leana eananmihtidandoaimmahaga bokte, šaddokárta mii fátmastii leana siseatnama ja riddogiliid, namalassii guovlluid maid várrešaddokárttat eai gokčan. Mañnil ráhkadedje sullasaš kárta daidda eanansiide Västerbottena leanas maid luonddugáhtendoaimmahaga kárttaid eai olahan. Eananmihtidandoaimmaga kárttat leat ráhkaduvvon duhtadit mañngalágan berošteddjiid, ovdamearkka dihte boazodoalu. Leat 40 šaddošlájá kárttain, oktii ii-anihahtti šlájaiiguin. Čuoldinvuohki lea nu dárkil ahte dárbbasa heivehit vai aniha boazodoalu dárbbui. Heiveheapmi lea álki, dannego lea measta duššefal bidjat oktasajovkui šaddošlájaid main lea sullasaš árva guohtunšaddun.

Norgga-Ruota boazoguohtunkommišuvnna ruotabeale juogus lea dingon Metris-nammasaš ášahusas Gironis, mii bargá ráđđalágaid Satelittbild-nammasaš ášahusain, ja galgá buvttadit digitála šaddokárta ruotabeale boazoguohtunguovlluin mat váikkuhuvvojit kommišuvnna barggus, ja dain mat eai boade ovdan ovdalis namuhuvvon kárttain. Dingovuvvon kárta fátmasta maiddá boazoguohtunguovlluid Norgga bealde, nappo Romssas, Nordlánddas ja Davvi- ja Lulli-Trøndelágas. Čuoldinvuohki veadjá orrut sakka álkidahtton. Duogázin dasa lea go kártaráhkadeapmi gokčá vásedin boazodoalu dárbbuid. Kárttain leat 20 šaddošlájá, oktan ii-anihahtti šlájaiiguin. Čuoldinvuogi ii dárbbas duodi eambbo heivehit boazodoalu atnui.

1.3.3 Guohtunkárttaid čuoldinvuohki

Kárttaid čuoldinvuogi ulbmilin vuovdeguovlluin lea earuhit jeageleatnamiid eará vuovdeeatnamiin. Jekkiid dáfus lea ulbmilin earuhit šattolaš jekkiid eret njárbesšattot jekkiin, ja maiddá earuhit čáhccás jekkiid goikejekkiin. Eatnamiin, gos ii leat vuovdi, lea čuoldinvuogi ulbmilin earuhit jeagelšattu eará šattus, ja maiddá čájehit leago ruonassaddoeatnamiin suhkkes vai njárbes šaddu. Loahpas čuvge čuoldinvuohki man šlájat ja man ollu leat guovllus dakkár ii-anihahtti eatnamat.

Hög smältbarhet i betesväxterna är liktydigt med god betes kvalitet. Smältbarheten hos grönbetesväxter är högst när växterna är späda och försämras i takt med senare utvecklingsstadier till följd av ökad växtfiberhalt. Hos renbeteslavar är smältbarheten hög och oförändrad under årstiderna. Vid låg smältbarhet får renen ut mindre energi samtidigt som konsumtionsförmågan begränsas av att svårsmält foder har låg genomströmningshastighet i mag- och tarmkanalen.

Variierande indelningssystem förekommer på skilda vegetationskartor och annan presentation av vegetationen i renskötselområdet, beroende på huvudsyftet med eller tänkta användare av produkten. Ju fler intressenter och användare man har ambitionen att fånga in med produkten, desto mer detaljerad och svåröverskådlig och därmed svårbearbetad blir produkten. Å andra sidan kräver en förenklad indelningen mer omfattande definition av de olika vegetationsstyperna eller snarare grupper av växtsamhällen, eftersom de sällan är allmänt förekommande.

I renbetes sammanhang skall indelningssystemet först och främst särskilja växtsamhällen med förekomst av lavar från övrig växtlighet, främst då växtsamhällen med örter, gräs, halvgräs och löv i buskskiktet. Eller med andra ord ge bästa möjliga förutsättningar att skilja grönbete från vinterbete för ren. Underlag för att definiera säsongbetesmarker föreligger i och med att dessa villkor är uppfyllda.

För det andra skall indelningssystemet ge förutsättningar att skilja arealer med god tillväxt och förekomst av ovan omnämnda växtlighet från arealer med dålig tillväxt och förekomst av lav. Underlag för bedömning av betesmarkernas godhetsgrad som barmarks- respektive vinterbete har erhållits med detta.

För det tredje skall indelningen göra det möjligt att sortera ut arealer utan växtlighet eller vegetation som är ointressanta som renbete. Renbetesimpediment kan identifieras och en mer fullständig bild av betesmarkerna kan presenteras.

Växtlighetens redovisning med hjälp av vegetationskartor ger en god grund för bedömning av renbetesmarkernas resurser samt dess kvalitet, eftersom tolkningssäkerheten överlag är god.

1.3.2 Några vegetationskartor

Av förekommande indelningssystem omnämns här sådana vegetationsredovisningar som utgör underlag för presenterad renbetes karta, utöver renbetes kartans indelningssystem. Vidare redovisas underlagsmaterial som använts på norsk sida vid beskrivning av renbetet.

Huvudkällan för värdering av betet och dess kvalitet på norsk sida har varit betesvärderingar gjorda av Selskapet for Norges Vel och Statskonsulenten i Reindrift. För inre Troms har även data från satellitbilder använts.

Kartans vegetationstyper är närmare 30 till antalet i undersökningar gjorda av Selskapet for Norges Vel. De viktigaste lavbetena finner man i vegetationstyper som krypljungshed, dvärgbjörk-kråkbärshed, björk-

skog av kråkbär-fönsterlavtyp och hjortron-rismyr. Värdefulla sommarbeten är ängsnölegor, alpina gräs-hedar, vårfingerört-ormrotängar och videbuskage av tuvtäteltyp.

Statskonsulenten i Reindrift byggde sina betesinventeringar på ett system utvecklat av Steen och Villmo. Vegetationen indelades i 13 vegetationstyper och impedimenten i 3, totalt 16 klasser. Bägge norska metoderna tillämpade linjetaxering vid fältarbetet.

En vegetationskarta över de svenska fjällen framställdes av Stockholms universitet på uppdrag av Statens naturvårdsverk i början av 1980-talet. Indelningssystemet bygger på traditionell botanisk grund och är anpassad för naturvårdens behov. Kartans vegetationstyper inklusive impediment är 31 till antalet. Indelningssystemet är onödigt detaljerat för rennäringens behov och kräver bearbetning för att kunna användas i renbetes sammanhang.

Vid samma tid producerade Statens lantmäteriverk genom lantmäteriet i Norrbottens län en vegetationskarta över inlandet och kustbygden i länet, d v s områden som inte täcktes av fjällvegetationskartan. Senare producerades likartad karta över de delar av Jämtlands län som inte täcktes av naturvårdsverkets vegetationskarta. Indelningssystemet för lantmäteriets karta är anpassat för att täcka flera intressenters behov, bland annat rennäringens. Kartans vegetationstyper inklusive impediment är 40 till antalet. Indelningssystemet är så detaljerat att en bearbetning är nödvändig för användning av kartan i rennäringssammanhang. Bearbetningen är tämligen enkel då det närmast blir fråga om att slå samman vegetationstyperna med likartat värde ur renbetes synpunkt.

Metria i Kiruna har i samarbete med Satellitbild på uppdrag av svensk-norska renbeteskommissionens svenska del producerat en digital vegetationskarta över de delar av renskötselområdet i Sverige som berörs av kommissionsarbetet och som inte täcks av ovan omnämnda vegetationskartor. Denna karta täcker även renskötselområdet inom Troms, Nordland, Nord- och Sör-Trøndelag i Norge. Indelningssystemet kan synas vara kraftigt förenklad. Förklaringen är att produkten anpassats helt till rennäringens behov. Kartans vegetationstyper inklusive impediment är 20 till antalet. Någon ytterligare bearbetning av indelningssystemet behöver inte göras för produktens användning i rennäringssammanhang.

1.3.3 Renbetes kartans indelningssystem

Kartans indelning av vegetationen har syftet att i fråga om skogsmark skilja ut lavmarker från övrig skogsmark. När det gäller myrar syftar uppdelningen till att särskilja myrar med rik växtlighet från magra myrar samt att även skilja vattenrika myrar från torra sådana. På icke skogsklädd fastmark är indelningens syfte att särskilja växtlighet med lavförekomst från övrig mark samt att fånga in om grönbetesvegetationen är frodig eller mager. Slutligen ger indelnings-

1.3.3.1 Čuoldinvuohki

Šattuid čilget čuovvovaš čuoldinvugiin, mas maiddái kommenteret eará šaddošlájaid dain šaddokárttain mat leat vuodđogáldun. Fuomášuhttit ferte ahte šaddošlája árvu lea árvoštallon dohkálaš guohtunšaddun duššefal dan mielde go gávdno govullus.

1. Jeagelvallji goahcceuovdi

Goike eanan, dábálaččat beahcevuovdi. Eanangierragis lea jeagil dehe jeagil seahkálaga seamuin. Vuorjjes šaddu danasdásis. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kárta jeagel- ja jeagelbovdnašládjan. Hui buorre dálveguohtun.

2. Seamulvallji/ urtavallji goahcceuovdi

Varas ja njuoska eanan. Eanangierragis lea seamul. Buorrešattot ja dábalaš suhkkes šaddu danasdásis. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kárta leat varas ja njuoska bovdnašládjan ja urtašládjan, ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dan seamulvallji goahcceuovdin ja njuoska rássegoahcceuovdin. Buorre ruonasguohtun, mii muhtin áiggiid lea heajobuš njuoskasit vuovdis.

3. Jeagelvallji soahkevuovdi

Vuorjjes šaddu ja eanas jeagil. Danasdásis lea vuorjjes šaddu. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta goike lastavuovdin ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dan jeagelvallji lagešvuovdin. Hui buorre dálveguohtun.

4. Seamulvallji/ urtavallji soahkevuovdi

Varas ja njuoska eanan. Dábálaččat buorre šaddu danasdásis, mas šaddet suoinnit, rásit ja urttat. Eanangierragis unnán šaddu. Suohkadit eatnamiin lea buorrešattot eanangiera. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kárta varas-, njuoska- ja rásás lastavuovdin ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dan seamulvallji lagešvuovdin ja rásás soahkevuovdin. Buorre ruonasguohtun.

5. Čáhccás šattohis jeaggi

Njuoska jeaggi ja vuorjjes/hárvvit luktišaddu danasdásis. Dábálaččat lea maid eanangierragis vuorjjes šaddu. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta šattohis dipmájeaggin ja šattohis čáhccás jeaggin, ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dan obmo- ja čáhcerogge jeaggin. Ii nu buorre ruonasguohtun.

6. Goike bovdnajeaggi

Goikásit jeaggi mas ii leat vujohat, lea vuollegisšaddu ja eanangierragis seamul dehe jeaggi mas lea vuorjjes šaddu danasdásis. Jeakkis šaddá juovkalukti ja miektaullu. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta leat bovdnajeaggin mas leat vealuskierrit, njárbes daškesjeaggin, ja bovnahat vuovdejeaggin, ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dan bovdnajeaggin. Ii nu buorre ruonasguohtun.

7. Čáhccás šattolaš jeaggi

Čáhccái ja vujohat, suhkkes šaddu danasdásis. Šattut leat muošká, čáhcehoášša , šluppotlukti, gieddeullu ja eará šlájat. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga

kárta leat vujohatjeaggin, suhkkes šaddu ja seamulšlájat dipmájeaggin, šaddovallji čáhccás šattolaš jeaggi, goahcceuovde- ja lastavuovdejeaggin, ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dan várrejeaggin ja šaddoseaguhus jeaggin. Hui buorre ruonasguohtun.

8. Goike šattolaš jeaggi

Goikásit jeaggi, ii leat vujohat, valljugas ja suhkkes šaddu danasdásis. Šattut leat ulloruošši, alitsuoidni, muošká, čáhcehoášša dehe skierrit. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kárta goike šattolaš jeaggin mas leat ceakkorissit ja valljugas daškesjeaggin, ja luonddugáhttendoaimmahat gohčoda dán goikejeaggin. Hui buorre ruonasguohtun.

9. Danas-Igoike guolban

Goike eanan ja vuorjjes šaddu danasdásis. Leat vealu dehe vuollegis daknasat, nu movt rievssatmuorji, čáhpesmuorji dehe skierri. Jeagil ja seamul eanangierragis. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta goike šattolaš jeaggin ja nu čilge maiddái luonddugáhttendoaimmahat. Hui buorre dálveguohtun.

10. Varas guolban

Skieranat ja maiddái siedgašaddu viidát. Danasdásis leat rissit, rásit ja urttat. Dán čilge sihke Eananmihtidandoaimmahaga kártta ja luonddugáhttendoaimmahat leat varas skierreguolbanin. Buorre ruonasguohtun.

11. Njuoskasit rásseeanan

Lákta dehe njuoska daškeseeanan mas miehtá šaddet fiskesrásit, fiskesviola, boallorási, jeadjá ja eará šlájat. Eananmihtidandoaimmahaga kártta ja luonddugáhttendoaimmahat čilgejit dás leat oanehiššattot urttat, ceakkourttaid ja muttagis assagobiid. Hui buorre ruonasguohtun.

12. Goikásit rásseeanan

Goike, rásás eanan. Vuorjjes šaddu danasdásis. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta ja luonddugáhttendoaimmahat leat varas njuoska eanamin. Buorre ruonasguohtun.

13. Siedgarohtu

Njuoska eanan mas eanas leat siedggat. Eananmihtidandoaimmahaga kártta čilge dán leat siedgarohtun, lákta-njuoska bovnahahkan ja siedgarohtun ja luonddugáhttendoaimmahat fas gohčoda dán njuoska bovnahatjeaggin. Buorre ruonasguohtun.

14. Juovat ja geađgeeanan

Bákti, geađgi ja sáttu. Muolda eatnamis lea duššefal gaskkohagaid. Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta leat juovva- ja čievra/sáttu eanamin ja luonddugáhtten doaimmahat gohčoda juovva- ja bákteeanamin. Ii-anihahhti.

15. Eará eanan (kulttoreanan))

Adnon dehe darfiluvvan eanan (kulttoreanan). Dán čilge Eananmihtidandoaimmahaga kártta leat kulttoreanamin. Ii-anihahhti.

systemet upplysning om formen av och andelen impediment i markerna.

1.3.3.1 Indelningsystem

Växtligheten är redovisad enligt följande **indelnings-system**, med kommentarer om vegetationstyper på övriga vegetationskartor som använts som underlag. Observera att bedömningen av vegetationstypens värde som renbete enbart grundar sig på växtligheten.

1. Lavrik barrskog

Torra marker, oftast tallskog. Bottenskikt av lavar eller tillsammans med mossor. Fältskiktet något glest och artfattigt. Motsvaras av lav- och lavristyp i lantmäteriets karta. Mycket gott vinterbete.

2. Mossrik/örtrik barrskog

Friska och fuktiga marker. Bottenskiktet domineras av mossor. Välutvecklat och vanligen slutet fältskikt. Motsvaras av frisk- till våt ristyp och örttyp i lantmäteriets karta samt mossrik barrskog och ängsgranskog i naturvårdsverkets karta. Grönbete gott, kan stundom vara mindre gott i fuktigare skog.

3. Lavrik björkskog

Skog med gles krontäckning där marken domineras av lavar. Fältskiktet är glest. Motsvaras av torr lövskog i lantmäteriets karta och av lavrik hedbjörkskog i naturvårdsverkets karta. Mycket gott vinterbete.

4. Mossrik/örtrik björkskog

Friska och fuktiga marker. Vanligen välutvecklat fältskikt av ris, gräs eller örter. Bottenskikt saknas många gånger. På rikare marker även ett välutvecklat buskskikt. Motsvaras av frisk-, fukt- och ängslövskog i lantmäteriets karta samt mossrik hedbjörkskog och ängsbjörkskog i naturvårdsverkets karta. Grönbete gott.

5. Blöt mager myr

Vattenrik myr med glest fältskikt av starr. Vanligen är även bottenskiktet glest. Motsvaras av mager mjukmattemyr och mager lösbottenmyr i lantmäteriets karta samt gölrik mosse och vått kärr i naturvårdsverkets karta. Grönbete mindre gott.

6. Torr mager myr

Torrare lättframkomliga myrar med lågvuxet ris där bottenskiktet utgörs av vitmossor eller myrar med mindre välutvecklat fältskikt av trådstarr eller tuvull. Motsvaras av ristuvemyr med lavvuxet ris, mager fastmattemyr och risrik skogsmyr i lantmäteriets karta samt rismyr i lantmäteriets karta. Grönbete mindre gott.

7. Blöt frodig myr

Vattenrik, ofta svårframkomlig myr med frodigt välutvecklat fältskikt av vattenklöver, sjöfräken, flaskstarr, ängsull m fl arter. Motsvaras av sumpkärr, frodig och brunmossrik mjukmattemyr, frodig lösbot-

tenmyr, barrskogs- och lövskogskärr i lantmäteriets karta samt backkärr och blandad myr i naturvårdsverkets karta. Mycket gott grönbete.

8. Torr frodig myr

Torrare lättframkomliga myrar med frodigt tätt fältskikt av ullsäv, blååtel, vattenklöver, sjöfräken eller dvärgbjörk. Motsvaras av ristuvemyr med hög-vuxet ris och frodig fastmattemyr i lantmäteriets karta samt torrt kärr i naturvårdsverkets karta. Mycket gott grönbete.

9. Skarp/torr hed

Torra marker med glest fältskikt av krypande eller lavvuxet ris såsom ripbär, kråkbär eller dvärgbjörk. Lavar och mossor i bottenskiktet. Motsvaras av skarp och torr rished både i lantmäteriets och naturvårdsverkets karta. Mycket gott vinterbete.

10. Frisk hed

Marker med välutvecklat och slutet skikt av dvärgbjörk och något vide. Fältskikt av ris, gräs och örter. Motsvaras av frisk rished både i lantmäteriets och naturvårdsverkets karta. Gott grönbete.

11. Örtäng

Friska till våta marker där det slutna fältskiktet domineras av örter som smörblomma, fjällviol, smörboll, tola m fl arter. Motsvaras av lavört-, högörtäng och moderat snölega både i lantmäteriets och naturvårdsverkets karta. Mycket gott grönbete.

12. Gräs

Gräsdominerad torr mark. Glest fältskikt. Motsvaras av gräshed i både lantmäteriets och naturvårdsverkets karta samt frisk och fuktig äng i lantmäteriets karta. Gott grönbete.

13. Buskmark

Fuktig mark där buskskiktet, vanligen av vide, helt dominerar vegetationen. Motsvaras av lövbuskmark, fuktig-våt rished och videokärr i lantmäteriets karta samt vide och vått riskärr i naturvårdsverkets karta. Gott grönbete.

14. Block- och hållmark

Berg, sten eller sand täcker marken. Saknar sammanhängande växttäckning. Motsvaras av håll-, block- och grus/sandmark i lantmäteriets karta samt block- och hållmark i naturvårdsverkets karta. Betesimpediment.

15. Övrig öppen mark

Brukad eller igenväxande kulturmark. Motsvaras av kulturmark i lantmäteriets karta. Betesimpediment.

16. Snö/is

Marker som ej smälter fram varje sommar. Motsvaras av extrem snölega i bägge vegetationskartorna samt dessutom glaciär i naturvårdsverkets karta. Betesimpediment.

16. *Jassal/jiekŋa*

Muohta ii sutta juohke geasi. Dán čilgejit goappaš šaddokárttat leat stuora joavggahatbáikin ja dasa lassin vel jiehkkin luonddugáhttendoaimmahaga kárttas. Ii-anihahhti.

17. *Itkobealli/mearritkeahtes*

Báikkít mat gártet suoivvana duohkáí govain. Eai leat árvvoštallojuvvon guohtuneanamin.

18. *Čáhci*

Ii-anihahhti.

19. *Huksejuvvon guovllut*

Huksejuvvon ja gilvojuvvon eanan. Ii-anihahhti.

20. *Muorračuohpahat*

Muorračuohpahat, jalgejuvvon vuovdi, ja sullii 2 mehtara alu lánját šaddan. Eai árvvoštallojuvvon guohtumin.

1.3.3.2 *Sierra namubeamit*

Golbma beali ferte namuhit mat váikkuhit šattuidárvvoštallama, namalassii rásseguolban, báljes jalggat ja itkobealli.

Vuosttažettiin lea liiggás stuora eahpesihkarvuoha satelihttagovaid dulkomis dasa mii guoská rásseguolban-šaddošládji. Dát šaddošládja ii boađe oidnosii satelihttagovain, ja miellddisbukta ahte rásseguolban hui dávjá biddjo kárttas danas/goike guolbanin. Boađusin lea ahte dálvejagi guohtumiid árvu norggabeale váriin meroštallojuvvo badjelmeare olu guovlluin mas satelihttagovat adnojit šaddokártaáhkadeami vuodđun.

Nuppádassii lea stuora eahpesihkarvuoha goahccevuodešládjaid dulkomis, báikkiin gos muorračuohppamiin jalgejit ja njásket eatnamiid bálljisin, dannego dát váikkuhit satelihttagovaid ivnniid. Danne biddjodje muorračuohpahagat sierra šládjan. Dán boađusin lea fas datges ahte 5–15 % muorračuohpahagain eai čuldojuvvo vuovdešládjan, muhto baicca čájehuvvojit itkobeallin. Nu gártá dálvejagiuohtun meroštallojuvvot veahá unnáneabbon go duođaid lea, dan sivas go satelihttagovat adnojit šaddokártaid vuodđun. Dát čuolbma čuožžila Västerbottenis ja Väster-norrlandda leanas ja muhtin oasi maiddáí Jämtlandda leanas.

Goalmmádassii šaddá satelihttagovaide itkobealli dehe suoivvan go leat sakka rámsō ja gohpe eatnamat. Dat miellddisbukta ahte daid areálaid šattut, mat leat itkobealde, eai sáhte dulkojuvvot. Dábálaččat leat unnán areálat mearrikeahttájain itkobeali dihte, 0–2 % áigodatguohtuma nettoareálas. Duortnusjávrrí davábealde gos geassejagi guohtumat leat Romssa fylkkas, lea 2–6 % nettoareálas dat mearri mii gárttai itkobeallái.

Namuhuvvon beliid galgá vuhtiiváldit go árvvoštallá guohtumiid. Almmá veardideami haga váikkuha várreguolbaniid satelihttagovva-árvvoštallan eanemusat loahppabohtosa ja areálaid guohtunárvvolašvuoda.

1.3.4 *Šaddošládjaid joavkolaga bidjan*

Iešgudetge orohagaid/čearuid guohtunvalljodagaid ja eatnamiid árvvoštallama vuodul leat jahkeáiggiid guohtumat biddjon joavkolaga čuoovvovaš vugiin:

Dálveguohtuma šaddošládjat leat: jeagelvallji goahccevuovdi, jeagel lagešvuovdi ja danas/goike guolban.

Ruonasguohtuma šaddošládjat leat: Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi, seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi, čáhccás šattolaš jeaggi, goike šattolaš jeaggi, njuoska guolban, njuoskasit rásseeanan, goikásit rásseeanan ja siedgarohtu.

Guohtuneatnama burrodát dehe kvalitehta lea gitta das man stuora mearrin árvvolaš šaddošládjat leat eatnama nettoareálas. Jeageatnama burrodát áigeuovdilis áigodagas lea hui ollu gitta das man ollu eanan lea guhtujuvvon ja muđuige earalágan eanangoladeapmi. Dán materiálas eat leat vuhtiiváldán golladeami mii lea heajudan kvalitehta, eatge eatnama guorbama bohccuid guohtuma geažil, dannego dát bealit rivdet jođánit áiggi mielde. Dálveguohtumiin lea jeagelvallji goahccevuovdi buoremus, muhtinmuddui dannego das lea eanemus jeagil, ja maiddáí dannego lea seakka muohta, iige leat čeargaluvvan.

Ruonasguohtumin leat geasseguovdil njuoskasit rásseeanan ja čáhccás šattolaš jeakkit buoremusat, ja heajumus kvalitehta lea fas seamulvallji/urtavallji goahccevuovddis miehtá dan áiggi go boazu lea ruonasguohtumis. Šaddošládjat, main eai leat rásit dehe lasttat, leat buorit guohtun sihke giđasgeasi ja manŋgeasi.

Go dálveguohtumis molsu ruonasguohtumii, leat lahppojeagelvuovddit áibbas dárbbášlaččat váriin gos eai gávdno bievlielkkut. Šaddokártaid eai boade ovdan dát deatalaš guohtunšládjat cuoŋu- ja ceavvi-áiggi. Obbalaččat sáhtta dadjat ahte boares vuovddit, mat leat dárbbášlaččat lahppojeagelšaddui, gávdnojit duššefal gáhttejuvvon guovlluin.

1.4 Johtalanvuogit

Mii leat ovdalis čilgen luonddu iešgudetláganvuodaid, mat fas dagahit geográfalaš erohusaid duovdagiid guohtumiid gaskka. Duovdagiid iešgudetláganvuodát ja bohcco mánggalágan guohtundárbbut iešgudetge jagiáiggi leat vuodđun johtaleapmái duovdagiid gaskka, dađi mielde gos ain lea buoremus guohtun. Vaikko vel gottit nai johtalit duovdagiid gaskka guohtuma rievdama ja jagiáiggiid mielde, lea boazodoalu vuodđun sirdit ealuid ráhpadeamos guohtumiidda. Boazodoalu dovdomearkan leage guohtuma, bohccuid ja olbmuid gaskavuoha. Ruong čilge dán gaskavuoda golmmačiegagin (triángeliin) ja čájeha ahte dát “... govvida ... boazodoalu buvttadanfaktoraid”.

Obbalaččat daddjon leat Skandinávia boazodoalus iešgudetlágan doaibmavuogit guohtumiid geavaheami ja johtalanmálliid mielde. Stuurimus erohus doaibmavuogiid gaskka lea doaluin mat dálvet guođohit siseatnamis, ja doaluin mat dálvet atnet oarjabeale riddo-eatnamiid goavis dálkkádat guovlluin. Mandáhtta-

17. Skugga/oklassat

Ytor som täckts av skugga i bilderna. Ingår ej vid redovisning av betesresurser.

18. Vatten

Betesimpediment.

19. Bebyggelse

Bebyggd och exploaterad mark. Betesimpediment.

20. Hygge

Kalmark och ungskog upp till cirka 2 meters trädhöjd. Ingår ej vid redovisning av betesresurser.

1.3.3.2 Kommentarer

Följande tre förhållanden, som påverkar resultatet av vegetationsredovisningen får omnämnas, nämligen gräshed, hygge och skuggbildning.

Vid tolkning av satellitbilder är osäkerheten alltför stor vad gäller vegetationstypen gräshed. Denna vegetationstyp har utslutits, vilket medför att gräshed i stor utsträckning hamnar i klassen skarp/torr hed. Resultatet blir att vinterbetesresurserna blir övervärderade i fjällområdet på norsk sida, där satellitbilder utgör underlag för framställning av vegetationskartorna.

Vidare är osäkerheten stor vad gäller barrskogstyp vid tolkning av avverkad skogsmark på grund av hyggesavfallets kraftiga påverkan av färgen i satellitbilden. Hyggen har därför redovisats som en egen klass vilket har till följd att 5 till 15 procent av skogsmarken inte redovisas under faktisk skogstyp utan endast som hygge. Resultatet blir att arealen vinterbetesmarker blir något undervärderad, där satellitbilder utgör underlag för vegetationskartan. Detta förhållande uppstår inom Västerbottens och Västernorrlands län samt inom delar av Jämtlands län.

För det tredje förekommer skuggbildning på satellitbilder i mycket starkt kuperad terräng. Detta har till följd att skuggade ytor inte kan tolkas med avseende på växtlighet. Vanligen är det marginella arealer som blir oklassade på grund av skuggor, 0–2 procent av årstidsbetets nettoareal. Norr om Torneträsk där sommarkarnerna ligger i Troms är skuggandelen 2–6 procent av nettoarealen.

Observera att nu nämnda förhållanden måste beaktas vid bedömning av betesmarkerna. Den ojämförligt största påverkan på slutprodukten och markernas betesvärde har redovisningen av fjällhed ur satellit-scener.

1.3.4 Gruppering av vegetationstyper

Vid redovisning av enskilda samebyars betesresurser och marker har säsongbeten grupperats enligt följande.

I vinterbetet ingår följande vegetationstyper: Lavrik barrskog, lavrik björkskog och skarp/torr hed.

I grönbetet ingår följande vegetationstyper: Mossrik/örtrik barrskog, mossrik/örtrik björkskog, blöt frodig myr, torr frodig myr, frisk hed, örtäng, gräs och buskmark.

Betesmarkernas kvalitet är beroende av i hur hög grad de värdefulla vegetationstyperna ingår i markernas nettoarealer. Lavmarkernas för tillfället rådande kvalitet är i hög grad beroende av avbetningsgrad och övrigt slitage. I detta material har inte hänsyn tagits till eventuellt kvalitetsförsämrade slitage eller avbetning eftersom dessa faktorer är tämligen snabbt föränderliga över tiden. Som vinterbete har lavrik barrskog högsta värdet, dels på grund av största volymer lavväxter, dels för ringa snömängd som dessutom inte blir vindpackad.

För grönbetets del är örtängar och blöta frodiga myrar de bästa högsommarbetesmarkerna samtidigt som mossrik/örtrik barrskog har den sämsta kvalitén under hela grönbetesperioden. Vegetationstyper med gräs eller löv har mycket högt betesvärde både under för- och sensommaren.

Vid övergång från vinterbete till grönbete har förekomst av hänglavsskogar avgörande betydelse i området utan tillgång till fjällområdets tidiga barfläcksbildning. I vegetationskartor blir denna viktiga betesresurs för skarperioden inte redovisad. Allmänt kan konstateras att gamla skogar som är en förutsättning för hänglavar förekommer i huvudsak endast i naturskyddade områden.

1.4 Flyttmönster

De förhållanden som beskrivits tidigare, bildar alltså underlaget för en variation i naturen som i sin tur leder till geografiska variationer i betestillgången. Till sammans med renens varierande behov under de olika årstiderna, skapar detta förutsättningarna för flyttning mellan olika säsongbeten. Även om också vildrenen strövar mellan olika säsongbeten, är ett av de karakteristiska dragen vid en optimal tamrenskötsel att människan styr renen mot det bästa möjliga av de existerande möjligheterna till bete. Därmed är tamrenskötseln karakteriserad av ett ömsesidigt beroende mellan bete, ren och människa. Ruong beskriver detta ömsesidiga beroende som en triangel och hänvisar till att det "...illustrerar ... produktionsfaktorerna i renskötseln".

I huvudsak kan man säga att renskötseln i Skandinavien indelas i olika driftsformer beroende på betesutnyttjande och flyttmönster. Störst avstånd är det mellan driftsformer som använder inlandsvinterbeten och de som använder västliga vinterbeten i utpräglat kustklimat. I mandatområdet söker de sig i större eller mindre grad respektive väster ut och öster ut för att finna sommarbete i de centrala högfjällsområdena på båda sidor om riksgården. Mellan dessa två driftsformer finns det en rad olika varianter som bygger på flyttning inom avgränsade områden.

guovllus johtalit doalut unnit eanet juogo oarjjás dehe nuorttas geasseorohagaide alla várreeatnamiidda goabbat bealde riikaráji. Dán guovtti váldeorohusa gaskkas leat fas siskkáldas variášuvnnat.

Guohtungeavaheapmi lea mañemus čuođi jagis čađatgaskka nuppástuvvan. Politihkalaš mearráduusat váikkuhit, nu movt Norgga ja Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna, luondduruovttudoalus nuppástuvvan ruhtaruovttudollui, guohtuneatnamiidda sisabakke-mat ja mohtorfievrolássáneapmi. Go guohtumiid geavaheapmi rievddai, rivde fas dađistaga johtalanmállet.

1.4.1 Ruotabeali johtalanmállet

Ruota boazodoalu juohkit dávjá ná: várrečearut, vuovdečearut ja konsešuvdnaguovllut. Juohkima duogážin lea muhtin muddui sierralágan riektvuodđu, muhto maidái iešguđetlágan doaibmavuogit, vaikko erohusat leat eahpečielgasat.

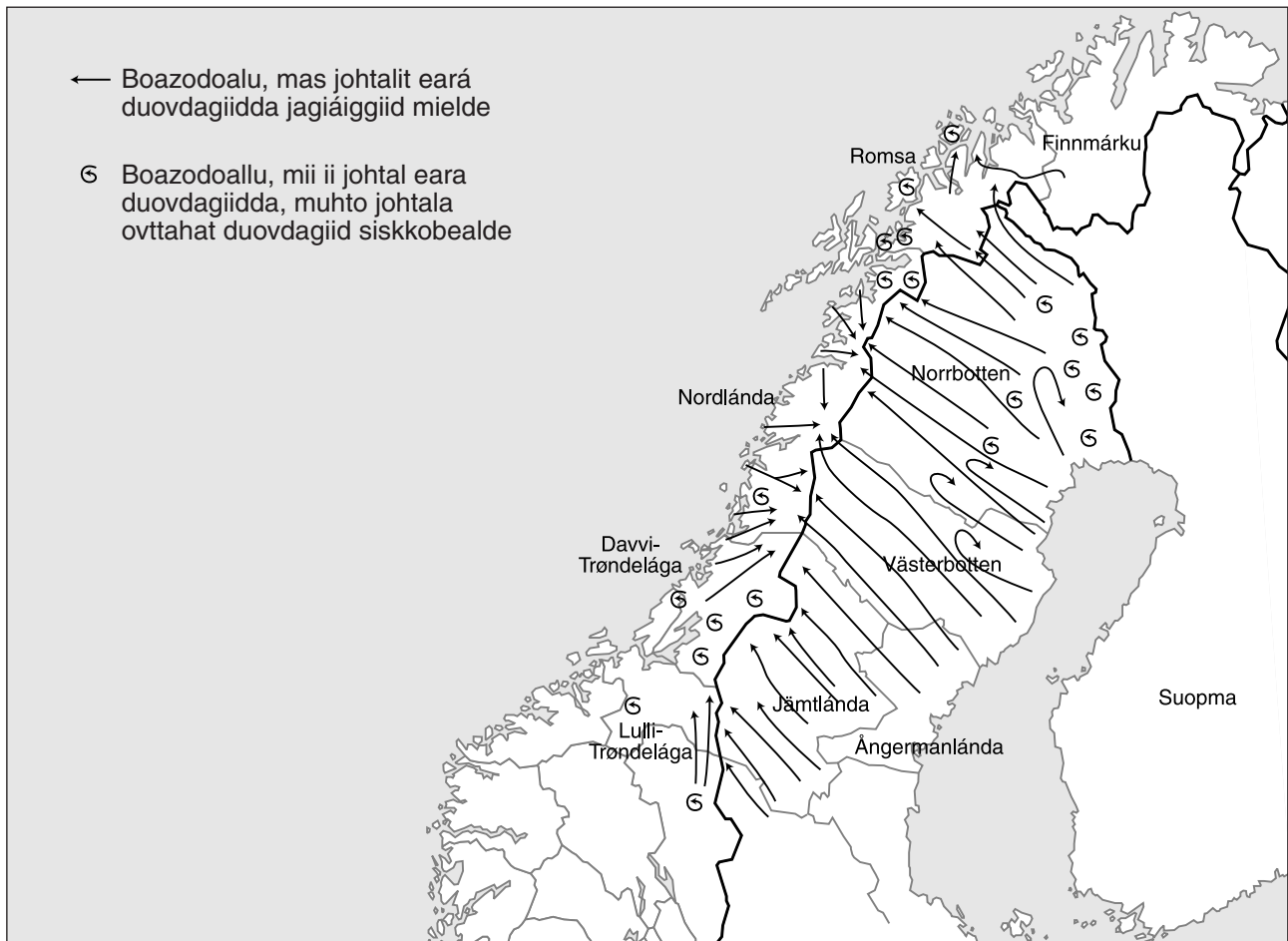
Várrečearuid boazodoalu váldeovuohkin lea ahte dálveguohtumat leat siseatnama goahcevuovddiin ja johtet rádjeváriid guvlui geassái. Giđđa- ja čakčajagi guohtumat leat soahkevuovddiin, mat leat dálve- ja geasseatnamiid gaskka. Ruota davágeažehagas sáhttet ealut muhtin dálvviid guohtut lagešvuovddiin, ja

doloža rájes lea várreáidui leamaš vejolašvuotán nuorttabeali boazodollui doppe guođohit dálvejagis.

Čearuid deatalaš earru lea ahte muhtin orohagain leat guohtuneatnamat ovttahat duovdagiin, ja earát fas gártet johtit eará čearuid čađa jođidettiin dálveorohahkii ja dálveorohagas gidđabáikái.

Nubbi guovddáš earru várrečearuid gaskka lea ahte johtingeainnuid guhkkodat lea iešguđetlágan gaskal dálve- ja geasseguohtumiid. Västerbottenis leat guhkimus johtingeainnut, sáhtta leat 40–50 miilla. Oaneheamos johtingeainnut leat čearuin mat leat Garasavonis ja Härjedálas. Idre čearus várra lea oaneheamos johtolat, 4–5 miilla. Guohtumat eai leat ovttaláganat juohke jagi, ja dagahage ahte johtolaga guhkkodat rievddada jagis jahkái.

Dábálaččat oaivvilduvvo ahte vuovdesámečearut eai johtal, muhto baicca guođohemiin sirddášit dálvebáikkis gidđa- ja geasseatnamiidda ja fas ruovttoluotta. Veadjá muhtin čearuid dáfus doallat deaivása, muhto almmatge lea dilálašvuotta iešguđetládje. Muhtin čearut, nu movt Maškhaure, johtala lagabui 20 miilla, seamma guhkkes johtolat go Dálmma čearus ja guhkit johtolat go Jämtlánda čearuin, mat gullet várrečearuide. Vuovdečearuin lea dát doaibmavuohki dábálaš earenoamážit Arjepluova guovllus. Gávdnojit juohkelágan johtalanvuogit Maškhaure rájes gitta doaluide mat eai johtal konsešuvdnaguovlluin.

1.1 govva. Mandáhttaguovllu boazodoalu gidđajohtalemiid prinsihppagovva.

Under de senaste hundra åren har det funnits ett behov av ständiga förändringar i betesutnyttjandet. Detta beror på politiska beslut som renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge, övergång från natura- till penninghushållning, olika fysiska ingrepp i renbeteslandet och en ökad mekanisering. Förändringarna i betesutnyttjandet har i sin tur skapat förändringar i flyttningsmönstret.

Figur 1 är en principskiss som visar huvuddragen i vårflyttningen inom mandatområdet.

1.4.1 Flyttmönster i Sverige.

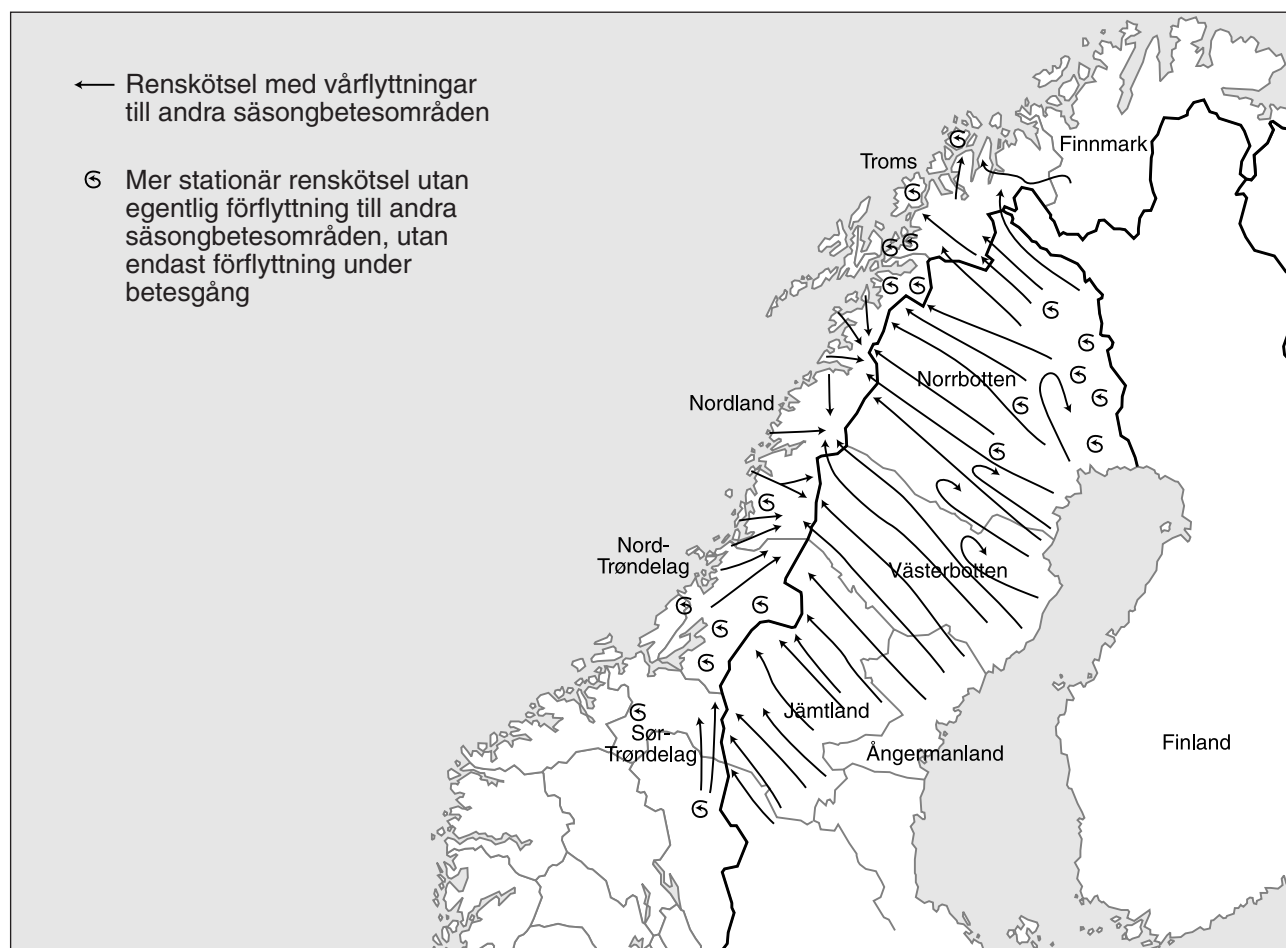
Renskötseln i Sverige delas i allmänhet in i fjällsamebyar, skogssamebyar och koncessionsområden. Indelningen bygger delvis på olika rättsliga grunder, men de representerar också olika driftsformer, även om skillnaderna är oklara.

Huvudmönstret i renskötseln för fjällsamebyarna bygger på kontinental vinterbeten i barrskogsområden och flyttning mot gränsfjällen för sommarbeten. Vår- och höstbete äger rum i det mellanliggande bältet med björkskog. I norra Sverige kan renen beta i fjällbjörksskogen vissa vintrar, och sedan gammalt har vinterbete i fjällkedjan varit en alternativ anpassning för den östliga renskötseln.

En viktig skillnad mellan byarna är att en del har sammanhängande betesområden, medan andra får flytta genom andra byar till och från vinterbetet.

En annan viktig skillnad mellan fjällsamebyarna är avståndet mellan vinter- och sommarbetesområde. Det är genomgående störst i Västerbotten, där det kan uppgå till 40–50 mil. De byar som har kortast flyttväg, finner man i områdena runt Karesuando och i Härjedalen. Nya Idre sameby har antagligen det kortaste avståndet med 4–5 mil. Som en följd av årliga variationer i betesförhållandena kan avstånden variera från år till år.

Det har varit en vanlig uppfattning att skogssamebyarna inte har reguljära flyttningar, men att de i stället förflyttar sig långsamt mellan vinterbete och vår- och sommarland och omvänt. Även om så är fallet för en del byar, är bilden långt ifrån entydig. Enstaka byar, som t.ex. Maskare, flyttar upp till 20 mil, lika långt som Talma fjällsameby och längre än byarna i Jämtland, vilka betraktas som fjällsamebyar. Denna driftsform för skogssamebyarna är särskilt utpräglad i Arjeplogområdet. Det finns emellertid alla stadier från Maskare till den stationära driftsformen i koncessionsområdena.

Figur 1.1. Principskiss som visar renskötselns vårflyttningar inom mandatområdet.

Čearut, gos lea oanehis gidđajohtolat geasse- ja dálveguohtumiid gaskka, eai dárbbat domaid johtit. Earát johtet dálve- ja geassebáikki gaskka guovtti oasis, ja bisánit gidđajagi eatnamiidda. Dálvejagieatnamis gidđaguohtumii johtet čearut jođánit, vai ollejit ovdalgo jogat ja jávrrit luitet, ja seammás lea geahppasit johtit idjacuignuid áiggi. Gidđaguohtunbáikkis johtet hiljázit ealuiguin geasseeatnami. Man guhká ádjána johtit, lea guohtumiid hálddus.

Čakčajohtin lea dađistaga gárttan váddáseabbun. Vuosttažettiin váikkuhit čázadagaid dulvadeamit, mat dollet čázadagaid guhká suddisin. Dasa lassin leat doalut atnigoahtán ođđamállet teknihkalaš čovdosiid, nappo fievrridit bohccuid biillain guhkes gaskkaid. Nu fievrriditge eambbogat bohccuid guorbmebiillain. Ná earáhuuvvá maid guohtuneatnamiid atnu. Ealut leat guhkit áiggi geasse/árračakča guohtumis, dehe orrot dálveguohtumiin guhkit.

1.4.2 Norggabeali johtalanmállet

Norgga bealde maiddá, nu movt Ruotabealde nai, leat muhtin orohagain siseatnamis dálveguohtumat Ruota goahccevuovdeguovlluin ja johtalit geasset rádjeváriide. Dáid orohagaid johtingaidnu manná nuortabeale čearuid geasse- ja gidđa-/dálvebáikkiid čađa. Muhtin orohagat gártet maiddá johtit earáid dálveguohtumiid čađa. Lea earaládjje go várrečearuid dilli, dát johtet njuolga norggabeale orohagaide, ja eaige bisán gidđaorohahkii, mii livččii soahkevuovdi.

Gávccii orohaga sáhttet formálalaččat johtalit Ruttii (3 Romssa fylkkas ja 5 Nordlánddas). Muhtimat eai jođe mearriduvvon dálveguohtumiidda. Dan birra čilget mañnelis iešgudetge orohaga oktavuodas.

Lassin nuortabeali dálveguohtumiidda Ruotas, leat 5 orohaga, main siseatnamis leat dálveguohtumat, namalassii Finnmárkkuduoddaris ja Plassjeduoddaris. Dáid doaibmavuohki earrána daid orohagaid johtalanvuogis mat johtet Ruttii, dakko bokte ahte sin geasseorohat lea rittoguvllus, iige várreráiddu guvlui. Golbma siidda johtájit Romssa fylkka oarjedavvi guovlluin Finnmárkkuduoddarii. Johtolat lea váttis, dannego fertjeit johtit earáid geasseorohagaid čađa vai besset gidđa-, čakča- ja dálveorohahkii Finnmárkkuduoddara siskkit guovlluide. Guokte siidda suvdet ealuideaset álggos fatnasiin, vai garvet mandáhttaguovllu. Goalmmát siida johtá gátti ja rasttida Dápmot/Rostu konvenšuvdnaguovllu.

Maiddá Norgga bealde leat guhkes johtolagat geasse-ja dálveorohagaid gaskka, earret dán guokte siskkit orohaga mat leat Lulli-Trøndelágas/Hedmárkkus (sullii 10 miilla). Byrkijes lea guhkimus johtolat (50 miilla), ja váttis johtolaga geažil fievrridit lulimus orohagat bohccuid biillain sihke čakčat ja gidđat. Láhku/Guhkesvággi johtá guhkimus geaidnnu árbevirolaš málliin guhkimussii.

Lea erenoamážit Davvi-Trøndelága davimusas guovlluin ja Nordlánddas ahte johtet bohccuiguin siseatnamis rittoguvlvi dálvá (11 orohaga). Johtingaidnu lea 10–15 miilla gaskka. Lassin árbevirolaš johtinvugiide, ja

nu maid biillain fievrrideami, suvdet 3–4 orohaga ealu fatnasiin sulluide ja njárggaide ábi duohká. Ovdalaš áiggi vuojahedje ealuid rastá vuonaid ja nuriid.

Muhtin orohagain orru eallu birrajagi, ja johtalit dušše oanehis gaskkaid siskkobeaalde orohaga. Vaikko guohtumiid šaddošlájaid gaskka leage stuora erohus, sulastahtta almmatge johtalanmálle vuovdečearuid málle. Dákkár orohagat leat eanas Romssa fylkka sulluin, muhto maiddá dán golmma eará boazodoalloguovllun leat dát doaibmavuogit.

1.5 Guohtuneatnamiid gáržžideapmi

Guohtuneatnamiid duohtadeapmi sáhtta gáržžidit guohtunareála, muosehuhttit guohtu bohccuid dehe gaskkalduhttit bohccuid johtaleami ja boazobarggu. Vahágat ja goarádusat sáhttet leat bistevaš dehe gaskaboddosaš šlájas. Čázadatdolvadeapmi ja ruvkedoaibma leat bistevaš vahágat. Astoáiggedoaimmat muosehuhttet hui dávjá gaskaboddosaččat. Vuovdedoallu ja sávzadoallu leat duohtadeamit mat rivdet áiggi mielde.

1.5.1 Movt guohtuneatnamat gáržot

Čázadatdolvadeapmi

Čázadatfápmorusttegiid areálaid dárbbus manahuvvojit guohtuneatnamat buođđudeapmái dehe rusttegiid huksemii ja geainnuide. Olmmošlaš doaimmat, ábaida huksedettiin, sáhttet dagahit nu ahte guohtuneatnamat dakko lahkosiin eai sáhte adnot.

Čázadathuksemiid bárisáigi lea vássán, ja guhkit áiggi vahágat dat váikkuhit boazodoalu dál. Guovlluin, maid leat buođđudan, leat juohke sajis váldán buoremus guohtuneatnamiid, ja seammás lea jalges eatnamiin seakkimus muhta. Rašis jienat dulvaduvvon čázadagain ja goikaduvvon jogat dagahit ahte ii sáhte ovdalaš johtolagaid atnit. Guohtumiid ávkki atnin lea muhtin báikkiin sakka gáržon. Gávdnojit ovdamearkkat das ahte áigodatguohtumat oalát leat sirrejuvvon moadden duovddan.

Guohtuneatnamiid duohtadeapmi váikkuha guhkit áigái eanas háviid.

Ruvkedoaimmat ja sáttovieččahagat

Mineralaid ja čievrra ávkin atnin manaha guohtuneatnamiid. Dasa lassin sáhttet johtingainnut dehe bohccuid lunddolaš johtalangeainnut botkejuvvot. Sáttovieččahagat leat álohii goarádussan jeageeatnami, dannego dákkár eallámušvátna ja goike eatnamis ceavzá boazojegil buorebut go eará šaddu.

Málbma- ja ruvkedoaimmat mearkkašit olmmošvalvi ollis doaimmas ja dainna lágiin ii leat bohccuide muosset guohtut guovlluin dakko lahkosiin.

Guohtuneatnamiid duohtadeapmi váikkuha guhkit áigái.

De samebyar som har kortast avstånd mellan sommar- och vinterbeten, har inte samma tidspress som de övriga. För övriga görs flyttningen från vinter- till sommarområdena i allmänhet i två etapper med en mellanliggande vårbetessäsang. Från vinterlandet till vårbetena sker en snabb flyttning så att man kan använda isarna på älvar och sjöar, samtidigt som skare nattetid gör flyttning lättare för djuren. Efter vårbetet flyttas renen långsamt till sommarlandet. Tidsåtgången beror på utvecklingen av betesförhållandena.

Höstflyttningen har blivit allt mer komplicerad. Detta beror till stor del på regleringen av de stora vattendragen som i sin tur gör att isen på älvar och sjöar lägger sig senare. Samtidigt har det utvecklats nya driftstekniska lösningar där renen snabbt kan transporteras över stora avstånd med bil. Detta skapar åter en förskjutning i betesutnyttjandet. Antingen stannar man längre i sommar-/tidiga höstbeten, eller så är betestiden längre i vinterbetesområdena.

1.4.2 Flyttmönster i Norge

På samma sätt som i Sverige, finns det en del distrikt i Norge som har inlands vinterbeten i svenska barrskogsområden och flyttning mot gränsfjällen till sommarbeten. Karaktäristiskt för dessa distrikt är att de alla får flytta genom sommar- och vår/höstbete för samebyarna längre öster ut. Enstaka distrikt får också passera genom andra grupperns vinterområden. I motsats till fjällsamebyarna kan vårflyttningen gå direkt till de norska distrikten, och inte i etapper med en mellanliggande vårperiod i björkskogsbältet.

Åtta renbetesdistrikt kan formellt flytta till Sverige (tre från Troms och fem från Nordland). En del av dessa underlåter att flytta till de reguljära vinterbetena. Detta beskrivs i anslutning till respektive distrikt.

Förutom östligt vinterbete i Sverige, betar fem distrikt på kontinental vinterbeten på Finnmarks- och på Rørosvidda. Till skillnad från de distrikt som flyttar till Sverige, flyttar dessa till sommarbeten mot kusten i stället för mot fjällkedjan. Tre av distrikten flyttar från de nordvästliga områdena av Troms till Finnmarksvidda. Denna flyttning kompliceras av att de ska ta sig igenom andra sommarbetesdistrikt för att komma till vår-, höst- och vinterbeten i de inre delarna av Finnmarksvidda. Två av dessa distrikt flyttar först med båt, så att de undviker mandatområdet. Det tredje distriktet flyttar hela rutten på land och passerar då igenom Tamok/Rostas konventionsområde.

Med undantag av de två kontinental distrikten i Sør-Trøndelag/Hedmark (ca. 10 mil), är det också i Norge längre avstånd mellan sommar- och vinterbeten. Byrkije flyttar längst (50 mil). På grund av svåra flyttförhållanden använder de sydligaste distrikten transport med bil både vid höst- och vårflyttningen. Lakselvdal/Lyngsdal är de som flyttar längst på traditionellt sätt.

Det är i synnerhet i de norra delarna av Nord-Trøndelag och i Nordland som renarna flyttas från inlandet

till kusten på vinterbeten (11 distrikt). Avståndet varierar mellan 10 och 15 mil. Förutom traditionell flyttning och biltransport, har dessutom tre distrikt flyttning med båt till öar och skär ute i havet där djuren tidigare simmade över fjordar och sund.

En rad distrikt fungerar som helårsbeten. Hjordarna flyttas över kortare avstånd eller de strövar naturligt inom distriktet. Även om betestyperna är mycket olika, är driftsmönstret i stort sett likt det man finner i skogs samebyarna. Det finns flest sådana distrikt på öarna i Troms, men också i de tre andra renskötselområdena finns det exempel på sådana driftsformer.

1.5 Ingrepp i renbetet

Ingreppen i renbetet kan innebära bortfall av betesmark, störd betesro, förhindra renarnas vandring eller praktiskt renskötselarbete. Skadorna och olägenheterna kan bestå för all framtid eller vara av tidsbegränsad art. Exempel på det förr är vattenkraftutbyggnader och gruvbrytning. Tidsbegränsade störningar förorsakas vanligen av fritidsaktiviteter. Tidsmässigt mer svårdefinierbara ingrepp orsakas av bl. a. skogsbruk och fårbeta.

1.5.1 Typer av ingrepp i renbetet

Vattenkraftutbyggnad

Exploatering för vattenkraft medför att renbetesmark överdäms eller att mark tas i anspråk för kraftstationen, dammbyggnaden eller vägar. Mänsklig aktivitet särskilt under byggnadstiden kan resultera i att närliggande betesmarker inte kan nyttjas.

Vattenkraftsepokens effekter på renskötseln är idag de långsiktigt bestående skadorna eftersom utbyggnadsfasen i stort sett är passerad. Betesmarker som dämtes över är genomgående de mest frodiga beten samtidigt som lavlänt terräng har det tunnaste snötäcket. Dåliga isförhållanden på regleringsmagasinen och torrlagda älvsträckor gör att tidigare flyttleder inte kan användas. Renbetesmarkernas arrondering har i en del fall kraftigt försämrats, exempel finnes där säsongbetesområden helt skurits av från varandra.

Ingreppens effekter är i huvudsak långsiktiga.

Gruvbrytning och grustäkter

Exploatering av mineraler och grus innebär bortfall av bete. Dessutom kan flyttleder eller renens naturliga förflyttningsstråk bli avskurna. Grustäkter berör alltid lavmarker eftersom näringsfattiga och torra marker är lokaler där renlav har hävd sig väl i konkurrens med annan växtlighet.

Malm- och grushantering är liktydigt med intensiv verksamhet varav följer att betesro i det exploaterade områdets närhet saknas.

Ingreppens effekter är långsiktiga.

Báhčinguovllut

Báhčinguovllut atnet viiddis areálad, ja danne dagahit stuora negatiivvaláš váikkuhusaid čearuide/orohagaide, eandalii dalle go báhčinguovlu adno juste goas boazodoalus leat deatalaš áigodagat. Goarádusat dagahit njuolgo váikkuhusaid go manahuvvojit guohtuneatnamat čilviluhttima geažil, muhto maiddá geainnuid ja rusttegiid huksema geažil. Bohccot eai bálle ráfis guohtut ja olmmošlaš doaimmat gaskkalduhttet boazobarguid ja muosehuhttet bohccuid go vánddardeapmi gildojuvvo gaskaboddosaččat. Báhčindoaimmat váikkuhit váldosaččat guhkit áigái.

Vuovdedoallu

Guohtuneatnamat manahuvvojit ollásii go ráhkaduvvojit vuovdebiilageainnut. Mañnil go eanan lea boltojuvvo (dahkko vuostazettiin Ruotas), eai anit šat guohtuneatnamat 15–20 jahkái. Stuurámus vaháгат šaddet go jorgu ja boltu eatnama, muhto duokko dáikko boltumiin eai šatta nu stuora vaháгат.

Earret njuolgo vahágiid guohtuneatnamiid manehemiin, sáhtta vuovdedoallu heajudit guovlluid anihattivuoda, dannego guohtuneatnamiid viidodat boatkana ja gártet gaskkat.

Go vuvddiid čuohppá ja jalge oalát, de ii sáhte obanassiige guođohit dakko bohccuid dálveguovdil ja gidđadálvi ceavi dihte, ja jeagil maid dulbmojuvvo sakka muorračuohpahagas. Dát dilli bistá 15 jagi dassáziigo lánját šaddet birrasiid 3 mehtara allodahkii. Vuovdedoalu mihttomearri doalahit vuvddiid vuollel 100 jagi, mearkkaša ahte lahppojeagil ii beasa šaddat dan mađe ahte livččii vuovdeguohtumin bohccuide. Vuovdi galgá leat badjel 100 jagi boaris ovdalگو muorraide šaddet manjemađe lahppojeahkálát.

Jus vuovdedoallu galgá váldit vuhtii boazodoalu guhkit áigái, ii galgga vuovdeeatnamis, gos lea jeagil, goassege leat badjel 10 % vuovddis mii ii anit guohtumin. Vuovderavda jekkiid guvlui galgá leat nu govdat ahte lahppojeahkáliin lea dohkálaš biras šaddamii, ja suodji biekkaid ja goikama vuostá.

Guosaidgilvin guovlluide gos dat eai šatta luondolaččat, earáhuhtta eananšattuid ja eai šat šatta guohtunšattut. Vieris muorrašlájaid gilvin, nu movt contorta-beazi (davvi-amerihkkálaš), vaháგahtta guohtunguovlluid njuolgut ja goaridit boazodoalu sakka, dannego eai šatta lahppojeahkálát, iige eatnamii jeagil.

Ođđa muorrašlájat ja vuovdebiilageainnut dagahit bistevas váikkuhusaid, ja eanaboltumat miellidibuktet oallemuddui guhkesáigái vahágiid.

Gilvinrádji

Guohtumat billahuvvet oalát go gilvá meahcceeatnamiid. Iešalddis gilvinrádji miellidibuktá marginála guohtunmassima, muhto leat viiddis areálat dakko lahkosiin mat eai boade ávkin. Danne lea guovddáš mearkkašupmi das gos guovllus gilvá eatnamiid. Lea stuora vahágin boazodollui go gilvojuvvo eatnamat leat dain guohtunguovlluin mat adnojit bievlla áiggi ja árradálvi, danne go lea veadjetmeahttun hehttet bohccuid mannamis gilvojuvvo eatnamiidda rahtta

manis. Danne ferte gilvojuvvo eatnamiid áidut, mat leat guohtunguovlluin, amas čuožžilit váttisvuodat gullevaččaide.

Eanangilvimmis lea bistevas váikkuhus.

Sávzzaid guođoheapmi

Sávzzat gilvalit daid seammá guohtuneatnamiid alde bievlan go bohccot. Sávzzat guhtot mihá máddugeappot go bohccot, ja guohtumat adnojit garraseappot ja váikkuhit šattuid sakka. Boazu guohtu báikkuid ja “dušše šaddogierragiid”, ja danne eai sáhte bohccot ja sávzzat atnit ávkin seammá guohtumiid.

Gilvu guohtumiid alde váikkuha nu guhká go doppe leat sihke sávzzat ja bohccot.

Turisma

Go turismadoibmii atná eatnamiid, manahuvvojit guohtumat huksemiid oktavuodas. Biras váikkuhuvvo negatiivvalaččat almmatge mihá eambo doaimmat geažil mat leat rusttegiid lahka, ja dat muosehuhttet guohtu bohccuid. Dasa lassin sáhttet barttačohkemat, čuigiid várráigeassinrusttegat ja lašmmohallanrusttegat hehttet bohccuid lunddolaš johtaleami ja guovllu guohtumiin ávkki oazžuma.

Dát hommá váikkuha nu guhká go lea doaimmas ja rusttegat ceaggájit.

Bivdu

Bivdu dain guovlluin gos bohccot leat guohtume, dehe gos boazobargu lea, sáhtta miellidibuktit dohkke-meahttun muosehuhttimiid.

Bohccuid dáhpin lea biedgguid ja välljestallamiin guohtut bievlla áigge, ja danne sáhttagé juohkelágan guohtunmuosehuhttin dagahit vahátroasuid čuovvovaš dálvi. Jus boazu ii bálle johtalit sajáiduvvan dábi mielde, de ii álššaiduva, iige gártta doarvái proteiidnasisdoallu guhtojuvvo šattuin. Dasa lassin heajuda guohtungaskkalduhttin bohcco álššaiduvvama dálvá. Nu miellidibuktage muosehuhttin stuurit boazonealgunvára gidđadálvá ja dagaha miesehisvuoda. Bivdu, ja erenoamážit beatnagiin bivdin, sáhtta hehttet boazobargu čohkken- ja johtináiggi. Boađusin šaddá ahte boazodoallit eai beasa albmáládje rátkkašit ja njuovvanbohccuid oazžut. Dasa lassin sáhtta eallu biedganit ja bohccot bázzadit eatnamiidda main lea heajos guohtun.

Muosehuhttimat bivdu geažil sáhttet dagahit dakkár negatiivvaláš váikkuhusaid mat čuhcet hui vuđolaččat, ja danne galgá dát doaimma muhttejuvvo boazodoalu gáibádusaid mielde, nappo oazžut guohtunráfi ja bargoráfi.

Astoáiggeguolásteapmi

Astoáiggeguolásteapmi guovlluin gos buorre ruonasšaddu eanas lea johka- ja jávregáttiin, baldá bohccuid eret buoremus guohtumiin. Guolásteapmi iešalddis ii leat váttisvuotan, muhto dat bisánkeantes muohtaskohtervuodjimat gidđat mat čuvvot dán doaimma. Go eallu muosehuhttojuvvo gidđat guođudettiin, dagaha dat duđalaš váikkuhusaid bohccuide mat leat heajos vuommis. Dan seammás lea guohtun gidđat

Skjutfält

Eftersom markutnyttjande för skjutfält vanligen berör betydande arealer, blir de negativa effekterna på samebynivå allvarliga, särskilt i fall där fältet används under för renskötseln känsliga perioder. Olägenheterna består dels av direkt betesbortfall genom markslitage från verksamheten, markexploatering för vägar och anläggningar, dels av störd betesro genom aktiviteterna och slutligen hinder och avbrott i renskötselarbetet på grund av temporära tillträdesförbud.

Verksamhetens effekter är i huvudsak långsiktiga.

Skogsbruket

Bestående betesbortfall orsakas av anlagda skogsbilvägar. 15–20 års betesbortfall uppkommer efter markberedning. Svåraste skador ger plöjning och harvning, medan högläggning ger mer begränsade markskador.

Utöver direkt bortfall av bete kan skogsbruk försämra markernas arrondering genom uppsplittring av sammanhängande betesland.

Vid trakthyggesbruk är kalhygget oanvändbart för renbete under hög- och senintern på grund av vindpackad snö och att lavtäckets vanligen blir svårt nedslitet vid avverkningen. Denna situation består under en 15-års period till dess ungsbogen når en höjd av 3 meter. Skogsbrukets ambition att nå omloppstider på under 100 år innebär att trädlavar inte hinner växa till betbara mängder i skogarna. Skogen måste vara äldre än 100 år innan nämnvärda mängder av hänglavar finnes på träden.

Av skogsmark med lavförekomst bör långsiktigt inte mer än 10 % av totalarealen vara i icke betbar fas om hänsyn tagits till rennäringens behov av skogsbruket i sin verksamhet. Trädridåerna mot myrmark måste lämnas så breda att hänglavar har en godtagbar miljö för sin överlevnad, skydd mot vind och uttorkning.

Plantering av gran i områden där den tidigare inte förekommer naturligt medför sådana förändringar i markvegetationen, att för renen nyttjbart bete försvinner. Introduktion av främmande trädslag såsom conortatall i renskötselområdet är direkt olämpligt eftersom resultatet bli inga hänglavar, inga marklavar och svårt hinder vid renskötselarbete.

Trädslags byte och skogsbilvägar medför bestående effekter medan markberedning medför tämligen långvariga skador.

Nyodling

Nyodling av naturmark medför att total skada uppkommer på renbetet. Ingreppet i sig medför arealmässigt marginellt bortfall av betesmark, däremot blir betydande arealer i omgivningen praktiskt omöjliga att nyttja. Här har odlingens lokalisering stor betydelse. Olämpligt insprängda odlingar i renbetesmarker, som nyttjas under barmarkstid och förvintern får närmast ohanterliga konsekvenser för renskötseln, då det är omöjligt att förhindra renarna att söka sig till odlingen. Odlingar i anslutning till renbetesmark måste stänglas in för att förhindra olägenheter för bägge parterna.

Ingreppets effekter blir bestående.

Fårbeta

Ett konkurrerande nyttjande av betesresurserna under grönbetesperioden är fårbeta. Får betar av större delen av betesväxten vilket resulterar i ett hårt betestryck och stor påverkan på vegetationen. Renen kan på grund av sitt lätta betessätt inte nyttja betet på marker där även fårbetning sker.

Det konkurrerande marknyttjandets effekter består så länge verksamheten pågår.

Turism

Exploatering av marker för turistverksamhet medför direkt betesbortfall där anläggningar uppförs. Vanligen är de negativa effekterna på omgivningen betydligt större i form av störd betesro från aktiviteter vid anläggningen. Dessutom kan anläggningar som stugbyar, linbanor och motionsslingor förhindra renarnas naturliga vandring vid nyttjandet av betet i området.

Ingreppens effekter består så länge verksamheten och anläggningar finnes kvar.

Jakten

Jaktutövning i marker där renar är på bete eller där renskötselarbete pågår kan medföra oacceptabla störningar.

Eftersom renen tillämpar selektiv betning under barmarkstiden kan störd betesgång få katastrofala följder under efterföljande vinter. Utan selektiv betning blir tillväxten kraftigt reducerad och förkortad till följd av lägre proteininnehåll i konsumerad föda. Vidare medför störningar i betesgången minskade möjligheter till uppbyggande av fettreserver. Störningarna medför således ökad risk för svältöd efterföljande vårvinter och färre lyckade kalvningar. Jaktutövning och då särskilt närvaro av jakthundar kan spolia samlingsarbeten och renflyttningar. Resultatet blir då ofullständiga skiljningar och slaktuttag samt att delar av renhorden sprids och blir kvar på olämpliga betesmarker.

Störningarna av jakt kan medföra så omfattande negativa effekter att verksamheten måste anpassas till renskötseln krav både i fråga om betesro som renskötselarbetet.

Fritidsfisket

Fritidsfiske i områden där det frodiga grönbetet är koncentrerat till bäck- och sjöstränder medför att renarna lämnar den mest lämpade beteslokalen. Det stora problemet är oftast inte fisket i sig utan den därmed sammanhängande snöskotertrafiken på våren. Störd betesro under våren får allvarliga konsekvenser beroende på att renarna normalt är i dålig kondition samtidigt som betets åtkomlighet är starkt begränsad på grund av snöförhållanden. Problemen förstärks ytterligare av att det här är fråga om tiden inför kalvningen och kan avse de kommande kalvningsplatserna.

Ingreppet är av korttidskaraktär.

hui vátne muohtadilálašvuodaid geažil. Váttisvuohta lea erenoamáš stuoris ovdal guotteha go eallu dárbbáša hui ráfis orrut, ja vahágis sáhtta dáhpáhuvvat ahte ealuin ii beasa johtit guottetbáikái.

Váikkuhus lea gaskaboddosaš.

Muohtaskohtervuodjin

Ovdalis lea juo daddjon muohtaskohtervuodjima birra gidđat. Dasa lassin heajuda skohterjohtolat, mii dáhpáhuvvá almmá bearráigeahču haga dálveguohtuneatnamiin, guohtuma, dannego bohccot dáhttot čuovvut skohterluottaidda ja dainna lágiin báhcet gaskat mat eai šatta guhtojuvvot ollislaččat. Go bohccot maiddái muosehuvvet skohterjohtolaga geažil, de manahit álššaid duššás.

Muosehuhttin lea jagiáiggiid mielde.

Eará astoáiggedoaimmat

Beanavuodjin sáhtta muosehuhttit bohccuid go vudjet guohtuneatnamiid čađa ja váikko makkár áiggi.

Muosehuhttin lea jagiáiggiid mielde.

1.5.2 Gáržžideamit váikkuhit boazodoalu

Guohtuneatnamiid atnin

Go boazoguohtumiid atná eará dárbbuide, manaha guohtuneatnamiid iešguđetládje. Jus guohtuneatnamiid massin čuohcá áigodatguohtumiidda ja šaddošlájaide ja dan geažil ráddjejuvvo čearuid/orohagaid boazolohku, lea vahát erenoamáš duodalaš. Obbalaččat sáhtta dadjat ahte eará dárbbuide atnit guovlluid maid boazodoallu atná gidđadálvvi ja gidđat, miellddisbukta aivvestassii duodalaš vaháigiid.

Guohtunvejolašvuohta

Vuosttaš čalbmái sáhtta doaivut ahte viiddis guovllut eai váikkuhuvvo eará anu geažil, eaige eará doaim-

maid geažil, go šattut eatnan alde eai rievdda. Guovlu sáhtta lea dohkketmeahttun guohtumin iige sáhte dohko johtit šlápama ja lihkademiid dihte maid doaimmat dagahit. Erenoamáš vahága dahket guohtungaskkalduhttimat maid doaimmat dagahit mat atnet viiddis areálaid, ovdamearkka dihte astoáiggebivdu. Dárkilis plánen ja boazodoalu vuhtiiváldin, lea eaktun vai guohtu bohccuid muosehuhttin sáhtta doalahuvvot dohkkehahtti dásis.

Boazobargu

Johtin, čohkken ja guođoheapmi sáhttet muosehuhttojuvvo, dehe ájihuvvot, jus areálat adnojit eará doaimmaide dehe eará doaimmat leat jođus seammá guovllus. Vearrámus lea jus čohkkenbargu dehe johtin heađuštuvvo, ja ealu ribaha biedganit ja láhpada bohccuid heittot eatnamiidda, eaige báze doarvái njuovvanbohccot. Báiki ja áigi lea hui guovddážiis dasa mii guoská movt areálgeavaheapmi dehe doaibma váikkuha boazobarggu.

1.5.3 Meahcceguovllut

Boazodollui, mii galgá doaibmat ja doallat guhkit áigái, lea guovddáš áššin ahte gávdnojit heivvolaš guottetbáikkiid, johtingeainnut gosa bisána ealuin, ja viiddis guohtumat ovttá olis juohke jagiáigái. Buot guovllut mat leat namuhuvvon ovdalis, leat áibbas dárbbášlaččat ovdáneaddji ja doaibmevaš boazodollui. Dáid ii almmatge leat vejolaš bidjat árvvu mielde manjalaga ja dadjat duon ja duon deataleabbun go nuppi.

Guottetbáikkiid, johtolagaid gosa bisána ealuin, ja guovddáš guohtuneatnamiid jagiáiggiid mielde, gávnnat iešguđet čearuid/orohagaid čilgehusas ja kárttas. Meahcceatnamat leat garrasit gáržžiduvvon 1900-logu lohpas, ja dan oaidnit **1.2. govva**.

Snöskoterkörning

Utöver vad som tidigare sagts om snöskoterkörning på våren resulterar okontrollerad körning på vinterbetesland i reducerade betesmöjligheter då renen har en benägenhet att följa skoterspår och betet blir därmed ofullständigt utnyttjat. Att renarna även störs av skoterkörningen medför energiförluster för djuren.

Störningen är säsongsmässig.

Övriga fritidsaktiviteter

Hundspannskörning kan på olämpliga platser och vid olämpliga tider medföra störd betesro.

Störningen är säsongsbunden

1.5.2 Ingreppens effekter på renskötseln

Betestillgång

Exploatering av renbetesmarker medför bortfall av betesmark i varierande utsträckning. Berör markbortfallet säsongbeten och vegetationstyper som är begränsande för samebyns reninnehav är skadan särskilt allvarlig. Generellt kan konstateras att exploatering av marker som nyttjas under senvintern och våren alltid resulterar i allvarliga skador.

Betesmöjligheter

Betydande arealer kan skenbart verka vara opåverkade av gjord exploatering eller pågående verksamhet eftersom markvegetationen är opåverkad. Området kan vara oanvändbart för betesgång eller rendrivning på grund av buller och rörelser från aktiviteter i/på exploateringsplatsen. Särskilt omfattande blir skador i form av störd betesro från aktiviteter som sker över

större arealer, exempelvis fritidsjakt. Noggrann planering och hänsynstagande till renskötselns behov är en förutsättning för att hålla störningar på renens betesgång på acceptabel nivå.

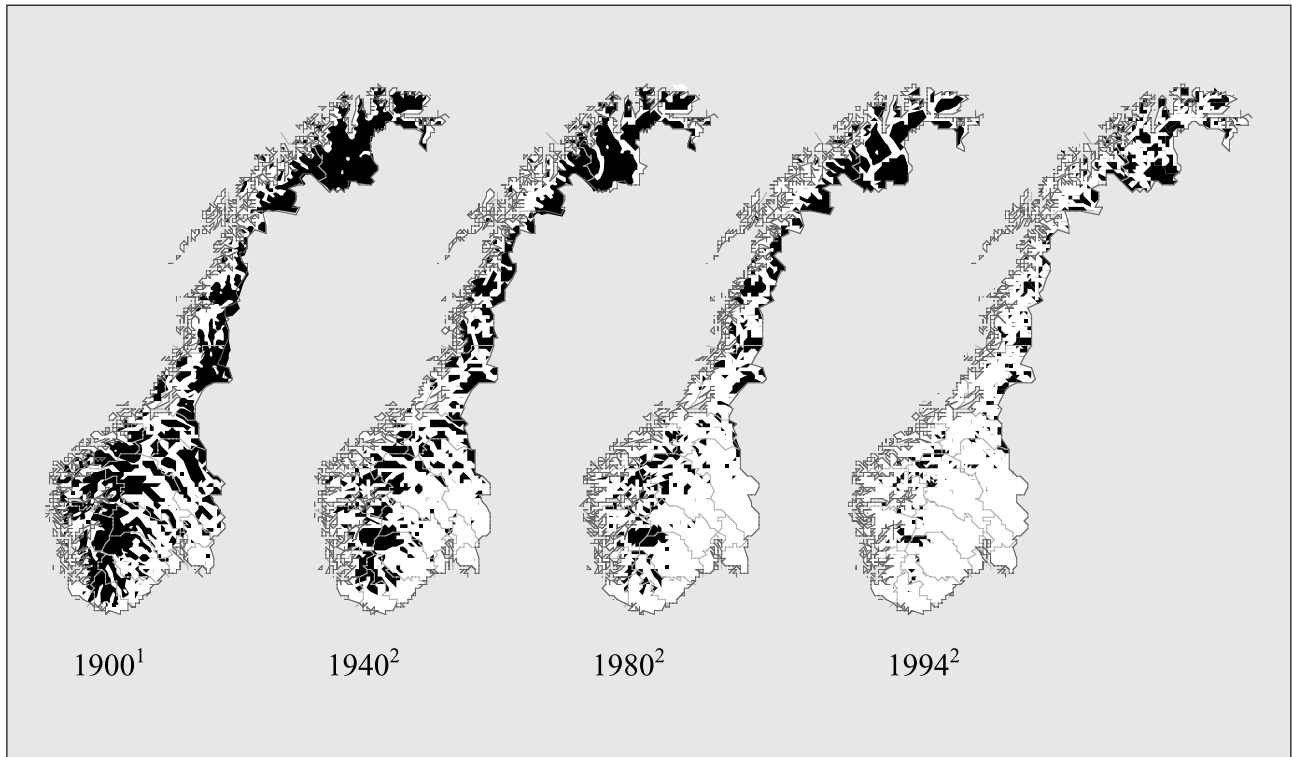
Renskötselarbete

Flyttning, samling och bevakning är sådana arbetsmoment som kan störas eller bli mer tidskrävande till följd av gjord exploatering eller pågående verksamhet. I allvarliga fall kan påbörjad samling eller flyttning spolieras, varvid renar kan bli kvar på ur betessynpunkt olämpliga områden och att årets slaktuttag blir ofullständigt. Här har val av plats och tidpunkt stor betydelse för vilka konsekvenser exploateringen eller aktiviteten har på renskötselarbetet.

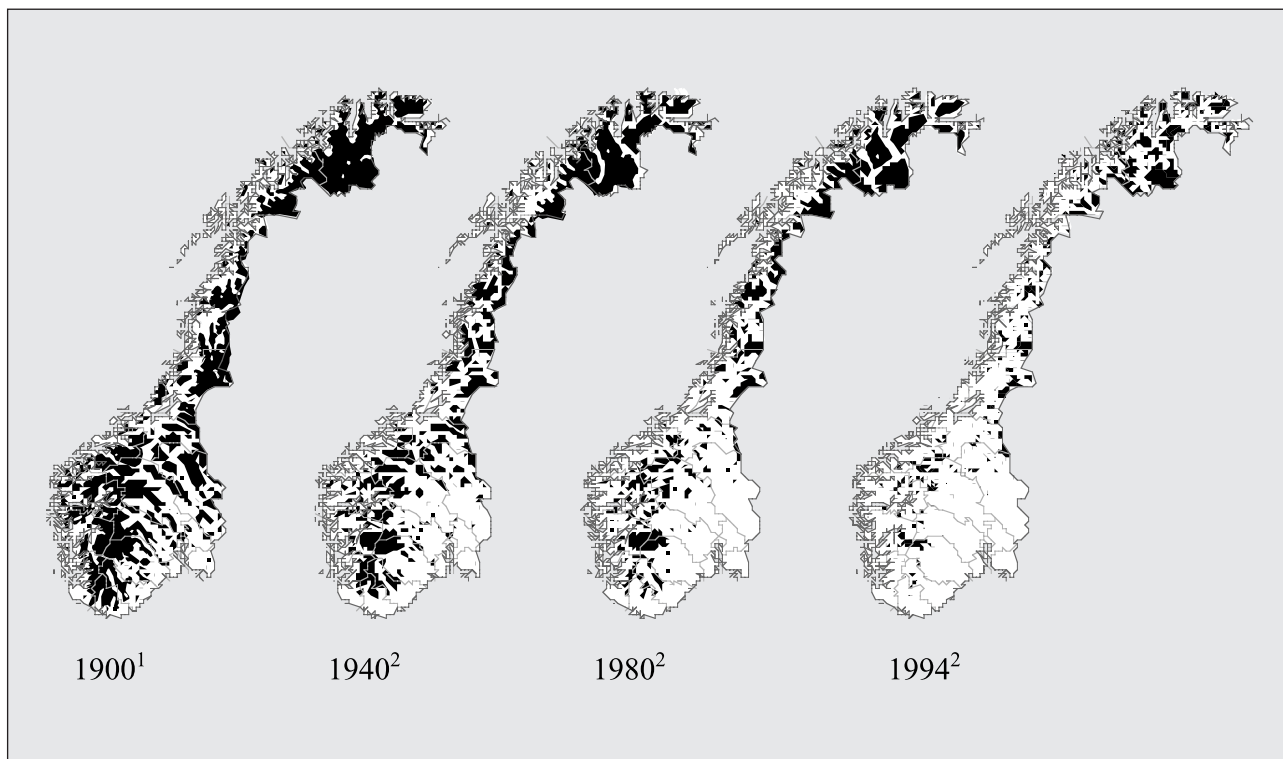
1.5.3 Ostörda områden

Av central betydelse för en väl fungerande och långsiktigt hållbar renskötsel är ändamålsenliga kalvningsland, fungerande flyttleder med rastbeten samt centrala sammanhängande säsongbetesområden för varje årstid. Samtliga nyss nämnda områden är helt nödvändiga för en framgångsrik och ordnad rennäring varför en rangordning av områdenas vikt inte kan göras.

Kalvningsland, flyttleder med rastbeten och centrala säsongbetesområden framgår av text och kartor under redovisning av respektive sameby/renbetesdistrikt. Arealer ostörda betesområden har minskat på ett dramatiskt sätt under andra hälften av 1900-talet. Detta illustrerast i **figur 1.2** som redovisar reduktionen i väglösa områden i Norge.

1.2. govva. Guovllut Norggas, gos ii leat biilageaidnu. 1) M. Brun 1986. 2) GRID-Arendal 1996.

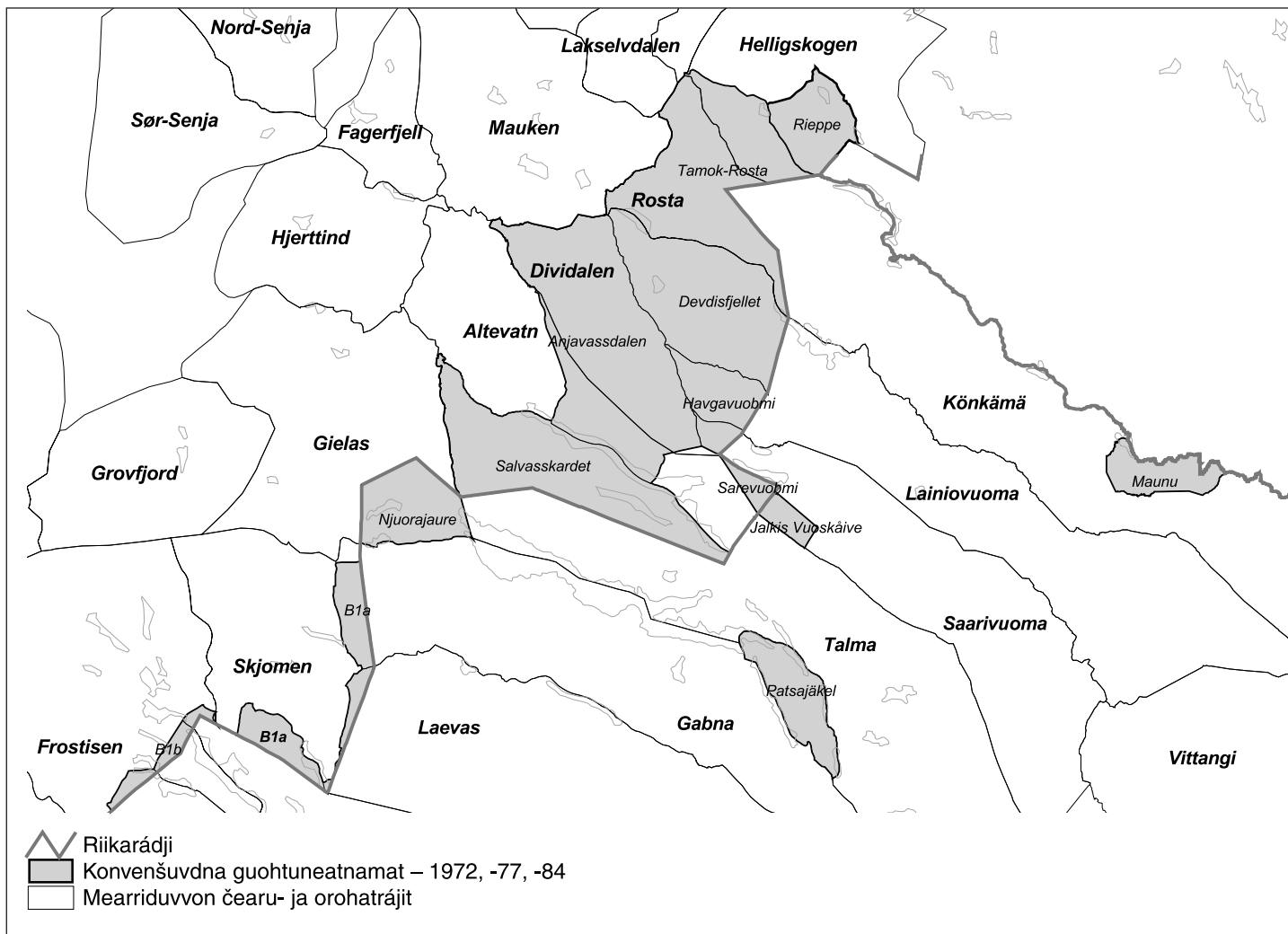

Figur 1.2. Väglösa områden i Norge. 1) M. Brun 1986. 2) GRID-Arendal 1996.

2. Romssa fylka ja Norra Norrbotten

2.1. govva čájeha dán guovllu boazoorohagaid ja čearuid rájiid. Romssa fylkkas leat 18 boazoorohaga ja 4 čearu leat Duortnosjávrii davá/nuorttabealde,

oktiibuot 22 ovttadaga. 8 orohaga leat riikaráji lah-kosiin.

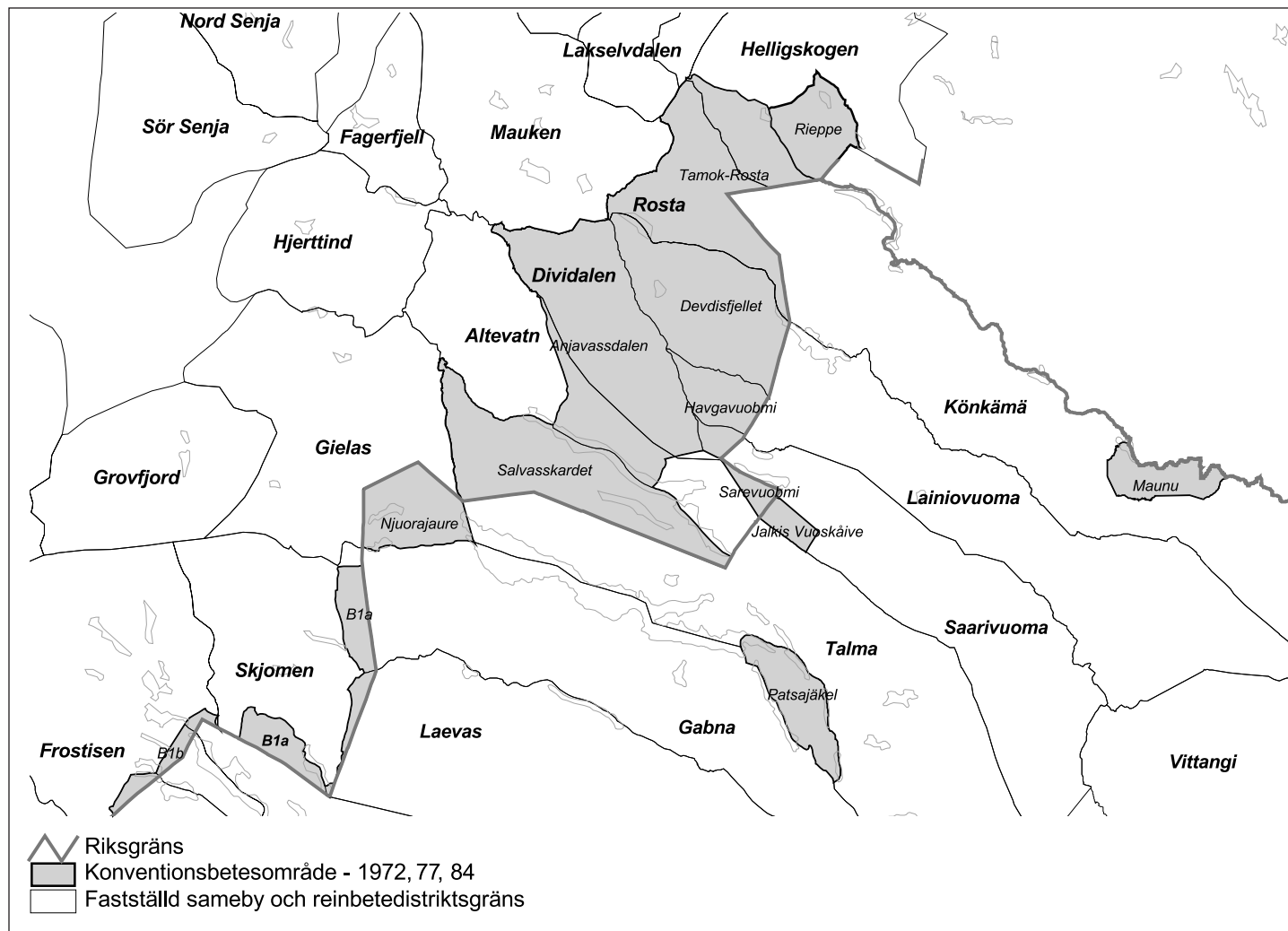

2.1. govva. Boazoorohagat ja čearut Romssa fylkkas ja Norra Norrbottenis. Konvenšuvdnaguovlu lea sierranasat ráddjejuvvon.

2. Troms och Norra Norrbotten

Figur 2.1 visar gränserna mellan renbetesdistrikt och samebyar i regionen. Det finns 18 renbetesdistrikt i Troms och fyra samebyar norr om Torneträsk, vilket

tillsammans gör 22 enheter. Av dessa ligger åtta vid riksgränsen.

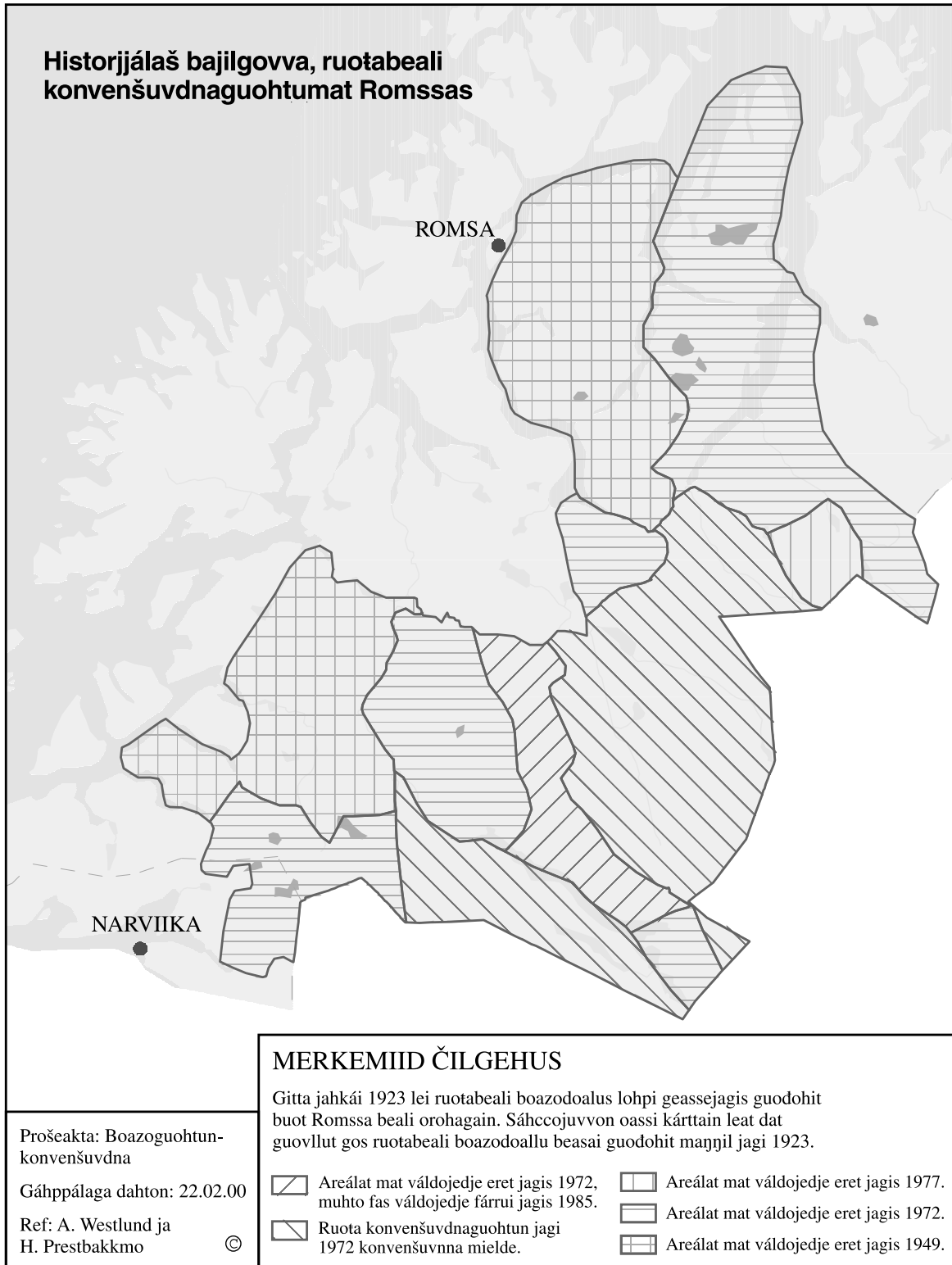

Figur 2.1. Renbetesdistrikt och samebyar i Troms och norra Norrbotten. Konventionsområden är särskilt avgränsade.

Romssa fylkka boazoorohagat obbalaččat

Eanas oassi Romssa fylkka dálá orohatjuohkimis mearriduvvui jagis 1963. Earuhuvvui gaskal geasse-, dálve- ja birrajagiorohagaid. Seammás mearridedje orohagaid alimus boazologu. Maññil leat dahkkon smávit rievdadusat. Lea čielggaduvvon galgá go

dahkat váldomuddejumi dehe reviderema, ja evttohus lea jagi 1997 rájes leamaš gárvvis. Evttohusa eai leat velá meannudan loahpalaččat, dannego vurdet ođđa boazoguohtunkonvenšuvnna. Nu gártáge ođđa boazoguohtunkonvenšuvdna maiddá láidestit boazodoalloguovllu boahttevaš orohatjuohkima.

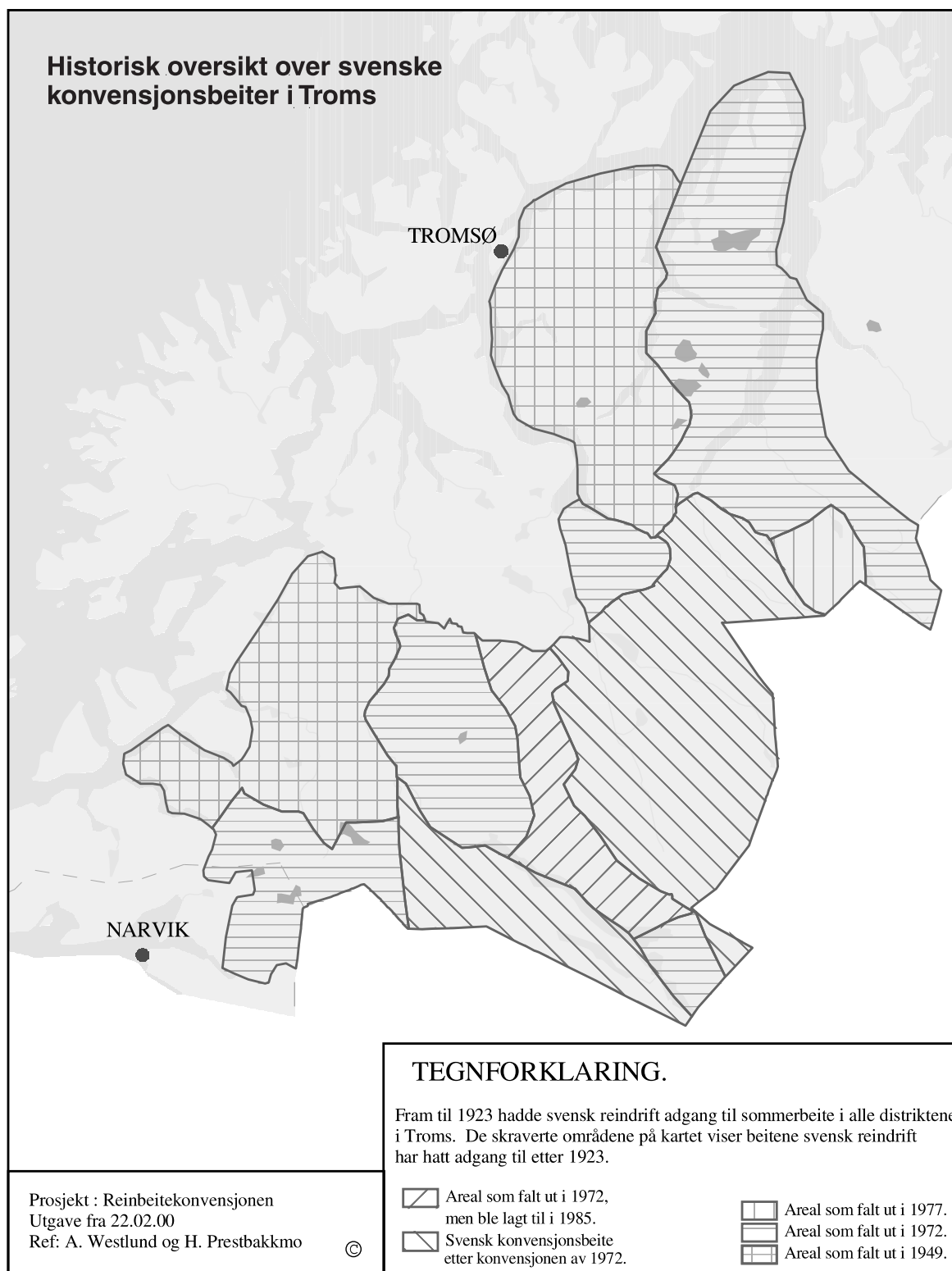

2.2. govva. Konvenšuvdnaguovllu rievdadeapmi maññil 1923.

Allmänt om Troms renskøtselområde

Beslut om den nuvarande markindelningen ägde i huvudsak rum 1963. Man skilde då på sommar-, vinter-, och åretrunmark, samtidigt som man fastslog det högsta antalet renar för alla områden. Senare har en del förändringar gjorts. Frågan om en större revi-

dering har utretts, och det föreligger ett förslag från 1997. Förslaget har inte behandlats eftersom man avvaktar en ny renbeteskonvention. Därmed kan man säga att den nya konventionen också kommer att skapa förutsättningar för den framtida markindelningen i renskøtselområdet.

Figur 2.2. Ändring av konventionsområdena efter 1923.

Vuosttaš orohatjuohkin dahkkui jagis 1883 “Oktasaš sámelága” (felleslappeloven) mearrideami oktavuodas. Jagis 1923 dahkkui váldomuddejupmi jagi 1919 konvenšuvnna vuodul. Mañnil, jagis 1949, rievdadedje konvenšuvnna ja muhtin konvenšuvnaguovllut jávke, ja danne dat dahke váldomuddejumi jagis 1963. Konvenšuvnna oktavuodas lea erenoamáš miellagiddevaš fuomášit ahte “ruota” geasseorohagat váldjedje Romssabeale boazodoalu dálveorohahkan. Dát lei prinsihpalaš rievdadeapmi mii dagahi riidduid manjit áigái. Dáid beliid guorahallat mañnelis ovttasikas orohagaid oktavuodas.

Romssabeale boazodoalloguovlu vuhtto sakka eambo vuodduuvvon Boazoguohtunkonvenšuvnii go eará boazodoalloguovllut Norggas. Romssabealde lea vuoigatvuohta čadnon 6’ iešheanaláš guohtunguvlui. Vaikko vel jagi 1972 konvenšuvnna ii daddjoge čielgasit, sulastahttet guovllut almmatge nudaddjon “geasseguohtunorohagaid”, mat ledje jagi 1919 konvenšuvnna. Eará boazodoalloguovlluid vuoigatvuohta čatnasa eambo rádjeguovlluid guođohanvuoigatvuohtan.

Čearuid guođoheapmi Romssabealde lea bálddihahtti láhkái earáhuvvan. Ovdal jagi 1919 konvenšuvnna lei ruotabeale čearuin praktihkalaččat vejolašvuohta guođohit buot Romssabeale geasseorohagaid.

Mii oaidnit **2.2 govas** guovlluid gos sii besse guođohit mañnil go jagi 1919 konvenšuvdna doaibmagodii (1923). Rievdademiid mañnil, jagiin 1949 ja 1972, gáržo guovllut ja viidodat lei duššefal 3144 km². Go fas rievdaduvvui jagis 1984, viiddiduvvui fas ollislaš areála ja šattai 3834 km². Viiddideapmi dahkkui konvenšuvnaguovllus man Sárevuopmi atná (Anjavuopmi).

Jagis 1972 mearriduvvui buot 6 konvenšuvnaguovllu atnit áigodagas miessemánu 1.beaivvis – čakčamánu 14.beaivái. Dakkamañnil go jagi 1984 konvenšuvdna doaibmagodii, ohce 3 čearu guhkiduvvon guođohanlobi. Čearut ohce iešguđetge áigodagaid, muhto visot ledje áigodagas cuoñománu 15.beaivvis – skábmamánu 30.beaivái. Sárevuopmi ozai rievdadeami mañnil go jagis 1978 ledje Romssabeale boazodolliiguin soahpan čuovvut jagi 1972 guođohanáigodagaid. Gáržžiduvvon guohtunáigodat-prinsihppa sajáiduvai ovdalis šiehtadusaid vuodul. Jagi 1919 šiehtadusas ledje maddái sierra gidđaorohagat.

2.1. tabeallas oaidnit Romssabeale konvenšuvnaguovlluid, konvenšuvnaguovllu ja boazoorohatguovllu gaskavuohtha ja čearut mat atnet ávkin iešguđet guovlluid.

2.1. tabealla. Romssabeale guohtunguovllut Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvnna vuodul.

Konvenšuvnaguovllut	Boazoorohat	Gii guođoha - Čearru	Alimus boazolohku
Dápmot – Rostu	D 24 Basevuovdi D 26 Rostu	Geaggán	Ii mearriduvvon
Devddesvárri	D 28 Dieváidvuovdi	Lávnnjetvuopmi	Ii mearriduvvon
Hávgavuopmi	D 28 Dieváidvuovdi	Sárevuopmi	Ii mearriduvvon
Ánjavuopmi	D 28 Dieváidvuovdi	Sárevuopmi	9000*
Sárevuopmi	D 29 Álddesjávri	Sárevuopmi	Ii mearriduvvon
Láirevággi	D 29 Álddesjávri	Dálbma	Ii mearriduvvon

* Mearriduvvon go rievddai konvenšuvdna 1985, § 6.

Dás oaidnit man erenoamáš mánggabealát lea juohkin Sárevuomi dáfus. Sii atnet golbma iešguđet konvenšuvnaguovllu mat leat goabbat orohagas.

2.2 tabeallas oaidnit Romssabeale eará boazodoalu. Konvenšuvdna guoskkaha eanas orohagaid duššefal eahpenjuolgo vugiin, ja lávdegotti čielggadeapmi čilgege dáid birra duššefal obbalaš oasis. Mañnil mii čilget lagabui 4 rádjeorohaga, mat leat Álddesjávri, Dieváidvuovdi, Rostu ja Basevuovdi. Dáid orohagaid ránnjorohagaid, mat leat Gielas, Stálonjarga, Meavki

ja Láhku, čilget mii mañnelaš. Davvi-Sázzá ja Ráidná orohagat leat dadjat sierrašlájagat eará riddo- ja suoorohagaid ektui, danne go leat atnán Dievaidvuovddi dálveorohahkan. Dán geavaheami ii almmatge suokkardala fágálávdegoddi dárkileappot, duššefal namuha dan oasis mii guoskkaha rádjeorohagaid olahtti valljodagaid. Movt valljodatgeavaheapmi heivehuvvo ođđa konvenšuvnna rámmaide, lea Norgga bealde siskkáldas áššin.

Den första indelningen ägde rum 1883 i samband med att "Felleslappeloven" antogs. Senare gjordes en huvudrevidering 1923 som en följd av 1919 års konvention. Efter ändringar i 1949 års konvention, försvann en del konventionsområden, och det var den egentliga grunden för huvudrevideringen 1963. I konventions-sammanhang är det av speciellt intresse att man införde att de "svenska" sommarbetesmarker antogs som vinterbetesmarker för renskötseln i Troms. Detta var en principiell förändring som senare har skapat en del konflikter. Detta kommer att behandlas under det enskilda distriktet.

Renskötselområdet i Troms är i långt starkare grad än andra renskötselområden i Norge präglad av de rättigheter till renskötsel man har fått genom renbeteskonventionen. Rättigheterna i Troms är bundna till sex självständiga betesområden. Även om det inte framgår direkt av 1972 års konvention, har områdena något av samma karaktär som "sommarbetesområdena" efter 1919 års konvention. I de andra renskötselområdena har rättigheterna mer karaktär av rättigheter till bete i gränsområdena.

Det har varit dramatiska förändringar av samebyarnas betesbruk i Troms. Före konventionen från 1919 hade de svenska samebyarna i praktiken tillgång

till sommarbete i alla distrikt i Troms. **Figur 2.2** visar vilka områden som de har haft tillgång till efter det att konventionen från 1919 trädde i kraft (1923). Vid ändringarna 1949 och 1972 reducerades områdena till 3 144 km². Vid ändringen 1984 ökades totalarealen igen till 3 834 km². Detta ägde rum vid en utvidgning av det konventionsområde som används av Saarivuoma (Anjavassdalen).

1972 fastslog man att alla sex konventionsområden kan användas från och med 1 maj till och med 14 september. Omedelbart efter att ändringarna i konventionen från år 1984 hade trätt i kraft ansökte tre samebyar om förlängning av betestiden. Ansökningarna varierade beträffande tidsintervallen, men ingen låg utanför perioden 15 april–30 november. Saarivuoma ansökte om en ändring efter att de 1978 hade slutit avtal med renägarna i Troms om att betestiden från 1972 skulle behållas. Principen om en begränsad tid etablerades i tidigare avtal. Efter avtalet från 1919 fanns det också egna distrikt för vårbete.

Tabell 2.1 ger en översikt över olika konventionsområden i Troms, sambandet mellan konventionsområde och renbetesområde och vilka samebyar som använder de olika områdena.

Tabell 2.1. Betesområden i Troms med hänvisning till svensk-norsk renbeteskonvention.

Konventionsområde	Renbetesområde	Användare – sameby	Högsta antalet renar
Tamok – Rosta	D 24 Helligskogen D 26 Rosta	Könkämä	Ej fastställt
Devdisfjellet	D 28 Dividalen	Lainiovuoma	Ej fastställt
Havgavuopmi	D 28 Dividalen	Saarivuoma	Ej fastställt
Anjavassdalen	D 28 Dividalen D 29 Altevattn	Saarivuoma	9000*
Sarevuopmi	D 29 Altevattn	Saarivuoma	Ej fastställt
Salvasskaret	D 29 Altevattn	Talma	Ej fastställt

* Fastställt vid ändring av konventionen 1985, § 6.

Som synes är indelningen synnerligen komplicerad för Saarivuoma. De använder tre olika konventionsområden, fördelade på två renbetesområden.

En översikt av den övriga renskötseln i Troms visas i **tabell 2.2**. De flesta områdena berörs endast indirekt av konventionen, och de kommer inte att nämnas i kommitténs förslag, annat än i den allmänna delen. Förutom de fyra gränsområdena Altevattn, Dividalen, Rosta och Helligskogen kommer de övriga områdena Gielas, Hjerttind, Mauken och Lakselvdal/Lyngsdal

att beskrivas närmre senare. Områdena Nord-Senja och Reinøy kan få en särställning i förhållande till de andra kust- och öområdena eftersom de har använt vinterbete i Dividalen. Sakutskottet kommer emellertid inte att gå in närmre på denna användning utöver att redogöra för tillgängliga resurser i gränsområdena. Anpassningen av resursanvändningen inom de ramar som den nya konventionen fastställer, måste eventuellt bli en intern sak i Norge.

2.2. tabealla. Doaimmaid ja olbmuid lohku, alimus boazolohku dan oassái Romssabeali boazodoalus mii ii leat vuodđuduvvon boazoguohtunkonvenšuvnna vuodđul.

Orohat	Orohat-koda	Lohku		Guođohan-áigodat	Alimus boazolohku	
		Doalut	Olbmot		Gidđaeallu	Eará áigodagat
Gánaidvuotna/Oarjjit lidna	34	4	19	Miehtá jagi	1 000	
Diella	36	1	5	Miehtá jagi	200	
Skirttiláhku	23	2	12	Miehtá jagi	600	
Roahpa	22	2	7	Miehtá jagi	750	
Lulli-Sázzá	16	2	7	Miehtá jagi	600	
Dieváidvuovdi (dálvejagis)						5 000
Fagerfjell	30			15.10–30.04		400
Davvi-Sázzá	15	2	5	Miehtá jagi	600	
Sállir	14	2	2	Miehtá jagi	600	
Ráneš	12	3	8	Miehtá jagi	600	
Ráidná	11	1	9	15.04–15.11	250	
Ruobbá	13	1	8	Miehtá jagi	200	
Várdnasuolu	10	1	3	Miehtá jagi	300	
Meavki	27	11	25	15.10–15.04	2 000	
Stuoranjárga	17/18			15.04–15.10		3 500
Basevuovdi *	24	6	17	Miehtá jagi **	2 000	
Stálonjárga	20	6	28	Miehtá jagi	800	
Álddesjávri (dálvejagi)						9 000
Gielas *	21	5	27	Miehtá jagi	1 750	
Ittunjárga ***	33T	3	18	15.04–15.10	1 200	
Láhku/Guhkesvággi ***	19/32	4	29	15.04–15.10	2 500	
		24	119		15 950	

* Dása lea velá lassin dálvejagi guohtun Norrbottenis.

** Earret 2 guovllu guođohanáigodat, mii lea 15.10.–15.04.

*** Dálvejagi guohtumat Oarje-Finnmárkkus. Iešguđetlágan juogadeapmi dahká ahte loguid ii sáhte njuolgut veardádallat našunála bajilgovaiguin.

Jus mahká guohtuneatnamat adnojit buot buoremus lágiin, sáhttit mii guohtumiid burrodaga birra oazžut dieđuid go váldit vuoddu bohccuid logus eatnamiid nalde ja geahččat man ollu buvttaduvvo juohke areál-ovttadaga mielde. Stuora boazoeatnatvuotta mearkkaša juogo dan ahte leat buorit guohtumat, dehe liiggás garrasit adnojit eatnamat. Njuovvandeattut muitalit maiddá muhtinmuddui guohtumiid burrodaga, ábaida bievlaguohtuma. Vuoiu dehe ovdáneapmi juohke ealli nammii ges muitala boazodoalli obbalaš eallohálddašeami birra. Diehttelas lea sáhka maiddá boazomassu birra. Jus lea dássedis boraspirelohku, muitalit massimat boazodoalli árrjalašvuoda ja dálveguohtumiid burrodaga. Dánlágan dieđuid dulkon gártá váttisin vuosttažettiin boraspiremassimiid

oktavuodas, ja erenoamážit go massimat rievddadit. Misiid lohku mañnil massimiid, lea Romssabealde seammá dásis go Oarje-Finnmárkkus ja Nordlánddas. Eará guovlluin eai masso rávis bohccot nu ollu. Mañemus golbma jagi leat almmatge massimat gehpon go geahččá guovllu ollislaččat. Vaikko vel obbalaččat leage massin geahppánan, leat liikká balddihahtti erohusat orohagaid gaska. Jagiin 1998/1999 ledje miessemassimat gaskal 11 ja 60 % ruksesmisiin, ja rávis bohccuid massu leai gaskal 6 ja 27 %. Boazodoallu gártá váttisin orohagain gos massojit ollu bohccot!

2.3 tabeallas leat čoavddalogut jagiin 1998/1999 – Romssabeale boazodoallo masa boazoguohtunkonvenšuvdna ii guoskka.

Tabell 2.2. Antal driftsenheter, personer och fastställande av högsta antal renar för den delen av renskötseln i Troms som inte har legala rättigheter efter renbeteskonventionen.

Distrikt	Distriktskod	Antal		Betestid	Högsta antalet renar	
		Driftsenheter	Personer		Vårhjord	Övrig säsong
Kanstadfjord/Västra Hinnøy	34	4	19	Hela året	1 000	
Tjeldøy	36	1	5	Hela året	200	
Kongsvikdalen	23	2	12	Hela året	600	
Grovfjord	22	2	7	Hela året	750	
Sør-Senja	16	2	7	Hela året	600	
Dividalen (vinterbete)						5 000
Fagerfjell	30			15/10–30/4		400
Nord-Senja	15	2	5	Hela året	600	
Kvaløy	14	2	2	Hela året	600	
Ringvassøy	12	3	8	Hela året	600	
Reinøy	11	1	9	15/4–15/11	250	
Rebbernesøy	13	1	8	Hela året	200	
Vannøy	10	1	3	Hela året	300	
Mauken	27	11	25	15/10–15/4	2 000	
Tromsdalen/Andersdalen	17/18			15/4–15/10		3 500
Helligskogen *	24	6	17	Hela året**	2 000	
Hjertind	20	6	28	Hela året	800	
Altevatn (vinterbete)						9 000
Gielas *	21	5	27	Hela året	1 750	
Rendalen ***	33T	3	18	15/4–15/10	1 200	
Lakselvdalen/Lyngsdalen ***	19/32	4	29	15/4–15/10	2 500	
		24	119		15 950	

* Tillgång till vinterbete i Norrbotten tillkommer

** Med undantag av 2 områden där betestiden är 15/10–15/4

*** Vinterbeten i Vest-Finmark. På grund av annan indelning kommer talen inte att vara jämförbara med nationella översikter.

Om man förutsätter att betesmarkerna blir optimalt utnyttjade, kommer rentäthet och produktion per areal att ge information om betenas kvalitet. Hög täthet betyder då att betena antingen är goda eller att de blir för intensivt utnyttjade. Slaktkvaliteten ger också en signal om kvalitén på betena, i första hand barmarksbetena. Avkastningen per djur kommer däremot att ge uttryck för renägarnas totala förvaltning av renhjorden. I detta ingår naturligtvis också en fråga om omfattningen av förluster. Om man har en ständig rovdjursbelastning, kommer förlusternas storlek att vara ett resultat av renägarens skicklighet och kvalitén på vinterbetet. Det som komplicerar tolkningen av denna typ av material är i första hand förlusterna på grund av rovdjur, och i synnerhet svängningarna i dessa förluster.

Antalet kalvar efter förluster ligger i Troms på samma nivå som i Vest-Finmark och Nordland. Inga andra områden har så stora förluster av fullvuxna djur. De tre sista åren har det emellertid varit en viss nedgång i de totala förlusterna i området. Även om det är en något lägre nivå sammanlagt, är det ändå dramatiska skillnader mellan distrikten. Under 1998/1999 varierade förlusterna av kalvar mellan 11 och 60 % av antalet födda, medan förlusterna av fullvuxna djur varierade mellan 6 och 27 %. Det är vanskligt att bedriva en meningsfull renskötsel i de distrikt som har de största förlusterna!

Tabell 2.3 visar nyckeltal för 1998/1999 för den delen av renskötseln i Troms som inte är en konsekvens av renbeteskonventionen.

2.3. tábealla. Valljodagaid geavaheapmi jagiin 1998/1999 – Romssabeale boazodoallu mii ii leat boazoguohtunkonvenšuvnna vuodul.

Orohat	Areála km ²	Boazolohku		Buvttadeapmi		Njuovvan- deaddu miesit (kg)
		01.04.98	juohke km ²	kg juohke km ²	kg juohke boazu	
Gánaidvuotna/Oarjjit lidna	1 553	766	0,5	6,2	12,6	22,4
Dielda	186	126	0,7	7,0	10,3	24,0
Skirttiláhku	672	392	0,6	5,7	9,8	21,6
Roahpa	1 006	428	0,4	2,8	6,6	23,9
Lulli-Sázzá	794	464	0,6	4,1	7,1	25,8
Davvi-Sázzá	758	321	0,4	0,1	0,2	22,3
Sállir *	735	595	0,8			
Ráneš	660	217	0,3	4,7	14,2	
Ráidná **	148	474	3,2		10,4	19,6
Ruobbá	82	98	1,2	10,0	8,4	
Várdnasuolu	227	182	0,8	7,9	9,8	
Stuoranjárga/Meavki	3 889	1 237	0,3	2,7	8,4	24,5
Basevuovdi	1 417	1 511	1,1	0,7	0,7	
Stálonjárga/Fagerfjell/Álddesjávri	2 576	844	0,3	3,8	11,6	23,3
Gielas/Njuorajávri	1 980	805	0,4	1,8	4,4	25,3
Láhku/Guhkesvággi **	872	993	1,1		7,0	
Oktiibuot	17 555	9 453	0,5	3,4	6,4	23,4

* váilot buvttadandieđut.

** Láhku/Guhkesvággi ja Ráidná leat duššefal geasseorohagat.

6,4 kg buvttadeapmi giđđaealus bohcco nammii lei arvat buoret go ovddit jagiid, dalle lei 3,1 ja 3,4 kg. Nu movt Nordlánddas nai, lea almmatge buvttadeapmi bohcco nammii vuollelis go Trøndelágas, muhto veahá buoret go dán guovtti guovllus Finnmárkkus.

2.3. tabeallas leat meroštallan boazologu juohke dehkára nammii, muhto dás leat mielde maiddái dát guokte orohaga main dálveorohat lea Finnmárkkus. Ráidná lea arvat badjelis go earát. Orohagain, main dálveorohat lea Oarje-Finnmárkkus, lea bohccuid lohku eatnamiid nalde oktiibuot 5,7 bohcco juohke km² geasseguohtumis. Diekkár geahččanbealis lea Ráidná dássi vuollin. Láhku/Guhkesvággi lea arvat vuollelis go Ráidná ja obalohkái Oarje-Finnmárku.

Orohagain, main Romssabealde lea birrajagiorohat, lea boazoeatnatvuohhta iešguđetládje gaskal 0,3–1,2 bohcco juohke km². Gaskamearálaččat lea seamma dásis go Helgelánddas, ja veahá badjelis go Davvi-Nordlánddas. Dát stuora erohusat leat eahpedábálaččat. Ruobbá ja Basevuovdi sierranit dás sakka go leat 1,2–1,1 boazu juohke km². Eará birrajagi orohagain Davvi-Trøndelágas, Nordlánddas ja Romssabealde,

lea duššefal Skjækerfjell mas lea dan made badjin boazolohku juohke areálovttadaga nammii.

Vaikko vel leage boazoeatnatvuohhta, lea Rebbenesøyas stuora buvttadeapmi juohke km² (10 kg). Dát čájeha dan guvlui ahte guohtumat girdet dan made. Sihke Basevuovdis ja Davvi-Sázzás lea erenoamáš vuollin vuoitu (ovdáneapmi) sihke juohke km² ja juohke bohcco nammii.

Nannánorohagain lea Stálonjarggas buoremus vuoitu juohke bohcco nammii. Dilli lea hui rievddalmas. Ovddit jagi lei buvttadeapmi vuollin, namalassii 3,6 kg juohke bohcco nammii. Mii meroštallat dán orohaga buvttadeami juohke km² nammii areála vuodul mii fátmasta Fagerfjell ja dan oasi Álddesjávrris mii ii gula konvenšuvdnaguvlui.

Dán guovtti Finnmárkku orohagain leat sakka geahppasit bohccot go eará boazoguoovlluin. Dán váikkuhit boazoeatnatvuohhta ja guohtumiid burrodas. Dáid 4 eará orohagain čájehit deattut geasseguohtumiid burrodaga. Obalohkái leat Romssa bealde leamašan losimus deattut. Geahča **2.3. gova** mas mii leat 10 mañemus áigodagaid veardádallan misiid njuovvandeattuid dain 4 lulimus boazodalloguoovlluin.

Tabell 2.3. Resursutnyttjandet 1998/99 för den delen av renskötseln i Troms som inte har legala rättigheter efter renbeteskonventionen.

Distrikt	Yta i km ²	Antalet renar		Produktion		Slaktvikt kalv (kg)
		01.04.98	Per km ²	kg per km ²	kg per ren	
Kanstadfjord/Västra Hinnøy	1 553	766	0,5	6,2	12,6	22,4
Tjeldøy	186	126	0,7	7,0	10,3	24
Kongsvikdalen	672	392	0,6	5,7	9,8	21,6
Grovfjord	1 006	428	0,4	2,8	6,6	23,9
Sør-Senja	794	464	0,6	4,1	7,1	25,8
Nord-Senja	758	321	0,4	0,1	0,2	22,3
Kvaløy*	735	595	0,8			
Ringvassøy	660	217	0,3	4,7	14,2	
Reinøy**	148	474	3,2		10,4	19,6
Rebbernesøy	82	98	1,2	10,0	8,4	
Vannøy	227	182	0,8	7,9	9,8	
Tromsdalen/Andersdalen/Mauken	3 889	1 237	0,3	2,7	8,4	24,5
Helligskogen	1 417	1 511	1,1	0,7	0,7	
Hjertind/Fagerfjell/Altevatn	2 576	844	0,3	3,8	11,6	23,3
Gielas/Njuorajaur	1 980	805	0,4	1,8	4,4	25,3
Lakselvdal/Lyngsdal**	872	993	1,1		7	
Totalt	17 555	9 453	0,5	3,4	6,4	23,4

* Uppgifter om produktion saknas.

** Lakselvdal/Lyngsdal och Reinøy är bara sommarbetesdistrikt.

Produktionen på 6,4 kg per ren i vårhjorden var betydligt bättre än de föregående två säsongerna, då den var nere på 3,1 och 3,4 kg. På samma sätt som i Nordland ligger emellertid produktiviteten per ren något lägre än i Trøndelag, men något över de två områdena i Finnmark.

I tabell 2.3 är de två distrikt som har vinterbeten i Finnmark med i beräkningen av antalet renar per 10 ar. Reinøy ligger mycket högt i förhållande till de övriga. De distrikt som har sina vinterbeten i Vest-Finnmark, har en sammanlagd täthet av 5,7 renar per km² sommarbete. I ett sådant sammanhang är nivån i Reinøy låg. Lakselvdal/Lyngsdal ligger betydligt under både Reinøy och resten av Vest-Finnmark.

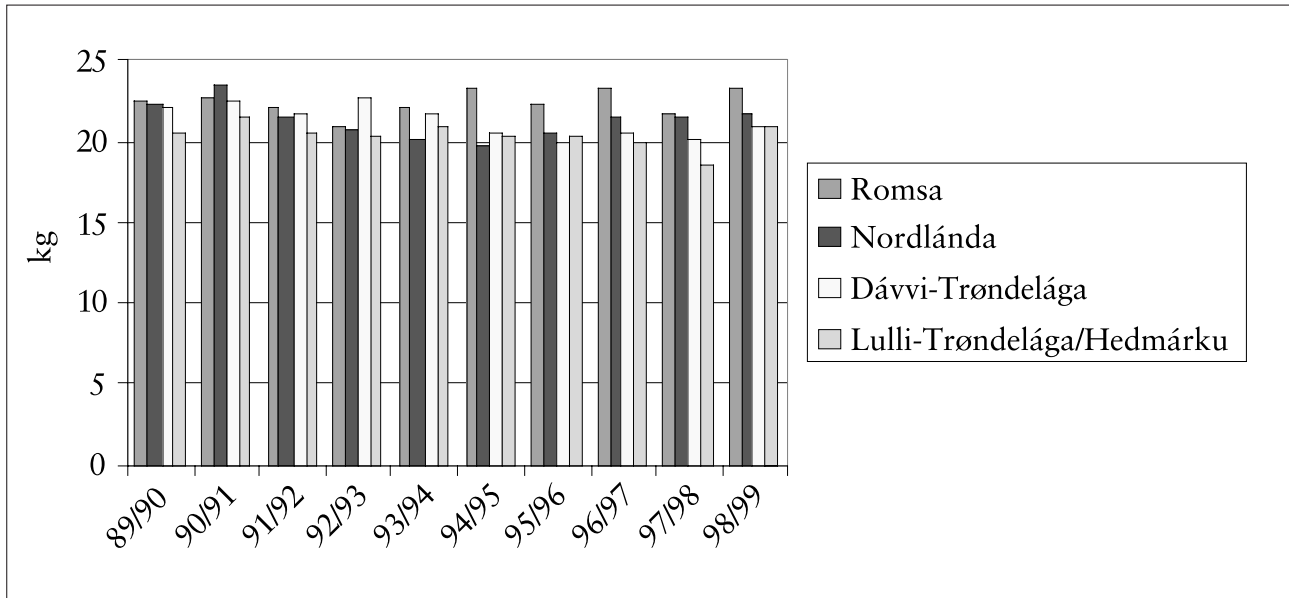
De distrikt som har helårsbete i Troms varierar i rentäthet mellan 0,3 och 1,2 renar per km². Genomsnittsnivån ligger överlag på samma nivå som Helgeland, och något över nivån för nedre Norrland. Det som är ovanligt är den stora spridningen. Rebbernesøy och Helligskogen skiljer sig markant med 1,2 och 1,1 renar per km². Av andra helårsdistrikt i Nord-Trøndelag, Nordland och Troms, är det bara Skjæke-

fjell som har så stort antal renar per arealenhet.

Trots den höga rentätheten har Rebbernesøy en mycket hög produktion per km² (10 kg). Detta tyder på att betena tål belastningen. Både Helligskogen och Nord-Senja har en osedvanligt låg avkastning både per km² och per ren.

Av fastlandsdistrikten har Hjertind den bästa avkastningen per ren. Detta är långt ifrån någon stabil situation. Föregående säsong var produktionen nere i 3,6 kg per ren. Produktionen per km² för detta distrikt är beräknad på grundval av en areal som också omfattar hela Fagerfjell och den delen av Altevatn som inte är konventionsbeten.

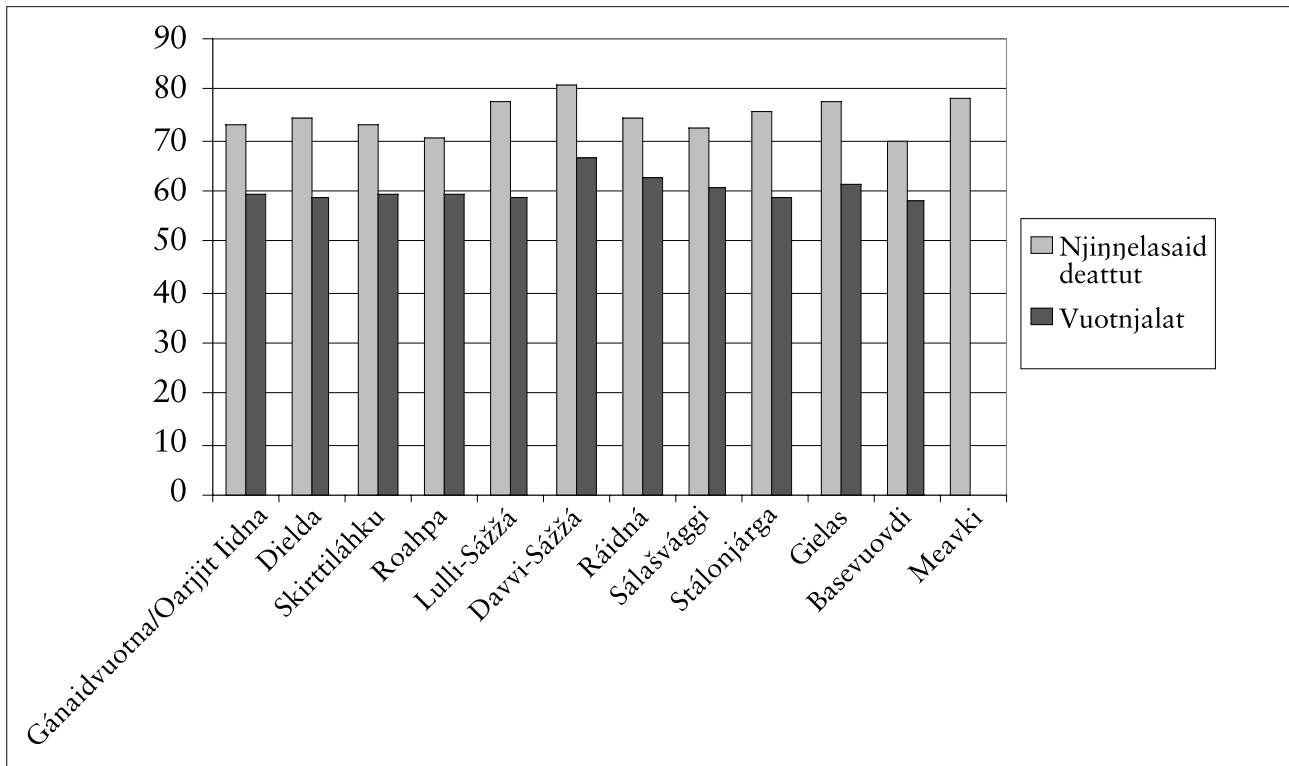
De två renskötselområdena i Finnmark har klart lägre vikt på renarna än de övriga renskötselområdena. Detta hänger ihop såväl med rentäthet som med kvalitet på betena. För de övriga fyra områdena är viktarna ett utslag av kvalitén på sommarbetena. Genomgående har Troms haft de högsta viktarna. Det visas i figur 2.3 där slaktvikterna på kalv i de fyra sydligaste renskötselområdena jämförs under de 10 senaste säsongerna.

2.3. govva. Norgga 4 lulimus boazodoalloguovllu misiid njuovvandeattut.

Jagiin 1997/1998 vihkkejuvvojedje njinnelasat Romsa bealde systemalaččat (2.4. govva). Dás vuotttit orohagaid gaskasaš erohusaid. Dás oaidnit maiddái

obbalaš alla dasi. Orohagain eai lean badjel 15 % vuotnjalat vuollel standárd-deaddoráji mii lea 53 kg. Orohagat eai bártit bievlaguohumiiguin.

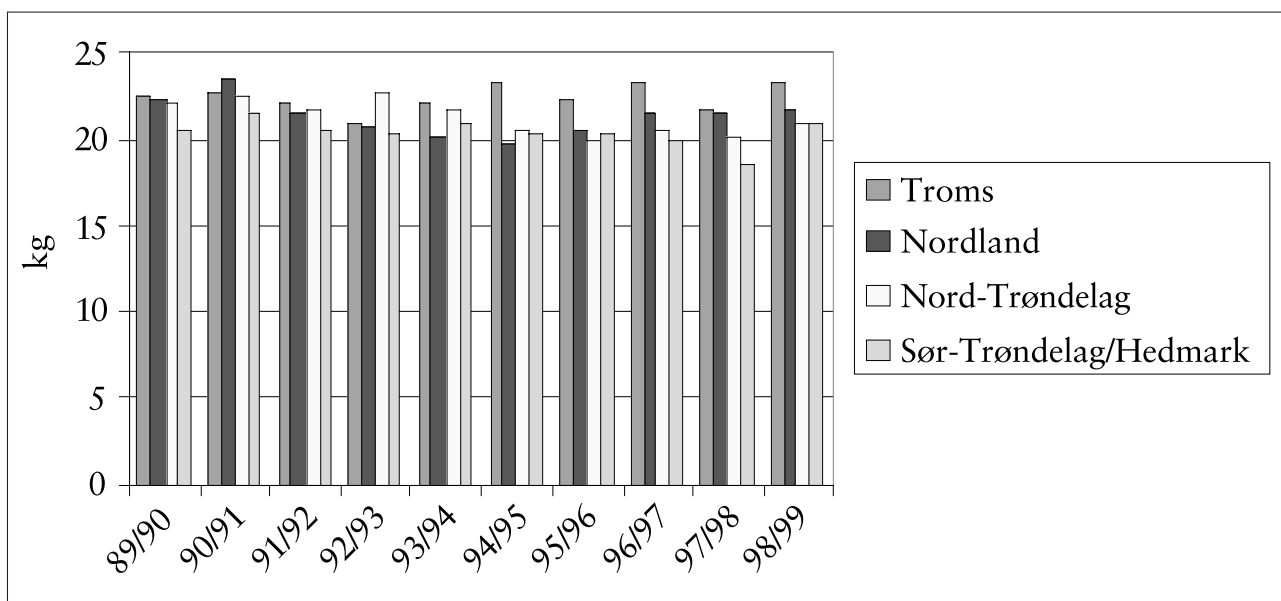

2.4. govva. Romssabeali orohagaid eallibohccuid deattut (gaskamearálaš) – rávis njinnelasat ja vuotnjalat.

Čájeha čielgasit ahte suolohasat ovdánit buorebut go nannánorohagat. Go mihtida kg juohke km² nammii, leat dásit 4,8 ja 2,5 kg, ja fas boazologu¹⁴ ektui lei 9,3

ja 5,7 kg. Erohusat leat bistán mánja jagi, ja ee boazologu ovdáneamis dan oaidnit (2.5. govva).

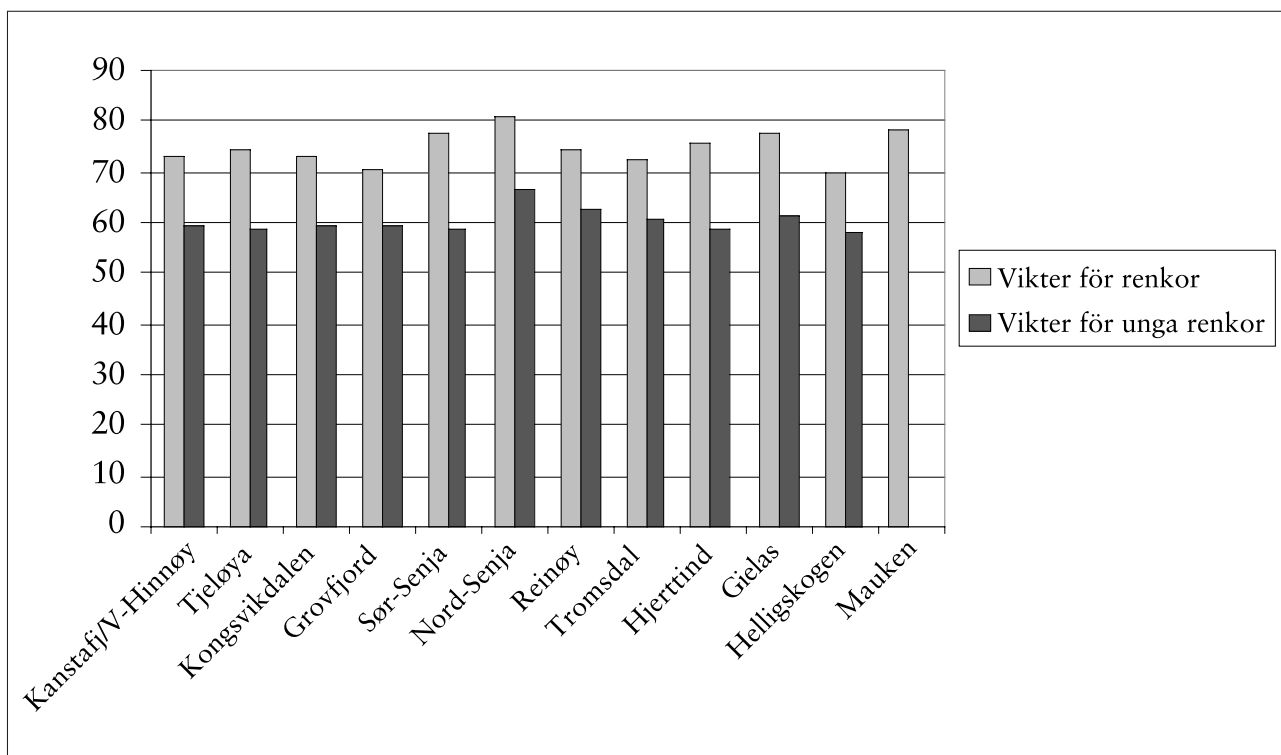
14. Orohagat Ráidna, Láhku/Guhkesvággi ja Sállir eai leat mielde dáin regionála meroštallamiin.

Figur 2.3. Slaktvikter på kalv i de 4 sydligaste renbetesområdena i Norge.

Under säsongen 1997/98 genomfördes en systematisk viktregistrering av vajor i Troms (figur 2.4). Detta ger en viss uppfattning om variationerna mellan distrikten, men visar också en allmän översikt över en

genomgående hög nivå. Inget av distrikten hade mer än 15 % av de unga renkorna (ungvajor) under standardviktgränsen på 53 kg. Inget av distrikten har problem med barmarksbeten.

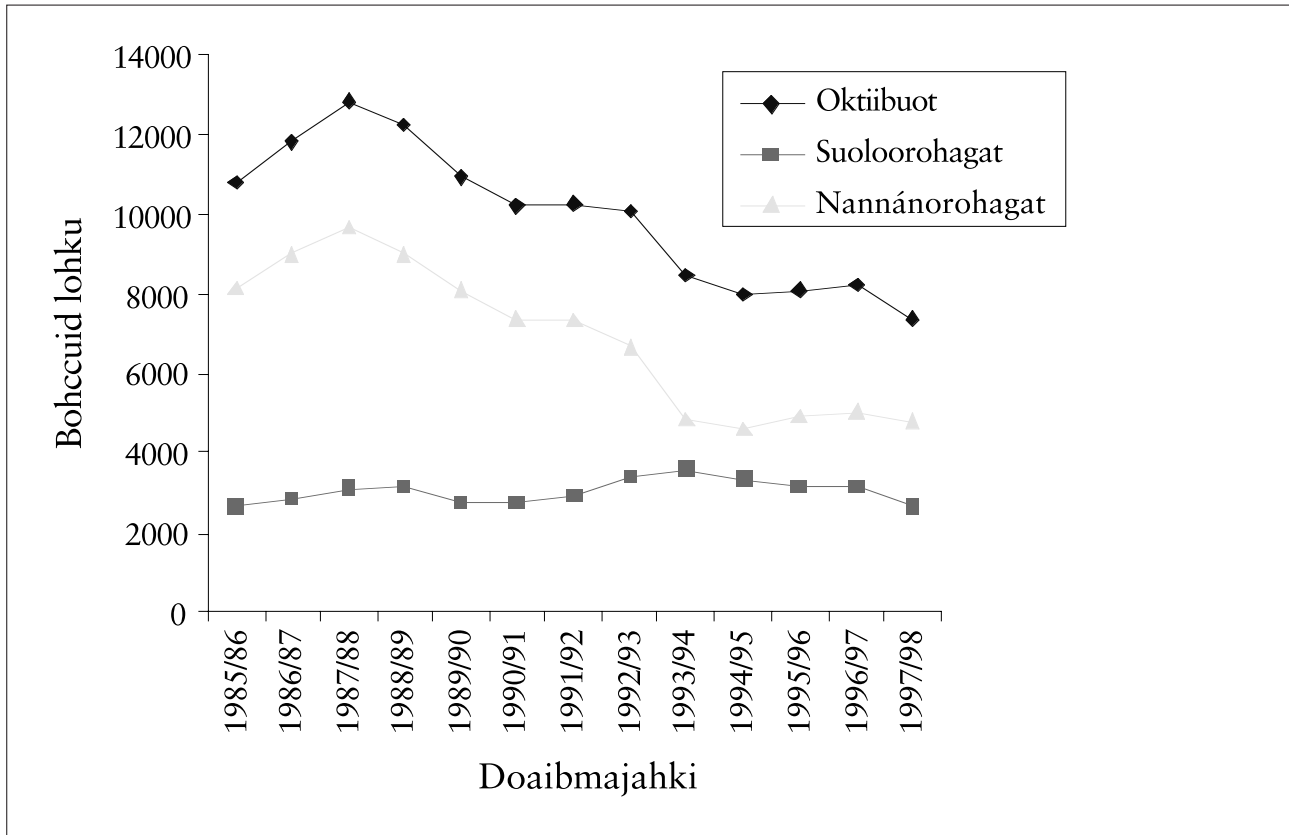

Figur 2.4. Levande vikt (genomsnitt) för vuxna renkor och unga renkor (ungvajor) i renbetesdistrikten i Troms.

Det är en klar tendens att distrikten på öarna har en bättre produktivitet än distrikten på fastlandet. Mätt som kg per km² är nivån 4,8 respektive 2,5 kg, medan den var 9,3 och 5,7 i förhållande till antalet renar¹⁴.

Olikheterna har bestått under några år och kommer bl.a. till uttryck i olika utveckling när det gäller antalet renar (figur 2.5).

14. Distrikten Reinøy, Lakselvdal/Lyngsdal och Kvalöj är av olika orsaker inte med i dessa regionala beräkningar.

2.5. govva. Romssabeali nannánorohagaid ja suuloorohagaid boazolohku (dáhton lea 1.4).

2.5. govvas oaidnit ahte boazolohku geahppánii nannánorohagain. Duogážin lea go nannánorohagat masset eambo rávis bohccuid, ja massiidda orrot leamen iešguđetlágan sivat obbalaččat. Riddoguovluin váldá goaskin, ja siseatnamis leat dábálaččat geatki ja albbas. Vaikko vel Romssas, nannáma bealde, ii leat ge nu balddihahtti dilli go Skievvás ja Frostisenis Nordlándda boazoorohagain, sulastahtá dát almmatge.

2.1 Láhku/Guhkesvággi – Basevuovdi – Meavki – Rostu – Geaggán

2.1.1 Lágus/Guhkesvákki boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Lágus ja Guhkesvákki lea oktasaš orohatstivra ja hálddašepmi. Duovdagiid dáfus leat guokte orohaga (orohagat 19 ja 32). Orohagaid viidodat lea 872 km². Geahča 2.1. kártamildosa.

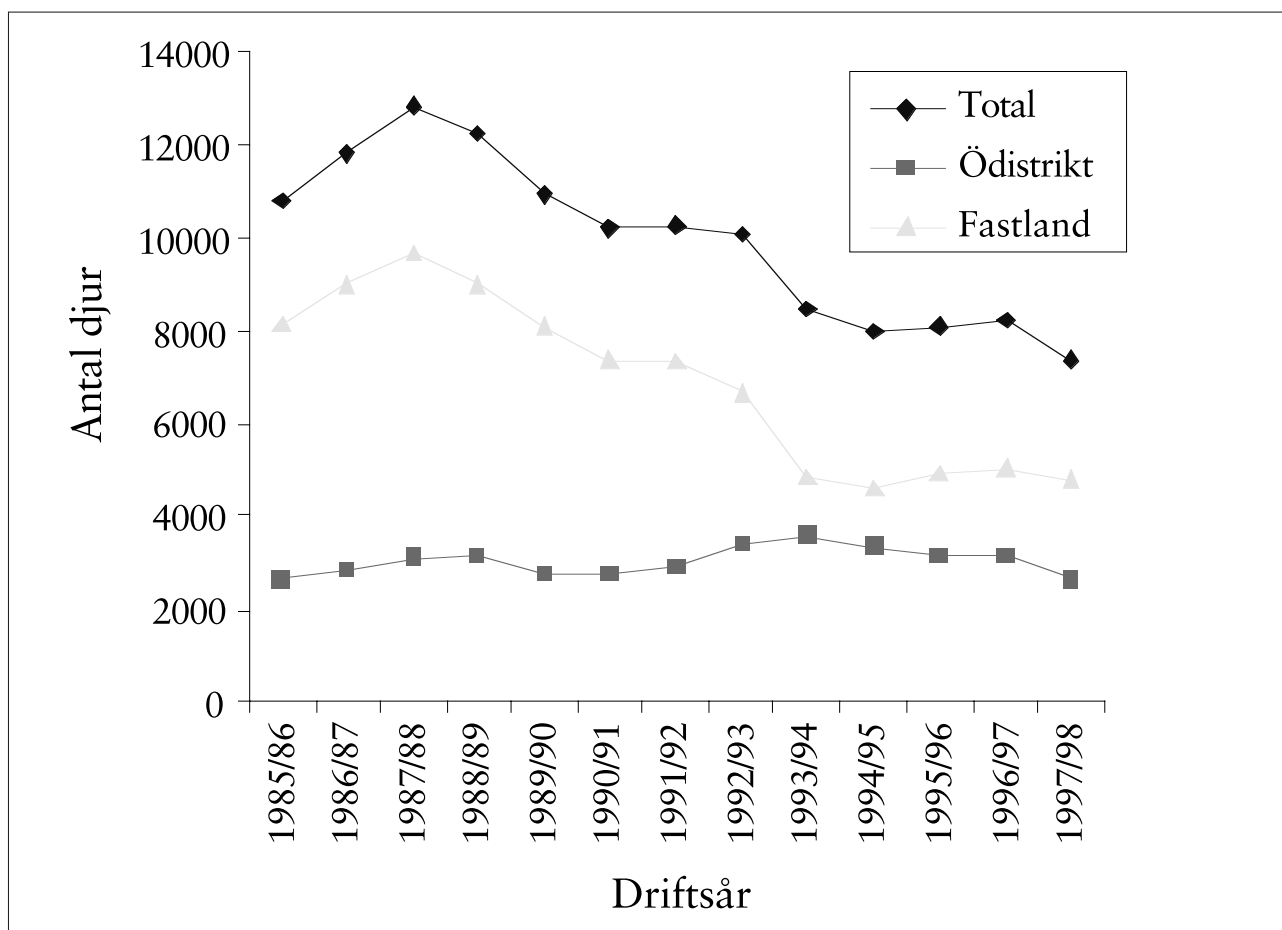
Dát orohagat ja Ittunjárga leat Vuovlevuona/Báhc-

cavuona ja Ivgu gaskka. Álggos lea Láhku oarjjalulá-bealde, ja de Guhkesvággi ja davimusas lea Ittunjárga. Lágus ráđji manná Nieidavuovddi guvlui oarjedavil, ja lulil fas Meavki ja Rostu guvlui. Láhku lea juo jagis 1963 gullan Romssabealde orohagaide, ja guođohanáigodat lei 15.04.–15.10. Guhkesvággi (ja Ittunjárga) šadde sierra boazoorohahkan jagis 1973.

Jagi 1919 konvenšuvnna mielde ledje dát golbma orohaga gidđa- ja geasseorohagat. Jagi 1949 rievdeami mielde biddjui Láhku olggobeallái konvenšuvdnaguovllu, ja jagis 1972 biddjui olles njárga olggobeallái konvenšuvdnaguovllu. Geahča kárttas mas ollislaččat mitaluvvo Romssa birra.

Jagis 1973 almmuhedje orohagaid geasseorohahkan ja dat lei geahččalanortnegin. Guođohanáigodat lei 15.04–01.11. Čuovvovaš jagiid guorahalle eiseválddit leigo vejolašvuotta gávdnat siskkit Romssas dálvejagi eatnamiid dáidda orohagaide. Plánat eai dahkkon duohtan, ja dát siiddat johtetge Oarje-Finnmárkui dálveorohakkii. Geahččalanortnet šattai bistevažžan 1970-jagiid loahpageahčen.

Lágus/Guhkesvákki leat alla eatnamat, gáissát, mat dahket ahte orohaga eananoasit juohkásit guovtte sadjái ja daid gaskka lea váttis johtalit. Orohagas leat guokte goabbatlágan duovdaga ja guokte siidda mat leat sierra. Eananoasit eai čuovo orohatrájiid. Davi-

Figur 2.5. Antalet renar (per 1.4) i Troms fördelat mellan fastlandsdistrikt och distrikt på öarna.

Som man ser av figur 2.5 kan nedgången i renantal helt entydigt knytas till fastlandsdistrikten. En av orsakerna tycks vara större förluster av fullvuxna djur i fastlandsdistrikten, vilket återigen antagligen är ett resultat av olika typer av förluster rent generellt. Vid kusten anges orsakerna till förlusterna i huvudsak vara örn, men i inlandet är järv och lodjur de viktigaste rovdjuren. Även om utvecklingen på fastlandet i Troms inte är så dramatisk som i Skjomen och Frostisen i Nordlands renskötselområde, har den i stort sett samma karaktär.

2.1 Området Lakselvdalen/ Lyngsdalen – Helligskogen – Mauken – Rosta – Könkämä

2.1.1 Lakselvdalen/Lyngsdalens renskötselområde

Areal och driftsförhållanden

Lakselvdalen och Lyngsdalen har gemensam distriktsledning och är därför en administrativ enhet. Arealmässigt är det två olika renskötselområden (distrikt 19

och 32). Distrikten omfattar totalt 872 km². Det hänvisas till karta 2.1.

Tillsammans med Rendalen utgör distrikten halvön mellan Ullsfjorden/Balsfjorden och Lyngen. Från sydväst ligger Lakselvdalen, så Lyngsdalen, och längst upp i norr är det Rendalen. Lakselvdalen gränsar mot Andersdalen i nordväst, och Mauken och Rosta i söder. Lakselvdalen blev en del av renbetesdistrikten i Troms redan 1963 med betestid från 15/4–15/10. Lyngsdalen (och Rendalen) etablerades som egna renbetesdistrikt 1973.

Efter 1919 års konvention var alla tre distrikten vår- och sommarbetesdistrikt. Vid ändringen 1949 utgick Lakselvdal som konventionsområde, och 1972 utgick resten av halvön som konventionsområden. Det visas i kartskissen under den generella beskrivningen av Troms.

På försök annonserades distrikten ut som lediga för sommarbete i december 1973. Betestiden var 15/4–1/11. Myndigheterna undersökte under de efterföljande åren möjligheten att använda det inre Troms som vinterbete för distrikten. Planerna övergavs. Och distrikten har därefter haft vinterbete i Vest-Finnmark. Försöket blev permanent från slutet av 1970-talet.

Lakselvdalen/Lyngsdalen har ett utpräglat alpint landskap med en rad toppar som delar distriktet och gör flyttning mellan de olika områdena besvärlig.

mus siida suvdá ealu militearaprámáin. Dálá dilis ii váikkut boazoguohtunkonvenšuvdna dán siidda.

Gaup-siida lea álggu rájes juo johtán Čoagidan-vuovdá ja rasttidan E6 Čávkosa bokte. Vuosttaš jagiid sii suvde ealu prámáin. Prámáin suvddii ealu Polleidet:s Návutnii. Mañnil geahččaledje earasadjái suvdi, ee suvde gáddái Gávvuonas Álttás. 1978 rájes leat johtán ealuin badjel vári, álgosaččat čuvvo seam-má johtingearinnu go giđdat, namalassii Čoagidan-vuovdá. Mañnil leat johtán Rostu orohaga čađa čakčat. Dan oktavuodas leat sii vuostálaga konvenšuvnna mearrádusaiguin. Dan birra čilgejuvvo Rostu ja Basevuovddi orohagaid oktavuodas.

Luonddudilálašvuodát

Ittunjárggas leat ceakko gáissát, leat sullii 1.800 m bm. Láhku/Guhkesvággi lea ráššáguovlu ja das leat jiehkkit, bávtit ja juovat. Orohaga guovddáš eananosiin lea gabbro-nammasaš geađešládja várrevuodas. Lea asehis eanavuoddu ja šaddu.

Vuonaid ja gabbroeatnama gaska manná báitarrákto-suotna, mii dahká šattolažžan daid oallut vák-kiid mat mannet mearragáttis várrái. Dakko lea dohkálaš guohtun.

Mearragáttis vuollin lea jalgat ja eanas huksemat leat čohkkejuvvon dohko, gáddi lea gaskal 0,1–2 km.

Lágu obbalaš areálas lea 3,6 % jiehkki. Guhkesvákki lea 9,1 % ja dan orohagas lea jiehkki eanemus oba Norgga orohagain.

Orohaga eatnamat eai heive dálveorohahkan. Eatnamat leat dainnaláigiin ahte dálkkádagat eai daga goabbelliige bievlanjagi guohtumiid.

Guohtun

Gabbrooassi lea nudaddjon ii-anahahtti eatnamat. Sel-skapet for Norges Vel (Lyftingsmo 1974) lea suokkar-dan guohtumiid ja buvttahan ahte sakka ii-anahahtti eananoassi lea 68 %. Dasa lassin lea 10 % ii-anahahtti dan oasis man meroštallat leat dohkálaš guohtunee-namin (ii-anahahtti takserenlinjjáin). Leat čáhpes-muorjeeatnamat ja soahkevuovddit main šaddet čáh-pesmuorjjit. Vaikko vel šaddage veahá vuovdesitnu, almmatge dát eai leat nu buorit geasseguohtumat. Geasseguohtumat leat muohtagobiin ja rásse- ja urta-vallji soahkevuovddiin.

Takseren dahkkui mañnil go jagi 1972 konvenšuvdna doaibmagodii. Jeagil ii lean ollu, ja lei sakka guhto-juvvon. Guovlluin, gos lei buorre jeagil, ledje muoht-taga vuolde árrageasi. Danne biddjui vuodđun ahte jeagelguohtun heive buoremusat čakčaguohtumin. Čakčaguohtumis goldná rássi árrat ja šaddá álmmehis guohtun. Guovllut, mat doaivumis mañnemussii bissot buorin, leat ii-anahahtti eatnamat (gabbroeanan). Mis váilot buorit dieđut das makkár jeagelguohtun lea dál, muhto lea dábalaš ovttaoavilvuohta das ahte oroha-gas váilot giđda- ja čakčaguohtumat, go geahččá guođohanáigodagaid ja boazologu.

2.4. tabealla. Iešguđetlágan guohtunšlájaid juohká-seapmi (%) – Lágu/Guhkesvákki orohat.

	Láhku	Guhkes-vággi
Jeagelšattolaš skierre- ja čáhpesmuorjeguolban	17	22
Skierre- ja čáhpesmuorji, ii jeagil	4	7
Soahki, čáhpesmuorji, jeagil	12	10
Vuovdi, čáhpesmuorji, ii jeagil		17
Sarritrámat	2	2
Soahkevuovdi, sarrit	16	7
Rásse-/ urtavallji soahkevuovdi	27	16
Gironlastajassagobit	9	6
Rássejassagobit	4	1
Submi	91	88
Unnit ii-anahahtti	9	11
Jeagelguohtun oktiibuot	29	32
Nettoareála	134	154
Stuorit ii-anahahtti visot areálas	69	66
Oktiibuot areála km ²	398	499

Oktiigeassu

Geaggán sávašii bievlaguohtuma oažžut Lágu/Guhkesvákki. Fágálávdegotti oaivila mielde lea orohagas vejolaš juogo johtit dálveorohakkii Oarje-Finnmárkui dehe guođohit Geaggámis. Ekologalaš bealis lea buoremus johtit Geaggámii. Doaibmadilli šaddá buoret go johtalanvuohti šaddá seammaládje go guovllus mind-dar nai. Jus dán čovdosa čuovvu, fertejit buot siiddat soahpat oktan siidan, main lea sierra dálveorohat. Fágálávdegoddi ii jáhke dán čovdosa ollašuvvat dálá dilis. Guhkkit áigái sáhtášii dát čovddus almmatge doaibmat bures.

Nubbi vejolašvuohta lea orohaga geavahit Oarje-Finnmárkku vuodul. Dalle ferte johtit giđdat ja čakčat vugiin mii ii leat vuostálaga Romssa davit osiin ja Geaggáma johtalanmálliin. Dat mearkkaša ahte ealu ferte fievrridit guorbmebiillain.

2.1.2 Basevuovddi boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Geahča 2.2. kártamildosa. Basevuovddi álgosaš dálve-orohat ovttahttui jagis 1977 Falsnesfjell orohagain ja šattai ođđa birrajagi orohahkan: Basevuovdi, Falsnesfjellet ja dat ođđa Basevuovdi manná Rostu orohaga rádjái Čiekŋalvuovddi/Bárrásvuovddi mielde rádjemarkka 293 rádjái, Gáhppoaivái. Nuortadávil lea rádji Gáivuonvággi, vuonas Suoma rádjái. Dát rádji lea Skárfvággi orohaga rádji, ja seammás lea dát Oarje-Finnmárkku rádji. Oarjedávil lea rádji vuonaide ja nuorttilulil fas Ruota ja Suoma riikarájiide. Álgosaš orohatrájit manne Skibotn-ávžžis, mii dál earuha Basevuovddi guokten lunddolaš guohtunguovlun.

Distriktet är indelat i två olika betesområden med två renskötselgrupper som håller renarna åtskilda. Fördelningen följer inte gränsen mellan de två distrikten. Den nordligaste gruppen flyttar renar med försvarets landsättningsprämar. Som förhållandena är nu, är de inte direkt berörda av renbeteskonventionen. Ända sen inflyttningen har Gaup-gruppens vårflyttning gått nedför Kittdalen och över E6 vid Oteren. De första åren gjordes höstflyttningen med försvarets landstigningsfartyg. Renarna transporterades då med pråm från Polleidet till Kvenangen. Senare försökte man sig på olika alternativ med pråmtransporter, bl.a. försökte man sätta i land dem i Kåfjord. Efter 1978 har renarna flyttats landvägen, först efter samma flyttled som under våren, alltså upp genom Kittdalen. Senare har de flyttat genom Rostas distrikt under hösten. I detta sammanhang har det stridit mot konventionens bestämmelser. Det hänvisas till beskrivningen av Rostas och Helligskogens distrikt.

Naturförhållanden

Lyngshalvön präglas av ett fjällandskap som stiger rakt upp från havet till toppen ca 1 800 meter över havet. Lakselvdalen/Lyngsdalen är ett högfjällsområde med stora glaciärer, berg och ur. I den centrala delen av distriktet består fjällgrunden av gabbro, och det finns lite jordmån och vegetation.

Mellan fjordarna och gabbrofältet finns ett bälte med glimmerskiffer som ger god grund för god jordmån i de många små dalgångarna som löper upp från havskanten. Här finns det användbart bete.

Runt halvön löper en sammanhängande strandremsa som varierar från 0,1 till 2 km. Det mesta av bebyggelsen är samlad här.

Lakselvdal har 3,6 % glaciärer av totalarealen. Lyngsdalen har 9,1 % och är det område i Norge som har den största arealen med glaciärer.

Topografin gör att distriktet är utan intresse som vinterbete. Den gör också att klimatet inte har någon avgörande betydelse för barmarksbete.

Betestillgångar

Hela gabbrofältet är ett sammanhängande impediment. En betesgranskning från Selskapet for Norges Vel (Lyftingsmo 1974) visar att andelen större impediment ligger på 68 %. Dessutom tillkommer 10 % impediment av det som räknas som användbar betesareal (impediment i taxeringslinjerna). För övrigt domineras vegetationen av kråkrished och kråkrisbjörkskog. Även om dessa betestyper har en del kruståtel, är det ett synnerligen gott sommarbete. Sommarbeten finns på snölegor och i gräs- och örtrik björkskog.

Taxeringen har gjorts efter det att konventionen trädde i kraft 1972. Laven hade dåligt skydd och var starkt präglad av bete. Områden med gott skydd hade i stort sett snö på försommaren. Man kunde därför förutsätta att lavbetet var bäst som höstbete. På höstbetet vissnar gräset tidigt och har därför litet värde. De områden som man räknar med håller sig längst, är impediment (gabbro-områdena). Det finns ingen god

översikt över hur tillståndet på lavbetena är nu, men det finns en allmän enighet om att det saknas vår- och höstbetesmarker i distriktet när man sätter in det i sitt sammanhang med betestider och antalet renar.

Tabell 2.4. Fördelning (%) av olika typer av bete i Lakselvdalen/Lyngsdalens distrikt.

	Lakselvdalen	Lyngsdalen
Dvärgbjörk, kråkrished med lav	17	22
Dvärgbjörk, kråkrished utan lav	4	7
Kråkrisskog med lav	12	10
Kråkrisskog utan lav		17
Blåbärsrished	2	2
Blåbärsrisbjörkskog	16	7
Gräs- och örtrik skog	27	16
Fjällmosnölegor	9	6
Ångsnölegor	4	1
Summa	91	88
Mindre impediment	9	11
Lavbete totalt	29	32
Nettoareal	134	154
Större impediment av totalareal	69	66
Total areal km ²	398	499

Sammanfattning

Könkämä har framfört önskemål om barmarksbete i Lakselvdalen/Lyngsdalen. Som sakutskottet ser det, kan betesmarkerna i distriktet antingen brukas tillsammans med vinterområdet i Vest-Finnmark eller i Könkämä. Ur ett ekologiskt perspektiv är den bästa lösningen vinterbete i Könkämä. Detta ger bättre produktionsförhållanden eftersom flyttningarna kommer att likna det som pågår i området. Om en sådan lösning skall kunna etableras, måste alla renägare i distriktet ingå i en produktionsgrupp med eget vinterbetesområde. Utifrån de rådande förhållandena ser sakutskottet inte detta som ett realistiskt alternativ. I ett längre tidsperspektiv är detta emellertid en bra lösning.

Alternativt måste betena användas med utgångspunkt från Vest-Finnmark. Då kan flyttningarna vår och höst genomföras på ett sätt som inte går ut över flyttmönster och betes användning i norra Troms/Könkämä. I praktiken innebar detta att renarna får flyttas med bil.

2.1.2 Helligskogens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Det hänvisas till karta 2.2. Det ursprungliga vinterbetesdistriktet i Helligskogen slogs 1997 ihop med Falsnesfjells distrikt till ett nytt helårsdistrikt: Helligskogen. Falsnesfjellet och den nya Helligskogen gränsar mot distriktet Rosta längs Signaldalen/Bárrásvuovdi till riksröse 293, Gáhppooaivi. Distriktet gränsar i nordost mot Kåfjorddalföret, från fjorden till gränsen

Čiekŋalvuovdi juohkása guokten vággin, Stordalen ja Bárrásvuovdi. Duovdagiid dáfus heive Stordalen seammá bures orohatrádjijn go Bárrásvuovdi.

Orohat lei jagi 1964 rádjái konvenšuvdnaguovlu. Eanas oassi luvvejuvvui sierra orohahkan, ja jagi 1972 konvenšuvdna nannii dan. Orohaga lulit oassi lea ain konvenšuvdnaguovlun, ja davil ráddjejuvvon Golmmariikarádjemearkkas Govdavákki čađa Čoaigidanvuovdá. Dát duovdagat lea oassin Dápmot/Rostu konvenšuvdnaguovllus ja dat leage Rostu orohat. Konvenšuvdnaguovlui gullet maddái Bárrás ja Márkos.

Lassin dan konvenšuvdnaguovlui man juo namuheimmet ášahuvvui jagis 1972 gaskaboddosaš guovlu. Mearrádusaid vuodul, mat daddjojit §:s 67, lei Ruota beali boazodolliin lohppi atnit Rieppi gitta jagi 1977 rádjái. Davil rájji lei Skibotndalen mielde rádjemearkka 295 rádjái, oarjjábealde Lávkvákkis Skibotndalenis Govdajávraí ja lulás Dápmot/Rostu davitrájji mielde Golddajávrris Golmmariikarádjemearkka rádjái Golddajávrris. Dát lei áidna guovlu mii ášahuvvui gaskaboddosašvuoda namas.

Konvenšuvdnarádjje guora lea gaskaáidi Golmmariikarádjemearkkas Golddajávrris buohta oarjjás Govdavágge ráigge Govdajávraí. Áidi lea gahččan mángga saje guhkes gaskkaid. Basevuovdi vuosttaldii áidebáikki välljema ja oaivvildii manahit guohtuneatnamiid ovdeš šiehtaduvvon áidebáikki ektui.

Orohat ceggii sierra gaskaáiddi Golddajávrris Stordalena mielde, amas mastat Geaggámii. Áidi ceggejuvvui jagis 1984 gaskaboddosaš áidin. Maŋnil lea áidi ođastuvvon ja ráhkaduvvon orruáidin. Áidi čuovvu lunddolaš oziid ja hehte Geaggáma mastat konvenšuvdnaguovlluide mat leat Stordalena ja Govdavággi gaskkas, nappo guovllu man dás gohčodit Márkos. Geaggán oaivvilda dán áiddi, ovttas Láhku/Guhkesvákki áiddiin Rosttus, váikkuhit sin guohtuneatnama atnima nu ahte sin konvenšuvdnaguovllus lea 30 % maid sii eai beasa guođohit.

Basevuovddis ii leat formála lohpi cegget áiddi Boazodoallolága vuodul.

Riikarádjjeáidi lea ruotabeali ovddasvástádus, ja váilevaš áidedivodeapmi lea dovddastuvvon. Leat dollojuvvon moanat čeahkkimat ja áidegeahčadeamit, ee gávnahan dihte buoret áidebáikki dábálaš konvenšuvdnaáidái. Det faste utvalg (bistevaš lávdegoddi) lea mángii ášši gieđahallan.

Ruota eiseválddit ja Geaggáma čearru leat mángii čujuhan ahte Basevuovdi guođoha rádjeváriid dálvet ruotabeale riikarájji (Duoibalis). Suoma riikarájji guora lea ceggejuvvon gaskaáidi.

Geaggáma boazodoallit sáhttet atnit konvenšuvdnaguovllu áigodagas 01.05–14.09.

Luonddudilálašvuodát

Orohaga baktevuodus lea eanas báitaráktu, muhto muhtin sajiin lea eanan garas ja daškat. Orohaga siskit duovdagiin leat gággadit mollaneaddji baktešlájat ja šaddá unnán ruonassaddu. Dákkár guovllut leat eanas Skibotndalen badjeosiid davábealde ja nuorttabealde. Dáikko leage duottareanan, sáttu ja čievramoren.

Vággerámain lea ráktu moallaseabbu ja eanan, mii fierrá, lea sakka šattolaččat, ja nu leage mánggalágan šaddu dáikko.

Básevuovddis leat oba Norggas eanemus eatnamat badjel 1000 m bm (26 %). Duššefal 7 % eatnamiin leat vuollel 600 m bm. Orohagas lea eanas duottareanan mas leat doaresvákkit miehtá. Vuolládagain leat vuovddit ja soahkevuovdi manná gitta 400–500 m bm. Vuonaid guvlui leat riiddit. Skibotndalenis lea veahá beahcevuovdi, muhto obbalaččat lea unnán vuovdi.

Romssabealde lea Basevuovdi dat guovlu gos lea unnimusat muohta. Maiddái arvi lea doppe gaskamearálaččat duššefal 10–25 mm ođđajagimánu ja guovvamánu. Dálkkádagat dahket orohaga buorren dálveguohtumin. Váttisvuohka čuožžila dalle jus heajuda ealádaga, go eai bájjo leat eará eananoasit gosa de lágida ealu.

Eanas sajit leat muohttaga vuolde gitta geassemánui, ja danne ii runodišgoade ovdalgu suoidnemánu. Nu leatge unnán báikkit gos rahttá lea árrat.

Guohtun

Vákkiin lea buorre guohtun geasset, ábaida baju várreanamiin nuorttabealde ja oarjjabealde Skibotndalena. Čakčat guođohit rádjeguovlluin. Vaikko Olmáivággi ja Gáivuotna leat buoremus dálveguohtumat. Dál lea duođastuvvon ahte “mearriduvvon” dálveguohtumat Maunus leat guorban, eai anit. Gáržžes dálveguohtumat ráddjejit orohaga boazodoalu. Nu movt daddjon ovdalis leat orohaga dálveguohtumat rádjeváriin ruotabealde riikarájji. Dán vuodul čuoččuhit Basevuovddi boazodoallit ahte dát sáhttá leat sidjiide guohtuneamin Maunu sadjái, vaikko vel eai leatge seamma buorit eatnamat go Maunus.

Dalle go NORUT didoštii konvenšuvdnaguovllu guohtumiid dili, váldui maiddái Basevuovddi lulimus oassi mielde. Sii leat guovllu gohčodan “Čiekŋalvuovdin”. Guovllut leat álggos klassifiserejuvvon šaddošládjan, ja maŋnil leat earuhuvvon guohtunšládjan¹⁵. Didoštanbohtosat čilgejuvvojit 2.5. **tabeallas**. Lassin guohtunšlájaid proseantačilgehusa, čájeha tabeallas

15. Dán analysa vuodđun lea okta áidna govva váldon suoidnemánu 1990.

mot Finland. Detta är gränsen mot Skårfvåggs renbetesdistrikt, samtidigt som det också är områdesgräns mot Vest-Finnmark. I nordväst gränsar distriktet mot fjordarna och i sydost mot riksgränsen till Sverige och Finland. Gränsen mellan de två ursprungliga distrikten var Skibotn-dalgången som nu delar Helligskogen i två naturliga betesområden.

Signaldalen delar sig i två mindre dalgångar, Stordalen och Bårrásvuovdi. Från topografisk synpunkt är Stordalen ett lika bra alternativ som distriktsgräns som Bårrásvuovdi.

Hela distriktet var fram till 1964 konventionsområde. Största delen frigjordes då för egen renskötsel, något som bekräftades i 1972 års konvention. Det som idag är konventionsområde, är den sydligaste delen av distriktet, som avgränsas i norr från Treriksröset genom Govdávággi och ner genom Kitdalen. Området är en del av Tamok-Rosta konventionsområde som för övrigt omfattar hela Rosta distrikt. Konventionsområdet omfattar två avskilda fjällområden, Bårrás och Márkos.

Utöver de nämnda konventionsområdena, etablerades 1972 ett område med speciell övergångsstatus. Efter bestämmelserna i § 67 kunde Rieppe brukas av renägare från Sverige fram till 1977. Området var begränsat i norr utefter Skibotndalen till riksröse 295, i väst begränsades det av Låvkavággi från Skibotndalen till Govdajávri och därefter mot söder efter Tamok-Rostas nordgräns från Golddajávri till Treriksröset i Golddajávri. Området var det enda med en sådan övergångsstatus.

Längs konventionsgränsen finns det ett avspärrningsstängsel från treriksröset vid Golddajávri västerut längs Govdávággi mot Govdajávri. Stängslet är mycket dåligt underhållet och ligger numera ner på långa sträckor. Helligskogen har protesterat mot hur sträckningen har dragits och hänvisar till att de har förlorat betesland jämfört med tidigare avtalade stängseldragningar.

Distriktet har istället uppfört ett privat avspärrningsstängsel från Golddajávri ner genom Stordalen som skall hindra sammanblandning med Könkämä. Stängslet uppfördes först 1984, men hade då en temporär karaktär. Det har senare förbättrats och har fungerat som ett permanent stängsel. Stängslet utnyttjar naturliga inslag i landskapet och avskärmar Könkämä från de delar av konventionsområdet som ligger mellan Stordalen och Govdávággi, alltså det område som här kallas Márkos. Konsekvensen av att Könkämä har detta stängsel tillsammans med stängslet till Lakselvdal/Lyngsdal i Rosta blir att 30 % av deras konventionsområde inte är tillgängligt. Helligskogen har inte formellt tillstånd, i enlighet med Reindriftsloven (Rennäringslagen) att bygga stängslet.

Det ordinarie gränsstängslet är ett svenskt ansvar, och man är medveten om bristerna i underhållet. Det har hållits ett antal möten och inspektioner, bl.a. för att hitta en bättre sträckning av det ordinarie konventionsstängslet. Saken har dessutom upprepade gånger behandlats i Det fasta utvalg (Ordinarie utskottet).

Svenska myndigheter och Könkämä sameby har vid flera tillfällen påpekat att Helligskogen vinterbetar i gränstrakterna på den svenska sidan av riksgränsen (Duoibal). Det har uppförts avspärrningsstängsel längs riksgränsen mot Finland.

Konventionsområdet kan användas av renägare från Könkämä under perioden 1/5–4/9.

Naturförhållanden

Berggrunden i distriktet domineras av löst glimmerskiffer, men på enskilda ställen är den hård och kompakt. I synnerhet de inre delarna av distriktet har svårösliga bergarter som ger dåliga förutsättningar för gröna växter. Det största området av denna typ finner man norr och öster om den övre delen av Skibotndalen. Här finns också ett öppet landskap med sand och grov grusmorän.

I sluttningarna ner mot dalen är skiffret lösare och ger en näringsrik lös eroderad jord med en artrik och frodig vegetation.

Inga andra renbetesdistrikt i Norge har så stor andel areal över 1 000 m. ö. h. som Helligskogen (26 %). Bara 7 % är under 600 m.ö.h. Distriktet har karaktären av sammanhängande högfjällsområde med dalar som skär sig in i och delvis löper igenom platån. I dalarna finns det en del skog och björkskogen når upp till 400–500 m.ö.h. Mot fjordarna finns det branta och delvis skogsbeklädda bergssluttningar. I Skibotndalen finns det tallskog, men den totala andelen skog är relativt liten.

Helligskogen är det område i Troms som har minst snö och anses som snöfattig. I genomsnitt har man bara 10–25 mm nederbörd som regn i januari och februari. Klimatet är därför gynnsamt för gott vinterbete i hela distriktet. Problemet är att när betet först slår fel, finns det få alternativ.

Stora områden är täckta med snö ända in i juni, något som innebär att relativt stora områden sätter igång sin växtsäsong först i juli. Detta innebär små arealer med tidigt grönbete.

Betestillgångar

I de många fjälldalarna finns det rikligt med bra sommarbete, särskilt i högfjällsområdena öster och väster om Skibotndalen. Under hösten utnyttjar man gränssområdena, även om Mandalen och Kåfjorden är de bästa vinterbetena. Det är dokumenterat att de "reguljära" vinterbetena i Maunu har utsatts för så mycket slitage att de inte kan användas. Vinterbetena begränsar därför omfånget av renskötseln i distriktet. Som tidigare nämnts, har distriktet vinterbeten i gränsfjällen på den svenska sidan av riksgränsen. Renägarna i Helligskogen hävdar att detta kan ses som ett ersättningsområde för Maunu, även om det inte har samma kvalité som man utgår ifrån i Maunu.

I samband med NORUTs kartläggning av betet i konventionsområdena, har man också undersökt den sydligaste delen av Helligskogen. Man har kallat området "Signaldalen". De enskilda områdena klassificerades först som vegetationstyper, och därefter har

ii-anahahtti eatnama obbalaččat ja ollu lea šaddu¹⁶ obalohkái. Dás lea maiddái earuhan guohtunárvvu mielde. Dát earuheapmi vuodđuda NORUT árvvoštallamii nu movt dat leat earuhan iešguđetge guohtunšlája geasse- ja dálveguohtumin. Sii atne 4 sierra guohtunárvvu (0–3), ja leat oktiigeassán guohtunšlá-jaid ja earuhan daid mat leat buoremusat. Geahča 2.5. **tabealla**. Guovlu lea rásseguolban ja unna oasáš lea ii-anahahtti. Jus eat váldde vuhtii dan areála, maid eai leat earuhan guohtunšlá-jaid dáfus, de sulastahttá guovlu Devddevári dakko dáfus mii guoská areálaide main lea šaddu, ja areálaide main ii leat šaddu. Dat oassi maid dadjat “buorit” geasseguohtumat leat maid oalle sullalaga. Eananoasit gos vuorddášii gávdnat jeahkála, eai leat nu ollu “Čiekŋalvuovddis” go Devddeváris (35 %:s 49 % ektui). Dat lea dan dihte go Čiekŋalvuovddis leat unnán danjas- ja skierseatnamat. Doppe lea eambo jeaggi (11 %) go Devddeváris (5 %).

Selskapet for Norges Vel čilge guohtumiid, mat leat juhkkon dán guovtti boares orohaga gaskka, namalassii Falsnesfjell ja Basevuovdi. Čielggadeapmi deat-tuha ahte linjatakseren ii dohkke vuodđun, muhto lea duššefal álgun čilget obbalaččat áicama vuodul. Bargu lei ovdabargun jagi 1972 boazoguohtunkonvenšuvnna bargui.

2.5. tabealla. *Iešguđetlágan guohtunšlá-jaid juohkás-eapmi (%) Basevuovddi orohaga lulit eatnamiin (konvenšuvdnaguovlu) NORUT 1995.*

	Guohtunárvu		Čiekŋal- vuovdi
	Geassi	Dálvi	
Mearritkeahtes	*	*	4
Rabas čáhci, bodnečáhceguovlu	*	*	4
Ii-anahahtti, jiehkki, jassa	*	*	18
Submi			25
Danjasvuovdi, jeagil	1	2	5
Danjasvuovddit	1	1	13
Rásseeatnamat	2	0	5
Jeaggi	2	1	11
Veadáhat ráhppát	0	3	25
Danjas-/skierreguolban	1	2	6
Álmmehis rássejassagobit	2	0	4
Rássečohkiidus ja suhkkesšattot jassagobit	3	0	5
Jassagobit	2	0	2
Šaddu			75
Šaddu ja ii-anahahtti			100
Árvvu oassi dálvi 2 ja 3			35
Árvvu oassi geassi 2 ja 3			27
Areála km ²			243

Čielggadeamis oaidnit ahte orohaga eatnamiin lei sáhttit leat buorre jeagelšaddu, muhto lei guhtojuvvon liiggás garrasit. Lea unnán jáhkehahtti ahte dilli lea rievdan. Dás čujuhuvvui maiddái dan ahte stuora areálat dat leat mat birgehahttet bohccuid dákkár guorban eatnamiin.

Bohccot eai oáččo ávkki dain buriin vuollugas eatnamiin dain baskkes ávžžiin ja riiddiin, nu movt Čiekŋalvuovddis ja Čoaigidanvuovddis, Olmmáivák-kis ja Gáivuonas. Boazu hárve luoitáda vulos. Go bohccot eai beasa dohko, adnojit duššefal bajimus eananoasit dákká lahkosiin.

Várreeatnamiin lea buorre guohtun jassaguorain gitta maññigeassái. Orohagas leat almmatge ii-anahahtti oasis (eananoassi gaskal Skibotndalen ja Gáivuonvák-ki). Váriin leat ollu jávrrit ja daid birra leat oalle viidát šattolaš eatnamat. Minddar lea guohtun váris vágge-eatnamiin.

Oktiigeassu

Fágálávdegoddi oaivvilda Basevuovddi orohagas eai leat doarvái buorit dálveguohtumat. Nu daddjui maiddái odđa konvenšuvnna šiehtadettiin jagis 1972. Dát orohat ja Geaggán čearru dárbbasit ovttasbarggu. Maññil jagi 1972 vásihusaid eai ane boazodoallit Maunu leat áigequovdilis molssaektun. Sii lohket guohtumiid leat guorban ja lea hui bahá masttadit.

Fágálávdegoddi lea ovttaoaivilis ahte lea hui bahá masttadit dálvejagi eatnamiin. Válidosivvan lea go Geaggán johtá liiggás árrat eret konvenšuvdnaguovvlus, ja olle dálvejagi eatnamiidda árrat. Čearu geasse-jagi eatnamat leat sakka hedjonan, ja árrajohtin guorbadahttá fas dálvejagi eatnamiid. Nu leage dán guovllu boazodoallu boahán unohas dillái mii váikkuha orohaga ja čearu ovttasbargui.

Jus ekologalaččat lea dáhttu rievttis láhkái heivehit guohtuma, ferte odđa konvenšuvdna láhčit dili vai álggos beassá “unohas dilis eret”. Dán olaha jus čearu guohtunvuogiatvuodát Norgga bealde eai gáržžiduvvo. Lea maiddái ovdamunnin jus guođoha oarjjabealde guhkit, vai seastá dálvejagi guohtumiid nuorttabealde. Dan seammás ferte Basevuovdái dáhkidit dálveguohtumiid sihke oanehis ja guhkit áigái.

Fágálávdegoddi váttisvuohtan lea sihkkarastit Geaggána čerrui guođohanvuogiatvuoda Norgga bealde. Vuosttažettiin ii sáhte gáržžidit guohtunguovlluid, muhto nuppi bealis lea hui čielggas ahte vuostelasvuodát bistet, jus doalaha dálá Dápmot-Rostu davábeali ráji. Fágálávdegoddi oaivvilda jagi 1972 vásihusaid vuđul gártat viehka váttisin doallat gaskaáiddi ortnegis Govdavákkis. Vággi lea, ja maiddái guovlu gaskal vákki ja Stordalen/Čiekŋalvuovddi, buorre guohtuneanan, muhto dás ferte deattuhit eambo dan ahte gávdnat heivvolaš áidebáikki. Berre dárkilit suokardit áidebáikki Govdavágge ráige dehe Stordalenis.

16. Loguid leat jorben lagamus logezii.

de omklassificerats till betestyper¹⁵. **Tabell 2.5** återger resultaten från undersökningen. Förutom den procentuella sammansättningen av betestyper, har man också lagt in en samlad andel impediment och en samlad andel med vegetation¹⁶. Man har också tagit med en klassificering av betesvärdet. Den bygger på NORUTs värdering av de olika betestyperna som sommar- respektive vinterbete. Man har använt fyra klasser av betesvärde (0–3), och gjort ett sammandrag av betestyperna i de bästa klasserna. Det visas i tabell 4. Området har prägel av högslätt och har en relativt låg andel impediment. Om man bortser från den förhållandevis höga andelen oklassad areal, liknar området Devdisfjell vad beträffar fördelning mellan areal med vegetation och areal utan vegetation. Andelen "gott" sommarbete är också förhållandevis lika. Andelen betestyper där man förväntar sig att finna lav är något mindre i "Signaldalen" än i Devdisfjäll (35 % mot 49 %). Orsaken sägs vara att andelen ljung- och dvärgbjörkshedar är mycket låg i Signaldalen. Det är karakteristiskt med en större andel myr (11 %) än i Devdisfjäll (5 %).

Selskapet for Norges Vel har en beskrivning av betena som är delade mellan de två gamla distrikten Falsnesfjell och Helligskogen. I utredningen poängteras att linjetaxeringen inte är representativ, och endast utgör en grund för en allmän beskrivning efter en inspektion av terrängen. Arbetet gjordes i samband med förberedelsen för renbeteskonventionen 1972.

Tabell 2.5. Fördelning (%) av olika betestyper i de sydligaste delarna av Helligskogens distrikt (konventionsområdet). NORUT 1995.

	Betesvärde		Signal- dalen
	Sommar	Vinter	
Oklassificerat	*	*	4
Öppet vatten, grundvattenområden	*	*	4
Impediment, is, snö	*	*	18
Summa			25
Lavrik ljungskog,	1	2	5
Ljungskogar	1	1	13
Ångskogar	2	0	5
Myr	2	1	11
Öppna kullar, mager jord	0	3	25
Ljung-/dvärgbjörkshedar	1	2	6
Magra grässnölegor	2	0	4
Ångsväxter och frodiga snölegor	3	0	5
Snölegor	2	0	2
Vegetation			75
Vegetation och impediment			100
Andel värde vinter 2 och 3			35
Andel värde sommar 2 och 3			27
Areal i km ²			243

Utredningen visar generellt att distriktet hade goda

förutsättningar för lavbete, men att det var starkt avbetat. Det finns ingen större anledning att tro att detta har förändrats. Man har också hänvisat till att det endast är stora arealer som gör att renen klarar sig på så nedslitet bete.

De frodiga betena nere i Signaldalen och Kitteldalen, Mandaldalen och Kåfjorddalen, har ett begränsat värde för renen. Det är trånga dalar med höga fjäll och branta fjällsidor. Renen strövar sällan ner i dessa dalar. På grund av dålig tillgänglighet begränsas användbart lavfjäll i stort sett till en smal rensa på kanten ner mot dalarna.

Högfjällsbetet karaktäriseras som rikligt, med fina snölegor som ger bete lång tid under sensommaren. Delar av distriktet har emellertid en stor andel impediment (t.ex. högfjället mellan Skibotnedalen och Kåfjorddalen). Det är emellertid ett stort antal fjällsjöar i området, och runt dessa är det ofta stora områden med förhållandevis frodig växtlighet. I övrigt är det de öppna fjälldalgångarna som ger bete.

Sammanfattning

Enligt sakutskottets uppfattning saknar Helligskogen stabila vinterbeten innanför de egna gränserna. Detta var också den slutsats man drog vid förhandlingarna om ny renbeteskonvention 1972. Det skulle finnas ett behov av samarbete mellan distriktet och Könkämä sameby. Erfarenheten från tiden efter 1972 har emellertid gjort att renägarna menar att Maunu inte är något alternativ i dagsläget. Man hänvisar till kraftigt slitage på betena och hög risk för sammanblandning.

Sakutskottet håller med om att risken för sammanblandning i vinterområdena är stor. Huvudorsaken till detta är att Könkämä flyttar från sina konventionsområden mycket tidigt och kommer tidigt till vinterbetena. Samebyns sommarbete är starkt reducerat och den tidiga flyttningen leder till kraftigt slitage på vinterbetena. Därmed har renskötseln i området hamnat i en ond cirkel, något som återigen påverkar samarbetet mellan distriktet och samebyn.

Om man därför vill ha en korrekt ekologisk anpassning av betena, bör en ny konvention lösa problemen så att man kommer ur den onda cirkeln. Om detta skall kunna förverkligas, måste man försäkra sig om att samebyn inte får sina betesrättigheter beskurna i Norge. Det är dessutom en fördel om betestiden i väst förlängdes för att spara vinterbete i öst. Samtidigt bör man säkra Helligskogens vinterbete på både kort och lång sikt.

Sakutskottet står inför ett dilemma när det gäller att säkra rätten till bete för Könkämä i Norge. Å ena sidan kan betesområdena inte reduceras. Å andra sidan är det uppenbart att om man behåller nuvarande nordgräns för Tamok-Rosta, så kommer detta att orsaka ständiga konflikter. Sakutskottet anser att erfarenheterna efter 1972 visar att det skulle vara mycket svårt att underhålla ett avspärrningsstängsel längs Govdåvaggi. Även om dalen, och området mellan den

15. Analysen bygger på en enstaka bild från juli 1990.

16. Materialet är här avrundat till hela tal.

Vaikko Geaggán ii leat guođohan áiddi davábealde manemus jagiid, muhto jus sin eatnamiid gáržžida, de billista vejolašvuođa gávdat čovdosa guhkit áigái ja ekologalaš dili vuodul.

Beroškeahhtá gokko Dápmot-Rostu konvenšuvdna-guovllu davábeali ráđji manná boahhte áiggis, berre Geaggán oažžut guođohanvuoigatvuođa eará guovllus; Markeneguovllu. Geahča Meavkki orohaga čilgehusas eambo Markeneguovllu birra. Lávdegoddi čujuha maiddá Rostu orohaga čilgehussii mas evttohit Lágu/Guhkesvákki dálá geavahanlobi ráddjet Rosttus.

Vaikko vel Lágu/Guhkesvákki johtin čađa Basevuovddi prinsihpas leage siskkáldas ášši norggabeale, sáhtttá dát nuppivuorus váikkuhit boahttevaš konvenšuvnna. Jus orohat atná guhkes áiggi johtit orohaga čađa, billista dát Basevuovddi jeageleatnama. Lea ballahtti ahte Duoibala maiddá guođohit, go eai leat lunddolaš oazit guovllus. Fágálávdegoddi ipmirda Lágu/Guhkesvákki váttisvuođaid, muhto lávdegoddi ii hálit ráhkadit vel eambo váttisvuođaid ja addit guođohanlobi dán guovllus. Dát dahká váttisin oažžut áigái gaskaboddosaš ortnega mii buorida dili.

2.1.3 Meavki, Sálašvággi ja Nieidavuovdi orohagat

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Meavki, Sálašvággi ja Stuoranjárga-Vuovlenjuni orohagain lea oktasaš hálddašeapmi. Meavki lea 1.699 km², Stuoranjárga lea 1.095 km². Dat lea Romsabeale stuorimus orohat, sihke areála ja doaibmaovttadagaid dáfus. Geahča 2.3. kártamildosa.

Meavkki duovdagiid oarjjabealde lea Jáhkotnjárga ja nuorttabealde lea Báhcavuotna. Lulil čuovvu ráđji Dápmotvuovddi ja Málateanuvággi. Sálašvággi ja Stuoranjárga – Vuovlenjuni lea gaskal Báhcavuona ja Moskavuona. Guohcavuopmi dat juohká orohagaid guovtte sadjái siskkáldasat. Orohaga ráđji lulil lea čáhca gaskal Sørffjorden ja Báhcavuona.

Nieidavuovdi manná Lágu orohaga ráji duohká, mii fas lea Nieidavuovddi ja Meavkki gaskkas. Orohagat oainnat eai leat oktasaš duovddan.

Meavkki ráđji nannáma bealde lea Rostu, Dieváidvuovddi ja Álddesjárri orohagaid guvlui. Konvenšuvnna vuodul manná ráđji sihke Geaggáma, Lávnnitvuomi ja Sárevuomi čearuide.

Meavkki orohagas leat vákkit/čázádagat, geainnut ja huksemat mat juhket orohaga smávit eananosiide. Lulimusas leat Meavki ja Markenés várit maid gaskkas lea Takvatnet ja riikageaidnu 857. Meavkki davá-

bealde ja oarjjabealde Markenésa lea Blåtind (Vilgesvárri), ja fas ee E6 sirre Blåtind (Vilgesvári) duon guovtti eará eananoasis. Blåtind (Vilgesvári) davábealde lea Jáhkotnjárga. Dáid eananosiid sáhtttá fas juohkit smávit oassin lunddolaš oziid mielde. Dat man gohčodit Markenés, juohkása ovdamearkka dihte Omasvárrin ja Markenés nuorttabeallin (dehe duššefal Markenés).

Nieidavuovddi juohkit dábálaččat guokten guhtunguovlun; Stuoranjárga ja Vuovlenjuni, mii lea Stuoranjárggas dat oassi mii lea Loabága nuorttabealde.

Ovdalgo jagi 1919 konvenšuvnna lei Ruota čearuin lohpi guođohit buot dán golmma orohagas. Earret Markenés, váldui Meavki eret jagi 1919 konvenšuvnna. Go manñil rievdededje jagis 1949, de bidje Sálašvákki ja Nieidavuovddi – Vuovlenjuni eret, ja fas Markenés biddjui eret konvenšuvdnaguhtumin jagis 1972.

Geaggámis guođohii okta siida Markenésa jagi 1961 rádjái, muhto fertejedje heaitit guovllu atnimis go masttadedje Geaggáma eará siiddaiguin geat johte Dápmot-Rostu čađa.

1950-jagiid álggugeahčen johte Oarje-Finnmárku boazodoallit dán orohakkii ja atnigohte Stuoranjárgga- Vuovlenjuni geasseorohahkan. Álggos guođohedje nuorttabealde Skibotndalen dálvet, muhto ovttat jagi ledje maiddá Ruotas. Jagi 1956 rájes leat Meavkki atnán dálveorohahkan. Okta siida lea eanas áiggi leamaš birrajagi Meavkkis, ja nubbe siida lea guođohan Stuoranárgga geasset.

Meavki/Stuoranjárga lea dat orohat Norggas gosa eanemusat leat huksemiid dahkan. Orohagas leat guokte stuora báhčinguovllu, Meavki ja Blåtind (Vilgesvárri). Oktiibuot leat dát guolbanat 200 km², ja adnojit hui ollu. Dál barget guovlluid ovttaiduhttit, ja dat goarida orohaga vel eambo.

Lunddudilálašvuođat

Várrevuodus lea eanas báitaráktu. Meavkki lulágeažehagas ja muhtin sajiin Sálašvákkis, lea báktešládja, mii lea gággat biedganit. Rámaide, gokko lea buorre eanavuodđu, leat dávjá gilván guosaid.

Stuora oassi eatnamiin lea vuollelis vuovderáji¹⁷. Meavkkis lea 34 % vuollelis 200 m bm ja 48 % lea gaskal 200 ja 600 m bm. Duššefal 3 % areálas lea 1.000 m bm. Nieidavuovddis lea eambo eanan badjelis 1.000 m bm (6 %), muhto go geahččá obbalaččat lea orohagain sullii ovttamađe alla várreeanan.

Jáhkotnjárggas leat várit ja šattolaš vákkit main lea mealgat vuovdi. Guovlu lea čakčajagi eanamin adnon, muhto soames háve adnon maiddá dálvejagis. Guovlu adno maiddá dalle go johtet prámáárdái ja suvdet Báhcavuona rastá.

17. Dás lea álkivuoda dihte bidjan 600 m bm.

och Stordalen/Signalaldalen, utgör en betesresurs, bör möjligheten att finna en ändamålsenlig stängseldragning väga tyngre. Då måste man mer noggrant värdera en placering av stängslet längs Govdaväggi eller i Stordalen.

Även om Könkämä inte har utnyttjat områdena norr om stängslet under de senaste åren, så skulle en fortsatt beskärning av deras område fördärva möjligheten till en långsiktig och ekologiskt riktig lösning.

Oavsett av vad som blir den framtida nordgränsen för Tamok–Rosta konventionsområde, bör Könkämä få betesrätt även i ett annat område, Markenesområdet. Det hänvisas till det som sägs om Markenes i beskrivningen av Maukendistriktet. Utskottet hänvisar också till beskrivningen under Rosta, där det föreslås att Lakselvdal/Lyngsdal får begränsning av sin nuvarande användning av Rosta.

Även om Lakselvdalen/Lyngsdalens användning av Helligskogen för genomflyttning, i princip är en intern norsk angelägenhet, kan det indirekt få betydelse för en framtida konvention. Om distriktet fortsätter sin långsamma flyttning genom distriktet, kommer det att skada lavbetesresurserna i Helligskogen. Det finns också en reell fara för att de också kommer att beta i Duoibal, eftersom det inte finns några naturliga gränser i området. Även om sakutskottet har förståelse för problemen i Lakselvdal/Lyngsdal, ser utskottet ingen anledning till att komplicera förhållanden ytterligare genom att de bereds betesrätt i detta område. Detta försvårar en övergång till en optimal lösning.

2.1.3 Mauken, Tromsdalen och Andersdalens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

De tre renbetesdistrikten är Mauken, Tromsdalen och Andersdalen–Stormheimen drivs som en förvaltningsenhet. Mauken (Meavki) utgör 1 699 km², medan Tromsdalen/Andersdalen (Stuoranjårga) är på 1 095 km². Distriktet är störst i Troms, både mätt efter areal och antalet driftsenheter. Det hänvisas till karta 2.3.

Distriktet Mauken omfattar området mellan fjordarna Malangen i väst och Balsfjorden i öst. Söder ut följer gränsen Tamokdalen och Målselvdalgången. Tromsdalen och Andersdalen–Stormheimen utgör halvön mellan Balsfjorden och Ullsfjorden. Den interna avgränsningen mellan de två distrikten är Breivikeidet. Distriktens gräns mot söder är edet mellan Sørfjorden och Balsfjorden.

Andersdalen gränsar mot Lakselvdals distrikt, som därmed ligger mellan Andersdalen och Mauken. Distrikten är därför ingen sammanhängande areal.

På fastlandssidan gränsar Mauken mot Rosta, Dividalen och Altevatnes distrikt. Genom konventionen gränsar de därmed mot både Könkämä, Lainiovuoma och Saarivuoma samebyar.

I synnerhet Maukens distrikt är uppdelat i flera mindre områden i en rad dalar/vattendrag, vägar och bebyggelse. De två sydligaste är fjällområdena Mauken och Markenes som skiljs av Takvattnet och riksväg 857. Norr om Mauken och väster om Markenes ligger Blåtind som är skilt från de övriga av bland annat E6. Norr om Blåtind ligger Malangshalvön. Dessa delområden kan i sin tur delas in i mindre områden med naturliga gränser. Det som kallas Markenes, delas till exempel ofta upp i Omasvarre och Markenes östra (eller bara Markenes).

Andersdalen delas vanligtvis upp i två betesområden, Andersdalen och Stormheimen, som är den del av Andersdalen som ligger öster om Lavangsdalen.

Före konventionen 1919 hade samebyar från Sverige tillgång till bete för sina renar i alla dessa tre distrikt. Med undantag av Markenes, försvann Mauken vid konventionen 1919. Därefter utgick Tromsdalen och Andersdalen–Stormheimen vid ändringen 1949, medan Markeneset utgick som konventionsbete 1972.

En driftsgrupp i Könkämä använde Markenes fram till 1961, men var då tvungen att ge upp användningen på grund av sammanblandningen med andra grupper från Könkämä som var på flyttning genom Tamok–Rosta.

I början av 1950-talet flyttade renägare från Vest-Finnmark in och använde Tromsdalen/Andersdalen–Stormheimen som sommarbete. Först använde de områdena öster om Skibotndalen som vinterbete, men de var också i Sverige under en säsong. Från 1956 har de haft vinterbete i Mauken. En grupp har, under största delen av perioden, varit på bete hela året i Mauken, medan den andra har flyttat till Tromsdalen/Andersdalen på sommarbete.

Mauken/Tromsdalen/Andersdalen är ett av de renbetesdistrikt i Norge, som har blivit mest utsatt för ingrepp. Det finns stora skjutfält i distriktet, Mauken och Blåtind. Tillsammans utgör de 200 km², samtidigt som användningsfrekvensen är hög. Man arbetar nu med att binda ihop fälten, vilket kommer att belasta distriktet ännu hårdare.

Naturförhållanden

Fjällgrunden i området domineras av glimmerskiffer. I den sydligaste delen av Mauken, och ett område i Tromsdalen, är det emellertid bergarter med låg förvittringsförmåga. De områden i bergssluttningarna som har god jordmån, är ofta planterade med gran.

En stor del av arealen ligger under skogsgränsen¹⁷. För Mauken ligger 34 % under 200 m.ö.h. och 48 % mellan 200 och 600 m.ö.h. Endast 3 % av arealen ligger över 1 000 m.ö.h. Andersdalen har en något högre andel över 1 000 m.ö.h. (6 %), men sett i ett större sammanhang är fördelningen av arealen ganska lika i de tre distrikten.

Malangshalvøya består av fjäll med frodiga dalar med en del skog. Området har utnyttjats som höstbete, men tidvis också som vinterbete. Området nytt-

17. Här har man förenklat gränsen till 600 meter.

Blåtind (Vilgesvárri) lea alla várreeanan, muhto davil leat alážiin soahke- ja beahcevuovddit. Oarjjabealde lea sierra eananoassi Mátatvuona ja Árvovuona gaskka. Dakko lea eanas vuovdi, ja ovttasaji lea riidi. Dálveguohtumat leat oalle buorit doppe. Blåtindguovlu (Vilgesvárreguovlu) lea ollislaččat adnon dálvejagi guohtumin, muhto nubbi siida lea várreguovluid atnán geassejagi eanamin.

Omasváris lea vuollugit eanan, das leat alážat, veađahagat, vákkit ja jeaggeeatnamat. Markenes fas lea várreeanan, mas buorit vákkit ja muotkkit mannet doarrás orohaga čađa. Sokki-siida lea atnán Omasvári sihke dálve- ja giđđajagi guohtumin ja Markenes lea unnán guođohuvvon.

Meavkkis leat vuollugas várit oarjjil ja fas nuorttal lea badjeleappos. Leat oalle ollu vuovderámat, ja nuorttabealde leat alážat ja vákkážat. Dáppe leat dálveguohtumat maid doalu dáfus heive ovttaiduhittit Omasváriin.

Jáhkotnjárggas ja Stuoranjárggas borgá badjel 300 mm muohttaga. Guovllu eará osiin lea 200–300 mm. Orohaga eananoiin ii leat guđesge nu unnán muohta. Jáhkotnjárgga olggut osiin ja davil Sálašvákkiis sáhtta arvit ođđajagimánus/guovvamánus. Dáin guovlluin arvá gaskamearálaččat 50–100 mm. Dat mearkkaša ahte arvi ii nagot suddadit muohttaga. Jus vuhtiiváldit duššefal borgahivvodaga ja arvehivvodaga gaskavuoda ođđajagimánus/guovvamánus, de lea stuorát várva cuoŋudit riddoguovlluin go siskkit vuotnaguovlluin.

Meavkkis/Sálašvákkiis/Nieidavuovddis runodišgoahtá juo miessemánu gaskkamuttus. Alla várreeatnamiin runodišgoahtá geassemánu álggus, ja hui unnán sajiin runodišgoahtá easka suoidnemánu loahpageahčen. Ruotnasa dáfus lea Stuoranjárga buorre geasseorohat. Dáin guovlluin lea ollu báikkiin gaskamearálaš temperatuvra vuollel 8°C suoidnemánus, ja lea juste nuppe ládje go Meavkkis.

Guohtun

Dáin orohagain leat mángii suokkardan guohtumiid. Dán raporttas leat mii välljen Boazodoalu stádakon-

suleantta ja Selskapet for Norges Vel linjátakseremiid, mat dahkkojedje Meavkkis ja Stuoranjárggas. NOR-UT čielggadeapmi adnojuvvo duššefal orohaga obbalaš válddáhugas. Meavkki takserenčoahkkáigeasu oaidnit **2.6. tabeallas**. Vaikko vel ii sáhtege Meavkkis dadjat jeageatnama leat buorren, leat almmatge stuora variášuvnnat. Blåtind (Vilgesvári) ja Meavkki guovlluin lea eanemus jeagil. Maiddái Omasváris lea muhtin eananoiin jeagil, ja fas Jáhkotnjárggas ja Markenesas lea unnán jeageleanan.

2.6. tabealla oaidnit maiddái ahte veađahagaid jeagelmearri lea dat mii lea mávssolaččamus go geahččá eatnatvuoda dáfus. Almmatge leat dakkár vuovdeeatnamat, gos lea jeagil, mávssolaččat muhtin áigodagaid.

Markenesas lea hui ollu ii-anahahtti eanan (48 %). Guovllus leat almmatge ollu buorit geasseguohtumat. Rásse- ja urtavallji eanan lea olles 22 %. Dat lea eambo go Meavkkis, muhto ii nu ollu go Omasváris ja Blåtindas (Vilgesváris). Ii-anahahtti meari sadjái leat fas unnán jeaggeeatnamat. Go ná unnán lea jeageleanan, heive guovlu geassejagi guohtumin, iige nu bures giđđa- ja čakčajagi guohtumin.

Markenes ja Omasvárri rájit leat váikkuhan guohtumiid. Guohtumiid suokkardeamis čuvvo ráji Markenesvákki bokte, muhto konvenšuvdnarádji lei oarjelis. Eananoasit mat leat gaskkas, leat seammalárganat go guovllut, mat leat nuortalis.

Vaikko vel guovlu árvoštallojuvvoge dálvejagi guohtumin, čájeha guohtunsuokkardeapmi ahte Meavkkis maiddái leat valjit geasseguohtumat. Ábaida Blåtindas (Vilgesváris) leat valljugas geasseguohtumat, muhto geasseguođoheapmi billista jeageatnamid (jeageleanan dulbmojuvvo). Jus eará guovllus gávdná jeageguohtumiid, de heive guovlu hui bures geassejagi guohtumin, go árvoštallá duššefal guohtuma dáfus.

jas också vid flyttning med pråm över Balsfjorden.

Blåtindområdet är ett fjällområde, men i norr finns det också en del åsar med björk- och tallskog. I den västra delen finns det ett avgränsat område mellan Målselvfjorden och Aursfjorden. Det är i huvudsak skogsklätt, men har en skoglös högsträckning. Området har relativt goda vinterbeten. Hela Blåtindområdet har använts som vinterbete, men den ena av driftsgrupperna har också använt de högre områdena som sommarbete.

Omasvarre är ett lågfjäll med åsar, kullar, dalar och myrområden. Markenes är däremot ett typiskt högfjällsmassiv som genomskärs av frodiga fjälldalar. Medan Omasvarre har nyttjats som vinter- och vårbete för Sokki-gruppen, har Markenes i praktiken använts lite som renbete.

Mauken består av ett relativt lågt fjällområde i väst och ett högre område i öst. Runt hela området går en del skogslädda bergssluttningar, men i öst finns det också en del åsar och mindre dalar. Här finns det en del vinterbeten som driftsmässigt kan knytas ihop med Omasvarre.

De yttre delarna av Malangshalvön och Tromsdalen/Andersdalen har över 300 mm nederbörd i form av snö. Resten av distriktet har mellan 200 och 300 mm. Ingen del av distriktet kan sägas ha lite snö. Möjligheten till regn i januari/februari är störst på den yttre delen av Malangshalvön och i de norra delarna av Tromsdalen. Genomsnittlig regnmängd i dessa områden är 50–100 mm, något som återigen innebär att regnet inte tinar bort snön. Om man endast ser på förhållandet mellan mängden snö och mängden nederbörd som regn i januari och februari, är det större sannolikhet för skare i kustområdena än i de inre fjordområdena.

I Mauken/Tromsdalen/Andersdalen börjar växtsäsongen redan i mitten av maj. I fjällområdena kommer växligheten i gång i början av juni, och endast mindre områden har växtstart så sent som under senare delen av juli. Tromsdalen/Andersdalen har i ett sådant sammanhang fördelar som sommarbete. I motsats till Mauken har de stora områden där medeltemperaturen i juli är under 8°C.

Betestillgångar

Flera betesgranskningar har gjorts av dessa distrikt. Här har man valt att använda de linjetaxeringar som Statskonsulenten i reindrift och Selskapet for Norges Vel har gjort för respektive Mauken och Tromsdalen/Andersdal. NORUTs utredning har bara använts under den generella beskrivningen av distriktet. **Tabell 2.6** visar sammanfattning av taxeringen för Mauken. Även om Mauken inte kan anses vara ett utpräglat lavbetesområde, finns det stora variationer. Blåtind- och Maukenområdena har den största andelen lavbete. Förutom de nu nämnda områdena finns det en del lavbete i Omasvarre, medan både Malangshalvön och Markenes har en låg andel lavbete.

Tabell 2.6 visar också att det finns lavbete på kullarna vilket betyder mest när man ser till omfattningen. Skogsbeten med lav är också viktiga under enstaka perioder.

Det som präglar Markenes är den stora andelen impediment (48 %). Området har trots detta en hög andel goda sommarbeten. Andelen gräs och örtrik mark är hela 22 %. Det ligger klart över andelen för Mauken, men något under Omasvarre och Blåtind. Den höga andelen impediment kompenseras av en låg andel myrmark. I förhållande till den låga andelen lavbete, framstår området som ett utpräglat sommarbete, och värdet som vår- och höstbete är begränsat.

Sammansättningen av betena i Markenes och Omasvarre är präglade av gränsdragningen mellan områdena. I betesgranskningen följer gränsen själva Markenesdalen, med konventionsområdet avgränsat längre västerut. Området däremellan är präglat av samma topografi som områdena längre österut.

Även om distriktet i synnerhet värderas för sitt vinterbete, visar undersökningen också att det finns betydande sommarbeten i Mauken. I synnerhet Blåtind har påtagligt rika sommarbeten, men sommarbeten kommer att tära på lavbetet (i första hand trampskador). Om alternativt lavbete kan skaffas i andra områden, har området en stor potential som sommarbete om man endast gör en värdering i förhållande till betena.

2.6. tabealla. Šaddošlájaid juohkaseapmi (%) Meavkki orohaga iešguđetge eananosiin.

	Jáhkotnjárga	Blátind (Vilgesvárra)	Meavkki	Omasvárra	Markenes nuorta
Vuovdeeanan, jeagil	1	5	6	4	1
Eará goikeeanan, jeagil	6	18	21	11	4
Jeaggi, jeagil	0	4	2	1	0
Submi jeagil	8	26	29	16	5
Soahki ja siedga	2	3	5	4	2
Sarritdanaseanan	21	20	15	15	9
Eará danaseanan	7	9	13	11	9
Goikásit rásseeanan	21	14	6	14	11
Njuoskasit rásseeanan	9	11	9	14	11
Buorit jeakkit	8	7	7	4	3
Heajos jeakkit	1	2	1	1	0
Várreguolban	0	1	1	2	0
Jassagobit	4	2	2	2	2
Oktiibuot ruonasguohtun	74	67	60	66	47
Ii-anihahtti	9	7	11	18	48
Areála km ²	388	98	286	165	126

Stuoranjágga guohtunsuokkardeapmi čájehuvvo 2.7. tabeallas. Dás guorahallojuvvo “anihahtti areála”, ja nu lea čilgehus nuppeládje go Meavkki logut. Stuorat ii-anihahtti eananoasit leat kárttas mihtiduvvon, ja dat eananoasit eai leat linjatakseremis mielde. Bohtosa govva lea das ahte Stormheimena guohtunslájaid submi, main lea jeagil, rievdá 20 %:s ja šaddá 8 %, jus meroštallá guohtuma ollislašareála ektui, iige nettoareála ektui. Dán nuppi guovtti guovllu dáfus lea jeageleanan mearri 16 ja 18 % go meroštallá ollislašareála ektui.

Sihke Stormheimenis ja Nieidavuovdis leat buorit

vuovdeguohtumat. Vuodđodiedut čájehit almmatge ahte Stormheimenis lea veahá eambbo čáhppesmuorjeeanan, ja geasseguohtuma árva gártá veahá heajubun go Nieidavuovdis. Guohtunslájat dohkkejit muhtinmuddui gidđajagi guohtumin.

Nieidavuovdi anihahtti areálas lea 40 % vuovdi, ja earasaji lea báljes várra. Vuovdeguohtun lea erenoamáš buorre, dán areálas lea 70 % mas šaddet rást ja urttat. Báljes váris lea bealli sarriteanan ja bealli čáhppesmuorjeeanan. “Jeagelguohtun” lea dán mađe valjit, dannego gironlastagobiin lea erenoamáš suohkadit jeagelšaddu. Várreeatnamis leat valjit rássešattut.

2.7. tabealla. Iešguđetlágan guohtunslájat (%) Stuoranjágga, anihahtti areálaid oassi.

	Stormheimen (Vuovlenjunni)	Nieidavuovdi	Sálašvággi
Skierrí/čáhppesmuorji, jeagil	9	9	15
Soahkevuovdi, sarritdanas	11	11	9
Rásse-/urtavallji soahkevuovdi	30	26	14
Vuovdesitnuvallji soahkevuovdi	4	1	3
Gironlastavallji jassagobit	10	16	19
Guodja- ja miektaruoššijeakkit	4	3	9
Takserenguovllu oassi	67	66	69
Ii-anihahtti linjjás	12	8	8
Submi guohtunslájat main lea jeagil	20	26	27
Oktiibuot areála km ²	371	157	480
Stuorit ii-anihahtti %	62	38	33

Sálašvákis leat eambbo jeakkit go dán guovtti eará guovllus. Hui ollu šaddet luktit ja miektaruoššit, nappo jeakkit main lea buorre ja árra guohtun. Eanas jeageguohtun lea vuovdiin, ja nu leatge suodjebáikkid gidđat. Dán guovllus lea eambbo čáhppesmuorjeeanan go duon guovtti nuppis. Seammás eai leat nu suhkkes soahkevuovdit.

Oktiigeassu

Obalohkái leat dain orohagain geassejahkái valljugas guohtumat, muhto eai nu viiddis dálve- ja gidđaguoh-

tumat. Meavkkis dat leat buoremus dálveguohtumat, vaikko dátge leat viehka heittohat. Dát eatnamat leat dan mađe viidát ahte boazodolliin, dábálaš dilis, lea buoret guohtunbalánsa iežaset orohaga siskkobalade, go eatnasiin dán guovllu eará orohagain.

Orohaga stuorámuš váttisvuhtan lea baicca go stuora oassi orohagas várrejuvvo militeara doaimmaide. Eandali Blátind (Vilgesvárra) ja Meavkki báhčinguovlu váikkuha, muhto maiddá militeara doaimmat earasajiin. Dakkár báikkiin gos gávdnojit liige eatnamat gosa johtá, sáhtttá dábálaččat daid guođohit

Tabell 2.6. Fördelning (%) av olika betestyper i olika områden av Maukens distrikt.

	Malangshalvön	Blåtind	Mauken	Omasvarre	Markenes öst
Skogsmark med lav	1	5	6	4	1
Annan fast mark med lav	6	18	21	11	4
Myr med lav	0	4	2	1	0
Summa lav	8	26	29	16	5
Björk- och videsnår	2	3	5	4	2
Blåbärslyngmark	21	20	15	15	9
Annan lyngmark	7	9	13	11	9
Gräsmark	21	14	6	14	11
Örtrik mark	9	11	9	14	11
Bra myrar	8	7	7	4	3
Dåliga myrar	1	2	1	1	0
Fjällhed	0	1	1	2	0
Snölegor	4	2	2	2	2
Summa grönbetesområden	74	67	60	66	47
Impediment	9	7	11	18	48
Areal i km ²	388	98	286	165	126

Betesgranskningen för Tromsdalen/Andersdalen är återgiven i tabell 2.7. I motsats till talen för Mauken bygger de på en analys av "användbar areal". Större impediment är markerade på kartan och dessa områden ingår inte i linjetaxeringen. Effekten illustreras av att antalet betestyper med lav ändras från 20 % till 8 % för Stormheimen, om man beräknar betet i förhållande till totalarealen i stället för nettoarealen. För de övriga två områdena är andelen lavbete 16 och 18 % i förhållande till totalarealen.

Både Stormheimen och Andersdalen har frodiga skogsbeten. Av grundmaterialet framgår det likväl att

Stormheimen har något mer kråkbärsrismark, och det sammanlagda värdet som sommarbete blir därför något lägre än i Andersdalen. Dessa betestyper har likväl ett visst värde som vårbete.

Av den användbara arealen i Andersdalen är 40 % skog, resten är kalfjäll. Det är ett synnerligen frodigt skogsbete, 70 % av denna areal har en basvegetation med gräs och örter. Kalfjället är uppdelat i lika delar mellan blåbärsris- och kråkrismark. Orsaken till att andelen lavbete är så hög är ett ovanligt inslag av lav i fjällmosnölegorna. Det som präglar kalfjället är emellertid de gräsrika biotoperna.

Tabell 2.7. Fördelning (%) av olika betestyper i Tromsdalen/Andersdal som andel av användbar areal.

	Stormheimen	Andersdalen	Tromsdalen
Dvärgbjörk/kråkris med lav	9	9	15
Blåbärsris/björkskog	11	11	9
Gräs och örtrik skog	30	26	14
Krustätelrik björkskog	4	1	3
Fjällmosnölegor	10	16	19
Starr- och tuvsävsmyr	4	3	9
Andel av taxerat område	67	66	69
Impediment i området	12	8	8
Summa betestyper med lav	20	26	27
Total areal km ²	371	157	480
Större impediment i %	62	38	33

Tromsdalen har en något högre andel myr än övriga områden. Det är i huvudsak starr- och tuvsävsmyrar, alltså myrar som ger tidigt och gott bete. Det mesta av myrbetet ligger i skogen, och det har därför goda läförhållanden under vårbetet. Andelen kråkrismarker är något större än i de två andra områdena. Samtidigt är andelen frodig björkskog lägre.

Sammanfattning

I sin helhet har distriktet frodiga sommarbeten, men något begränsad tillgång till vinter- och vårbeten.

Mauken-området har de bästa vinterbetena även om det likväl är relativt dåligt. Denna resurs är så stor att renägarna, under normala förhållanden har en bättre betesbalans inom det egna distriktet än de flesta andra distrikt i regionen.

Problemet är emellertid att en stor del av distriktet blockeras vid militär verksamhet. Det gäller både Blåtinds och Maukens skjutfält, men det gäller även militär verksamhet utanför nämnda fält. Om det finns ett överskott av vinterbete i ett område, kan man normalt ersätta blockerade områden med andra beten. Enligt

dan eananoasi sadjái mii várrejuvvo eará doaimmaide. Fágálávdegoddi ii jáhke siskkobeaalde seammá duovdagiid gávdnot guohtuneatnamiid, mat eai váikkut eará boazodolliid. Iige leat fágálávdegotti bargu árvvoštallat dán beali. Dat lea norggabeale siskkáldas ášši.

Fágálávdegotti bargun lea árvvoštallat sáhttago konvenšuvnna rievdadeapmi váikkuhit nu ahte guohtumat bohtet buorebut ávkin. Dán geahččanbealis lea hui vissiis ahte dán guovllu boazodollui livččii buoremus atnit Meavkki/Sálašvákki/Nieidavuovddi eambo geassejagi guohtumin, ja muhtin oassi Dieváidvuovddis dan sadjái adno gidđa-, čakča- ja árradálveguohtumin.

Rostu orohaga oktavuodas namuhuvvui fágálávdegotti evttohus ahte Markenesis biddjo dálá Dápmot – Rostu konvenšuvdnaguvlui oassin. Meavkki orohat i ane dán guovllu, iige leat oktiige heittohin jus guovlu máhcahuvvo Geaggámii. Fágálávdegoddi guorrasa dasa ahte guovllu duovdagiidda sáhtta leat váttis gávdnat beavttalmas geavaheami. Dappe leat hui buorit geasseguohtumat, muhto eai nu buorit gidđaguohtumat. Dat mearkkaša ahte deike berre johtit mañnil guotteha. Jus anu sáhtta rievdadit ná, lea dát ávkin guovllu boazodollui.

Fágálávdegoddi bivdá maiddá geahččat čilgehusa Dieváidvuovddi orohaga birra.

2.1.4 Rostu boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Orohaga nuorttabeale rádji manná riikarádjái, lulábeale rádji lea fas seammá go Dieváidvuovddi davábeale rádji (Rostuvuovde ráigge). Oarjjás lea rádji Dápmotvuovddi- Báhcavuona mielde ja davil lea Čiekŋalvuovdi rádjain. Riikarádji ja nuorttabeale oasis davá- ja lulábealerájiid (čáhcesuohpa) nuorttabeali oasis doibmet hejot rádjain. Alla várit ja vákket juhket orohaga nu ahte šaddet mánga iešguđetge eananoasi. Olles orohat gullá Dápmot-Rostu konvenšuvdnaguvlui, ja dás atná Geaggán čearru guovllu. Konvenšuvdnaguvllu eará eatnamat, dat guovlu mii lea davábealde Čiekŋalvuovddi, gullá fas Basevuovddi orohakkii. Konvenšuvnna vuodul lea Geaggámis vuoigatvuohta guođohit orohaga miessemánu 1. beavvis gitta čakčamánu 14. beavái. Geahča orohaga bajilgova **2.4 kártamildosa**.

Orohagas eai leat rádjeáidit, muhto Láhku/Guhkesvággi lea ceggen gaskaáiddi orohaga oarjjabeallái, Čiekŋalvuovddi rájes luksa Čáhcevákki. Boazodoallit čuoččuhit sii leat njeaidán áiddu juohke jagi mañnil go eai šat ane, ja leat álgošáččat ceggen áiddu mañnil go ledje gulahallan dan birra Geaggáma čearu ovttaskas boazoeaiggiiguin. Mañnit áiggi leat leamaš váidaleamit ja gaskavuodát mat čájehit ahte áideceggen ii goit leat čielggaduvvon čearu almmolaš orgánain. Eat seagut juridihkalaš beliide dás, muhto čielggas lea ahte boazodoalloeiválddit eai leat addán lobi áiddu.

Mañnil go jagis 1999 geahčadedje (befáredje)

guovllu, čilgii Romssa boazodoalloagronoma ahte guoskevaš ášševdasteaddjit eai bohtán ovttá oavilii áiddu birra. Ovdalit áššegiedahallama vuodul, mii politihkalaččat lei dahkkon, evttohii čuoččovačča:

- Lea lohpi áiddu 1 km guhkkosaš áiddu mii vuolga Istinda máddagis ja manná nuorttas. Áiddu galga ceaggut duššefal čakčamánu 15. beavvis golggotmánu 20. beavái. Dálá áiddu galga ráddjojuvvot.
- Boazodoallohállddahuš bearráigeahččá ceggejuvvo go dát áiddu ja njeidojuvvo go evttohid mielde ja jus dárbbasa, doaimmaha áiddu njeaidit.
- Gaskaáiddu minddar ja gárdi Čiekŋalvuovdealážiis, ja eará áiddu maid leat ohcan cegget, dohkkehuvvojit bistevas áiddu (vuoddu) /gárdin.
- Ortnet árvvoštallojuvvo 3 jagi geahčen.

Eanandoaldepartementa ii leat dahkan mearrádusa áššis ja čujuha bohttevaš šiehtadallamiidda odđá konvenšuvnna birra.

Áiddu, man birra lea sáhka, ceggejuvvui dannego Láhku/Guhkesvággi guođoha čakčat osiid Rostu orohagas ja luksa johtá čađa Rostu hui njozet ja guođoha manadettiin dálveorohakkii Guovdageidnui, Oarje-Finnmárkui. Lágu/Guhkesvákki eallu johtá guođu iežaset geasseorohagas Rostui miehtá čakčamánu. Das mañnil atnet orohaga davábeale ragatguovlun ja guođohit čakčat doppe. Gaskaáiddu lahkosiin lea gárdi mas merkot misiid, mat leat geažotbealljin. Goas sáhttet ealu luoitit lea iešguđetládje jagis jahkái, muhto ieža čuoččuhit dárbbu gárdái gitta birrasiid golggotmánu 20. beavái. Mañnil go luitet ealu, guođohit sii orohaga nuortadavit eananoasiid, Bárrásis, ja rádje-guora Basevuovddi čađa Oarje-Finnmárkui. Go ná njozet johtet ealuin, leat sii muhtin muddui guođohan Duoibala duoddara ruotabealde riikaráji. Guovllus eai leat lunddolaš oasis ja mannet oktan duovddan Rostu eatnamiiguin. Láhku/Guhkesvággi sávašii beassat guođohit maiddá Duoibala, ja evttoha Basevuovddi boazodoalu galgat beassat doppe guođohit easka mañnil go sii leat johtan eret.

Láhku/Guhkesvággi geavaha Rostu ja muhtin oasis Basevuovddis vuostazettiin dannego fertejit vuordit dassáži go Oarje-Finnmárkku oarjjabeale johtolagas eai leat šat ealu geainnu alde. Muhto sii guođohit goitge guovllu velá mañnilnai go Basevuovddi ránnjá, Skárfvággi Oarje-Finnmárkkus, lea johtán čakča- ja dálveorohakkii. Sivvan dasa go Láhku/Guhkesvággi ferte atnit guhkit áiggi lea, go sii eai jođe oarjjabeale johtolaga, nu movt Skárfvággi dahká. Láhku/Guhkesvággi fertejit johtit oarjjabeale johtolaga čađa gaska-johtolakkii, gos sis lea dálveorohat. Dasa lassin lea nu ahte sii fertejit vuordit dassáži go sin dálveorohat guorrana, dasgo earát rátkkašit/guođohit čakčadálvvi sin orohagas.

Sihke Basevuovdi ja Geaggán čuoččuhit sidjiide leat heittohin go Láhku/Guhkesvággi johtá sin orohagaid čađa. Sin mielas lea eahpegovttolaš go Oarje-Finnmárkku nákkisvuodát galget čuočcit sin guovlluide ja dagahit váttisvuodaid sidjiide. Geaggán evttohii jagis 1999 ahte johtingaidnu berrešii mannat Čoagedan-

sakutskottets bedömning är det föga realistiskt att förutsätta att ett sådant område kan skaffas fram inom regionen utan att det har konsekvenser för andra renägare. Sakutskottet anser det inte heller som sin uppgift att göra en sådan bedömning. Det är i huvudsak en intern norsk angelägenhet.

Sakutskottets uppgift är att se om en ändring av konventionen kan bidra till att bättre utnyttja betena. Ur den synvinkeln är det uppenbart att renskötseln i området hade varit bäst betjänt av att ett betesområde i Mauken/Tromsdalen/Andersdalen blev mer utnyttjat som sommarbete, och att delar av Dividal i stället prioriterades som vår- höst- och tidigt vinterbete.

Som nämnts under Rosta distrikt föreslår sakutskottet att Markenens inlemmas i det som idag kallas Tamok–Rostas konventionsområde. Området utnyttjas inte av renägarna i Mauken idag, så ingen drabbas om området förs tillbaka till Könkämä. Sakutskottet inser att ett rationellt bruk av detta område kan bli besvärligt. Det har speciella kvaliteter som sommarbete, men är föga attraktivt som vårbete. Detta betyder i praktiken att renen helst bör kalva före inflyttningen. Om en sådan förändring kan genomföras, kommer det att bli positivt för renskötseln i regionen.

Sakutskottet hänvisar för övrigt till sin beskrivning av Dividals distrikt.

2.1.4 Rostas renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Distriktet gränsar i öster mot riksgränsen och i söder mot nordgränsen till Dividalen (efter Rostadalen). I väster följer gränsen Tamokdalen–Ballsfjordeidet och mot norr följer den Signaldalen. Riksgränsen och de östliga delarna av de norra och södra gränserna (vattendelaren) är dåliga som gränser. Höga fjäll och dalar delar upp distriktet i flera avgränsade betesområden.

Hela distriktet är en del av Tamok–Rosta konventionsområde, och i detta sammanhang används de av Könkämä sameby. Resten av konventionsområdet, den del som ligger norr om Signaldalen, är en del av Helligskogens renbetesdistrikt. Efter konventionen har Könkämä betesrätt i distriktet under tiden 1 maj till 14 september. **Karta 2.4.** visar en översikt av distriktet.

Det har inte byggts några gränsstängsel i distriktet, men Lakselvdal/Lyngsdal har ett avspärrningsstängsel i väster i distriktet, från Signaldalen och söderut mot Vassdalen. Renägarna hävdar att de har tagit ner stängslet varje år efter användningen, och att de ursprungligen satte upp det i samförstånd med enskilda renägare i Könkämä sameby. I efterhand har det förekommit en rad klagomål och incidenter som visar att uppförandet i alla händelser inte klarats ut med samebyns officiella organ. Utan att här närmre gå in på de juridiska förhållandena, är det klart att renskötselmyndigheterna inte har gett erforderligt tillstånd att uppföra stängslet.

Efter en inspektion våren 1999 konstaterade Ren-driftsagronomen i Troms att de berörda parterna inte

kunde enas om stängslet. Utifrån den tidigare behandlingen i de politiska organen föreslog han följande:

- I en sträckning på 1 km från fjällfoten vid Istind och öst/sydost blir det tillåtet att uppföra ett stängsel som endast skall stå under perioden 15 september till 20 oktober. Nuvarande stängsel avlägsnas helt.
- Renskötsel förvaltningen kontrollerar att detta stängsel sätts upp och tas ner enligt förutsättningarna och vidtar eventuellt nödvändiga åtgärder för att få det rivet.
- Den övriga delen av avspärrningsstängslet och arbetsstängslet vid Signaldalshøyda, samt andra stängsel som man ansökt om, godkänns som permanenta stängsel.
- Överenskommelsen utvärderas efter tre år.

Lantbruksdepartementet har inte fattat beslut i frågan och hänvisar till de förestående förhandlingarna om en ny konvention.

Ovan nämnda stängsel är ett resultat av att Lakselvdal/Lyngsdal utnyttjar delar av Rosta till höstbete och långsam genomflyttning till vinterbete i Kautokeino i Vest-Finnmarks renbetesområde. Renen strövar själv från betesområdena i Lakselvdal/Lyngsdal och in i Rosta under hela september. Därefter används de norra delarna av distriktet som parningsområde och höstbete. I anslutning till avspärrningsstängslet finns det ett arbetsstängsel där man eftermärker kalvar. Tidpunkten för när renen släpps igenom stängslet varierar, men man hävdar själva att man har behov av stängslet fram till ca 20 oktober. Därefter betar renen sig igenom nordöstra delen av distriktet, via Barrås, och längs gränsen genom Helligskogen till Vest-Finnmark. Under den långsamma förflyttningen har man delvis nyttjat högfjällsplatån Duoibal på den svenska sidan av riksgränsen. Det finns inga naturliga gränser i området, och området hänger ihop naturligt med Rosta. Lakselvdal/Lyngsdal önskar betesrätt också i Duoibal och föreslår att Helligskogen eventuellt får betesrätt i området först efter att de själva har passerat.

Orsaken till att Lakselvdal/Lyngsdals använder Rosta och delar av Helligskogen är att de har varit tvungna att vänta på att flyttleden i västra zonen i Finnmark skall bli ledig. De fortsätter emellertid att beta efter det att Helligskogens granne i nordöst, Skárfvággi i Vest-Finnmark, har flyttat till sina höst- och vinterbeten. Orsaken till att Lakselvdal/Lyngsdal måste använda detta under längre tid, är att de inte flyttar genom samma västra flyttssystem som Skárfvággi. De måste passera genom den västra zonen för att kunna nå den mittersta zonen (flyttssystem) där de har sina vinterbeten. Det innebär också att de kan vänta tills deras vinterbeten blir lediga eftersom andra distrikt använder det som renskiljningsområde/sena höstbeten.

Både Helligskogen och Könkämä hävdar att de har klara olägenheter med Lakselvdal/Lyngsdals genomflyttning. De känner att det är orimligt att problemen

vuovddi bokte. Sihke Basevuovdi ja Láhku/Guhkesvággi čujuhit dán dagahit dán guovtti orohahkii eambo masttademiid.

Láhku/Guhkesvággi bealiteaset čuočuhit ahte vaikko sii guođohitge Rostus, de dát ii dagat váttisvuodaidd čerrui, mii sin ipmárdusa mielde johtá eret orohagas dakka mañnil go gerget mearkume misiid geasset.

Orohat ja čearru leat goabbat oaivilis das makkár váikkusaid njozet johtin dagaha nubbái. Almmá buvttidettiin oaivila áššái, lea almmatge čielggas ahte Lágu/Guhkesvággi johtin ealuin dáidda eatnamiidda čakčamánu álggus, dahká váddáseabbun gávnnahit čovdosa mas Geaggán eambo geavaha oarjjabeale duovdagiid. Loga eambo Basevuovddi orohaga okta- vuodas.

Iešguđetlágan diliin lea ságastallojuvvon Lávnnjivuomi sávaldat oazžut gaskaáiddi Rostuvuovddi bajá- geahčái. Áidi galggašii caggat amaset Geaggáma bohccot mannat Dieváidvuovddi orohahkii, ja das fas Lávnnjivuomi guohtuneatnamiidda.

Luonddudilálašvuodát

Visot Rostu orohat lea allodagain. Orohaga nuortalu- lágeaže osiin lea áidna guovlu gos báktešládja lea hejot molláneaddji, namalassii Goahtemuorgáissás. Doppe lea buot bákti gággádit molláneaddji. Vuollelis lea ráktu luvvoseabbu ja mollána geahppasit. Dat bieđga- na rámaide, gos dagaha buoret ja mánggalágan šattu.

Ollislaš areálas lea 4 % čáhci ja 1 % lea jiehkki. Duššefal 5–6 % lea vuollelis 600 m bm., ja olles 20 % lea badjelis 1.000 m bm. Dát leat eanas aivve báljes bákti.

Orohat leat mángga juogus daid oallut vákkiid dihte, nu movt Dápmotvaddjá, Dohpparvággi, Čáhce- vággi, Allavággi ja Márttavággi. Leat alla várit ja ceakko gáissát. Ávževuomis allona eanan hui roahtá 7–800 m bm gáisan muhtin saji moatti kilomehtara govodoga siste. Bohccot eai beasa ceakko báikkiide guohtut. Oteraksla, Márttavággi ja Čiekŋalvuovddi gaska goit lea dakkár guovlu gosa bohccot eai beasa, ja dat juohká vággeguohtumiid. Muohtaudas sáhtta fierrat, ja dannehan iešalddis ii heivege nu bures dál- veorohahkan.

Orohaga davit eananosiin lea seakkimus muohta, muhto maiddái nuorttabealde eananhárjjiid arvá unnán. Orohagas runoda mañnit jagis dálkkádagaid dihte, ja danne lea buorre geasseguovdilguohtumin.

Guohtun

Orohagas leat maid, seammá ládje go Álddesjávrris ja Dieváidvuovddis, iskan guohtumiid. NORUT (1995) diđoštii šaddošlájaid ja árvoštala guohtumiid kon- venšuvdnaguovlluin. Dat čielggadeapmi gohčoda oro- haga Čáhcevágginn. Iskkadeami dieđuid leat muhtin muddui heivehan gárvvisin, seammaládje go Álddes- jávrris ja Dieváidvuovddi. Geahča 2.8. *tabealla*.

Tabeallas čájeha ahte orohagas lea ollu ii-anihahhtii

eanan, goalmmádas oassi lea šattu haga. Ná ollu ii- anihahhtii eanan lea Romssa beali konvenšuvdnaguovl- luin duššefal Dieváidvuovddi oarjelulábealde (Geaivi- guovlu). Ii-anihahhtii juohkása ná: 12 % lea ii-anihah- tii/suoivvanbealli, ja 21 % lea jassa, jieknja ja eanan mii aiddo lea rahppasan jiehkki vuolde, ii leat šaddu. Eananallodahkii bidjá nu ollu muohttaga ahte suoid- nemánus lea orohaga viđádas oassi ain muohttaga vuolde.

Orohat lea dego “Geaivi” dan dáfus go “buorit dál- veguohtumat” dahket dušše 20 %. Mii leat várrugasat leamaš čuovvolit NORUT sátnegavaheami go dadjet “buorit dálveguohtumat”, ja lea dárbu deattuhit ahte lea rievttimielde sáhka jeagelguohtumis. Orohat ii heive nu bures dálveorohahkan, muhto veadáhat ráhppát sáhttet muhtin muddui anihit čakčaguoh- tumin.

Go buohtastahtá konvenšuvdnaguovllu eará oro- hagaiguin, leat orohagas viehka ollu árvolaš guohtu- mat geassái (36 %). Dáppe leat valjit jassagobit, šattolaš gobit ja rássešaddobáikkid, muhto mihtilmas- san lea rássevuvddiid valjlugasvuolta (9 %). Dákkár guohtunšlájat leat konvenšuvdnaguovlluin duššefal Dieváidvuovddi oarjjabeale osiin.

*2.8. **tabealla.** Iešguđetlágan guohtunšattut (%) Rostu boazoorohagas. NORUT 1995.*

	Guohtunárvu		Čáhce- vággi
	Geassi	Dálvi	
Mearritkeahtes	*	*	0
Rabas čáhci, bodnečáhci	*	*	3
Ii-anihahhtii, jiehkki, jassa	*	*	33
Submi			36
Danasvuovdi, jeagil	1	2	2
Danasvuovddit	1	1	8
rásseguolbanat	2	0	9
Jeaggi	2	1	4
Veadáhat ráhppát	0	3	13
Danas-/skierreguolbanat	1	2	4
Álmmehisšatot rássegobit	2	0	4
Rásseeanan ja šattolaš jassagobit	3	0	8
Jassagobit	2	0	10
Šaddu			64
Šaddu ja ii-anihahhtii			100
Árvvu oassi dálvi 2 ja 3			20
Árvvu oassi geassi 2 ja 3			36
Areála km ²			605

Oktiigeassu

Fágálávdegoddi ii gávna áššálaš ákkaid maiguin sáhtta gáržžidit Geaggáma dálá vuogatvuoda guođo- hit Rostu orohagas. Dát guoská maiddái guođohanái- godahkii. Lágu/Guhkesvágkis veadjá gal duohta ahte čearru johtá árrat eret orohagas, ja dan gal oaivvilda

med flyttning i Vest-Finnmark, ska förskjutas och skapa problem för dem. Könkämä föreslog 1999 att flyttningen borde gå igenom Kitdalen. Både från Helligskogen och Lakselvdal/Lyngsdal hänvisas till att detta kommer att förstärka problemen med sammanblandning mellan dessa två distrikt.

Lakselvdal/Lyngsdal hävdar å sin sida att deras användning av Rosta inte skapar problem för samebyn vilken, enligt deras uppfattning, flyttar iväg från distriktet redan efter sommarmärkningen.

Uppfattningen mellan distrikt och sameby skiljer sig alltså något beträffande vilka konsekvenser den långsamma flyttningen har för den andra parten. Utan att ta ställning till själva sakfrågan, är det emellertid klart att Lakselvdal/Lyngsdals inflyttning under första delen av september försvårar en lösning som gör att Könkämä i större utsträckning kan använda områdena i väst. Det hänvisas i denna förbindelse till beskrivningen av Helligskogen.

I olika sammanhang har man diskuterat en önskan från Lainiovuoma om avspärrningsstängsel i övre delen av Rostadalen. Ett sådant stängsel skall i så fall hindra att ren från Könkämä strövar in i Dividals distrikt, och därmed in i betesområdena i Lainiovuoma.

Naturförhållanden

Rosta distrikt ligger i sin helhet i fjällkedjan. Det enda området med dålig vittringsförmåga ligger i den sydöstra delen av distriktet, Goahtemuorgáisi. Där finns det ett sammanhängande område med berggrund som är svårslöslig. I de lägre bergsslutningarna är skiffret löst och faller lätt sönder. Det ger eroderad jord dalgångarna och en bit upp i slutningarna med en artrik och frodig växlighet.

Av den totala arealen är närmare 4 % sjöar och 1 % glaciärer. Bara 5–6 % ligger under 600 m.ö.h, medan hela 20 % ligger över 1 000 m.ö.h. I praktiken är detta i stort sett bara fjällmarker.

Distriktet är markant uppdelat i en rad dalar som Tverrelvdalen, Finndalen, Vassdalen, Postdalen och Mortensdalen. Landskapet är utpräglat alpint med delvis mycket branta fjällsidor. Från dalbotten kan terrängen stiga 7–800 m.ö.h. på ett horisontellt avstånd på ett par kilometer, och enskilda områden är otillgängliga som beten. Detta gäller till exempel Oteraksla, mellan Mortensdalen och Signaldalen. Samtidigt gör det att betesområdena i dalarna är avgränsade från varandra. Fjällsidorna är också utsatta för laviner, något som i sig gör distriktet mindre attraktivt som vinterbete.

I synnerhet den nordligaste delen av distriktet har lite snö, men även öster om fjället regnar det lite. Den sena starten på växtsäsongen gör att distriktet, ur klimatsynpunkt, har stort värde som högsommarbete.

Betestillgångar

På samma sätt som Altevatn och Dividalen har distriktet betesgranskats i samband med den kartläggning av vegetationen och värdering av betet som NORUT (1995) har genomfört av konventionsområdena. I ut-

redningen kallas hela distriktet för Vassdalen. På samma sätt som för Altevatn och Dividalen har man här delvis bearbetat materialet. Det hänvisas till **tabell 2.8.**

Tabell 2.8. visar att det finns en hög andel impediment i distriktet, en tredjedel av arealen saknar vegetation. Inom konventionsområdena i Troms är det bara den sydvästra delen av Dividalen som har så hög andel (Lappskarområdet). Impedimentet fördelar sig med 12 % på impediment/skugga, och 21 % på snö, is och avsmältningssområden. Lokaliseringen i fjällkedjan gör att det faller så stora mängder snö att en femtedel av distriktet är täckt av snö ännu i juli.

Distriktet är också jämförbart med "Lapps karet" i och med att andelen "goda vinterbeten" är nere på 20 %. Man har för övrigt reserverat sig kraftigt i fråga om NORUTs användning av beteckningen "goda vinterbeten", och här finns det anledning att precisera att det egentligen är tal om lavbete. Distriktet har dåliga förutsättningar för vinterbete, men de öppna kullarna i dalgångarna har ett visst intresse som höstbete.

Jämfört med andra konventionsområden, har distriktet en förhållandevis hög andel sommarbete av hög kvalitet (36 %). Det finns en stor andel snölegor, legor med mycket snö och ängsmark, men det som är karakteristiskt är den höga andelen ängskog (9 %). Av konventionsområdena är det bara de västligaste delarna av Dividalen som har så stor andel av denna sista betestyp.

Tabell 2.8. Fördelning (%) av olika betestyper i Rostas distrikt. NORUT 1995.

	Betesvärde		Vassdalen
	Sommar	Vinter	
Oklassat	*	*	0
Öppet vatten, grundvatten	*	*	3
Impediment, is, snö	*	*	33
Summa			36
Lavrik ljungskog	1	2	2
Ljungskog	1	1	8
Ängskog	2	0	9
Myr	2	1	4
Öppna kullar	0	3	13
Ljung-/dvärgbjörkshed	1	2	4
Magra grässnölegor	2	0	4
Ängsmark och frodiga snölegor	3	0	8
Snölegor	2	0	10
Vegetation			64
Vegetation och impediment			100
Andel värde vinter 2 och 3			20
Andel värde sommar 2 och 3			36
Areal i km ²			605

Sammanfattning

Sakutskottet kan inte finna någon saklig grund för att inskränka Könkämäns nuvarande rättigheter till bete i Rostas renbetesdistrikt. Detta gäller även tidsperioden för betet. Även om Lakselvdal/Lyngsdal kanske har

lávdegoddi leat heajos doaibmavuohkin. Dat gollada guohtuma nuortalis dárbbasmeahttunit. Loahpas váikkuha dat dálveguohtumiid geavaheami, mii fas sáhtta čuočat dálveguohtumiidda mat soaittäsedje Romssa beale ealuide adnot. Danne fágálávdegoddi ii sáhte evttohit nu ahte gáržžida guođohanáigodaga. Baicca gánnáha dárkileappot árvvoštallat galgágo gáržžidit vai viiddidit čearu vuoigatvuoda guođohit olggobealde Rostu orohaga? Loga eambbo Basevuovddi ja Meavkki orohagaid oasis.

Boahttevaš konvenšuvnnas berre dárkileappot geahčadit Geaggáma konvenšuvdnaguohtuma ja Lágu/Guhkesvákki siidda čađajohtima. Áššis lea sáhka sihke guohtun- ja doaibmadilálašvuodain. Fágálávdegotti mielas livččii ášši oalle čorgat jus Lágu/Guhkesvákki siida jođášii ealuin Rostu meaddel dábalaš vugiin, ovdamearkka dihte ovttá vahkus johtá. Dan namas ahte garvit váttisvuodaid Oarje-Finnmárkkus, ii berre addit guođohanvuogitvuoda guhkit áigái. Eaige Oarje-Finnmárkku nákkisvuodatge galgga čuočcit Geaggámii.

Fágálávdegoddi oaidná ávkin orohahkii, jus Láhku/Guhkesvággi oazžu gaskaáidid, vai sáhtta atnit Rostu davimus eananosiid čohkkenbáikin. Nuppi dáfus eai gávdno áššálaš ákkat diktít ealu gárggidit dáidda guovlluide. Nu movt Láhku/Guhkesvággi guođoha Rostus dál, mearkkaša dat ahte Láhku/Guhkesvággi lea rievttimielde ožžon viidat guohtuneatnama oktiibuot. Fágálávdegoddi oaivvilda doaresáidi billista guovllu gáržžes čakčaguohtumiid. Fágálávdegoddi oaivvilda ahte dákkár áidi, jus galggaš áidi, berre ceggejuvvot Láhku/Guhkesvággái, ovdamearkka dihte E6 guora Čávkosis.

Dat mii guoská Lávnnjituomi sávaldahkii áidut Rostuvuovddi bajágeahčen, guoská prinsihpalaččat rádjeraštideaddji boazodollui, muhto lea maid guovttit siidda siskkáldas rádjái. Fágálávdegoddi datte fuomášuhtta ahte jus lávdegotti evttohus čuvvojuvvo, de gártá stuorit deaddu Rostu ja Devddevári gaskasaš rádjái.

2.1.5 Geaggámá čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus leat 59 boazodoalli, geat barget bohccuiguin. Alimus boazolohku ii leat juhkkjuovvon čearuide, muhto láchkaásahusas daddjo galgat 36 500 bohcco oktiibuot čuoovvovaš čearuin: Geaggán, Lávnnjituopme, Sárevuopme ja Dálbma. Čielggadeamis nudaddjon “Renbetesmarkerna. SOU 1966:12” evttohuvo Geaggámii 12 500 bohcco. Čearu rájit ja guohtunbáikkít iešguđetge jagiáigái čájehuvvojit 2.9 kárttas. Geaggámis eai leat eará ránnjáčearut mat guođohit seammá eatnamiid, earret dálveguohtumiid mat lea nuorttabealde “lappmarksgränsen”. Dát guovlu gullá

Muoná konsešuvdnačerrui. Dat mielldisbukta ahte čearut atnet guovllu sihke bievlanjagi ja dálvejagi guohtumin. Dákkár guovttegeardán guođoheapmi lea maid oarjjabealde “lappmarksgränsen”. Davábealde lea Gilbbesjávri čearu rádjín ja rádjajoga mielde gitta suomabeallái. Rádjeguora lea áidi vai eai ribat bohccuid badjel ráji Supmii, mannil go čázit jiknot. Lulil lea Rostujávri, Rostueatnu ja Lávnnjijtjoga bajágeahči lunddolaš rájit, das nuorttas váilot lunddolaš rájit luksa. Rostujávri ja Idijárvi gaskka lea boazoáidi oahcin vai bohccot eai beasa lulábeale bievlan ja skábman. Dálveguohtumis birge áididit haga dannego guođohemiin bearráigeheččo eallu. Dálveguohtumis “lappmarksgränsen” nuorttabealde eai leat mearri-duvvon rájit.

Čearuin lea searveeallu bievlla áigge. Dálvet rátket dálvesiidan ja gidđat johtet sierralaga árbevirolaš vugiin. Johtináigi lea cuoŋománu-miessemánu, dan mielde man árragidđa lea. Vuosttaš ealut johtet lahka norgga-ruota rádjeváriide, ja manemus siiddat luoitet ealu go ollejit meaddel vuomi. Gidđajagi eatnamat leat miehta várreguovllu ja mannet gitta Rudusoaiivi buohta, mii lea nuorttabealde. Bárísguotteha orrot sii gidđajagi eatnamiin, earret dan soahkevuovddis mii lea Geaggáneanu guvlui, ja dasto Lávnnjijtjoga birra-siid dain nuorttabeali eananosiin. Giđa goalnjadit vai dollet ealu gidđabáikkis. Dađi mielde go bievla, guođohit ealu garraseappot, amaset ribahit ealu gittiide norggabeallái. Suoidnemánu gaskkamuttus mearkugohtet misiid gitta borgemánu álgu. Dolpi ja Maskanjávri gárddiin merkot misiid. Giđa miehtá, geasi ja árráčavčča guođohit Dápmot-Rostu guovllus Norggas. Geasset lea eallu veaidalis gitta čakčamánu álgo-geahčái, ja de gárddástallagohtet Hurvi gárddis, njuovadit ja merkot geažotbealjat misiid. Njuovvanbohccuid bidjet áidereŋne čađa Geaidnovuohppái. Doppe njuvvet dohkkehuvvon njuovahagas. Čakčamánu gaskkamuttus guođohit ealu vuollegis eatnamiin nuorttabealde Rostujávri-Geaidnovuohpi, ja jekkiin ja vuvddiin dakko lahkosiin. Golgotmánu birra-siid cagget ealu vai ii mana nuorttas/luksa dálveguohtumiidda. Čakčajagi eatnamiin guođohit gitta skábmamánu lohppii, dalle čohkkejit Bassevári gárdái ja rátket čieža dálvesiidii. Seammá áiggi rátkkašit maidái ránnjáčearut. Dálveguohtumiidda johtet árbevirolaš vugiin. Njuovvanbohccuid váldet iešguđetge dálvesiidas go leat dálveguohtumis, dábaláččat ovdal juovlaid. Dálveguohtumat leat nuorttas guvlui, Ainattijoki buohta. Dálveguohtumat adnojit juohke jagi “lappmarksgränsen” rádjái gitta dassáziigo cuoŋuda cuoŋománu-miessemánu ja gidđajohtin álgá.

Guohtun

Geaggáma čearu guohtunšattuid juohkáseapmi (%) (2.9. ja 2.10. tabealla).

rätt i att samebyn flyttar ut ur distriktet tidigt under säsongen, är det enligt utskottets uppfattning en olämplig arbetsmetod. Det bidrar till onödigt slitage på betet längre österut. Det kommer så småningom att få konsekvenser för vinterbetena, vilket också kan ha betydelse för eventuellt vinterbete för renar från Troms. Sakutskottet vill därför inte rekommendera förslag som inskränker betestiden. Det som däremot bör granskas närmare, är om samebyns rätt till bete utanför Rostas distrikt skall inskränkas eller utvidgas. Det hänvisas i detta sammanhang till beskrivningen i kapitlen om Helligskogens och Maukens distrikt.

Förhållandet mellan Könkämäs rätt till konventionsbete och Lakselvdal/Lyngsdals genomflyttning, måste klarläggas närmare i en framtida konvention. Saken gäller både frågan om betes- och driftsförhållanden. Enligt sakutskottets bedömning är saken ganska oproblematiskeftersom Lakselvdal/Lyngsdal har flyttat genom Rosta på vanligt sätt, till exempel inom en vecka. För att undvika svåra driftsförhållanden i Vest-Finnmark, bör man inte tillåta bete under längre perioder. Problemen i Vest-Finnmark bör inte heller skjutas över på Könkämä.

Sakutskottet ser å ena sidan de driftsmässiga fördelarna i att Lakselvdal/Lyngsdal får ett avspärrningsstängsel så att de nordligaste delarna av Rosta kan användas som uppsamlingsområde. Å andra sidan finns det inte sakliga argument för att man skall låta renarna ströva in i området för att beta under en längre period. Som området idag används, innebär det en utvidgning av Lakselvdal/Lyngsdals samlade betesområde. Enligt sakutskottets uppfattning skulle ett tvärstängsel vara förödande för de begränsade höstbenena som finns i området. Enligt sakutskottets bedömning bör ett sådant stängsel eventuellt byggas i Lakselvdal/Lyngsdal till exempel längs E6 från Oteren.

När det gäller önskemålet från Lainiovuoma om ett stängsel i övre delen av Rostadalen, berör den i princip den gränsöverskridande rennäringen, men är också en intern gräns mellan två samebyar. Sakutskottet vill dock anmärka att för det fall utskottets förslag följs, blir följden ett ökat tryck norrifrån mot gränsen mellan Rosta och Devdisfjället.

2.1.5 Könkämä sameby

Areal och driftsförhållanden

59 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är inte preciserat på samebynivå, utan angivet enligt gällande föreskrifter som totalt antal på 36 500 renar för samebyarna Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma. Föreslaget normalt renantal i "Renbetesmarkerna. SOU 1966:12" för Könkämä är 12 500 renar. Samebyns gränser och årstidsland framgår av **karta 2.9**. Könkämä har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar, förutom de delar av vinterlanden som ligger öster om lappmarksgränsen. Detta område ligger inom Muonio koncessionssameby vilket

medför att området blir nyttjat både som barmarks- och vinterbete av skilda samebyar. Likartat dubbelnyttjande förekommer även i fråga om marker närmast väster om lappmarksgränsen. I norr är samebyn naturligt avgränsad av Kilpisjärvi och vidare gränsälven mot Finland utefter hela samebygränsen. Stängsel är uppfört utefter hela gränssträckningen för att förhindra renströvning till Finland efter det att isarna lagt sig. I söder bildar Rostujávri, Rostueatnu och översta delen av Lainioälv en naturlig gräns, vidare österut saknas naturlig gräns i söder. Renstängsel har uppförts mellan Rostujávri och Idijärvi för att förhindra renströvning över den södra gränsen under barmarkstid och förvintern. Nere på vinterlanden är avsaknad av naturlig gräns hanterbar då renarna hålls under kontrollerad betesgång. I vinterlanden öster om lappmarksgränsen saknas fastställda gränser.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarksperioden. Vårflyttning sker i skilda vinterjordar på traditionellt vis under april-maj beroende på hur tidig våren är. De första hjordarna flyttar till fjällområdet närmast norska gränsen medan de sista grupperna släpper renarna när man når de östligaste utlöparna av lågfjällen. Vårlanden är hela fjällområdet till i höjd med Rudusoaiivi i öster. Huvudkalvningslandet är vårlandet med undantag av björkskogen mot Könkämä älv och området närmast Lainio älv i sydost. Kantbevakning sker under hela våren för att hålla renarna inom vårlanden. När barmarksperioden inträder vidtas bevakningsinsatser för att hålla renarna från odlingar i dalgångarna på norsk sida. Kalvmärkningar påbörjas i mitten av juli och pågår in i början av augusti. Anläggningarna vid Dolpi och Måskanjávri används för kalvmärkningar. Betsområdet Tamok-Rosta i Norge nyttjas under hela våren, sommaren och förhösten. Renarna går under fri betesgång på sommarlanden fram till första halvan av september då renarna samlas till anläggningen vid Hurvi för uttag av slakt och kompletterande kalvmärkning. Slaktrenarna drivs genom en stängselkorridor till Keinovuopio där slakt sker vid godkänd fast slaktanläggning. Från mitten av september hålls renarna på lågfjällsområdet öster om stängslet Rostujávri-Keinovuopio samt angränsande myr- och skogsland. Under oktober stoppar bevakningsmanskaper renarna från att dra sig österut in på vinterlanden. Höstlanden nyttjas fram till slutet av november då renarna samlas till anläggningen i Bassevári för uppdelning i sju vintergrupper. Samtidigt skiljer grannsamebyar ut sina renar. Flyttning till vinterlanden sker på traditionellt vis. Slaktuttag sker inom varje vintergrupp nere på vinterlanden vanligen före jul. Vinterlanden sträcker sig österut från i höjd med Ainattijoki. Vinterbetsområdet ner till lappmarksgränsen nyttjas årligen fram till skarperiodens inträde under april-maj då vårflyttningar påbörjas.

Betestillgångar

Fördelningen av Könkämä samebys betesresurser framgår av **tabell 2.9 och 2.10** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

2.9. *tabealla. Ruonasguohtunguovllut*

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0,3	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	10,4	0,6
Jeagelvallji soahkevuovdi	3,9	0,2
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	174,7	10,3
Čáhccás šattohis jeaggi	3,0	0,2
Čáhccás šattolaš jeaggi	3,6	0,2
Goike bovdnajeaggi	8,0	0,5
Goike šattolaš jeaggi	13,8	0,8
Danjas-/goike guolban	562,5	33,1
Varas guolban	227,0	13,4
Njuoskasit rásseeanan	81,2	4,8
Goikásit rásseeanan	182,5	10,7
Siedgarohtu	22,8	1,3
Jassa/Jiekņa	115,8	6,8
Muorračuohpahat	0,2	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	194,8	11,5
Eará eanan (kulttoreanan)	7,4	0,4
Itkobealli/Mearritkeahtes	88,2	5,2
Submi nettoareála	1 700,1	

2.10. *tabealla. Gaskajohtolat*

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	0	0
Jeagelvallji soahkevuovdi	80,9	5,9
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	176,8	12,8
Čáhccás šattohis jeaggi	22,9	1,7
Čáhccás šattolaš jeaggi	48,7	3,5
Goike bovdnajeaggi	15,3	1,1
Goike šattolaš jeaggi	28,6	2,1
Danjas-/goike guolban	635,3	45,9
Varas guolban	76,5	5,5
Njuoskasit rásseeanan	2,6	0,2
Goikásit rásseeanan	167,7	12,1
Siedgarohtu	55,8	4,0
Jassa/Jiekņa	0,4	0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	71,3	5,2
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 382,9	

Čearus lea 712,4 km² ruonasšaddu geasseguohtumis ja 556,7 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat lea seammá eanan go čearu čakčabáikkitt. Geasseguohtuma ruonasšattut lea varas guolban (227,0 km²), rásseeanan (182,5 km²) ja seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (174,7 km²). Dát šaddošládjat gokčēt 34 % geasseguohtumiin. Go rásseguolban ii dulkojuvvo satelihttagovain, de dulkojuvvojitt viiddis rásseeatnamat “danjas/goike guolban”-šládji norggabeale geas-

seguohtumiin. Šattuid meroštallamis lea rásseeanan meroštallon unnáneabbon go lea. Geasseguohtumat leat buorit. Go geassi manná loahpavuovli ja idjagáluat álget, lea guohtun erenoamáš buorre dannego seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi lea ollu. Jeageleanan lea 33 % geasseguohtuma nettoareálas. Norggabealde lea jeageleanan meroštallon leat eambo go oba leage, seamma mađe go rásseeanan lea unnán meroštallon satelihttagovaid váilevašvuoda geažil. Guovllus leat goitge jeageleatnamat, mat adnojit gidđat ja čakčat. Dálkkádaga mielde sáhtta gidđaguohtuma atnin gohčoduvvot leat gidđadálvvi guohtumin.

Gaskajohtolaga ruonasšattut eai mana nu viidát go geasseguohtumis. Ruonasšattut leat eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi ja rásseeanan, oktiibuot 25 % nettoareálas. Gaskajohtolaga guohtun lea kvalitehta dáfus heajut go geasseorohaga, dannego go doppe leat eambo goike šaddošládjat. Gaskajohtolagas leat erenoamáš viiddis jeageleatnamat, 716,2 km² jeagelšaddu, mii vástida 52 % guovllu nettoareálas. Dát guovlu adno čakčat, ovdal juovllaid ja gidđat. Go dálvet lea heajos guohtun, sáhtta guođohit várre-guovllu jeageleatnamiid miehtá dálvvi.

Geaggámis lea 244, 6 km² jeageleanan dálveguohtumiin, bajábealde “lappmarksgränsen”. Veadjá leat unnán jeagil boazologu ektui, mii lea evttohuvvon dábálaš mearrin. Čearus leat buorit jeageleatnamat, go árvvoštallá gaskajohtolaga viiddis jeageleatnamiid, dálveguohtuma mas maid lea jeagil nuorttabealde “lappmarksgränsen”, mas ii leat mearriduvvon rádji. Ii leat registevuvvon man viidát muorračuohpahagat leat.

Lea viehka ollu ii-anihahtti geađgeenan geasseatnamis ja vuollelis gaskajohtolagas. Geasseguohtumiin lea 194,8 km² ii-anihahtti geađgeenan, ja leat 11,5 % geasseguohtuma nettoareálas. Gaskajohtolaga logut lea 71,3 km² ja proseantan dat šaddá 5,2 %. Norggabeale geasseguohtumiid nettoareálas lea 20,3 % badjelis 1 000 m bm., ja ruotabealde 2,4 %. Nu leatge geasseguohtumat, mat leat váris, measta ollásii norggabealde. Gaskajohtolaga areálat eai leat badjelis 1 000 m bm. Geaggámis váilot várreleatnamat ruotabealde gos bohccot sáhttet bálgat liehmun. Geahča 2.9–2.13 kárta. Mii oaidnit 2.12 ja 2.13 kárta šaddošládjad viidánusa.

Oktiigeassu

Geaggámis lea unnán ruonasguohtun ruotabealde. Eanas ruonasguohtun lea norggabealde Dápmot-Rostu guovlluin, ja geasseguovdil guođohuvvo eallu aivvefal Norggas. Čearus lea baicca hui ollu manjčavčča- ja árradálveguohtun váriin, mat leat viiddis vuolládagat. Dálveguovllus lea unnán muohta ja valjit jeageleanan. Geaggán dárbbáša divdna geasseguohtumiid norggabealde, ja buoremuddui maid gidđaguohtuneatnama. Jus Geaggáma boazodoallu ii beasa Norggas guođohit, geahppána dat sakka, jus obage leaš vejolaš doallat árbevirolaš várreboazodoalu.

Tabell 2.9. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0,3	0
Mossrik/örtrik barrskog	10,4	0,6
Lavrik björkskog	3,9	0,2
Mossrik/örtrik björkskog	174,7	10,3
Blöt mager myr	3,0	0,2
Blöt frodig myr	3,6	0,2
Torr mager myr	8,0	0,5
Torr frodig myr	13,8	0,8
Skarp/torr hed	562,5	33,1
Frisk hed	227,0	13,4
Örtäng	81,2	4,8
Gräs	182,5	10,7
Buskmark	22,8	1,3
Snö/Is	115,8	6,8
Föryngringsmarker	0,2	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmarker	194,8	11,5
Övrig öppen mark	7,4	0,4
Skugga/Oklassat	88,2	5,2
Summa nettoareal	1 700,1	

Tabell 2.10. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0	0
Lavrik björkskog	80,9	5,9
Mossrik/örtrik björkskog	176,8	12,8
Blöt mager myr	22,9	1,7
Blöt frodig myr	48,7	3,5
Torr mager myr	15,3	1,1
Torr frodig myr	28,6	2,1
Skarp/torr hed	635,3	45,9
Frisk hed	76,5	5,5
Örtäng	2,6	0,2
Gräs	167,7	12,1
Buskmark	55,8	4,0
Snö/Is	0,4	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmarker	71,3	5,2
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 382,9	

Samebyn disponerar över 712,4 km² grönbetesvegetation inom sommarlandet och 556,7 km² i mellanområdet. Mellanområdet är detsamma som samebyns höstland. Grönbetet inom sommarområdet består till övervägande del av frisk hed (227,0 km²), gräsmarker (182,5 km²) och mossrik/örtrik björkskog (174,7 km²). Dessa vegetationstyper täcker 34 % av sommarbetesmarkerna. Eftersom gräshed inte tolkas ur satellitscenerna, klassas betydande arealer gräsmark till gruppen skarp/torr hed inom sommarlandet på norsk sida. Gräsmarker är således underskattade vid redo-

visning av vegetationen. Sommarbetet är av god kvalitet. Under senare delen av sommaren när nattsvalka börjar uppträda är betet av mycket god kvalitet på grund av den höga andelen mossrik/örtrik björkskog. Vidare finns lavvegetation på 33 % av sommarlandets nettoareal. På norsk sida är lavvegetationen i samma grad överskattad som gräsmarkerna är underskattade på grund av satellitbildernas begränsning. Trots detta finns stora lavbetesresurser i området som nyttjas under våren och hösten. Vårnyttjandet kan av klimatskäl även klassas som vårvinterbete.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt mindre än sommarlandets. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog och gräsmarker, tillsammans 25 % av nettoarealen. Kvalitativt är mellanområdets grönbete lägre än sommarlandets på grund av mycket hög andel torra vegetationstyper. Mellanområdet har synnerligen stora lavbetestillgångar, nämligen 716,2 km² vegetation med lavbete, motsvarande 52 % av områdets nettoareal. Detta bete nyttjas under hösten, förjulsvintern och våren. Vid dåliga betesförhållanden på vinterland kan fjällområdets lavbete nyttjas över hela vintern.

Könkämä disponerar över 244,6 km² lavbete inom vinterlandet ovan lappmarksgränsen. Tillgången på lavmarker kan synas något knapp med hänsyn till föreslaget normalt renantal. Med hänsyn till mellanområdets stora lavresurser och lavbetet på icke gränsbestämda vinterland öster om lappmarksgränsen har samebyn goda lavbetestillgångar. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är något hög inom sommarlanden och låg i mellanområdet. Av sommarlanden utgör 194,8 km² stenimpediment, motsvarande 11,5 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 71,3 km² respektive 5,2 %. Av sommarlandets nettoareal ligger 20,3 % över 1 000-meters nivån av områdets norska del och 2,4 % av områdets svenska del. Sommarlandets höjdlägen ligger således i det närmaste helt på norsk sida. Mellanområdet saknar helt arealer över 1 000-meters nivån. Könkämä saknar höjdlägen för värmeperioder under sommaren på svensk sida. Se karta 2.9–2.13. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 2.12 och 2.13..

Sammanfattning

Könkämä har ytterst begränsad tillgång till grönbete på svensk sida. Huvuddelen av grönbetet återfinns på norsk sida i betesområdet Tamok-Rosta, och högsommarbetet ligger helt i Norge. Däremot har samebyn mycket god tillgång på senhöst och förvinterbete i fjällområdet som är ett vidsträckt lågfjällsområde. Vinterlanden är snöfattiga marker med god tillgång på lavvegetation. Könkämä är helt beroende av sommarbete på norsk sida och i stor utsträckning även av vårbete. Utan tillgång till betesområde i Norge skulle renskötseln i Könkämä reduceras på ett dramatiskt sätt om det över huvudtaget skulle vara möjligt att bedriva traditionell fjällrenskötsel.

2.1.6 Fágálávdegotti evttohus

Láhku/Guhkesvággi – Basevuovdi – Rostu – Meavki – Geaggán

1. Basevuovdi – Geaggán – Rostu ja Lágu/Guhkesvákki lulit oassi – Meavkki nuorttabealli leat okta ollisvuohta. Fágálávdegoddi evttoha ásahtit oktasádoalu gaskal Basevuovdi ja Geaggáma dán guovllus. Sihke bievlla áiggi ja dálvet guođohit sieralagaid go bievlan leat oarjjabealde Geaidnovuohpe-Rostujávrrre áiddi, ja dálvet nuorttabealde. Konvenšuvdnaáidi Gilbbesjávrris Guovdavággái ja Čoaigidanvuovdáii njeidojuvvo.
2. Fágálávdegoddi evttoha ahte Geaggámii addo Dápmot–Rostu konvenšuvdnaguovlu nu movt lei jagi 1972 konvenšuvnnas. Davábeale ráji sáhtta sirdit vai manná Gilbbesjávrris, Stordalen bokte Čiekŋalvuovdáii, lea veahá dan duohken gokko áidut sáhtta. Konvenšuvdnaguovlu viiddiduvvo Markeneguvlui. Dálá konvenšuvdnaáidi bisuhuvvo davábeale ráji mielde, dehe sirdo Stordalenii. Huksejuvvo odđa konvenšuvdnaáidi Čávkosis Øverbygd:i. Orohagaid rájit njeidojuvvojit konvenšuvdnaguovllu siskkobealde. Basevuovdi oážžu dálveguohtunkonvenšuvdnabáikki Ruotas.

2.2 Dieváidvuovddi – Meavkki – Lávnnjivuomi guovllut

2.2.1 Dieváidvuovddi boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Dieváidvuovdi ja Rostu leat Norggas dat boazoorohat mat ollásii leat konvenšuvdnaguovllun. Dieváidvuovdi lea 1.845 km².

Orohaga rájit mearriduvvojedje jagis 1963. Nuorttal čuovvu riikaráji davvin Rostujávrris Čuovžavárrái, rádjemuvrii 283. Lulábealli rádji lea dat seammá go Álddesjávrris orohaga davábeale rádji mii manná Čuovžaváris eananallodagaid mielde Álddesjávrris davábeale ja dasto vulos Gearrgesvuovddi. Oarjjásdávás ja davás manná rádji Málátvuomi mielde dasságo Dieváidjohka ja Rostujohka bohtet oktii, ja dasto čázádaga mielde Rostujávrrái rádjemuvrra 287 bokte.

Riikarádji ja lulábeale rádji Čuovžaváris Gearrgesvuovdáii eai leat lunddolaš rájit. Iige Rostuvuovddi bajágeahči ge leat buorre oahci.

Dieváidvuovdeávži lea guovdu orohaga, ja oktan Hávgajogain lea dát konvenšuvdnaguovlluid juohku.

Dán juogu davábealde lea Devddevárri, man Lávnnjivuopmi atná. Sárevuopmi fas atná Hávgavuomi ja Ánjavuomi konvenšuvdnaguovlluid. Oarjjabealde dán ráji lea lunddolaš oahci (Dieváidvuovdi), muhto nuorttabeale osiid lea gaskaáiddiin ráddjen. Dát áidi leat gitta Sárevuomi ja Lávnnjivuomi gaskaáiddis ja joatkkašuvvá das, ja manná Hávgavuomi čađa Dieváidjohkii. Ovdal go huksejedje dán áiddi, masttadedje Sárevuomi ja Lávnnjivuomi ealut dávjá, ja nu lei unnán eallu Dieváidvuovddi oarjjabealde. Geahča

2.5 kártagova.

Lassin áiddiide maid namuheimmet, lea Sárevuomis velá “doaresáidi”, man huksejedje nuorttabeallái Čuovžavári, badjel Duoibala ja gitta Sárevuomi ja Lávnnjivuomi gaskaáidái. Rádjeáidi lea gittalagaid dainna áiddiin mii vuolgá Politioddenis ja manná Čuovžavárrái. Dan birra čilgejuvvo Álddesjávrris orohaga oktavuodas. Doaresáidi caggá Sárevuomi bohcuid liiggás árrat gárggideames nuorttas. Orru áidi huksejuvui gaskaboddosaš áiddi sadjái, man juohke jagi lávejedje cegget oarjelii. Áidi juohká čearu geassejagi eatnama ja “gaskajohtolaga”, ja dat fas dahká dan ahte čearus, ja leage áidna čearru, mas geassejagi guohtumat leat visot riikaráji oarjjabealde.

Ovdal 1984 manai Ánjavuomi konvenšuvdnaguovllu lulimus konvenšuvdnarádji dakka davábeale Álddesjávrris ja Dieváidvuovddi gaskasaš orohatráji. Dálá konvenšuvdnarádji čuovvu orohatráji ja gaskaáiddi oarjjabeale Čuovžavári. Geahča eambbo dan birra Álddesjávrris orohaga čilgehusas.

Dan seammás go jagis 1963 mearridedje orohatráji, dahkkui maiddá mearrádus ahte boazolohku ii galgan leat eambbogo 5000 bohcco go orohat adno dálvejagi guohtumin. Dát ii leat mearkkašan duođi eambbo duohtadilis. Eai guovllu atnán dálvejagis obanassiige earát go ruotabeale čearut ovdal 1981. Dan rájes guođohuvvui oassi Loapmegeažis 100 bohcu. 1983 rájes besse Ráinná ja Davvi-Sázzá orohagat lobi guođohit orohagas. Guokte doalu johte unnebuš eložiin¹⁸ dohko, ja guođohedje Devddevárri ja Loapmegeahči oktiibuot 5 dálvvi.

Dat geaidda ášši gulai, leat leamaš iešguđetlágan oavivilis dasa movt dat čuohcá Lávnnjivuomi guohtumiidda, go dán guovllus guođohit dálvet.

Vaikko lei ballu ahte jeagelguohtumiidda čuohcá go Ráinná ja Davvi-Sázzá boazodoallit guođohit, ozai almmatge Lávnnjivuopmi mánga jagi beassat guođohit dálvet konvenšuvdnaguovllus. Jagis 1992 hilggu Boazodoallohállddahuš guođohanlobi ohcamuša beassat guođohit 1.500 bohcco. Hilguma ággan lei ahte orohagas ii lean heahtedilli, muhto baicca lei bastevaš váttisvuohta eará sivaidd geažil. Ovdalis lei čearus gáibiduvvon guođohandivvatmáksu go guođohii meaddel áigemeari.

18. Jagiin 1983/84 ledje sullii 450 bohcco.

2.1.6 Sakutskottets förslag

Lakselvdal/Lyngsdal – Helligskogen – Rosta – Mauken – Könkämä

1. Området Helligskogen, Könkämä, Rosta, södra delen av Lakselvdal/Lyngsdal och östra delen av Mauken är en helhet. Sakutskottet föreslår att samdrift etableras mellan Helligskogen och Könkämä inom detta område. Både barmarksbetet och vinterbetet sker i avskilda grupper så att man under barmarkstiden är vester om stängslet Keinovuopio – Rostajaure och under vinterbetet öster om detta stängsel. Konventionsstängslet från Kilpisjaure till Gouvдавaggi och Kitdalen rivs.
2. Sakutskottet föreslår att Könkämä har konventionsområdet Tamok – Rosta enligt konventionen 1972. Nordgränsen kan förändras till att gå från Kilpisjärvi via Stordalen till Signaldalen beroende på möjligheter till stängselsdragning. Konventionsområdet utvidgas med Marken-es-området. Nuvarande konventionsstängsel bibehållas vid nordgränsen eller alternativt flyttas till Stordalen. Ett konventionsstängsel byggs från Oteren till Överbygd. Distriktens stängsel inom konventionsområdet rivs. Helligskogen har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige.

2.2 Området Dividalen – Mauken – Lainiovuoma

2.2.1 Dividalens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Dividalen och Rosta är det enda renbetesdistrikt i Norge där hela arealen är konventionsbete. Dividalen är 1 845 km².

Distriktets gränser fastställdes 1963. I öster följer det riksgränsen från Stora Råstojaure i norr till Čuovžavárri, alltså riksröse 283. Sydgränsen är nordgränsen för Altevats distrikt från Čuovžavárri efter fjällkedjan norr om Altevatn och ner genom Kirkesdalen. Mot nordväst och norr följer gränsen Målseldalen till den plats där Divielva och Rostaelva löper samman, och följer vidare vattendraget till Store Råstojaure vid riksröse 287.

Riksgränsen och sydgränsen från Čuovžavárri till Kirkesdalen är inte några naturliga gränser. Den övre delen av Rostadalen är inte heller någon bra gräns.

Dividalgången ligger centralt i distriktet, och till-

sammans med Håvgajohka utgör den gränsen mellan konventionsområdena. Devdisfjellet ligger norr om denna gräns och används av Lainiovuoma, medan Saarivuoma använder Håvgavuopmi och Anjavassdalens konventionsområden. Den västliga delen av denna gränslinje (Dividalen) är en naturlig gräns, men den östra delen är förstärkt av ett avspärrningsstängsel. Detta är en fortsättning på det stängsel som skiljer Saarivuoma och Lainiovuoma, och det går genom Håvgavuopmi till Divielva. Innan detta stängsel byggdes skedde många sammanblandningar mellan Saarivuoma och Lainiovuoma, och det fanns då ett fåtal renar väster om Dividalen. Det hänvisas till **karta 2.5**.

Förutom ovan nämnda stängsel har Saarivuoma ett "tvärstängsel" som är byggt öster om Čuovžavárri och över Duoibal till gränsstängslet mellan Saarivuoma och Lainiovuoma. Gränsstängslet är anslutet till det stängsel som går från Politiodden till Čuovžavárri, och som beskrivs under Altevats distrikt. Tvärstängslet skall förhindra att renar tillhörande Saarivuoma strövar för tidigt österut. Det permanenta stängslet ersatte ett provisoriskt stängsel som har satts upp årligen längre västerut. Stängslet är en gräns mellan samebyns sommarbete och mellanområdena, något som återigen innebär att samebyn, som den enda, har alla sina sommarbeten väster om riksgränsen. Före 1984 var den sydligaste konventionsgränsen för Anvasdals konventionsområde omedelbart norr om distriktsgränsen mellan Altevats och Dividalen. Konventionsgränsen följer nu distriktsgränsen och avspärrningsstängslet väster om Čuovžavárri. Detta beskrivs närmare under Altevats distrikt.

Samtidigt som distriktsgränsen fastslogs 1963, tog man ett beslut om att renantalet skulle begränsas till 5 000 renar på distriktets vinterbete. I praktiken har detta aldrig haft någon betydelse. Det har överhuvudtaget aldrig använts som vinterbeten av andra än de svenska samebyarna före 1981. Då användes en mindre del av Langfjellet som betesplats för ca 100 renar. 1983 fick Reinøys och Nord-Senjas distrikt tillstånd att beta i distriktet. Två driftsenheter flyttade in med ett mindre antal renar¹⁸, och de använde områdena vid Devdesjári och Langfjellet i sammanlagt fem säsonger.

Det finns olika uppfattningar mellan de berörda parterna om vilka konsekvenser vinterbetet har haft för Lainiovuomas bete i området.

Även om man har varit bekymrad över lavbetet som en konsekvens av betet från Reinøy och Nord-Senja, ansökte Lainiovuoma under en rad år om tillstånd för vinterbete i konventionsområdet. 1992 avsågs en ansökan om bete för 1 500 renar av Rein-driftsforvaltningen med hänvisning till att ansökningen inte var baserad på ett akut problem, utan att det snarare var ett konstant problem som hade andra orsaker. Tidigare fick samebyn betala en betesavgift för bete utöver fastlagd betestid.

18. För 1983/84 rör det sig om ca 450 renar.

Luonddudilálašvuodát

Dieváidvuovddis ii leat eamibákkti nu oidnosis go Álddesjávrris orohaga siskkit osiin. Eamibávtti ja kaledonalaš vári rádjji manná veahá oarjelis riikaráji, ja maid Jierta lea vuodđobávtti oassin. Dáin guovlluin leat várrejalggat ja jorbalágan várit. Dasa lassin lea sullasaš eanansládja Jierttas oarjjásdavás Devddesjávrris guvlui. Dát vuolgá das go čađat leat morenašlájat eatnamat mat váikkuhit eatnama ja šattuid. Dasa lassin lea guovllu baktevuodđu gággádit mollaneaddji šlájjas.

Dasa lassin lea eatnamiin Álddesjávrealázis oarjjásdavás meaddel Ánjačázadaga čađatgaskka morenaeanan, miehtá várreleagi. Eará orohagain norggabeale mandáhttaguovllus eai leat ná viiddis morenaguovllut. Erenoamážit orohaga oarjjabeale duovdagat leat gáissát, eandalii guovlluin gaskal Dieváidvuovddi ja Gearggesvuovddi. Dáin guovlluin lea baktevuodđu eanansládja šattolaš, ja danne leage buoret šaddu dáppe go dain mat leat Dieváidvuovdivákki nuortabeale. Gáissát leat maiddái orohaga davágeahčen. Lassin Dieváidvuovdáii, leat mánggat smávit doaresvákkit mat juhket oarjedavit eanansiid nu ahte šaddet smávit juhkkjuovvon guohtunguovlun. Dan birra logat lagabui guohtumiid čilgehusas.

Dieváidvuovddis lea unnán čáhci areálain (2,8 %) ja jiehkki (0,4). Birrasiid 17 % areálain lea eambbogo 1.000 m bm. Vaikko vel ii leat ge nu ollu go Álddesjávrris, Rostus ja Basevuovddis, de orohat lea liikká mihtilmas várreanan. Ordarádji lea 500–700 m bm.

Dábálaččat borgá 200–300 mm juohke jagi. Alla váriin borgá/arvá eanemus. Vákkiin oarjjabealde lea gaskamearálaččat galbmaseabbu dálvet go váris badjin. Muđui gal lea gáskamearálaččat galbmaseabbu rádjeguovlluin (–12 ja gitta – ja gitta –14°C) go oarjelit guovlluin (–8°C). Rádjeguovlluin hárve arvá ođđajagimánu ja guovvamánu birrasiid, ja iige dalle leat nu bahá jieknut ja cuoñudit. Devddesjávrris nuortadavábealde lea mihá bahát arvit dán áigodagas,

nu ahte dán guovllus lea mihá stuorát ballu ahte guohtumat lássahuvvat.

Soames guovllut Dieváidvuovddi bajit osiin dávjá bivlet juo miessemánu álggus. Miessemánu loahpas leat buoremuddui bievlan maiddái Devddesjávrris davábeale várrebáikkid. Gaskamearálaš temperatuvra lea liikká nu galmmas ahte šaddu ii álge ovdalge geassemánu álggugeahčen. Ánjavuomi ja Devddesvári muohtadilálašvuohka ja temperatuvra dahká ahte bistá rahtá guhkit áiggi.

Guohtun

NORUT lea satelihtaid bokte iskan guohtumiid dain eatnamiin mat gullet konvenšuvdnaguohtumiidda. Orohagas leat, seammaládje go Álddesjávrris, eatnamat juohkásan mángan oassin. Okta eananoassi mii gullá orohahkii lea “Buoccagas guovlu”. Dan birra čilgejuvvo Álddesjávrris orohaga vuolde. Dat 6 eará oasseguovllu leat:

- Devddesvárri (mii dás ráddjejuvvo earaládje go konvenšuvdnaguovlu)
- Jierta
- Ánjavuopmi (mii dás ráddjejuvvo earaládje go konvenšuvdnaguovlu)
- Geaivi
- Loapmegeahči
- Cávárri (Skrubben)

**2.6. govás leat eananoasit ráddjejuvvon ja buohtas-
tahttojit konvenšuvdnaguovlluiguin.**

Golbma oarjeleamos guovllu (Cávárri, Loapmegeahči ja Geaivi) čilgejuvvojit ovttas, ja fas ovttaid ovttaid dan golbma eará (Devddesvárri, Jierta ja Ánjavuopmi). Dás dahkat nu movt Álddesjávrris, čilget duššefal guohtunšlájaid bajilgova. Dasa lassin lea materiála gieđahallojuvvon nu ahte guohtunšlájat earuhuvvojit dan mielde makkár árvi dain lea geasseja dálveguohtumin.

Naturförhållanden

Urberget som präglar de inre delarna av Altevatns distrikt är inte så framträdande i Dividalen. Skiljelinjen mellan urberget och den kaledoniska fjällkedjan går emellertid lite väster om riksgränsen, och ett område som Jerta är en del av urberget. Dessa områden har en del flacka fjällslätter med avrundade fjällformationer. Dessutom har områdena från Jerta och åt nordväst mot Devdjesjävri i stort sett samma karaktär. Detta beror på stora och sammanhängande moräner som präglar landskapet och växligheten. Förutom detta är berggrunden svårslöslig i denna del av distriktet.

Dessutom har också hela fjälldalen från Altevasshöyda och åt nordväst förbi Anjavatnet sammanhängande morän som präglar landskapet i dalen. Inget annat distrikt i den norska delen av mandatområdet har större moränområden.

De alpina fjällformationerna finner man i synnerhet i de västra delarna av distriktet, i fjällområdena mellan Dividalen och Kirkesdalen. Dessa områden har en näringsrik berggrund som lägger något av en grund för en frodigare växlighet än områdena öster om Dividalgången. Också den norra delen av distriktet har ett landskap som präglas av alpina fjällformationer. Vid sidan av Dividalen finns det flera mindre dalar som delar de nordvästra delarna i mindre betesområden. Detta beskrivs närmare under betena.

Det är förhållandevis små arealer med sjöar (2,8 %) och glaciärer (0,4) i Dividalen. Cirka 17 % av arealen är över 1 000 m.ö.h. Även om det är något mindre än i Altevatn, Rosta och Helligskogen, har distriktet likväl prägel av högfjällsområde. Skogsgränsen ligger på 500–700 m.ö.h.

Normalt faller det mellan 200 och 300 mm nederbörd som snö per år. Det är mest nederbörd i fjällkedjan. Under vintern är medeltemperaturen något lägre i de västra dalarna än i fjällen. Om man bortser från detta kommer medeltemperaturen att falla från -8°C i de västra områdena till mellan -12 och -14°C i gränsområdena. Det är förhållandevis liten sannolikhet att det skall falla regn i gränsområdena i januari och

februari, och därför är risken för nedisning och skare förhållandevis liten. Områdena nordost om Devdjesjävri har en något större risk för regn under denna period, vilket innebär att faran för låsta beten blir något större.

Mindre områden i övre Dividalen blir ofta snöfria redan under första delen av maj. Under sista delen av maj kommer också fjällområdena nordväst om Devdjesjävri att i stort sett vara snöfria. Medeltemperaturen är emellertid så låg att växtsäsongen inte startar förrän under första delen av juni. Fördelningen av snö och temperatur är emellertid sådan att det kommer att finnas färskt bete längre under sommaren i Anjavassdalen än i Devdisfjellet.

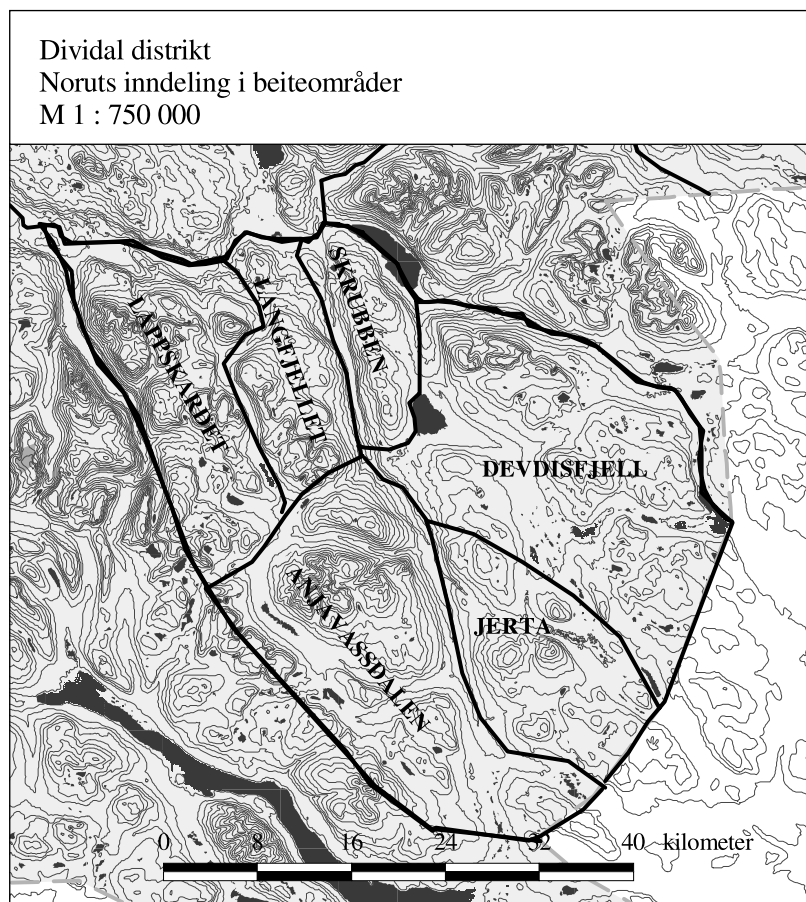
Betestillgångar

NORUT har genomfört en satellitbaserad granskning av beten för de delar av distriktet som är konventionsbeten. På samma sätt som för Altevatn, är distriktet uppdelat i flera delområden. En mindre del av distriktet är en del av "Kistefjellsområdet", och ingår i beskrivningen av Altevatns distrikt. De övriga sex delområdena är:

- Devdisfjell, (som här har en annan avgränsning än konventionsområdet)
- Jerta
- Anjavassdalen (som här har en annan avgränsning än konventionsområdet)
- Lapps karet
- Langfjellet
- Skrubben

I figur 2.6 är de olika delområdena avgränsade och hänger ihop med konventionsområdena

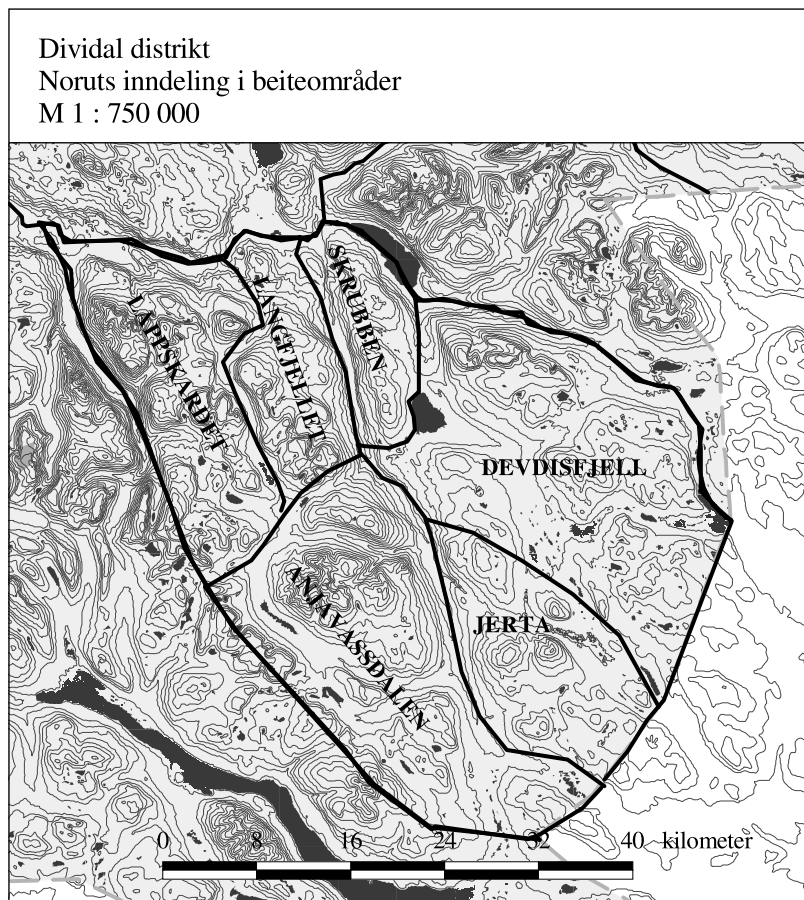
De tre områdena längst västerut (Skrubben, Langfjellet och Lapps karet) behandlas tillsammans och de tre övriga (Devdisfjell, Jerta och Anjavassdalen) för sig. På samma sätt som för Altevatn, har man bara tagit med en översikt över betestyper. Vidare är materialet bearbetat så att betestyperna är fördelade efter värde för respektive sommar- och vinterbete.

2.6. govva. NORUT bargu, Dieváidvuovddi boazoorohaga šattut ja guohtun lea árvvoštallojuvvon.

2.11. tabealla. Iešguđetlágan guohtunslájaid juohkáseapmi (%) Dieváidvuovddi orohaga nuorttabealde ja guovdu.

	Guohtunárvu		Dihto guovllut		
	Geassi	Dálvi	Devddevsárri	Jiarta	Ánjavuopmi
Mearritkeahces	*		0	0	0
Rabas čáhci, bodnečáhci	*		3	1	1
Ii-anihahtti, jiehki, jassa	*		17	6	17
Submi			19	7	18
Danaseanan, jeagil	1	2	3	5	6
Danaseatnamat	1	1	5	6	6
Rásseatnamat	2	0	3	1	7
Jeakkit	2	1	5	6	5
Veadáhat ráhppát	0	3	31	33	21
Danjas-/skierreguolbanat	1	2	10	21	22
Álmmehisšattot rássegobit	2	0	7	10	4
Rásseanan ja šattolaš gobit	3	0	6	8	6
Jassagobit	2	0	11	3	6
Šaddu			81	93	82
Šaddu ja ii-anihahtti			100	100	100
Árvvu oassi dálvi 2 ja 3			45	59	49
Árvvu oassi geassi 2 og 3			32	27	27
Areála km ²			605	182	376

Figur 2.6. NORUTs värdering av vegetation och bete i Dividals renbetesdistrikt

Tabell 2.11. Fördelning (%) av olika betestyper i östra och centrala delar av Dividals distrikt.

	Betesvärde		Delområde		
	Sommar	Vinter	Devdisfjell	Jerta	Anjavassdalen
Oklassat	*		0	0	0
Öppet vatten, grundvatten	*		3	1	1
Impediment, is, snö	*		17	6	17
Summa			19	7	18
Lavrik ljungskog	1	2	3	5	6
Ljungskog	1	1	5	6	6
Ångskog	2	0	3	1	7
Myr	2	1	5	6	5
Öppna kullar	0	3	31	33	21
Ljung-dvärgbjörkshed	1	2	10	21	22
Magra grässnölegor	2	0	7	10	4
Ångsmark och frodiga snölegor	3	0	6	8	6
Snölegor	2	0	11	3	6
Vegetation			81	93	82
Vegetation och impediment			100	100	100
Andel värde vinter 2 och 3			45	59	49
Andel värde sommar 2 och 3			32	27	27
Areal i km ²			605	182	376

Jierttas lea ii-anihahtii eanan unnáneamos. Duogášdieđuin oaidnit ahte muohtameari¹⁹ dihte dat šaddet erohusat. Mearri lea 7,1 ja 5 proseantta ollislaš areálas Devddevváris, Jierttas ja Ánjavuomis. Nu leage maid dái seammá stuora erohus jienja ja eatnama gaskka mii aiddo lea rahppasan jiehkki vuolde, iige leat šaddu, muhto báljes várra ja itkobealit eai daga ii-anihahtii eatnama oasi goabbelliige. Ánjavuomis lea muohta ábaida oarjjabeale guovlluin, ja guovllut leat sullalagaid Alddesjávrra davábeale (Buocagagas) guovlluiguin. Devddevváris leat fas davimusas jassaguovllut, ja dasto fas lulimusas leat jasat seammamađe go Jierttas. Vaikko vel Jiertta gáissát leatge gitta 1.500 m bm., lea goitge buoremuddui bievlan suoidnemánus. Doppe oainnat suddá fargga, go lea unnán bidjan muohttaga dálvet. Go árvoštallá aivvefal dan leatgo guovllus bálggosaikkat bohccuide, de dahká muohtadilli ahte muhtin eananoasit Devddevváris ja olles Ánjavuomis leat buoret geasseguovldilguohtumat go Jierttas.

Ovdalis namuheimmet ahte NORUT čuoldá guohtumiid 4 šládji. Jus guohtumiid smiehtá dán guovtti buoremus šlája ektui, gártet buorit guohtumat dahkat sullii 30 % visot dán golmma eananoasi ollislaš areálas. Buriid geasseguohtumiid mearri lea gitta 50 % rádjái Devddevváris ja Ánjavuomis ja Jierttas fas 59 %. Buot guovllut heivejit dálveguohtumin/jeagelguohtumin. Go leat nu ollu veadáhat ráhppát, gos bieggá bossu muohttaga, heivejit guovllut guođohuvvot maid dái dálvet, lassin go adnojit gidđat ja čakčat²⁰. Sihke Jiertta ja Devddevvári eanansiin lea seammá olu dát guohtunšládja go Gapmasis, Álddesjávrra orohagas. Romssabeale konvenšuvdnaguovlluin eai leat gostege ná ollu bieggagaikkohagat go dán golmma guovllus.

Go buohtastahtá dan golbma siskit eananguovllu golmmain oarjjabeale guovlluin (2.11. ja 2.12. tabealla), de lea buriid geasseguohtumiid mearri oalle ovtamađe dán guovlluin. Tabeallain eai liikká čájet eambbo šattuid meari. Dán iskkadeamis čájehuvvo ahte jasaidd mearri dat lea mii dagaha oarjjabeale eanansiid buoremussan geasseguovdil. Lassin muohttagii runoda dehe šaddu lea dán guovlluin mañnideappot daid nuppiid eanansiid ektui. Gažaldahkii galgá go geassejagis guođohit siskit guovlluid, vuolgá maid das ahte dáhttu go gáhttet jeageleatnamiid vai ii.

Dieváidvuovddi boazorohaga oarjjabeale guovl-

luin lea sihke eanemus ja unnáneamos ii-anihahtii eanan, muohta ja jiehkka. Cáváris leat unnimus, ja Geaivis lea 35 % (2.12. tabealla). Vuodđodieđuin čájehuvvo ahte muohta, jiehkka ja dat eanan mii aiddo lea rahppasan jiehkki vuolde, ja mas ii leat šaddu, dahket sullii 25 % Geaivis, ja Cáváris lea duššefal 1 %. Ná stuora oassi ii-anihahtii go Geaivis lea duššefal Čáhcevákkis, Rostu orohaga konvenšuvdnaguovllus. Goappaš guovlluin leat gáissát, ja fas Cáváris lea jalges vuollegit eanan. Go ovttagardánit geahččá muohtadilálašvuodaid, lea Geaivi buoret geasseeanan, go doppe leat buorit bálggosaikkat ja suodji divrriid áigge.

Oarjjabeale guovllut leat Dieváidvuovddi orohagas arvat earalárganat go orohaga eará guovllut, dannego buorit geasseguohtumat leat eambo, ja buriid dálveguohtumiid (rievttimielde buriid jeageleatnamiid) mearri lea unnáneappot. Eandalli Geaivis leat unnán buorit dálveguohtumat, 16 % olles areálas. Dainna čuoldinvugiin maid NORUT dagai Romssabeale konvenšuvdnaguovllus, ii čájehuvvo eará guovlluin ná vuollegis mearri. Erohusat oarjjabeale ja nuorttabeale dálveguovlluid gaskka, boahá vuosttažettiin das go bieggagaikkohagaid mearri leat iešguđetládje. Maid dái eatnamiid hápmi, topografiija, ráddje goas sáhtá guođohit Geaivi jeageleatnamiid. Obalohká sáhtá dadjat ahte dát eai šatta goassege adnot eambo lassin geasseguohtumiidda ja gaskaboddosaš guohtumin árračavčča. Earret fal soames vuovdeguovlluid Málteanu guvlui.

Go dán golbma guovllu geahčča oktan, lea eambo vuovdeeanan go orohaga eará guovlluin. Cáváris lea eanemus, nappo 58 % mearri. Iešalddis Dieváidvuovddis ja vuollegit eanansiin Øverbygdas lea eanas beahcevuovdi. Muhtin bákkiin vuovddis lea jeagil, eanemus Cáváris, mas lea 7 % jeagelšattolaš danseanan.

Go mihtida km² logu, lea Ánjavuomis eanemus jeagelšattolaš beahcevuovdi (23 km²). Eanas vuovdi lea vuollin Dieváidvuovddis. Ollislaččat lea orohagas 70 km² dákkár guohtun. Dasa lassin lea muhtin muddui vuovdi mas šaddá čáhpesmuorji ja jeagil, muhto eanas vuovdi lea almmatge soahkevuovdi, mas lea sarrit. Vaikko dáid ii sáhte dadjat leat buoremus dálveguohtumin, sáhttet dat liikká leat hui mávsolaččat go váilot eará guohtumat.

19. Nu movt daddjon lea analysa vuodđun okta satelihttagovva váldon suoidnemánu 1990.

20. Dán eaktun lea ahte guohtumat leat dábaláš buorit.

Impedimentandelen är lägst i Jerta. Bakgrundsmaterialet visar att denna skillnad mellan områdena beror på olika andel snö¹⁹. Andelen är på 7,1 och 5 % av totalarealen för respektive Devdisfjell, Jerta och Anjavassdalen. På motsvarande sätt är det lika stora skillnader mellan is och avsmältningsområden, medan skillnaden när det gäller kalfjäll och skugga inte har någon väsentlig betydelse för impedimentandelen. I Anjavassdalen finner man snö i synnerhet i de västra delarna av området och naturtypen hänger naturligt samman med motsvarande områden i norr för Altevatt (Kistefjellområdet). För Devdisfjell finns områdena med snö längst i norr, medan den sydligaste delen av detta område har samma snöförhållanden som Jerta.

Även om fjällen i Jerta går upp till 1 500 m.ö.h., så har man alltså en låg andel snötäckt mark i juli. Detta hänger först och främst ihop med snabb avsmältning på grund av lite nederbörd som snö under vintern. Om man enbart tar hänsyn till vind och kyla, gör snöförhållandena att delar av Devdisfjell och hela Anjavassdalen har ett bättre högsommarbete än Jerta.

Som tidigare nämnts har NORUT värderat betena i fyra klasser. Om man värderar betena i förhållande till de bästa klasserna, kommer andelen gott sommarbete att ligga på ca 30 % av totalarealen för alla tre delområdena. Andelen gott vinterbete ligger upp emot 50 % för Devdisfjäll och Anjavassdalen och 59 % för Jerta. Alla områden har alltså en potential som vinterbeten/lavbeten. Eftersom andelen öppna kullar är så hög, kommer områdena att kunna användas som bete under vintern förutom under vår och höst²⁰. Både Jerta och Devdisfjälls delområde har en lika hög andel av denna betestyp som Gamas i Altevattens distrikt. Ingen av de övriga delarna av konventionsområdena i Troms har lika hög andel öppna kullar som dessa tre områden.

Om man jämför dessa tre inre delområden med de tre västliga områdena (tabell 2.11 och 2.12) kan det se ut som andelen gott sommarbete är tämligen lika. Tabellerna tar emellertid bara hänsyn till vegetationen. Utifrån denna undersökning kommer det alltså att vara den höga andelen snö som gör att de västra delområdena har de bästa högsommarbetena. Förutom snön har de också en senare växtperiod än de andra delområdena. Frågan om sommarbete i de inre områdena kommer också att bero på om man

önskar att skydda lavbetesresurerna eller inte.

Delområdena i de västliga områdena av Dividalens renbetesdistrikt har både den största och minsta andelen impediment, snö och is i hela distriktet. Skrubben ligger lägst, medan Lapps karet har en andel på 35 % (tabell 2.12). Grundmaterialet visar att snö, is och avsmältningsområden är ca 25 % i Lapps karet, medan det bara är 1 % i Skrubben. Bland konventionsområdena är det bara Vassdalen i Rostas distrikt som har samma höga andel som Lapps karet. Bägge dessa områden har ett utpräglat alpint landskap, medan Skrubben är ett slätt lågfjäll. Om man enbart tittar på snöförhållandena är därför Lapps karet ett gott högsommarbete med goda vindförhållanden och skydd mot insekter.

Det är en markant skillnad mellan de västra områdena och resten av Dividals distrikt i och med att andelen gott sommarbete är större, och andelen gott vinterbete (egentligen gott lavbete) är lägre. I synnerhet Lapps karet har en relativt låg andel gott vinterbete med 16 % av totalarealen. Med den uppdelning som NORUT har gjort av konventionsområdena i Troms, är det inga andra som har så låg andel. Skillnaden mellan de västliga och östliga vinterområdena är i synnerhet skillnaden i öppna kullar. I praktiken utgör topografin dessutom en begränsning för när man kan använda lavbetena i Lapps karet. I huvudsak kan man säga att de aldrig kommer att kunna bli något annat än ett tillskott till sommarbete och övergångsbete under tidig höst. Undantaget är delvis skogsområdena ner mot Måselva.

Om man ser de tre områdena som ett, är andelen skog betydligt större än för de övriga delarna av distriktet. Skrubben ligger högst med en andel av 58 %. I själva Dividalen och de lägre liggande områdena från Øverbygd till Bardufoss är skogen delvis furudominerad. En del av denna skog har lavbete, störst andel i Skrubben med 7 % lavrik ljungskog.

Mätt i km² är det Anjavassdalen som har störst andel öppen furuskog med lav (23 km²). Det mesta av denna skog ligger nere i själva Dividalen. Totalt för hela distriktet är det ca 70 km² av denna betestyp. Dessutom finns det en del skog av kråkbärsristyp som har lav, men det mesta av skogen i dessa områden är ändå björkskog med blåbärsris. Även om det inte kan anses som de bästa vinterbetena, kan det ha avgörande betydelse när man saknar andra alternativ.

19. Som tidigare nämnts bygger analysen på en satellitbild från juli 1990.

20. Detta gäller under förutsättning att betena befinner sig i ett någorlunda gott tillstånd.

2.12. *tabealla. Iešguđetlágan guohtunšattuid juohkáseapmi (%) Dieváidvuovddi oarjjabeale osiin.*

	Guohtunárvu		Dihto guovllut		
	Geassi	Dálvi	Cávárri (Skrubben)	Loapmegeahči	Geaiviguovlu
Mearritkeahces	*	*	0	0	0
Rabas čáhci, bodnečáhci	*	*	7	1	1
ii-anihahhti, jiehkki, jassa	*	*	2	17	35
Submi			9	18	36
Danjasvuovdi, jeagil	1	2	7	4	2
Danjasvuovdi	1	1	22	17	13
Rásseeatnamat	2	0	29	15	13
Jeaggi	2	1	4	4	3
Veadáhat ráhppát	0	3	11	12	9
Danjas-/skierreguolbanat	1	2	11	9	5
Álmmehis rássejassagobit	2	0	1	3	3
Rássečohkiidus ja suhkkes jassagobit	3	0	5	9	7
Jassagobit	2	0	1	8	9
Šaddu			91	82	64
Šaddu ja ii-anihahhti			100	100	100
Árvvu oassi dálvi 2 og 3			29	25	16
Árvvu oassi geassi 2 og 3			41	39	35
Areál km ²			113	182	322

NORUT lea árvoštallan ahte maiddá oarjjaleamos jeagelguohtumat leat viehka garrasit guhtojuvvon/guorban. Cávári várreanamiin daddjojedje eatnamat leat oalát guorban, ja fas Dieváidvuovddis árvoštallui jeagil leat unnán dehe gaskamuttolaččat guhtojuvvon.

Oktiigeassu

Jus ekologijja bidjá guohtuma vuodđun, berrešii orohat eanemusat guođohit oarjjabeale eananosiid geasset. Nuorttasguvlui Devdjesjávrris, dat nuortabeale eananoasit ja guovdu, heivejit dábálaččat adnot gidđa-, čakča- ja/dehe árradálvejagi guohtumin. Sáhtášii dadjat ahte dáid guovlluid berre atnit gaskajohtolahkan gaskal dálvejagi nuorttabeale eatnamiid ja geassejagi oarjjabeale eatnamiid. Devdjesvári konvenšuvdnaguovllus leat dákkár guohtunšlájat, eaige leat nu heivvolaččat geasseguohtumin go dat eananoasit mat leat Dieváidvuovddi oarjjabealde.

Leat leamaš veahá riiddut Dieváidvuovddi guohtumiid geavahemiin. Riidu čuožžilii go norggabeale eiseválddit adde lobi Romssabeale boazoeaiggiidida guođohit orohagas daid áigodagaid go Lávnnjetvuomi ja Sárevuomi ealuin ii leat guođohanvuogiatvuoha guovlluin konvenšuvnna vuodul.

Riiddu fágalaš vuodđun lea ahte vahágahttágo dat čearuid guođohanvuogiatvuoda jus dálvet guođohuvvojit guovllut. Duogášin lei jagi 1964 Boazoguohtunkommišuvdna mii oaivildii ahte dálvet lei vejolaš guođohit guovllu (áššeovdasteddjiin lea goabatlágan oaivil boazolohkui). Seammás lei Lávnnjetvuomi ja Sárevuomi guođohanvuogiatvuoha guovlluin ráddjejuvvon guođohanáigodaga geažil. Lávdegoddi lea

iežas barggu árvoštallan dan láhkái ahte sin bargun lea árvoštallat, beroškeahhtá ovdalit mearrádusain, ahte leago guovttegeardde guođoheapmi doaibmateknihkalaččat ja biologalaččat dohkkehahti.

Dieváidvuovddis leat muhtin báikkít mat eai heive bievlaguohtumin. Jus dálveguohtuma ráddje duššefal dáidda báikkiide, de ii leat prinsihpas guovttegeardán guođoheapmi, vaikko vel guokte goabbat siidda guođohitge doppe goabbat áiggi jagis. Guovllut leat gáržžit, ja danne leage várre ahte maiddá eará guovllut guođohuvvojit. Man muddui dát gártá váttisvuohatan, lea veahá boazologu duohken. Dávjá lea sidjiide, geat dákkár guovlluid guođohit dálvet, heajumus dán dáfus.

Guovttegeardán guođoheapmi gártá váttisvuohatan jus muhtimat guođohit ealuideaset dálvet dain eatnamiin maid nubbi siida lea seastán iežas ellui eará jahkeáigái. Dieváidvuovddis sáhtá leat hui vejolaš šaddat nu ahte muhtin siiddat guođohit dálvet earáid gidđajagi guohtuneatnamiid. Go dákkár doaibmaváttisvuodát leat, bidja fágálávdegoddi vuodđun ahte ii leat heivvolaš go guokte siidda guođohit seammá areálaid Dieváidvuovddis goabbat áigodahkii.

Fágálávdegoddi lea maiddá árvoštallan vejolašvuoda ahte ráddjet dihto eananosiid orohagas dálveorohahkan. Dákkár čoavddus váikkuha sakka guoskevaš čearuide. Sii masset guohtuneatnamiid dálá eatnamiid ektui. Dasa lassin leat jeagelguohtumat garrasit guorban, ja dušše dát eatnamat aktonassii eai leat doarvái buorit dálveguohtumin, ovdalgo guhká leat beassan šaddat. Nu movt siiddat dál johtalit dán guovllus, lea váttis caggat bohccot guohtumis das

Tabell 2.12. Fördelning (%) av olika betestyper i de västliga delarna av Dividal.

	Betesvärde		Delområde		
	Sommar	Vinter	Skrubben	Langfjell	Lappskaret
Oklassat	*	*	0	0	0
Öppet vatten, grundvatten	*	*	7	1	1
Impediment, is, snö	*	*	2	17	35
Summa			9	18	36
Lavrik Ljungskog	1	2	7	4	2
Ljungskog	1	1	22	17	13
Ångskog	2	0	29	15	13
Myr	2	1	4	4	3
Öppna kullar	0	3	11	12	9
Ljung-/dvärgbjörkshed	1	2	11	9	5
Magra snölegor med gräs	2	0	1	3	3
Ång och frodiga snölegor	3	0	5	9	7
Snölegor	2	0	1	8	9
Vegetation			91	82	64
Vegetation och impediment			100	100	100
Andel värde vinter 2 och 3			29	25	16
Andel värde sommar 2 och 3			41	39	35
Areal i km ²			113	182	322

Enligt NORUTs värdering är lavbetena också i de västligaste områdena delvis hårt avbetade. För kalvfjällsområdena i delområdet Skrubben fick det bedömningen avbetat, medan betet nere i Dividalen bedömdes som lite eller måttligt avbetat.

Sammanfattning

Om man anlägger betesekologiska aspekter, bör grundtanken vara att de västliga delarna av distriktet användes som sommarbete. De östliga och centrala områdena från Devdjesjävri och österut, kommer normalt att ge en god grund för vår-, höst- och/eller tidigt vinterbete. I huvudsak kan man därför säga att dessa områden bör vara en del av ett mellanområde mellan östliga vinterbeten och västliga sommarbeten. Devdisfjällets konventionsområde domineras av denna betestyp, och har sämre förutsättningar för sommarbete än områdena väster om Dividal.

Det har funnits en del konflikter om användningen av beten i Dividal. Konflikten har sitt ursprung i att norska myndigheter har gett renägare från Troms rätt till bete i distriktet utöver de tider då renägarna från Lainiovuoma och Saari vuoma har betesrätt enligt konventionen.

Den speciella orsaken till konflikten är huruvida vinterbetet skadar samebyarnas betesrätt i området. Utgångspunkten har varit att 1964 års renbeteskonvention ansåg att det existerade en vinterkapacitet (parterna hade olika uppfattning om det korrekta renantalet). Samtidigt begränsade betestiderna Lainiovuomas och Saari vuomas rättigheter att utnyttja området. Utskottet har sett det som sin uppgift, oavsett tidigare beslut, att värdera om ett sådant dubbelt bete

är försvarligt ur renskötseltekniska och biologiska aspekter.

Delar av Dividal är inte lämpliga att utnyttja som barmarksbete. I de fall där användningen vintertid begränsar sig till dessa områden, kommer man i princip inte att ha dubbelt bete, även om två olika grupper utnyttjar distriktet under olika perioder. Detta är små områden, så det finns därför en risk att också andra områden kommer att användas. I vilken grad detta blir ett problem, är delvis en fråga om antalet djur. Ofta kommer det att vara de som har vinterbete i sådana områden som har den största olägenheten.

Problemet med dubbelt bete uppstår i synnerhet där en grupp vinterbetar i ett område som någon annan part sparar, för att själv kunna utnyttja under andra årstider. I Dividalen är det i synnerhet aktuellt att vinterbete förekommer i andra gruppers vårbetesområden. Utifrån denna typ av renskötselproblem drar saktuskottet slutsatsen att det inte är lämpligt att två parter använder samma areal i Dividalen till olika säsongsbeten.

Saktuskottet har också bedömt möjligheten att avgränsa speciella delar av distriktet för att utnyttja detta som vinterbete. En sådan lösning har uppenbara negativa konsekvenser för de berörda samebyarna. De kommer i så fall att förlora betesområdena i förhållande till dagens situation. Dessutom är lavbetena starkt nerslitna, och det är därför inte något gott alternativ som det enda vinterbetet, förrän efter lång tid i träda. Såsom driftsförhållandena är i området är det vanskligt att undgå att renar från omkringliggande områden betar i dessa områden under andra säsonger. En sådan lösning skulle därför skapa konflikter. Slut-

birra eará áigodagain. Dákkár čoavddus dagahivččii riidduid. Ollislaš árvoštallama vuodul ii sáhte fágálávdegoddi ávžžuhit dán čovdosa.

Fágálávdegoddi rávve ahte Romssabeale boazo-eaiggádat eai šat galga beassat guođohit dálvet Dievaidvuovddi konvenšuvdnaguovllus. Jus dát guođohanvuogiatvuohtha heaittihuvvo, báhcá fágálávdegotti oaivila mielde duššefal okta vejolašvuohtha odđa dálveguohtumiidda. Dat lea Norrbottenis, ja eandalii Lávnnetjuomis. Dát čoavddus dávista guovllu árbevirolaš ja ollislaš guohtungeavaheapmái.

Árvoštallon lea ahte leago dárbu áidut Rostuvuovddis, ja dan birra logat eambo Rostu orohaga oktavuodas.

2.2.2 Lávnnetjuomi čearru

Areála ja doaimadilálašvuodát

Čearus lea 54 boazodoallu, geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku ii leat čearuid nammii juhkkjuovvon, muhto lánkaásahusas daddjo galgat 36 500 bohcco oktiibuot čuovvovaš čearuide: Geaggán, Lávnnetjuopmi, Sárevuopmi ja Dálbma. Čielggadeamis nudaddjon “Renbetesmarkerna. SOU 1966: 12” evttohuvvo Lávnnetjuopmái 10 500 bohcco. Čearu rájit ja guohtunbáikkid iešguđetge jagiáigái oaidnit 2.9 kártagova. Lávnnetjuomis eai leat ránnjáčearut maiguin guođohit oktasaš eatnamiid, earret dálveguohtumiid nuorttabealde “lappmarksgränsen”. Dát guovlu gullá Muoná konsešuvdnačerrui. Dat miellidubuktá ahte čearut atnet guovllu sihke bievla- ja dálveguohtumin. Davil leat čuovvovaš báikkid lundolaš rádjain: Rostujávri, Rostueatnu ja Lávnnetjuoga bajitoassi. Das nuorttas váilu lundolaš ráđji davábealde. Boazoáidi lea ceggejuovvon Rostujávri ja Idjávri gaskka caggat bohccuid mannamis davábeale ráji rastá bievlan ja árradálvi. Lulábealde eai leat lundolaš rájit. Amas lulábeale ribahit bohccuid rastidit ráji bievlan ja skábman, lea ceggejuovvon áidi mii lea gittalaga konvenšuvdnaáiddin norggaráji guora ja manná geidnui 396 davábealde Bajit Sohppora. Dálveguohtumis birge lundolaš rájit haga dannego guođohemiin bearráigeahččá ealu. Dálveguohtumis, nuorttabealde “lappmarksgränsen” eai leat mearriduvvon rájit.

Čearu eallu lea ovtas bievlla áiggi. Dálvesiidat masttaduvvojit njukčamánuš ja eallu mannagoahtá várrái. Riikaráđje guora guođohit miessemánnui ealu amaset bohccot mannat Norgga beallái. Dálvesiivvus goalhjadit ráđje guora ránnjáčearuid bealde, dábálaččat miessemánu-geassemánu molsumii. Giđđaguohtumat leat Rostujávri – Ittevári ávssasa oarjja bealde. Eanas giđđaguohtumat leat Norgga bealde. Báriskuot-

tetáiggi leat ealuin giđđaguohtuma vuollegis eatnamiin, eanas oarjja(lulá)beale eatnamiin. Suoidnemánu merkot misiid Cievcasjávri gárddis, ja doppe leage čearu geasseorohat. Geasseguohtumat leat Devddevári birrasiin ja nu leatge dat Norggas. Giđdat, geasset ja árračavčča guođohuvvo Devddevári. Eallu lea veaidnalis čakčamánu álgui, ovdalge čohkkejit ja bidjet gárdái Buolzajávriis árranjuovvama dihte. Čakčamánu gaskkamuttus doalahit ealu čakčaguohtumiin, mat leat visot ruotabeale várreguovlu, ja vuovde- ja jeaggeeatnamat geidnui 396. Rátkimat álget golggohtamánu-skábmamánu ja dalle rátket dálvesiidde. Dan dahket Buolzajávri gárddis loahpageahčen skábmamánu dehe juo juovlamánu álggus. Čearu rátká dábálaččat 7 dálvesiidii, muhto manemus jagiid leat rátkán dušše golmma dálvesiidii. Dat dahkkui dannego dálveguohtuma nuortta beale eatnamiid ii leat sáhtán atnit. Siiddat johtet dálveguohtumiidda árbevirolaš vugiin. Dálveguohtumat leat nuorttabealde geainnu 396 gitta “lappmarksgränsenii”, ja gaskal Lávnnetjuoga ja Durdnosjuoga nuorttabeale “lappmarksgränsen”. Dálveguohtumat “lappmarksgränsen” duohkái adnojit juohke jagi gitta dassážiigo eallu vuolggadišgoahtá oarjjas/alás.

Guohtun

Lávnnetjuomi čearu guohtuma šaddošlájaid juohkáseapmi (2.13. ja 2.14. tabealla).

2.13. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagellallji goahccevuovdi	2,6	0,3
Seamullallji/urtavallji goahccevuovdi	22,7	2,6
Jeagellallji soahkevuovdi	0	0
Seamullallji/urtavallji soahkevuovdi	72,8	8,4
Čáhccás šattohis jeaggi	0,8	0,1
Čáhccás šattolaš jeaggi	0	0
Goike bovdnajeaggi	15,7	1,8
Goike šattolaš jeaggi	0,1	0
Danas/goike guolban	425,2	49,2
Varas guolban	183,7	21,3
Njuoskasit rásseeanan	9,2	1,1
Goikasit rásseeanan	–	–
Siedgarohtu	7,2	0,8
Jassa/Jieknja	60,4	7,0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuovvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeeanan	54,9	6,4
Eará eanan (kulttoreanan)	0,5	0,1
Itkobealli/Mearritkeahtes	8,2	1,0
Submi nettoareála	864,0	

satsen blir att sakutskottet därför vill avråda från en sådan lösning.

Sakutskottet avråder från att renägare i Troms får fortsatta rättigheter till vinterbete i konventionsområdena i Dividal. Om denna betesrätt upphävs föreligger det, enligt sakutskottets mening, bara en möjlighet för nya vinterbeten. Det är i Norrbotten, företrädesvis i Lainiovuoma. Detta skulle vara en lösning som stämmer väl överens med traditionell och enhetlig användning av beten i området.

Behovet av stängsel i övre delen av Rostadalen bedöms under Rostas distrikt.

2.2.2 Lainiovuoma sameby

Areal och driftsförhållanden

54 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är inte preciserat på samebynivå, utan angivet enligt gällande föreskrifter som totalt antal på 36 500 renar för samebyarna Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma. Föreslaget normalt renantal i "Renbetesmarkerna. SOU 1966:12" för Lainiovuoma är 10 500 renar. Samebyns gränser och årstidsland framgår av **karta 2.9**. Lainiovuoma har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar, förutom de delar av vinterlanden som ligger öster om lappmarksgränsen. Detta område ligger inom Muonio koncessionsameby vilket medför att området blir nyttjat både som barmarks- och vinterbete av skilda samebyar. I norr bildar Rostujávri, Rostueatnu och översta delen av Lainioälv en naturlig gräns, vidare österut saknas naturlig gräns i norr. Renstängsel har uppförts mellan Rostujávri och Idijärvi för att förhindra renströvning över den norra gränsen under barmarkstid och förvintern. I söder saknas helt naturliga gränser. För att förhindra renströvning över gränsen i söder under barmarkstid och förvintern har stängsel uppförts som ansluter till konventionsstängsel vid norska gränsen och sträcker sig ner till väg 396 norr om Övre Soppero. Nere på vinterlanden är avsaknad av naturlig gräns hanterbar då renarna hålles under kontrollerad betesgång. I vinterlanden öster om lappmarksgränsen saknas fastställda gränser.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarkperioden.

Vinterhjordarna blir vanligen sammanblandade under mars månad och renarna börjar dra sig upp till fjällområdet. Bevakning sker längs riksgränsen fram till maj för att förhindra strövning till Norge. Bevakning av gränserna mot grannsamebyar sker så länge snöföret består, vanligen kring månadskiftet maj-juni. Vårlanden är väster om linjen Rostujávri-Ittevárri. Större delen av vårbetesområdet ligger på

norska sidan. Huvudkalvningslandet är de låglänta delarna av vårlandet i stort de sydvästra delarna av området. Kalvmärkning sker under juli vid anläggningen i Cievcasjávri, där samebyn har sitt sommarviste. Sommarlandet utgörs av betesområdet Devdisfjellet och ligger således helt i Norge. Betesområdet Devdisfjellet nyttjas under våren, sommaren och förhösten. Renarna går under fri betesgång fram till början av september, då hjorden samlas till anläggningen vid Buolcajávri för tidig höstslakt. Från mitten av september hålls renarna på höstmarkerna, som är hela svenska fjällområdet samt skogs- och myrlandet ner mot väg 396. Vid månadskiftet oktober-november påbörjas samlingsarbeten för uppdelning i vintergrupper, som sker vid anläggningen i Buolcajávri i slutet av november eller början av december. Normalt bildar byn sju vintergrupper, på senare år har man endast delat upp i tre vinterhjordar. Orsaken härtill är att de östra delarna av vinterlanden inte kunnat nyttjas. Flyttning till vinterlanden sker på traditionellt vis. Vinterlanden sträcker sig österut från väg 396 ner till lappmarksgränsen samt området mellan Lainio älv och Torneälven öster om lappmarksgränsen. Vinterbetesområdet ner till lappmarksgränsen nyttjas årligen in i mars månad då renarna börjar dra sig västerut.

Betestillgångar

Fördelningen av Lainiovuoma samebys betesresurser framgår av **tabell 2.13 och 2.14** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 2.13. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	2,6	0,3
Mossrik/örtrik barrskog	22,7	2,6
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	72,8	8,4
Blöt mager myr	0,8	0,1
Blöt frodig myr	0	0
Torr mager myr	15,7	1,8
Torr frodig myr	0,1	0
Skarp/torr hed	425,2	49,2
Frisk hed	183,7	21,3
Örtäng	9,2	1,1
Gräs	–	–
Buskmark	7,2	0,8
Snö/Is	60,4	7,0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	54,9	6,4
Övrig öppen mark	0,5	0,1
Skugga/Oklassat	8,2	1,0
Summa nettoareal	864,0	

2.14. *tabealla. Gaskajohtolat*

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	23,8	1,5
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	7,7	0,5
Jeagelvallji soahkevuovdi	86,7	5,3
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	341,0	20,9
Čáhccás šattohis jeaggi	96,5	5,9
Čáhccás šattolaš jeaggi	57,0	3,5
Goike bovdnajeaggi	31,4	1,9
Goike šattolaš jeaggi	53,9	3,3
Danas-/goike guolban	550,8	33,7
Varas guolban	113,3	6,9
Njuoskasit rásseeanan	10,9	0,7
Goikásit rásseeanan	91,2	5,6
Siedgarohtu	92,2	5,6
Jassa/Jiekna	0,1	0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvo guovllut	0,2	0
Juovat ja geađgeanan	77,6	4,7
Eará eanan (kulttoreanan)	0,7	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 634,8	

Čearus lea 295,7 km² ruonasšaddu geasseguohtumiin ja 767,2 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat lea seammá go čearu čakčaeanan. Geasseatnama ruonasšaddu lea eanas varas guolban (183,7 km²) ja seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (72,8 km²). Dát šaddošlájat gokčēt 30 % geasseguohtumis. Go rásseguolban ii dulkojuvvo satelihttagovain, de dulkojuvvojit viiddis rásseatnamat “danas/goike guolban”-šládji geasseguohtumiin. Geasseguohtumiid ruonasšattut leat meroštallon unnáneabbun go dat leat. Geasseguohtumat leat árvvoštallon dáinnalágiin buorebun go duodaid leat, dannego leat ollu seamulvallji/urtavallji soahkevuovddit ja rásseatnamat eai registevuvvo. Erenoamážit loahpas geasi go idjagálat álget, leat guohtumat buorit go boazu guohtu seamul- urtavallji soahkevuovddis. Dasa lassin lea 49 % jeageleanan geasseguohtumiid nettoareálas. Jeageleanan lea dulkojuvvo leat viidábun go dat oba leage, dan seammá meari mielde leat maid rásseatnamat meroštallon eambo go leat, satelihttagovaid váilevašvuoda geažil. Guovllus lea almmatge viddis jeageleatnamat gidđa- ja čakčaguohtumis. Dálkkádagaid dáfus sáhtá gidđaguohtumiid gohčodit gidđadálveguohtumin.

Gaskajohtolaga ruonasšaddu lea areála dáfus mihá viidát go geasseguohtumis. Guovllu ruonasšattut leat seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi, 21 % nettoareálas. Gaskajohtolaga ruonasšattu kvalitehta lea seammá buorre go geasseguohtuma ruonasšaddu manni-geasi. Dán guovllus váilot várre-atnamat bálganbáikin, ja danne ii sáhte guovllus guođohit liehmun geas-

seguovdil. Gaskajohtolagas leat hui viiddis jeageleatnamat, nappo 661,3 km² jeagil, mii lea 41 % nettoareálas. Dáppe guođohuvvo čakčat, skábman ja gidđadálvi. Dáidda guovlluide sáhtá johtit, jus dálvet hedjona guohtun.

Lávnnetjuomi dálveguohtumis lea 93,5 km² jeageleanan bajábealde “lappmarksgränsen”. Vulobealde “lappmarksgränsen” lea maid 53,5 km² jeageleanan, maid čearru guođoha ovttas eará čearuiguin. Dálveguohtumis lea hui unnán jeageleanan. Čearru ferte gaskajohtolaga jeageleatnamiin guođohit oalle ollu, amas goaridit nuorttabeale guohtumiid. Ii leat registevuvvon man ollu leat muorračuohpahagat.

Geasseguohtumiin ja gaskajohtolagas lea unnán ii-anahahti oassi, geađgeanan. Geasseguohtumis lea 54,9 km² ii-anahahti, 6,4 % geasseguohtuma nettoareálas. Gaskajohtolaga logut leat 77,6 km² ja dat lea 4,7 %. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 11,1 % badjelis 1 000 m bm. Gaskajohtolagas váilot areálat mat leat badjel 1 000 m bm, go dušše 0,6 % guovllu nettoareálain lea dán badjelis. Lávnnetjuomis váilot alla várre-atnamat ruotabealde mat adnošedje liehmu dálkin. Geahča 2.9–2.13 kártta. Mii oaidnit 2.12 ja 2.13 kárttas šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Lávnnetjuomis váilot gidásgeasi- ja geasseguovdil-guohtumat ruotabealde. Maiddái gidđaguohtumat, mat leat buorit, leat vátnásat ruotabeale várreguovlluin, dannego jalges eatnamis ii leat goaivvis, go muohtagovččas lea dásset ja adjána bievlat. Čearus lea baicca manničakkii ja skábmaguohtun valljis viiddis vuollegis eatnamiin. Dálvejagi eatnamat leat oalle gáržžit. Lávnnetjuopmi dárbbáša geasseguohtumiid ja ábaida gidđaguohtumiid norggabealde. Almmá norggabeale guohtuneatnamiid ii leat vejolaš jođihit várreboazodoalu Lávnnetjuomis.

2.2.3 *Fágalávdegotti evttohus*

Meavki – Dieváidvuovdi – Lávnnetjuopmi

1. Lávnnetjuopmi, Devddevári, Meavki, Stuoarjára leat okta ollisvuohpa. Fágalávdegoddi evttoha ásahtit oktasašdoalu gaskal Lávnnetjuomi ja Devddevári/Meavkki/Nieidavuovddi/Sálašvákki. Dalle lea vejolaš sirdit davvelii, ja doppe guođohit eanemus, nu ahte atnu sirdo davvelii. Áidi berre huksejuvvo Rostujávrris ja Rostuávžži bajágeahčái.
2. Fágalávdegoddi evttoha Devddevári konvenšuvd-naguovllun Lávnnetjuopmái nu movt jagi 1972 konvenšuvnnas. Meavki oazžu konvenšuvd-naguovllu Ruotas mii vástida Devddevári dálveguohtumiidda.

Tabell 2.14. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	23,8	1,5
Mossrik/örtrik barrskog	7,7	0,5
Lavrik björkskog	86,7	5,3
Mossrik/örtrik björkskog	341,0	20,9
Blöt mager myr	96,5	5,9
Blöt frodig myr	57,0	3,5
Torr mager myr	31,4	1,9
Torr frodig myr	53,9	3,3
Skarp/torr hed	550,8	33,7
Frisk hed	113,3	6,9
Örtäng	10,9	0,7
Gräs	91,2	5,6
Buskmark	92,2	5,6
Snö/Is	0,1	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0,2	0
Block- och hållmark	77,6	4,7
Övrig öppen mark	0,7	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 634,8	

Samebyn disponerar över 295,7 km² grönbetesvegetation inom sommarlandet och 767,2 km² i mellanområdet. Mellanområdet är detsamma som samebyns höstland. Grönbetet inom sommarområdet består till övervägande del av frisk hed (183,7 km²) och mossrik/örtrik björkskog (72,8 km²). Dessa vegetationstyper täcker 30 % av sommarbetesmarkerna. Eftersom gräshed inte tolkas ur satellitscenerna, klassas betydande arealer gräsmark till gruppen skarp/torr hed inom sommarlandet. Grönbetet blir därför underskattat vid redovisningen av vegetationen inom sommarbetesområdet. På grund av förhållandevis hög andel mossrik/örtrik björkskog och att gräsmarker inte redovisats blir bedömningen att sommarbetet är av tämligen god kvalitet. Särskilt under senare delen av sommaren när nattsvalka börjar uppträda är betet av god kvalitet då renarna kan nyttja den moss- och örtrika björkskogen. Vidare finns lavvegetation på 49 % av sommarlandets nettoareal. Lavvegetationen är i samma grad överskattad som gräsmarkerna är underskattade på grund av satellitbildernas begränsning. Trots detta finns stora lavbetesresurser i området som nyttjas under våren och hösten. Vårnyttjandet kan av klimatskäl även klassas som vårvinterbete.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt betydligt större än sommarlandets. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog, som utgör 21 % av nettoarealen. Kvalitativt är mellanområdets grönbete under senare delen av sommaren fullt i nivå med sommarlandets. Däremot är området inte möjligt att nyttja under högsommarens värmeperioder då höjdlägen helt saknas. Mellanområdet har mycket stora lavbetestillgångar, nämligen 661,3 km² vegetation med lavbete, motsvarande 41 % av områdets nettoareal. Detta bete nyttjas under hösten, förjulsvintern och vårvintern. Vid dåliga betesförhållanden på vin-

terlanden nyttjas fjällområdets lavbete över hela vintern.

Lainiovuoma disponerar över 93,5 km² lavbete på vinterlanden ovan lappmarksgränsen. Nedanför lappmarksgränsen finns ytterligare 53,6 km² lavbete som samebyn disponerar gemensamt med andra samebyar. Tillgången på lavmarker inom vinterlanden är mycket knapp. Samebyn är hänvisad till att nyttja lavbetet i mellanområdet i stor utsträckning för att östra delarna av betesområdet inte skall belastas för hårt. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är låg både inom sommarlandet och mellanområdet. Av sommarlandet utgör 54,9 km² stenimpediment, motsvarande 6,4 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 77,6 km² respektive 4,7 %. Av sommarlandets nettoareal ligger 11,1 % över 1 000-meters nivån. Mellanområdet saknar i praktiken arealer över 1 000-meters nivån, eftersom endast 0,6 % av områdets nettoareal ligger ovanför 1 000-meters nivån. Lainiovuoma saknar således höjdlägen för värmeperioder på svensk sida. Se karta 2.9–2.13. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 2.12 och 2.13.

Sammanfattning

Lainiovuoma saknar tillgång till för- och högsommarbete på svensk sida. Även förutsättningar för gott vårbete är begränsade på det svenska fjällområdet eftersom den flacka terrängen ger ett jämnt snötäcke och därmed bildas barfläckar mycket sent på våren. Däremot har samebyn mycket god tillgång på senhöst- och förvinterbete på det vidsträckt lågfjällsområdet. Vinterbetet nere i skogslandet är mycket begränsat. Lainiovuoma är helt beroende av sommarbete på norsk sida och i hög grad av vårbete. Utan tillgång till betesområde i Norge saknas förutsättningar för traditionell fjällrenkötsel inom Lainiovuoma.

Förslag

Lainiovuoma får betesrätt inom betesområde i Norge som nyttjas under våren och hela barmarksperioden.

2.2.3 Sakutskottets förslag

Mauken – Dividalen – Lainiovuoma

1. Området Lainiovuoma, Devdisfjället, Mauken, Andersdalen och Tromsdalen är en helhet. Sakutskottet föreslår att Lainiovuoma och Devdisfjället/Mauken/Andersdalen/Tromsdalen etablerar samdrift. Detta möjliggör en vestligare drift. Ett stänsel bör byggas från Rostajaure till övre delen av Rostadalen.
2. Sakutskottet föreslår att Lainiovuoma har ett konventionsområde Devdisfjället enligt konventionen 1972. Mauken har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige som motsvarar vinterbetesressursen i Devdisfjället. Ett stänsel bör byggas från Rostajaure till övre delen av Rostadalen.

2.3 Stálonjárgga – Álddesjávrrí – Sárevuomi guovllut

2.3.1 Stálonjárga boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Geahča 2.6. kárttamildosa. Orohaga lulábeale rádjii manná Setermoenis Njuorjovuopmái (Giellasiin oktasáš rádjii). Oarjjás manná Dyrøysundet ja Solbergfjorden mielde. Davil manná Ráisavutnii ja das Ráisajávrrí mielde, Áisajávrrí ja Áisajoga mielde dasságo jogat mannet oktii Málateanuin. Nuorttal čuovvu rádjii Málateanu ja Beardujoga Setermoenii. Davil lea orohagas oktasášrádjii Fagerfjell orohagain, ja nuorttal lea rádjii Álddesjávrrí orohahkii. Nuorttadavil lea orohaga rájis oanehis bihttá oktasáš rádjii Meavkki orohagain. Orohaga viidodat lea 1.004 km².

Stálonjárga guođoha muhtin eatnamiid Álddesjávrrí orohagas dálvet. Dáid rádjeváttisvuodáid čilget Álddesjávrrí orohaga vuolde.

Guovllustivra lea orohahkii addán lobi guokte dálvvi (1998/99 ja 1999/00) johtit Fagerfjell orohahkii muhtin raje ealuin. Orohat váldui orohatjuohkimii mielde jagis 1991. Boazodoallostivra dagai mearrádusa jagis 1992 ja mearridii orohaga galgat adnot dálveorohahkan ja alimus boazolohku galggai leat 400 bohcco. Dát várrejuvvui Davvi-Sázzái ja galggai geahččaluvvot orohahkan 5 jagi áigodaga. Orohaga eai váldán atnui, ja mannil jagi 1998 lea Stálonjárga geavahan orohaga. Viidodat lea 457 km².

Fagerfjell lea Stálonjárgga ja Meavkki gaskkas, muhto almmatge lea nu ahte dat njárga, mii lea oarjjabealde Rossfjordvatnet, ii gula orohahkii. Go livččii gullan Stálonjárgii, de livčče leamaš oalle buorit rájii. Jus earát galget dan atnit, sáhttet ealut masttadit go bohccot rasttidit rájii Áisajoga ja Ráisavuona gaskka. Lea erenoamážit Fagerfjell lulábeale oassi mii lundolaččat lea oktan duovdan Stálonjárggain. Man stuora váttisvuotahan dát gártá, lea gitta gažaldagas oazžu go Stálonjárga dohkálaš dálveguohtumiid olgobealde dálá orohaga.

Jagi 1919 boazoguohtunkonvenšuvnna lei eanas oassi Stálonjárggas geasseorohahkan. Duovdagat davábealde Skuoddojoga – Skuoddovuovddi eai gullan orohahkii. Jagis 1949 ii lean šat geasseorohahkan. Dálá orohatrádjii mearriduvvui jagis 1963. Stálonjárgga oarjjabeale eananoasit leat dál muhtin muddui sierra oassin orohagas. Orohagas eai leat vuogas siskáldas oazit.

Bearrašat, geat barget boazodoaluin orohagas, fárrejedje dohko jagis 1963/64, ja bohte Meavkkis/Stuoranjárggas. Sii fárrejedje álgosaččat Oarje-Finnmárkkus Romsii jagiin 1950 ja 1956. Vuosttaš jagiid ledje jeageleatnamat buorit go eai lean guođohuvvon, ja

orohat adnui birrajagi. Jagi 1975 rájes leat dálvet johtán Álddesjávrrái.

Sáhtttá dadjat ahte Stálonjárgga boazodoallit leat maiddá leamaš hui guovddázis šiehtadusa dahkamis gaskal Romssa boazosápmelaččaid Fylkkasearvvi ja Sárevuomi čearu. Dát šiehtadus lei vuodđun rievdadit jagi 1984 konvenšuvnna. Go ášši geahčča Stálonjárgga bealis, lea Sárevuopmi aibbas unnán bargan dan ektui ahte deavdit iežas oasi šiehtadusas.

Luonddudilálašvuodát

Stálonjárgga báktevuodus leat gehppes mollaneaddji bákteslájat. Nu leage miehtá Romssa gaskkamus guovlluin. Eanas lea luovos báitaráktu, muhto gaskkohagaid lea kálka muhtin sajiin. Alimus várrečohkat, Stálonjárga (Bessetčohkka) (1.381 m bm) ja Storalá (1.238 m bm) leat granihtat mat čoarrajit báikkis, gos eanas lea báitaráktu.

Orohat lea oarjjabealde daid váriid, mat juhket Romssa fylkka davvi-lulli ávssásiin. Dan seammás lea orohat nuorttabealde riddeanangáissaid. Dát eatnamat čájehuvvojit 3. kárttamildosis, mas eananhápmi govviduvvo. Vaikko vel oassegovva čájehage iešalddis dan Bessetčohka davábeali vuolládagaid, de oaidnit goitge áksása nuortti -oarjii topografalaš erohusaid.

Topografiija čájehuvvo maiddá eatnamiid allodaga mielde. Orohat buohtastahttojuvvo 2.15. tabeallas dáinna golmmain eará orohagain, ja čájeha obbalaččat Romssa boazodoalu stuora erohusaid.

Lágus leat ovtamađe areálat badjelis ja vuolleis go 60 m bm., ja dan orohagas leat sihke várreráiddu ja riddoguvllus eatnamat. Basevuovddis lea ollu eanan gaskal 600 m bm ja 1.000 m bm ja leage dasto alla várreanan. Stálonjárggas lea eanas eanan gaskal 200 m bm ja 600 m bm., ja dat leage minddarnai gaskal várreráiddu ja riddováriid. Giellasis leat muhtin eatnamat várreráiddu ja muhtimat fas nudaddjon “gaskajohtolagas”. Eatnamiid allodaterohusat juo iešalddiset dagahit erohusa maiddá doaibmavuogi- ja guohtunmáile gaskii, muhto maiddá dálkkádagat váikkuhit iešguđetládje.

2.15. tabealla. Muhtin eananallotoasit²¹ njealji orohagas.²¹

Mehtara badjelis meara	Stálonjárga	Gielas	Basevuovdi	Láhku
Vuollel 200	25	13	7	17
200–600	56	44	19	33
600–1.000 badjelis	18	35	48	33
1.000	1	9	26	17

Guovdu orohaga lea alla várreanan, ja doppe leat šattolaš vákkit. Bruttoareálas lea 3 % čáhci, ja 0,3 % lea jiehkki ja jasat.

21. Čáhci ja jiehkkit eai leat areálavuodus mielde.

2.3 Området Hjerttind – Altevatn – Saarivuoma

2.3.1 Hjerttinds renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Det hänvisas till karta 2.6. Distriktets gräns mot söder går från Setermoen till Salangsfjorden (gemensam gräns mot Gielas distrikt). I väster går den efter Dyrøysundet och Solbergfjorden. I norr går den i Reisfjorden till Sørreisa, därefter längs Reisvatnet, Andsvatnet och Andselva till mötet med Måselva. I öster följer gränsen Måselva och Barduelva till Setermoen. I norr har distriktet gemensam gräns med Fagerfjells distrikt, och i öster gränsar det till Altevatns distrikt. I nordost finns det en kort gemensam gräns med Maukens distrikt. Distriktet omfattar 1 004 km².

Hjerttind använder delar av Altevatns distrikt som vinterbete. Gränsproblemen i detta sammanhang beskrivs under Altevatn.

Efter tillstånd från distriktets styrelse har distriktet haft delar av sin renhjord i Fagerfjells distrikt under två vintersäsonger (1998/99 och 1999/00). Distriktet inkorporerades i distriktsindelningen 1991, Rendriftsstyret fattade 1992 beslut om att det skulle användas som vinterbete med ett högsta renantal på 400. Förutsättningen var också att det skulle förbehållas Nord-Senja under en provperiod av 5 år. Distriktet har inte använts, och efter 1998 har alltså Hjerttind använt distriktet. Ytan är 457 km².

Fagerfjell ligger mellan Hjerttind och Mauken, men ändå så att halvön väster om Rossfjordvatnet inte är med i distriktet. Som en del av Hjerttind skulle det vara tämligen bra gränser. Om andra skall använda det, kan det bli en del sammanblandningar genom att renar strövar över gränsen mellan Andselv och Sørreisa. I synnerhet den sydligaste delen av Fagerfjell hänger naturligt samman med Hjerttind. Hur stort detta problemet eventuellt kommer att bli, beror på om Hjerttind får användbara vinterbeten utanför nuvarande distrikt.

I 1919 års renbeteskonvention var det mesta av Hjerttind sommarbetesdistrikt. Området nordväst om Skøvatnet–Skøelvdalen låg utanför distriktet. 1949 försvann sommarbetesdistriktet helt. Gällande distriktsgränser fastställdes 1963. I dag är de västliga delarna en förhållandevis avgränsad del av Hjerttinds distrikt. För övrigt är distriktet utan markerade inre gränser.

De familjer som nu bedriver renskötsel i distriktet, flyttade dit 1963/64 från Mauken/Tromsdalen/Andersdalen. De kom ursprungligen till Troms från Vest-Finnmark 1950 och 1956. De första åren kunde renarna beta på en del hopsparade lavbetesresurser, och området användes som helårsbete. Från 1975 har

man tagit renarna på vinterbete i Altevatns distrikt.

Renägarna i Hjerttind kan sägas ha varit mycket delaktiga i avtalen mellan Troms Reindriftssamers Fylkeslag och Saarivuoma sameby. Detta var ett avtal som i sin tur lade grunden till en förändring av 1984 års konvention. Om man ser det från Hjerttinds sida så har Saarivuoma gjort lite för att uppfylla sin del av avtalet.

Naturförhållanden

Som i de flesta av de mellersta områdena av Troms, består berggrunden i Hjerttind av lättlösliga bergarter. Det mesta är löst glimmerskiffer, men lokalt finns det också en del mindre ådror med kalk. De högsta fjälltopparna, Hjerttind (1 381 m.ö.h.) och Storalä (1 238 m.ö.h.) är granit som sticker upp i ett landskap präglat av glimmerskiffer.

Distriktet ligger väster om den fjällkedja som delar Troms efter en axel norr–söder. Samtidigt ligger det öster om de alpina fjällformationerna vid kusten. Denna mellanzon framgår av **kartbilaga 3** som visar terrängprofilerna. Även om snittet beskriver lågfjället norr om fjälltoppen Hjerttind, illustrerar det skillnaderna i topografi efter axeln öst–väst.

Topografin illustreras också vid fördelningen av landskapet efter höjdnivå. I **tabell 2.15** jämförs distriktet med tre andra distrikt vilket visar något av spännvidden i renskötseln i Troms.

Lyngsdal har lika stor areal över och under 600 m.ö.h. och är exempel på ett distrikt som både ligger i fjällkedjan och vid havet. Helligskogen har en stor andel mellan 600 och 1 000 m.ö.h. och har karaktär av högfjällsplatå. Hjerttind har den största delen av arealen mellan 200 och 600 m.ö.h., något som är karakteristiskt för zonen mellan fjällkedjan och kustfjällen. Gielas distrikt ligger delvis i fjällkedjan och delvis i den tidigare nämnda mellanzonen. Höjdfördelningen skapar i sig själv skiljaktigheter i driftsform och bete, men det leder också till olika typer av klimatpåverkan.

Tabell 2.15. Andel av areal i fyra renbetesdistrikt fördelat efter höjdzoner²¹.

Antal meter över havet	Hjerttind	Gielas	Helligskogen	Lyngsdal
Under 200	25	13	7	17
200–600	56	44	19	33
600–1.000	18	35	48	33
över 1.000	1	9	26	17

Den centrala delen av distriktet är ett sammanhängande fjällområde med flera frodiga fjälldalar. 3 % av bruttoarealen täcks av sjöar, medan 0,3 % täcks av ständig is och snö.

21. Sjöar och glaciärer är inte med i grundlaget för arealen.

Orohagas lea ollu muohta. Guovllus borgá badjel 300 mm muohttaga. Dán dáfus lea sihke Fagerfjell ja Álddesjávri mávssolaš dálvejagi guohtumin. Álddesjávri oarjjabeali duovdagiin orru leamen seakkit muohta go Stálonjárggas. Orohaga oarjja(lulá)bealde sáhtta arvit, go doppe láve gaskamearálaččat arvit 50–100 mm. Go geahččá muohtameari ektui, de lea dat arvi doarvá láset guohtumiid, muhto ii arve dan mađe ahte suddada muohttaga. Dán guovllus eai gávdno eará guohtumat jus dat lássahuvvet. Dát dilli lea Romssa eará orohagain maid ja muhtin sajiin Nordlánddas.

Vaikko orohagas borgá ollu, de goitege bievla árrat. Vári guovddáš oasit bivlet juo miessemánu loahpas. Vuonas álgá rahttá miessemánu vuosttaš beivviid. Eai leat galle saji gos šaddu ii leat vel ihtán geassemánu 15. beaivái. Stálonjárggas váilot buorit bálggosbáikkat geassebáhkaid áiggi, muhto áhpi buktá veahá galbmasa ja árrašattu. Obbalaččat leat dainnaláigiin njuovvanbohccot lossadat.

Guohtun

Stálonjárggas lea Selskapet for Norges Vel iskan guohtumiid. Takseren fáttmasta guokte iskkadeami, mat goabbánai gokčēt orohaga davit ja lulit eatnamiid. Takserjuvvui dakkamanñil go johte dohko jagis 1964. Davágeaži eatnamiin eai leat muhtin smávit eananoasit mielde iskkadeamis. Linjatakseremis maidái ii leat mielde stuorit ii-anihahtti eanan. Geahča 2.16. *tabealla*.

Orohagas leat mánggalágan šattut. Dasa lassin lea orohagas

“... *gehppes, goike ja vuogas eanan juohke sajis ... suodji várrevuovddiin ja rámsšas ...*”. Bohccot besset bálgat vuomis várreeatnamiidda dálkkádagaid mielde.

Stálonjárggas lea eambbo jeageleanan go ovdamearkka dihte Giellasa oarjjabeale eatnamiin. Geassejagi guohtumiid árvu lea baicca árvoštallojuvvon heajubun. Dát mearkkaša ahte geassejagi guohtumat eai leat nu buorit, ja lea buoret jeagelguohtun go Giellasa oarjjabeale eatnamiin.

Dákkár riddoatnamiin eai gávdno albma jeagelguolbanat. Dat jeagelšlájat mat dohkkejit guohtumin leat roancejeagil ja várrejeagil. Dat šaddet daknasiid gaskkas ja gilvalit rásiin ja urttain. Go bohccot dulbmot jeahkála, mollana jeagil bievlla áigge dákkár eatnamis hui fargga, ja eanan muolduluvva. Stálonjárggas gávdná buoremusat jeagelguohtuma skieraniin ja jalggain, gos šaddet čáhppesmuorjijt, muhto dát jeagil lea maiddái hui rašši go dulbmjuovvo guođudettiin. Jeagil gal dulbmjuovvo ja eanan muolduluvvá go bievllaáigge guhtot bohccot danaseatnamiin, mii lea goikkis. Dát čuoheá erenoamážit Stálonjárgga orohahkii gos unnán lea jeagil. Geasset gávdnojit rásse- ja urttašlájat šaddočkhiidusat čáhccásbáikkiin ja rámain, ja dat leat buot buoremusat geasseguohtumin. Dákkár šlájat guohtun lea gal viidát, muhto dat šaddá seahkálaga danaseatnamiin gos čáhppesmuorjijt šaddet, dehe álmmehisšattot jekkiin. Danne guohtu boazu jeahkála lassin vai gokčá eallámušdárbbu.

Várreeatnama rámain lea unnán sarritsaddu. Dan sadjái leat baicca ollu jasat ja gáisaeatnamiin rássejalggat. Davágeahčen leat 22 % jassagobit. Dáin jassaguorain šaddet gironlasttat. Lulábealde eai leat nu ollu jassagobit, muhto gironlasta šaddá doppe nai seammá mađe (12 %). Doppe gos jassagobit eai leat nu ollu, leat dan sadjái várreeatnamiin rásseárat. Dat guohtunšlájat ledje oktiibuot 26 ja 28 % takserejuvvon areálas.

Jeakkit leat nu unnán ahte eai sirrejuvvon tabeallas. Eanas leat álmmehisšattot jeakkit. Dat eai anit geasseguohtumin, muhto takseremis čájehuvvui veahá jeagelguohtun.

2.16. *tabealla*. *Iešguđetlágan guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) Stálonjárggas.*

	Lulli	Davvi
Skierru, čáhppesmuorji jna, jeagil	40	29
Vuovdi čáhppesmuorješaddu ja jeagil	4	5
Sarritrámat	2	7
Soahkevuovdi ja sarritšaddu	2	9
Várreeatnamat gos lea rássešaddu	11	4
Jassagobit	17	22
Unnit ii-anihahtti	7	3
Eará guohtunšlájat	17	21

Oktiigeassu

Stálonjarga heive geasseorohahkan. Das lea veahá jeagelguohtun, muhto doallána duššefal giđđa- ja veahá čakčajagi dárbut. Orohat dárbbáša dálvejagi guohtumiid olggobealde orohaga. Dasa leat golbma vejolašvuoda. Vuosttaš lea guođohit Álddesjávri dálvet, nubbi fas guođohit Ruotas ja goalmát vejolašvuoda lea lotnolasat dán guovtti gaskkas. Fágálávdegoddi lea dán birra čilgen Álddesjávri orohaga vuolde.

2.3.2 *Álddesjávri boazoorohat*

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Álddesjávri boazoorohat lea Romssa stuorámuš boazoorohat. Oktiibuot lea 2221 km² viiddu, mii lea 11% Romssa boazodoalloguovllus. Orohahkii gullet duovdagat goappaš beali Álddesjávri. Nuorttas ja luksa čuovvu orohatrádji riikaráji rádjemearka 283 rájes, Čuovžavári buohta, gitta Ávževuopmái Duortnusjávri geažis. Oarjjabeale rádjii manná Ávževuomi ja Bearduvuomi mielde, ja fas rádjii davil manná Málátvuomi, Gearrgesvuovddi mielde ja várrečohkaid mielde, gokko muđui maid manná Bearddu ja Málátvuomi suohkaniid rádjii, gitta Čuovžavárrái riikaráji bokte. Orohagas lea rádjii Meavkki ja Dievaivduovddi orohagaide nuorttildavil ja Stálonjargii ja Giellasi oarjjil.

Earret riikaráji ja guovlluid Gearrgesvuovddis Čuovžavárrái, čuovvu rádjii čázadagaid, já dáid gal oazžu dadjat buorren rádjii. **Geahča 2.7. kárta.**

Distriktet har mycket snö. Det ligger i sin helhet i ett område som har mer än 300 mm nederbörd i form av snö. I ett sådant sammanhang är både Fagerfjell och Altevattn viktiga alternativ som vinterbete. De västra delarna av Altevattn verkar ha mindre mängder snö än själva Hjerttind. Sannolikheten för regn är naturligtvis störst i den sydvästra halvan av distriktet där genomsnittet ligger på 50–100 mm. I förhållande till snömängd är det tillräckligt för att hindra bete. Men det är inte tillräckligt med regn för att smälta snön. Man kommer att sakna alternativa betesplatser om beten blir låsta. Detta är ett problem som man delar med övriga distrikt i Troms och norra delen av Nordland.

Även om distriktet har stora nederbördsmängder som snö, blir det tidigt barmark. De centrala fjällområdena är fria från snö redan i slutet av maj. Vid fjorden startar växtsäsongen redan de första dagarna i maj. Det är mycket små områden som har senare växtstart än 15 juni. Hjerttind saknar högfjäll med goda vindförhållanden, men de har vind från havet och en tidig start på växtsäsongen. Totalt sett ger detta mycket höga slaktvikter.

Betestillgångar

Hjerttind betesgranskades av Selskapet for Norges Vel. Taxeringen omfattar två undersökningar som var för sig täcker den nordliga och sydliga delen av distriktet. Taxeringen gjordes omedelbart efter inflyttningen 1964. Mindre områden i den nordliga delen är inte med i undersökningen. Större sammanhängande impediment är inte heller med i linjetaxeringen. Det hänvisas till **tabell 2.16**.

Vegetationen i distriktet är artrik och varierande. Dessutom är det en "... lätt, torr och trevlig terräng överallt ... lä i fjällskogen och kuperat ...". Djuren kan ströva fritt mellan skogen och kalfjället allt efter väder och temperatur.

Andelen betestyper med lav är något högre i Hjerttind än i till exempel västra delen av Gielas. Samtidigt bedöms betesvärdet för sommarbete som lägre. Totalt betyder det att sommarbetena är något sämre, och lavbetena är något bättre än i västra delarna av Gielas.

Några egentliga lavhedar finner man inte i denna typ av kustlandskap. De arter som är av störst intresse som bete är ljus och mörk renlav som växer i ljungen och ofta konkurrerar med gräs och örter. I sådana betestyper är den mycket utsatt för långvariga trampskador vid bete på barmark. Den största potentialen för lavbete har Hjerttind på dvärgbjörks-/kråkrishedarna, men också dessa är mycket utsatta för slitage vid bete. Det är inte möjligt att undgå avbetning/trampskador av lav i kråkbärshedar som används som sommarbete. Detta gäller i synnerhet i distrikt som Hjerttind där täckningsgraden för lav är liten. Det sommarbete som har störst värde, är gräs- och örtrika biotoper som växer i sänkor och backslutningar. Även om det kan finnas sammanhängande areal av denna betestyp, finns det ofta som inslag i kråkbärshed eller magra myrar. Renen kommer då att

lägga till och öka näringsintaget genom att beta lav även under sommaren.

Det är karakteristiskt för området att det finns förhållandevis lite rena blåbärsrishedar på kalfjället. I gengäld finns det gott om snölegor och alpina gräshedar. Andelen snölegor är 22 % i det nordliga området. Av detta är mer än hälften fjällmo. Totalt är det något mindre snölegor i söder, medan nivån för fjällmo är densamma (12 %). Den något lägre andelen snölegor kompenseras av en högre andel alpina gräshedar. Till sammans utgjorde dessa betestyper 26 och 28 % av taxerad areal.

Andelen myr är så liten att den inte är specificerad i tabellen. Det är i stort sett magra myrar. Det har litet värde som sommarbete, men vid taxeringen fanns det en del lavbete.

Tabell 2.16. Fördelning (%) av olika betestyper i Hjerttind.

	Söder	Norr
Dvärgbjörk, kråkrished med lav	40	29
Kråkrished med lav	4	5
Blåbärsrished	2	7
Blåbärsrisbjörkskog	2	9
Alpina gräshedar	11	4
Snölegor	17	22
Mindre impediment	7	3
Andra betestyper	17	21

Sammanfattning

Hjerttind är ett utpräglat sommarbetesdistrikt. Det har en del lavbeten, men knappast mer än till vår- och något höstbete. Distriktet måste därför ha vinterbete utanför sitt eget distrikt. Det finns tre möjligheter. Den ena är vinterbete i Altevattns distrikt, den andra är vinterbete i Sverige, och den tredje är en kombination av de två föregående. Sakutskottet hänvisar i detta sammanhang till beskrivningen av Altevattns distrikt.

2.3.2 Altevattns renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Altevattns distrikt är det största renbetesdistriktet i Troms. Totalt är det 2 221 km², vilket motsvarar 11 % av Troms renbetesområde. Distriktet omfattar områden på båda sidorna av Altevattnet, mot öster och söder om riksgränsen, från riksröse 283 vid Cuovžavárri fram till Sördalen i förlängningen av Torneträsk. Västerut följer gränsen Sördalen och Bardudalen, medan avgränsningen mot norr går efter Måselvdalen, Kirkesdalen och vidare efter fjällkedjan som bildar kommungränsen mellan Bardu och Måselv till Cuovžavárri vid riksgränsen. Distriktet gränsar mot distrikten Mauken och Dividalen i nordöst och Hjerttind och Gielas i väster.

Med undantag av riksgränsen och områdena från Kirkesdalen till Cuovžavárri, följer gränsen de markerade vattendragen och måste betraktas som goda gränser. Det hänvisas till **karta 2.7**.

Østerdalenis Álddesjávrrí guvlui ja viidáseappot Leinavatn:i lea čielga siskkaldaš oahci. Das gokko Ávževuomi ja Østerdála jogat bohtet oktii, lea dát Láirevákki konvenšuvdnaguovllu davábeali ráđji.

Muhtin oassi Anjavuomi konvenšuvdnaguovllus lea gaskal orohatráji davil ja Álddesjávrrí, mii fas lea lulábealde. Gasašvággi–Gearggesvuovdi lea ráđjin oarjjil ja nuortan ráđđe fas ráđjeáidi, mii vuolgá Politioddenis. Orohaga davvnuortabeali rájis (Sárevuopmi), lea maiddá unnebuš konvenšuvdnaguovlu. Muđui ii oaččo guođohit Álddesjávrrí nuortabeali eananosiid konvenšuvnna olis (nuortabeali Leinavatnet ja Álddesjávrrí, namalassii Mannančearu guovllu).

Anjavuopmi ráđđen, mii čilgejuvvui ovdalis, bohtá das go konvenšuvdna rievdaduvvui jagis 1984, ja Sárevuomi čearru ja Romssa boazodoallit evttohede dan. Guohtonguovllu ráđji sirdojuvvui dalle luksa Álddesjávrrí orohaga sisa. Ovdal lei ráđji jurddašuvvon eanas muđui galgat leat Dievaidduvoddi ráji siskkobealde. Dát ii lean lunddolaš ráđji, ja jagi 1972 áidešiehtadus eaktudii dasto ahte huksejuvvo áidi Anjavuomi ja Hávgavuomi lulliráji mielde, ráđjemearka 283 rájes Čuovžavári bokte ja Álddesjár' aláža mielde Sandelvatn:i. Dán áiddi oažžu lohkat oassin dan seammahat áiddis, mii vuolgá ráđjemearka 280 rájes (Sárevuomi ja Dálmmá ráđji) Čuovžavári bokte (ráđjemearka 283), duovdagat lulábeali Doarrovári Álddesjár' aláži, ja das oarjjás guvlui. Áidi ceggejuvvui dušše Álddesjár' aláža radjái.

Go konvenšuvnna rievdadedje jagis 1984, lei vuodđun ahte cegget guokte ođđa ráđjeáiddi. Viimmat, digaštallamiid manjil, ceggejuvvui nuorttamus áidi jagis 1991. Áidi ceggejuvvui arvat earásaji go dat maid ledje šiehttan jagis 1984²². Áidi vuolgá dál Politioddenis Álddesjávrrí bokte ja manná nuorttasdavás guvlui juste dakka lullelii Čuovžavári, gokko bohtá oktii dainna ovdalaš áiddiin. Nu gárttaige Mannančearu guovlu ráđjeáiddiid siskkobeallái, earret dakko gokko Leinavatn lea doallevaš oahcin.

Ovdalgo áidi ceggejuvvui Politioddena rájis, čoahkanedje bohccot Mannančearu guovlui guohtu, ja guovlu doaimmai dego stuora guohtungárdin bohccuide, mat bohte oarjjil. Bohccot bohte lulábeali dan “bealledagaha” áiddi Álddesjár' aláža badjel ja de bisánedje dan mohkkái. Váttisvuotta lassáni measta eambo velá go Sárevuopmi ceggii gaskaboddosaš doaresáiddiid Irggása rájis davás. Jagi 1984 šiehtadusa olis lea eanas oassi áiddis Čuovžavári ja Álddesjár' aláža gaskkas gaikojuvvon. Dán áiddis leat guođđán oasi, danne go adno Álttesjár' aláža gárddi seaibbušin.

Jagi 1984 šiehtadusa mielde, galggai maid “dárbbu mielde” cegget áiddi Álddesjávrrí ja Gearggesčohka gaskka, ja áidi galggai nannet oarjjabealehaga ráji. Áidi galggai caggat Álddesjávrrí orohaga oarjjabeali eananosiid, vai Sárevuomi eallu ii guođo dakko. Duovdagat galge leat Stálonjargga orohahkii dálvejagi guohtumin. Lea árvvoštallojuvvun cegget áiddi lund-

dolaš oziid mielde, ja dat áidi manašii dasto vel oarjelis konvenšuvdnaráji. Áššebealit eai leat bohtán ovttaoavili šiehtadusa dulkomiin, iige leat velá ceggejuvvon áidi dohko. Dan sadjái lea huksejuvvon ráđje-gozihanbartta, mii galgá doaibmat seammaládje go áidi.

Dát ii leat dohkálaččat doaibman. Váttisvuodát bohtet čielgasit ovdan das, go Boazodoalloagronoma gáibidii guođohandivvada Sárevuomi čearus jagiin 1991 ja 1997, go ledje guođohan olggobeali konvenšuvdnaguovlluid. Mearrádušas čujuhit ahte eallu ii leat leamaš geahčus, eaige leat leamaš olbmot doppe.

Áidi lea ceggejuvvon Álddesjávrris Innset:i ja das Dalbergii. Vággi ii lean šat doallevaš oahcin dan rájes go buđđo/dulvadedje čázádaga. Nu huksejedje áiddi merošteami vuodul. Áidi galgá caggat bohccuid mannamis davás ja orohaga namuhuvvon oarjjabeali eananosiide.

Lassin dáidda namuhuvvon áiddiide, lea oanehit gaska áidojuvvon Leinavatn mielde, vai Dálmmá bohccot eai mana Mannančearu guovlluide. Ođđa šiehtadallamiid oktavuodas lea Dálmmá evttohan rievdadit konvenšuvdnaráji. Dát evttohus miellidibukta duohtailmmis dan ahte eanas eatnamat Leinavatn nuorttabealis sirdojuvvojit Dálmmá orohahkii. Sii dáhtošedje ráji, mii joatká ráđjin Sárevuomi guvlui ráđjemearka 280 rájis, Gámasjoga mielde viidáseappot Álddesjávrrái.

Luonddudilálašvuodát

Gáissát Kistefjell (Buoccagas) (1633 m bm) ja Rohkumborri (1659 m bm) leat čielga oahcin nuortalit osiid granihttaguovlluid ja oarjelit osiid báitarávttu gaskka. Gáissalážat leat gabbro, ja dannehan leatge nu ceggosat. Dakka nuorttabeali Rohkumborri manná dat ráđji, gokko gávdnojit geahppadit mollaneaddji bákteslájat ja “eamibákti”, ja dat leage čilgehussan dan stuora erohussii ceakko gáissás ja njuidosis Borjjasoavvis (Bihppáš) veahá nuortalis. Eatnanhámi rievdan dagaha maid šattuid rievdamat ja nu maiddá guohtunšlájaid.

Orohaga nuorttabeali osiin lea unnán šaddu, eaige nu ollu šaddošlájat, muhto fas oarjjabealis leat viidát guovllut, gos šaddet mánggalágan šattut šattolaš eatnamis.

Romssa guovddáš guovlluin lea duottarválláid, mii manná gitta Ittunjárgii, ja bisána Álddesjávrrí duoškái lulil. Seammá ládje go várreráiddu oarjja- ja nuorttabeali eatnamat, leat maiddá jávrrí lulágeaži eatnamat jalgadeappot. Dát ii mávsse almmatge dan ahte guovllus eai leat alla várreráiddu, muhto dat eai leat nu ráššát.

Orohagas leat 7,5 % jávrrit. Álddesjávri, Leinavatn ja Geavdnjávri leat váldojávrrit. Vaikko guovllus leat alla gáissát, leat goitge mearkkašahhti unnán jiehit, dušše 1 %. Go dán buohtastahtá jasad ja jiehi meriin maid NORUT guorahallan gávnnašii, oažžu

22. Duohtavuodas viidui konvenšuvdnaguovlu velá 50–60 km².

Østerdalen upp mot Altevatnet och vidare till Leinavatnet är en markerad inre gräns. Från mötet mellan älvarna i Sørtdalen och Østerdalen är detta den norra gränsen för Salvasskarets konventionsområde.

Delar av Anjavassdalens konventionsområde ligger mellan distriktsgränsen i norr och Altevatnet i söder, i väster avgränsas området av Gasašvag'gi – Kirkesdalen och i öster av ett avgränsningsstängsel från Politiodden. Det finns ett mindre konventionsområde i distriktets nordostliga gränsområde (Sarevuopmi). För övrigt är de östliga områdena av Altevatns distrikt undantagna från konventionsbete. (Områdena öster om Leinavatnet och Altevatnet, alltså Mannancearru-området).

Den avgränsning av Anjavassdalen som beskrivits ovan, är ett resultat av de förändringar som gjordes i 1984 års konvention efter förslag från renägarna i Troms och Saarivuomas samebyar. Gränsen för betesområdet försköts då söderut och in i Altevatns distrikt. Tidigare antogs en gränslinje som i huvudsak låg i Dividals renbetesdistrikt. Det var inte någon naturlig gränslinje, och stängselprotokollet från 1972 satte därför som villkor att det skulle byggas ett stängsel längs den södra gränsen för Anjavassdalen och Havgavuopmi, från riksröse 283 vid Cuovžavárri via Altevasshøyda till Sandelvatnet. Detta stängsel kan ses som en del av ett sammanhängande stängsel från riksröse 280 (gränsen mellan Saarivuoma och Talma) via Cuovžavárri (riksröse 283), områdena söder om Doarrovárri mot Altevasshøyda, och därefter västerut. Stängslet byggdes bara fram till Altevasshøyda.

Ändringen av konventionen 1984 förutsatte byggandet av två nya gränsstängsel. Det östligaste av dessa två, byggdes 1991 efter en del diskussioner, efter en sträckning som avvek betydligt från det man kommit överens om 1984²². Stängslet går nu från Politiodden vid Altevatnet i nordöstlig riktning till en punkt omedelbart söder om Cuovžavárri, där det möter det stängsel som byggts tidigare. Därmed blev Mannancearru-området omgärdat med gränsstängsel, med undantag för de delar av Leinavatnet som utgör naturliga gränser.

Innan gränsstängslet från Politiodden byggdes, fungerade Mannancearru närmast som en stor beteshage för ren som strövade från väst. De kom söder om det "halvfärdiga" stängslet över Altevasshøyda och in i "sacken". Detta problem förvärrades delvis vid de provisoriska tvärstängsel som Saarivuoma satte upp från Irggás och norr ut. I överensstämmelse med avtalen från 1984 är det mesta av stängseldelen mellan Cuovžavárri och Altevasshøyda rivet. En del av stängslet har man emellertid behållit och det fungerar som fångstarm för ett arbetsstängsel i Altevasshøyda.

Efter avtalet 1984 skulle det dessutom byggas ett stängsel "vid behov" från Altevatnet till Kirkestinden som skulle förstärka konventionsområdets västra gräns. Det skulle för alla eventualiteters skull skydda de västliga delarna av Altevatns distrikt mot bete från Saarivuoma. Dessa områden skulle användas som vin-

terbete för Hjerttinds distrikt. Med hänsyn till terrängen har man övervägt en sträckning ännu längre västerut än själva konventionsgränsen. Parterna har varit oense om tolkningen av avtalet, och det har inte byggts något stängsel i området. I stället har man prövat med att ersätta stängslet med en gränsvaktsstuga som skall fylla samma funktion efter de givna förutsättningarna.

Detta har inte fungerat tillfredsställande. Problemet omfattning illustreras av att rendriftsagronomen krävde betesavgift av Saarivuoma sameby 1991 och 1997, för bete utanför fastställda konventionsområden. I beslutet hänvisas bland annat till bristande bevakning och närvaro.

Ett stängsel har byggts mellan Altevatnet och Innset, och vidare till Dalberg. Dalens gränseffekt reducerades efter regleringen av vattendraget, och stängslet är ett resultat av taxeringen. Det skall förhindra att renar strövar norr ut och in i de västra delarna av distriktet.

Förutom de stängsel som nämnts ovan, har man byggt mindre staketlängor längs Leinavatn, så att renar från Talma inte skall ströva in i Mannancearru-området. I samband med de nya förhandlingarna har emellertid Talma föreslagit ändrad konventionsgräns. I praktiken kommer detta i så fall att betyda att det mesta av områdena öster om Leinavatn överförs till Talma. De önskar en gräns som är en fortsättning på gränsen mot Saarivuoma från riksröse 280, längs Gamasjohka och vidare ner till Altevatnet.

Naturförhållanden

De markerade fjälltopparna Kistefjell (1 633 m.ö.h.) och Rohkumborri (1 659 m.ö.h.) ligger som avskiljare mellan de östra granitområdena och områdena med glimmerskiffer längre väster ut. De två topparna består av gabbro, vilket är orsaken till att de är så markant höga. Skiljelinjen mot de lösa bergarterna och "urberget", ligger omedelbart öster om Rohkumborri och förklarar olikheten mellan den branta fjälltoppen och den svagt sluttande fjällryggen Borjjasoivi (Bihppás) lite längre öster ut. Övergången ger en markant skillnad i vegetation och därmed också i betestyp. Öster ut i distriktet är det kargt och små variationer, medan man har större sammanhängande marker med artrik och frodig vegetation längre väster ut.

Den alpina fjällkedjan som ligger i de centrala delarna av Troms och som sträcker sig ut över Lyngenhavsvön, avgränsas i söder av Altevatn. På samma sätt som öster och väster om fjällkedjan, finns det också mer avrundade formationer på fjällen söder om sjön. Detta utesluter emellertid inte att det finns höga fjälltoppar även här, men de har inte samma alpina karaktär.

Av totalarealen är 7,5 % insjöar. Detta är väsentligen de tre insjöarna Altevatn, Leinavatn och Geavdnjávri. I förhållande till de höga fjällen är det överraskande att bara 1 % av arealen är glaciärer. Genom att sätta detta i relation till andelen snö och is i

22. I praktiken utökades konventionsområdet med ytterligare 50–60 km².

das vuodu árvvoštallat man viidát dat eatnamat mannet, mat aiddo leat rahppsan jiehkki vuolde, ja main ii leat šaddu. Dán guorahallama vuodđun lea satelihttagovva, mii govvejuvvui suoidnemánus. Dan birra mii čilget dárkileappot “Guohtun”-oasis.

Orohagas leat alla várreeatnamat mihtilmasat. Nannáma eatnamiin lea dušše 30 % vuollelis go 600 m bm. Dát allodat vástida sullii guovllu “gilvinráji”. 20 % areálas lea badjelis go 1000 m bm. Leat duššefal 3–4 orohaga Norggas main lea ná ollu alla várreeanan. Orohaga oarjjabealehagas leat čiekŋalis vákkit mihtilmasat, muhto ordaráji bajábealde leat eanas njuoiddo leagit, gos lea buorre guohtun.

Mii namuheimmet 1. kapihttalís várreráiddu movt dat váikkuha ahte borga ja arvi gahččá eanas oarjjabeali eatnamiidda Romssas. Álddesjávrris guvlui borgá sullii 2–300 mm. Go suokkarda dárkileappot muohtaga juohkáseami orohagas, de čájehuvvo ahte muohtá arvat eambo oarjjabeali eatnamiidda go nuorttabeallái. Ođđajagimánu gaskamearálaš temperatuvra siseatnamiin lea sullii -12° ja -14° gaskkas, ja oarjjabealde fas lea galbmasit, nappo -8° ja -10° . Seammas arvá hárve nuorttabeallái Kistefjell ja Rohkumborri ođđajagimánu ja guovvamánu áiggiid (gaskamearálaččat 10–25 mm jagis). Dan dihte ii leat nu stuora ballu ahte guohtumat lássahuvvet jienja dahje cugŋo geažil. Mađi oarjelii boahtá, dađi bahat lea lásset guohtumiid, dannego muohta lea eambo ja sáhtta dávjijibut arvit dohko.

Rahtta álgá geassemánu loahpas eanas osiin orohagas. Nuorttamus ja oarjjimus guovlluin sáhtta rahtta álgit juo geassemánu álggugeahčen. Rádjevuovlluin lea gaskamearálaš temperatuvra 6° ja 8° gaskkas, ja oarjelis lea lieggasit, nu movt muhtin vákkiin sáhtta leat 12° ja 14°C gaskkas. Muohta suddá hiljit ja bistá guhká go lea ollu muohta, ja nu bistá varas rássi mealgadii geassái.

Guohtun

Orohaga guohtun lea suokkardallojuvvon sihke dábálaš linjatakseremiin ja satelihttagovvemiin.

Linjatakseremiin lea Selskapet for Norges Vel suokkardallan guohtuma miehtá orohaga, earret nuorttidavimus guovlluid (davábealde Kirkestinden–Istindane) Orohaga lea minddar juohkán golmma iešguđetge eananoassin. Duovdagiid lulábeali Álddesjávrris ja Leinavatn gohčoda Bihppázin, ja guovllu nuorttidavábeali dán guovtti jávrris gohčoda fas Sárevuopmin. Duovdagat oarjjabeali Rohkumborri ja Kistefjell leat “Álddesjávri”.

Mii oaidnit 2.17. *tabeallas* ahte ii-anahahtti oassi lea unnán buot dán golmma guovllus, ja buot unnimus lea guovtti nuorttamus eananosiin. Lei gal vuordimis ahte oarjin, gos leat alla gáissát, lea ii-anahahtti oassi eanemus. Muhto lei imaš go ii-anahahtti lohku lei vuollin. Čilgehussan várra lea ahte stuora ii-anahahtti guovllut, nu movt Álddesjávri, ii leat váldon mielde viidodahkii, iige leat mielde linjatakseremis. Fágálavdegotti meroštallamat čájehit ahte čáhci ja jiehkkit dahket badjelaš 7% orohaga olles viidodagas. Dasa lassin bohtet gáissát.

Guohtunšlájaid mihtilmas erohusat bohtet ere-noamážit ovdan jeageleatnamiid meari dáfus. Suokkardallama mielde lea Sárevuomis 40 % jeagelguohtun, dan suktii go Álddesjávrris lea dušše 18 %. Álddesjávrris guovllus lea alla mearri dannego jeagil lea oalle ollu goike rásseeatnamiin (12 % šattuoin).

Lassin dasa ahte lea ere-noamáš valljugas geassejagi guohtun, heive guovlu maiddá jeagelguohtumin. Man heivvolaš guovlu lea jeagelguohtumin, vuolgá ollu das man ollu geasset guodohuvvo.

Suokkardallama mielde lea dain goike jeagelšatto-laš rásseeatnamiin dálvet ollu daškes ja gassa muohta. Dát mearkkaša ahte guovlu heive buoremusat gidđat ja čakčat/árradálvvi, go muohta lea suddagoahtán.

Sárevuomi oarjjabeali ja nuortalulábeali eatnamat leat eanas ráššát. Dušše jávrriid birra lea veahá vuovdeanan. Lea asehis ja unnán šaddu, muhto dat veahá rásseeatnamat mat gávdnojit, sisttisdolet maiddá jeahkála. Nuortadavit eananosiin, gos iešalddis leage dat Sárevuopmi, leat eambo njárbes vuovde- ja jeageeatnamat. Vuovddis lea čahppesmuorjedanas ja ollu jeagil (13% olles viidodagas.) Jekkiid kvalitehta rievddada jeakkis jeaggái, muhto illá gávdno jeagil dain luome- ja balsajekkiin mat leat. Gaskkohagaid lea suohkadit šaddu go eará guovlluin.

2.17. *tabealla*. Šaddošlájaid juohkáseapmi (%) golmma eananoasis Álddesjávrris orohagas.

	Álddes- jávri	Sáre- vuopmi	Bihp- páš
Skierri, čahppesmuorji, jeagil	15	3	1
Skierri, čahppesmuorji, ii jeagil	2	23	28
Soahki, čahppesmuorji, jeagil	2	13	12
Soahki, čahppesmuorji, ii jeagil		8	9
Sarritrámat	6	3	3
Sarrit, soahkevuovdi	15	6	27
Rásse-urtavallji soahkevuovdi	11	2	3
Goike rásseeanan	12	5	1
Gironlastajassagohpi	11	4	1
Luktijeaggi	2	8	5
Eará jeaggi	6	10	4
Eará šaddošládja	5	10	3
Ii-anahahtti	14	5	3
Šaddošlájat oktiibuot	100	100	100
Jeagelguohtun oktiibuot	18	40	35
Anolaš areála km ²	450	272	115
Brutto areála km ²	712	305	130
Ii-anahahtti earret linjjáid %	37	11	12

Bihppáza eatnamat, eanavuodđu ja šaddu sulastahtta dan mii lea Sárevuomis. Leat heajos rásseeatnamat, muhto livččii buorre jeagelguohtun. Man bures aniha dálvejagi guohtumin, lea gitta das movt eará jagiáiggiin guodohuvvo. Dálmmá dálá konvenšuvdna guovlluid oarjja/alle bealehat daddjo guohtunsuokkardallamis “ere-noamáš buorren geassejagi eanamin”. Dáppe ledje maid muhtin goike jeagelšattolaš rásseeatnamat, muhto bievlaguoddoheapmi lea loaktán jeahkála.

NORUTs utredning, får man en grund för bedömning av storleken på avsmältningsområdena. Denna utredning bygger på en satellitbild från juli och beskrivs närmare under "Bete".

Distriktet är ett utpräglat högfjällsdistrikt. Av landarealen är det bara 30 % som befinner sig under 600 m.ö.h. Denna höjdnivå motsvarar ungefär trädgränsen i området. 20 % av arealen är över 1 000 m.ö.h. Det är bara 3–4 renbetesdistrikt i Norge som har så stor andel högfjäll. Det är i synnerhet i de västra delarna av distriktet som man finner djupa dalar, men ovanför skogsgränsen är det mest flacka klyftor med gott bete.

Som nämnts i kapitel 1, gör fjällkedjan att det mesta av nederbörden faller i de västligaste delarna av Troms. I Altevattn ligger nederbördsmängderna som snö på ca 2–300 mm. En mer detaljerad uppdelning visar att det faller förhållandevis mer snö i väst i distriktet än i öst.

Medeltemperaturen i januari ligger i de inre områdena på ca –12 till –14°C, och ökar till mellan –8 och –10°C, i väster. Samtidigt är det relativt osannolikt att det kommer regn öster om Kistefjell och Rohkumborri i januari och februari (10–25 mm i genomsnitt per år). Relativt sett är det därför liten sannolikhet för att betesplatserna skall bli låsta på grund av is eller skare. Denna risk ökar ju längre väster ut man kommer, vilket sammanhänger med mer snö och ökad risk för regn.

Växtsåongen startar i slutet av juni i de största delarna av distriktet. För områdena längst väster och öster ut kommer den igång under första hälften av juni. I gränsområdena ligger medeltemperaturen på 6–8°C, och stiger väster ut så att den kan komma upp till 12–14°C i dalarna. Tillsammans med sen och långvarig avsmältning på grund av stora snömängder, ger detta färskt bete i stora delar av sommaren.

Betestillgångar

Det har gjorts både traditionell linjetaxering och satellitinventering i området.

I en linjetaxering från Selskapet for Norges Vel är hela distriktet betesgranskat, med undantag av den nordostliga delen av distriktet (områdena norr om Kirkestinde–Istindane). Resten av distriktet är delat i tre olika betesområden. Områdena söder om sjöarna Altevattn och Leinavattn kallas för Bihppás, medan områdena nordost om dessa sjöar heter Sárevuopmi. Områdena väster om Rohkumborri och Kistefjell är "Altevattn".

Som man ser av tabell 2.17, är andelen impediment låg i alla tre områdena och minst i de två östligaste områdena. Att andelen är högst i väst, med alla de markerade topparna, är som väntat. Den låga nivån är emellertid oväntad. Förklaringen är antagligen att större arealer med impediment, som till exempel Altevattnet, inte är med i arealberäkningen och linjetaxeringen. Sakutskottets beräkningar visar, som tidigare nämnts, att enbart sjöar och glaciärer utgör något över 7 % av den totala arealen. Dessutom tillkommer kalfjäll.

Den markanta skillnaden i betestyper mellan områ-

dena illustreras i synnerhet genom andelen lavbete. Enligt denna undersökning har Sárevuopmi ca 40 % lavbete, medan Altevattn är nere i 18 %. För Altevattn beror den höga nivån på ett förhållandevis högt inslag av lav i de torra gräshedarna (12 % av vegetationen). Förutom att det finns ett mycket frodigt sommarbete, är det också en potential som lavbete. Storleken på denna potential beror i huvudsak på betestrycket i övrigt under sommaren. Enligt undersökningen är de lavrika gräshedarna präglade av ett fast, tjockt snötäcke, vilket tyder på att dessa lavbeten bäst utnyttjas under snösmältningen under vår och höst/tidig vinter.

Den västra och sydöstra delen av Sárevuopmi består huvudsakligen av kalfjäll. Det finns bara en smal skogsremsa längs sjöarna. Jordmånen är tunn och mager, men det lilla som finns av gräshedar har också inslag av lav. Den nordöstliga delen, det egentliga Sárevuopmi, är i högre grad präglad av ett kargt skogs- och myrlandskap. Skogen är av kråkbärstyp med ett stort inslag av lav (13 % av totalarealen). Kvalitén på myrarna växlar mycket, men hjortronmyr med lav är nästan inte registrerade. Inslaget av frodigare vegetation är större än annars.

Tabell 2.17. Fördelning (%) av olika betestyper i tre områden i Altevattns distrikt.

	Alte- vattn	Sáre- vuopmi	Bihp- pás
Dvärgbjörk kråkbärshed med lav	15	3	1
Dvärgbjörk kråkbärshed utan lav	2	23	28
Kråkrisbjörksskog med lav	2	13	12
Kråkrisbjörksskog utan lav		8	9
Blåbärsrishedar	6	3	3
Blåbärsrisbjörksskog	15	6	27
Gräs- och örtrik björksskog	11	2	3
Torra gräshedar	12	5	1
Fjällmosnölegor	11	4	1
Starrmyrar	2	8	5
Annan myr	6	10	4
Andra betestyper	5	10	3
Impediment	14	5	3
Summa alla betstyper	100	100	100
Summa lavbete	18	40	35
Användbar areal i km ²	450	272	115
Bruttoareal i km ²	712	305	130
Impediment utanför linjerna i %	37	11	12

Terräng, jordmån och vegetation i "Bihppás" liknar den man finner i Sárevuopmi. Det är dålig gräsmark, men i utgångsläget finns det gott lavbete. Betestrycket under andra säsonger kommer att vara avgörande för om det kan användas som vinterbete. Den västra delen av Talmas nuvarande konventionsområde beskrivs i undersökningen som "ett synnerligen fint sommarland". Också här har man registrerat en del torra gräshedar med lav, men betet på barmark har lett till att laven är helt avbetad.

NORUT har gjort en satellitbaserad granskning av betet i de delar av distriktet som är konventionsbeten.

NORUT lea maid satelihta bokte suokkardallan guohtumiid dain eananosiin mat leat konvenšuvdnaguohtumat. Eatnamiid jugii njealji oassái:

- Gamas
- Leina (guovlu Álddesjávrrí/Leinavatn ja Gámasgárdi gaskkas, muhto nuortta beale rádjeáiddi mii vuolgá Politioddenis)
- Kistefjell
- Láirevággi

Leina lea gal rievtti mielde konvenšuvdnaguovllu olggobeale, muhto nu movt namuhuvui, leat konvenšuvdnaguovllut ja riikarádji birastan guovllu. Dánne leatge visot orohaga guohtumat suokkardallojuvvon, earret duovdagiid, mat leat oarjjabeale konvenšuvdnaráji Gasašvákki bokte. Geahča Bassevuovdi-oasis mas mii čilget NORUT dieđuid.

2.18. tabeallas bohtá ovdan ahte ii-anihahhti oasis lea eanas guovtti oarjjimus guovlluin, 25 % ja 26 %. Duogášlogut čájehit ahte jiehkki ja muohttaga mearit leat iešguđetlájde ja dagahit variašuvnnaid (16% ja 17% olles viidodagas). Satelihttagovain leat veahá muohtadielkkut, ja danne váikkuhit šaddomeari ja ii-anihahhti meari gaskavuoda. Mearit čilgejit movt guovlu heive geasseguovdilguohtumin.

Go guovlluin bidjá vuodđun guohtunárvvu osiid 2 ja 3, oaidná ahte Kistefjell ja Láirevággi leat buoremus geassejagi guohtumat, main lea 32 % ja 29 %. Netto-

areála ektui (earret ii-anihahhti oasis), lea oasis 49 % ja 45 %. Dan guovtti eará guovllus lea bruttoareála oasis 14 % ja 18 % ja fas 16 % ja 20 % nettoareálas. Lea gal veahá erohus osiin “erenomáš deatalaš rássečohtkiidus ja valljugas jassagobit”, muhto dát dovdo eanas jassagobiin.

Lea mearkkašahhti go guovtti oarjjimus guovlluin leat ollu árvvolaš dálvejagi guohtumat (33 % goappašagain). Vaikko lohku leage mealgat unnit go Gámasa ja Leinasa logut, main lea 73 % ja 67 %, čájeha dát ahte guovlluin maiddái leat valljugas dálvejagi guohtumat. Go daddjo dálvi ja geassi, leat namahusat dás adnon álkivuoda dihte. Nu movt Norges Vel suokkardallan geažuha, heivejit guovllut buoremusat guođuhuvvot giđdat, čakčat ja árradálvi.

Go gohčoda dálveguohtumin duššefal alla eatnamiid (veadáhát ráhppát ja danas/skierreguolbanat – eai leat dás váldon mielde jeagelšattolaš danasvuovddit), lea nuorttimus guovlluid oasis stuoris (66 % ja 57 %). Dás čielggadeamis lea maiddái álkivuoda dihte bidjan erohusa dušše dálvejagi guohtuma ja geassejagi guohtuma gaskka. Ovdamearkka dihte heivejit jeagelšattolaš danasvuovddit árradálveguohtumin, ja dasto fas ráhppát ja guolbanat heivejit buorebut dálveguovdil, muohtadilálašvuodaid dihte. Earret erohusaid, mat bohtet ovdan **2.18. tabeallas**, leat vel stuorát erohusat oarjjimus ja nuorttamus eananosiid gaskkas, guohtundilálašvuodaid vuodul dálvi guhkkodagas (jiekŋun, muhto maid bieggá čeargada.)

2.18. tabealla. Šaddošlájaid juohkáseapmi(%) Álddesjávrrí eananosiin.

	Guohtunárvu		Gamas	Leina	Kistefjell	Láirevággi
	Geassi	Dálvi				
Mearritkeahtes	*	*	0	0	0	0
Rabas čáhci, bodnečáhceguovlu	*	*	11	11	10	9
Ii-anihahhti, jassa ja jiehkki	*	*	1	1	25	26
Ii-anihahhti oktiibuot			11	13	35	35
Danasvuovdi, jeagil	1	2	7	10	5	4
Danasvuovddit	1	1	2	3	0	3
Rásseeatnamat	2	0	3	3	4	5
Jeaggi	2	1	7	10	3	4
Veadáhát ráhppát	0	3	29	17	18	15
Danas-/skierreguolbanat	1	2	36	40	10	13
Álmmehis rássejassagohpi	2	0	1	1	6	5
Rássečohtkiidus ja suhkkes jassagobit	3	0	3	3	6	6
Jassagobit	2	0	0	0	12	9
Šaddu oktiibuot			89	87	65	65
Šaddu ja ii-anihahhti			100	100	100	100
Árvvu oasis 2 og 3, dálvi			73	67	33	33
Árvvu oasis 2 og 3, geassi			14	18	32	29
Areála km ²			45	172	369	791

Det är uppdelat i fyra områden:

- Gamas
- Leina (området mellan Altevatnet/Leinavatnet och stängslet vid Gamas, men öster om gränstängslet från Politiodden)
- Kistefjell
- Salvasskaret

Leina ligger egentligen utanför konventionsområdena, men som tidigare nämnts, omslutet av konventionsområden och riksgården. Utifrån detta omfattar granskningen hela distriktet med undantag av områdena väster om konventionsgränsen vid Gasašvaggi. Man hänvisar till beskrivningen av NORUTs datamaterial under Helligskogen.

Av **tabell 2.18** framgår att andelen impediment/is/snö är störst i de två västligaste områdena med respektive 25 och 26 %. Bakgrundssiffrorna visar att det är olika andelar is och snö som är orsaken till variationen (16 och 17 % av totalarealen). Satellitbilden innehåller en del av årets snö och kommer därför antagligen att påverka sammansättningen av den egentliga vegetationen och impedimentet. Arealen visar kvalitén som högsommarbete.

Om man utgår från områdena med betesvärde 2 och 3, är det Kistefjell och Salvasskardet som har de bästa sommarbetena med respektive 32 och 29 % av den totala arealen. I förhållande till nettoarealen (undantaget impediment) är andelen respektive 49 och

45 %. För de två andra områdena är andelen av bruttoareal 14 och 18 %, respektive 16 och 20 % av nettoarealen. Det skiljer sig något när det gäller andelen av "synnerligen viktig ängsmark och frodiga snölegor", men svängningarna visar sig i synnerhet när det gäller snölegor.

Det är påfallande att de två västliga områdena också har ett högt värde som vinterbete (33 % för bägge). Även om det ligger långt under Gamas och Leina, 73 respektive 67 %, visar detta att det finns betydande vinterbetesresurser även i dessa områden. Beteckningen vinter och sommar är en förenkling på grund av snö och klimat. Som antyds i undersökningen från Norges Vel, är områdena mest lämpliga som vår-, höst- och tidigt vinterbete.

Om man bara tar med kalfjäll som ett föremål för vinterbete (öppna kullar och ljun- och dvärgbjörkshedar – lavrik ljunskog hålls utanför) kommer andelen i de två östligaste områdena att ligga mycket högt (66 och 57 %). Också här är det en förenkling eftersom utredningen bara skiljer mellan vinterbeten och sommarbeten. Lavrik ljunskog är till exempel i hög grad tidiga vinterbeten, medan kullarna och hedarna har bättre tillgänglighet under hela vintersäsongen. Förutom de skillnader som framkommer i **tabell 2.18**, förstärks skillnaderna mellan de västligaste och östligaste områdena som en följd av betesförhållandena under vintern (nedisning, men också att snön blir packad på grund av vindförhållanden).

Tabell 2.18. Fördelning (%) av olika betestyper i delar av Altevatn.

	Betesvärde		Gamas	Leina	Kistefjell	Salvasskardet
	Sommar	Vinter				
Oklassat	*	*	0	0	0	0
Öppet vatten, grundvattenområde	*	*	11	11	10	9
Impediment, is, snö	*	*	1	1	25	26
Summa impediment			11	13	35	35
Ljunskog, lavrik	1	2	7	10	5	4
Ljunskog	1	1	2	3	0	3
Ängskog	2	0	3	3	4	5
Myr	2	1	7	10	3	4
Öppna kullar	0	3	29	17	18	15
Ljung-/dvärgbjörkshedar	1	2	36	40	10	13
Magra grässnölegor	2	0	1	1	6	5
Ängsmark och frodiga snölegor	3	0	3	3	6	6
Snölegor	2	0	0	0	12	9
Summa vegetation			89	87	65	65
Vegetation och impediment			100	100	100	100
Andel värde 2 och 3 vinter			73	67	33	33
Andel värde 2 och 3 sommar			14	18	32	29
Areal i km ²			45	172	369	791

Go árvoštallá guohtuma guohtunslájaid juohkáseami vuodul, lea dávjá eaktudan ahte guohtumiid sáhtta atnit buoremus lági mielde. NORUT-suokkardallan dadjá siskkit guovlluid guohtumiid obbalaš árvoštallama birra ahte guovllus eai leat “*gostege gávdnan guovlluid gokko jeagil šaddá viidát. Oaivejeagil šaddá báikkuid, ja boazojeahkálat leat njárbadit šaddan. Veahá fiskesjeagil gávdno. Dušše smarvejeagil šaddá viidát 2–3 cm allosažžan.*” Viidáseappot dadjá suokkardallan ahte “*erenamáš lea go ihtá nu ollu goikerássešaddu jeahkála sadjái guolbaniin, ...*”. Go eanan lea nu garrasit guhtjuvvon ja čilviluvvan, de rivde šaddošlájat gaskaboddosážžat.

Goikerássemearri guolbaniin váikkuha maiddá erohusaid dan guovtti suokkardallama gaskii. Vaikko goabbatládje ráddjejuvvo, lea erohusaid duogážin muhtin muddui dat, go NORUT lea atnán vejolaš guohtunslájaid suokkardallama vuodđun, ja Selskapet for Norges Vel fas taksereduohtot dákkko. Duššefal njuolgo takseremis oaidná leatgo šaddošlájat rievdan danne eanan guhtjuvvo garrasit. Suokkardallamiin ovdanbohtá maiddá veahá goabbatládje dat man ollu lea vuovdeenan.

Čakčat jagis 1996 lea H. Prestbakkmo čállán raporta, manñil go lea finadan guovlluid geahčadeame. Rapporttas dadjá ahte Mannančearu guovlu (Leinatvatna nuorttabealde) lea sakka guođohuvvon. Raporta čilge guovllu obbalaččat guorbbasin, jeagil ii báljo leat šat vumiin ja jekkiin. Vaikko su oaivila mielde ii leat bievlanjagis guođohuvvon doppe manemus jagiid, ii leat jeagil báljo álgán giellasis.

Maiddá Gammas-váriid birra čállá Prestbakkmo dili leat sullii seammálganin go Mannančearu guovllus, muhto balsajeakkit gal leat suddjejuvvon buorebut, go boazu ii beasa juohke sadjái. Doppe gal lei jeagil gávdnamis.

Oktiigeassu

Álddesjár’ johka juohká Álddesjárri orohaga guovtti eananoassái. Jávrrí davábealde sáhtta orohaga oarjjimus eananoasiid geavahit sihke bievla- ja dálveguohtumin, muhto fas nuorttamus guovlluin leat áibbas unnán buorit geassejagi guohtumat. Dan sadjái leat orohaga nuorttamus eananoiin hui buorit jeagelguohtumat, mihá šaddilit guovlu areála ektui go dat mii lea orohaga orješdavit guovlluin. Muohtadilálašvuodát ja guohtumiid lássahuvvanvárra iešalddis lea mearkan dasa ahte ii berre guođohit oarjjit guovlluid manñelii go árrádálvá. Ekologalaš geahččanbealis berre oarjjimus guovlluid atnit bievlanjagi guohtumin, ja Alttesjárri siskkit osiid fas aivve jeagelguohtumii.

Sárevuopmi, muhtin oassi Dievaiddvuovddis, oassi Álddesjárriis ja Stálonjára leat lunddolaččat oktahat eanan ekologalaččat. Buoremus čoavddus livččii jus guovllu dálá boazodoallu heivehuvvo oktii, ja vaikko ásaht iešguđet siiddaid, nu ahte siiddain leat iežaset sierra guohtuneatnamat. Fágálávdegoddi lea ipmirdan ahte dát ii leat áigejuovdil Stálonjára orohakii ja Sárevuomi čerrui dála dili vuodul. Konvenšuvnna berre ráhkadit nu soddjilin ahte manjit áigái lea vejolaš válljet dán čovdosa.

Dála dili vuodul leat mángá čovdosa, earágo dat mii ekologalaččat lea buoremus. Fágálávdegoddi čujuha velá lassin guokte eará čovdosa. Goappaš čovdosat leat hutkojuvvon dálá duohtadili vuodul. Vuosttažettiin dárbbasa Stálonjára orohat dálveguohtumiid iežaset orohaga olggobealde (dárkilis dieđuid logat dan orohaga oktavuodas). Dasto leat Álddesjárri orohaga siskkit jeageatnamat (Mannančearu jna) sakka guorban. Ekologaččat rievttis eanangeavaheapmi mearkkaša ahte Mannančearu guohtumat jna. leat mihá buoret molssaeaktun dálvejahkáii go orohaga oarjjimus guovllut. Go Mannančearu liggás garrasit guođoha, hedjona maid vejolašvuhta geasset guođohit oarjjimus eananoiid (go de ferte atnit dáid eatnamiid dálveguohtumin). Jus háliida luvvet oarjjimus guovlluid orohagas geassejagi guohtumin, fertejit dat dálveguohtumat mat sadjái bohtet, leat seammá buorit, dehe juo buorebut, go dát mat guovllus dál leat. Dát lea dili man ferte vuhtii váldit go lagamus jagiide hutká guohtungeavaheami. Jus dán dili ii váldde vuhtii, lea mohkkegeainnu bokte bidjame dan eavttu ahte Stálonjára orohaga boazodoallu heaittihuvvo.

Jus buoremus čovdosa ii sáhte duohtandahkat, lea fágálávdegoddi oaivila mielde buoremus addit Stálonjára orohakii sierra konvenšuvdnaguovllu Ruotas dálvet guođohit, ja Sárevuomi čearru fas oažžu viiddiduvvot iežaset konvenšuvdnaguovlluid Norggas. Dán vuodđun lea ahte Stálonjára sáhtta čakčat/árrádálvi guođohit Álddesjárrii guoskevaš eatnamiid. Dasa lassin lea eaktu ahte orohat beassá johtit čearu ja konvenšuvdnaguovlluid čađa.

Goalmmát molssaeaktu lea válljet šiehtadusa mii lei jagi 1984 konvenšuvnna rievdadeami vuodđun. Dát molssaeaktu sáhtta čađahuvvot easka muhtin jagiid geahčen. Dáid guovlluid, (Mannančearu ja dasa guoskevaš konvenšuvdnaguovlluid Ruotas), jeageatnamat leat nu sakka guorban ahte eai leat bistevas molssaeaktun dan vuosttaš 10–15 jagis. Dasa lassin dagaha váttisvuodaid go Sárevuomi johtingaidnu beassat konvenšuvdnaguovlluide lea nu baski. Dála doaimmadilli dahká váttisin go gidđajohtináiggi mannet bohccot daidda dálveguohtumiidda mat leat Stálonjárii várrejuvvon. Johtingainnu baskkideapmi lasiha váttisvuodaid ain eambbo. Dát dilat dagahit vel eahpesihkkareabbun dan gažaldaga goas guovllut sáhttet anihit sihkkaris dálveguohtumin. Manñel 1984 lea vásihuvvon ahte livččii buorre, jus cegge rádjeáidi dálá konvenšuvdnaráji oarjjabeallái.

Fágálávdegoddi eahpida veahá nákkejit go áššái guoski čearut caggat bohccuideaset mannamis Mannančerrui. Vearrámus mii sáhtta dáhpuhuvvat lea, jus gártá gilvu guohtumiid nalde go jeagil fas šaddagoahat. Jus nu geavvá, de ii doaimma namuhuvvon čoavddus duohtavuodas.

Fágálávdegoddi oaivila mielde sáhttet guovllut lulábeale Álddesjárri (Bihppáš) leat áigejuovdil dálvejagi guohtumat. Fágálávdegoddi ii oainne goitge movt livččii ávkálaš dán guovllu várret sierra dálvejagi eanamin. Guovllu obbalaš guohtunvalljodagaid árvoštallama vuodul, oaivvilda fágálávdegoddi ahte

Värderingen av orsaken till fördelning av betestyper förutsätter vanligtvis en optimal beskattning (avbetning) av resurserna. I utredningen från NORUT heter det i en allmän värdering av de inre områdena att man *“inte har lokaliserat något område med sammanhängande lavtäckte. Generellt förekommer renlav bara fragmentariskt, och renlaven förekommer sparsamt. Snölav (*Cetraria nivalis*) och strutlav (*Cetraria cucullata*) förekommer i någon mån. Endast saltlaven kan dominera och ha en höjd på 2–3 cm.”* Vidare heter det *“säregget är det ofta förekommande beståndet av torra gräsarter på bekostnad av lav i högslättsvegetationen, ...”*. Kraftig avbetning och nedtrampning av barmark har lett till en temporär förändring av vegetationen.

Andelen av torrgräs på hedarna har också betydelse för skillnaden mellan de olika undersökningarna. Även om avgränsningarna är olika, beror delar av skillnaderna mellan de två undersökningar på att NORUT utgår från de potentiella betestyperna, medan Selskapet for Norges Vel gör en taxering där och då. Endast en direkt taxering kan registrera en eventuell vegetationsförändring till följd av betestryck. Det är också en viss skillnad i andelen skog i de två undersökningarna.

I en rapport från en inspektion hösten 1996 påpekar H. Prestbakkmo att Mannancearru-området (öster om Leinavatn) har varit utsatt för stark avbetning. Generellt för området rapporteras att laven för det mesta är avbetad i skogarna och på myrarna. Även om det enligt hans uppfattning inte har förekommit bete på barmark under de senaste åren, har laven inte växt till sig i någon större utsträckning.

När det gäller fjällpartierna i Gamas, rapporterar Prestbakkmo om en del likadana förhållanden som för Mannancearru-området, men rismyrarna är bättre skyddade genom att renarna inte kan komma åt överallt. Här fanns det en del lav i bottenskiktet.

Sammanfattning

Insjön Altevatn delar distriktet Altevatn i två naturligt avskilda områden. Norr om sjön kan de västliga områdena nyttjas både som sommar- och vinterbete, medan de östligaste områdena har minimalt med gott sommarbete. I gengäld har de östligaste områdena i distriktet mycket goda lavbeten som långt överskrider den arealproduktivitet man har i de nordvästra delarna av distriktet. Snöförhållandena och faran för låsta beten generellt, påkallar att de västliga områdena inte bör betas senare än tidig vinter. Ur ett ekologiskt perspektiv borde därför de västligaste områdena användas till barmarksbeten, medan de inre områdena av Altevatn borde förbehållas lavbete.

Saarivuoma, delar av Dividal, delar av Altevatn och Hjerttid är en naturlig ekologisk enhet. Den bästa lösningen kommer därför att vara att den nuvarande renskötseln i området samordnas och eventuellt organiseras i olika driftsgrupper så att grupperna har egna betesområden. Sakutskottet inser att detta inte är en aktuell problemställning för Hjerttid och Saarivuoma i dagsläget. Konventionen bör ha en flexibilitet som

gör att man kan välja en sådan lösning vid en senare tidpunkt.

Som förhållandena är idag står man inför flera alternativa lösningar än det ekologiskt bästa. Sakutskottet kommer att ange ytterligare två alternativ. De bygger bägge på en del grundläggande realiteter. För det första är Hjerttinds distrikt beroende av vinterbete utanför det egna distriktet (detta beskrivs närmare under detta distrikt). Vidare är lavbetena i de inre områdena av Altevatn distrikt (Mannancearru m.m.) starkt nedslitna. Vid en ekologiskt riktig belastning av betena kommer Mannancearru m.m. att vara ett långt bättre alternativ för vinterbete än de västliga områdena av distriktet. Ett alltför intensivt bete i Mannancearru försvagar möjligheterna att använda de västra delarna till sommarbete (eftersom dessa områden då måste användas till vinterbete). Om man önskar att frigöra de västra områdena till sommarbete, måste alternativa vinterbeten vara lika goda, eller bättre, än de man har i dag i dessa områden. Dessa realiteter har betydelse för planläggning av betesområden de närmaste åren. Om man inte tar hänsyn till dessa förhållanden, kommer man indirekt att förutsätta att den nuvarande renskötseln i Hjerttid läggs ned.

Om den bästa lösningen inte kan förverkligas, skulle det enligt sakutskottets uppfattning, vara bäst om Hjerttid får ett eget konventionsområde för vinterbete i Sverige, och att Saarivuoma får utöka sina konventionsområden i Norge. Man förutsätter då att Hjerttid kan få höstbete/tidigt vinterbete i angränsande områden i Altevatn. Vidare förutsätter man att distriktet får tillgång till flyttning genom konventionsområde och sameby.

Ett tredje alternativ skulle vara att välja avtalet som låg till grund för ändringen av 1984 års konvention. Detta är ett alternativ som kan bli aktuellt först om några år. Lavbetet i de aktuella områdena (Mannancearru och angränsande konventionsområden i Sverige) är så slitet att de inte utgör något varaktigt alternativ de närmaste 10–15 år. Vidare är det ett problem att Saarivuomas passage för att komma in i konventionsområdena är så trång. Såsom förhållanden är idag, kommer det att vara ett verkligt problem att renens vårströvning kommer att belasta vinterbeten som är avsedda för Hjerttid. En ytterligare inskränkning skulle bara förstärka problemen. Dessa förhållanden ökar osäkerheten om när områdena kan vara säkra vinterbeten. Erfarenheterna efter 1984 har visat att det kommer att vara en fördel att nuvarande konventionsområde avgränsas med avspärrningsstängsel i väst.

Enligt sakutskottets uppfattning kan områdena söder om Altevatn (Bihppaş) ha ett visst intresse som vinterbete. Sakutskottet kan emellertid inte se att det är lämpligt att avsätta området som vinterbete. Utifrån en samlad värdering av resurserna i området, anser utskottet att det är rätt att man behåller Salvasskardet som konventionsbete för Talma. Det skulle då vara vanskligt att avgränsa Bihppaş så att det skyddas mot allt annat bete än vinterbete. Det skulle inte heller vara önskvärt att hindra sådant bete där lavbe-

Dálbmá čearru bisuha Láirevákki konvenšuvdna-guohtumin. Dán čovdosa vuodul gártá váttisin sirret Bihppáza nu ahte ii guođohuvvo eará áigodagain go dálvejagis. Dát maiddái ii leatge sávahahtti ahte ii guh-tojuvvo, dannego jeagelguohtumiid berre beassat atnit oktan daiguin buriiguin geasseguohtumiiguin mat leat oarjelis. Ii leat heivvolaš guovttegeardánit guođohit guovllu. Danne ávžžuha fágalávdegoddi ahte guovlu ii várrejuvvo Romssa boazodolliide dálvejagi guohtumin, muhto adno ovttas geasseguohtumiiguin oarjelis. Dát ávžžuhus lea almmatge gitta das ahte gávdno čoavddus, mii addá Giellasii seammaárvosas oktonas vuoigatvuođa geavahit dálá Njuorajávrrii²³ Dálmma čearus.

Anjavuopmia konvenšuvdnaguovllu gullá oktii lagaš duovdagiiguin Ruota bealde ráji. Muhto go dán guovllu boazodoallu johtá nuorttas - oarjjás guvlui, de juohkása dat guovlu, mii lunddolaččat gulašii oktii, Álddesjávrrii ja Duortnosjávrrii gaskkas, “miehttut” riikarájis. Muđui mandáhttaguovllus lea riikarádji “doarrás” johtingeainnu ektui. Jus riikarádji šaddá formálalaš rádjijn, gártá dát stuora váttisvuohtan Dálmma čerrui. Dálá guođohanáigodat lea dakkár váttisvuohta. Jus konvenšuvdnaguovllu ii galgga sáhttit atnit mañjel čakčamánu 15. beaivvi, ferte buot bohccuiguin johtit eret Duortnosjávrrii ja Álddesjávrrii gaskkas Láimoluovtta gárddiid čađa ovdal dán áiggi. Jus guohtunáigemeari loahpaha, beassá Dálbmá čakčat guođohit dán guovllus, ja dainna lágiin seastá guohtumiid nuorttabeali Láimoluovtta doaresáiddi.

2.3.3 Sárevuomi čearru

Areála ja doaimadilálašvuođat

Čearus leat 64 boazodoalli, geat leat boazobarggus. Alimus boazolohku ii leat mearriduvvon čearuide, muhto dálá láhkaásahusas daddjo oktiibuot galgat leat 36 500 bohcco čuovvovaš čearuin: Geaggán, Lávnnetjuopmi, Sárevuopmi ja Dálbma. Nudaddjon “Renbetesmarkerna. SOU 1966:12” čielggadeamis evttohuvvo Sárevuopmái dábálaš boazolohkun 12 000 bohcco. Mii oaidnit čearu rájiid ja iešguđetge áigodat-guohtumiid 2.9 kártagovat. Sárevuomis eai leat earát geaiguin guođohit ovttas guohtuneatnamiid. Davá bealde eai leat lunddolaš oazit. Lea huksejuvvon guhkes gaskaáidi go váilot lunddolaš oazit. Amaset

bohccot rasttidit davábeali ráji, lea áidi huksejuvvon measta riikaráji rájes mii manná oktii konvenšuvdna-áiddiin ja vulos geidnui 396 Badje-Sohppora davá-beale, muhtinmuđui Lávnnetjuogas Vuoksujávrrvi bokte gitta Duortnosjohkii Ounisjoga buohta.

Oazit váilot maiddái lulábealdege ja dakko lea huksejuvvon boazoáidi ráji guora. Bievlan ja skábman sáhtta ribahit soames heakka olggobeallái lulábeale ráji, ja danne leage huksejuvvon áidi, mii manná oktii konvenšuvdnaáiddiin norggaráji bokte, lulábealde Gámasjávrrii, ja áidi manná gitta Máttajávrrái dálvejagi eatnamiidda. Dálvejagis nagoda ealu guođohemiin doallat almmá oziid haga. Dálvejagi eatnamiin nuorttabeale “gilvinráji” eai leat mearriduvvon rájjet.

Čearu eallu lea oktaneallun bievlanjagis. Nuorttamus siiddat johtágohtet badjelit eatnamiidda go eallu mannagohtá oarjjás, ja dalle sii guođohit ja goalhñadit ealu. Giđđajagi eatnamiidda nuorttabealde ollejit cuoñománu, ja norggabeale eatnamiidda fas mañnil miessemánu 1.beaivvi. Giđđajagi eatnamat leat várre-guovllut Rágesjávrrii–Jarín ávssása oarjjabealde, muhto eai mana Anjavuomi oarjjabeale eanasosiide. Giđđat guođohit ealu ja dainnalágiin cagget amaset bohccot mannat lobihis guohtumiidda ja giliide gilvojuvvon eatnamiidda. Anjavuomis lea bárisguottetbáiki, muhto eai fal oarjjabeale eananoasit ja Álddesjávrrii guovlu. Misiid merkot Gáicacacca gárddis suoidnemánus ja muhtin oasi merkot borgemánus, ja dalle gárddástallet Álddesjár aláza ja Cuovzavári gárddiin. Eallu lea veaidnalis gitta čakčamánu álgui, de bidjet árračavčča Jarina gárdái ja váldet njuovvanbohccuid. Eallu doalahuvvo čakčajagi eatnamiin, mat leat riikarájis gitta vuollugas eatnama nuorttageahčái. Gollgotmánu ja skábmamánu birrasiin čohkkegohtet ealu ovdalge rátkkašit dálvesiidan. Dáinna bargguin gerget juovlamánus, ja dalle leat rátkkašan 5–8 dálvesiidan, ja siiddat johtet árbevirolaš vugiin dálvejagi eatnamiidda. Dálveeatnamat leat Rienakjávrrii–Kuortovári ávssásis ja mannet Duortnosjoga davábeale gitta Kuokso birrasiidda. Guovllut, gos lea vieruiduvvan vuoigatvuohta, mannet velá nuortalii johka ráigge. Kuokso guovllu dálveguohtumiin leat ealuin gitta njukčamánnui, das mañnil bidjet ealu oarjjás ja giđđajohtin álgá.

Guohtun

Sárevuomi čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (2.19. ja 2.20. tabealla).

23. Dán čilget lagabuidda Dálmma ja Giellasa oktavuodas.

ten bör vara tillgängliga för användning tillsammans med de frodiga sommarbetena längre västerut. Det är inte lämpligt med dubbelbete av området. Sakutskottet rekommenderar därför att området inte avsätts som vinterbetesområde för renägarna i Troms, utan disponeras tillsammans med sommarbeten längre väster ut. Denna rekommendation är emellertid beroende på att man kommer fram till en lösning som ger Gielas en motsvarande ensamrätt till användning av nuvarande Njuorajaure²³ i Talma sameby.

Anjavassdalens konventionsområde hänger samman med angränsande områden på den svenska sidan av riksgränsen. Eftersom all renskötsel inom detta område flyttar efter en axel öst–väst, blir alltså det som bör vara ett naturligt sammanhängande säsongsbete mellan Altevattnet och Torneträsk, delat “på längden” av riksgränsen. I mandatområdet ligger annars riksgränsen “på tvären” av flyttriktningen. Om riksgränsen får en formell betydelse, blir detta ett synnerligen stort problem för Talma. Dagens betesperiod är ett sådant problem. Om konventionsområdet inte skall användas efter den 15 september, måste i praktiken alla renar mellan Torneträsk och Altevattn flyttas genom stängselanläggningarna vid Laimoluokta före denna tidpunkt. Upphävandet av betesperioden kommer i så fall att ge Talma möjligheter till höstbete i området, och det kommer att spara betena öster om tvärstängslet vid Laimoluokta.

2.3.3 Saarivuoma sameby

Areal och driftsförhållanden

64 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är inte preciserat på samebynivå, utan angivet enligt gällande föreskrifter som totalt antal på 36 500 renar för samebyarna Kōnkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma. Föreslaget normalt renantal i “Renbetesmarkerna. SOU 1966:12” för Saarivuoma är 12 000 renar. Samebyns gränser och årstidsland framgår av **karta 2.9**. Saarivuoma har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. I norr saknas helt naturlig gränser. Omfattande stängsel har uppförts för att åtgärda avsaknaden av naturhinder längs gränsen. För att förhindra renströvning över den norra gränsen har stängsel uppförts, dels från riksgränsen med anslutning till konventionsstängsel och ner till väg 396 norr om Övre Soppero, dels från Lainio älv vid Vuoksu-

järvi ner mot Torne älv vid Ounisjoki. Även i söder saknas naturlig gräns och bristen har åtgärdats med renstängsel längs huvuddelen av gränsen. För att förhindra renströvning över gränsen i söder under barmarkstid och förvintern har stängsel uppförts som ansluter till konventionsstängsel vid norska gränsen söder om Gámasjávri och sträcker sig ner till Máttajávri på vinterlandet. Vintertid är avsaknad av naturlig gräns hanterbar då renarna hålls under kontrollerad betesgång. Fastställda gränser saknas på de delar av vinterbeteslanden som ligger öster om odlingsgränsen.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarkperioden. Grupperna längst österut börjar förflyttningen upp mot fjällen genom att renarna drar sig västerut under styrd betesgång och bevakning. Vårlanden på svensk sida nås under april och de norska markerna efter 1 maj. Vårlandet är fjällområdet väster om linjen Rágesjávri-Jarin med undantag av västligaste delen av betesområdet Anjavassdalen. Vårbevakningen syftar till att förhindra renar att ströva in på otillåtet område och jordbruksbygd. Huvudkalvningslanden ligger inom betesdistriktet Anjavassdalen med undantag av den västra delen samt mot Altevattn. Kalvmärkning startar under juli vid anläggningen i Gaicacacca, för att avslutas under augusti vid anläggningarna på Altevasshögda och Cuovzavárri. Renarna går under fri betesgång på sommarbetesområdet fram mot mitten av september, då de samlas till anläggningen i Jarin för tidig höstslakt. Därefter hålls renarna på höstlanden som sträcker sig från riksgränsen ner till östra utlöparna av lågfjällen. Samlingsarbetet för uppdelning i vintergrupper börjar kring månadsskiftet oktober/november. Detta arbete avslutas i december, då de bildade 5–8 vintergrupperna flyttar på traditionellt vis till vinterlanden. Vinterbetesområdet är öster om linjen Rienakjávri – Kuortovári och sträcker sig på norra sidan av Torneälv till trakten av Kuokso. Sedvanerättsområden sträcker sig ännu längre österut efter denna älvdal. Vinterbetesområdet ner mot Kuokso nyttjas regelbundet in i mars månad då renarna styrs västerut och vårförflyttningen påbörjas.

Betestillgångar

Fördelningen av Saarivuoma samebys betesresurser framgår av **tabell 2.19 och 2.20** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

23. Detta kommenteras närmare i beskrivningen av Talma och Gielas.

2.19. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	1,8	0,2
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	30,2	2,5
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	116,7	9,8
Čáhccás šattohis jeaggi	1,2	0,1
Čáhccás šattolaš jeaggi	0	0
Goike bovdnajeaggi	19,8	1,7
Goike šattolaš jeaggi	0,2	0
Danjas-/goike guolban	410,8	34,6
Varas guolban	271,8	22,9
Njuoskasit rásseeanan	26,5	2,2
Goikásit rásseeanan	–	–
Siedgarohtu	19,6	1,7
Jassa/Jiekna	177,3	14,9
Muorračuohpahat	2,2	0,2
Huksejvuvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	77,5	6,5
Eará eanan (kulttoreanan)	3,8	0,3
Itkobealli/Mearritkeahtes	27,0	2,3
Submi nettoareála	1 186,5	

2.20. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	0	0
Jeagelvallji soahkevuovdi	31,6	3,6
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	69,3	8,0
Čáhccás šattohis jeaggi	62,6	7,2
Čáhccás šattolaš jeaggi	50,6	5,8
Goike bovdnajeaggi	4,9	0,6
Goike šattolaš jeaggi	11,9	1,4
Danjas-/goike guolban	393,7	45,5
Varas guolban	146,2	16,9
Njuoskasit rásseeanan	0,9	0,1
Goikásit rásseeanan	9,6	1,1
Siedgarohtu	71,7	8,3
Jassa/Jiekna	0	0
Muorračuohpahat	-	-
Huksejvuvon guovllut	0,2	0
Juovat ja geađgeenan	12,8	1,5
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	865,9	

Čearu geassejagi eatnamiin lea badjel 465,0 km² ruonasšaddošládja ja gaskajohtolagas lea 360,2 km². Gaskajohtolat lea čearu váldoguohtunbáikin čakčat. Geassejagi eatnamiid ruonasguohtun leat eanas varas guolbanat (271,8 km²) ja seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (116,7 km²). Dát šaddošládja gokčēt 33 % geassejagi eatnamiin. Go satelihttagovain eai boađe njuoskasit rásseeatnamat ovdan, de biddjojiet stuora rásseeananareálat geassejagi eatnamiin “danjas/goike eanan”-šládji. Nu gártet geassejagi eatnamiid meroštallamis oallut ruonasšattut mat eai boađe ovdan.

Dannego seamulvallji/urtavallji soahkevuovddit ja rásseeatnamat eai registevuvvo, gártá árvoštallama boadusin ahte geassejagi eatnamat leat buori kvalitehtas. Ábaida manñigeasi lea guohtun buorre go idjagá-lut álget, go dalle guhtot bohccot seamulvallji/urtavallji soahkevuovddiin. Dasa lassin lea geassejagi eatnamiid nettoareálas 35 % jeageleanan. Jeageleanan lea maid gárttan liiggás ollu šládjamerostallamis dan seammá meari maid njuoskasit rásseeatnamat leat vuollelii meroštallojuvvon, dannego satelihttagovat eai leat dievaslaččat. Vaikko vel ná leage, gávdnojit valjit jeagelbáikkiet giđđajagi ja čakčajagi eatnamiin. Dálkkádagaid ektui sáhtta giđđajagi eatnamiid guohtuma sirret giđđadálvveguohtumin.

Gaskajohtolagas eai leat ruonasguohtumat nu viidát go geassejagi eatnamis. Eatnama ruonasguohtumat leat varas guolbanat, siedgarohtu ja seamulvallji/urtavallji soahkevuovddit, ja gokčēt oktiibuot 33 % nettoareálas. Gaskajohtolaga ruonasguohtunšládja leat kvalitehta dáfus heajubut, dannego leat ollu goike šaddošládja, ja leat unnán alla várrebaikkiet gosa bohccot bálgalit geasseliehmun. Gaskajohtolagas leat viiddis jeageleatnamat, nappo 393,7 km² jeagelšaddu, ja gokčá 49 % duovdaga nettoareálas. Dát eatnamat adnojit čakčat, skábman ja giđđadálvi. Go dálvet lea heajos guohtun, guođohit ealu dálvvi miehtá jeagel-eatnamiin váris.

Sárevuomis lea 137,6 km² jeagelguohtun dálvejagi eatnamis. Eambbo jeagelguohtun lea velá eatnamiin gos lea vieruiduvvan guođohanvuoigatvuohta, muhtomat eai adno álohii. Dálvejagi eatnamiin leat liiggás unnán jeageleatnamat. Čearru ferte orrut guhká gaskajohtolagas, amas goaridit nuortta/lulá beale guohtuneatnamiid. Ii leat registevuvvon man viidát muorračuohpahatbáikkiet leat.

Ii-anihahtti juovva- ja geađgeenanšládja lea unnán geassejagi eatnamiin ja gaskajohtolagas. Geassejagi eatnamiin lea 77,5 km² ii-anihahtti geađgeenan, dat vástida 6,5 % geassejagi eatnamiid nettoareálas. Gaskajohtolagas leat dát seammá mearit 12,6 km², mii lea 1,5 %. Geassejagi eatnamiid nettoareálas lea 25,0 % badjelis go 1 000 m bm. Gaskajohtolaga eatnamiin ii leat gostege badjel 1 000 m bm, dannego duššefal 0,1 % areálain lea badjelis dán meari. Nu váilotte Sárevuomis alla várreatnamat ruotabeale, mat livčče bálganbáikin liehmun. Geahča 2.9–2.13 kárta. Mii oaidnit 2.12 ja 2.13 kárttas šaddošládjaid viidánusa.

Oktiigeassu

Sárevuomis eai leat dohkálaš eatnamat ruotabealde giđđajahkái ja geasseguovdilguohtumat. Lea váttis gávdnat buriid giđđajagi eatnamiid Ruotabealde váriin, dannego dulbes eatnamiin ii gávnna bievla-dielkkuid giđdat ja ádjána bievlat. Čearus let hui ollu manñičavčča- ja skábmagohtumat viiddis vuollugas eatnamiin. Dálvejagi eatnamat vuollin vuvddiin leat áibbas unnán. Sárevuopmi dárbbasa geassejagi guohtumiid ja buoremuddu maddái giđdat beassat guođohit norggabealde ráji. Ii leat vejolaš doallat dábálaš várreboazodoalu Sárevuomis, jus Norgga bealde ii oáččo guohtuneatnamiid.

Tabell 2.19. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	1,8	0,2
Mossrik/örtrik barrskog	30,2	2,5
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	116,7	9,8
Blöt mager myr	1,2	0,1
Blöt frodig myr	0	0
Torr mager myr	19,8	1,7
Torr frodig myr	0,2	0
Skarp/torr hed	410,8	34,6
Frisk hed	271,8	22,9
Örtäng	26,5	2,2
Gräs	–	–
Buskmark	19,6	1,7
Snö/Is	177,3	14,9
Föryngringsmarker	2,2	0,2
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	77,5	6,5
Övrig öppen mark	3,8	0,3
Skugga/Oklassat	27,0	2,3
Summa nettoareal	1 186,5	

Tabell 2.20. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0	0
Lavrik björkskog	31,6	3,6
Mossrik/örtrik björkskog	69,3	8,0
Blöt mager myr	62,6	7,2
Blöt frodig myr	50,6	5,8
Torr mager myr	4,9	0,6
Torr frodig myr	11,9	1,4
Skarp/torr hed	393,7	45,5
Frisk hed	146,2	16,9
Örtäng	0,9	0,1
Gräs	9,6	1,1
Buskmark	71,7	8,3
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	12,8	1,5
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	865,9	

Samebyn disponerar över 465,0 km² grönbetesvegetation inom sommarlandet och 360,2 km² i mellanområdet. Mellanområdet är huvuddelen av samebyns höstland. Grönbetet inom sommarområdet består till övervägande del av frisk hed (271,8 km²) och mossrik/örtrik björkskog (116,7 km²). Dessa vegetationstyper täcker 33 % av sommarbetesmarkerna. Eftersom gräshed inte tolkas ur satellitscenerna, klassas betydande arealer gräsmark till gruppen skarp/torr hed inom sommarlandet. Grönbetet blir därför underskattat vid redovisningen av vegetationen inom sommar-

betesområdet. På grund av hög andel mossrik/örtrik björkskog och att gräsmarker inte redovisats blir bedömningen att sommarbetet är av god kvalitet. Särskilt under senare delen av sommaren när nattsvalka börjar uppträda är betet rikligt då renarna kan nyttja den moss- och örtrika björkskogen. Vidare finns lavvegetation på 35 % av sommarlandets nettoareal. Lavvegetationen är i samma grad överskattad som gräsmarkerna är underskattade på grund av satellitbildernas begränsning. Trots detta finns stora lavbetesresurser i området som nyttjas under våren och hösten. Vårnyttjandet kan av klimatskäl även klassas som vårvinterbete.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt mindre än sommarlandets. Områdets grönbete domineras av frisk hed, buskmark och mossrik/örtrik björkskog, tillsammans 33 % av nettoarealen. Kvalitativt är mellanområdets grönbete lägre på grund av den mycket höga andelen torra vegetationstyper och att höjdlägen saknas för sommarens värmeperioder. Mellanområdet har mycket stora lavbetestillgångar, nämligen 393,7 km² vegetation med lavbete, motsvarande 49 % av områdets nettoareal. Detta bete nyttjas under hösten, förjulsvintern och vårvintern. Vid dåliga betesförhållanden på vinterlandets nyttjas fjällområdets lavbete under hela vintern.

Saarivuoma disponerar över 137,6 km² lavbete inom vinterlandets. Härtill tillkommer visst lavbete på sedvanerättsområden som inte nyttjas regelbundet. Tillgången på lavbete inom vinterlandets är knapp. Samebyn är hänvisad till att nyttja lavbetet i mellanområdet i stor utsträckning för att östra delarna av vinterbetet inte skall belastas för hårt. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är låg inom sommarlandet och närmast försumbar i mellanområdet. Av sommarlandet utgör 77,5 km² stenimpediment, motsvarande 6,5 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 12,8 km² respektive 1,5 %. Av sommarlandets nettoareal ligger 25,0 % över 1 000-metersnivån. Mellanområdet saknar arealer över 1 000-metersnivån, eftersom endast 0,1 % av arealen ligger ovanför detta höjdläge. Saarivuoma saknar således höjdlägen för värmeperioder på svensk sida. Se karta 2.9–2.13. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 2.12 och 2.13.

Sammanfattning

Saarivuoma saknar tillgång till för- och högsommarbete på svensk sida. Förutsättningar för gott vårbete är mycket begränsade på svensk sida av fjällområdet eftersom barfläckar bildas mycket sent på våren i den flacka terrängen. Samebyn har mycket god tillgång på senhöst- och förvinterbete på det vidsträckt lågfjällsområdet. Vinterbetet i skogslandet är mycket begränsat. Saarivuoma är helt beroende av sommarbete på norsk sida och i hög grad av vårbete. Utan tillgång till betesområde i Norge saknas förutsättningar för traditionell fjällrenskötsel inom Saarivuoma.

2.3.4 Fágálávdegotti evttohus

Stálonjárga – Álddesjávri – Sárevuopmi

1. Sárevuopmi, Anjavuopmi, Álddesjávrii davá bealde Álddesjávrii, Fagerfjellet ja Stálonjárga lea okta ollisvuohhta. Fágálávdegoddi evttoha ahte Stálonjárga ja Sárevuopmi ásahit oktasašdoalu. Evttohuvo doallat sierra ealuid sihke bievlajagi ja dálvejagi. Dat mearkkaša ahte bievlá áigge guođohuvvo oarjjabealde Gaicaluovtta áiddi – Dieváidvuovddi bajágeažehaga ja dálvet nuorttabealde dan áiddi.
2. Fágálávdegoddi evttoha Sárevuopmái juohkit konvenšuvdnaguovllu ja čuovvut jagi 1984 konvenšuvnna rievdadeami, ja viiddiduvvo Álddesjávrii boazorohagas dan duovdagii mii lea dakka davábealde Álddesjávrii ja Mannančearu. Stálonjárga oažžu dálvejagi eatnamiid konvenšuvdnaguovlun Ruotas. Stálonjárga oažžu guođohit rádjeguora Álddesjávrii boazorohaga davit/nuortalit duovdagiin.
3. Fágálávdegoddi evttoha Sárevuopmái juolludit konvenšuvdnaguovllu ja čuovvut jagi 1984 konvenšuvnna rievdadeami. Stálonjárga oažžu dálvet guođohit Mannančearu ja lagas konvenšuvdnaguovllu Ruotas. Gaskavákke mielde huksejvnon konvenšuvdnaáidi Gearggesvuovdá. Stálonjárgga dálvejagi eatnamat ráddjejuvvojit konvenšuvdnaáiddiin dárbbu mielde.

2.4 Gielas – Álddesjávri – Dálbma

2.4.1 Gielas boazorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Orohatrádji lea mañemus rievdaduvvon jagis 1993. Dalle biddjojedje Gielas, Rivttát ja Stoahččevággi oktan orohahkan; Gielas šattai orohaga namma. Garžavággi gullá maid Gielas orohatráji siskkobeallái. Orohaga dálá viidodat lea 1.655 km². Geahča 2.8 kárta.

Orohaga lulábeale rádji álgá nuorttal, rádjemearkkas 272:s ja čuovvu riikaráji oarjjás ja luksa dan rádjái go Ofuohta ruovdemáđi manná ráji rastá. Das oarjjás čuovvu orohatrádji boazodoalloráji Nordlándda vuostá Ofuohtavutnii. Oarjjabeale rádji manná Hearjakvuotnamohkkái, ja das davás badjel čazaid Rivttát vuotnabahtii. Dan vuotnaráigge olggos ja birra Čoarvenjárgga ja Gielasjárgga gitta Njuorjjo Johkanjálbmái. Dasto manná dan johkaráigge bajás badjel čaza

ja de Beardu etnui Sætermoena bokte. Dasto čuovvu rádji Beardueanu bajás Sördala (Sisvákki) johkanjálbmái. Das Sördala vákki mielde johkaráigge luksa rádjemearkka 272 rádjái fás.

Lulábeale orohatráji lea Skievvá orohat, oarjjabealde Roaba orohat ja davábealde lea Stálonjárgga orohat. Giellasa nuorttabeale rádji lea dan oasi vuostá Álttesjávrii orohagas masa Láirevákki konvenšuvdnaguovlu gullá. Dán guovllu atná Dálmmá čearru. Riikarádji lea Giellasa rádji Dálmmá čerrui, ja nu leage Dálmmá čearus ja Giellasis guhkimus oktasaš rádji.

Lulábeale rádji ja riikarádji eai leat lunddolaš rájit. Riikaráji nuorta-lulábealde lea muhtin duovdda mii gullá norggabeale konvenšuvdnaguovlui (Njuorajávri) mas leat lunddolaš rájit. Dát lea lulás Duortnosjávrii guvlui ja oarjjabealde fas ruovdemáđi ja gaskariikageainnu guvlui. Guovllu viidodat lea 218 km² ja gullá Dálmmá čerrui, muhto Gielas guođoha doppe dálvet. Dálbma lea hálidan lonuhit Mannančearu alcesseaset, mii lea Álttesjávrii orohagas, ja addit Njuorajávrii Giellasi birrajagiguhtumin.

Ávževuomi bajágeahčen manná oanehis rádjeáidi Duortnosjávrii. Dat leat oahcin Njuorajávrii ja Dálmmá (ja Láirevákki) gaskkas. Orohagas eai leat eará rádje- ja gaskaáiddit.

Lassin Njuorajávrii lea Giellasis velá okta konvenšuvdnaguovlu, namalassii Bahccajeagil. Dán guovtti konvenšuvdnaguovllus lea alimus boazolohku 1.500 bohcco, ja lassin bohtet jagi miesit. Njuorajávrii guohtunáigodat lea golggotmánu 1. beaivvis – cuoñománu 30. beaivái. Báhcceahkális lea lohpi guođohit áigodagas juovlamánu 1. beaivvis – cuoñománu 30. beaivái. Dábálaččat eai ane dán guovllu nu guhká. Oainnat ferte Duortnosjávrii rastá johtit, ja nu fertejit vuordit dassáži go jávri jieknu.

Earret guokte smávit duovdaga, gulai Gielas orohat daidda guovlluide maid čearut besse atnit jagi 1919 boazoguohtunkonvenšuvnna mielde. Njárga gaskal Loabága ja Siellaga ii gullan konvenšuvdnaguovlui. Nubbi stuora njárga, gaskal Rivttága ja Loabága, gárttai olggobeallái konvenšuvdnaguovllu manñil jagi 1949, ja seamma dagai orohaga nuortadavit oassi, Garžavággi. Orohaga eará oasis gárte olggobeallái konvenšuvdnaguohuma jagis 1972²⁴.

Ovdal 1993 lei Gielas orohat rievttimielde dat njárga, mii lea gaskal Siellaga ja Loabága. Gitta 1967 rádjái lei orohaga guohtunáigodat cuoñománu 15. beaivvis – golggotmánu 15. beaivái. Nu lei maiddái Čoarvenjárggas gaskal Loabága ja Rivttága, muhto dat lei oaivvilduvvon dálveorohahkan. Jagis 1967 šadde orohagat birrajagiorohahkan, dan oktavuodas go Oarje-Finnmárkku boazodoallit johte ealuideasetguin dán guvlui (1965).

Ovdalaš Stoahččevákki orohakkii gulle eatnamat mat ledje nuorttabeale dán guovtti namuhuvvon orohaga gitta riikarádjái. Davábeale rádji lei, go obbalaččat dadjá, Runggugiera, Snøhetta ja Ávževuopmi.

24. Geahča kárta gova dan oasis mas Romssa guovllu birra čilgejuvvo obbalaččat.

2.3.4 Sakutskottets förslag

Hjerttind – Altevatn – Saarivuoma

1. Området Saarivuoma, Anjavassdalen, Altevatn norr om Altevatnet, Fagerfjellet och Hjerttind är en helhet. Sakutskottet föreslår att Hjerttind och Saarivuoma etablerar samdrift. Både barmarksbetet och vinterbetet sker i avskilda grupper så att man under barmarkstiden förslagsvis är vester om stängslet Gaicaluokta – övre delen av Dividalen och under vinterbetet öster om detta stängsel.
2. Sakutskottet föreslår att Saarivuoma har ett konventionsområde enligt ändringskonventionen 1984 utökat med den del av Altevatn rbd som är norr om sjön Altevatnet och Mannancearru. Hjerttind har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige. Hjerttind har gränsbete i de norra delarna av Altevatn rbd.
3. Sakutskottet föreslår att Saarivuoma har ett konventionsområde enligt ändringskonventionen 1984. Hjerttind har vinterbete i Mannancearru med angränsande konventionsområden i Sverige. Ett konventionsstängsel byggs längs Gaskkasvaggi till Kirkesdal. Det angränsande konventionsområdet för Hjerttinds vinterbete avgränsas vid behov med konventionsstängsel.

2.4 Området Gielas – Altevatn – Talma

2.4.1 Gielas renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Distriktsgränserna reviderades senast 1993. Det skedde genom att distriktet Gielas, Gratangen och Stordalen slogs samman till ett distrikt, Gielas. Samtidigt togs Liveltskaret in igen i distriktsindelningen och fördes till Gielas. Efter sammanslagningen omfattar distriktet 1 655 km².

I öster följer gränsen riksgränsen från riksröse 272 till Ofofbanen. I söder går gränsen efter områdesgränsen mot Nordland och Skjomen. Mot väster går gränsen i Herjangsfjorden från områdesgränsen i Ofofjorden, därefter från fjorden och över edet till Gratangsbotn. Från Gratangsbotn går gränsen efter kustlinjen till Salangselta, och följer denna till Barduelva vid Setermoen. Gränsen följer därefter Østerdalen och Sordalen till riksröse 272.

Distriktet gränsar i söder mot Skjomen, i väster mot

Grovfjord och i norr mot Hjerttinds renbetesdistrikt. I öster gränsar distriktet mot den del av Altevatns renbetesdistrikt som omfattar Salvasskardets konventionsområde. Detta används av Talma sameby. Längs riksgränsen gränsar distriktet också mot Talma sameby som därmed är det distrikt/sameby som har längst gemensam gräns med Gielas.

Gränsen mot söder och riksgränsen är inte naturliga gränser. Öster om riksgränsen ligger ett naturligt avgränsat område som är norskt konventionsområde (Njuorajaure). Detta gränsar i öster mot Torneträsk och i syd mot järnvägen och mellanriksvägen. Området är på 218 km², ligger i Talma sameby och används av Gielas som vinterbete. Talma har tidigare önskat att byta till sig Mannancearru i Altevatns distrikt mot att avstå Njuorajaure som helårsbete för Gielas.

Det finns ett mindre gränsstängsel från den övre delen av Sordalen till Torneträsk. Det avgränsar Njuorajaure mot den del av Altevatns distrikt som omfattar Salvasskardet. För övrigt finns det inga gräns- eller avspärrningsstängsel i distriktet.

Förutom Njuorajaure har Gielas ett annat konventionsområde, Patsajäkel. De två konventionsområdena har sammanlagt ett övre renantal på 1 500, plus årets kalvar. I Njuorajaure betesperioden från den 1 oktober till den 30 april, medan i Patsajäkel är betet begränsat till perioden 1 decemer – 30 april. I praktiken är denna period kortare. Flyttningen måste ske över Torneträsk och renägarna måste därför vänta tills isen lägger sig.

Med undantag av två mindre områden, var hela Gielas distrikt en del av de områden som samebyarna kunde använda efter 1919 års renbeteskonvention. Ett av områdena som inte var med i konventionsområdena, var halvön mellan Lavangen och Salangen. Den andra stora halvön, mellan Gratangen och Lavangen, utgick som konventionsbete 1949 tillsammans med hela den nordöstliga delen av distriktet (Liveltskaret). Resten av distriktet försvann som konventionsbete 1972²⁴.

Före 1993 var halvön mellan Salangen och Lavangen det ursprungliga Gielas-distriktet. Fram till 1967 hade detta distrikt en betestid från 15 april–15 oktober. På samma sätt var Gratangens distrikt halvön mellan Lavangen och Gratangen, men förutsättningen var att det användes som vinterbetesdistrikt. Bägge distrikten gjordes om till helårsdistrikt 1967. Detta skedde i samband med att renägare från Vest-Finnmark flyttade in i området (1965).

Det tidigare Stordalen-distriktet omfattade områdena öster om de två nämnda distrikten intill riksgränsen. Avgränsningen mot norr, var grovt angiven Fossbakken, Snøhetta och Sordalen. Efter 1919 års konvention motsvarade detta gränsen mellan Liveltskarets sommar-distrikt och Stordalens sommar-distrikt. Det sista var i sin tur uppdelat, och delar av

24. Det hänvisas till kartsnitt i den allmänna beskrivningen av Troms.

Maŋŋil 1919 konvenšuvnna lei dat seammá go rádji gaskal Garžavákki geasseorohaga ja Stoahčetvákki geasseorohaga. Stoahčetvággi lei fas juhkkovuvvon osiide, ja muhtin ráje Harjanguena ja Stormybotn:a gidđaorohagain gulle dán orohahkii.

Stoahčetvággi lei konvenšuvdnaguohtun gitta jahkái 1972, muhto “Giellasa” ja Rivttága boazodoallit ožžo guođohit doppe dálvet golggotmánu 15. beaivvis – cuoŋománu 15. beaivái, nappo áigodagas go guovlu ii adnon konvenšuvdnaguohtumin. Eanan davábealde Stoahčetvákki ii lean Romssa orohatjuohkimis mielde jagis 1963. Maŋŋil jagi 1949 ii lean guovlu šat konvenšuvdnaguovlun, ja Garžavággi lei áibbas olggobealde buot orohatjuohkimiid gitta jahkái 1993.

Giellasis leat hui ollu siskkáldas oazit mat juhket orohaga, ja nu leatge orohagas 5–6 iešguđetlágan guohtunguovllu. Rájit leat sihke luonddu oazit ja olbmuid dahkan oazit. Vuonat ja vákkit leat siskkáldas oazit, muhto lassin daidda leat ollu geainnut mat hehttejit bohccuid lunddolaš johtalemiid. Biilageaidnu, E6, lea juohku mii manná čađa orohaga davil lulás, ja sirre davábeale/oarjjabeale ja lulábeale/nuortabeale guohtuneatnamiid. Obbalaččat ferte olmmoš vojojehit ealu duovdagiid gaskka.

Lassin daidda oallut geainnuide, billista Sætermoen báhčinguovlu stuora osiid orohaga nuortabeale eatnamiin.

Luonddudilálašvuodát

Eanas orohagas lea dakkár baktevuoddu mas leat geahppadit mollaneaddji baktešlájat, duššefal ovttá guovllus nuortalulábealde ii leat nu. Dát lea oassin stuorát vuodđobakteguovllus, ja seammá šládja lea maiddá Skievvas ja Njuorajávri lulimus oasis. Eanan lea asehaš ja unnán šaddu. Ja seammás lea rámsšas ja vuollugas eanan orohaga eará guovlluid ektui, mat leat baju eatnamat.

Orohaga ollislaš viidodagas lea 7 % čáhci ja jiehkki, ja 9 % lea badjelis 1.000 m bm. Danne sáhtta 16 % bidjan vuodđun go meroštallá ii-anihahtti eatnama viidodaga. Dát ii leat ollu go dán buohtastahtta eará orohagaiguin mat leat riikarádje guora. Eará orohagaid areála, mii lea badjelis 1.000 m bm, lea gaskal 16 ja 26 %. Go geahččá duššefal orohagas topografíija, de leat orohagas buorit geasseguovdilguohtumat. Mearraáibmu lea gálu bohccuide ja ollu eanan lea badjel 1.000 m bm. Dat mearkkaša ahte báhkaid áigge leat buorit bálganbáikkid.

Romssa beale orohagain, main rádji manná merrii, lea Gielas áidna orohat mas ná unnán eatnamat leat vuollelis 200 m bm (13 %). Lassin dasa leat Giellasis unnán eatnamat main leat gággádit mollaneaddji baktešlájat, ja danne šaddá Gielas heajos dálveorohat.

Njárggas gaskal Siellaga ja Loabága, leat alla gáissát oarjjás ja lulás. Davábealde leat njuidosit eatnamat ja eambo vuovdi. Loabága ja Rivttága gaskka leat várit. Suvdečohkka (1.456 m bm) lea lulimus guovllus. Vákkit ja muotkkid mannet doarrás badjel njárgga.

Guovlu, mii lea njárgga lulábealde, gaskal Siellaga ja Loabága, muhto fal davábeale E6, lea dadjat juo sierra guohtunduovdda. Njuorjovuopmi ráddje guovllu davábealde ja nuortabealde, ja Rungu fas oarjjabeale²⁵. Lulágeahčen lea alla várri. Dakko leat riiddit Runggu guvlui. Minddar leat guovllus vuollegit eatnamat ja čohkat mat leat 600–900 m bm. Dáid gaskkas leat vákkit ja jávrit. Luohkain Njuorjovuomi guvlui ja oarjedavábealde leat vuovdeguovllut.

E6 lulábealde leat alla gáissát ja čohkat gitta 1.500 m bm alu, muhto maiddá vákkit, nu movt Stoahčetvággi mii juohká duovdaga gitta riikarádji. Garžavári davábealde lea vuollegit eanan ja vuovdi, muhto Sætermoen báhčinguovlu lea viidát doppe, nu movt ovdalis daddjon.

Oarjialulil, Bjerkvika ja Roabbák guvlui, lea ovttá saje vuollegit eanan.

Orohaga oarjjabealli lea okta dain guovlluin Romssa fylkkas gosa borgá badjel 300 mm. Dát lea eambo muohta go dábálaččat Ofuohtavuona birra, vuosttažettiin Skievvas ja Roabas. Ii Sis-Romssas ge borgga ná ollu. Várreráidu dat váikkuha gosa muohta gahččá. Seammás lea oarjjil orohagas guovlu gosa arvá 50–100 mm odđajagimánus ja guovvamánus. Dasa lassin dagaha olu muohta ja bivvalat ahte lea bahá lásset Giellasa dálveguohtumiid. Áidna dálveguohtunbáikkid mearragáttis gos ii leat nu bahá billistit guohtuma, leat dat mihtilmas beahcedievát birasiid Ruobbága. Vaikko vel leage bahá billistit guohtuma, de ii mearkkaš ahte guohtumat lássahuvvet juohke jagi. Muhtin jagiid eai leat “dábálaš” dálkkádagat, ja dalle sáhtta leat buorre guohtun báikkiin gos ii leat goaivvis leamaš ovddit jagiid.

Dálkkádatdilálašvuodaid geažil ferte ipmirdit boazodoallofágalaš áddejumis go **11. kártamiellodus** gohčoda eatnamiid jeagelguohtumin. Muhtin duovdagiid galget várrat gidđa- ja čakčagohtumin, ja eará eatnamiid fas sáhttet atnit árradálveguohtumin muhtin jagiid. Man dávja ja goas eatnamiid atná, lea visot luonddudilálašvuodaid hálddus. Lea hui bahá ahte guohtumiid lásse.

Orohaga iešguđetlágan eatnamat, nappo alla ja vuollegit eatnamat, váikkuhit ahte rahtta álgá iešguđet áigái dain iešguđetlágan duovdagiin, ja erohusat leat mihá stuoribut go eará orohagain. Šaddoáigodat álgá miessemánu gaskkain ja bistá gitta suoidnemánnui, ja oanehis gaskkain sáhttet leat stuora erohusat šattus. Geasseguohtumat leat dáinnalágiin buorit, go varas guohtun bistá guhkit badjeleappos.

Guohtun

Orohagas leat suokkardallan guohtumiid muhtin sajiin. Selskapet for Norges Vel takserii dán guokte stuora oarjjabeale njárgga jagi 1964 kommišuvnna olis. Boazodoalu stádkonsuleanta takserii jagis 1980 go čielggadedje Sætermoen báhčinguovllu. Garžaváigi lea váldobáhčinguovllus ja dat gullá orohahkii. Ovdalaš Stoahčetvákki orohagas eai leat suokkardallan guohtumiid.

25. Jagi 1919 boazoguhtunkonvenšuvnna lea dát guovlu “Seaidna” geassejagi orohat.

distriktet omfattade Harjangen och Stormybotns vårdistrikt.

Stordalen var konventionsbete fram till 1972, men renägarna i "Gielas" och Gratangen kunde använda det som vinterbete under perioden 15 oktober–15 april, alltså under den tid när det inte användes som konventionsbete. Området norr om Stordalen var inte med i distriktsindelningen för Troms 1963. Efter det att området försvann som konventionsområde 1949, låg därför Liveltskaret utanför alla distriktsindelningar under perioden fram till 1993.

Gielas är starkt präglad av inre gränser som delar upp det i 5–6 olika avgränsade betesområden. Gränserna är både naturliga och skapade av människor. Fjordar och dalar är naturliga inre gränser, men dessutom finns det omfattande vägnät som hindrar en naturlig strövning av renhjordarna. E 6, som går igenom distriktet från norr till söder, är ett sådant markant hinder som skiljer de västra och östra betesområdena. I huvudsak kan man säga att renen måste flyttas aktivt mellan de olika delområdena.

Förutom detta omfattande vägnät, har stora delar av de nordligaste delarna av distriktet förstörts av Sætermoens skjutfält.

Naturförhållanden

Det mesta av distriktet har en bergrund med lättlösliga bergarter. Undantaget är ett område i den sydöstliga delen av distriktet. Det är en del av ett större urbergsområde som också täcker den östliga delen av Skjomen och den sydligaste delen av Njuorajoure. Detta ger en karg vegetation. Samtidigt är det kuperat och låglänt i förhållande till den övriga delen av distriktet som i högre grad har alpin prägel.

Av den totala arealen är 7 % sjöar och glaciärer, och 9 % är över 1 000 m.ö.h. Man kan därför räkna med att 16 % är en slags utgångspunkt för beräkning av impediment. I förhållande till de andra distrikten längs riksgården, är detta lite. De har en andel av arealen över 1 000 m.ö.h. som varierar från 16 till 26 %. Om man enbart ser det i förhållande till topografien, ger detta distrikt en god utgångspunkt för högsommarbete. Renen har också vind från havet och stora områden över 1 000 m.ö.h., vilket betyder att de har god tillgång till sval luft under varma somrardagar.

Av alla distrikten i Troms som gränsar till havet, är det inget annat som har så lite areal under 200 m.ö.h. (13 %). I kombination med små arealer med svårlösliga bergarter, ger detta ett dåligt underlag för gott vinterbete.

Halvön mellan Salangen och Lavangen består av branta sluttningar mot väster och söder. I norr är det flackare sluttningar och mer skogsland, Området mellan Lavangen och Gratangen domineras av fjäll. Spanstinden (1 456 m.ö.h.) ligger längst österut i området. Fjälldalarna skär igenom fjällområdena tvärs över halvön.

Området som ligger öster om halvön mellan Salangen och Lavangen, men väster om E6, kan anses

vara ett eget betesområde. Det avgränsas av Salangsdalen i norr och Spansdalen i söder²⁵. Det har ett högfjällsparti mot söder. Här är det branta, gräsklädda sluttningar ned mot Spansdalen. I resten av detta område är det mest lågfjäll med toppar som i stort sett är mellan 600 och 900 m.ö.h. Mellan dessa finns det fjälldalar och sjöar. I sluttningarna mot Salangsdalen och i nordvästra delarna av området finns det skogsområden.

Öster om E6 är det mest högfjäll med toppar upp emot 1 500 m.ö.h., men med dalar som till exempel Stordalen som delar upp landskapet helt till riksgården. Norr om Lifjellet finns det lågland med skog, men som tidigare nämnts domineras detta låglandet av Sætermoens skjutfält.

I sydväst mot Bjerkvik och Rombaken, finns det dessutom ett område med lågfjäll.

Hela den västra delen av distriktet är en del av de områden av Troms som har över 300 mm nederbörd i form av snö. Det är mer än det som annars är vanligt runt Ofotfjorden, först och främst Skjomen och Grovfjord. Det är också mer än vad man har i det inre av Troms. Fördelningen av snön är en effekt av fjällkedjan. Samtidigt finns det en zon i väster i distriktet som har 50–100 mm nederbörd som regn i januari och februari. Tillsammans med stora mängder snö och hög vintertemperatur ger det en hög risk för låsta beten i Gielas. De enda kustvinterbetena som har lägre risk, är de karakteristiska tallslätterna på ett avgränsat område vid Rombaken. Hög risk betyder inte att betena är låsta varje år. Enskilda år följer inte klimatet "normalkurvan" och då kan man ha mycket goda beten på resurser som sparats i de områden som inte har varit tillgängliga tidigare år.

Klimatförhållandena understryker att det är nödvändigt med en yrkesmässig förståelse av betingelserna för renskötseln av "lavbete" på **kartabilaga 11**. En del av områdena måste förbehållas vår- och höstbete, medan andra lavbeten kan nyttjas som tidiga vinterbeten enskilda år. Hur ofta och hur länge är det naturen som bestämmer, men risken för att de blir låsta är alltså mycket stor.

Kombinationen av höga toppar/dalar och kust/inland ger en större variation under växtsäsongens början än i många andra distrikt. Säsongen sträcker sig från mitten av maj till juli och varierar över korta avstånd. Avståndet mellan snö och färskt bete är liten, och detta förstärker förutsättningarna för ett gott sommarbete.

Betestillgångar

Delar av distriktet är betesgranskat. Selskapet for Norges Vel taxerade de två stora halvöarna i väst på uppdrag av 1964 års kommission. Statkonsulenten för reindrift gjorde en taxering 1980 i samband med en utredning om Sætermoen skjutfält. Denna omfattade också det gamla Liveltskaret-distriktet. Det område som inte täcks av någon betesgranskning är det gamla Stordal-distriktet.

25. I 1919 års renbeteskonvention är detta område "Snörken" sommarbetesdistrikt.

Boazodoallit, geain lei riekti guođohit Garžavákki gitta jahkái 1949, geavahedje orohaga davit duovdagiid gidđaguohtumin. Lulábeale alla gáissát eai heiven gidđaguohtumin, muhto vákkiin ja ávžžiin leat buorit ja valljugas geasseguohtumat. Go Oarje-Finnmárkkus johte ealuiguin dohko, váldojuvvui fas Garžavággi atnui jagis 1968. Obbalaččat lei okta boazoeaiggát sierrasiiddas. Muhtin jagiid anii duovdaga birrajagi, muhto eanas jagiid jođii Njuorajávraí dálváí. Jagis 1979 rájes doallogohte báhčinhárjehallamiid dávjá ja dagahedje váttisvuodaid, iige dan guovllus šat sáhttan guottehit. Báhčinguovlu adnojuvvui nu ollu ahte lei veadetmeahtun bohccuiguin bargat doppe, ja militearadoaimmat billistedje guohtuneatnamiid.

Guovlu lea sakka billistuvvon ja hedjonan ovdalačča ektui. Mii namuhit almmatge guohtunsuokkardalamiid, dannego Dálbmá lea beroštisgoahtán dáin duovdagiin.

2.21. *tabealla. Iešguđetlágan guohtunslájaid juohkáseapmi (%) Garžavákki guohtunguovllus.*

Vuovdeenan mas lea jeagil	4
Eará jeageleanan	14
Jeagegeenan mas lea jeagil	2
Jeageleanan oktiibuot	20
Soahke- ja sieđgarohtu	11
Sarritdanaseanan	7
Eará danaseanan	3
Rásseenan	8
Njuoskasit rásseenan	12
Buorit jeakkit	6
Várreguolban	2
Jassagobit	8
Ii-anihahhti	23
Oktiibuot areála km ²	212

Dalle go suokkardedje guohtumiid, lei veahá jeagelguohtun guovllus. Jeageleanan lei oalle unnán, muhto lei dan mielde maid geologalaš dili dáfus sáhtii vuordit guovllus. Jeagelšaddu lei eanas goikeatnamis, ja dat bistevaš billisteamit jeageleatnamiin leat stuorrát. Urttaenan ja rásseenan lea oktiibuot 20 %. Go beliid guorahallá buot guohtumiid oktavuodas, leat guovllu geasseguohtumat hui buorit. Álgosaččat lei guovllus buorre gidđa-, geasse- ja čakčaguohtun.

Eatnamiin lea oalle ollu vuovdi (32%). Lea sihke soahkevuovdi, muhto viehka ollu maiddáí seahkalahat soahki ja beahci. Vuovdi lea árvvolaš iešalddis juo danne go vuovdi suddje gidđat ja čakčat ja velá lea buorre guohtunbáiki. Goalmmádas oasi eatnamiin sáhtta dadjat “*jalges eanamin*”, ja dakkár eatnamat leat buorit guottetbáikkít. Miessemassu lassánii go jođii earabáikái, ja dat iešalddis čilge man buorit guohtumat obalohkái leat.

Eanas eallu lea guhton oarjjabeale duovdagiin, vuosttažettiin Ruŋgu ja Njuorjovuomi gaska.

Muhtin ráje eallu lea geasset leamaš Čoarvenjárggas (Loabága ja Rivttága gaskkas).

2.22. *tabealla. Iešguđetlágan guohtunslájaid juohkáseapmi (%) Čoarvenjárggas.*

	Rivtták-Loabák
Jeagelšattolaš skierre- ja čakčpesmuorjeguolban	32
Soahkevuovdi mas lea sarritšaddu	13
Goikásit ja njuoskasit rásseenan, soahkevuovdi	5
Várreguolbanat gos lea rássi	4
Gironlastajassabogit	10
Eará guohtunslájjat	20
Ii-anihahhti linjás	16
Netto areála submi	100
Stuorát ii-anihahhti % ollislaš mearis	27
Oktiibuot areála km ²	519

Jeagelguohtun lea 32 %. Jus nettoareála dehe viidodaga jorgala nuppe láhkái, ollislaš areálan (oktan ii-anihahhti eatnamiin), leat jeagelguohtumat 23 %. Dat lea sullii nu movt Stádakonsuleanta gávnnašii Garžavákkis. Logut čakčehit unnán erohusa dán guovtti njárgga jeagelguohtumis. Ii Čoarvenjárga lean biologalaš ákkaid dihte jurddašuvvon dálveorohahkan. Orohagas leat hirbmat buorit geasseguohtumat. Guođohanáigodat vuolgá vuosttažettiin guovllu árvvus, statusis mii dasa biddjui 1919 konvenšuvnnas.

Takserejuvvon guovllus leat obbalaččat valjit šadoservodagat. Takseremis lea 22 % nettoviidodagas daddjon leat hui buorren dehe erenoamáš buorren geasseguohtumin. “*Duovdagiin lea valjit guohtun ja ealu bissu bures*”.

Nuorttabeale ja lulábealde duovdagat E6 adnojit geasse- ja čakčaorohahkan. Doppe ii leat systemalaččat takserejuvvon. Árvideamis eai dahkan dan go obbalaččat atne orohagas lea “... *valljugas ja buorre geasseguohtun.*”

Orohat anii Báhcajeahkála dálveguohtumin áigodagas 1973 gitta 1990 rádjái. Doppe guođohedje birasiid 3 mánu. Guođohanáigodat lei dan made oanehaš, nu movt ovdalis daddjon, go lei váttis rasttidit Duortnosjávrrí. Norggabeale boazodoallit oaivvildit guovllu ii leat sáhttan atnit maŋŋil jagi 1990. Duogážin lea go earát guođohit eatnamiid lobihemiid dalle go sin eallu ii leat doppe.

Maŋŋil jagi 1990 sii biebmagohte ealu gaskkohagaid dálvet. Eallu lea sihke bibmojuvvon ja guhton iežaset orohagas ja Njuorajávrris.

Oktiigeassu

Eatnamiid vuodul ii sáhte Giellasa atnit “birrajjagiorohahkan”. Sihke dálkkádagat ja guohtunšattut dagahit ahte Giellasa orohat dárbbáša earasajis dálveorohaga. Lunddolaš lea smiehttat orohahkii dálveguohtumiid Ruotas. De sáhtta lunddolaš orohaga

De renägare som hade rätt till bete i Liveltskaret fram till 1949, använde den nordliga delen av distriktet som vårbete. De alpina områdena i söder var mindre lämpliga som vårbete, men dalarna och klyftorna har rikt och frodigt sommarbete. Efter inflyttningen från Vest-Finnmark togs Liveltskaret åter i bruk 1968. I stort sett kan man säga att det var en enskild renägare som höll sina renar avskilda från resten av distriktet. Enstaka år använde han området hela året, men under de flesta åren använde han Njuorajaure till vinterbete. Från 1979 blev det så stora problem med skjutfältet att kalvning inte längre var försvarligt i området. Det visade sig också att användningen av skjutfältet var så intensiv att det var omöjligt att arbeta med renarna, och att den militära verksamheten ledde till materiell ödeläggelse av betet.

Området måste i hög grad betraktas som betydligt försämrat i förhållande till den potential det hade tidigare. Om man ändå väljer att återge huvudpunkterna i betesgranskningen, hänger det ihop med det intresse som Talma har visat för området.

Tabell 2.21. *Fördelning (%) av olika betestyper i Liveltskarets betesområden.*

Skogsmark m. lav	4
Annan fast mark m. lav	14
Myr med lav	2
Summa lavmark	20
Björk- och videsnår	11
Blåbärsrismark	7
Annan ljungrisk	3
Gräsmark	8
Örtrik mark	12
Bra myrar	6
Fjällhed	2
Snölegor	8
Impediment	23
Total areal i km ²	212

Vid den tidpunkt som granskningen genomfördes fanns det en del lavbeten i området. Även om andelen lavbete var förhållandevis låg, var det inte mer än förväntat utifrån de geologiska förhållandena. Det mesta av laven är registrerad på fast mark, och de varaktiga skadorna på lavtäcket är stort. Andelen örtrik mark och gräsmark är tillsammans 20 %. När man sätter in detta i sammanhanget med det som finns för övrigt, måste sommarbetena betraktas som mycket goda. I utgångsskedet har området haft ett mycket gott vår-, sommar- och höstbete.

En förhållandevis stor del av arealen är täckt av skog (32 %). Detta är delvis björk, men det är också en hög andel skog där björk och tall utgör ett gemensamt bestånd. Detta ger området ett självständigt värde, i synnerhet eftersom det vår och höst ger lä, förutom bete. En tredjedel av arealen har fått beskrivningen "jämn terräng", vilket också skapar goda förutsättningar för kalvningsområde. Värdet illustreras genom att kalvförlusterna steg då renen flyttades

till ett alternativt område.

De flesta renarna har haft vårbete i de västra delarna, först och främst mellan Spansdalen och Salangsdalen. Delar av hjorden har använt Gratangshalvön (mellan Laavangen och Gratangen) till sommarbete.

Tabell 2.22. *Fördelning (%) av olika betestyper på Gratangshalvöya.*

	Gratangen-Lavangen
Dvärgbjörk kråkrished med lav	32
Blåbärsrisbjörkskog	13
Gräs- och örtrik björkskog	5
Alpina gräshedar	4
Fjällmosnölegor	10
Andra betestyper	20
Impediment i linjen	16
Summa andel av netto areal	100
Större impediment % av totalt	27
Total areal i km ²	519

Andelen lavbete är 32 %. Om man gör en omräkning från andelen nettoareal till total areal (inklusive de stora impedimenten), kommer andelen lavbete att vara 23 %, ungefär detsamma som Statskonsulenten fann för Liveltskaret. Bakgrundssiffrorna visar att det inte var speciellt stor skillnad i lavbete mellan de två halvöarna. Att Gratangen förutsattes användas som vinterdistrikt, har inte något samband med de biologiska förhållandena. Distriktet har ypperliga sommarbeten. Betestiderna har först och främst samband med områdets status efter 1919 års konvention.

Generellt för hela det taxerade området är en stor täckning av biotoper. Efter taxeringen är 22 % av nettoarealen karaktäriserad som mycket bra och särdeles bra sommarbete. "Det är ett land som ger rikt bete och stor trivsel".

Områdena öster om E6 kommer att användas som sommar- och höstbete. Som tidigare nämnts är det inte systematiskt taxerat. Det hänger troligen samman med en generell uppfattning om att distriktet har ett "...överflöd av frodigt sommarbete."

Distriktet har använt Patsajäkel som vinterbete under perioden 1973 till 1990. Betestiden var då i stort sett ca tre månader. Begränsningen berodde på, vilket tidigare nämnts, de praktiska svårigheterna med flyttning över Torneträsk. Enligt de norska renägarna, har det inte varit möjligt att använda området efter 1990. Man skyller på att andra har använt betena olagligt på tider när de inte själva har varit där.

Efter 1990 har man utfodrat renarna under delar av vintern. Utfordringen har skett i kombination med bete i det egna distriktet och i Njuorajaure.

Sammanfattning

Gieals har inte de naturliga förutsättningar som bör ligga till grund för ett "helårsdistrikt". Både klimat- och vegetationsförhållanden kräver att distriktets

bievlaguohtumiid čatnat oktii Dálmma čearu dálveguohtumiiguin. Dán jurdaga mielde gulašii Álddesjávrri orohagas (Láirevákki) lulimus oasis dása. Gielas ii galgga šaddat Dálmma čearu oassin, muhto galgá hutkat heivvolaš ovttasbarggu eanangeavaheami dáfus.

Nubbe vejolašvuohta lea joatkit konvenšuvnna dálá prinsihpaid. Dát lea okta variánta ollislaš čovdosis, muhto erohus lea ahte definerejuvvojit čovdosat mat gokčet buot siiddaid dárbbuid. Dat ii soaitte máksit dan ahte joatká seammá čovdosiiguin go dálá konvenšuvnna.

Lassin dán guovtti vejolašvuhtii, lea fágálávdegoddi árvvoštallan guokte vejolaš heivehusa dálá konvenšuvdnii. Nubbi lea ahte Gielas oazžu Sis-Romssas dálveorohaga, ja nubbi fas lea viiddidit Dálmma dálá konvenšuvdnaguovllu.

Sis-Romssa áidna dálveguohtumat leat Bihppásis Álddesjávrris²⁶. Leat mánge ákka manne fágálávdegoddi hilgu dán vejolašvuođa. Guovlu lea mávssolaš go árvvoštallá Álddesjávrrre lulábeali guovllu ollislaččat. Jus dán juohká sierra atnui, unnu árvu²⁷ duovdaga eará osiin. Lávdegotti mielas lei maiddá dettolaš ahte guovlu lea beare unni, ja jeageletnamat leat čilviluvvan/guorban dálá bievlaguohtuma geažil. Čujuhuvvo maid fágálávdegotti árvalussii heaittihit guohtunáigodaga Láirevákki konvenšuvdnaguvlui. Láirevákki sáhtášii viiddidit jus Bjørnefjell ja Giellasa davvi ja nuorta osiid juohká Dálbmái konvenšuvdnaguohtumin. Dákkár čovddus eaktuda ahte Gielas massá iežas dálá rivttiid Njuorajávrru guovllus. Guvlui gullet olles boares Garžavákki orohat ja dasa lassin duovdagiid nuorttabeale Njuorajávrru.

Fágálávdegotti árvvoštallama vuodđun lea ahte dálá Láirevákki konvenšuvdnaguovllu oarjeráđji (Sørdalen) lea hui buorre ráđji. Dát čielga ráđji lea buorin goappašat beliide/orohagaide. Jus dán ráđji galgá rievdadit, fertešedje buorit ákka, ja dakkár ákka eai leat lávdegotti mielas dál. Fágálávdegoddá lea maid dettoláš ahte bohccot, mat livčče galgan guohtut Garžavákkis, vulget luksa go Sætermoen báhčinguovllus hárjehallet. Vaikko ii duođi eanet guorahala báhčinguovllu geavaheami, ferte namuhit ahte dát lea okta dain hárve guovlluin Eurohpas gos lea lohpi soahtebávkkanasaiguin báhčalit. Fágálávdegotti oaivil lea ahte guovllu oazžu geahččat oalát billistuvvon boazoguohtumin, ja lea veadjetmeahttu cakkadit bohccuid boahtimis Giellasa eará duovdagiidda. Dát gal baicca váikkuha orohaga boazoeaiggádiid hui negatiivvalaččat.

2.4.2 Dálmma čearru

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Čearus lea 31 boazodoalli, geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku ii leat juogaduvvon čearuid gaskka, muhto lálkaásahusa mielde lea boazolohku mearriduvvon 36 500 bohcco čuovvovaš čearuide: Geaggán, Lávnnjetvuopmi, Sárevuopmi ja Dálbmá. Dálbmái lea dábálaš boazolohku evttohuvvon 8 000 bohcco “Renbetesmarkerna. SOU 1966:12”-nammasaš čielggadeamis. Mii oaidnit čearu rájiid ja áigodatguohtumiid **2.9 kárttas**. Dálbma čearru juogada Njuorajávrru-guovllu Gielas boazoorohagain, muhto minddár eai leat oktasaš eatnamat lagas čearuiguin. Davil váilu lunddolaš ráđji Norgga ráji rájis nuorttasguvlui miehtá čearu guohtuneatnamiid. Eanas oassái čearu davábeale ráji bealde lea huksejuvvon áidi, vai caggá bohccuid bievlan ja skábman. Áidi bohtá oktii konvenšuvdnaáiddiin riikaráji bokte, ja manná gitta Máttajávrrái dálvejagi eatnamiidda. Lulil lea Duortnosjávri ja Duortnoseatnu lunddolaš ráđjin miehtá čearu guohtuneatnamiid, earret ovttá oanehis gaskkas riikaráji ja Duortnosjávrru gaskka. Oarjjil ii leat riikaráđji lunddolaš ráđjin. Čerrui lea hui stuora váttisvuohtan go ráđji manná nuorttas-oarjjás davábeale Duortnosjávrru ja nu juohká guohtuneatnamiid, mat lunddolaččat leat oktan duovddan. Čearu ráđji manná “gilvinráji” ráđjái. Dálvejagis guođoha čearru vuollelis “gilvinráji”, ja dat lea boares árbevieru vuodul. Dálvejagi nuorttabeale eananoasin eai leat oazit, ja dakko sáhttá reainnidemiin ja vuodjimiin doalahit ealu. Dálveguohtumat mannet nuorttal gitta Vazáži (Vittangi). Čearus lea oktasaš eallu bievlajagis. Giđđajohtin álgá njukčamánu-cuoŋománu birrasiin go dálvesiidat vuos mastadit ja stellejit ealu oarjjásguvlui mannat guođu. Ealut eai masttat ránnjáčearuiguin, go gohkke ealloravdda. Giđdat reainnidit ealu dássedit gitta geassemánu. Leat erenoamážit njeallje eananoasi gos reainnidit ealu garrasit: davábealde Pálnoviken, Álddesjávrru ja Straumslu gaskka, davábealde Vuoskkojávrru ja maiddá Duortnosjávrru nuorttageaži osiin. Giđđajagi guohtumat leat nu badjin go Vazášjávrris nuorttal, ja dasa gullet maiddá jeagge- ja vuovdeeatnamat, baju várri gitta Pálnoviken:ii oarjjil. Oaláš guottetbáiki lea oarjjabealde Vákki, doppe váriin ja Koojávrru-guovlluin vuovdeeatnamiin. Geasset leat eallu veaidnalis gitta suoidnemánu, go bidjet gárdái Láirevákkis miessemearkunáiggi, mainna ádjánit moadde vahku. Geassejagi eatnamat leat várreeatnamat oarjjabealde Laimoviken – nuorttabeale Leinavatn. Muhtin jagiid čohkkejit ealu árranjuovvamii čakčamánu gaskkamuttuin. Čakčamánu loahpas čohkkegohtet ealu ovdalgo rátkkašit dálvesiidan ja njuovadit Gealnam gárddis. Dát barggut leat loahpahuovvon golggotmánu álgu, ja das manñil lea dát golbma dálvesiidan ealuiguin čakčajagi guohtumiid

26. Eará vejolašvuođaid árvvoštallamiin Álddesjávrris, heive geahčestit Stálonjargga čilgehusas.

27. Geahča Álddesjávrru orohaga čilgehusas.

renar bör ha vinterbete utanför distriktet. Det är naturligt att distriktet ses i ett större sammanhang där vinterbete sker i Sverige. Det är därför naturligt att distriktets barmarksbete går ihop med vinterbetet i Talma sameby. I denna överordnade helhet ingår också de sydligaste delarna av Altevatns renbetesdistrikt (Salvasskardet). Detta innebär inte att Gielas skall bli en del av Talma, utan att man skall eftersträva rationella samarbetslösningar.

Alternativet till den överordnade helhetslösningen är att principerna i gällande konvention fortsätter. Detta är en variant av helhetslösningen, men med den skillnaden att man definierar lösningar som säkerställer de enskilda gruppernas behov. Detta innebär inte nödvändigtvis att man i fortsättningen väljer samma konkreta lösningar som i gällande konvention.

Förutom de nämnda alternativen har sakutskottet bedömt två möjliga anpassningar i förhållande till gällande konvention. Det ena är att Gielas får vinterbete i det inre av Troms, och det andra är en utvidgning av Talmas nuvarande konventionsområde.

Det enda aktuella vinterbetet i det inre av Troms är Bihppás i Altevatns distrikt²⁶. Sakutskottet avråder från denna lösning av flera orsaker. Området är viktigt i värderingen av området söder om Altevatn som en helhet. Om man avskiljer detta som ett eget renskötselområde, kommer resten av området att förlora mycket av sitt värde²⁷. Det har också haft betydelse för utskottet att området är för litet, och att lavbetet är slitet på grund av nuvarande barmarksbete. För övrigt hänvisar man till sakutskottets förslag om att upphäva betestiden för Salvasskardets konventionsområde.

En utvidgning av Salvasskardet kan eventuellt vara att Bjørnefjell och de nordliga och östliga delarna av Gielas läggs till Talma som konventionsområde. Vid en sådan lösning kan man också vara tvungen att förutsätta att Gielas mister sina nuvarande rättigheter i Njuorajaure. Området omfattar hela det gamla Liveltskarets distrikt med tillägg av områdena öster om Stordalen och alltså Njuorajaure.

Utgångspunkten för sakutskottets bedömningar är att dagens västgränser för Salvasskardets konventionsområde (Sørdalen) är en mycket bra gräns. Denna tydliga gräns är till fördel för bägge parter. Om denna gräns skall ändras, bör det finnas mycket välgrundade orsaker, och utskottet kan inte se att sådana finns. För sakutskottet är det dessutom avgörande att renar som företrädesvis skulle ha betat i Liveltskaret, kommer att ströva söderöver på grund av verksamheten på Sætermoens skjutfält. Utan att gå närmare in på användningen av fältet, bör här nämnas att det är ett av de få skjutfält i Europa där det är tillåtet att utföra flygbombning. Sakutskottet anser, att det ser ut som om området har förlorats som renbete, och det skulle vara omöjligt att hindra att renarna tar sig in den resterande delen av Gielas. Detta skulle i så fall få mycket stora negativa konsekvenser för renägarna i distriktet.

2.4.2 Talma sameby

Areal och driftsförhållanden

31 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är inte preciserat på samebynivå, utan angivet enligt gällande föreskrifter som totalt antal på 36 500 renar för samebyarna Kōnkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma och Talma. Föreslaget normalt renantal i "Renbetesmarkerna. SOU 1966:12" för Talma är 8 000 renar. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 2.9. Talma har sambruk av Njuorajávri-området med reinbetedistriktet Gielas. I övrigt har Talma inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. I norr saknas naturlig gräns från norska gränsen och österut längs byns hela betesområde. Bristen har åtgärdats med stängsel på huvuddelen av den norra gränssträckningen för att förhindra renströvning över gränsen under barmark och förvintern. Stängslet ansluter till konventionsstängslet vid riksgränsen och sträcker sig till Máttajávri på vinterlandet. I söder utgör Torneträsk och Torneälven en naturlig gräns utefter samebyns hela betesområde med undantag av en kortare sträcka mellan riksgränsen och Torneträsk. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns. Särskilt stora svårigheter skapas av att gränsen går i öst-västlig riktning norr om Torneträsk och därmed klyver sammanhängande betesområden. Samebyns gränser är fastställda ner till odlingsgränsen. Nyttjandet av vinterlanden nedom odlingsgränsen bygger på gammal tradition. Avsaknad av naturlig gräns i östligaste delarna av vinterlanden kan klaras av genom att renarna hålles under kontrollerad betesgång vid nyttjandet av markerna. Vinterlanden sträcker sig i öster fram till Vittangi.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarkperioden. Vårflyttningen startar i månadsskiftet mars-april genom att vinterhjordarna tillåts sammanblandas och styrs västerut under betesgång. Kantbevakning förhindrar renarna att spridas till grannsamebyar. Organiserad vårbevakning pågår fram till början av juni. Särskilt intensiv bevakning sker på fyra terrängavsnitt nämligen norr om Pålnoviken, mellan Altevatn och Straumslī, norr om Vuoskōjávri samt öständerna av Torneträsk. Vårlanden sträcker sig från i höjd med Vittankijärvi i öster och omfattar myr- och skogslandet samt fjällområdet upp till i höjd med Pålnoviken i väster. Huvudkalvningslandet är väster om Vaggi i fjällen och Koojärvi-området i skogslandet. Renarna går under fri betesgång på sommarlanden fram till juli då kalvmärkning startar och pågår vid anläggningen i Lairevaggi under ett par veckor. Sommarlandet är fjällområdet väster om linjen Laimoviken- öständerna av Leinavatn. Vissa år samlas renarna för tidig höstslakt i mitten av september. I slutet av september börjar samlingsarbetet för uppdelning i vintergrupper och slakt vid anläggningen i Gealnam. Detta arbete är vanligen avslutat i början av

26. När det gäller bedömningen av andra alternativ i Altevatn, hänvisas till beskrivningen av Hjertind.

27. Det hänvisas till beskrivningen av Altevatns distrikt.

vuolit eanansiin. Doppe leat ealuin skábmii ja de johtet dálvejagi eatnamiidda. Dálvejagieatnamiin, mat leat nuortalis Vuolosjávrrri – Vazáša – Rienakjávrrri, orrot cuoŋománnui.

Guohtun

Dálmmá čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (2.23. ja 2.24. tabealla).

2.23. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0,4	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	5,4	0,4
Jeagelvallji soahkevuovdi	32,0	2,1
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	174,4	11,6
Čáhccás šattohis jeaggi	2,7	0,2
Čáhccás šattolaš jeaggi	10,2	0,7
Goike bovdnajeaggi	7,1	0,5
Goike šattolaš jeaggi	9,3	0,6
Danjas-/goike guolban	438,1	29,1
Varas guolban	247,8	16,5
Njuoskasit rásseeanan	91,4	6,1
Goikásit rásseeanan	54,7	3,6
Siedgarohtu	46,0	3,1
Jassa/Jiekŋa	136,9	9,1
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	201,3	13,4
Eará eanan (kulttoreanan)	0,8	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	45,4	3,0
Submi nettoareála	1 503,9	

2.24. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	4,3	0,5
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	45,6	5,1
Jeagelvallji soahkevuovdi	222,7	24,7
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	257,8	28,6
Čáhccás šattohis jeaggi	44,8	5,0
Čáhccás šattolaš jeaggi	46,6	5,2
Goike bovdnajeaggi	2,7	0,3
Goike šattolaš jeaggi	15,5	1,7
Danjas-/goike guolban	99,8	11,1
Varas guolban	89,8	10,0
Njuoskasit rásseeanan	3,1	0,3
Goikásit rásseeanan	0,4	0
Siedgarohtu	51,3	5,7
Jassa/Jiekŋa	0	0
Muorračuohpahat	-	-
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	17,3	1,9
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	901,5	

Čearu geassejagi ruonasguohtumiid viidodat lea badjel 639,2 km² ja 510,3 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat álgá oarjjil Vuoskkokjávrrri-Laimoviken áiddiin ja manná nuorttasguvlui Vazášjávrrri buohta. Geassejagi ruonasguohtumiin lea varas guolban (247,8 km²) ja seamulvallji/urtavallji vuovdi (174,4 km²) ja njuoskasit rásseeanan (91,4 km²) eanemus. Dát šaddošládja leat 34 % geassejagi guohtumis. Dannege rásseeanan ii dulkojuvvo satelihttagovain, čuoldásuvvo rásseeanan norggabealde eatnamiin dan šládji maid gohčoda “danjas-/goike guolban”. Nu čájehuvoge geassejagi ruonasguohtumiid oassi vuolles go lea, das mii guoská šaddošládjaid árvvoštallamii. Geassejagi eatnamat daddjojit buorren, dannege lea ollu seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi ja ollu njuoskasit rásseeanan. Geasi čavčcabealde go idjagáluat álget ja bohccot manngohtet soahkevuddiide, lea guohtumiid kvalitehta hui buoret. Dasa lassin lea jeageleanan 29 % geassejagi nettoareálas. Jeageleatnama mearri lea dulkojuvvo badjeli go lea, seammá mađe go rásseeanan lea dulkojuvvo unnáneabbun, satelihttagovaid váilevašvuoda dihte. Vaikko vel ná leage dilli, lea giđđa ja čakčaeatnamiin ollu jeagil. Dálkkádagaid dáfus sáhttet giđđajagi guohtumat gohčoduvvot giđđadálvvi guohtumin.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat leat gáržžibut go geassejagis. Guovllu ruonasguohtumat leat eanas seamulvallji/urtavallji vuovdi ja varas guolban, oktiibuot 39 % nettoareálas. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiid kvalitehta ii leat nu buorre, dannege váilot rásseeatnamat ja baju báikkít geassebáhkaid áiggi. Gaskajohtolagas leat viiddis jeageleatnamat, nappo 326, 8 km² eanan gos lea jeagil, dat mearkkaša 36 % guovllu nettoareálas. Dát guohtumat adnojit čakčat, skábman, giđđadálvvi ja giđđat. Go dálvejagi eatnamiin lea heajos guohtundilli, sáhtta gaskajohtolaga jeageleatnamiid guođohit maiddá dálvejagis.

Dálmmás lea dálvejagis 137,8 km² jeageleanan. Lea liiggás unnán jeagelguohtun dálvejagi eatnamiin. Čearru ferte guođohit gaskajohtolaga jeageleatnamiid skábman, vai dálvejagi jeageleatnamat eai liiggás garasit guhtojuvvo. Ii leat registevuvvon leatgo guovllus muorračuohpahagat.

Ii-anahahtti geađgeenan lea ollu geassejagi eatnamiin ja gaskajohtolagas ii bálo leat dakkár. Geassejagi eatnamiin lea 201,3 km² ii-anahahtti geađgeenan, mii lea 13,4 % geasseguohtumiid nettoareálas. Gaskajohtolagas leat dát seammá logut 17,3 km², nappo 1,9 %. Geassejagi eatnamiid nettoareálas, earret Njuorajávrrri-guovllus, lea 23,4 % badjeli go 1 000 m bm. Badjel 2/3 oassi eatnamis lea norggabealde. Gaskajohtolagas eai leat eatnamat badjeli go 1 000 m bm. Geassejagis leat Dálmmás valjit alla várreeatnamat geassebáhkaide. Geahča 2.9–2.13 kárta. Mii oaidnit 2.12 ja 2.13 kártaš šaddošládjaid viidánusa.

oktober, varefter de tre vintergrupperna nyttjar nedre delarna av höstlanden fram till förvintern, då flyttning sker till vinterlanden. Vinterbetesmarkerna, som ligger öster om linjen Vuolosjärvi – Vittankijärvi – Rienakjärvi, nyttjas fram till april månad.

Betestillgångar

Fördelningen av Talma samebys betesresurser framgår av tabell 2.23 och 2.24 över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 2.23. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0,4	0
Mossrik/örtrik barrskog	5,4	0,4
Lavrik björkskog	32,0	2,1
Mossrik/örtrik björkskog	174,4	11,6
Blöt mager myr	2,7	0,2
Blöt frodig myr	10,2	0,7
Torr mager myr	7,1	0,5
Torr frodig myr	9,3	0,6
Skarp/torr hed	438,1	29,1
Frisk hed	247,8	16,5
Örtäng	91,4	6,1
Gräs	54,7	3,6
Buskmark	46,0	3,1
Snö/Is	136,9	9,1
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	201,3	13,4
Övrig öppen mark	0,8	0
Skugga/Oklassat	45,4	3,0
Summa nettoareal	1 503,9	

Tabell 2.24. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	4,3	0,5
Mossrik/örtrik barrskog	45,6	5,1
Lavrik björkskog	222,7	24,7
Mossrik/örtrik björkskog	257,8	28,6
Blöt mager myr	44,8	5,0
Blöt frodig myr	46,6	5,2
Torr mager myr	2,7	0,3
Torr frodig myr	15,5	1,7
Skarp/torr hed	99,8	11,1
Frisk hed	89,8	10,0
Örtäng	3,1	0,3
Gräs	0,4	0
Buskmark	51,3	5,7
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	17,3	1,9
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	901,5	

Samebyn disponerar över 639,2 km² grönbetesvegetation inom sommarlandet och 510,3 km² i mellanområdet. Mellanområdet avgränsas i väster av stängslet Vuoskojärvi-Laimoviken och sträcker sig österut till i höjd med Vittankijärvi. Grönbetet inom sommarområdet består till övervägande del av frisk hed (247,8 km²), mossrik/örtrik björkskog (174,4 km²) och örtängar (91,4 km²). Dessa vegetationstyper täcker 34 % av sommarbetesmarkerna. Eftersom gräshed inte tolkas ur satellitscenerna, klassas gräsmarker på den del av sommarlandet som ligger på norsk sida till gruppen skarp/torr hed. Grönbetet blir därför underskattat på delar av sommarområdet vid redovisningen av vegetationen. På grund av hög andel mossrik/örtrik björkskog och förekomst av örtängar bedöms sommarbetet vara av god kvalitet. Under senare delen av sommarperioden, när nattsvalka börjar uppträda och renarna nyttjar björkskogen, är betet av mycket god kvalitet. Vidare finns lavvegetation på 29 % av sommarlandets nettoareal. Lavvegetationen är i samma grad överskattad som gräsmarkerna är underskattade på norsk sida på grund av satellitbildernas begränsning. Trots detta finns stora lavbetesresurser i området som nyttjas under våren och hösten. Vårnyttjandet kan av klimatskäl även klassas som vårvinterbete.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt mindre än sommarlandets. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog och frisk hed, tillsammans 39 % av nettoarealen. Kvalitativt är mellanområdets grönbete lägre på grund av att gräsmarker och höjdlägen för sommarsens värmeperioder saknas. Mellanområdet har mycket stora lavbetestillgångar, nämligen 326,8 km² vegetation med lavbete, motsvarande 36 % av områdets nettoareal. Detta bete nyttjas under hösten, förvintern, vårvintern och våren. Vid dåliga betesförhållanden på vinterlanden kan mellanområdets lavbete vara ett alternativ även vintertid.

Talma disponerar över 137,8 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavbete inom vinterlanden är knapp. Samebyn är hänvisad till att nyttja lavbetet i mellanområdet under förvintern för att vinterlandets lavbete inte ska belastas för hårt. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är hög inom sommarlanden och närmast försumbar i mellanområdet. Av sommarlandet utgör 201,3 km² stenimpediment, motsvarande 13,4 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 17,3 km² respektive 1,9 %. Av sommarlandets nettoareal exklusive Njuorajävri-området ligger 23,4 % över 1 000-meters nivån. Mer än 2/3-delar av arealen ligger på norsk sida. Mellanområdet saknar arealer över 1 000-meters nivån. Talma är väl tillgodosedd vad gäller höjdlägen i sommarbetesområdet för värmeperioder. Se karta 2.9–2.13. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 2.12 och 2.13.

Oktiigeassu

Dálmma čearus lea unnán ruonasguohtun ruotabealde ráji. Dilli vádduovvo velá dannego geasseguohtumiid, ja stuora oassi čakčagohtumiid juogus, manna nuorttas-oarjjás guvlui riikarájis. Eananoasit goappaš bealde riikaráji fertejit adnot ovttas, dannego lea aibbas veadjemeahtun caggat bohccuid rasttideamis ráji. Dálmmas lea guhkes riikarádji, nappo 109 km. Ráji guhkkodat, eatnama hápmi ja guovllu muohtadilálašvuodat lea dakkárat ahte ii leat ávki hukset áiddi. Hui čielga oahcin lea Ávževuopmi, mii manna Pålno-vikenis gitta Beardu-etnui. Njuorajávrru guovlu lea lunddolaččat earuhuvvon Dálmma eará bievlajagi eatnamiin. Jus Dálmmas ii leat guođohanvuoigatvuohta guovllus Norggas, davábealde Duortnosjávrru, de eai leat čearus geassejagi eatnamat, maid soahpá atnit, ja seammás gáržot guottetbáiki ja čakčajagi eatnamat sakka. Almma guođohanvuoigatvuođa haga Norggas, ii leat Dálmma várreboazodoalu vejolaš jodihit.

2.4.3 Fágálávdagotti evttohus**Gielas – Alddesjávrru – Dálmma**

1. Dálmma, Láirevággi ja Gielas leat oktasaš oassi. Fágálávdagotti evttoha ahte Gielas ja Dálmma ovttasbarget oktasaš guohtuneatnamiid geavaheami dáfus. Sihke bievlajagis ja dálvejagis leat goabbat siiddas, nu ahte bievlajagis lea oarjjabealde Laimoviken – Vuoskkojávri ja dálvet nuortalis áiddi. Konvenšuvdnaáidi huksejuvvo ruovdemádi guora Njuorajávrru lulit ráji mielde ja viidáseappot Norddalenii.
2. Dálmma oazžu konvenšuvdnaguovllu nu movt lei jagi 1972 konvenšuvnnas. Gielas oazžu Njuorajávrru konvenšuvdnaguovllu, nu movt lei jagi 1972 konvenšuvnnas, muhto dainna erohusain ahte lulábeale rádji sirdo nu ahte manna ruovdemádi rádjái. Gielas oazžu dasa lassin dálveguohtumiidda konvenšuvdnaguovllu Ruotas. Konvenšuvdnaáidi huksejuvvo ruovdemádi mielde ja Njuorajávrru lulábeale ráji mielde, ja viidáseappot Norddalenii.

Sammanfattning

Talma har begränsade tillgångar till grönbete på svensk sida. Situationen försämras ytterligare av att sommarlandet och större delen av höstlanden klyvs i öst-västlig riktning av riksgränsen. Området går inte att nyttja utan att marker på ömse sidor av riksgränsen används eftersom renar inte kan hindras från att passera gränsen. Talm har en mycket lång riksgräns nämligen 109 km. Gränssträckningens längd och terräng- och snöförhållanden i området är sådana att bristen inte kan åtgärdas genom uppförande av stängsel. Ett mycket markant naturhinder i fjällområdet är Sördalen, från Pålnoviken fram till Barduelv. Njuorajávri-området är naturligt avgränsat från Talmas övriga barmarksområde. Utan betesrätt på norsk sida i området norr om Torneträsk har Talma inga praktiskt användbara sommarland samtidigt som kalvnings- och höstlanden blir mycket kraftigt reducerade. Utan tillgång till betesområde i Norge saknas därför förutsättningar för traditionell fjällrenskötsel inom Talma.

2.4.3 Sakutskottets förslag

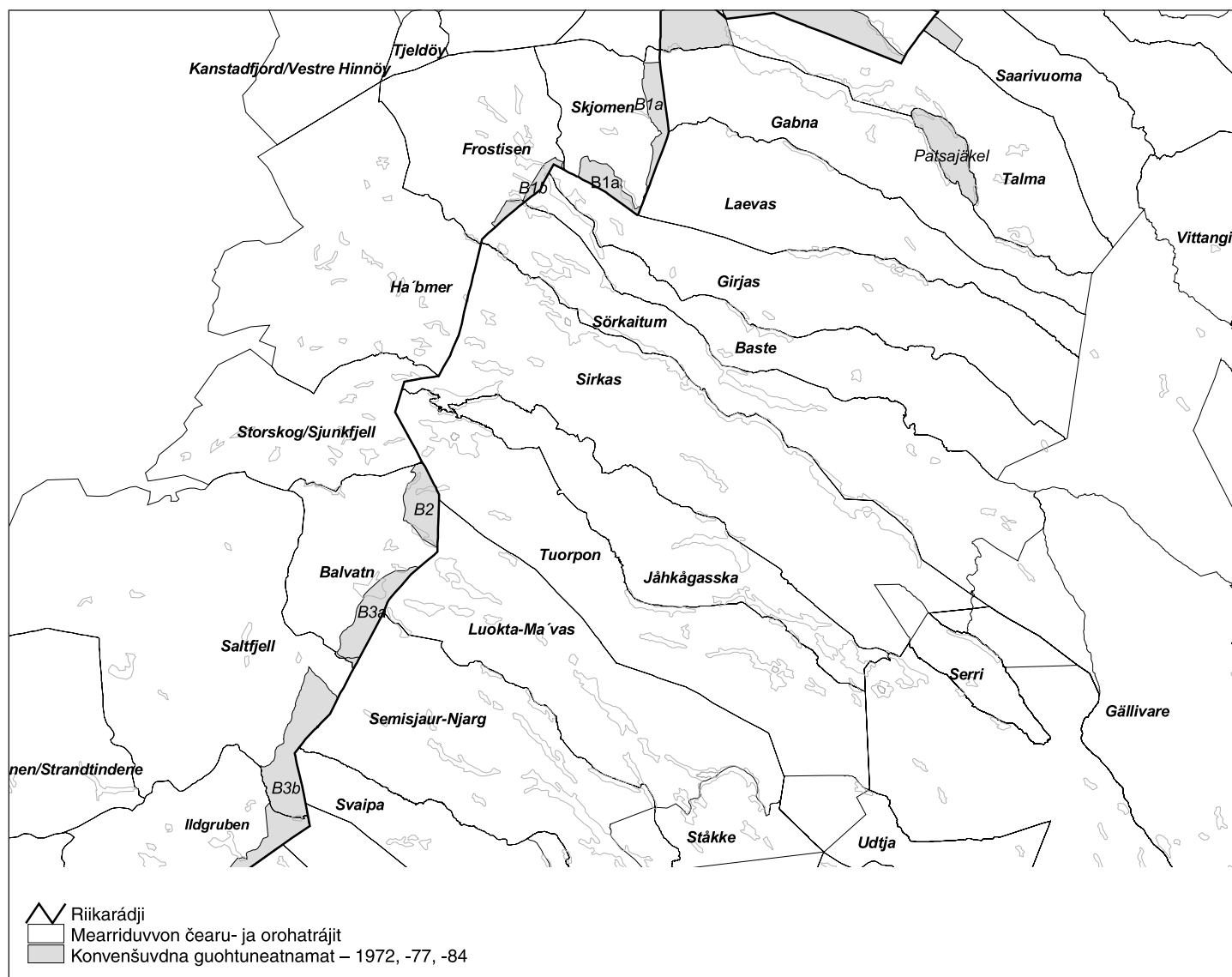
Gielas – Altevatn – Talma

1. Talma, Salvasskaret och Gielas är en helhet. Sakutskottet föreslår att Gielas och Talma etablerar samdrift. Både barmarksbetet och vinterbetet sker i avskilda grupper så att man under barmarkstiden är väster om stängslet Laimoviken – Vuoskojaure och under vinterbetet öster om stängslet. Ett konventionsstängsel byggs längs med järnvegen vid Njuorajaures södra gräns och vidare till Norddalen.
2. Talma har ett konventionsområde Salvasskaret enligt konventionen 1972. Gielas har konventionsområdet Njuorajaure enligt konventionen 1972 med den förändringen att sydgränsen justeras så att den når fram till järnvägen. Gielas har i tillägg ett konventionsområde för vinterbete i Sverige. Ett konventionsstängsel byggs längs med järnvägen vid Njuorajaures södra gräns och vidare till Norddalen.

3. Davit Nordlánda ja Lulit ja Gaska Norrbotten

3.1. govva oaidnit guovllu orohagaid ja čearuid rájiid. Oktiibuot leat 17 hálddahuslaš ovttadaga. Svaipa (dábálaččat gullá Västerbottenii) ja Jákkákaska

gullet²⁸ maid mielde. Buohkat, earret Jákkákaska, mannet riikarádjái.

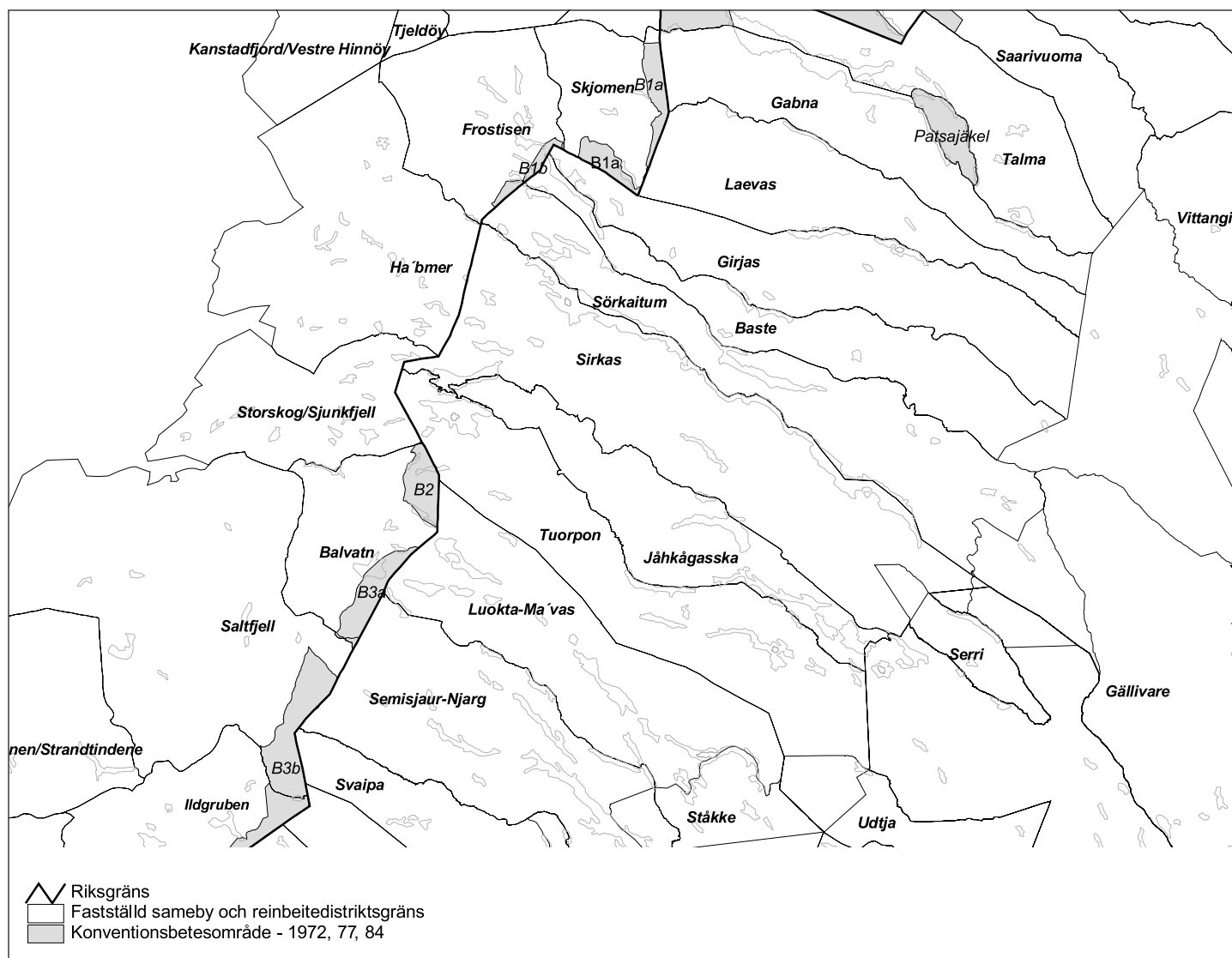
3.1. govva. Davit Nordlánda boazoorohagat ja Lulit ja Gaska Norrbottena čearut.

28. Vuovdesámičearut bohtet velá lassín.

3. Nordre Nordland och Södra och Mellersta Norrbotten

Figur 3.1 visar gränserna mellan renbetesdistrikt och samebyar i regionen. Tillsammans utgör de 17 administrativa enheter inklusive Svaipa (som vanligtvis

räknas till Västerbotten) och Jákkákaska²⁸. Med undantag av sistnämnda sameby gränsar alla till riksgränsen.

Figur 3.1. Renbetesdistrikt och samebyar i norra Nordland och södra och mellersta Norrbotten.

28. Skogssamebyarna tillkommer.

Davit Nordlándda obbalaččat

Rádjesirdimiid mañnil jagis 1999, leat 6 boazo-orohaga dán guovllus. Bajilgova oaidnit **3.1. tabeallas** ja doaibmaovttadagaid ja olbmuid logu guđege orohagas. Tabeallas čájeha maiddá alimus boazologu man Boazodoallostivra²⁹ mearridii. Gaskamearálaš boazolohku lea 355 bohcco guđege dollui. Orohagaid boazologut leat vuollelis go mearriduvvon.

Boares Hábmmer orohaga muhtin osiide lea mearriduvvon guođohanáigodat 01.01.–05.03. Minddar eai leat mearriduvvon eará guođohanáigodagat go dat maid boazoguohtunkonvenšuvdna lea bidjan.

Orohatnamat eai leat vuos mearriduvvon mañnil go rájiid leat sirdán. Mii välljiimet dás álkin čállit ja geavahit Saltfjell (Sálttoduoddara) namahusa ovdalaš orohagaide mat ledje Dundare/Harodal/Glommen ja nu maiddá Hábmmer go lea sáhka Skotstind/Vinkfjell/Hábmmer/Mørkvatn ja Hellemo lulimus oasi birra.

3.1. tabealla. *Doaluid ja olbmuid lohku ja mearriduvvon alimus boazolohku dahtonis 31.03.98.*

Orohat	Doaibmaovttagaid lohku	Olbmuid lohku	Alimus boazolohku
Sálttoduottar	7	18	2400
Balvatn	2	11	700
Storskog/Sjunkfjell	3	16	900
Hábmmer	6	12	2500
Frostisen	2	7	700
Skievvá	2	5	600
Guovlu	22	69	7800

3.2. tabealla. *Guohtumiid geavaheapmi davvi Nordlánddas.*

Orohat	Areála km ²	Boazolohku		Buvttadeapmi		Njuovvandeaddumiesit (kg)
		01.04.98	pr. km ²	kg/km ²	kg/boazu	
Skievvá	1386	176	0,1	-1,2	-9,1	Ii njuvvon
Frostisen	1749	85	0,0	-0,8	-16,3	Ii njuvvon
Hábmmer	3284	649	0,2	1,2	5,8	25,2
Storskog/Sjunkfjell	2062	788	0,4	2,9	7,7	21,8
Balvatn	1932	766	0,4	1,0	2,6	19,9
Saltfjell/ Sálttoduottar	5835	1577	0,3	0,1	0,5	22
Guovlu	16248	4041	0,2	0,6	2,4	

Lea erenoamáš dat ahte 3 davimus orohagas (Skievvá, Frostisenis ja Hábmmeris) lea unnán boazu, ja dan guovtti davimusas (Skievvás ja Frostisenis) lea mañásmanni buvttadeapmi. Sivvan lea go boraspiret váldet eambbo go miesit šaddet jagis, ja doppe ii báljo leat njuovvadeapmi. Vaikko vahágiid ovddas oázžu muhtin muddui ruđalaš buhtadusa, de gahččá boazolohku jus eai ostojuvvo ealihanbohccot dađistaga. Golbma ovddit jagiid (1997–1999) lea buvttadeapmi leamaš

Rájiid mearridettiin bidje vuodđun ahte buot orohagat, earret 2, galge doaibmat dan málle mielde ahte dálvá johtet riddoguvlui (mearragáddái). Dálveguohtumat rittoguvllus lea dábálaš vuohki dán mállet boazodoalus, muhto dan seammás maid biddjui vuodđun ahte dálvejagi sáhtta maid guođohit riikaráji guora lassin rittoguvllu eatnamiidda.

Balvatn ja Saltfjell orohagat eai jođe dálvá riddoguvlui. Sis lea konvenšuvnna mielde vuogiatvuohka guođohit Ruođa bealde dálvejagis (Älvsbyn ja Storsund). Balvatn orohaga dáfus daddjui orohagaid juohkimis ahte sii divdna dárbbasit dálvejagi guođohit Ruođas. Saltfjell (Sálttoduoddara) dáfus daddjui, ja dat lea áidna orohat Nordlándda boazo-orohagain obanassiige, ahte orohat sáhtta varieret nu ahte juogo johtit riddoguvlluide dehe siseatnamis guođohit. Dás deatuhuvvui ahte davvieatnamat eai leat doarvái viidát.

Jagi 1964 boazoguohtunkommišuvdna árvvoštalai bievlaeatnamiid gierdat 54 800 bohcco ja dálveeatnamat girdet 11 300 bohcco (optimála boazolohku geavvadis). Dalá árvvoštallan dálvejagi eatnamiid hárrái, lea mihá vuollelis go dat mii mañnil biddjui alimus boazolohkun.

3.2. tabeallas lea Davvi-Nordlándda eanangeavaheapmi.

gaskkal 0,2 ja 2,4 kg Skievvás, ja –24,6 kg ja 0,4 kg Frostisenis. Saltfjell/Sálttoduoddara buvttadeapmi lea maid unnán, muhto boazolohku areála-ovttadagaid nammii lea badjelis, nu ahte boahtteáigi lea čuovgadi.

3.2. tabeallas oaidnit ahte miesit ledje oalle lossadat 1998/99. Hábmmera dáfus leat boares Vinkfjella deatut vuodđun. Eará osiin orohagas ii leat njuovvojuvvon nu ollu. **3.2. govvas** oaidnit njuovvandeattuid rievdamas.

29. Ii leat mearriduvvon alimus boazolohku mañnil rádjerievdadeami. Go mánga orohaga leat biddjon oktii, lea alimus boazolohkun biddjon dat lohku mii dain boares orohagain lei oktiibuot.

Allmänt om Norra Nordland

Efter gränsregleringen 1999, finns det nu sex renbetesdistrikt i regionen. I **tabell 3.1** ges en översikt av antalet driftsenheter och personer i de olika distrikten. Dessutom visar tabellen högsta antalet renar enligt beslut av Rendriftsstyret²⁹. Genomsnittet för högsta antalet renar är 355 per driftsenhet. Det verkliga antalet renar ligger under det som fastställts för samtliga distrikt.

För delar av gamla Hamarøy distrikt löper den fastställda betestiden från 1/1–5/3. För övrigt är betestiderna inte fastställda, utöver vad som framgår av renbeteskonventionen.

Även om man tills vidare inte har antagit nya distriktsnamn efter ändringen av gränserna, har man här valt att förenkla texten genom att använda Saltfjell för de gamla distrikten Dunderland/Harodal/Glommen respektive Hábmer för Skotstind/Vinkfjell/Hamarøy/Mørkvatn/och den sydligaste delen av Hellemo.

Tabell 3.1. Antalet driftsenheter, personer och högsta antalet renar den 31/3 -98.

Distrikt	Antal driftsenheter	Antal personer	Högsta antal renar
Saltfjell	7	18	2 400
Balvatn	2	11	700
Storskog/Sjunkfjell	3	16	900
Hábmer	6	12	2 500
Frostisen	2	7	700
Skjomen	2	5	600
Regionen	22	69	7 800

Tabell 3.2. Resursutnyttjandet i norra delen av Nordland.

Distrikt	Areal km ²	Antalet renar		Produktion		Slaktvikt för kalv (kg)
		1/4 -98	per km ²	kg/km ²	kg/ren	
Skjomen	1386	176	0,1	-1,2	- 9,1	Ikke slaktet
Frostisen	1749	85	0,0	-0,8	-16,3	Ikke slaktet
Hábmer	3284	649	0,2	1,2	5,8	25,2
Storskog/Sjunkfjell	2062	788	0,4	2,9	7,7	21,8
Balvatn	1932	766	0,4	1,0	2,6	19,9
Saltfjell	5835	1577	0,3	0,1	0,5	22,0
Regionen	16248	4041	0,2	0,6	2,4	

Det speciella är att de tre nordligaste distrikten (Skjomen, Frostisen och Hábmer) har mycket litet ren, och i de två nordligaste (Skjomen och Frostisen) är produktionen negativ. Orsaken är att förlusterna på grund av rovdjur är större än tillväxten, och det sker praktiskt taget ingen slakt. Även om man i viss mån får ekonomisk ersättning för förlusterna, minskar antalet renar om man inte köper in nya livdjur efter hand. Under de tre sista åren (1997–1999) har produktionen legat på mellan 0,2 och 2,4 kg för Skjomen,

Vid gränsdragningsförändringen var förutsättningen att alla distrikt, med undantag av distrikt 2, skulle ha västlig renskötsel. Vinterbetena längs kusten är den primära utgångspunkten för den västliga renskötseln, men man förutsatte dessutom att potentialen för vinterbete längs riksgränsen, utnyttjas som en extra resurs för kustbetena.

Balvatn och Saltfjäll skiljer sig från den västliga driftsformen. Dessa har enligt den gällande konventionen rätt till vinterbete i Sverige (Älvsbyn och Storsund). För Balvatn var grundförutsättningen vid distriktsindelningen att man hade vinterbete i Sverige. Saltfjell var det enda distriktet i hela Nordlands renbetesområde, där man utgick ifrån att man skulle kunna variera mellan västligt bete och inlandsvinterbete. Man poängterade att de "västliga" vinterbetena var otillräckliga, kvantitativt sett.

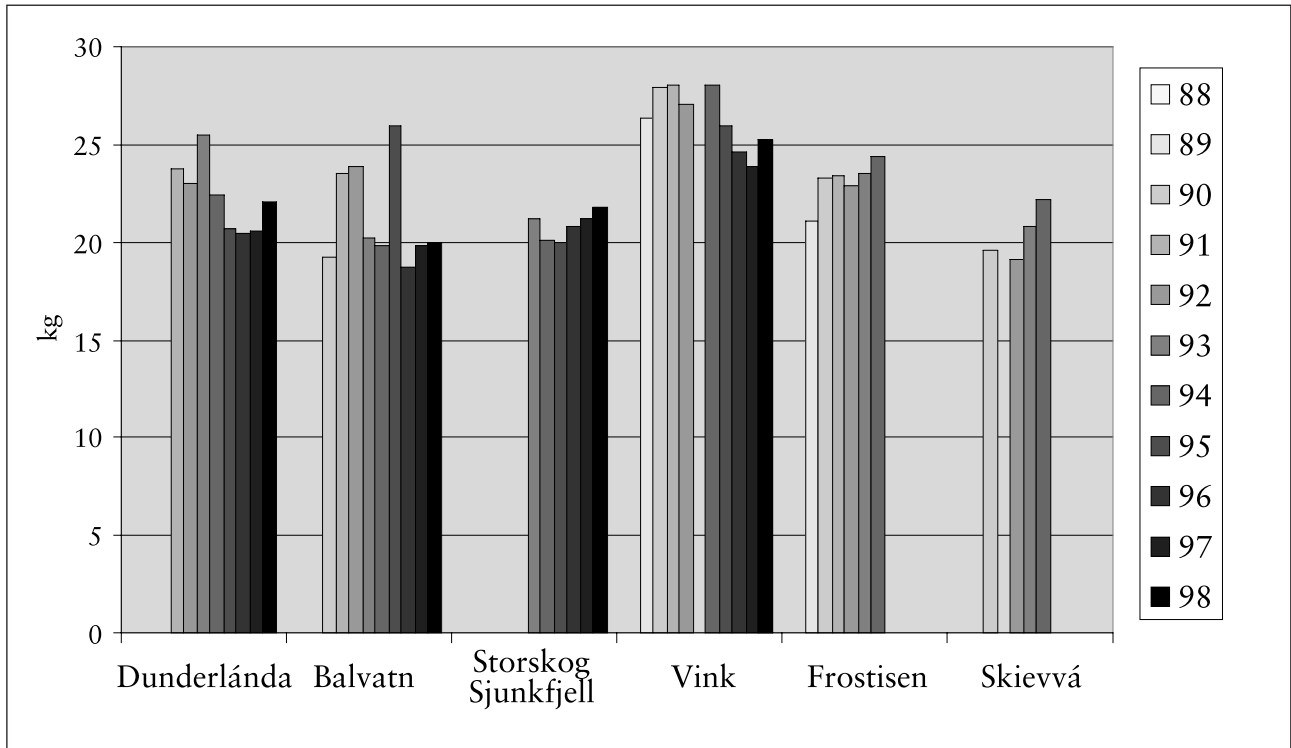
Renbeteskonventionen från 1964 bedömde att kapaciteten på barmark var 54 800 renar och vinterkapaciteten 11 300 renar (det optimala antalet renar i praktiken). Den vinterkapacitet som beräknades vid detta tillfälle, låg alltså betydligt över det senare fastställda antalet renar.

I **tabell 3.2** ges ett sammandrag av en del nyckeltal som visar hur betesresurserna utnyttjades 1998/99.

och -24,6 och 0,4 för Frostisen. Saltfjell har också en låg produktion, men renantalet per arealenhet är högre vilket gör utgångsläget bättre inför framtiden.

Som framgår av **tabell 3.2** var slaktvikten för kalv förhållandevis hög under 1998/99. För Hábmer kommer vikterna från gamla Vinkfjells distrikt. I resten av distriktet har man inte slaktat kalv i någon större omfattning. **Figur 3.2** visar slaktvikternas utveckling under senare tid.

29. Man har inte fastställt något nytt högsta renantal efter gränsändringarna. I de fall där flera distrikt har slagits ihop, är det högsta antalet renar summan av det högsta antalet renar i de gamla distrikten.

3.2. govva. Davit Nordlánda njuovvandeattut – miesit.

Vinkfjell deattut leat mihá badjelis go eará orohagain. Sivvan veadjá leat go orohat lea aiddobáliid váldon atnui, ja eatnamat eai leat guhkes áigái guođohuvvon. Dábálaččat lávejit bohccot losibut go guhtot eatnamiin mat muhtin áiggi eai leat adnon. Govas oažžut duodaštuvvot ahte leat stuora erohusat jagis jahkáii, ja bohccot leat lossadat. Dat guohtuneatnamat, mat váikkuhit njuovvanbohccuid deattuid, leat buorit buot orohagain.

3.1 Skievvá – Gábna – Leaváš – Girjá

3.1.1 Skievvá boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Orohaga lulit rádjji sirdojuvvui davvelii go rievdatedje orohatarájiid jagis 1999. Rádjji čuovvu Skievvávuona mielde ja čázádaga mielde Kjårdavatnet:i riikaráji bokte. Rádjji rievdaduvvui dálá geavaheami ja ovdalis šiehtadusaid mielde, iige lean vuosttažettiin danne vai šadda buoret rádjji. Oarjjás ja davás lea Ofuohttavuotna rádjijn ja guovllurádjijn Romssa fylkka guvlui. Rádjji Romssa guvlui lea rievttimielde (Gielas orohat) ruov-

demáđi mii manná riikarádjái. Riikarádji lea nuorttabeali rádjijn ja duššefal teorehtalaš earrun. Minddar leat buorit ja hui buorit rájitt. Geahča 3.1 kárta.

Skievvá rádji lea golmma čearu guvlui. Lulil lea Girjá, Leaváš ja Gábna. Earret guokte smávva eanan-oasi, lea dán čearuin jagi 1972 konvenšuvnna mielde vuogiatvuotta guođohit miehtá riikarádjeguoara³⁰. Konvenšuvnna mielde leat cegejuvvon guokte oalle oanehis gaskaáiddi gaskal Kjårdavatnet ja Iptojávrri, ja Čoarvejávrrri bokte.

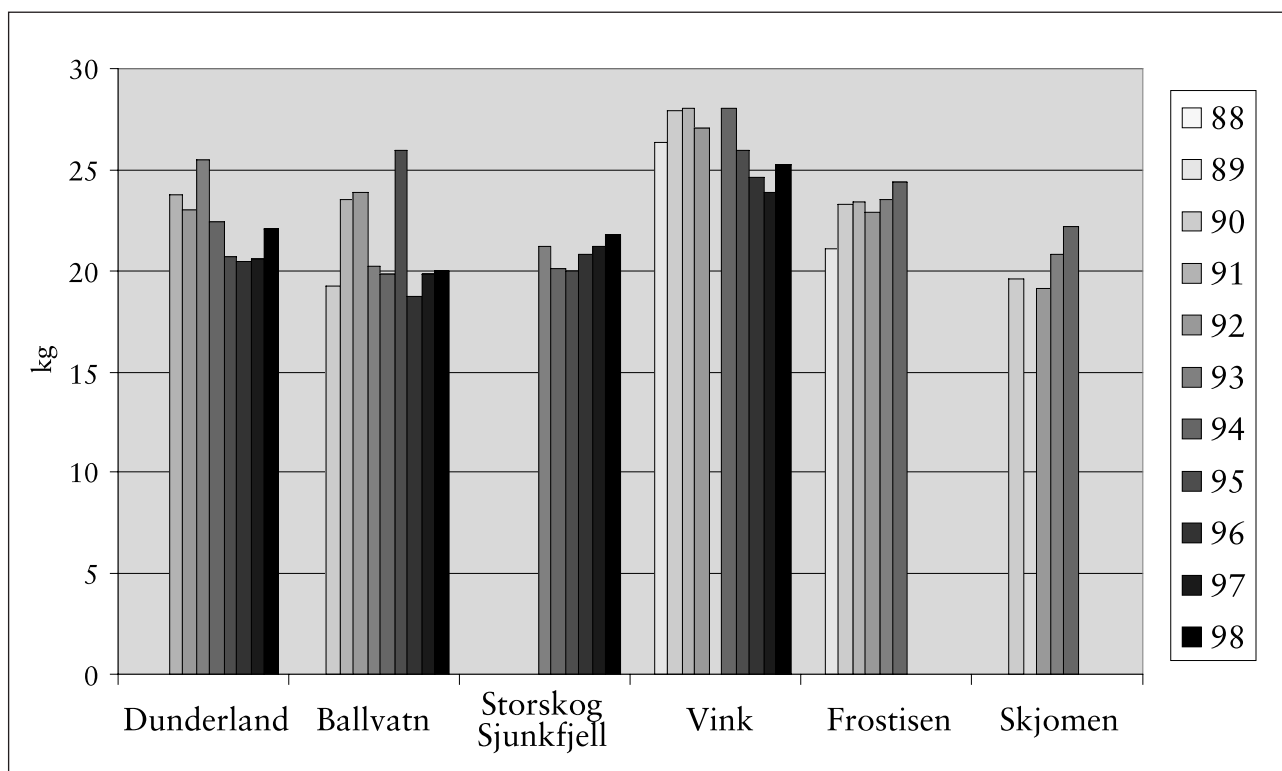
Siskkáldasat orohagas lea mánga stuora vári, ceakko gáissát ja jiehkít maid meaddel lea váttis bohccuiguin beassat. Orahagas lea gasku várreráidu mi juohká nuorttabeali ja oarjjabeale orohaga guovtti sadjái. Muhtin čázádagat eai anit šat oahcin dulvade-miid geažil.

Orohakkii eai leat mearriduvvon guođohanáigodagat, earret Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvnna meriid.

Luonddudilálašvuođat

Skievvá geologalaš iešvuohta lea dat ahte guovlu lea áidna boazoguvlu Nordlánda gos vuodđobákti lea oidnosis. Eanas oassi lea nuorttabeale ovttá sárgá mii vuolgá Skievvávuonas, Beisfjordenis ja Ruobbákbađas. Dán guovllus lea almmatge guovtte sajis báitaráktu. Nubbi vuolgá riikarájis Norddala guvlui ja nubbi fas Rombaksbotn:s (Ruobbákbađas) Loslivatnet:a guvlui. Njárggain Ofuohttavuona guvlui lea eanas báitaráktu.

30. Konvenšuvnna guovlu B.1.a.

Figur 3.2. Slaktvikterna för kalv i norra Nordland.

Vikterna i Vinkfjäll ligger betydligt högre än de övriga distrikten. Detta kan hänga ihop med att distriktet nyligen tagits i bruk efter en lång tids "träda". Erfarenheten visar att vikterna genomgående är högre i områden som inte har använts för bete under en tid. För övrigt visar diagrammet stora årliga förändringar av vikterna, men de ligger genomgående på en hög nivå. Den delen av betet som bestämmer vikten på slaktdjuren, är alltså tillfredsställande i alla distrikt.

3.1 Området Skjomen – Gabna – Laevas – Girjas

3.1.1 Skjomens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Distriktets södra gräns försköts mot norr vid ändringen av distriktsgränserna 1999. Denna gräns följer nu Skjomenfjorden och vattendraget upp mot Kjårdavatnet vid riksgränsen. Ändringen var primärt ett resultat av gällande bruk och tidigare avtal, och inte en önskan om att få en bättre gräns. Gränserna mot väst och norr är Ofotfjorden och områdesgränsen mot Troms. I praktiken följer gränsen mot Troms (Gielas renbetesdistrikt) järnvägen till riksgränsen. Riksgränsen är östgränsen och är bara en teoretisk skiljelinje.

För övrigt är gränserna goda eller mycket goda. Det hänvisas till karta 3.1.

Skjomen gränsar till tre samebyar. Från söder är det Girjas, Laevas och Gabna. Med undantag av två mindre områden, har dessa samebyar efter konventionen från 1972 rätt till bete längs hela riksgränsen³⁰. Efter konventionen har man uppfört förhållandevis korta gränsstängsel mellan Kjårdavatnet och Iptojarvi, och vid Coarvejavrrre.

Internt i distriktet finns det en rad markerade fjällformationer, många branta fjällsidor och glaciärer som är svåra att passera med renarna. Centralt i distriktet går en fjällkedja som skapar en skiljelinje mellan den östliga och västliga delen av distriktet. En del vattendrag har minskat i värde som gräns, på grund av en omfattande vattenkraftsutbyggnad.

Man har inte infört några betestider för distriktet utom de begränsningar som finns i Den svensk-norska renbeteskonventionen.

Naturförhållanden

Det som särskiljer Skjomen i geologiskt avseende är att distriktet har det enda området i Nordlands renbetesområde där urberget ligger i dagen. Det omfattar det mesta av området öster om en linje som går mellan Skjomenfjorden och Beisfjorden och vidare till Rombaksbotn. I detta område finns det emellertid två mindre områden med glimmerskiffer. Ett område går från riksgränsen mot Norddal och ett från Rombaksbotn mot Loslivatnet. Halvön ut mot Ofotfjorden består huvudsakligen av glimmerskiffer.

30. Konventionsområde B.1.a.

Geologalaš beliid sivas heivejit siskkit guovllut buoremusat jeagelguohtumin, ja fas báitaráktoguovllut oarjjabealde šaddadit buori ruonasguohtuma. Vuodđobákteguovlluin lea dábálaččat dušše vákkiin ruonasguohtun. Báitaráktoguovlluin Norrdalena badjeosiin leat fas viiddis moreneeatnamat, eanan lea veahá rámsšas ja doppe lea veahá jeagelguohtun.

Orohaga guovddaš oasis leat gáisaeatnamat ja jiehkkit. Dušše okta vággi juohká guovllu; Norrdalen. Čohkat leat gitta 1.800 m bm., ja leat belohakkii jihkiid vuolde, mat leat 5 % orohaga ollislaš areálas. Dan seammás ii leat orohagas mihtilmas riddodálveguohtun. Riddogátti orohagain Nordlánddas lea Skievvá dat orohat, mas lea unnáneamos eanan vuollel 100 m bm (3,8 %).

Rádjeguovllut, oktan Byrkije siskkit guovlluiguin, leat Nordlánddas áidna viidabuš guovllut gos temperatuvraerohusat leat badjel 20 gráda dálvvi ja geasi gaskkas. Nu leage guovllus kontinentálalaš dálkkádat. Vaikko gaskamearálaš dálvetemperatuvra sáhtta ge leat -16°C , de liikká arvá eambbo go siskkit guovlluin, nu movt Byrkijes ja Saltfjell:s (Sáltoduoddaris). Eandalii Norrdalena lulábeale guovlluin lea gaskamearri 50–100 mm. Dasa lassin lea guovllus gassa muohta. Dat dagaha ahte Skievvás sáhttet guohtumat lássahuvvat bahábut go Byrkijes ja Saltfjell:s (Sáltoduoddaris). Dán dáfus lea ballu dálvet heajuda guohtumiid. Lea árvoštallama duohken leago dáppe vearrát go eará báikkiin dán guovllus.

Eará dálvejagi eanamin lea vejolaš guođohit Rombaksbotn (Ruobbákbađa), Skievvávuona ja várra eandalii Ankenesnjárgea guvlui. Dáin guovlluin lea temperaturerohus gaskal geasi ja dálvvi stuorat go eara riddoguovlluin. Vaikko vel vuovdeeatnamiin Skievvá birrasiid ii leatge nu gassa muohta, leat riddoguovllu guohtumat obbalaččat eahpesihkarat geologijja, topografijja ja dálkkádaga dáfus.

Guohtun

Skievvá alimus boazolohkomearri lea 600 bohcco ja doppe leat 2 doalloovttadaga. Jagi 1999 boazolohku lei mihá vuollel meari, ja orohagas gillájit stuora massimiid. Massimat dáhpáhuvet luonddudilálašvuodaid dihte, go boraspirenáliid ovdánit sakka dán guovllus. Earret Frostisen orohaga, lei Skievvá orohagas stuorámus miessemassu jagiin 1998/99.

Orohagas eai leat iskan guohtumiid eai ge šattu ollislaččat. Jagi 1964 boazoguohtunkommišuvdna árvoštalai ii-anihahtti oasis leat 45 %. Dát mearri ii oro leamen nu boasttut, go 11 % lea čáhci ja jiehkkit.

Čázádatbuođđudemiid oktavuodas lea orohat árvoštallojuvvon obbalaččat dan seammás go guoskevaš guovllut leat linjatakserjuvvon. Sullii 10 km² manahuvvui čáhcebuođđudemiid geažil. Buođđuduvvon areálas lei 0,3 km² konvenšuvdnaguovllu rájiid siskobealde. Čáhcebuođđuduvvon guovlluin lea nu ahte

ii-anihahtti eanan lea oalle unnán, ja jeagil lea ollu. Jeageleanan lei čievra- ja morenejalggain, ja oalle suohkadit. Earret čáhcebuođu rusttegiid mat leat Båtsvatnet:s, lei dát suodjebáiki.

Váikkuhusaid čielggadeapmi deattuha ahte jeagel-eanan lei ollu, ja ii-anihahtti oasis unnán obbalaš orohagas. Nu gártáge massojuvvon areála margiinálan, mii heajuda siskkit duovdagiid árvvu, erenoamážit dálvejagi eanamin. Linjatakseren govvidage dihto muddui guohtumiid mat leat báhcán, ja 3.3. **tabeallas** lea čielggadeami oktiigeassu.

3.3. *tabealla*. Manahuvvon šaddoareálat Skievvá čázádatbuođđudeamis.

Brutto areálas	%
Ii-anihahtti oasis	28
Jeageleanan	34
Ruonasguohtuma oasis	38

Oktiigeassu

Orohagas leat guokte vuodđohástalusa. Vuosttažettiin lea boraspireváttevuohta, ja nuppi bealis lea šattuid čohkiidus ja guđiin eanansiin orohagas šattut leat gávdnamis iešguđetge jahkeáiggi.

Jus konvešuvdna galggaš veahkkin čoavdime boraspireváttevuođaid, de fertešii ollásii rievdadit guohtumiid anu orohagas. Vaikko movt dálá konvenšuvnna “rievdada”, eai goitge rievdadeamat váikkut boraspi-remassimiid. Rievdadusat, mat vedjet veahkehit čoavdit váttevuođaid muhtin muddui, lea ahte guohtuneatnamiid atná bievlanjagis, ja dálváii johtá eret orohagas. Dalle fertešii johtit Ruttii, vejolaččat ráđđalagaid lagas čearuiguin.

Orohaga boazoeaiggádat leat čielgasit diedihan ahte dát molssaeaktu ii leat áigejuovdil sidjiide. Fágálávddegoddi ipmirda bures sin ákka, dannego dat dagaha áibbas ođđa doaimmamálla dálá doaimmamálla ektui.

Nubbi váttevuohta lea guohtumiid čohkiidus ja guđiin eanansiin guohtumat leat. Orohaga buoremus jeageeatnamat gávdnojit siskkit guovlluin riikaráji guvlui. Dáin guovlluin lea hui váttevuohta árbevirolaččat johtalit, dannego ferte vári badjel johtit. Fágálávddegoddi oaivvilda ahte dán ii leat nu váttevuohta, jus boazoeaiggádat ieža besset mearridit johtináiggi ja gosa johtet. Eará bealit sáhttet maiddá leat mearrideaddjin. Lea bahá masttadit, ja guohtumat sáhttet lássahuvvat. Dát ballu lea lassánan mañnil go čázádagaid leat buđdon.

Lea vel bahá masttadit ruotabeale čearuiguin, jus ruotabealde lássahuvvet guohtumat dálvet, ja sii luitet bohccuid rádjeguovlluide guohtut. Jus bohccot bohtet almmá bearráigeahču haga, mastet ruotabeale ealut Skievvá ellui oanehis áiggi. Dálveguohtumat maiddá hedjonit dáinna lágiin go moattegeardánit guođoha

Om man utgår från de geologiska förhållandena så är det alltså de inre områdena som är mest lämpliga som lavbeten, samtidigt som glimmerområdena i väst ger goda grönbeten. I urbergsområdena finner man vanligtvis grönbete endast i dalgångarna. I glimmerområdet i den övre delen av Norddalen, finns det emellertid stora moränavlagringar som ger en lätt kuperad terräng med en del lavbeten.

De centrala delarna av distriktet domineras av alpin- och glaciärformationer. De bryts bara av en genomgående dal: Norddalen. Topparna når upp till 1 800 m.ö.h. och är delvis täckta av glaciärer som omfattar 5 % av den totala arealen i distriktet. Samtidigt saknar distriktet det som annars betecknas som typiska kustvinterbeten. Av de distrikt i Nordland som har kust, är Skjomen det som har lägst andel av arealen under 100 m.ö.h. (3,8 %).

Områdena längs riksgränsen är, tillsammans med de inre områdena i Byrkije, de enda områden i Nordland som har större områden med över 20 graders temperaturskillnad mellan sommar och vinter. Klimatet i området betecknas därför som inlandsklimat. Även om medeltemperaturen under vintern är nere i -16°C , är likväl mängden nederbörd som regn större än till exempel i de inre områdena i Byrkije och Saltfjäll. I synnerhet områdena söder om Norddalen har ett genomsnitt på 50–100 mm. Detta i kombination med att områdena generellt har mycket snö, gör att Skjomen löper större risk att få låsta beten än Byrkije och Saltfjäll. Vinterbete i området innebär därför en viss risk. Om denna risk är större än i andra delar av distriktet är emellertid en bedömningsfråga.

Andra alternativ för vinterbete är områdena mot Rombaksbotn, Skjomenfjorden och kanske i synnerhet halvön mot Ankenes. För dessa områden är temperaturskillnaden mellan sommar och vinter större än i de flesta andra kustbetesområden. Även om det är mindre snö i skogstrakterna omkring Skjomen, är helhetsintrycket från geologisk, topografisk och klimat-synpunkt att kustvinterbetena är mycket osäkra.

Betestillgångar

Högsta antalet renar för Skjomens distrikt är 600 fördelade på två renskötselenheter. Renantalet under 1999 låg betydligt under denna nivå, och distriktet är hårt pressat av stora förluster. Orsaken till förlusterna är indirekt naturförhållandena, eftersom det är synnerligen goda förhållanden för rovdjursstammens tillväxt. Vid sidan av Frostisen var Skjomen det distrikt i mandatområdet som förlorade mest kalvar 1998/99.

Det har inte gjorts någon fullständig undersökning av beten eller vegetation i distriktet. I renbeteskonventionen från 1964 ansåg man att andelen impediment var 45 %. Om man sätter detta i relation till att enbart vatten och glaciärer beräknas till hela 11 %, verkar detta vara en rimlig uppskattning.

I samband med vattenregleringar har man gjort en generell värdering av distriktet, samtidigt som en linjetaxering har gjorts av de särskilt berörda områdena. Totalt förlorades ca 10 km² vid regleringen. Av det uppdämda området låg 0,3 km² inom konventionsom-

rådet. Det speciella med det uppdämda området är att andelen impediment är förhållandevis låg, och att andelen lavbete är hög. Lavbeten fann man på grus- och moränslätter, och täckningsgraden var god. Med undantag av magasinet vid Båtsvatnet hade arealen goda läförhållanden.

Konsekvensutredningen poängterar att andelen lavbete är hög, och impedimentandelen låg, sett i förhållande till distriktet i sin helhet. Därmed blir den förlorade arealen en marginal som sänker värdet på de inre områdena, i synnerhet som vinterbete. Linjetaxeringen ger därigenom ett viss uppfattning av återstående beten, och i **tabell 3.3** visar man därför ett sammandrag av utredningen.

Tabell 3.3. Sammansättning av vegetationsareal som förlorats i samband med vattenregleringen i Skjomen.

Av brutto areal	%
Andel impediment	28
Andel lavbeten	34
Andel grönt bete	38

Sammanfattning

Distriktet har två grundläggande problem. Det ena är rovdjur, det andra är de olika säsongsbetenas sammansättning och belägenhet.

Om konventionen skall bidra med lösningar på problemet med rovdjur, bör det nog ske genom en grundläggande förändring av betes användningen i distriktet. Oavsett vilka "justeringar" man gör i den gällande konventionen, så kommer rovdjursförlusterna inte att påverkas av förändringarna. De förändringar som eventuellt kan bidra till att lösa några av problemen, är att betesområdena utnyttjas som barmarksområden, och att man flyttar ut ur distriktet på vinterbete. Det bör då företrädesvis ske genom flyttning till Sverige, eventuellt i samarbete med en eller flera av de angränsande samebyarna. Distriktets renägare har klart uttryckt att detta inte är något alternativ för dem. Enligt sakutskottets uppfattning är detta förståeligt eftersom det i så fall skulle betyda en helt ny driftsform jämfört med hur det har fungerat till dags dato.

Det andra problemet är sammansättning och lokalisering av beten. De största potentiella lavbetena i distriktet är i de inre områdena mot riksgränsen. Traditionell flyttning till och från dessa områden är mycket vansklig, eftersom man måste passera en markerad fjällkedja. Sakutskottet anser att detta inte är det största problemet eftersom renägarna själva kan bestämma tid och plats för flyttning. Andra faktorer kan också vara avgörande. Det finns en fara för sammanblandning och en risk för att beten blir nedfrusna. Risken har ökat till följd av förlusterna vid vattenregleringen.

Faran för sammanblandning förstärks om vinterbeten blir nedfrusna för de berörda svenska samebyarna, och de släpper renarna för att finna bete i gränsområdena. Om man släpper kontrollen över renarna får man en total sammanblandning med renhjorden från

ovttahat eananosiin. Dát guoská konvenšuvdnaguovlluid siskkobealde, muhto maiddá go bohccot gárggjit olgobeallái rájiid.

Veahá masttadeapmi iešalddis ii livčče vahágin, jus gávdnošedje viiddis guohtuneatnamat gos molssaevttolaččat guođoha. Dalle han lei sáhttit gávdnat čovdosiid nu movt Habmerii leat evttohuvvon. Váttisvuohntan lea go duššefal rádjeguovlluin lea gávdnamis doarvai viiddis jeageleanan. Lávdegoddi ii oainne buoret čovdosiid movt suodjalit guovllu, go dat mat leat leamaš mañnil jagi 1972. Nu gártáge váttisin geavvadis bidjat vuodđun ahte boahhte áiggis geavahuvvojit siskkit ja granihttaguovlluid goike eatnamat dábálaš dálvejagi guohtumin.

3.1.2 Gábna čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus lea 11 boazodoalli geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku lea dálá láhkaásahusaid mielde 6 500 bohcco. Čearu rájiid ja áigodatguohtumiid oainnát 3.10 kárttas. Gábna ii juogat guohtuneatnamiid earáiguin. Davil lea Duortnosjávri ja Duortnosjohka lunddolaš oahcin miehtá čearu guohtuneatnamiid, earret ovttá oanehis gaskka riikaráji ja Duortnosjávri bokte. Oanehis áidi, sullii 20 km guhku, lea huksejuvvon bajábeale “gilvinráji” Duortnosjoga mielde, vai caggá bohccuid dálvet rasttildeamis joga. Oarjjil ii leat riikarádji lunddolaš rádjín geassejagi eatnamiidda. Lulil lea huksejuvvon áidi, dannego váilot lunddolaš oazit. Rautasjoga čázádat lea lunddolaš rádjín dán jávris gitta málbmabáne rádjái, ja dán rájis nuorttas, doppe gos leat dálvejagi eatnamat, váilot lunddolaš oazit lulábeale. Čearu rájit davil ja lulil leat mearriduvvon “gilvinráji” rádjái. Dálveguohtumat vuollelis “gilvinráji” adnojit boares árbevieru vuodul. Dálvejagi eananosiin lulil ii leat lunddolaš oahci, ja ealu ferte reainnedit, vai nagoda doalahit dihto eatnamiin. Nuorttal lea dálveguohtunrádjín Tärendö-johka.

Bievlajagis lea čearus oktasaš eallu. Giđđat johtet sierrasiiddaiguin, árbevirolaš vugiin cuoŋománu álggugeahčen. Ealu luitet veaidnalis vuollegis eatnamiid nuorttabeale eananosiide, mañnil go leat mannan meattá málbmabáne Rensjön bokte. Giđđat guođohit váriin ja vuovdeeatnamiid mat leat lahka, ja dat leat Rautas-joga áiddi birrasiin – Duortnosjávri lea nuorttal ja Abiskojávri- Abiskueatnu oarjjil. Oaláš guottetbáikkid leat várreeatnamiin dakka oarjjabealde málbmabáne gitta Ahpparjávri – Abisko buohta. Mihca-

máraid birrasiin čohkkejit ealu ja merkot misiid, ja gerget mearkume suoidnemánu loahpas. Dán áigodagas lea eallu geassejagi eatnamiin, mat leat várre- guovllut oarjjabealde Bessesvákki, vággevuodđu Rávtasjávri oarjjabealis gitta Kaisepakte:i. Dan seammás guođohit rádjeguovlluid norggabealde. Čakčamánu álggugeahčen čohkkehit ealu ja njuvvet nuorra varrásiid Rensjön gárddis. Das mañnil luitet ealu čakčaguohtumiidda, ja diktet ealu leat veaidnalis. Čakčajagi eatnamat leat várre- ja várre- vuovdeguovllut Gámaeanu – Abiskueanu gaskkas oarjjil, ja áiddi Rautas – Alajávri bokte nuorttal. Várre- eatnamiin ja das nuorttasguvlui čohkkegohtet ealu golgotmánu/skábmanánu birrasiin ja gárddástallet ja rátkkašit dálvesiidan Rensjön gárddis. Sii rátket viđa dálvesiidan, ja johtet árbevirolaš vugiin dálvejagi eatnamiidda. Dálvejagi eatnamat leat namuhuvvon gárddi rájis Tärendö-joga rádjái nuorttal. Dálvejagi eatnamiin orrot gitta dassáziin go cuoŋuda, dábálaččat cuoŋománu álggus, ja dalle johttagohtet váriide.

Guohtun

Gábna čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) (3.4. ja 3.5. tabealla).

3.4. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	0,1	0
Jeagelvallji soahkevuovdi	2,5	0,2
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	130,7	11,5
Čáhccás šattohis jeaggi	0,3	0
Čáhccás šattolaš jeaggi	7,6	0,7
Goike bovdnajeaggi	1,5	0,1
Goike šattolaš jeaggi	6,7	0,6
Danjas-/goike guolban	284,8	25,0
Varas guolban	66,0	5,8
Njuoskasit rásseeanan	118,4	10,4
Goikásit rásseeanan	123,0	10,8
Siedgarohtu	37,4	3,3
Jassa/Jiekna	49,7	4,3
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvon guovllut	0,2	0
Juovat ja geađgeeanan	233,3	20,5
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	78,1	6,8
Submi nettoareála	1 140,3	

Skjomen under loppet av några dagar. Dessutom kommer kvalitén på vinterbetet i dessa områden att försämrats vid dubbelt bete. Detta gäller innanför konventionsområdena, men också genom att renen strövar utanför de fastställda gränserna.

En viss sammanblandning skulle inte ha varit något problem om det hade funnits alternativa beten i någon omfattning. Då kunde man ha haft etablerade lösningar liknande dem man förslår för Hábmer. Problemet är att gränsområdena är de enda områden som har lavbetesresurser i någon större omfattning. Utskottet kan för sin del inte finna lösningar som ger områdena bättre skydd än det man har haft efter 1972. Därigenom är det i praktiken svårt att utgå ifrån ett framtida bruk av de inre och torra granitområdena, som reguljärt vinterbete för distriktet.

3.1.2 Gabna sameby

Areal och driftsförhållanden

11 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 6 500 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årtidsland framgår av karta 3.10. Gabna har inget samband av betesmarkerna med angränsande byar. I norr utgör Torneträsk och Torneälven en naturlig gräns utefter hela samebyns betesområde med undantag av en kortare sträcka mellan riksgränsen och Torneträsk. Vidare har stängsel uppförts på en knappt 20 km lång sträcka ovanför odlingsgränsen utefter Torneälv för att förhindra renströvning vintertid över älven. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns för sommarbetesområdet. I söder är bristen på naturlig gräns mellan riksgränsen och Ahpparjávri åtgärdad med stängsel. Rautasälvens vattensystem bildar en naturlig gräns från nyssnämnda sjö till strax väster om malmbanan. Härifrån österut, vilket utgör vinterbetesområdet, saknas naturlig gräns i söder. Samebygränserna i norr och i söder är fastställda ner till odlingsgränsen. Nyttjandet av vinterlanden nedom odlingsgränsen bygger på gammal tradition. Avsaknad av naturlig gräns i söder i vinterlanden kan klaras av genom att renarna hålls under kontrollerad betesgång vid nyttjandet av markerna. I öster avgränsas vintermarkerna av Tarendöälv.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarkperioden. Vårflyttningen sker under första hälften av april månad gruppvis och på traditionellt sätt. Renarna släpps på fri betning på östra delen av lågfjällen efter att malmbanan passerats vid Rensjön. Vårlanden är fjällområdet med angränsande skogsmark från stängslet Rautasälven – Torneträsk i öster upp till Abiskojavri – Abiskueatnu i väster.

Huvudkalvningslandet är fjällområdet från strax väster om malmbanan upp till i höjd med Ahpparjávri – Abisko. Samling av renar för kalvmärkning börjar vid midsommartid. Detta arbete avslutas i slutet av juli. Under denna tid nyttjas sommarbetesområdet, som är fjällområdet väster om Bessesvaggi, dalgången från Rávttasjávris västande till Kaisepakte. Samtidigt nyttjas gränsbetesområden på norsk sida. Samling för sarvslakt sker under första hälften av september till anläggningen i Rensjön, varefter renarna släpps åter till höstlanden för fri betesgång. Höstbetesmarkerna är fjäll- och fjällskogsområdet mellan Gámaeatnu-Abiskueatnu i väster och stängslet Rautas-Alajávri i öster. Samlingsarbetet för uppdelning i vintergrupper och slakt börjar i månadsskiftet oktober/november från gränsfjällen och vidare östöver till anläggningen i Rensjön. Hjorden skiljs till fem vintergrupper varefter flyttning till vinterlandet sker gruppvis på traditionellt sätt. Vinterlanden sträcker sig från ovan nämnda stängsel till Tarendöälv i öster. Vinterlanden nyttjas fram till skarperiodens inträde vanligen under första hälften av april då flyttning till fjällområdet startar.

Betestillgångar

Fördelningen av Gabnas betesresurser framgår av tabell 3.4 och 3.5 över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.4. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0,1	0
Lavrik björkskog	2,5	0,2
Mossrik/örtrik björkskog	130,7	11,5
Blöt mager myr	0,3	0
Blöt frodig myr	7,6	0,7
Torr mager myr	1,5	0,1
Torr frodig myr	6,7	0,6
Skarp/torr hed	284,8	25,0
Frisk hed	66,0	5,8
Örtäng	118,4	10,4
Gräs	123,0	10,8
Buskmark	37,4	3,3
Snö/Is	49,7	4,3
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0,2	0
Block- och hållmarker	233,3	20,5
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	78,1	6,8
Summa nettoareal	1 140,3	

3.5. *tabealla. Gaskajohtolat*

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	0,5	0,1
Jeagelvallji soahkevuovdi	16,1	2,7
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	139,9	23,8
Čáhccás šattohis jeaggi	5,6	0,9
Čáhccás šattolaš jeaggi	13,1	2,2
Goike bovdnajeaggi	0,2	0
Goike šattolaš jeaggi	2,8	0,5
Danjas-/goike guolban	157,0	26,7
Varas guolban	69,5	11,8
Njuoskasit rásseeanan	32,7	5,6
Goikásit rásseeanan	53,0	9,0
Siedgarohtu	24,0	4,1
Jassa/Jiekna	2,5	0,4
Muorračuohpahat	-	-
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	64,1	10,9
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	6,3	1,1
Submi nettoareála	587,1	

Čearu geassejagi ruonasguohtumiid viidodat lea badjel 489,9 km² ja 335,5 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat lea čearu gidđa- ja čakčajagi eanan. Geassejagi ruonasguohtumiin lea eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (130,7 km²), rásseeanan (123,0 km²) ja njuoskasit rásseeanan (118,4 km²). Dát guohtunšládja dahká 33 % geasseguohtumiin, ja geasseguohtumat leat buorit. Go geassi manná loahpa guvlui ja idjagá-lut álget, leat guohtumat hui buorit dannego lea ollu seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi. Dasa lassin lea jeagil 25 % geassejagi guohtumiid nettoareálas. Jeageleatnamiid guodohit gidđat, čakčat ja skábman, ja veahá maiddái gidđadálvvi.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat eai leat nu viidát go geassejagi guohtumat. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiin lea seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi, varas guolban ja rásseeanan, oktiibuot 45 % nettoareálas. Kvalitehta dáfus leat gaskajohtolaga ruonasguohtumat seammá buorit go geasseguohtumat, dannego seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi lea ollu. Dasa lassin leat gaskajohtolagas jeageleatnamat, nappo 173,2 km² jeagil, ja jeageleatnamis lea eallu čakčat, skábman ja dálvet.

Gábna čearus lea badjel 190,4 km² jeagil dálveguohtumiin. Jeageleanan sáhtta orrot leamen liiggás unnán, muhto čearu alimus lobálaš boazologu ektui ja váriid jeagelguohtumiid ektui, lea valjit jeageleanan. Ii leat registevuvvon leatgo guovllus muorračuohpahagat.

Ii-anihahtti geađgeanan lea ollu geassejagi eatnamiin ja gaskajohtolagas hui ollu. Geassejagi eatnamiin lea 233,3 km² ii-anihahtti geađgeanan, nappo 20,5 %

geasseguohtumiid nettoareálas. Dát logut leat gaskajohtolagas 64,1 km², ja mearkkašit 10,9 %. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 37,7 % badjelis go 1 000 m bm., ja dat lea hui ollu. Vel gaskajohtolagas nai leat ollu baju eatnamat, olles 18,0 % guovllu nettoareálas leat badjel 1000-mehtara dási. Dan seammás go Gábna čearus leat valjit alla várreeatnamat geassejagis, mat leat buorit geassebáhkaid áiggi, dagahit dat oallut baju eatnamat badjelis 1000 m bm, ahte guohtunkvalitehta hedjona muhtin muddui. Geahča 3.10–3.14 kártta. Mii oaidnit 3.13 ja 3.14 kárttas šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Gábna čearus lea buorit gidđa-, čakča- ja árradálvveguohtumat. Dálvejagi eatnamat eai leat nu viidát, muhto guovllus lea unnán muohta johkagáttiid, ja doppe lea dábálaččat valljugasat guohtun. Riikarádji ii leat lunddolaš rádji geassejagi eatnamiid oarjjabealis, nu movt daddjon ovdalis. Riikarádji lea 26 km guhku ja manná rámšo eatnamiid badjel gokko leat váttis muohtadilálašvuodát. Dáin alla várreeatnamiin ii leat ávki áidut, dannego soames boazu goitge beassá rastá ráji gassa muohttaga dihte. Guovllu geografiija lea dakkár ahte ferte oččodit guohtuneatnamiidda lunddolaš oziid. Jus bidjat lagamus lunddolaš ráji nuorttal, de mearkkaša dat ahte Gábna báhcá oalát baju eatnamiid haga, maid maiddái sáhtta guodohit gidđat ja čakčat. Dát molssaeaktu ii oro leamen vejolaš duohtadilis, jus galgá oazžut ceavzilis boazodoalu dán guovllus. Norggabealde leat lunddolaš oazit, gáissát, ceakko bávtit ja čázádagat, mat juhket eatnamiid lunddolaččat.

3.1.3 *Leaváš čearru*

Areála ja doaimadilálašvuodát

Čearus lea 17 boazodoalli geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku lea dálá lálhkaasahasaid mielde 8 000 bohcco. Čearu rájiid ja áigodatguohtumiid oainnat 3.10 kárttas. Leaváš ii juogat guohtuneatnamiid earáiguin, earret daid eananosiid mat leat nuorttabealde “lappmarksgränsen”. Dát guovlu lea Tärändö konsešuvdnačearu oassin. Dat mearkkaša ahte dát guovlu guodohuvvo muhtin jagiid guovtte gearddi, ábaida daid jagiid go dálvejagi guohtumat oarjelis leat heajut. Davil lea lunddolaš oziid vátnivuoda dihte huksejuvvon riikaráji ja Ahpparjávrrri gaskka áidi. Rautasjoga čakčesystema lea lunddolaš rádjain namuhuvvon jávrrri rájis dakka oarjjabeale málbmabáne. Dán rájis ja nuorttasguvlui, gos dálvejagi eatnamat leat, váilot lunddolaš oazit davil. Čearu rájit leat mearriduvvon ollit gitta “gilvinráji” rádjái. Oarjjil ii leat riikarádji lunddolaš rádjain geassejagi eatnamiidda. Lulil leat čearus eanas muddui lunddolaš

Tabell 3.5. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0,5	0,1
Lavrik björkskog	16,1	2,7
Mossrik/örtrik björkskog	139,9	23,8
Blöt mager myr	5,6	0,9
Blöt frodig myr	13,1	2,2
Torr mager myr	0,2	0
Torr frodig myr	2,8	0,5
Skarp/torr hed	157,0	26,7
risk hed	69,5	11,8
Örtäng	32,7	5,6
Gräs	53,0	9,0
Buskmark	24,0	4,1
Snö/Is	2,5	0,4
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmarker	64,1	10,9
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	6,3	1,1
Summa nettoareal	587,1	

Samebyn disponerar över 489,9 km² grönbetesvegetation inom sommarlandet och 335,5 km² i mellanområdet. Mellanområdet ligger inom samebyns vår- och höstland. Grönbetet inom sommarområdet består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (130,7 km²), gräsmarker (123,0 km²) och örtängar (118,4 km²). Dessa vegetationstyper täcker 33 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av god kvalitet, under senare delen av sommarperioden när nattsvalka börjar uppträda är betet av mycket god kvalitet på grund av den höga andelen mossrik/örtrik björkskog. Vidare finns lavvegetation på 25 % av sommarlandets nettoareal. Denna mycket stora lavbetesresurs nyttjas under våren, hösten och förvintern, delvis även under vårvintern.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt betydligt mindre än sommarlandets. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog, frisk hed och gräsmarker, tillsammans 45 % av nettoarealen. Kvalitativt är mellanområdets grönbete fullt i nivå med sommarlandets bete på grund av den höga andelen mossrik/örtrik björkskog. Mellanområdet har vidare betydande lavbetesresurser, nämligen 173,1 km² lavbetesmarker. Detta bete nyttjas under hösten, förvintern och våren. Vid sämre betesförhållanden på vinterland kan fjällområdets lavbete nyttjas över hela vintern.

Gabna disponerar över 190,4 km² lavbete inom vinterlandet. Tillgången på lavmarker kan synas något knapp, men med hänsyn taget till samebyns högsta tillåtna renantal och fjällområdets lavresurser är tillgången på lavmarker medelgod. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark

är hög inom sommarlanden och tämligen hög i mellanområdet. Av sommarlanden utgör 233,3 km² stenimpediment, motsvarande 20,5 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 64,1 km² respektive 10,9 %. 37,7 % av sommarlandets nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en mycket hög andel. Även i mellanområdet finns betydande arealer höglänta marker, nämligen hela 18,0 % av områdets nettoareal ligger över 1 000-meters nivån. Samtidigt som Gabna är mer än väl tillgodosedd i fråga om höjdlägen för värmeperioder under sommaren medför den höga andelen arealer över 1 000-meter en viss försämring av beteskvalitén. Se karta 3.10–3.14. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.13 och 3.14.

Sammanfattning

Gabna har goda vår-, sommar-, höst- och förvinterbetesmarker. Vinterbetesmarkerna är mer begränsade, men är i gengäld snöfattiga älvnära land där betesförhållanden vanligen är gynnsamma. Riksgränsen utgör som tidigare omnämnts ingen naturlig avgränsning av sommarbetesmarkerna i väster. Riksgränsen är 26 km lång och går över ett område med svåra terräng och snöförhållanden. Stängsel är inte lämpligt i detta höglänta område eftersom renströvning inte förhindras under större delen av året på grund av snömängderna. Geografin i området talar för att en naturlig avgränsning av betesmarkerna bör eftersträvas. Närmast östliga naturliga gräns skulle ha till följd att Gabna blir utan högsommarland som även nyttjas under vår och höst. Detta alternativ kan ses som orealistiskt för en ändamålsenlig och bärkraftig renskötsel i området. På norsk sida finns naturhinder i form av högfjällsmassiv, stup och vattendrag som ger förutsättningar att få till stånd naturliga avgränsningar av beteslanden.

3.1.3 Laevas sameby

Areal och driftsförhållanden

17 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 8 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årtidsland framgår av karta 3.10. Laevas har inget sambud av betesmarkerna med angränsande byar, förutom de delar av vinterlanden som ligger öster om lappmarksgränsen. Detta område ligger inom Täreändö koncessionssameby vilket medför att området blir dubbelnyttjat vissa år, speciellt då vinterbetesförhållanden är dåliga längre västerut. I norr är bristen på naturlig gräns mellan riksgränsen och Ahpparjåvri åtgärdad med stängsel. Rautasälvens vattensystem bildar naturlig gräns från nyss nämnda sjö till strax väster om malmbanan. Härifrån österut, vilket utgör vinterbetesområdet, saknas naturlig gräns i norr. Samebygränsen är fastställd ner till odlingsgränsen. I väster utgör riksgränsen inte någon naturlig avgräns-

rájit bievlajagis, ja bajimus eananosiin dálvejagis, dakko bokte go lea gáisáeanan ja Gáláseanu čázádat. Dain eananosiin, main váilot lunddolaš oazit, dehe oazit eai cakka bohccuid skábman ja dálvet, lea áidi huksejvvon gitta “gilvinráji” duohkáii, gos maiddáii lea čearu rádjji. Eatnamiid atnin vuollelis “gilvinráji” dahkko boares árbevieru vuodul, ja lunddolaš oziid vátnivuoda dihte ferte reainnidit ealu. Nuorttal lea áidi “lappmarksgränsen” mielde lulábeale Gáláseanu, vai caggá ovttaskas bohccuid beassamis nuorttabeali lobihis guovlluide ja dálvejagi eatnamiidda bievlá áiggi.

Čearus lea searvesiida bievlajagis. Giđđat johtet siiddat sierralagaid, árbevirolaš vugiin cuoŋománu loahpas. Ealu luitet várreseiboša nuortalit eananosiide vuollegis eatnamiidda, maŋnil go leat mannan meattá Rautsa-joga – Aitejokk gárddi. Giđđajagi eatnamat álget vuollegis eatnamiin ja mannet gitta Vierrujoga buohta, ja maiddáii Alisjávrra lahkosiin ja Luohtti-guovlluin. Oaláš guottetbáikkid leat várreemat gaskal Rautasjávrra ja Paittasjávrra, ja oarjjabeali rádjain lea Vierrujohka. Mihcamáraid birraiid čohkkegohtet ealu miessemearkumii, mii bistá borgemánu álgu. Dán áigodagas guođohit geassejagi eatnamiin, mat leat várreguovllut oarjjabealde Vistasvákki – Vierrujoga. Dan seammás guođohit maiddáii norggabeali rádjeguovlluin. Ealu čohkkejit eret norggabeali váriin borgemánu loahpageahčen, ja dolvot ealu nuortalii. Čakčamánu álggus bidjet ealu Aitejokk-gárdái ja njuvvet nuorra varrásiid. Das maŋnil luitet ealu ruovttoluotta čakčajagi eatnamiidda, gos eallu lea veaidnalis gitta skábmamánu. Birraiid golgotmánu/skábmamánu molsumis čohkkegohtet ealu, álggus rádjeváriid guovlluin, rátkámiidda Puollanordda gárdái, gos rátket dálvesiiddaide. Dálvesiiddat leat dábálaččat čieža. Skábmamánu loahpas johtet siiddat dálvejagi eatnamiidda árbevirolaš vugiin. Easka dálvejagi eatnamiin njuovadit siiddat sierralagaid, dannego ii mana biilageaidnu rátkkagárddi lusa. Hui soames hávi sáhtta gártat ealu biillain geasehit, go leat heajos muohta ja jieknadilálašvuodat johtingainnus. Dálvejagi eatnamiid oarjjabealis leat alladit eatnamat, mat heivejit čakčadálvi guohtumin. Dálvejagi eatnamat álget Girona buohta ja nu let luksa Dearkkiha (Tarendö)rádjái. Dálvejagi eatnamiin orrot dasságo cuoŋuda cuoŋománu birraiin, ja dasto álgá giđđajoh-tin.

Guohtun

Leaváš čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (3.6. ja 3.7. tabealla).

3.6. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	0	0
Jeagelvallji soahkevuovdi	1,8	0,2
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	45,5	4,1
Čáhccás šattohis jeaggi	1,9	0,2
Čáhccás šattolaš jeaggi	0,6	0
Goike bovdnajeaggi	1,7	0,1
Goike šattolaš jeaggi	4,1	0,4
Danjas-/goike guolban	104,8	9,3
Varas guolban	42,2	3,7
Njuoskasit rásseeanan	108,2	9,6
Goikásit rásseeanan	183,0	16,3
Siedgarohtu	18,3	1,6
Jassa/Jiekna	67,0	6,0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	464,1	41,3
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	81,4	7,2
Submi nettoareála	1 124,6	

3.7. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0,7	0,1
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	18,8	1,5
Jeagelvallji soahkevuovdi	10,7	0,9
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	246,1	20,2
Čáhccás šattohis jeaggi	24,2	2,0
Čáhccás šattolaš jeaggi	6,3	0,5
Goike bovdnajeaggi	22,1	1,8
Goike šattolaš jeaggi	4,6	0,4
Danjas-/goike guolban	280,0	23,0
Varas guolban	150,8	12,4
Njuoskasit rásseeanan	132,1	10,9
Goikásit rásseeanan	96,1	7,9
Siedgarohtu	70,8	5,8
Jassa/Jiekna	6,5	0,5
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvvon guovllut	0,1	0
Juovat ja geađgeanan	133,2	10,9
Eará eanan (kulttoreanan)	0,7	0,1
Itkobealli/Mearritkeahtes	12,8	1,1
Submi nettoareála	1 216,7	

ning av sommarlanden. I söder har samebyn till största delen naturlig gräns inom barmarksområdet och övre delen av vinterbetesområdet genom högfjällsmassiv och Kalixälvens vattensystem. Där naturhinder saknas eller fungerar bristfälligt under senhösten och vintern har stängsel uppförts fram till odlingsgränsen dit man också har fastställt gräns. Nyttjandet av vinterlanden nedom odlingsgränsen grundar sig på gammal tradition och brister på naturliga gränser kan hanteras genom att renarna hålls under kontrollerad betesgång. I öster är stängsel uppfört utefter lappmarksgränsen söder om Kalix älven för att förhindra strövning av renar österifrån in på vinterlanden under barmarkstid.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarksperioden. Vårflyttningen sker under senare delen av april månad gruppvis och på traditionellt sätt. Renarna släpps på östligaste utlöparna av lågfjällen efter det att stängslet Rautasälven–Aitejokk passerats. Vårlanden är lågfjällsområdet upp till i höjd med Vierrujohka samt Alisjåvris närområden och Luohtti-området. Huvudkalvningslandet är fjällområdet mellan Rautasjåure och Paittasjärvi avgränsat i väster av Vierrujohka. Bevakning och samlingsarbeten för kalvmärkning börjar vid midsommartid. Kalvmärkningar pågår till början av augusti. Under denna tid nyttjas sommarlanden, som är fjällområdet väster om Vistasvägg – Vierrujohka. Samtidigt nyttjas gränsbetesområden på norsk sida. Samling från norska sidan av sommarlanden sker i slutet av augusti då renarna drivs längre österut. Samling för sarvslakt sker under första hälften av september till anläggningen i Aitejokk varefter hjorden släpps åter till höstlanden för fri betesgång in i november. Samlingsarbetet för storskiljningen vid anläggningen i Puollanordda börjar från gränsfjällen i månadsskiftet oktober/november. Efter skiljningen och uppdelningen i vanligen sju vintergrupper under senare delen av november flyttar de skilda vinterhjordarna på traditionellt vis till vinterlanden. Slakt sker först i vintergrupperna eftersom skiljningsanläggningen ligger väglöst till. Undantagsvis kan man vara tvungen att tillgripa biltransport på grund av dåliga snö- eller isförhållanden utefter flyttlederna. De västra delarna av vinterbetesområdet är mera höglänta områden som lämpar sig för nyttjande under förvintern. Vinterlanden sträcker sig från i höjd med Kiruna till nedanför lappmarksgränsen fram mot Tärendö. Vinterbetesområdet nyttjas fram till skarperiodens inträde under april då vårflyttningar tar sin början.

Betestillgångar

Fördelningen av Laevas betesresurser framgår av tabell 3.6 och 3.7 över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.6. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0	0
Lavrik björkskog	1,8	0,2
Mossrik/örtrik björkskog	45,5	4,1
Blöt mager myr	1,9	0,2
Blöt frodig myr	0,6	0
Torr mager myr	1,7	0,1
Torr frodig myr	4,1	0,4
Skarp/torr hed	104,8	9,3
Frisk hed	42,2	3,7
Örtäng	108,2	9,6
Gräs	183,0	16,3
Buskmark	18,3	1,6
Snö/Is	67,0	6,0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmarker	464,1	41,3
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	81,4	7,2
Summa nettoareal	1 124,6	

Tabell 3.7. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0,7	0,1
Mossrik/örtrik barrskog	18,8	1,5
Lavrik björkskog	10,7	0,9
Mossrik/örtrik björkskog	246,1	20,2
Blöt mager myr	24,2	2,0
Blöt frodig myr	6,3	0,5
Torr mager myr	22,1	1,8
Torr frodig myr	4,6	0,4
Skarp/torr hed	280,0	23,0
Frisk hed	150,8	12,4
Örtäng	132,1	10,9
Gräs	96,1	7,9
Buskmark	70,8	5,8
Snö/Is	6,5	0,5
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0,1	0
Block- och hållmarker	133,2	10,9
Övrig öppen mark	0,7	0,1
Skugga/Oklassat	12,8	1,1
Summa nettoareal	1 216,7	

Čearu geassejagi ruonasguohtumiid viidodat lea badjel 401,9 km² ja 726,6 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat lea čearu gidđa- ja čakčajagi eanan. Geassejagi ruonasguohtumiin lea eanas goikásit rásseeanan (183,0 km²) ja njuoskasit rásseeanan (108,2 km²). Dát guohtunšlájat dahket 26 % geasseguohtumiid nettoareálas. Geasseguohtumiin lea dohkálaš viidodat, mas lea goikásit ja njuoskasit rásseeanan, muhto go leat ollu juovat ja geađgeenan, heajudit dát guohtuneatnamiid viidodaga sakka ollu. Geasseguohtumat eai leat nu beare buorit. Viidáseappot lea jeagil 9 % geassejagi eatnamiid nettoareálas. Dát eananoassi adno gidđat ja čakčat.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat leat viidodaga dáfus beali stuoribut go geassejagi ruonasguohtumat. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiin lea seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi, varas guolban ja njuoskasit rásseeanan, oktiibuot 44 % nettoareálas. Kvalitehta dáfus leat gaskajohtolaga ruonasguohtumat buorebut go geasseguohtumat. Vaikko čearu gaskajohtolagas lea unnán rásseeanan, de buhtte dat stuora oassi seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi dán váilli, ja dasto dat go lea unnán juovva ja geađgeenan. Gaskajohtolagas lea valjit jeageleanan, nappo 291,4 km² jeagil. Dát eanan adno čakčat, skábman ja gidđat, ja muhtin jagiid maiddáid gidđadálvvi. Go dálveguohtuneatnamiin lea heittot ealádat, sáhtttá dán vuollegis eatnamiin guođohit maiddáid dálvejagis.

Leavázis lea 185,6 km² jeageleanan dálveguohtumis. Lea measta unnán jeageleanan čearu alimus lobálaš boazologu ektui. Ii leat registevuvvon leatgo muorračuohpahagat guovllus.

Ii-anihahtti geađgeenan lea ollu geassejagi eatnamiin ja gaskajohtolagas hui ollu. Geassejagi eatnamiin lea 464,1 km² ii-anihahtti geađgeenan, nappo 41,3 % geasseguohtumiid nettoareálas. Dát logut leat gaskajohtolagas 133,2 km², ja mearkkašit 10,9 %. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 70,3 % badjelis go 1 000 m bm., ja dat lea hirmat ollu. Dát dilli heajuda geassejagi guohtumiid. Gaskajohtolagas leat 21,1 % nettoareálas badjel 1000-mehtara dási. Dát lea maid ollu, danne go lea sáhka várreeatnamiid vuolládagaid birra. Leaváš čearus leat valjit alla várreeatnamat geassejagis, mat leat buorit geassebáhkaid áiggi. Geahča 3.10–3.14 kárta. Mii oaidnit 3.13 ja 3.14 kártaš šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Leaváš čearus lea buorit gidđa-, mannjeasi-, čakča- ja árradálveguohtumat. Geasse- ja dálveguohtumat eai leat nu viidát. Čearu ráđji oarjjil ii leat lunddolaš ráđji geasseguohtumidda, nu movt daddjon ovdalis. Riikaráđji lea 28 km guhku ja manná hui alla várreeatnamiid bokte. Lunddolaš oziid vátnivuoda ii sáhte buhttet áidehukseimiin, alla eatnamiid ja muohtadilálašvuodaid dihte. Jus bidjá ráđjin lagamus, muhtin muddui lunddolaš oziid nuorttabealis, de dagašii dát

ahte čearus eai leat geasseguovdileatnamat, ja daid haga ii birge. Ráđjeguovlluin ja oarjjil leat lunddolaš oazit, sihke gáisáeatnamat, ceakko bávtit ja čázádat, mat dahket dan ahte sáhtttá heivehit lunddolaš oziid guohtumiid ráđjin.

3.1.4 Girjása čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodat

Čearus leat 31 boazodoalli, geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku dálá lánkaásahusaid mielde lea 12 000 bohcco. Čearu rájiid ja áigodatguohtumiid oainnát 3.10 kárta. Girjása čearru ii juogat guohtumiid ránnjáčearuiguin. Davábealde leat čearus eanas lunddolaš oazit bievlanjagi guohtumiin ja nu leat maid dálvejagi guohtumiid bajit osiin oahcin alla várreeanan ja Gáláeatnu. Áiddiid lea ceggen dalle go váilot lunddolaš oazit, dehe go oazit eai doaimma skábman ja dálvejagis. Maiddáid lulil leat čearus lunddolaš oazit, nappo Sijddasjávri, Gáidunjávrrit ja Gáidunjuhka gitta málbmabáne ráđjai, jeakkit Paukijávri ja Guvžájávri oktan Guvžájogain dohko “gilvinráđjai”. Doppe gos eai leat lunddolaš oazit, dehe eai doala bohccuid skábman, leat biddjon áiddit geassejagi ja čakčajagi eatnamiin. Riikaráđji lea biddjon sieraláđje, danne go eanas saji manná ráđji nuorttas-oarjás. Dát dagaha ahte geassejagi guohtumat juohkásit guhkkodahkii dakko gokko lea veadjetmeahttun caggat bohccuid mannamis rastá riikaráđji ráđjelagas eanansiin. “Gilvinrájis” dohko nuorttasguvlui eai leat mearri rájit, eai davil eaige lulil. Dálvejagi eatnamiid atnu lea vuodđuduvvon árbevirolaš dábi vuodul. Vaikko eai leatge lunddolaš oazit, de nagoda goitge doallat ealu guođohemiin. Dálvejagi eatnamat leat nuorttabeale ráddjejuvvon áiddiin “lappmarksgränsen” mielde.

Čearus lea searveallu bievlanjagis. Gidđat johtet sierrasiiddas ealuiguin, árbevirolaš vugiin, cuonmánu loahpas. Ealu luitet nuorttabeale vuollegit eanansiide manñil go leat mannan málbmabáne meaddel. Gidđajagi eatnamat áiget vuollegis eatnamiin ja viidáseappot oarjjás gitta Jiertajávri–Viddjajávri buohta. Oaláš guođtetbáikin leat dat eananoasit, mat leat davábealde Gáidunjávriid, Nikkaluokta–Tjuonajákk linjjás nuorttal ja dakka oarjjabeallái Tjáltajákk. Miessemearkun lea Kártjevuolles mihcamáraid áiggi. Mearkuma manñil bidjet ealu oarjelit eanansiide geasseeatnamiin, ja diktet ealu doppe suoidnemánus. Ja seammas guođohit ráđjeguovlluid norggabelde ráji. Misiid merkot Lihtijávrii gárddis dáid áiggiid. Suoidnemánu/borgemánu birrasiid sirdet fas ealu ruovtto- luotta nuorttalebui geasseeatnamiin, nu ahte leat nuortalis Tjáktajákk. Eallu guohtu lánva dán eatnamiin ja miehtá vuollegis eatnamiin gitta čakčamánu gaskkamuddui. Dalle čohkkejit ealu gárdái Nikkaluovttas, njuovadit. Čakčajagi eatnamiid guođohit

Samebyn disponerar över 401,9 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 725,6 km² i mellanområdet. Mellanområdet är liktydigt med samebyns höstland. Grönbetet inom sommarlandet består till övervägande del av gräsmarker (183,0 km²) och örtängar (108,2 km²). Dessa vegetationstyper täcker 26 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet har godtagbara arealer gräs- och örtmarker, men den extremt höga andelen block- och hällmarker försämrar markernas betespotential betydligt. Sommarbetet får sett över arealen anses som mindre gott. Vidare finns lavvegetation på 9 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs nyttjas under våren samt något under hösten.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt närmare dubbelt så stora som sommarlandets. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog, frisk hed och örtängar, tillsammans 44 % av nettoarealen. Mellanområdets grönbete är både kvalitativt och kvantitativt högre än sommarlandets. Mellanområdets lägre andel gräsmarker kompenseras mer än väl av den rika tillgången på mossrik/örtrik björkskog samt den lägre andelen block- och hällmarker. Mellanområdet har mycket stora lavbetesresurser, nämligen 291,4 km² lavbetesmarker. Detta bete nyttjas under hösten, förvintern och våren samt vissa år även under vårvintern. Vid svåra betesförhållanden på vinterlandet kan lågfjällens lavbete vara ett alternativ över hela vintern.

Laevas disponerar över 185,6 km² lavbete inom vinterlandet. Tillgången på lavmarker är något knapp med hänsyn till samebyns högsta tillåtna renantal. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hällmarker är synnerligen hög inom sommarlanden och även hög i mellanområdet. Av sommarlanden utgör 464,1 km² stenimpediment, motsvarande 41,3 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 133,2 km² respektive 10,9 %. 70,3 % av sommarlandets nettoareal ligger över 1 000-meters nivå, vilket är en extremt hög andel. Detta förhållande försämrar påtagligt sommarbetes kvalitet. I mellanområdet ligger 21,1 % av nettoarealen över 1 000-meters nivå. Även detta är en hög nivå, särskilt vid beaktande att det här är fråga om lågfjällsområdet. Laevas är mer än väl tillgodosedd vad gäller höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se karta 3.10–3.14. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.13 och 3.14.

Sammanfattning

Laevas har goda vår-, sensommar-, höst- och förvinterbetesmarker. Sommar- och vinterbetesmarkerna är mer begränsade. Samebyns gräns i väster är som tidigare nämnts inte en naturlig avgränsning av sommarbetesmarkerna. Riksgränsen är 28 km lång och går i mycket höglänt terräng. Avsaknaden av naturlig gräns kan inte åtgärdas med stängsel på grund av terräng-

och snöförhållanden. Närmast någorlunda naturliga avgränsning österut skulle medföra att samebyn blir utan högsommarland, vilket inte kan ses som ett realistiskt alternativ. I gränsområden samt västerut finns naturhinder både i form av högfjällsmassiv, stup och vattendrag som ger förutsättningar att få till stånd en naturlig avgränsning av beteslanden.

3.1.4 Girjas sameby

Areal och driftsförhållanden

31 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 12 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 3.10. Girjas har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. I norr har samebyn till största delen naturlig gräns inom barmarksområdet och övre delen av vinterbetesområdet genom högfjällsmassiv och Kalixälvens vattensystem. Där naturhinder saknas eller fungerar bristfälligt under senhösten och vintern har stängsel uppförts. Även i söder har samebyn till största delen naturlig gräns genom Sijddasjávri, Kaitumsjöarna med Kaitumälven till malmbanan, myrstråk till Paukijaure och Kutjasjärvi med Kutjasjoki till odlingsgränsen. Där naturlig gräns saknas eller fungerar dåligt på senhösten har stängsel uppförts i sommar- och höstbetesområdet. Riksgränsen har en speciell sträckning, eftersom större delen av gränsen går i östvästlig riktning. Detta förhållande medför att högsommarlanden klyvs i längdriktningen, där det är ogörligt att nyttja gränsnära områden utan att renarna passerar riksgränsen. Från odlingsgränsen österut saknas fastställda gränser både i norr och i söder. Nyttjandet av vinterlanden grundar sig på gammal tradition och bristen på naturliga gränser kan hanteras genom att renarna hålles under kontrollerad betesgång. I öster är vinterlanden avgränsade av stängsel utefter lappmarksgränsen.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarksperioden. Vårflyttningen sker under senare delen av april på traditionellt vis gruppvis. Renarna släpps på östligaste utlöparna av lågfjällen efter det att malmbanan passerats. Vårlanden är hela lågfjällsområdet och vidare västerut till i höjd med Jiertajávri – Viddjajávri. Huvudkalvningslandet är området norr om Kaitumsjöarna från linjen Nikkaluokta – Tjuonajákk i öster till strax väster om Tjaktjajákk. Kalvmärkningarna påbörjas vid midsommartid i Kártjevuolle varefter renarna drivs till de västra delarna av sommarlanden där renarna hålles under juli. Samtidigt nyttjas gränsbetesområden på norsk sida. Kalvmärkningarna sker under denna tid vid anläggningar kring Lihtijávri. Kring månadsskiftet juli/augusti förs renarna åter till östra delarna av sommarlanden öster om Tjaktjajákk. Renarna går under fri betesgång i nyss nämnda område och hela lågfjällsom-

skábmamánu álgui, de fas gárddástallet Gáidun-gárd-dis, njuovadit ja rátkkašit guđa-čieža dálvesiidan. Maiddái ránnjáčearut rátkkašit. Dálvejagi eatnamiid-da johtet árbevirolaš vugiin ja muhtin vuoru maid biil-lain dolvot ealu. Dálvejagi guohtumat álget málbma-báne rájes oarjjil gitta “lappmarksgränsen” rádjái. Oarjjabeali duovdagat leat alla eatnamat, mat adnojit skábmajagis gitta juovlamánu gaskkamuddui, ja das manás johtet ealuiguin nuortalii. Dálvejagi eatnamiin orrot juohke jagi gitta dassážiigo cuoŋuda cuoŋománu ja dalle leage giđđajohtináigi.

Guohtun

Girjás čearu guohtunšlájaid juohkásapmi (%) (3.8. ja 3.9. tabealla).

3.8. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	1,1	0,1
Jeagelvallji soahkevuovdi	3,7	0,3
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	63,5	4,6
Čáhccás šattohis jeaggi	8,5	0,6
Čáhccás šattolaš jeaggi	4,9	0,3
Goike bovdnajeaggi	2,1	0,2
Goike šattolaš jeaggi	20,1	1,4
Danjas-/goike guolban	261,4	18,8
Varas guolban	147,5	10,6
Njuoskasit rásseeanan	184,2	13,3
Goikásit rásseeanan	261,9	18,9
Siedgarohtu	42,3	3,0
Jassa/Jiekŋa	80,6	5,8
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeeanan	305,3	22,0
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	1,4	0,1
Submi nettoareála	1 388,5	

3.9. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	14,9	1,4
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	27,8	2,5
Jeagelvallji soahkevuovdi	54,7	5,0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	297,1	27,3
Čáhccás šattohis jeaggi	82,5	7,6
Čáhccás šattolaš jeaggi	9,7	0,9
Goike bovdnajeaggi	26,7	2,4
Goike šattolaš jeaggi	19,0	1,7
Danjas-/goike guolban	254,8	23,4
Varas guolban	166,4	15,3
Njuoskasit rásseeanan	4,2	0,4
Goikásit rásseeanan	45,0	4,1
Siedgarohtu	56,7	5,2
Jassa/Jiekŋa	0,1	0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeeanan	30,0	2,8
Eará eanan (kulttoreanan)	0,7	0,1
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 090,3	

Čearu geassejagi ruonasguohtumiid viidodat lea 725,5 km² ja gaskajohtolagas lea 625,9 km². Gaskajohtolaga duovdagat leat geassejagi eatnamiid ja dálvejagi eatnamiid gaskka ja dat leatge eanas čakčajagi guohtuneatnamat. Geassejagi ruonasguohtumiin lea eanas rásseeanan (261,9 km²) ja njuoskasit rásseeanan (184,2 km²). Dát guohtunšlájat leat 32 % geasseguohtumiin, ja danne leage geassejagi guohtun hui buorre. Dasa lassin lea geassejagi eatnamiin jeageleatnamiid guođohit giđđat ja čakčat ovdalgo rátket dálvesiiddaide.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat eai leat eatnama dáfus nu viidát go geassejagis. Gaskajohtolaga ruonasguohtumis lea eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi ja varas guolbanat, oktiibuot 43 % nettoare-

rådet fram till mitten av september då hjorden samlas till anläggningen i Nikkaluokta för sarvslakt. Höstlanden nyttjas till början av november då renarna samlas till anläggningen i Kaitum för slakt och uppdelning i sex till sju vintergrupper. Samtidigt skiljer grannsamebyar ut sina renar. Flyttning till vinterlanden sker dels på traditionellt vis, dels genom biltransporter. Vinterlanden sträcker sig från malmbanan i väster och ner till lappmarksgränsen. De västra delarna är mer höglänta för vinterland som vanligen nyttjas fram till mitten av december, varefter hjordarna flyttas längre österut. Hela vinterbetesområdet nyttjas årligen fram till skarperiodens inträde under april då vårflyttningar påbörjas.

Betestillgångar

Fördelningen av Girjas betesresurser framgår av **tabell 3.8 och 3.9** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.8. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	1,1	0,1
Lavrik björkskog	3,7	0,3
Mossrik/örtrik björkskog	63,5	4,6
Blöt mager myr	8,5	0,6
Blöt frodig myr	4,9	0,3
Torr mager myr	2,1	0,2
Torr frodig myr	20,1	1,4
Skarp/torr hed	261,4	18,8
Frisk hed	147,5	10,6
Örtäng	184,2	13,3
Gräs	261,9	18,9
Buskmark	42,3	3,0
Snö/Is	80,6	5,8
Föryngringsmarker	–	–
–	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	305,3	22,0
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	1,4	0,1
Summa nettoareal	1 388,5	

Tabell 3.9. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	14,9	1,4
Mossrik/örtrik barrskog	27,8	2,5
Lavrik björkskog	54,7	5,0
Mossrik/örtrik björkskog	297,1	27,3
Blöt mager myr	82,5	7,6
Blöt frodig myr	9,7	0,9
Torr mager myr	26,7	2,4
Torr frodig myr	19,0	1,7
Skarp/torr hed	254,8	23,4
Frisk hed	166,4	15,3
Örtäng	4,2	0,4
Gräs	45,0	4,1
Buskmark	56,7	5,2
Snö/Is	0,1	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	30,0	2,8
Övrig öppen mark	0,7	0,1
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 090,3	

Samebyn disponerar över 725,5 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 625,9 km² i mellanområdet. Mellanområdet avser markerna mellan sommarlanden och vinterlanden och utgör huvuddelen av höstlanden. Grönbetet inom sommarlanden består till övervägande del av gräsmarker (261,9 km²) och örtängar (184,2 km²). Dessa vegetationstyper täcker 32 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är således av mycket god kvalitet. Vidare finns lavvegetation på 24 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs nyttjas under våren och under hösten innan uppdelning i vintergrupper görs.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt något mindre än sommarlandets. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog och friskhed, tillsammans 43 % av nettoarealen. Mellanområdets grönbete är av sämre kvalitet än sommarlandets under juli, men den rika tillgången på löv och gräs gör mellanområdet till bra sensommarbete. Mellanområ-

álas. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiid kvalitehta lea heajut go geasseguohtumis suoidnemánu, muhto lastamuorat ja rássás eanan dahká gaskajohtolaga buorren čakčageasi eanamin. Gaskajohtolagas leat viidát jeagelguohtumat, nappo 324,4 km² jeageleanan. Jeageleatnamis lea eallu čakčat, skábman ja gidđat, muhtin jagiid maiddáid gidđadálvvi. Go dálvejagis lea heajos guohtun, sáhtttá ealu guođohit vuollegit eatnamiin jeagelguohtumis miehtá dálvvi.

Dálvejagi eatnamis lea Girjásis badjel 531,7 km² jeageleanan. Hui valjit leat jeagelguohtumat. Almatge leat dálveguohtumiid oarjjabeale duovdagat alla várreeatnamat ja doppe lea ollu muohta dálveguovdil. Dáid eatnamiid guođohit dábálaččat skábman ovdal juovllaid. Vuovdeeatnamiin eai leat registjuvvon leatgo doppe muorračuohpahagat.

Ii-anihahtti geađgeanan lea ollu geassejagi eatnamiin, muhto aibbas unnán gaskajohtolagas. Geassejagi eatnamiin lea 305,3 km² ii-anihahtti oassi, dehe 22 % geassejagi nettoareálas. Seammá logut gaskajohtolagas leat 30,0 km², dehe 2,8 %. Geassejagi eatnamiin lea 33,3 % nettoareálas badjelis go 1 000 m², ja dat lea stuora oassi. Gaskajohtolagas measta oalát váilot eatnamat dán allodagas. Girjása čearu geassejagi eatnamiin leat ollu alla várreeatnamat, mat leat buorit geassebáhkaid. Geahča 3.10–3.14 kártagovat. Mii oaidnit 3.13 ja 3.14 kárttat šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Girjása geassejagi eatnamiin lea valjit ruonasguohtun, ja seammás leat čearus buorit gidđa-, čakča- ja dálveguohtumat. Čearus leat hui unnán guohtumat geasseguovdil, dannego riikarádji juohká guohtuneatnamiid nuorttas-oarjjás guvlui. Lea veadjetmeahtun atnit geasseguovdilguohtumiid dainna lágiin ahte ii guođot duovdaga goappaš beali riikaráji, dannego bohccuid ii nagot cakkadit duššefal nuppi beallái ráji. Eanan, mii manná dakko rádjejuora, lea sullii 35 km ja eanamálla ja muohtadilálašvuohta lea nu ahte áidut ii leat ávki. Jus anášii lagamus, ja muhtin muddui lunddolaš oazi duovdaga nuorttabealis, dagahivččii dát ahte čearru báhcá geasseguovdilguohtumiid haga, ja dat ii leat vejolaš. Go ráji veahá heiveha, sáhtttá Girjása čearu dálá geasseguovdileatnamiid oazžut oktan duovddan, mas maiddáid lea lunddolaš oahci, iige dát headuš norggabeali boazodoalu dehe gilval dainna.

3.1.5 Fágálávdegotti evttohus

Skievvá – Gábna – Leaváš – Girjás

1. Fágálávdegoddi evttoha ahte Gábna, Leaváš ja Girjása čearut atnet Skievvá orohaga guohtuneatnamiid, geahča 3.2 kártamildosa. Evttohusa vuodđun lea at Skievvá orohat ja Leaváš čearru ásaht oktasádoalu dán guovllus. Gábna ja Girjása duovdagat Skievvás biddjojit konvenšuvdnaguovlun. Dálá konvenšuvdnaáidi sáhtttá njeidojuvvot.

2. Fágálávdegoddi evttoha guohtuneatnamiid atnit nu movt boahtá ovdan 3.2 kárta. Evttohusa vuodđun lea ahte Skievvá ja Leaváš eai ásat ovttasbarggu. Guovllut, maid ožžot Gábna, Leaváš ja Girjása čearut, biddjojit konvenšuvdnaguovlun. Fágálávdegoddi fuomášuhtttá ahte Norddalenis eai leat lunddolaš oazit, ja dan berre vuhtii váldit. Leaváš čearus lea bievlanjagis riekti rasttildit Norddalen. Konvenšuvdnaáiddi Iptonjávrris sáhtttá njeaidit.

Geahča 3.2 kárta.

3.2 Girjás – Frostisen – Baste – Unnačearoš guovllut

3.2.1 Frostisen boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Hellemo davágeaži eatnamat ja Skievvá orohaga lulágeaži eatnamat sirdojedje Frostisenii jagis 1999. Lulábeale rádji manná Mannfjordena mielde ja das Caddnejávraí riikaráji bokte. Dákko lea rádji Frostisena ja Hábmara gaskka seammágo Unnačearoža ja Sirgá gaskaš rádji. Davábealde čuovvu rádji Skievvávuona ja vákki mielde viidáseappot Kjárdavatnet rádjái. Geahča 3.3 kárta.

Orohaga olggut rájit luksa, oarjjás ja davás leat buorit, muhto nuorttabealde ii leat riikarádji lunddolaš guohtunrádji. Guohtumat, mat ruotabeale čearuide leat várrejuvvon jagi 1972 konvenšuvnna mielde, leat 68 km². Guovlu lea ráddjejuvvon go leat biddjon mánggat rádjeáidebáikki merkejuvvon. Geahča 3.3. kárta. Áiddit galget váikkuhit vai eatnama oasis adnojit lunddolaččat. Lassin konvenšuvdnaáiddiide, lea okta áidi cegejuvvon Sijddajávrris Forsvatnet rádjái, ja juohká Baste ja Girjása čearuid.

Frostisena boazoeaiggádat leat jagi 1975 rájes moaitán dan gokko rádjeáiddi leat ceggen. Sii čuoččuhit ahte áiddit eai doaimma ovdalguođohit lea jiekŋa mannan. Danne besset ruotabeale bohccot hui álkit lávdat eatnamiidda mat lunddolaččat gullet Frostisen geasseorohahkii. Sii leat dovdan dárbbu hárhjit dakkár vuogi ahte guođohit ealu eatnamiin rittu lahka eanas jagi. Sin oaivila mielde lei áidi galgat mannat lulábeale Baugefjellet, vaikkoba ruotabeallái. Nu lei eatnamiid sáhttit buorebut atnit ávkin.

Frostisen lea maiddáid evttohan rievdadit dán vai orohat soahpá guođohit oarjjabeale Kjárdavatnet – Sijddasjávrris. Sii čujuhit gaskaáiddi dalle šaddat oaneheabbon, ja livččii buoret ávki. Girjá vuosttaldii evttohusa, ja oaivvilda áiddi leat muohttaga vuolde dálvet.

det har mycket stora lavbetesresurser, nämligen 324,4 km² lavbetesmarker. Detta bete nyttjas under hösten, förvintern och våren samt vissa år även under vårvintern. Vid svåra betesförhållanden på vinterlandet kan lågfjällens lavbete vara ett alternativ under hela vintern.

Girjas disponerar över 531,7 km² lavbete inom vinterlandet. Tillgången på lavmarker är mycket god. Västligaste delen av vinterlanden är dock höglänta och därmed snörika framåt högvintern. Detta område nyttjas vanligen under förjulsvintern. Andelen skogsmark i förnygringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmarker är mycket hög inom sommarlanden men närmast marginell i mellanområdet. Av sommarlanden utgör 305,3 km² stenimpediment, motsvarande 22,0 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 30,0 km² respektive 2,8 %. 33,3 % av sommarlandets nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en mycket hög andel. I mellanområdet saknas i det närmaste arealer över denna nivå. Girjas är väl tillgodosedd vad gäller höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se karta 3.10–3.14. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.13 och 3.14.

Sammanfattning

Girjas har god tillgång på grönbete i sommarlanden. Samtidigt är samebyn väl tillgodosedd i fråga om vår-, höst- och vinterbete. Samebyn har en stor brist i högsommarområdet där riksgränsen klyver markerna i öst-västlig riktning. Högsommarområdet är inte praktiskt möjligt att nyttja utan att marker på ömse sidor om riksgränsen används eftersom renarna inte kan hindras från att passera gränsen. Gränssträckningen är cirka 35 km och terräng- och snöförhållanden är sådana att bristen inte kan åtgärdas genom uppförande av stängsel. Närmast någorlunda naturliga avgränsning österut skulle medföra att samebyn blir helt utan högsommarland, vilket således är ett realistiskt alternativ. Girjas nuvarande högsommarland skulle med vissa gränsändringar bli ett sammanhängande betesområde med naturliga gränser utan konkurens med renskötseln på norsk sida.

3.1.5 Sakutskottets förslag

Gabna – Laevas – Girjas – Skjomen

1. Sakutskottet föreslår att betesområdena i Skjomen rbd nyttjas av Gabna, Laevas och Girjas samebyar enligt karta 3.2. Detta förslag bygger på att Skjomen och Laevas etablerar samdrift i området. Gabnas och Girjas områden i Skjomen har status som konventionsområden. Nuvarande konventionsstängsel kan rivas.
2. Sakutskottet föreslår att betesområdena nyttjas enligt karta 3.2. Detta förslag utgår från att sam-

drift mellan Skjomen och Laevas inte etablerats. Områdena som anvisas Gabna, Laevas och Girjas har status som konventionsområden. Sakutskottet påpekar att det i Norddalen inte finns en naturlig gräns, vilket bör beaktas. Laevas har överträdelserätt i Norddalen under barmarkstiden. Konventionsstängsel ved Iptonjaure kan rivas.

Det hänvisas till karta 3.2.

3.2 Området Girjas – Frostisen – Baste – Sörkaitum

3.2.1 Frostisens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Norra delen av Hellemo och södra delen av Skjomens renbetesdistrikt överfördes till Frostisen 1999. I söder följer gränsen nu Mannfjorden och går vidare upp till Caddnejavrre vid riksgränsen. Här sammanfaller gränsen mellan Frostisen och Hábmer med gränsen mellan Sörkaitum och Sirkas. I norr följer gränsen Skjomenfjorden och dalen vidare upp till Kjårdavatnet. Det hänvisas till karta 3.3.

Distriktet har goda yttre gränser mot söder, väst och norr, men i öster är riksgränsen inte någon naturlig betesgräns. De betesområden som är avsedda som bete för svenska samebyar i enlighet med konventionen 1972 omfattar 68 km². De är avgränsade med flera uppdelade gränsstängsel. Det visas i karta 3.3. Stängslen förutsätts utnyttja naturliga element i landskapet. Förutom konventionsstängslen har man uppfört ett mindre stängsel från Siidasjávri till Forsvatnet, som en skiljelinje mellan samebyarna Baste och Girjas.

Renägarna i Frostisen har ända sedan 1975 kritiserat dragningen av gränsstängslet. De hävdar att dessa stängsel inte fungerar förrän isen på sjöarna har gått. Därigenom kan renar från de svenska samebyarna i stor omfattning ströva in i det som är Frostisens naturliga sommarbeten. För att undvika sammanblandning har de känt sig tvungna att etablera ett flyttmönster där de håller renen i kustnära områden under större delen av året. De anser till exempel att stängslet borde gå på sydsidan av Baugefjället, helst inne på svenskt område. Det skulle fungera bättre, enligt deras uppfattning.

Frostisen har också föreslagit en förändring som skulle innebära att distriktet skulle kunna använda områden väster om Kjårdavatnet – Soodasjávri. De hänvisar också till att avspärrningsstängslet skulle bli kortare, förutom att det skulle fungera bättre. Girjas protesterade mot förslaget och hänvisar till att stängslet skulle vara insnöt under våren.

Frostisenis leat mánga lunddolaš siskkáldas ráji. Storvatnet ja Frostisen-jiehkit leat oahcin nu ahte davil lea sierra guohtunduovdda. Seammaládje leatge maid Mannfjorden (orohatrádjji lulil) ja Siskkit Divttasvuotna, oktan jihkiigin nuorttabealde, sierra guohtunduovdagat. Oarjjabealde dahká E6 lunddolaš ráji, nu ahte njárga Bállaga oarjjabealde lea sierra guohtunduovdan. Orohagas leat maiddá mánga smávit eananoasi sierra ja váddása duohken vuonaid ja ceakko rámaid sivas.

Lunddudilálašvuodát

Goappaš bealde Efjordena gávndat stuorámus guovlluid gos čadatgaskka leat gággádit mollaneaddji bákteslájat. Orohaga lulimus eananoassi lea seamma suvrra granihttaguovllus go Hábmara rádjeguovllut. Smávit guovllus, Skievvávuona ja Storvatnet gaskka, gávndu maiddá gággádit mollaneaddji bákteslájat. Orohagas lea minddar báitaráktu. Báitaráktoguovlluin lea maiddá gaskkohagaid krystallalaš kalkageadgi, ovdamearkka dihte Håfjellet, mii lea oarjja-bealde Bállaga guovddáza.

Siskkit vuotnaguovlluin leat gáisáeatnamat, ceakko čohkat ja bávttit mannet njuolga merrii. Ábaida leat Divttasvuotna ja Efjorden gaskka dakkárat. Stetind nammasaš čohkka manná njuolga bajás gitta 1.400 mehtara allodahkii. Dát eatnamat eai heive visot guohtuneamin, eai goit dálvet, vaikko vel sáhttáge guohtun gávndot vákkiin čohkaid gaskka. Riddoguovllus ja siskkit eatnamiin leat njuidosit várit ja heivejit buorebut boazodollui.

Eai báljo leat eará orohagain na ollu jiehkkit ja jasat, mat eai sutta, go Frostisenis (5 %). Oktan čáziin leat eará ii-anahahti oasit oktiibuot 12,5 % bruttoareálas. Frostisen ja Giccijietnja leat stuorámus jiehkkit, muhto gávndojit eará smávit jiehkkit siskkit várreguovlluin.

Dušše dain njárggain, mat leat Divttasvuona guvlui, borgá vuollel 150 mm. Dáppe maiddá, nu movt eará orohagai davábealde Saltenfjorden, dagahit riddoguovllu temperatuvrrat dálveguohtumiid eahpesihkarin. Bivvalis dálkkit gaskkohagaid eai nagot buoridit ealádaga ja dipmádit jienja. Dákkár geologiijain lea riddoatnamiin heajos ealádat dálvet, vaikko vel areálat, mat leat vuollel 100 m bm, leatge 13 % nettoareálas (earret stuora ii-anahahti osiid)³¹.

Olggut guovlluin lea šattuid šaddanáigodat 160 ja 180 beavvi gaskka, siskkit guovlluin fas measta dušše 120 beavvi (jagi gaskamearri). Erohusat leat das goas heaitá šaddu šaddamis. Ruonasguohtuma guhkes šaddanáigodat ii mearkkaš duodi eanet bohccuide, go eanas rássi ja urtta ii guhtojuvvo ná vuolládagain. Guovllut leat goitge anolaččat jus guhká bistá guoppar.

Guohtun

Jagi 1964 boazoguohtunkonvenšuvdna meroštalai geavatlaš bievlaguohtuma guoddit 4.000 bohcco ja

1.500 bohcco dálveguohtumis. Dán mielde leat rehkenasten co orohaga geassit 1.300 bohcc go adno birra-jagiorohahkan, nappo 1,2 bohcco juohke km². Boazodoallostivra lea mearridan alimus boazologu galgat leat 700 bohcco, ja guokte doalloovttadaga. Jagi 1999 boazolohku lei arvat vuollel meari. Orohat gillá ollu vahágiid geažil. Vahágiid duogážin leat luonddudilálašvuodát, dannege boraspiriide leat buorit eallineavttut. Lassin Frostisenii, ledje Nordlánddas Skievvá orohagas stuorámus vahágat jagiin 1998/99.

Luonddudilálašvuodaid vuodul heivejit moadde guovllu buoremusat dálveguohtumin; Guovllut olggut Efjorden goabbat bealde, Skarberghalvøya, Barøya, ja eananoassi Storvatnet ja Skievvávuona gaskka. Muhtin saji leat guovllut goitge gáržžit. Dáid eanansiid gaskkas leat vuonat, nu ahte duovdagat leat juohkásan sierra oassin, ja ii-anahahti eanan lea viiddis. Dát guoská eandalii njárggaide lulábealde Efjordena. Guovlluid seastima dihte, lea deatalaš guođohit eará eatnamiid orohagas čakča- ja árradálvejagi. Dasa lassin leat veahá jeageleatnamat Geitvatnet-Skárvatnet oarjjabealde, mat adnojit gidđat ja čakčat. Muhtin jagiid sáhttá seammahat eatnamiid atnit skábma- ja dálveguohtumin. Čadatgaskka lea stuora ballu ahte eatnamat jiknot ja guohtumat lássahuvvet. Dán guovllus lea seammá bahá arvit ođđajagimánus ja guovvamánus movt juo leage rittus, ja seammás lea buollaš-eabbu gaskamearáláččat.

Dalle go čázadagaid dulvadedje siskkit Frostisenis (Skievvá-buođđu), čadahedje sierra takserema Langvatnet guovllu nuorttadavábealde. Doppe čájehii 28 % ii-anahahti, 11 % rássi ja 61 % jeageleanan. Guovlu daddjui leat hui buorren geasse- ja čakčaeanam.

Lyftingsmo lea árvoštallan Bállaga várreguohtuma. Loahppaboadus son dadjá ahte eai leat ollu duottarguohtumat Bállágis. Stuorámus guovllut lea Håfjellet ja duovdagat birrasiid Fjelltuva.

Frostisena njuovvandeattut leat hui lahka Byrkijje deattuid, gos daddjojit leat Nordlándda buoremus guohtumat. Dát leat badjelis go dakkár riddoguovllus go Toven. Dát mitalage ahte bievlaguohtumat leat buorit. Buot dilálašvuodain čujuhuvvo ahte dálvejagi guohtumat ráddjejit vejolašvuodaid.

Oktiigeassu

Mánnga oktavuodas lea geažuhuvvon ahte Frostisena boazodoallit galggašedje várret riddoguovlluid dálvejagi guohtumin, ja guođohit orohaga siskkit osiid eambo. Riddoguovllu baktevuodđu lea earálágan go Nordlándda eará riddo-orohagain, ja mearkkaša ahte muhtin guovlluin lea buorre šaddu, ja sáhttá adnot ruonasguohtumin. Vaikko vel riddovárit eai leatge nu alladat, leat doppe goitge buorit bálggosbáikkit geas-seliehmun. Fágálávdegotti oaivila mielde sáhttá bohccuide leat buorre geasset riddoguovllus, ja dat lea gitta das movt obbalaččat adnojit guohtumat.

31. Hábmiris lei dát lohku 20,5 %.

Frostisen har flera naturliga interna gränser. Storvatnet och Frostisen (glaciären) ger en god avgränsning för ett självständigt betesområde i norr. På samma sätt skapar områdena mellan Mannfjorden (distriktsgränsen i söder) och inre Tysfjorden, tillsammans med glaciärerna i öster, ett självständigt betesområde. I väst förstärker E6 en naturlig avgränsning av halvön väster om Ballangen. Dessutom har distriktet flera mindre betesområden som är isolerade och svårtillgängliga på grund av fjordar och branta fjällsidor med kalfjäll.

Naturförhållanden

Det största sammanhängande området, med bergarter som är svåra att bryta ned, ligger på bägge sidor av E fjorden. Den sydligaste delen av distriktet ligger i samma sura granitområde som gränsområdena i Håbmer. Ett mindre område mellan Skjomenfjorden och Storvatnet har också svårnedbrytbara bergarter. I övrigt präglas distriktet av glimmerskiffer. I områden med glimmerskiffer tränger områden med kristallinisk kalksten in. Detta gäller till exempel Håfjället väster om Ballangens centrum.

Stora delar av de inre fjordområdena är ett utpräglat alpint landskap, med spetsiga krön och blankskurade fjällsidor som stupar rätt ner i fjorden. Särskilt utpräglat är områdena mellan Indre Tysfjorden och E fjorden. Här reser sig till exempel Stetind från fjorden och rakt upp till 1 400 meters höjd. Delar av dessa områden är mindre lämpliga för renskötsel i synnerhet om vintern, även om man kan finna en del bete i dalgångarna mellan topparna. Kusten och inlandet har mer avrundande fjällformationer och lämpar sig bättre för renskötsel.

Mycket få renbetesdistrikt har så stor andel evig snö och is som Frostisen (5 %). Tillsammans med vatten utgör andra stora impediment totalt 12,5 % av bruttoarealen. Frostisen och Gihthsejknä är de största glaciärerna, men dessutom finns det en rad mindre glaciärer i de inre fjällområdet.

Det är bara halvöarna mot Tysfjorden som har mindre än 150 mm nederbörd i form av snö. På samma sätt som de andra distrikten norr om Saltenfjorden, är temperaturförhållandena ogynnsamma vid kusten när det gäller säkra vinterbeten. Perioderna med mildväder är inte tillräckligt långa för att tina upp betena från frost. Geologins beskaffenhet gör att förutsättningarna för gott vinterbete vid kusten dåliga, även om arealen under 100 m.ö.h. är 13,7 % av nettoarealen (med undantag för impediment)³¹.

De yttre områdena har en växtsäsong på mellan 160 och 180 dagar, de inre områdena ned mot 120 dagar (årligt genomsnitt). Variationen beror i synnerhet på vid vilken tidpunkt växtsäsongen tar slut. Den långa växtsäsongen för grönbete har liten betydelse för renen, eftersom det mesta av gräset ratas i så låga fjällområden. Dessa områden kan likväl ha betydelse om man får en lång svampperiod.

Betestillgångar

Renbeteskonventionen från 1964 beräknade en praktisk barmarkskapacitet på 4 000 renar och 1 500 renar på vinterbete. Man gjorde beräkningen med utgångspunkt från 1 300 renar på helårsbete, alltså 1,2 renar per km². Reindriftsstyret har fastställt att högsta antalet renar skall vara 700, fördelade på två driftsenheter. Renantalet under 1999 låg betydligt under denna nivå. Distriktet är mycket hårt pressat av stora förluster. Förlusterna beror indirekt på naturförhållandena, eftersom förhållanden för rovdjur är goda. Förutom Frostisen, var Skjomen det distrikt i Nordland som förlorade mest kalvar 1998/99.

Utifrån naturförhållandena framträder en del vinterbetesområden. Det är områden på båda sidor om yttre E fjorden, Skarberghalvøya, Barøya, samt området mellan Storvatnet och Skjomenfjorden. En del av dessa områden är emellertid små. Var för sig är de isolerade av fjordar, och de har en stor andel impediment. Detta gäller i synnerhet halvöarna söder om E fjorden. För att spara dessa områden är det därför viktigt att använda andra områden i distriktet till höst- och tidigt vinterbete. Dessutom finns det en del lavbeten väster om Geitvatnet – Skårvatnet som används under vår och höst. Under enstaka år kan samma områden utnyttjas som höst/vinter- och vinterbeten. Risken för nedisning och nedfrysning är emellertid genomgående mycket stor. Risken för regn i januari och februari är lika stor som vid kusten, samtidigt som genomsnittstemperaturen är lägre.

I samband med regleringen av vattendragen i de inre delarna av Frostisen (Skjomen-regleringen), genomfördes en särskild taxering i områdena nordost om Langvatnet. Den visade 28 % impediment, 11 % gräs och 61 % fast mark med lav. Området betecknades som ett mycket bra sommar- och höstland.

Lyftingsmo har bedömt fjällbetena i Ballangen. Sammanfattningsvis säger han att det inte finns några större sammanhängande vidder med fjällbeten i Ballangen. De största områdena är Håfjället och områdena runt Fjelltuva.

Slaktvikterna i Frostisen ligger nära Byrkijes, som anses ha de bästa barmarksbetena i Nordland. Detta är högre än ett kustdistrikt som Toven. Det ger en klar indikation om att barmarksbeten inte är något problem. I alla sammanhang hänvisas till att vinterbetena begränsar kapaciteten.

Sammanfattning

I olika sammanhang har man ansett att renägarna i Frostisen i högre grad borde förbehålla sina kustområden för vinterbete, och som en konsekvens av detta, använda de inre områdena av distriktet mer. Berggrunden vid kusten skiljer sig från de flesta andra kustdistrikt i Nordland, så tillvida att delar av landskapet har en frodig prägel och kan användas som grönbete. Även om kustfjällen är låga, ger avkyllning/vind från havet goda vindförhållanden under varma sommard-

31. Håbmer hade motsvarande 20,5 %.

Fágalávdegoddi váldá vuhtii ahte orohat lea guhkit áiggi atnán guovllu Storvatnet ja Skievvávuona gaska dálveorhahkan. Orohatrádji lea muhttejuvvon, ja guovlu gullá dál orohahkii. Dat oadjebasmahtá dili orohatplánema dáfus. Guovlu lea oalát sierra, ja sáhtá adnot almmá masttademiid haga. Go dáid eananosiid atná ovtas eará smávit jeagelšattolaš eatnamiiguin, de sáhtá dálvejagis guođohit dán guovlus. Ovdalis anu vuodul eai addán rádjerievdadeamit orohahkii ođđa dálveguohtumiid.

Eaktun dán orohaga doallat sierra orohahkan lea ahte guovlluid, earret namuhuvvon jeageleatnamiid, sáhtá guođohit gidđa-, geasse- ja čakčajagis. Dalle ferte vuodđun leat ahte ii bággehala oarjelebbui sirdit masttalmasaiddihte. Fágalávdegoddi oaivvilda dán lea heittohin guohtumiid dáfus, vaikko vel doalu doaibmadili dáfus orruge leamen buorre vuohkin.

Jus oaivvilda Frostisenis ain galgat iešheanalisa boazodoaluin bargat, berre gávnnahtit ráddjemiid mat buoremusat juhket nuorta- ja oarjjabeale boazodoalu. Riikarádji ii leat juohku. Váldováttisvuohčan lea go váilot lunddolaš oazit mat mannet davvi-lulli ávssi mielde. Lunddolaš oazit mannet nuorttas- oarjjás, vuosttažettiin viidáseappot vuonaid meaddel.

Rádjegeassin siskkit Divttasvuona mielde sáhtá čuovvut guokte molssaeavttu viidáseappot vuotnabađas. Davimus molssaeaktu sáhtášii mannat Austerdalenis Baugevatnet rádjái riikarádjái. Nubbi fas vuona nuortalulit luovttas Gihccijienja jiehkkaí, badjel Noaidejávrrri, ja čázádaga mielde (ja dálá konvenšuvdnaráji) dassáži go Unnačearoža ja Bastte rájit bohtet oktii Riikarájiin. Goappaš molssaeavttut rahpet Unnačearoži vejolašvuoda oazžut viidát guovllu oarjjásguvlui. Dalle sii besset formálalaččat guođohit lulábealde Gihccejienja. Stuorámuš ovdamunnin sidjiide lea ahte ožžot bálggosbáikkiid, ja guohtunguovlu nohká lunddolaččat eatnama mielde.

Jus válljejuvvo davimus molssaeaktu, beassá maid dái Baste sirdit oarjelii. Jus dán čađaha nu ahte Frostisen velá oazžu guođohit Baugefjellet, boadášii rádji buorebut ávkin, iige šat dárbbáš nu ollu gaskaáiddiid, ja áiddiid sáhtá cegget buoret báikkiide. Go ráji bidjá oarjelii, de fas massá Girjjis ges guohtuneatnama Baugefjellet nuortadavábealde. Rádjegeassin oarjelis sáhtá leat áigejuovdil, jus buorida anu.

Rádjegeassin davábealde Sijddasjávrrri čiljejuvvo Skievvá orohaga oktavuodas.

Fágalávdegoddi ii oainne ahte evttohuvvon molssaeavttut heajudit Frostisena guohtungeavaheami nu stuorrát. Baicca sáhttet evttohuvvon molssaeavttut buktit ovdamuniid, jus doibmet bures.

3.2.2 Baste čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodat

Čearus leat 30 aktiiva boazobargi geat barget bohcuiguin. Dálá lánkaásahusaid mielde lea čearu alimus lobálaš boazolohku 7000. Mii oaidnit čearu rájiid ja áigodatguohtumiid 3.10 kárttas. Baste ii juogat guohtuneatnamiid ránnjáčearuiguin. Davábeali eatnamat dahket lunddolaš oziid: Sijddasjávri, Gáidunjávrrit ja Gáidunjohka málbmabáne rádjái, jeakkit, Paukijávri ja Guvžájávri ja viidásit Guvžájohka “gilvinráji” rádjái. Báikkiide, gokko váilot lunddolaš oazit dahje gokko lunddolaš oazit eai cakka ealu geasse- ja čakčajagi guohtumis, omd mañičavčča, leat ceggejuvvon áiddit. Čearu rádji lea biddjon “gilvinráji” duohká. Dálvejagi eatnamiid nuorttabealis ii leat biddjon rádji davásguvlui. Sii guođohit ja atnet dálveguohtuneatnamiid dološ árbevieru mielde. Riikarádji oarjjabeale čearu ii leat lunddolaš rádji. Lulil leat jávrrit mat belohahkii leat lunddolaš rájit: Kábtájávri, Mattajávri, Dievssajávri ja Beahcáš. Jávrriid gaskkas ja Beahcáš rájes nuorttas váilot rájit, muhto dohko leat dan ovdii ceggejuvvon áiddit gitta vulos “lappmarksgränsen:i”. Čearu rádji lullil lea mearriduvvon dievaslaččat. Čearru gohkke ja goalnada ealu dakko gokko váilot lunddolaš oazit dahje áiddit dálveguohtuneatnama davábealde.

Olles čearus lea searveallu bievlanjagis. Gidđat johtá juohke dálvesiida sierra, árbevieru mielde cuoŋománu loahpas. Go johtájit Gáidunjoga – Vuottasjávrrri gárddis, de luitet ealu mannat. Gidđaguohtuneatnamat álget nuorttabealde várreseiboša ja mannet dohko Nuolpo buohta. Oaláš guottetbáiki lea Tuipe guovlu Gáidunjávrriid guvlui ja nuorttas Nujávraí. Doppe bievlogoahá árrat ja gávdno suodjebáiki aiddošaddan misiide. Vuosttaš miessemearkun lea geassemánu álggus, mañnil go leat johtan Sijddasjávrrri meattá. Dasto luitojuvvo eallu oarjjás geasseguovdilguohtumiidda. Suoidnemánu loahpas čohkkejit fas ealu nuorttas Sijddasjávraí ja merkot misiid mat leat geažotbealljin. Čakčaguohtumat álget Nuolpos gitta Gáidunjoga – Vuottasjávrrri áiddi duohká nuortan. Gaskkamuttos čakčamánu bidjet ealu Harrá gárdái, gos njuvvet nuorra varrásiid. Eallu lea čakčajagi guohtumis golggotmánu/ skábmamánu rádjái, go fas bidjet gárdái Harrá:s. Harrá:s fas njuovadit ja rátkkašit njealji- viđa dálvesiidan. Ránnjáčearut rátkkašit maid dáid áiggiid, ja siiddat vižžet ránnjáčearuin bohccuideaset. Dálveguohtumiidda johtet árbevirolaš vugiin. Baste dálvejagi eanan lea málbmabáne oarjin gitta “lappmarksgränsen:i” nuortan. Eallu lea miehtá dálveguohtuneatnama dassáži go cuoŋuda cuoŋománu ja dasságo johtájit gidđat.

gar. Sakutskottet anser att renen därför kan få gott sommarbete också vid kusten, tack vare en samlad betesbelastning.

Sakutskottet konstaterar att distriktet under lång tid har utnyttjat områdena mellan Storvatnet och Skjomenfjorden som vinterbete. Distriktsgränsen är justerad, så att detta område nu ingår i distriktet, med den trygghet som detta ger när det gäller distriktets planering. Avgränsningen av området är god och kan användas utan problem med sammanblandning. Till sammans med en del andra, mindre lavbetesområden ger delområdet förutsättningar för ett begränsat renantal på vinterbete. På grund av tidigare användning har gränsändringarna inte tillfört distriktet några nya vinterbeten.

Utgångspunkten för en självständig drift av distriktet är att området utanför de nämnda lavbetesområdena kan användas till vår-, sommar- och höstbete. Förutsättningen är att man inte anser att man är tvungen att dra sig längre väster ut för att undvika sammanblandning. Sakutskottet anser att detta innebär en ogynnsam anpassning sett i relation till betena, även om det kan verka förnuftigt om man ser på driftsförhållandena.

Om man utgår ifrån att man i fortsättningen skall ha en självständig renskötsel i Frostisen, bör man försöka få till stånd avgränsningar som ger bästa möjliga skiljelinje mellan den östliga och västliga renskötseln. Riksgränsen representerar inte någon sådan skiljelinje. Huvudproblemet är att det inte går några naturliga gränser från norr till söder. De naturliga gränser som finns, följer en linje som går från öst till väst, huvudsakligen som en förlängning av fjordarna.

En gränsdragning längs Indre Tysfjorden kan följa två alternativa rutter från fjordens innersta del. Den nordligaste ruten skulle kunna gå upp genom Austerdalen till Baugevatnet och därifrån till riksgränsen. Den andra, från den sydostliga bukten av fjorden, skulle kunna gå till glaciären Gihccejekna, över Noaidejávri, och efter vattendraget (och följa gällande konventionsgräns), till den punkt där gränsen mellan Sörkaitum och Baste möter riksgränsen. Båda alternativen öppnar möjligheten för Sörkaitum att utvidga sina områden väster ut. Det skulle ge dem formell tillgång till mer bete söder om Gihccejekna. Den största fördelen skulle ändå vara att de skulle få mer mark med goda vindförhållanden, samt att betesområdet skulle få en naturlig avslutning.

Om man väljer det nordligaste alternativet, kommer också Baste att kunna flytta längre väster ut. Ifall detta kombineras med att Frostisen får bete på Baugefjellet, skulle gränsen kunna fungera bättre och behovet av avspärrningsstängsel minskar kraftigt, samtidigt som dessa stängsel kunde följa en lättare terräng. Genom gränsdragning längre väster ut skulle emellertid Girjas förlora bete på nordostsidan av Baugefjellet. Gränsdragning längre väster ut kan också vara aktuellt om den blir effektiv.

Gränsdragningen norr om Siddasjärvi beskrivs under Skjomen.

Sakutskottet kan inte se att något av de skisserade

alternativen reducerar Frostisens betes användning i någon väsentlig grad. Tvärt om skulle de aktuella alternativen innebära fördelar för distriktet om det blir effektivt.

3.2.2 *Bastes sameby*

Areal och driftsförhållanden

30 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 7 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årtidsland framgår av karta 3.10. Baste har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. I norr har samebyn till största delen naturlig gräns genom Sijddasjávri, Kaitumsjöarna med Kaitumälven till malmbanan, myrområden, Paukijärvi och Kutjasjärvi med Kutjasjoki till odlingsgränsen. Där naturlig gräns saknas eller fungerar dåligt på senhösten har stängsel uppförts inom sommar- och höstbetesområdet. Samebygränsen är fastställd ner till odlingsgränsen. I östra delen av vinterlanden saknas fastställd gräns mot norr. Markernas nyttjande grundar sig på gammal tradition. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns. I söder har samebyn delvis naturlig gräns, genom sjöarna Kåbtåjauve, Mattajávri, Avdajávri, Dievssajávri och Pätsasj. Mellanliggande sträckor av nyssnämnda sjöar och österut från Pätsasj är avsaknad av naturlig gräns åtgärdad med stängsel ända ner till lappmarksgränsen. Samebyns södra gräns är fastställd i sin helhet. Där avsaknad av naturlig gräns mot norr inte åtgärdats med stängsel, kan denna brist hanteras genom att renarna hålls under kontrollerad betesgång vintertid.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarkperioden. Vårflyttningen sker under senare delen av april på traditionellt vis och varje vintergrupp för sig. Renarna släpps efter att stängslet Kaitumälven–Vuottasjauve passerats. Vårlanden är från de östra utlöparna av lågfjällen upp till i höjd med Nuolpo. Huvudkalvningslandet är Tuipe-området mot Kaitumsjöarna och österut till i höjd med Nujávri. Här har man tidig barfläcksförekomst och skyddande terräng för de nyfödda kalvarna. I början av juni passeras Sijddasjávri då första kalvmärkningen sker och renarna släpps västerut till högsommarlanden. I slutet av juli flyttas renarna åter österut varvid en andra kalvmärkning sker vid Sijddasjávri. Höstlanden är från i höjd med Nuolpo till renstängslet Kaitumälven–Vuottasjauve i öster. Renarna samlas till anläggningen i Harrå i mitten av september för sarvslakt. Höstlanden nyttjas till månadskiftet oktober/november då renarna åter samlas till Harrå för slakt och uppdelning i fyra till fem vintergrupper, varvid även grannsamebyarna skiljer ut sina renar. Flyttning till vinterlanden sker vanligen på traditionellt vis. Vinterlanden sträcker sig från malmbanan i väster till strax öster om lappmarksgränsen. Hela vinterbetesområdet nyttjas årligen fram till skarperiodens inträde under april, då flyttning till vårlanden startar.

Guohtun

Baste čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (3.10. ja 3.11. tabealla).

3.10. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	0	0
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	2,5	0,7
Čáhccás šattohis jeaggi	0,3	0,1
Čáhccás šattolaš jeaggi	0,6	0,2
Goike bovdnajeaggi	0	0
Goike šattolaš jeaggi	3,2	0,9
Danjas-/goike guolban	80,0	23,6
Varas guolban	34,4	10,1
Njuoskasit rásseeanan	86,7	25,5
Goikásit rásseeanan	51,5	15,2
Siedgarohtu	5,0	1,5
Jassa/Jiekŋa	24,1	7,1
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvvon guovllut	0,4	0,1
Juovat ja geađgeenan	50,3	14,8
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0,5	0,2
Submi nettoareála	339,5	

3.11. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	15,8	1,1
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	97,5	6,6
Jeagelvallji soahkevuovdi	17,8	1,2
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	351,7	23,7
Čáhccás šattohis jeaggi	119,5	8,1
Čáhccás šattolaš jeaggi	32,3	2,2
Goike bovdnajeaggi	30,8	2,1
Goike šattolaš jeaggi	43,5	2,9
Danjas-/goike guolban	217,3	14,7
Varas guolban	172,2	11,6
Njuoskasit rásseeanan	35,3	2,4
Goikásit rásseeanan	104,2	7,0
Siedgarohtu	75,2	5,1
Jassa/Jiekŋa	18,1	1,2
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	150,2	10,1
Eará eanan (kulttoreanan)	0,3	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 481,8	

Guohtun

Čearus leat badjel 183, 9km² ruonasguohtumat geaset, ja 911,9 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat lea

čearu gidđa- ja čakčagohtuneanan. Ruonasguohtumiin lea eanas njuoskasit rásseeanan (86,7 km²) ja rásseeanan (51,5 km²). Dát šaddošládja leat 41% geasseguohtumiin. Geasseguohtumat leat erenoamáš buorit, go njuoskasit rásseeanan dahká das njealjádasoasi. Jeagil lea 24 % geasseguohtumiid nettoareálas. Bohc-cot, mat bázađit, guhtot dán jeageleatnamis maidđái čakčat.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat leat viidábut, muhto eai nu buorit go geasseguohtumat. Guovllu ruonasguohtumiin lea eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi ja varas rásseguolban, oktiibuot 35 % nettoareálas. Šattolaš jeaggi lea dušše 5 %. Gaskajohtolagas lea jeagilvallji, 250, 9 km². Gaskajohtolaga eatnamat guođohuvvojit gidđat, čakčat, veahá čakčadálvi ja muhtin jagiid maidđái gidđadálvi. Go lea heittot ealádat dálveguohtuneatnamiin, sáhttet vuollegit báikkiide mannat dálvet.

Baste hálddaša badjel 433,4 km² jeagelguohtumiid dálvejagi eatnamiin. Jeagelguohtumat leat buorit. Dálveguohtuneatnamiid oarjjabealis leat allavárit. Doppe lea dábálaččat gassa muohta dálvet. Danne adnojit guovllut dušše árradálvi. Ii leat registevvonn man viidát muorračuohpahagat leat.

Lea ollu ii-anahahtti geassejagi eatnamiin, muhto gaskajohtolagas maidđái oalle ollu. Geasseguohtuneatnamiin lea 50, 3 km² ii-anahahtti geađgeenan, mii vástida 14,8 % geasseguohtumiid nettoareálas. Gaskajohtolagas lea 150,2 km² ii-anahahtti, dahje 10,1%. Geassejagi eatnamiid nettoareálas lea 34,9 % badjelis go 1 000 m bm. Dat lea hirbmat stuora oassi. Gaskajohtolagas leat maidđái ollu alla eatnamat, 11% guovllu nettoareálas lea badjelis go 1 000 m bm. Geassebáhkkan leat alla várreeatnamat hirbmat ávkkálaččat čerrui, dannego doibmet bálganbáikin bohccuide. Geahča 3.10–3.14 kártagovat. Mii oaidnit 3.13 ja 3.14 kárttat šaddošládjaid viidánusa.

Oktiigeassu

Baste čearus leat hirbmat gáržžes geasseguohtuneatnamat. Dasa lassin ii leat Norgga ráđji biddjon lundolaš rájiid ektui, ii ge riikaráđji cakka bohccuid mannamis nuppi riikii. Lea ceggejvonn áidi Norgga beallái, vai sáhttet guođohit ráđjeguovlluid. Áidi ii doaimma riehta bures, erenoamážit gidasgeasi go ain lea gassa muohta. Áidedivodeapmi ja ortnegisdoallan gártá divrrasin muohttaga ja eatnamiid allodaga geažil. Jus galggašii atnit lagamus lunddolaš oziid nuortan, eai livčče čearus šat geasseguovdilguohtumat. Dat gal livččii dieđusge áibbas veadjemeahtun. Norgga bealde leat lunddolaš oazit maid Baste čearru sáhtášii atnit, iige dát čoavddus váikkut boazodoalu Norgga bealde.

Betestillgångar

Fördelningen av Bastes betesresurser framgår av **tabell 3.10 och 3.11** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.10. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0	0
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	2,5	0,7
Blöt mager myr	0,3	0,1
Blöt frodig myr	0,6	0,2
Torr mager myr	0	0
Torr frodig myr	3,2	0,9
Skarp/torr hed	80,0	23,6
Frisk hed	34,4	10,1
Örtäng	86,7	25,5
Gräs	51,5	15,2
Buskmark	5,0	1,5
Snö/Is	24,1	7,1
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0,4	0,1
Block- och hållmark	50,3	14,8
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0,5	0,2
Summa nettoareal	339,5	

Tabell 3.11. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	15,8	1,1
Mossrik/örtrik barrskog	97,5	6,6
Lavrik björkskog	17,8	1,2
Mossrik/örtrik björkskog	351,7	23,7
Blöt mager myr	119,5	8,1
Blöt frodig myr	32,3	2,2
Torr mager myr	30,8	2,1
Torr frodig myr	43,5	2,9
Skarp/torr hed	217,3	14,7
Frisk hed	172,2	11,6
Örtäng	35,3	2,4
Gräs	104,2	7,0
Buskmark	75,2	5,1
Snö/Is	18,1	1,2
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	150,2	10,1
Övrig öppen mark	0,3	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 481,8	

Samebyn disponerar över 183,9 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 911,9 km² i mellanområdet. Mellanområdet är samebyns vår- och höstland.

Grönbetet inom sommarlanden består till övervägande del av örtängar (86,7 km²) och gräsmark (51,5 km²). Dessa vegetationstyper täcker 41 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av synnerligen god kvalitet, eftersom örtängar täcker en fjärdedel av sommarbetesmarkerna. Vidare finns lavvegetation på 24 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs nyttjas i mindre omfattning under hösten av kvarblivna renar i området.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt stora men är kvalitetsmässigt sämre än sommarlandens grönbete. Områdets grönbete domineras av mossrik/örtrik björkskog och frisk rished, tillsammans 35 % av nettoarealen. Frodiga myrar utgör endast 5 % av arealen. Mellanområdets lavbetesresurser är betydande, nämligen 250,9 km² lavbetesmarker. detta bete nyttjas under våren, hösten och något under förvintern, vissa år även under vårvintern. Vid besvärliga betesförhållanden på vinterlandens kan lågfjällens lavbete vara ett alternativ under större delen av vintern.

Baste disponerar över 433,4 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavmarker får betecknas som god. Västra delen av vinterlanden är höglänta marker som blir snörika framåt vintern och kan vanligen endast nyttjas under förvintern. Andelen skogsmark i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmarker är hög inom sommarlanden men även förhållandevis hög inom mellanområdet. Av sommarlanden utgör 50,3 km² stenimpediment, motsvarande 14,8 % av sommarmarkernas nettoareal. Motsvarande siffror för mellanområdet är 150,2 km² respektive 10,1 %. 34,9 % av sommarlandens nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en mycket hög andel. Även inom mellanområdet finns betydande arealer höglänta marker, nämligen 11,8 % av områdets nettoareal ligger över 1 000-metersnivån. Baste är väl tillgodosedd vad gäller höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se **karta 3.10–3.14**. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av **karta 3.13 och 3.14**.

Sammanfattning

Baste har mycket begränsade sommarland samtigit utgör gränsen mot Norge inte någon naturlig renskötselgräns då hinder mot renströvning saknas. För att möjliggöra nyttjande av gränsområdet har stängsel uppförts på norsk sida. Stängslets funktion är något begränsat på grund av snöförhållanden under försommaren samtidigt som underhållskostnaderna är mycket höga till följd av höjdläget och snön. Näraste naturliga gräns österut skulle innebära att samebyn blir helt utan högsommarland, vilket självfallet är ett realistiskt alternativ. I området finns naturhinder på norsk sida vilket ger möjligheter att naturligt avgränsa betesmarkerna utan konkurens med renskötseln i Norge.

3.2.3 Unnačearoš

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus leat 39 boazodoalli, geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolahku lea 8 000 bohcco dálá láhkaásahusa mielde. Čearu rájiid ja jagiáiggiid guohtuneatnamiid oainnat 3.10 kárttas. Ránnjáčearut eai guođot seamma guohtuneatnamiid go Unnačearoš. Davábealde lea čearus bealohahkii lunddolaš oahci, jávrrit Kábtájávri, Máttajávri, Avddajávri, Dievssajávri ja Beahcáš. Dáid jávrriid gaskka ja nuorttasguvlui Beahcášis leat áiddi ceggen oahcin gitta Murjekii dálvejagi eatnamiid rádjái. Oarjjabealde ii leat riikarádji lunddolaš rádji, dannego manná rastá eatnamiid, iige heive geográfalaš dillái. Lulil lea Stuor Juleveanu čázádat lunddolaš oahcin norggarájis gitta Borjosii, manná ovttá oasi dálvejagi eatnamiidda. Dálvejagi eatnamiin váilot oazit Borjosa ja Murjek gaskka. Dábálaš jagiid buori guohtumis eai masttat ealut dávjá, dannego dálvesiidat bissot sierralagaid viiddis jeaggeeatnamiin. Unnačearožii leat mearriduvvon rájijt sihke bievlanjagi- ja dálvejagi eatnamiidda.

Bievlla áiggi lea čearus oktasaš eallu. Njukčamánu loahpas dehe cuoŋománus johtet ealuin vári nuortabeale eatnamiidda, nappo vuollegit váriide Upmasa buohta oarjjil. Guottetbáiki lea oarjelis go Avddajávri–Ritsem áksi. Guovllus ihtet bievliadielkkut árrat, ja eatnamis lea dakkár hápmi, mii addá suoji dálkkiid áiggi. Misiid merkot suoidnemánu Ritsem-Sijddasjávri geainnu gárddis. Eallu lea geasseorohagas borge mánu lohppii. Dalle johttájit Satis-geainnu badjel čakčeatnamiidda. Čakčamánu álgogeahčen čohkkejit ealu ja bidjet Ruokto gárdái ja njuovadit nuorra varásiid. Sii orrot ealuin čakčajagi eatnamiin gitta golgotmánnui/skábmánnui. De čohkkejit ja johtet ealuin ja rátkkašit ja njuovadit Stubba-gárddis. Sis leat 5–6 dálvesiid. Maŋŋil go leat rátkkašan johtet siiddat dálvejagi eatnamiidda dábálaš johtinmálliin. Dálvejagi eatnamat álget dakko gokko Stuor Juleveatnu golggida ja mannet Muorjjiha buohta málbmabáne guoras.

Guohtun

Unnačearoža guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (3.12. ja 3.13. tabealla).

3.12. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km2	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	2,5	0,2
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	98,6	9,2
Čáhccás šattohis jeaggi	1,0	0,1
Čáhccás šattolaš jeaggi	3,1	0,3
Goike bovdnajeaggi	0,1	0
Goike šattolaš jeaggi	7,5	0,7
Danjas-/goike guolban	307,2	28,8
Varas guolban	48,9	4,6
Njuoskasit rásseeanan	168,1	15,8
Goikásit rásseeanan	156,3	14,6
Siedgarohtu	12,0	1,1
Jassa/Jiekŋa	65,2	6,1
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvuvon guovllut	1,7	0,2
Juovat ja geađgeanan	194,5	18,2
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0,8	0,1
Submi nettoareála	1 067,5	

3.13. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km2	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	44,1	4,2
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	345,9	33,1
Jeagelvallji soahkevuovdi	15,9	1,5
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	206,6	19,7
Čáhccás šattohis jeaggi	52,3	5,0
Čáhccás šattolaš jeaggi	22,9	2,2
Goike bovdnajeaggi	22,4	2,3
Goike šattolaš jeaggi	24,4	2,3
Danjas-/goike guolban	156,8	15,0
Varas guolban	81,5	7,8
Njuoskasit rásseeanan	0,6	0,1
Goikásit rásseeanan	11,0	1,1
Siedgarohtu	26,6	2,5
Jassa/Jiekŋa	0	0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejvuvon guovllut	0,3	0
Juovat ja geađgeanan	34,9	3,3
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 046,2	

3.2.3 Sörkaitums sameby

Areal och driftsförhållanden

39 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantalet är 8 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årtidsland framgår av karta 3.10. Sörkaitum har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. I norr har samebyn delvis naturlig gräns, genom sjöarna Kåbtåjauve, Mattajávri, Avddajávri, Dievsajávri och Pätsasj. Mellanliggande sträckor av nysnämnda sjöar och österut från Pätsasj är avsaknaden av naturlig gräns åtgärdad med stängsel ända ner till Murjek på vinterland. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns då den går rakt över området utan anpassning till geografiska förhållanden. I söder bildar Stora Luleälvs vattendrag en naturlig gräns från norska gränsen ner till Porjus, en bit ner på vinterland. På vintermarkerna mellan Porjus och Murjek saknas naturlig gräns. Sammanblandningar är vid normala betesförhållanden betydelselöst små, då vinterdjordar kan hållas åtskilda tack vare vidsträckta myrområden. Sörkaitum har fastställda gränser både för barmarks- som för vinterområdet.

Samebyn håller renarna i en sammanblandad hjord under barmarksperioden. Under senare delen av mars eller under april sker flyttning upp till östra delen av fjällområdet, nämligen lågfjällen upp till i höjd med Tuvvasjöarna och fjället Virta. Under maj nyttjas markerna väster därom upp till Upmas i väster. Huvudkalvningslanden ligger västerut från linjen Avddajávri – Ritsem. I detta område har man tidig barfläcksuppkomst och småkuperad terräng som ger skydd mot hårt väder. Kalvmärkning sker under juli i anläggningar vid vägen Ritsem – Sijddasjávri. Renarna hålls på sommarlanden till senare delen av augusti, då de drivs över Satisvägen till höstlanden. Samling till anläggningen vid Ruokto för sarvslakt sker under första halvan av september. Höstlanden nyttjas fram till månadsskiftet oktober/november då renarna samlas och flyttning av den gemensamma hjorden till anläggningen i Stubba för skiljning och slakt sker. Hjorden delas upp i fem till sex vintergrupper. Flyttning till respektive vinterland sker på traditionellt vis. Vinterlanden brukas från i höjd med Stora Lulevatten och ner till Murjek vid malmbanan.

Betestillgångar

Fördelningen av Sörkaitums betesresurser framgår av tabell 3.12 och 3.13 över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.12. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	2,5	0,2
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	98,6	9,2
Blöt mager myr	1,0	0,1
Blöt frodig myr	3,1	0,3
Torr mager myr	0,1	0
Torr frodig myr	7,5	0,7
Skarp/torr hed	307,2	28,8
Frisk hed	48,9	4,6
Örtäng	168,1	15,8
Gräs	156,3	14,6
Buskmark	12,0	1,1
Snö/Is	65,2	6,1
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	1,7	0,2
Block- och hållmark	194,5	18,2
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0,8	0,1
Summa nettoareal	1 067,5	

Tabell 3.13. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	44,1	4,2
Mossrik/örtrik barrskog	345,9	33,1
Lavrik björkskog	15,9	1,5
Mossrik/örtrik björkskog	206,6	19,7
Blöt mager myr	52,3	5,0
Blöt frodig myr	22,9	2,2
Torr mager myr	22,4	2,3
Torr frodig myr	24,4	2,3
Skarp/torr hed	156,8	15,0
Frisk hed	81,5	7,8
Örtäng	0,6	0,1
Gräs	11,0	1,1
Buskmark	26,6	2,5
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0,3	0
Block- och hållmark	34,9	3,3
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 046,2	

Čearu geassejagi eatnamiin lea badjel 497 km² ruonasguohtun ja gaskajohtolagas lea 719,5 km². Gaskajohtolat lea čearu čakčajagi guohtuneanan, muhto adno maid árragiða, nappo cuoŋománu. Geassejagi eatnamiid ruonasguohtumat, mat adnojit maid giđđajagis, leat eanas njuoskasit rásseenan (168,1 km²), rásseenan (156,3 km²) ja seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (98, 6 km²). Dát guohtunšlájat leat 40 % geassejagi eatnamiin. Geassejagi guohtumat leat erenoamáš buorit. Hui ollu lea njuoskasit ja goikásit rásseenan. Gávno maid jeageleanan, (29 %), geassejagi/giđđajagi nettoareálas. Jeagelatnamiid guođohit giđđat, muhto veahá maid čakčajagis.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat leat viidát, muhto guohtumiid kvalitehta lea arvat heajut go geassejagi guohtumiin. Seamulvallji/urtavallji goahcevuovdi lea goalmmás oassi nettoareálas, iige gávno goikásit ja njuoskasit rásseenan. Dasa lassin leat šattolaš jeakkit aibbas unnán. Gaskajohtolaga jeageleanan lea viiddis, 216,8 km². Dáid eatnamiid guođohit čakčat ja árragiða, muhto maid skábman. Go dálvejagi eatnamiin lea heajos guohtun, sáhttá vuollegit eananosiide johtit ealuin ja guođohit jeageleatnamiid eanas áiggi dálvejagis.

Unnačearoža dálveorohagas lea 375,4 km² jeageleanan, ja dan sáhttá dadjat buorren. Dilli headjona das go dálvejagi eatnamat leat alla várreeatnamat ja ollu muohta lea ain giđđadálvvi. Muohtadilálašvuoda dihte ii sáhte dálveorohagas giđđadálvvi guođohit nu guhká go livččii sávahahtti, ja ferte árrat johtit vuollegit eatnamiidda. Ii leat registevuvvon man ollu guovllus leat muorračuohpatbáikkít, gos šaddet lánját.

Orohaga geassejagi eatnamiin lea ollu ii-anihahhti geađgeenan, muhto unnán gaskajohtolagas. Geassejagi eatnamiid ii-anihahhti geađgeenan lea 194,5 km², 18,2 % guovllu nettoareálas. Geassejagi eatnamiid nettoareálas lea 29,3 % badjelis go 1 000 m bm., ja dat lea ollu. Gaskajohtolagas eai báljo leat allaeatnamat, lea duššefal 0,5 % nettoareálas badjelis go 1 000-mehtara dássi. Unnačearožis leat viehka valjit allaeanan bálggosbáikkít liehmuáiggiide geasseorohagas. Geahča 3.10–3.14 kárta. Iešguđetlágan šaddošlájaid juohkáseami oainnát 3.13 ja 3.14 kárta.

Oktiigeassu

Unnačearoža orohagas eai leat nu buorit rájít Norgga guvlui ahte cagget bohccuid rasttideami. Dáidda eatnamiidda lea váttis cegget áiddi. Dákko ferte gávdat lunddolaš oziid, mat eai leat nu guhkkin, ja iige šatta gilvalit nuppi riikka boazodoaluin.

3.2.4 Fágálávdegotti evttohus

Frostisen – Girjás – Baste – Unnačearoš

1. Fágálávdegoddi evttoha ahte Baste, Unnačearoš ja Girjása čearut ožžot konvenšuvdnaguovlluid nu movt čájehuvvo 3.4 kárta. Buot dálá konvenšuvdnaáiddit njeidojuvvojit visot. Frostisen galgá beassat Sijddasjávraí rasttildit. Baste galgá beassat Isfjelletii rasttildit.

3.3 Hábmer – Sirges

3.3.1 Hábmer boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodat

Jagis 1999 biddjojedje oktan orohahkan dát: Vinkfjell, Skotstind, Hábmer, Mørkvatn ja Hellemo lulumus oasis. Nu gulletge orohahkii areálat, namalassii lulil Leirfjorden/Sørfold ja davil leat fas Divttasvuotna/Manndalen. Engelöya ja Lundöya leat olggobealde orohaga ráji, ja Hulløya dáfus lea Boazodoallostivra áigon mannil čilget guđe orohahkii dát galgá gullat. Olggut rájít lulás, oarjjás ja davás čuvvot riiddid ja vuonaid ja rájít doibmet oahcin. Rádji Sirgá guvlui (riikarádji) lea hui heittot. Geahča 3.5. kartagova.

Hábmer lea Nordlánddas nubbi dain rádjeorohagain mii ii addán eret konvenšuvdnaguohtumiid jagis 1972. Rádjeáidi, mii galgai huksejvvot konvenšuvnna áidešiehtadus³² mielde, ii huksejvvon. Danne váilotge dál sihke lunddolaš oazit ja áidi nuorttabealde. Norgga ja Ruoŋa eiseválddit leat baicca šiehtadan áiddi sadjái galget guođohanbarttat. Mearrádusa evttohii Det faste utvalg (Bistevaš lávdegoddi).

Ovdalgo časke oktii orohagaid jagis 1999, ledje orohagas guokte siidda. Boazodoallostivra bijai eaktun ahte orohagat galge juogadit guohtuneatnamiid gaskaneaset. Juohkin sáhttá čuovvut oroharájiid, ja dalle šaddá 3-juogot orohahkan ja siskkáldas rádjín livččii Sagfjorden ja Hellemafjorden. Dát čoavddus gáibida ahte lulimus guohtunguovllu (Vinkfjell) bohccot gártet johtit gaskaorohahkii (boares Mørkvatn orohat) vai besset dálvejagi eatnamiidda riddobeallái. Leat almmatge maiddá eará čovdosat movt mearridit siskkáldas rájid orohaga oarjabealde. Orohaga doaibmaplána eaktuda earaládje organiseret.

Orohaga juhket oallut vuonat, ja dat doibmet buorren siskkáldas oahcin. Hárji “Veggen”, mii juohká boares orohagaid, Mørkvatn ja Vinkfjell, doaibmá nana oahcin.

Orohaga nuorttabealde leat oallut vákkít davás-

32. Artihkal 3 C.

Samebyn disponerar över 497,0 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 719,5 km² i mellanområdet. Mellanområdet är samebyns höstland, vilka även nyttjas under förvåren d.v.s. april. Grönbetet i sommarlanden, som till största delen även brukas under våren, består till övervägande del av örtängar (168,1 km²), gräsmark (156,3 km²) och mossrik/örtrik björkskog (98,6 km²). Dessa vegetationstyper täcker 40 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av synnerligen god kvalitet. Andelen örtängar och gräsmarker är mycket hög. Vidare finns lavvegetation på 29 % av sommar/vårlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs nyttjas under våren och i mindre omfattning även under hösten.

Mellanområdets grönbetestillgångar är arealmässigt stora, men kvalitén är av betydligt sämre kvalitet än sommarlandens. Andelen mossrik/örtrik barrskog utgör en tredjedel av nettoarealen samtidigt som gräs- och örtmarker saknas. Vidare är andelen fridiga myrar marginell. Mellanområdets lavbetesresurser är av betydelse nämligen 216,8 km² lavbetesmarker. Detta bete nyttjas under hösten och förvåren men även under förvintern. Vid besvärliga betesförhållanden på vinterlanden kan lågfjällens lavbete vara ett alternativ även över större delen av vintern.

Sörkaitum disponerar över 375,4 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavmarker får betecknas som god. Situationen försämras av att vinterbetesmarkerna är höglänta och blir vanligen snörika framåt senvintern. Vinterlanden kan således vanligen inte nyttjas i önskvärd omfattning under senvintern på grund av snöförhållanden utan tidig flyttning till lågfjällen måste tillgripas. Andelen skogsmark i förnyingsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är stor inom sommarlanden men närmast marginell i mellanområdet. Av sommarlanden utgör 194,5 km² stenimpediment, motsvarande 18,2 % av områdets nettoareal. 29,3 % av sommarlandens nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en hög andel. Inom mellanområdet saknas i stort sett sådana höjdlägen, då endast 0,5 % av nettoarealen ligger över 1 000-meters nivån. Sörkaitum är väl tillgodosedd vad gäller höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se karta 3.10–3.14. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.13 och 3.14.

Sammanfattning

Sörkaitums gräns mot Norge saknar naturhinder mot renströvning. Terrängförhållanden medger knappast uppförande av stängsel som skulle uppfylla avsedd funktion. Här bör naturligt avgränsade betesland eftersträvas då sådana naturliga gränser kan nås utan konkurrens med renskötseln i det andra landet.

3.2.4 Sakutskottets förslag

Girjas – Baste – Sörkaitum – Frostisen

Sakutskottet föreslår att Baste, Sörkaitum och Girjas samebyar har konventionsområden enligt karta 3.4. Alla existerande konventionsstängsel i området rivs. Frostisen har överträdelsesrätt till Sitasjaure. Baste har överträdelsesrätt till Isfjellet.

Det hänvisas till karta 3.4.

3.3 Området Håbmer – Sirkas

3.3.1 Håbmers renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållande

Distrikten Vinkfjell, Skotstind, Hamarøy, Mørkvatn och de sydligaste delarna av Hellemo slogs ihop till ett distrikt 1999. Distriktet omfattar därmed områdena mellan Leirfjorden/ Sørfold i söder och Tysfjorden/ Mannfjorden i norr. Engelöya och Lundöya ligger utanför renbetesdistriktet, medan Reindrifststyret har utgått ifrån att de senare skall ansluta sig till det distrikt som Hulløya skall tillhöra. De yttre gränserna mot söder, väster och norr följer branta dalar och fjordar och är mycket bra. Gränserna mot Sirkas (riksgränsen) är i gengäld mycket dåliga. Det hänvisas till karta 3.5.

Håbmer är det ena av två gränsdistrikt i Nordland som inte avstod konventionsbete 1972. Det gränsstängsel, som enligt konventionens gränsprotokoll³² skulle byggas före 1979, blev aldrig uppfört. Situationen nu är därför att östgränsen varken har naturliga hinder eller stängsel. Norska och svenska myndigheter är i stället eniga om att stängslet skall ersättas av vaktstugor. Beslutet togs efter ett förslag från det permanenta utskottet (Det fasta utskottet).

Vid sammanslagningen 1999 fanns det två driftsgrupper i distriktet. Reindrifststyret utgick från att det skulle ske en fördelning av beten mellan dessa grupper. Uppdelningen skulle i så fall kunna följa tidigare distriktsgränser, så att man får en tredelning av distriktet genom att använda Sagfjorden och Hellemo fjorden som interna gränser. En sådan lösning kräver att renen i det sydligaste betesområdet (Vinkfjell) får flyttas genom det mellersta området (tidigare Mørkvatns distrikt) för att komma till vinterbeten vid kusten. Det finns emellertid en rad andra tänkbara lösningar för interna gränser i de västliga delarna av distriktet. Distriktets driftsplan förutsätter en annan organisering.

Distriktet är delat av flera fjordar, som var för sig är goda interna gränser. Fjällkedjan "Veggen", som skiljer de gamla distrikten Mørkvatn och Vinkfjell, är ett exempel på en effektiv intern gräns.

32. Artikel 3 C.

lulás guvlui. Earret daid guovlluid mat leat Linájávrrri birrasiid, leat oahcin gáissát, mat álget Kobbvatnet:s ja mannet Veikdalsisenii ja Reinoksfjellet:i, ja viidásit Livssejávrrái, ja dat cagget bohccuid beassamis vávggái.

Livssejávrrie davábeale lea buorre juohku oarjjásdavás Rumbočohkkii. Ruonasvággi juohká maiddá nuortadavil Hellemobotn:a guvlui.

Vaikko vel gáissát ja juovat orrotge leamen buorit oazit, besset bohccot almmatge buot dán golmma vákkis mángga saji meaddel. Dát guoská erenoamážit čáhcesuoehpa bokte.

Nordlándda fylkkamánni lea juovlamánu 21. b. 1971 ráhkadan láhkaásahusa movt juohkit “Hábmera guohtuneatnamiid”. Láhkaásahusa vuodul galget dálvejagi guohtumat leat aivvefal davábealde ráji mii vuolgá Sagfjordenis, čađa Rødtangstrømmen, Sisuore, Varpvatnet ja Dragsvatnet gitta Divttasvutnii.

Boazodoallit leat ceggen gaskaáiddi Bonnådalenii amas bohccot mannat boares Vinkfjellas nuorttas.

Luonddudilálašvuodát

Orohaga sáhtta obbalaččat juohkit 4 geologalaš oassái. Guovdu orohaga lea smávit eananoassi mas lea báitaráktu. Báitaráktu manná seakka stáhpin lulás Mannfjordenis, ja lea govddimus Rekvatne - Rumbočohka bokte. Das joatká báitaráktostáhpri lulás Mørsvikbotn:a guvlui. Báitaráktuoatnama goabbat bealde lea stuora granihttaguovlu eanas sajiin rádjeguoovllus. Oarjjabealde lea dát miehtá boares Hábmer orohaga, lulás meaddel Mørsvikbotn:a, ja manná Storskog orohaga davit eananoasiide. Granihttaguovllu oarjjabealde ja lulábealde lea muhtin stuorebuš báitaráktoguovlu, mii lea measta miehtá boares Vinkfjell ja Skotstind orohagaid.

Obbalaš čilgehusas báhcet čilgekeahtá deatalaš dárkilis dieđut, mat sáhttet leat hui mávssolaččat guohtuma dáfus. Riikaráji mielde, nuorttabealde Linájávrrri, lea báitaráktoguovlu, mas lea veahá kálka. Guovddáš guovlluin gávdnojit maiddá káلكasuoat báitarávttus.

Granihttaguovlluin lea unnán ja asehis eanavuodđu. Jienas lea leamaš oanehis geaidnu merrii ja lea rievdan dehe lihkanan čađatgaskka. Danne leage eanavuodđu veahá assát aivvefal báktealážiid mieđabealliid. Jeakkit leat dávjá coages arvejeakkit, coahkásat ja hui vuorjjes šaddu.

Earret oarjedavágeaže ja nuorttimus eananoasiid, leat orohagas eanas gáissát ja jiehkkit. Hárjjit ja ceakko rámat leat ollu dákkár eatnamis. Erenoamážit siskkit Skotstindas leat dákkár eatnamat ja heajudit guovllu anihahttivuoda. Orohaga eará eananoasiin leat jorbačohkat (rádjeguoovllus), jalggat dehe vuovdeeatnamat. Oarjedavágeaži eatnamat leat erenoamážat go areálas³³ lea 20 % vuollel 100 m bm.

Vaikko vel orohaga nuorttidavimus eananoasiin (Hellemofjorden birrasiid) leatge jorbasiid várit, leat doppe almmatge ceakko gáissát njuolga bajás mearas, muhto fas aláza alde lea jalgadeabbu.

Dušše smávit guovlluin orohagas, nu movt Finnøya oarjjabealde, arvá vuollel 100 mm ođđajagimánus ja guovvamánus. Minddar arvá gaskal 100 ja 150 mm. Gaskamearálaččat šaddá galbmaseabbu rittus siseatnama guvlui ođđajagimánus (–2 gitta –8°C). Danne balahuvvo eanan jieknut mađi guhkeli gáidá eret rittus. Go vel diehtit ahte lea eambbo muohta siseatnamis, gártá váttisvuohta vel stuorábun. Vaikko vel dálve- ja geasetemperatuvrra erohus leage birrasiid 18°C, čájehit dálkkádagat ahte guovllus eai leat mihtilmas siseatnandálveguohtumat. Eai jagit dattege leat ovttaláganat. Jus nuorttibiekkat leat dávjá, gahččá eanas borga Ruotabeale dálveeatnamiidda. Dalle šaddá rádjeguoovlluin buorre guohtun dálvet.

Habmiris lea buorre dainnalágiin go lea unnán muohta ja buorre geologiija olggut riddoguoovlluin. Vaikko vel oallut vuonat ja báljes bákti leat juohkán eananoasit sierra duovddan, leat guovllus kvalitehtat mat eai leat galli báikkis davábealde Skjerstadvordena. Geologiija, temperatuvra ja muohtadilálašvuodát dahket buriid dálveguohtumiid.

Guohtun

Jagi 1964 boazoguohtunkommišuvdna bijai 600 bohcco vuodđun go Skotstind ja Vinkfjell orohagat leat ovttasiiddas. Dát miellddisbukta 0,5 bohcco juohke km² nammii, ja dat lea unnimus boazolohku buot birrajagiorohagain Saltenfjorden davábealde. Dan sadjai biddjui vuodđun 1.800 bohcco Hábmerii/Mørkvatni:i. Manñil biddjui alimus boazolohku nu ahte vástida 1,2 bohcco juohke km² nammii. Dat lea eambbo go dábalaš dán boazodoalloguoovllus. Kommišuvdna bijai vuodđun ahte geavvadis lei optimála boazolohku bievlaguohtumis 6.200 bohcco, nappo mihá badjelis go dálveguohtumiin.

Kommišuvdna bođii dan bohtosii ahte Hellemo:s ii leat leamaš boazodoallu, muhto “bievla- ja dálvejagi guohtumiid guoddilvuohta galgá biddjot vuodđun unnebuš boazodollui.” Sii mearridedje “heivvolaš” boazologu 500 bohccui, mii mearkkaša 0,5 bohcco juohke km² nammii.

Hábmera orohagas lea Selskapet for Norges Vel iskan guohtumiid jagis 1969. Dát árvoštala vuosttažettiin jeagelguohtuma. Takserejuvvon areálas lei eanas čáhpesmuorje- ja heavošdanas (lahka 60 %). Dat maid árvoštala ávkeareálan, leat danasguolbanat, jeagelšattolaš jeakkit (17 %). Jegelšattolaš beahcevuovdi lea 13 % ja jeagelšattolaš soahkevuovdi lea 6 %. Oktiibuot takserejuvvui ahte lea 36 % jeagelguohtun anihahtti areálas. Lyftingsmo meroštala anihahtti

33. Lea eretgesson čáhci ja jiehkki.

De östliga delarna av distriktet är präglade av flera dalar som går i riktning norr-söder. Med undantag av områdena vid Linájávri, bildar de branta fjällsidorna från Kobbvatnet till Veikdalsisen och Reinokfjället och vidare till Livssejávri en naturlig gräns som hindrar tillträdet ner i dalen.

Norr om Livssejávri går det en markerad skiljelinje åt nordväst längs Rumbocohkah. Ruonasvage utgör också en skiljelinje i nordostlig riktning ner mot Hellemobotn. Även om branta fjällsluttningar och ur skenbart ger goda gränser, finns det passager i alla tre dalarna där renar kan passera obehindrat under strövningen. Detta gäller i synnerhet vattendelaren mellan de tre dalarna.

Landshövdingen (Fylkesmannen) i Nordland utfärdade föreskrifter om fördelningen av "renbetesmarkerna i Hamarøy" den 21 december 1971. Föreskrifterna innebär att det endast skall vara vinterbete norr om en gräns som dras från Sagfjorden, genom Rødtangstrømmen, Innhavet, Varpvatnet och Dragsvatnet till Tysfjorden.

Renägarna har uppfört avspärrningsstängsel längs Bonnådalen som hindrar att ren från tidigare Vinkfjell strövar öster ut.

Naturförhållanden

Grovt förenklat kan man dela in distriktet i fyra geologiska områden. Centralt i distriktet ligger ett mindre område med glimmerskiffer. Det sträcker sig som ett smalt bälte söder ut från Manfjorden och är bredast vid Rekvatnet – Rumbocohkah. Därefter går det vidare söder ut mot Mørsvikbotn. På båda sidor av detta fält ligger ett dominerande granitområde som täcker det mesta av gränsområdena. I väst täcker det hela det gamla Hamarøys distrikt, söderut förbi Mørsvikbotn, och in i de nordliga delarna av Storskogs distrikt. Väster och söder om detta granitområde ligger ett större område med glimmerskiffer som täcker större delen av de gamla distrikten Vinkfjell och Skotstind.

Denna generella beskrivning fångar inte upp viktiga detaljer som kan ha stor betydelse för betet. Längs riksgränsen, öster om Linájávri, finns ett fält med glimmerskiffer med inslag av kalk. I det centrala området finns också kalkådror med glimmerskiffer.

Granitområdena har lite och tunn jordmån. Isen har haft kort väg till havet och har varit i rörelse hela tiden. Det är därför bara på läsidan av bergåsarna som man finner någon jord av betydelse. Myrarna är i huvudsak grunda och magra nederbördsmyrar.

Med undantag av de nordvästliga och östliga delarna, är det mesta av distriktet präglat av alpina och glaciära landformationer. Dessa karaktäriseras av skarpa bergsryggar och branta fjällsidor. Detta präglar i hög grad de inre delarna av Skotstind och har konsekvenser för områdenas användbarhet. Resten av distriktet har antingen avrundade fjällformationer (gränsområdena) eller ett hed- och skogslandskap (i nordväst). Det särpräglade landskapet i nordväst kommer till ut-

tryck genom att 20 % av arealen³³ i distriktet ligger under 100 m.ö.h.

Även om de nordostliga delarna av distriktet (områdena norr om Hellemofjorden) kan sägas ha avrundade fjällformationer, är det också präglat av branta fjällsidor som stiger rakt upp från fjorden till en plåtå med avrundade fjällformationer.

Det är endast mindre områden i distriktet, som till exempel västra delen av Finnøya, som har mindre än 100 mm nederbörd i form av regn i januari och februari. För övrigt ligger nivån mellan 100 och 150 mm. Medeltemperaturen i januari sjunker från kusten mot inlandet från -2 till -8°C. Generellt betyder alltså detta en ökad risk för nedisning ju längre bort från kusten man kommer. Detta problem förstärks av att snömängderna ökar från kusten mot inlandet. Även om skillnaden mellan vinter- och sommartemperatur kan vara cirka 18°C, visar temperatur och nederbörd att distriktet inte kan anses ha områden med inlandspräglade vinterbeten. Genomsnitt innebär emellertid inte att alla år är lika. Om det blåser mycket från öster, faller det mesta av snön på vinterbetena i Sverige. Gränsområdena blir då attraktiva vinterbeten.

Den stora fördelen med Håbmer är kombinationen av lite snö och gynnsam geologi i de yttre kustområdena. Även om landskapet är markant uppdelat av fjordar, och delvis blankskurade, nakna berg, har det kvalitéer som få andra områden norr om Skjerstadsfjorden. Geologi, temperatur och snöförhållanden ger sammantaget goda förutsättningar för vinterbete.

Betestillgångar

Renbeteskommissionen från 1964 förutsatte ett realistiskt renantal på totalt 600 renar vid gemensam drift mellan de två distrikten Skotstind och Vinkfjäll. Detta innebär 0,5 renar per km², en av de lägsta tätheterna för helårsdistrikt norr om Saltenfjorden. I gengäld förutsatte man 1 800 renar i Hamarøy/Mørkvatn. Senare har detta fastställts som högsta renantal och det motsvarar 1,2 renar km². Det ligger över vad som är vanligt i denna del av renskötselområdet. Kommissionen förutsatte att det praktiskt optimala renantalet på barmarksbete var 6 200, alltså en betydande överkapacitet i förhållande till vinterbetena.

För Hellemo konstaterar kommissionen att det inte har förekommit renskötsel i distriktet, men "barmarks- och vinterkapaciteten skulle kunna bilda förutsättningar för en begränsad renskötsel." De drar slutsatsen att ett "realistiskt" antal skulle vara 500, vilket i så fall skulle betyda 0,5 renar per km².

Selskapet for Norges Vel gjorde en omfattande undersökning av beten i Hamarøys distrikt 1969. Denna inriktade sig i synnerhet på en bedömning av lavbeten i området. Den taxerade arealen dominerades av vegetation med kråkbär och ljung (nästan 60 %). Av den areal som kunde tänkas komma till användning, utgör hedar med ljung, samt myr med lav 17 %. 13 % är tallskog med lav och 6 % björkskog med lav. Sammanlagt blev alltså 36 % av den brukbara arealen

33. Täckt med snö och is.

areála leat 669 km². Dat miellodisbukta ahte 15 % ollislaš areálas lea jeagelguohtun.

Eanas heavošdanasbáikkiin lei binnánaš jeagil. Dákkár eatnamat leat erenoamáš deatalaččat guohtuneamin, danne go danas dahká ahte eanan ii jienjo, ja Lyftingsmo geažuha ahte boazo borrá daknasiiid maid. Dán guovllus, nu movt eará riddoguovluin, lea eanas³⁴ oaivejeagil ja fiskesjeagil. Registemis čáje-huvvui ahte jeagil gávdnu duššefal báikkuid sullii beali areálas, ja 20 % areálas lei valjit jeagil.

Árbevirolaš eanangeavaheapmi dálvejagis mearkkašii ahte ledje 8–10 eananoasi gos guođohuvvui ovdalaš Hábmeris ja 2–3 guovllu Skotstindas. Sierralagaid leat guovllut smávvat, iige dohko čaga nu stuora eallu. Vásihusaid vuodul sáhtta dadjat ahte Hábmeris eai leat dálveguohtumat davábealde Hellemobotn.

Orohagas leat váldosaččat 2 molssaevttolaš guohtunguovllo mat anihit bievlaguohtumin. Dat lea boares Vinkfjell orohat, ja Hábmer/Mørkvatn guovllut nuorttabealde E6 ja Ájluovta geainnu. Vinkfjell orohaga boazodolliid njuovvanbohccuid deattut hui badjin. Misiid gaskamearálaš deaddu lea leamš gitta 26 ja 28 kg. Dat mearkkaša ahte orohagas leat buorit geasseguohtumat, muhto guovlu ii leat akto doarvái stuoris go mihtida dálveguohtumiid vejolašvuoda ektui. Skotstind siskkit guovllut lea ovdal adnon geassejagi guohtumin, muhto guovllus lea lossat johtit. Danne orohat dárbbáša maid guođohit nuorttabealde E6:ža, jus galgá birget.

Skotstind/Vinkfjell boazodoallu ii guoskkahuvvo konvenšuvnnas, jus jođihuvvo boahteáiggis dálá vugiin. Dat doallu guoskkahuvvo konvenšuvnnas gii áigu guođohit Mørkvatn orohaga bievllajagi eanamin. Dálá boazodoallu atná orohaga geasseguohtumin báitaráktoguovluid Hellemofjordenis Mørsvikbotn:i, ja Slunkaområdet lea dasto lunddolaš guovddášbáiki. Dat báiki gos leat buoremus guottetbáikkid, lea veahá davvelis, Sagfjorden ja Mørsvikbotn gaskkas. Guovllut birrasiiin ja measta davábealde Rekvatnet, leat čakčagohtumii buoremusat. Lassin dán guođohanvuohká, leat mánaga eará vejolašvuoda olles bievllajagi áigodaga. Norggabeale boazodoallit eai leat guhkes áigái guođohan geassejagis davábealde Hellemofjordena.

Rádjeguovllut leat erenoamáš áigejuovdilát. Eatnamat, mat leat Leirfjorden, Hellemofjorden ja riikarádje gaskkas leat sierra diđoštuvvon. Oarjjábealde lea biddjon iskkadanrádji nu ahte iskadeamis leat mielde maidái Gjerdalen ja Rumbočohkat.

Rádjeguovllut leat šattoheamit. Doppe lea eanemušat bákti, čievra, geađggit ja juovat. Jiehkkit leat maidái mánnga smávit guovllus. Šattohis eanan dehe hui veahá šaddu lea mihtilmassan dán guovllus ja muhtin sajiin fas lea buorebuš šaddu. Dán slájat eanan lea čađatgaskka Gjerdalenis eanas njárbes soahke- dehe

beahcevuovddiin, gos lea danasšaddu. Asehis eananvuodus šaddá veahá jeagil beahcevuovddiin. Vákki bajimusas leat veahá jeageeatnamat ja njárbadit šaddu. Guovllut heivejit gidđa/árrageasi guohtumin ja čakčajagi eanamin.

Linájávrrri nuorttabealde dat leat buorit geasseguohtumat, ja dát leage oassin dan guovllus mii manná Ruota beallái. Kálkaeanan gaskkohagaid šaddada mánngalágan šattuid várreguolbaniidda ja rássečohkiidusaid stuora jasaid gaskii.

Reinoksvatnet nuorttabealde ja Kirkfjellet birrasiiin leat mávssolaš guohtumat jassagobiiin, muhto leat eambo ii-anihatti eatnamat go Linájávrris. Dáppe lea ollu muohta mii suddá hiljit ja danne heivege guovlu hui bures mannjeasi guohtumin.

Livsejávrrri davábealde, Hellemofjordena guvlui, leat maidái muhtin sajiin stuora jassagobit, muhto dás šaddet mihá eambo várrešattut ja eanas lea čakhpesmuorji. Veadáhat ráhppát sáhttet muhtin jagiid leat mávssolaš guohtunbáikin bohccuide, ja guovlu lea dábálaččat adnon dego danin ahte muhtomin guođohit doppe, lassin riddoguohtumiidda. Ovdal lei biddjon vuodđun ahte guovlu sáhtta adnot Hellemo orohaga dálvejagi eanamin. Dán guovllus lea almmatge váttis johtit eret jus guohtumat vearránit ja eallu lávdá. Sirgá čearu eallu bođii ovdal dán guvlui, jus eai lean johtán dálveguohtumiidda.

Norgga–Ruota oktasaš bargojoavku (1986) árvvoštalai iešguđetlágan ovttasbargovugiid rastá riikarájiid. Hábmer/Mørkvatn ovddidii sávaldaga oazžut dálveguohtumiid Ruotabealde go guohtumat hedjonit norggabealde. Sihke Sirgá ja Jákkágasska hilgguga dán evttohusa. Bargojoavku guorrasii dasa ahte ii lean vejolaš gávdnat dálveguohtumiid Sirgás, muhto anii rabasin vejolašvuoda addit spiehkastanlobi dalle go dálveguohtumat hedjonit liiggás ollu.

Oktiigeassu

Fágalávdegotti oaivila mielde ii leat govttolaš jođihit sierra norggabeale boazodoalu dan guovllus Hábmeris mii lea davábealde Hellemofjordena. Dat lea danne go guovllus eai leat dálveguohtumat. Dálveguohtumat lulábealde vuona, ovdamearkka dihte Livsejávrrri ja Hellemofjordena birrasiiin, leat maidái eahpesihkkarat dálvejagis dálkkádagaid geažil. Norggabealde báhcá dasto vejolašvuhtan guođohit dálvet Sisnuores (Innhavet). Lávdegotti mielas lea almmatge buoret molssaeaktu atnit dáid dálveguohtumiid searválaga bievlaguohtumiiguin lulábealde Hellemofjordena. Dalle lea duššefal okta molssaeaktu; namalassii atnit bievlaguohtumiid davábealde vuona ja dálvet johtit Ruota beallái.

Fágalávdegoddi čujuha Boazoguohtunkommišuvvna jagi 1964 bargui, mas ávžžuhedje ahte eai Hellemo orohaga boazodoallit sisajode eambbogat šat, muhto

34. Oaivejeagil ja fiskesjeagil gáibidit dihtolágan muohtagokčasa ja gávdnojit duššefal soames sajiin riddoeatnamiin.

taxerad som lavbete. Lyftingsmo har beräknat att den brukbara arealen är 669 km². Detta innebär att 15 % av totalarealen är lavbete.

Det mesta av Ljungen hade ett tunt bottenskikt av lav. Detta är synnerligen viktigt bete eftersom Ljungen motverkar nedisning, och Lyftingsmo antyder att renen också betar av Ljungen. Här som i övriga kustområden är det renlavarna som dominerar.³⁴ Vid registrering hade omkring halva arealen med lav mycket gles täckning, och 20 % hade god täckning.

Den traditionella användningen av vinterbete innebar en växling mellan 8–10 betesområden i tidigare Hamarøy och 2–3 områden i Skotstind. Var för sig är dessa områden små, och kan bara användas av mindre renhjordar. Av erfarenhet kan man dra slutsatsen att Håbmer inte har någon vinterbetespotential norr om Hellemobotn.

Distriktet har i huvudsak två alternativa betesområden som kan utnyttjas som barmarksbeten. Det är gamla Vinkfjells distrikt och de områden av Hamarøy/Mørkvatn som ligger öster om E6 och på väg till Drag. De renägare som i dag har sina renar i Vinkfjell har mycket höga vikter på sina slaktdjur. Betesområdet har också ogynnsamt läge i förhållande till de bästa vinterområdena. För kalv har genomsnittet varit uppe i 26 och 28 kg. Det innebär att distriktet har en potential för sommarbete, men ensamt är det inte stort nog att utgöra underlag för vinterbete. De inre delarna av Skotstind har tidigare använts som sommarbete, men området har mycket vanskliga driftsförhållanden. I praktiken är distriktet därför beroende av att använda områdena öster om E6.

Den renskötsel som äger rum i Skotstind/Vinkfjell, berörs inte av konventionen, om den fortsättningsvis kommer att bedrivas som nu. Den verksamhet som berörs, är den som skall använda det tidigare Mørkvatnes distrikt som barmarksbete. Såsom betes användningen är idag, ligger tyngdpunkten av distriktets sommarbete på glimmerområdena från Hellemofjorden till Møsviksbotn, med Slunkaområdet som ett naturligt centrum. De bästa kalvningslanden ligger något längre norr ut, mellan Sagfjorden och Mørsviksbotn. Områdena runt och delvis norr om Rekvatnet, är det bästa alternativet för höstbete. Förutom denna betes användning föreligger det en rad andra alternativ under hela barmarkssäsongen. Sommarbetena norr om Hellemofjorden har inte använts av renägare i Norge på länge.

Gränsområdena är av speciellt intresse. Vegetationen i områdena mellan Leirfjorden, Hellemofjorden och riksgränsen har kartlagts speciellt. Väster ut är området avgränsat så att Gjerdalen och Rumbocohkah är med i undersökningen.

Gränsområdena domineras av arealer utan vegetation. Berg i dagen, grus, sten och stenblock dominerar. Det finns flera mindre områden med glaciärer. Det karga huvudintrycket med improduktiva och svagt produktiva områden står i kontrast till en del områden med mer genomsnittlig produktion. Det största sam-

manhängande området av denna typ ligger i Gjerdalen, mestadels i gles björk- eller tallskog med bottenvegetation av Ljung. Där jordmånen är mager förekommer lavbeten i tallskogen. Längst upp i dalen finns det en del myrar med anspråkslös vegetation. Områdena kan användas för vår/tidigt sommarbete och höstbete.

De goda sommarbetena ligger öster om Linájávri, och är en del av ett område som sträcker sig in i Sverige. Isolerade förekomster av kalk skapar här en artrik fjällhed och örtängar omväxlande med utpräglade snölegor.

Öster om Reinoksvatnet och runt Kirkfjellet finns det också en del värdefulla beten på utpräglade snölegor, men här är andelen impediment större än vid Linájávri. Snömängderna och den därvid sena avsmältningen, gör att områdena är synnerligen lämpliga som sensommarbeten.

Arealen norr om Livssejávri, mot Hellemofjorden, har också ett inslag av utpräglade snölegor, men här domineras vegetationen i högre grad av fjällhed med ett starkt inslag av kråkris. Snöfria små fjälltoppar kan under enstaka säsonger vara viktiga vinterbeten för ren, och området har traditionellt utnyttjats som avlastning för kustbeten. Tidigare utgick man också från att områdena skulle kunna användas som vinterbete för Hellemos distrikt. Problemet med området kan vara svårigheten att flytta därifrån om betena blir nedfrusna, och renen sprider sig. Renar från Sirkas som inte hade flyttats till vinterbeten, strövade tidigare mot detta område.

En gemensam svensk-norsk arbetsgrupp (1968) bedömde olika former av samarbete över riksgränsen. Hamarøy/Mørkvatn framlade då önskemål om möjligheter till vinterbete i Sverige när förhållandena på den norska sidan blev för dåliga. Både Sirkas och Jåkkåkaska avvisade förslaget. Arbetsgruppen var enig om att det inte var möjligt att finna vinterbete i Sirkas, men utslöt inte möjligheten att ge dispens när vinterbetena var speciellt dåliga.

Sammanfattning

Sakutskottet anser att det inte finns något realistiskt alternativ att bedriva självständig norsk renskötsel i den delen av Håbmer som ligger norr om Hellemofjorden. Det sammanhänger med att det i praktiken inte finns vinterbete i området. Vinterbeten söder om fjorden, till exempel området mellan Livssejávri och Hellemofjorden, är också osäkra som vinterbeten på grund av klimatförhållanden. Det som återstår som alternativ på norsk sida är vinterbete norr om Innhavet. Enligt sakutskottets uppfattning är emellertid ett lämpligare alternativ att använda dessa vinterbeten tillsammans med barmarksbeten söder om Hellemofjorden. Det återstår då endast ett alternativ; att utnyttja barmarksbetena norr om fjorden tillsammans med vinterbete i Sverige.

Sakutskottet poängterar att Renbeteskommissionen från 1964 inte rekommenderade någon ny inflyttning

34. Kvitkrull och gulskinn har speciella krav på snötäcket och förekommer endast sporadiskt i kustområden.

dan sadjái evttohuvvui ahte Divttasvuona sámi álbmot atná guohtumiid. Fágálávdegoddi guorrasa dasa, ja čujuha dan vejolašvuhtii mii badjána go dán birrasa siiddat ovttasdoibmet Sirgá čearuin. Čearru fertešii beassat lobi guođohit Hábmera orohagas davábealde Hellemofjordena, ja Hábmera boazodoallit fas ožžot dálveguohtumiid Ruotas.

Dán guovllus leat Hábmiris buoremus riddoguohtumat obalohká, go árvvoštallá kvalitehta, kvantitehta ja oadjebasvuoda jiekŋuma vuostá. Dát vuoddu gáibida vástideaddji bievlagohtumiid. Boares Vinkfjell orohagas leat veahá dákkár guohtumat, muhto eai leat doarvái dálveguohtumiid ektui. Guohtunguovllut leat maiddá unohas báikkis daid buoremus dálveguovlluid ektui. Buoremus guovllut, doaibmama dáfus, lea orohaga nuorttaleamos guovllut riikaráji guvlui.

Riikarádji ii leat lunddolaš rádji. Fágálávdegotti oavilva mielde lea baicca nu ahte riikarádji juohká eatnama, iige dat heive lunddolaš guohtunguovlluid mielde. Ii leat vejolaš hukset áiddu mii cakkašii bohccuid beassamis ráji rasta giđdat/geasset. Gassa muohta bistá manŋigeassái ja dagaha áiddu muohttaga vuollái eanas áiggi goas dat lei galgat doaibmat oahcin. Fágálávdegotti mielas sáhtta guođohemiin caggat ealu nu guhká go lea muohta. Dát ii dattetge čovdde váttisvuoda geasseguovdil, go guovllu adno guođohanbáikin.

Riikaráji norggabealde leat lunddolaš oazit orohatrájis lulil gitta Reinoksfjellet:i, earret geinnodaga mii manná Linájávri bokte. Dássedis guođoheapmi dákkko, ja vaikkoba oazit, addet geavtlaš anihatti ráji. Dákkár rádji dagahivččii danges ahte Hábmir ii sáhte atnit duovdagiid nuorttabealde Linájávri ja lulábealde Reinoksvatnet. Dákkár rádji fas nuppi bealis dagaha ahte Hábmir sáhtta atnit Gjerdalena giđdat ja čakcat. Go vihkedallá iešguđetlágan čovdosiid, galgá vuodđun bidjat ahte Hábmir ii goitge sáhte atnit nuortalis guovllu almmá masttakeahtá Sirgásiin.

Reinoksvatnet lea juohkun rádjeguovllu oarjenuortti áksása mielde. Fágálávdegoddi oaidná stuorimus váttisvuotán leat gávnnaht heivvolaš čovdosiid guovlluide dán jávri ja Hellemobotn:a gaskkas. Guokte beali váikkuhit. Guohtunguovlluin Livsejávris Hellemofjordena guvlui leat jeagelguohtumat, mat sáhttet adnot lassin riddoguohtumiidda, ja guovlu lea oazi haga, jus Sirgá bohccot vulget oarjjás. Ruonasvággi ii dolle bohccuid mannamis. Bohccot besset vággái riikarájisi ja badjel vákki davvelis ja maiddá lulil nuorttabeale geinnodaga mielde mii lea gaskkal Reinoksvatnet ja Ruonasvákki.

Maiddá Ruonasvákki nuorttabealde leat buorit guohtuneatnamat čakčajahká Hábmera vástte, ábaida Hellemobotn guvlui. Guovllut oarjelis leat dattege buorebut. Jus ruotabeale ealut johtet eret dán guovllus, sáhtta goit muhtin muddui guođohit dán guovlluin ovttas oarjelit guovlluiguin. Buoremus geassejagi eatnamat Ruonasvákki nuorttabealde leat lullelis, ja

dalle illá gártá moattegeardánit guođoheapmi davimusas.

3.3.2 Sirgá čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodat

Čearus lea 107 boazodoalli, geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku dálá lálkaásahusa mielde lea 15 500 bohcco. Čearu rájit ja jagiáiggiid guohtumat čájehuvvojit **3.15 kárttas**. Sirgá guohtuneatnamat eai njuolgut adno ovttas lagas čearuiguin. Čearus leat baicca dihto dálveguohtunguovlu “gilvinrájis”, mii muhtin sajiid lea seammá eanan go Sierru čearus. Dálveguohtumiin lea okta marginála guovlu, dakka oarjabealde “lapplandsgränsen”, mii lea oktasaš Duorbun čearuin. Davábealde lea Stuora Juleveatnu lunddolaš rádjin norggarájis Borjusii, muhtinmuddui dálveguohtumiidda. Ii gávdno lunddolaš dálveguohtunrádji Borjusa ja Murjek gaskka. Dábálaš dilis eai masttat čearut báljo goassege, dannego viiddis jeaggeatnamat doalahit dálvealuid sierralagaid. Murjek rájes Gransjö stášuvdnii lea málbmageaidnu (malmbanen) lunddolaš rádjin. Gransjö ja Svartlå gaskka váilu lunddolaš rádji. Svartlå rájes viidasit nuorttas Bađaluovtta guvlui ráddjejuvvojit guohtumat go davábealde lea Juleveatnu ja huksemat. Davimus rádji lea obbalaččat mearriduvvon. Oarjabealde ii doaimma riikarádji lunddolaš rádjin dannego rastida eatnamiid almmá heivetkeahtá geográfalaš beliide. Lulábealde leat jávrit ja jogat mat muhtin muddui ráddjejit guohtumiid. Dakko gokko eai leat lunddolaš oazit, leat áidon bievlagohtunguovlluid ja muhtin oasi dálveguohtumiin dakka nuorttabealde Skalkajávri. Lulábealde ii leat dálveguohtunrádji mearriduvvon. Guohtumiid geavaheapmi lea árbevieru mielde. Lunddolaš oazit váilot ránnjá čearuid guvlui, muhto dábálaš dilis nagoda doallat ealu mearru guohtumiidda.

Čearru lea golmmasadjái juhkkujuvvon, namalassii Aktse-Njunjes, Ultevis ja Vaisa. Juogus lea árbevieru mielde, vai boazobargu doaibma bures ja sáhtta vuohkkasit atnit viiddis bievlagohtuneatnamiid, maid gaskkas leat jogat oahcin. Aktse-Njunjes lea Soitjaure lulábealde ja manná Laitijaurái ja Tjaktjaurái. Vaisa-siidda guohtumat leat lulábealde Vuojatänu Vaisaguovllus ja Ultevis-siidda bievlagohtumat leat čearu guovddáš osiin, nappo Sarek-Padjelanta ja Ultevis várreguovlluin nuorttabealde.

Cuonomanu johtet giđdaguohtumiidda, árbevieru mielde sierralaga ealuiguin dábalaččat. Ultevisa siida johtá vuollegis eatnamiidda nuortalii, Vaisasiida johtá oarjabeal várreguovlluide badjel Vuojateanu ja Aktse-Njunjes johtá guovlluide lulábealde Sitojaure. Ealuid guođohit giđdat vai eai mana bohccot guottetbáikkiin eret. Norggabeale ráji bokte lea erenoamáš lossat bargat Vaisaguovllus. Miessemearkun dahkko siiddaid siskkáldas geasseguohtumiin mihcamáraid áiggi

av renägare i Hellemos distrikt, utan istället föreslog att betena utnyttjades av den samiska befolkningen i Tysfjorden. Sakutskottet instämmer i detta och pekar på den möjlighet som ligger i samarbete mellan enheter från detta område och Sirkas sameby. Samebyn bör då få tillgång till bete i den del av Hábmer som ligger norr om Hellemofjorden, medan renägarna från Hábmer får motsvarande rätt till vinterbete i Sverige.

Hábmer har de bästa kustbetena i regionen, både om man ser till kvalité, kvantitet och säkerhet mot nedisning. Denna utgångspunkt kräver att det finns motsvarande barmarksbeten. Gamla Vinkfjelldistriktet har en del sådana beten, men det är inte tillräckligt för att kunna utnyttja vinterområdena. Betesområdet har också ogynnsamt läge i förhållande till de bästa vinterområdena. Det bästa området, utifrån en driftsmässig värdering, är de östliga delarna av distriktet in mot riksgränsen.

Riksgränsen utgör inte någon naturlig gräns. Sakutskottet anser att den tvärt om delar upp naturliga betesområden. Det är inte möjligt att bygga stängsel där, som hindrar att renen passerar gränsen under vår/sommar. Stora snömängder och sen avsmältning medför att stängslet skulle vara insnöt långt in i den period då det är meningen att det skulle fungera. Sakutskottet anser att det bör vara möjligt att valla renarna och hålla dem borta från gränsen så länge det är snö. Detta är emellertid inte någon lösning under högsommaren när området är aktuellt som bete.

På den norska sidan av riksgränsen finns det naturliga hinder från distriktsgränsen i söder upp mot Reinokfjället, med undantag av passagen norr om Linájavri. Ständig vallning, eventuellt med fysiska hinder, skulle ge en praktiskt användbar gräns. En sådan gräns skulle emellertid i praktiken betyda att beten öster om Linájavri och söder om Reinokvatnet inte kan användas av Hábmer under vår och höst. På den andra sidan betyder praktisering av en sådan gräns att Gjerdalen kan utnyttjas av Hábmer under vår och höst. Vid bedömningen av olika lösningar bör man också utgå ifrån att detta östliga område under alla omständigheter inte kan användas av Hábmer utan en total sammanblandning med renar från Sirkas.

Reinoksvatnet delar gränsområdet efter en linje från väster till öster. Sakutskottet anser att de största problemen ligger i att finna praktiska lösningar i området mellan detta vatten och Hellemobotn. Detta beror på två omständigheter. Betesområdet norr om Livsejavre mot Hellemofjorden har lavbeten som kan avlasta kustbeten. Detta område ligger dessutom oskyddat om renar från Sirkas strövar väster ut. Ruonasvággi är inte något egentligt hinder. Renen kan både ströva ner i dalen från riksgränsen, över dalen längre norr ut, och dessutom från söder efter en led öster ut mellan Reinoksvatnet och Ruonasvággi.

Betesområdena öster om Ruonasvággi utgör också en viss höstbetesresurs för Hábmer, i synnerhet områdena mot Hellemobotn. De har emellertid inte samma värde som områdena längre väster ut. Om svensk ren har flyttat därifrån, kan de i alla fall delvis utnyttjas tillsammans med områdena längre väster ut. De bästa

sommarbetena öster om Ruonasvággi ligger längre söder ut, och det kommer knappast att vara speciellt mycket dubbelbete längst uppe i norr.

3.3.2 Sirkas sameby

Areal och driftsförhållande

107 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 15 500 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 3.15. Sirkas har inget direkt sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. Däremot har byn ett överlappande gränsbestämt område på vinterbetesmarkerna i anslutning till odlingsgränsen med Sierris sameby. På vinterlanden finns ett marginellt överlappande område strax väster om lappmarksgränsen med Tuorpons sameby. I norr bildar Stora Luleälvs vattendrag en naturlig gräns från norska gränsen ner till Porjus, en bit ner på vinterlanden. På vintermarkerna mellan Porjus och Murjek saknas naturlig gräns. Sammanblandningar är vid normala betesförhållanden betydelselöst små, då vinterhjordar kan hållas åtskilda med hjälp av vidsträckta myrområden. Från Murjek till Gransjö station utgör malmbanan med sitt skyddsstängsel en naturlig gräns. Mellan Gransjö och Svartlå saknas naturlig gräns. Från Svartlå och vidare österut till Bottenviken är markerna väl avgränsade i norr av Luleälven och tätbebyggelse. Hela norra gränsen är fastställd. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns då den går rakt över terrängen utan anpassning till geografiska förhållanden. I söder är markerna endast delvis naturligt avgränsade av sjöar och vattendrag. Där naturhinder saknas har stängsel uppförts utefter barmarksområdet och en bit in på vinterlanden strax öster om sjön Skalka. I söder saknas fastställd gräns på vinterlanden. Markernas nyttjande grundar sig på gammal tradition. Naturliga hinder saknas mot angränsande byar men renarna kan under normala betesförhållanden hållas på önskade marker.

Samebyn är uppdelad i tre storgrupper, nämligen Aktse-Njunjes, Ultevis och Vaisa. Grupperingen är en följd av tradition och för att åstadkomma lämplig organisation av renskötselarbetet och rationellt nyttjande av det vidsträckta barmarksområdet som delas upp av flera vattendrag. Aktse-Njunjes barmarksbete är söder om Sitojaure ner mot Laitaure och Tjaktjaure, Vaisagruppens motsvarande marker är väster om Vuojatätno i Vaisaområdet och Ultevisgruppens barmarksbete är de centrala delarna av byn, nämligen Sarek-Padjelanta och Ultevis lågfjällsområde i öster.

Under april sker flyttningar till vårlanden, vanligen vintergruppvis på traditionellt vis. Ultevisgruppen flyttar till de östra delarna av lågfjällsområdet, Vaisagruppen till västra delarna av fjällområdet över Vuojatätno och Aktse-Njunjes till området söder om Sitojaure. Renarna kantbevakas under maj för att förhindra oönskad strövning från kalvningslanden. Särskilt arbetskrävande är gränsen mot Norge i Vaisaområdet. Kalvmärkning pågår från midsommar fram

gitta suoidnemánu/borgemánu áigái. Das mañnil leat ealut veaidnalis gitta čakčamánu álgu go čohkkegohtet ealuid čakčanjuovademiide. Ultevisiida njuovvá nuorra varrásiid Kuorpak gárddis. Vaisa bidjá ealu Pálno gárdái, ja gorudiid vižžet helikopteriin Ritsemii, ja doppe njuvvet. Aktse-Njunjes geaseha gorudiid iešgudetge čohkkengárddiin ja doalvu Kuorpakii njuovvat. Čakčat čohkkegohtet ealuid go čázádagat jiknot ja šaddá muohtaskohtersii, dábálaččat golgotmánu/skábmamánu. Sihke Ultevis ja Vaisa atnet Kuorpak gárddi go rátket dálvesiiddaide, njuovadit ja merkot misiid. Rátkamiiguin álget loahpageahčen skábmamánu ja jotket barggu nu guhkás go dárbu. Vaisa rátká golmma dehe njeallji smávit dálvesiidan, Ultevis rátká čieža dálvesiidan, ja Aktse-Njunjes lea okta dálvesiida. Ealu fievrridit dálveguohtumiidda biillain dehe johtet dábálaš vugiin. Vaisa dálveguohtumat leat Juleveanu davábealde. Ultevis lea fas goappaš bealde Juleveanu ja Aktse-Njunjes lea Unna Juleveanu lulábealde. Sirgá dálveguohtuneanan lea muhtin muddui oktan guovllun, mii manna Harrejavurre – Sirgesluovtta gárddis gitta Svartlá rádjái, ja muhtin muddui gullá riddoguovlu Luleju lulábealde maid dasa. Dálveguohtumat adnojit skábmamánu cuoñománnui. Čearus leat dálvet sihke siseatnama ja riddoguovllu guohtumat. Riddoguovllu guohtumat leat easka ođđajagimánu dássáduvvan.

Guohtun

Sirgá čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (3.14. ja 3.15. tabealla).

3.14. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	8,3	0,3
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	22,6	0,8
Jeagelvallji soahkevuovdi	4,9	0,2
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	223,7	8,0
Čáhccás šattohis jeaggi	19,9	0,7
Čáhccás šattolaš jeaggi	14,7	0,5
Goike bovdnajeaggi	2,5	0,1
Goike šattolaš jeaggi	38,2	1,4
Danjas-/goike guolban	645,6	23,2
Varas guolban	178,2	6,4
Njuoskasit rásseeanan	275,9	9,9
Goikásit rásseeanan	495,5	17,8
Siedgarohtu	40,7	1,5
Jassa/Jiekņa	153,4	5,5
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvon guovllut	0,4	0
Juovat ja geađgeenan	6654,0	23,5
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0,4	0
Submi nettoareála	2 778,9	

3.15. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	27,0	1,9
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	245,8	17,0
Jeagelvallji soahkevuovdi	30,9	2,1
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	194,8	13,5
Čáhccás šattohis jeaggi	4,02	2,8
Čáhccás šattolaš jeaggi	18,8	1,3
Goike bovdnajeaggi	22,5	1,6
Goike šattolaš jeaggi	39,7	2,8
Danjas-/goike guolban	344,2	23,9
Varas guolban	89,0	6,2
Njuoskasit rásseeanan	16,4	1,1
Goikásit rásseeanan	220,4	15,3
Siedgarohtu	43,5	3,0
Jassa/Jiekņa	9,8	0,7
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	99,5	6,9
Eará eanan (kulttoreanan)	0,1	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 442,5	

Čearu geasseorohagas lea badjel 1 289,5 km² ruonasguohtun ja 868,4 km² gaskaguovllus. Gaskaguovlu adno gidđat ja čakčat, ja dát guohtuneanan leat gaskal geasseorohaga ja Harrejavurre-Sirkesluovtta gárddi. Geasseorohagas lea eanas rásseeanan (495,5 km²), njuoskasit rásseeanan (275,9 km²), seamul/urtavallji soahkevuovdi (223,7 km²) ja varas guolban (178,2 km²). Dát šaddošládja gokčat 42 % geasseguohtumiin. Geasseguohtumat lea buorit. Lea ollu rásseeanan. Dasa lassin lea 24 % jeageleanan geasseguohtumiid nettoareálas. Jeageleatnamiid sáhttá atnit gidđat ja čakčat.

Gaskaguovllu ruonasguohtumat leat hui buorit, vaikko vel seamul/urtavallji goahccevuovdi heajudage guohtuma kvalitehta geasseorohaga ruonasguohtuma ektui. Lea aibbas unnán šattolaš jeakkit, muhto rásseeanan lea viehka ollu. Gaskaguovllu jeageleanan lea hui buorre, ja lea olles 402,1 km². Dát guohtumat sáhttet adnot gidđat, čakčat ja čakčadálvi. Go guohtundilálašvuodat hedjonit dálvet, sáhttá jeagelguohtun vuolli eatnamiin leat molssaeaktun dálvi miehtá.

Sirgesis lea badjel 982,8 km² jeagelguohtun dálvet. Jeagelguohtumat leat erenoamáš valjit, maiddái čearu alimus lobálaš boazologu ektui. Sirgesis leat 18,6 km² jeagelguohtumat mat muhtin muddui leat oktasaččat Sierre čearuin. ja leat rádjemearriduvvon. Sirges beassá dálveguohtumiid atnit áigodagas golgotmánu-cuoñománu, iige dárbbáš balalt ahte jeagelguohtumat billahuvvet guhkit áigái. Ii leat registevuvvon gávdnotjitgo doppe muorračuohpahagat.

till månadsskiftet juli/augusti inom respektive storgrupps sommarland. Därefter är renarna på fri betesgång till början av september då samlingar till höstslakt sker. Ultevisgruppen har sarvslakt vid anläggningen i Kuorpak. Vaisa tar hjorden till anläggningen i Pålno, varifrån renkropparna lyfts med helikopter till Ritsem för uppslaktning. Aktse-Njunjes helikoptertransporterar kropparna från olika hagar till Kuorpak för uppslaktning. Samlingsarbeten från höstlanden börjar när mindre vattendrag frusit och ett snötäcke som möjliggör skoterkörning bildats, vanligen i månadsskiftet oktober/november. Både Ultevis och Vaisa använder anläggningen i Kuorpak för uppdelning i vinterhordar varvid även slakt och kompletterande kalvmärkning sker. Dessa storskiljningar sker från slutet av november och framåt. Vaisa delar upp i tre eller fyra vinterhordar, Ultevis i sju vinterhordar medan Aktse-Njunjes bildar en vinterhord. Flyttningar till vinterlanden sker både med bil som på traditionellt vis. Vaisas vinterland är på norra sidan av Luleälv, Ultevis på ömse sidor om Luleälvarna och Aktse-Njunjes på södra sidan om Lilla Luleälv. Sirkas vinterland är dels ett sammanhängande område från stängslet Harrejaure-Sirkessluokta till Svartlå, dels kustområdet söder om Luleå. Vinterlanden nyttjas under november–april. Samebyn har tillgång både till inlands- och kustbete vintertid. Betesförhållanden vid kusten stabiliseras först under januari.

Betestillgångar

Fördelningen av Sirkas betesresurser framgår av **tabell 3.14 och 3.15** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.14. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	8,3	0,3
Mossrik/örtrik barrskog	22,6	0,8
Lavrik björkskog	4,9	0,2
Mossrik/örtrik björkskog	223,7	8,0
Blöt mager myr	19,9	0,7
Blöt frodig myr	14,7	0,5
Torr mager myr	2,5	0,1
Torr frodig myr	38,2	1,4
Skarp/torr hed	645,6	23,2
Frisk hed	178,2	6,4
Örtäng	275,9	9,9
Gräs	495,5	17,8
Buskmark	40,7	1,5
Snö/Is	153,4	5,5
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0,4	0
Block- och hållmark	654,0	23,5
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	0,4	0
Summa nettoareal	2 778,9	

Tabell 3.15. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	27,0	1,9
Mossrik/örtrik barrskog	245,8	17,0
Lavrik björkskog	30,9	2,1
Mossrik/örtrik björkskog	194,8	13,5
Blöt mager myr	40,2	2,8
Blöt frodig myr	18,8	1,3
Torr mager myr	22,5	1,6
Torr frodig myr	39,7	2,8
Skarp/torr hed	344,2	23,9
Frisk hed	89,0	6,2
Örtäng	16,4	1,1
Gräs	220,4	15,3
Buskmark	43,5	3,0
Snö/Is	9,8	0,7
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	99,5	6,9
Övrig öppen mark	0,1	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 442,5	

Samebyn disponerar över 1 289,5 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 868,4 km² i mellanområdet. Mellanområdet är markerna mellan sommarlanden och stängslet Harrejaure – Sirkessluokta vilka nyttjas under vår och höst. Grönbetet i sommarlanden består till övervägande del av gräsmark (495,5 km²), örtängar (275,9 km²), mossrik/örtrik björkskog (223,7 km²) och frisk hed (178,2 km²). Dessa vegetationstyper täcker 42 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av god kvalitet. Arealen gräsmarker är hög. Vidare finns lavvegetation på 24 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs kan nyttjas under våren och hösten.

Mellanområdets grönbetestillgångar är tämligen goda, även om andelen mossrik/örtrik barrskog ger en sämre kvalitet än sommarlandens grönbete. Frodiga myrar är mycket begränsade men andelen gräsmark är förhållandevis hög. Mellanområdets lavbetesresurser är mycket goda nämligen inte mindre än 402,1 km² lavbetesmarker, motsvarande 28 % av områdets nettoareal. Detta bete nyttjas under våren, hösten och förvintern. Vid besvärliga betesförhållanden på vinterlanden kan lågfjällens lavbete vara ett alternativ över hela vintern.

Sirkas disponerar över 982,8 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavmarker är synnerligen god även med hänsyn till samebyns högsta tillåtna renantal. Sirkas har 18,6 km² gränsbestämda överlappande lavmarker med Sierris sameby. Sirkas kannyttja vintermarkerna under hela perioden oktober–april utan att äventyra lavbetestillgångarna långsiktigt. Andelen skog i föryngringsfas är inte registrerad.

Ii-anihahhti eanan lea ollu geasseatnamiin. Muhto aibbas unnán gaskaguovllus. Geasseguohtumiid ii-anihahhti oassi lea 640, 0 km², mii mearkkaša 23,5 % guovllu nettoareálas. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 31,7 % badjelis go 1 000 m bm., ja dat lea ollu. Gaskaguovllus lea 9,3 % nettoareálas badjel 1 000 mehtar dásis, ja dat leat maid viehka stuora mearri. Sirgesis lea hui buorit alla várretnamat geasseorohagas, mat heivejit liehmuáiggiid bálganbáikin. Geahča 3.15–3.19 kárta. Mii oaidnit 3.18 ja 3.19 kárta iešguđetlágan šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Sirgá ráđji Norgga vuostá lea measta 60 km guhku ja das váilot oalát lunddolaš oazit mat cagget bohccuid rasttideames ráji. Dat ii leat vejolaš áidut go vuhtiváldá eatnamiid ja muohtadilálašvuodaid. Dás berre geahččalit oážžut lunddolaš guohtunrájiid. Lea buorre doaiuva oážžut dákkár rájiid.

Loahpas sáhtta dadjat ahte Sirgesis leat buorit guohtumat obbalaččat.

3.3.3 *Fágalávdegotti evttohus*

Hábmer – Sirges

1. – Fágalávdegoddi evttoha Sirgesa ja Hábmira ásahit searvedoalu gaskal Hellemofjorden ja orohatráji Hábmir/Frostisen. Jus áššebealit eai ásat searvedoalu, evttoha fágalávdegoddi ahte guovlu biddjo konvenšuvdnaguovlun Sirgá čerrui.
 - Orohaga lulimus guovllut biddjojit Sirgá čearu konvenšuvdnaguovlun nu movt čájehuvvo 3.6 kárta. Kulttorhistorjjá vuhtiváldámušain atná fágalávdegoddi ahte lea vuoigadis hukset geađeáiddi amas bohccuid ribahit Gjerdalenii.
 - Fágalávdegoddi evttoha Sirgesii addit rasttidanvuoigatvuođa bievlanjagis Reinnoksvatnet nuortamusas gitta Amasjaurre nuortamussii Ruonasvágái. Hábmir oážžu rasttidanvuoigatvuođa dálvet.

Geahča 3.6 kárta.

3.4 Storskog/Sjunkfjell – Duorbun

3.4.1 *Storskog/Sjunkfjell boazoorohat*

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Storskog ja Sjunkfjell orohagat biddjojedoroktan orohahkan jagis 1999, ja seammás rievdatedje ráji moatte saji Balvatn ja Hábmer orohagaid (ovdalaš Mørkvatn) guvlui. Earret riikaráji doibmet orohaga olgguldasa ráji bures. Geahča 3.7 kárta.

Storskog/Sjunkfjell orohagas ii leat konvenšuvdnaguovlu Ruotas, ja ránnjáčearus maid ii leat guođohanriekti Norggas, iešalddis konvenšuvdnateavstta mielde. Jagi 1972 konvenšuvnna vuodul lea hüksjeuvvon ráđjeáidi oarjjabeale riikaráji. Konvenšuvnna § 42 mielde lei Duorbun čearus guođohanriekti nuortabeale áiddi. Áidi njeidojuvvui go konvenšuvdna rievdaduvvui jagis 1984. Ággan lei ahte áidi dagahii eambo váttisvuodaid go ávkkki.

Vaikko vel riikaráđji formálaččat šattaige odđa guođohanráđjin mañnil go áidi njeidojuvvui, lea almmatge Duorbun beassan guođohit Storskog/Sjunkfjell orohagas eahpeformála šiehtadusa mielde gaskal orohaga ja čearu. Guovllus eai leat lunddolaš oazit. Oarjelit guohtuneatnamiin (vejolaš árradálveguohtumiin) eai leat oazit ja dalle besset Duorbuna bohccot mannat oarjjásguvlui.

Storskog/Sjunkfjell lea juohkásan mángga oassái lunddolaš rájiiguin mat sirrejit duovdagiid ja váddu-dahttet johtima. Dán oktavuodas lea áige guovdileamos dat “ráđji” mii manná Andkilvatnet rájes Flatkjølena ja Rago bokte riikaráđjai. Dát dagaha ahte lunddolaš geinnodat mii manná davit guohtunduovdagiidda, manná Duorbuna guovlluid čađa, oarjjabeale Virihaure ja Vastenjaure, ja muhtin muddui maiddái Sirgá čearuid čađa.

Luonddudilálašvuodát

Orohaga nuortabeale oasis leat eanas báitaráktu, muhto várreguovlluin Rago davábealde lea granihttaguovlu mii manná Hábmira orohahkii. Fuoskku čoahkkebáikki nuortadavábeale lea smávit granihttaguovlu. Maiddái orohaga oarjjabealde manná suvrra báktešládja viidát.

Orohaga siskkit guovlluin (nuortabealde Fuoskku-Strávve čaza) lea juohke sajis ollu muohta, ja odđajagimánus lea vuollet –6°C. Dan seammás lea orohat dakkár guovllus gos arvá ollu dálvet. Go orohagas borgá ja arvá ollu, ja dasa lassin leat galbma dálkkit, dagaha mihá stuorát balu go oarjelis ahte orohaga nuorttimus osiin billista dehe lásse guohtumiid. Gassa muohttaga geažil leat maiddái riddoguovllut eahpesihkkarat guohtuma dáfus, ábaida Helgelánda. Dálkkádagat heajudit orohaga dálveguohtumiid.

Earret ráđjeguovlluid, suddá muohta árrat. Guovllus gaskal Heggmovatn ja Mistfjorden ádjána muohta guhkit suddat go oarjelit guovlluin, muhto maiddái dáin guovlluin bievlogoahtá geassemánu 1.beaivvis.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är mycket stor inom sommarlanden men tämligen låg i mellanområdet. Av sommarlanden utgör 654,0 km² stenimpediment, motsvarande 23,5 % av områdets nettoareal. 31,7 % av sommarlandens nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en hög andel. Inom mellanområdet ligger 9,3 % av nettoarealen över 1 000-meters nivån, vilket är en förhållandevis hög andel. Sirkas är väl tillgodosedd vad gäller höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se karta 3.15–3.19. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.18 och 3.19.

Sammanfattning

Sirkas gräns mot Norge är nästan 60 km lång och saknar helt naturhinder mot renströvning. Det är inte realistiskt att åtgärda denna brist med stängsel med tanke på områdets terräng- och snöförhållanden. Här bör naturliga gränser för betesmarkerna eftersträvas. Förutsättningar att finna sådana gränser i området får bedömas som goda.

Vidare kan konstateras att Sirkas har genomgående goda betesmarker.

3.3.3 Sakutskottets förslag

Sirkas – Håbmer

- Sakutskottet föreslår att samdrift etableras mellan Sirkas och Håbmer i området mellan Hellemofjorden och Håbmer/Frostisens distriktsgräns. Om samdrift mellan parterna inte etableras föreslår sakutskottet att området blir ett konventionsområde för Sirkas sameby.
- Området i de södra delarna av distriktet blir ett konventionsområde för Sirkas sameby enligt karta 3.6. Av hänsyn till kulturhistoria anser sakutskottet att det är befogat att bygga ett stengärde för att förhindra renar att stöva inn i Gjerdalen.
- Sakutskottet föreslår att Sirkas har överträdelsesrett från Reinoksvatnets östligaste punkt till Amasjaures östligaste punkt till Ruonasvage under barmarksperioden. Håbmer har överträdelsesrett under vinterperioden.

Det hänvisas till karta 3.6.

3.4 Området Storskog/Sjunkfjell – Tuorpon

3.4.1 Storskog/Sjunkfjells renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

1999 slogs Storskog och Sjunkfjell ihop till ett distrikt, samtidigt som man gjorde två mindre förändringar av gränserna mot distriktet Balvatn och Håbmer (tidigare Mørkvatn). Med undantag av riksgränsen har distriktet goda yttre gränser. Det hänvisas till karta 3.7.

Storskog/Sjunkfjell har inte konventionsområden i Sverige, och grannbyn har inte heller betesrett i Norge enligt själva konventionstexten. Med stöd från konvention från 1972 har man byggt ett gränsstängsel väster om riksgränsen. Enligt konventionens § 42, hade Tuorpon då betesrett öster om stängslet. Efter ändringar i konventionen 1984 revs stängslet med motiveringen att det skapade fler problem än det löste.

Även om riksgränsen, formellt sett, blev ny betesgräns när stängslet hade rivits, har Tuorpon kunnat beta inne i Storskog/Sjunkfjell efter ett ömsesidigt, informellt avtal mellan distriktet och samebyn. Det finns inga naturliga gränser i området. Betesområdena längre väster ut (alternativa tidiga vinterbeten) ligger därför öppna om ren från Tuorpon strövar väster ut.

Storskog/Sjunkfjell är markant uppdelat av naturliga avgränsningar som avskiljer olika betesområden och komplicerar flyttningarna. I detta sammanhang är "gränsen" från Andkilsvatnet via Flatkjølen och Rago till riksgränsen av störst intresse. Den gör att den naturliga åtkomligheten till betesområden längre norr ut, går igenom områdena väster om Virihaure och Vastenjaure i Tuorpon och delvis Sirkas samebyar.

Naturförhållanden

Den östliga delen av distriktet domineras av glimmerskiffer, men i fjällområdena norr om Rago finns det ett granitområde som sträcker sig vidare in i Håbmers distrikt. Nordost om Fauskes centrum finns det ett mindre granitområde. I västra delen av distriktet finns det också ett stort område med sura bergarter.

De inre delarna av distriktet (öster om edet Fauske – Straumen) har genomgående mycket snö, och en januaritemperatur som ligger under – 6°C. Samtidigt ligger hela distriktet i en zon med mycket regn vintertid. Kombinationen mycket snö, stora mängder nederbörd i form av regn och låga temperaturer medför risk att nedfrusna vinterbeten är större i de östliga delarna av distriktet än längre väster ut. På grund av stora snömängder är också kuststråken utsatta, i synnerhet kusten vid Helgeland. Klimatet medför därför att distriktet har ogynnsamma förhållanden för vinterbete.

Med undantag av gränsområdena blir distriktet snöfritt tidigt. I områdena mellan Heggmoatnet och Mistfjorden ligger snötäcket något längre än i de övriga västliga områdena, men efter 1 juni är också dessa områden snöfria.

Soahkevuovdi šaddá gitta 450–500 m.bm. Vuovdeguovllut goabbat bealde Skjerstadfjordena leat Nordlánda maritiimmalaš soahke- ja beahcevuovdeguovllu lulit oasis, ja doppe šaddá veahá jeagil.

Guohtun

Selskapet for Norges Vel lea suokkardan guohtumiid. Mii oaidnit **3.16. tabeallas** linjátakserema oktiigeasu, mas orohat juhkkovuvvui siskkit ja olggut guovlun (Storskog ja Sjunkfjell).

3.16. tabealla. Iešguđetlágan šaddošlájaid juohkás-earpmi (%) Storskog/Sjunkfjell.

	Rásse- guohtun	Jeagelšatto- laš čáhppes- muorje eanan	Eará danas ja risse- eeanan	Ii-ani- hahtti
Storskog	44	13	27	16
Sjunkfjell	45	9	33	13

Eanas jeagelguohtun gávdno alla várreanamiin. Ere-noamážit Rago granihhtaguovllus. Vuovderámat leat dávjá ceggosat, ja lea ollu "... *fierran eanan mas šaddá rássi ja urta bures.*" Jeagelguohtun mii gávdno luohkáin, lea sihkkaris guohtun seakka muohhtaga dihte go dákkár báikkiin ii jieno. Andkilvatnet, Straumvatnet ja Røyrvatnet guvlui leat dákkár eatnamat.

Finneidfjellet rehkenasto leat molssaevttolaš dálvejagi guohtumin. Várri vuolga Fuoskojekkiin bajás gitta 500 m bm. Vuvddiin leat lunddolaččat soahke-muorat. Smávva beazit šaddet jeageguovlluin vuovderavddas ovdalga alla várreanan álgá, ja beazit sud-djejit jieknuma ja biekkaid vuostá rámšo duoddaris. Guohtunsuokkardeami dieđuid mielde leat duoddaris deaškedanasguolbanat sullii beali, ja bealli fas guovlun main ii leat šaddu, dehe lea eará šaddu.

Eará vejolaš dálveguohtumat leat Budeajjonjarga, Kjerringøy ja vuollegit eatnamat Valnesfjord-jekkiid guvlui. Budeajjonjarggas adnojit eanas siskkit guovllut Heggemovatn:s Mistfjorden guvlui, muhto sihke oarjjabealde ja lulábealde dán guovddáš guovllu lea maid guođohanvejolašvuohta. Kjerringøy adno leat sihkkareamos guohtunguovlu, mii aniha jus eará sajiin hedjona guohtun.

Dettolaš bealli guohtumiid árvoštallamis lea geassejagi guohtumiid kvalitehta. Go Sjunkfjell adno dálvejagis, lea lunddolaš atnit geassejagi guohtunguovluid dán orohagas. Jus dálvet lea unnán muohta, árrat boahhtá gidđa ja liegga geassi, šaddá liiggás oanehis guohtunáigodat, iige biste doarvá guhká varas guohtun bohccuide. Dalle livččii buoret guođohit geassejagis Storskog orohagas, mas leat alit várit. Heittotvuohta lea fas go eai leat oazit Duorbun čearu guvlui, ja dat váttisvuođat mat sáhttet čuožžilit go johtá Sjunkfjellas Storskogii.

Misiid njuovvandeattut čájehit geahppasit bohccuid go guovllus muđuid. Dát sáhtta juogaládje čilget geassejagi guohtumiid dili báhkka gesiid, muhto sáhtta maiddá vuolgit das makkár bohccuid vällje njuovvat.

Oktiigeassu

Fágalávdegoddi váldá vuhtii ahte dálveguohtumat ráddjejit man viiddis boazodoalu sáhtta jođihit Storskog/Sjunkfjell orohagas. Dát guoská ollislaš kapasitehtii ja man oadjebas sáhtta leat guohtumiid jieknuma vuostá. Rievddalmas luonddudilálašvuođat dagahit ahte muhtin sajiin hedjonit dálveguohtumat jieknuma geažil bahábut go earasajiin. Almmatge lea mávsolaš sihkkarastit dáid guovlluid vai adnojit dalle go guohtun lea buorre. Nu lassána obbalaš kapasitehta go buoremus molssaevttuid beassá seastit.

Siso ja Rago leat guokte molssaevttolaš guohtunguovllu dálvet Ruota ráji guvlui. Dan seammás go Siso lea molssaevttolaš dálveguohtun Storskog/Sjunkfjell orohahkii, lea dát guovlu maiddá alla várreanan, Duorbun čearu bálganbáiki. Geavvadis lea veadjetmeahtun easttadit moattegeardánit guođoheami dan guovllus, duššefal ealu guođohemiin. Vásihusaid bokte diehtit ahte ii nagat dán čuođvit oinnolaš ozii-guin. Danne fágalávdegoddi oaivvilda ahte áidi ii leat áige-guovdilis čuođvudus.

Ragoguovllus lea gáhttejuvvon buorebut go Sisos, nu ahte eai beasa bohccot guohtut geasset dáppe. Nuppi bealis lea topografii dihte váttis johtit dohko almmá jođikeahhtá oarjjabealde Virihaure ja Vastenjaure ruotabeale riikaráji. Dát guovlu lea aibbas vissasit buorre dálveguohtunoassin Ragoi. Dát gullá lunddolaččat oktii norggabeale duovdagiiguin. Go viiddida nuorttas, eai váikkut dálkkádagat Ragoi nu sakka.

3.4.2 Duorbun čearru

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Čearus leat 49 boazodoalli, geat leat boazobarggus. Dálá lálkaásahusa mielde lea alimus lobálaš boazolohku 9 000 bohcco. Čearu rájit ja áigodatguohtumat čájehuvvot **3.15 kárttas**. Duorbun atná muhtin osiid ruonasguohtumis oktasaččat Luokta-Mávas čearuin. Oktasašgeavaheapmi lea dannego váilot lunddolaš oazit dehe áiddit gaskal Parka ja riikaráji. Earret dán eai leat čearus oktasašguohtuneatnamat, muhto dálveguohtumiid bajit oasis oarjjabealde "gilvinráji" leat mearriduvvon galgat leat oktasaččat Užžá čearuin. Duorbuna dálveguohtumiid nuorttamus oasis lea smávit guovlu mii lea oktasaš Sirgá čearuin. Dakko ii leat mearriduvvon rádji ja guovllu geavaheapmi dahkko árbevieru mielde. Davil ráddjejit Vastenjávre, Virihávre ja Sakkat jogat lunddolaččat muhtin osiid geasse- ja čakčaguohtumiin. Earret riikaráji gaskka ja Vastenjávrrin, leat áiddit cegejuvvon go váilot lunddolaš oazit. Sakkat ja "gilvinráji" gaskka váilu lunddolaš rádji. Vuolábealde "gilvinráji" ii leat rádji mearriduvvon ja guohtumiid atnu mearriduvvo vieruiduvvan anu mielde. Oarjjabealde ii leat riikarádji lunddolaš rádji. Lulábealde váilot čearus rájit čađatgaskka riikaráji rájes gitta "gilvinrádjai". Čakčaguohtunbáikkiin leat áiddit cegegen rádjinn miehtá Parka rájes gitta "odlingsgrensai". Tjavelkjaure ja "gilvinráji" gaskka

Björkskogen går upp till 450–500 m.ö.h. Skogsområden på bägge sidor av Skjerstadvjoren utgör den sydliga delen av Nordlands maritima björk- och furuskogsregion med en del lavbeten.

Betestillgångar

Området är betesgranskat av Selskapet for Norges Vel. I tabell 3.16 visas en sammanfattning av linjetaxeringen, där distriktet är delat mellan inre och yttre områden (respektive Storskog och Sjunkfjäll).

Tabell 3.16. Fördelning (%) av olika vegetationstyper i Storskog/Sjunkfjäll.

	Gräs- bete	Kråkris med lav	Annan ljung och rismark	Impedi- ment
Storskog	44	13	27	16
Sjunkfjäll	45	9	33	13

Den största delen av lavbetet finns på kalvfjället, i synnerhet på granitområdena i Rago. Skogsslänterna är däremot ofta branta, och det finns mycket av "rismark som ger frodig växt av gräs och örter." Den delen av lavbeten som finns i slänterna, är emellertid säker, eftersom det är lite snö och mindre risk för nedisning i sådana områden. Slänterna mot Andkilvatnet, Straumvatnet och Røyrvatnet är exempel på sådana betesområden.

Finneidfjället anses vara ett alternativ för vinterbete. Området stiger från Fauskemyrarna upp mot 500 m.ö.h. De naturliga skogsområdena är björk. Myrområdena i skogsbandet mot högfjället har en del småvuxen tall som kan ge skydd mot nedisning och lä när det är för stark vind på det kuperade kalvfjället. Enligt betesgranskningen är hälften av vegetationen på kalvfjället krypljunghed, resten fördelar sig lika mellan improduktiva områden och annan vegetation.

Andra alternativa vinterbeten är Bodøhalvön, Kjeriringøy och låglandspartierna förutom mot Valnesfjordmyrarna. När det gäller Bodøhalvön är det i synnerhet de inre områdena från Heggmovatn mot Mistfjorden som används, men områden väster och söder om detta centrala område är alternativ. Kjerringøy anses vara det säkraste området och kan användas om allt annat slår fel.

Den springande punkten vid värdering av betes användning är sommarbetenas kvalitet. Så länge Sjunkfjäll används som vinterbete, är det naturligt att använda sommarbetesområden i detta distrikt. Om man får en kombination av lite snö vintertid, tidig vår och varm sommar, blir säsongen för kort och renen får inte fårskt bete tillräckligt länge. Det skulle då vara en fördel med sommarbete i Storskogs distrikt som har högre fjäll. Nackdelen med detta är den öppna gränsen mot Tuorpon sameby, och det problem som man skulle ha med att eventuellt flytta från Sjunkfjäll till Storskog.

Slaktvikterna för kalv ger intryck av att vikterna ligger något lägre än i området för övrigt. Detta kan säga något om sommarbetena under varma somrar, men det kan också vara resultatet av urval vid slaktningen.

Sammanfattning

Sakutskottet konstaterar att vinterbetena begränsar omfattningen av renskötseln i Storskog/Sjunkfjäll. Detta gäller både total kapacitet och säkerhet mot nedisning. Varierande naturförhållanden gör att enstaka vinterbeten oftare är utsatta för nedisning än andra. Det är viktigt att säkra dessa områden så att de kan användas de år som betet är tillgängligt. Detta ökar den samlade kapaciteten eftersom de bästa alternativen får vila.

Siso och Rago är två alternativa områden för vinterbete i gränsområdena mot Sverige. Samtidigt som Siso är ett alternativt vinterbete för Storskog/Sjunkfjäll, är detta område också en naturlig del av högfjällsbetet – ett område med goda vindförhållanden för Tuorpon. I praktiken är det inte möjligt att hindra dubbelbete vid enbart vallning. Erfarenheten har också visat att det inte är möjligt att lösa detta problem med fysiska hinder. Sakutskottet bortser därför från att ett stängsel kan vara en aktuell lösning.

Rago-området har ett bättre skydd mot sommarbete än Siso. Å andra sidan gör topografin att området är svårtillgängligt såvida man inte flyttar väster om Virihaure och Vastenjaure på den svenska sidan av riksgränsen. Detta område är dessutom värdefullt som en del av ett vinterbete i Rago. Det hänger ihop naturligt med områden på den norska sidan. Med en utvidgning åt öster, är Rago inte så känsligt för klimatpåverkan på beten.

3.4.2 Tuorpons sameby

Areal och driftsförhållanden

46 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 9 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årtidsland framgår av karta 3.15. Tuorpon har renskötsel med Luokta-Mavas sameby inom del av grönbetesområdet. Anledningen till detta sambruk av markerna är avsaknad av naturlig gräns eller stängsel mellan Parka och riksgränsen. I övrigt har samebyn inget sambruk av markerna men man har överlappande gränsbestämt område med Udtja i övre delen av vinterbetesområdet väster om odlingsgränsen. I östra delen av vinterlanden har Tuorpon ett mindre överlappande område med Sirkas sameby, där fastställd gräns saknas och bruket av markerna grundar sig på långvarig tradition. I norr är delar av sommar- och höstlanden naturligt av gränsade av bland annat sjöarna Vastenjávrrre, Virihávrrre samt Sakkat. Där naturhinder saknas har bristerna åtgärdats med stängsel förutom mellan riksgränsen och Vastenjávrrre. Mellan Sakkat och odlingsgränsen saknas i stort sett naturlig gräns. Nedan odlingsgränsen saknas fastställd gräns och bruket av markerna grundar sig på gammal sedvänja. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns. I söder saknar samebyn naturlig gräns efter hela sträckningen från riksgränsen ner till odlingsgränsen. I höstbetesmarkerna är bristen åtgärdad med stängsel längs hela sträckan från Parka till odlingsgränsen.

dagaha áidi ahte duohtavuodas ii báljo sáhte obage atnit muhtin dálvejagi eatnamiid. Muđui ii leat dálveguohtumiin lunddolaš oahci. Dálvet lea vejolaš doalahit ealu dihto guohtunbáikkiide. Dálveguohtumis eai leat rájít mearriduvvon čearrodásis, muhto baicca olggut ráđji, oktasaš ráđji Johkamohki gieldda ja čearuid gaskka, earret Sierre.

Čearru guođoha guovtti sajés bievlla áiggi, nama lassii Virihauresiida ja Nuortvallesiida. Lea dárbbášlaš doalahit guokte siidda, vai boazobarggu sáhhtá lágídit vuohkkasit.

Cuonománu loahpas johtá Virihauresiida gidđaguohtumiidda oarjjabealehaga váriide lulábealde Virihaurejávri. Seamná áigodagas johtet Nuortvallesiida gidđaguohtuneatnamiidda, nuorttabeale eanaosiide mat leat lulábealde Karatj ja Peuraute, ja oarjjabealde lea ráđjin Parka-Huhtán áidi. Báris guottetbáikkít leat okta oassi Virihaure birrašin Rávvejaurái, muhtin muddui lulábealde Peuraure Parka guvlu. Dát guovllut bivlet árrat. Geasset lea eallu eatnamiin, mat leat oarjjabeale Huhtán-Parka áiddi. Stuora oassi Arvasjoavkku geasseguohtumiin oarjjabealde Parka adnojit maiddá. Miessemearkun álggahuvvo mañnil mihcamáraid ja loahpahuvo Parkasis birrašiid 10.beaivvi borgemánus. Dalle rátkášit Nuortvallesiida ja Arvasiida ja luitet ealu nuorttas čakčaeatnamiidda. Virihaurejoavkku čakčaguohtumat leat várreguovllu oarjjabeale eatnamat. Álggugeahčen čakčamánu čohkkejit ealuid Parkaáidi nuorttabeallái ja bidjet Puollemáive gárdái vuovdit nuorra varrášiid. Skábmamánu rátkkášit searvealu dálvesiidan Puollemáives. Nuortvallesiida rátká golmma dálvesiidii ja guođohit dálvet oarjjabealde Tárrijaur-Kábdalis ja dálveguohtumiid nuortadavvi oassi “lappmarksgränsen” bokte. Varihauresiida johtá čakčaeatnamiin dálveeatnamiidda nuortabeale Tárrijaur-Kábdalis geinnodaga go dálvesiivu šaddá skábmamánu loahpas. Joavkkus lea searveallu dálvet. Čearru guođoha maiddá siseatnamis dálvet.

Guohtun

Duorbun čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) (3.17. ja 3.18. tabealla).

3.17. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	10,8	0,5
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	53,9	2,6
Jeagelvallji soahkevuovdi	0,8	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	130,7	6,2
Čáhccás šattohis jeaggi	8,3	0,4
Čáhccás šattolaš jeaggi	13,4	0,6
Goike bovdnajeaggi	0,4	0
Goike šattolaš jeaggi	22,5	1,1
Danjas-/goike guolban	477,8	22,8
Varas guolban	118,3	5,6
Njuoskasit rásseeanan	186,7	8,9
Goikásit rásseeanan	503,9	24,0
Siedgarohtu	32,5	1,6
Jassa/Jiekņa	105,0	5,0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	419,5	20,0
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	14,3	0,7
Submi nettoareála	2 098,8	

3.18. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	103,0	6,5
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	596,3	37,7
Jeagelvallji soahkevuovdi	30,9	2,0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	301,8	19,1
Čáhccás šattohis jeaggi	92,6	5,9
Čáhccás šattolaš jeaggi	23,2	1,5
Goike bovdnajeaggi	99,2	6,3
Goike šattolaš jeaggi	38,4	2,4
Danjas-/goike guolban	126,0	8,0
Varas guolban	77,7	4,9
Njuoskasit rásseeanan	2,3	0,1
Goikásit rásseeanan	32,8	2,1
Siedgarohtu	31,0	2,0
Jassa/Jiekņa	0	0
Muorračuohpahat	–	–
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	24,7	1,6
Eará eanan (kulttoreanan)	0,3	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1580,4	

Mellan Tjavelkjaure och odlingsgränsen medför stängslet att vissa vinterland praktiskt knappast går att nyttja. I övrigt är vintermarkerna inte naturligt avgränsade. Vintertid finns förutsättningar att styra betesgången så att renarna kan hållas på önskade områden. På vinterlanden är gränserna på samebynivå inte fastställda däremot en yttre gemensam gräns för samebyarna i Jokkmokks kommun med undantag av Sierrri.

Samebyn är uppdelad i två storgrupper under barmarksperioden, nämligen Virihauregruppen och Nuortvalle-gruppen. Denna uppdelning är nödvändig för att åstadkomma lämplig organisering av renskötselarbetet.

I slutet av april flyttar Virihauregruppen till vårlanden i västra fjällområdet söder om sjön Virihávrrre. Vid samma tid flyttar Nuortvallegruppen till vårlanden i östra fjällområdet söder om Karatj och Peuraure avgränsat i väster av stängslet Parka – Kvikkjokk. Centrala kalvningslanden är dels Virihávrrres omgivning ner mot Rávvejaure, dels söder om Peuraure mot Parka. Utmärkande för dessa områden är tidig barfläcksförekomst. Sommartid är renarna i området väster om stängslet Kvikkjokk – Parka varvid även större delen av Arvasgruppens sommarland väster om Parka nyttjas. Kalvmärkningar startar efter midsommar och avslutas i Parka den 10 augusti, då Nuortvallegruppen och Arvasgruppen samtidigt har skiljning innan renarna släpps österut på höstlanden. Virihaurgruppens höstland är i västra delen av fjällområdet. Under första hälften av september samlas renarna från höstlanden öster om Parka-stängslet till anläggningen vid Puollemåive för sarvslakt. Samling till storskiljning och uppdelning i vintergrupper sker under november till anläggningen i Puollemåive. Nuortvallegruppen delar upp sig i tre vinterhjordar varefter vinterlanden väster om vägen Tárrajaur – Kåbdalis nyttjas samt nordöstra delen av vinterlanden vid lappmarksgränsen. Virihaurgruppen flyttar från höstlanden när vinterföre inträder i slutet av november till vinterbetesmarker öster om vägen Tárrajaur – Kåbdalis. Gruppen håller renarna i en gemensam vinterhjord. Samebyn nyttjar endast inlandsbete vintertid.

Betestillgångar

Fördelningen av Tuorpons betesresurser framgår av **tabell 3.17 och 3.18** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.17. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	10,8	0,5
Mossrik/örtrik barrskog	53,9	2,6
Lavrik björkskog	0,8	0
Mossrik/örtrik björkskog	130,7	6,2
Blöt mager myr	8,3	0,4
Blöt frodig myr	13,4	0,6
Torr mager myr	0,4	0
Torr frodig myr	22,5	1,1
Skarp/torr hed	477,8	22,8
Frisk hed	118,3	5,6
Örtäng	186,7	8,9
Gräs	503,9	24,0
Buskmark	32,5	1,6
Snö/Is	105,0	5,0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	419,5	20,0
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	14,3	0,7
Summa nettoareal	2 098,8	

Tabell 3.18. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	103,0	6,5
Mossrik/örtrik barrskog	596,3	37,7
Lavrik björkskog	30,9	2,0
Mossrik/örtrik björkskog	301,8	19,1
Blöt mager myr	92,6	5,9
Blöt frodig myr	23,2	1,5
Torr mager myr	99,2	6,3
Torr frodig myr	38,4	2,4
Skarp/torr hed	126,0	8,0
Frisk hed	77,7	4,9
Örtäng	2,3	0,1
Gräs	32,8	2,1
Buskmark	31,0	2,0
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	–	–
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	24,7	1,6
Övrig öppen mark	0,3	0
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 580,4	

Čearus lea 1 062,0 km² ruonasguohtunšaddu geassejagi eatnamiin ja 1 103,5 km² gaskajohtolagas. Gaskajohtolat lea dat guovlu masa bisánit gidđat ja čakčat ovdalگو johtet geasse- ja dálveeatnamiidda. Gaskajohtolaga atnet čakčaguohtumin, ja muhtin áigodaga gidđat. Duorbun atná maiddáí marginála guovllu oarjjabealde Vatsenjávrrí, mii gullá Sirgá čerrui. Guovllu ruonasguohtumat lea duššefal 15,0 km². Geasseeatnamiid guohtumat leat eanas rásseeanan (503,9 km²), rásseeatnamat (186,7 km²), seamul/urtavallji soahkevuovdi (130,7 km²) ja varas guolbanat (118,3 km²). Dát šaddošlájat gokčēt 45 % geasseguohtumiin. Geasseguohtumat leat erenoamáš buorit. Leat ollu goikásit ja njuoskasit rásseareálat. Dasa lassín lea jeageleanan 23 % geasseguohtumiid nettoareálas. Jeageleatnama sáhttá atnit gidđat, čakčat ja árradálvvi.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat leat arvat heaju-but dannego lea ollu seamul/urtavallji goahcevuovdi, ja measta oalát váilot šattolaš jeakkit ja rásseeatnamat. Gaskajohtolaga jeagelguohtumat leat buorit, namalassii 259,9 km². Dán guodohit gidđat ja čakčat, ja veahá maiddáí árradálvvi.

Duorbunis leat 538,4 km² jeageleanan dálvejagis. Leat valjit jeagelguohtumat, vaikko 77,6 km² lea oktasaš eanan Užžá čearuin, iige Duorbun rievttimielde sáhte daid geavahit. Čearru beassá miehtá golggotmánu-cuoŋománu guodohit dálvet jeageleatnamiin, almmá loavtkeahhtá jeahkála guhkit áigái. Ii leat registevuvvon man ollu leat vuovdeareálat, gos leat muorračuohpahagat.

Geasseguohtumiin lea viehka ollu ii-anahahti geađgeeanan, muhto aibbas unnán gaskajohtolagas. Geasseguohtumiin lea ii-anahahti geađgeoassi 419 km², ja das lea 70,7 km² konvenšuvdnaguovllu siskobealde. Proseantaloguid mielde leat dasto 20,0 % ruotabealde ja 42,8 % norggabealde. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 40,2 % badjel 1 000 m bm., ja dat lea ollu. Gaskajohtolagas eai leat alla eatnamat. Duorbunis leat hui hirbmada ollu alla báikkít mat leat buorit geasseliehmu áiggiid. Geahča 3.15–3.19 kárttas. Šaddošlájaid viidáneapmi čájehuvvo 3.18 ja 3.19 kárttas.

Oktiigeassu

Duorbunis leat buorit guohtumat. Muhto riikarádji ii leat lunddolaš guohtunrádji. Dán guovllus ii leat áidutge ávki, dannego sihke eatnanhápmi ja muohtadilálašvuohta leat dainnaláigiin ahte eai cakka bohccuid mannamis meaddel. Guovllu geografijja vuodul lea buorre vejolašvuohta gávdnat lunddolaš oziid.

3.4.3 Fágálávdegotti evttohus

Storskog/Sjunkfjell – Duorbun

1. Fágálávdegoddi evttoha Duorbunii addit guođohanrievtti rádje guora guodohit Løytadalen ja Sisovannet guvlui bievlajagis. Storskog/Sjunkfjell oazžut rievtti guodohit rádje guora Vastehaure ja Virihaure guvlui dálvet.

3.5 Balvatn – Duorbun – Luokta-Mávas – Semisjaur-Njarg

3.5.1 Bálvatn boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Balvatn rádji manná lulil ja oarjjil Saltfjell orohahkii ja davil fas Storskog/Sjunkfjell orohahkii. Nuorttabealde lea Semisjaur-Njarg, Luokta-Mávas ja Duorbun čearut. Dalle go Nordlánddas rievdaduvvui orohatrádji jagis 1999, guoskkahuvvui Balvatn duššefal dan bokte go Storskog/Sjunkfjell rádji muddejuvvui lulábeale Blámansisen. Earret nuorttabeale ráji (Ruota guvlui) leat orohagas hui buorit rájit. Geahča 3.8 kárttas.

Čázádat mii manná Øvrevatnet rájes Sulissjelmmái ja viidásit Loamejávraí, juohká orohaga nu ahte davimus duovdagat gártet sierra guohtunguovlun. Minddar lea orohat oktasaš duovddan almmá lunddolaš oziid haga.

Orohaga viidodat lea 1.778 km², ja das leat guokte konvenšuvdnaguovllu mat oktiibuot leat 227 km². Davit vuolgá Loamejávrris ja manná davás Leirvatnet rádjái. Blámansisen³⁵ ráddje guovllu oarjjabealde. Lulimus guovlu vuolgá Dárrojávrris riikaráji mielde ja manná lulás Saltfjell³⁶ ráji duohká. Mañemus guovlu lea juhkkon Luokta-Mávas ja Semisjaur-Njarg gaska. Mañemus namuhuvvon čearru guodoha dan oasi konvenšuvdnaguovllus mii lea lulábealde Balvatnet jávrrí. Dákko doaibmá gaskaáidi bures. Guođohanáigodat lea 1.7.–31. 8 goappaš guovlluin.

Lea gaskaneas váttisvuohtan ahte bohccot rasttidit riikaráji omd. Duorbunis. Čearru lea evttohan, vealtan dihte dán váttisvuođas, cegget ođđasit dan áiddi mii ovdalaš áiggi lei gaskal Pieskehaure ja Loamejávrrí.

35. Konvenšuvna § 1B 2.

36. Konvenšuvna § 1B 3 a.

Samebyn disponerar över 1 062,0 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 1 103,5 km² i mellanområdet. Mellanområdet är markerna mellan sommarlanden och vinterlanden. Markerna i mellanområdet nyttjas i sin helhet som höstland samt delvis som vårländ. Tuorpon brukar även ett marginellt område väster om Vastenjävrre som tillhör Sirkas sameby. Områdets grönbete är endast 15,0 km². Grönbetet i sommarlanden består till övervägande del av gräsmark (503,9 km²), örtängar (186,7 km²), mossrik/örtrik björkskog (130,7 km²) och frisk hed (118,3 km²). Dessa vegetationstyper täcker 45 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av synnerligen god kvalitet. Arealen gräsmark och örtängar är mycket hög. Vidare finns lavvegetation på 23 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs kan nyttjas under våren, hösten och förvintern.

Mellanområdets grönbetesresurs är av betydligt sämre kvalitet på grund av den höga andelen mossrik/örtrik barrskog samt i det närmaste avsaknad av frodiga myrar och gräsmarker. Mellanområdets lavbetestillgångar är goda nämligen hela 259,9 km² lavbetesmarker. Detta bete nyttjas under våren och hösten samt något under förvintern.

Tuorpon disponerar över 538,4 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavmarker är synnerligen god, även om 77,6 km² är gemensamma med Udtja same by och i praktiken inte kan nyttjas av Tuorpon. Samebyn kan nyttja vintermarkerna under hela perioden oktober–april utan att lavbetesresurserna långsiktigt minskar. Andelen skog i förnygringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är mycket stor inom sommarlanden men obetydlig inom mellanområdet. Av sommarlanden utgör 419,5 km² stenimpediment varav 70,7 km² ligger inom konventionsområde. Uttryckt i procent är andelen 20,0 på svensk sida och 42,8 på norsk. 40,2 % av sommarlandens nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en mycket hög andel. Inom mellanområdet saknas sådana höjdlägen. Tuorpon är mer än väl tillgodosedd med höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se karta 3.15–3.19. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.18 och 3.19.

Sammanfattning

Tuorpon har mycket goda betesmarker. Däremot utgör riksgränsen ingen naturlig gräns för betesmarkerna. Stängsel är knappast lämplig åtgärd i området. Då både terräng- och snöförhållanden är sådana att stängslets funktion som hinder mot renströvning skulle i stort sett utebli. Områdets geografi ger goda förutsättningar att hitta naturliga gränser.

3.4.3 Sakutskottets förslag

Tuorpon – Storskog/Sjunkfjell

Sakutskottet föreslår att Tuorpon har rätt till gränsbete under barmarksperioden mot Löytadalen och Sisovatnet. Storskog/Sjunkfjell har rätt till gränsbete under vinterperioden mot Vastehaure och Virihaure.

3.5 Området Balvatn – Tuorpon – Luokta-Mavas – Semisjaur-Njarg

3.5.1 Balvatnets renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Balvatn gränsar i söder och väster mot Saltfjälls distrikt och i norr mot Storskog/Sjunkfjäll. Öster ut ligger samebyarna Semisjaur–Njarg, Luokta-Mavas och Tuorpon. Ändringarna av distriktsgränserna i Nordland 1999 berörde Balvatn endast genom att gränsen mot Storskog/Sjunkfjäll justerades söder om Blåmannsisen. Med undantag av östgränsen (mot Sverige) har distriktet mycket goda gränser. Det hänvisas till karta 3.8.

Vattendraget från Øvrevatnet till Sulitelma och vidare till Loamejávri delar distriktet så att den nordligaste delen blir ett självständigt betesområde. För övrigt är distriktet förhållandevis sammanhängande utan naturliga avgränsningar.

Distriktet omfattar 1 778 km², och har två konventionsområden på tillsammans 227 km². Det nordligaste är området från Loamejávri och norr ut till Leirvatnet. Området avgränsas i väster av Blåmannsisen³⁵. Det sydligaste området sträcker sig från Därrojávri längs riksgränsen och söder ut till gränsen mot Saltfjell³⁶. Det sista området är fördelat mellan Luokta-Mavas och Semisjaur–Njarg. Den sistnämnda samebyn använder den del av konventionsområdet som ligger söder om sjön Balvatnet. Här finns det ett gränstängsel som fungerar bra. Betestiden är 1/7–31/8 för båda områdena.

Det är ett gemensamt problem att renar strövar över riksgränsen från bl.a. Tuorpon. För att hindra detta har samebyn föreslagit att det stängsel som tidigare fanns mellan Pieskehaure och Loamejávri skall uppföras på nytt. Varken Luokta-Mavas eller Balvatn hade några invändningar mot detta, men både de och

35. Konventionens § 1B 2.

36. Konventionens § 1B 3 a.

Dán eai vuosttaldan Luokta-Mávas, iige Balvatn, muhto sihke sii ja goappaš riikkaid eiseválddit, eaktudedje dalle ahte Duorbun galgá goasttidit ja doalahit ortnegis áiddi. Loamejávri bokte sáhtáii cegget gaskaáiddi.

Orohagas lea, earret areálaid mat čájehuvvojit kártagovas, vuoigatvuohta guođohit dálvet 1.500 bohcco Álvsbyn:s Ruotas. Mearriduvvon guođohanáigi lea 1.10.–30.4. gaskkas, earret ovttá guovllu gos guođohanáigi lea gaskal 1.1.–30.04. (§ 8).

Buot eará orohagain Nordlánddas, main lea guođohanrieki Ruotas, lea biilageaidnu njuolga Ruttii, muhto Balvatn:s ii leat. Jus orohat hálida earaládjje johtit ealuin go árbevirolaš vugiin, ovdamearkka dihte biillain fievrridit ealu, fertejit sii vuodjit guhkes mohkegeainnu Finneid ja Saltdal bokte. Nubbi vejolašvuohta lea johtit ealuin árbevirolaš vugiin Semisjaur-Njarg čada riikageidnui 95.

Luonddudilálašvuođat

Orohagas lea várreanan mas leat ceakko rámat Junkerdalen-Saltdal guvlui, vuotna ja čázádat Finneidas Langvatnet rádjái. Eallu ii sáhte guohtut dain ceakko rámain vuona guvlui. Várreeatnamis leat várrečielggit mat dahket ahte váris lea veahá variášuvdna, muhto 50 % areálain lea gaskal 600 ja 1.000 m bm. Dán lágan topografiija heittotvuohta lea ahte jus lássahuvvet guohtumat, de lássahuvvet eanas sajiin orohagas. Orohagain, gos leat iešguđetlágan eatnamat, gávdno goitge guohtun muhtin báikkiiin, jus ovttasajis vel lássahuvvetge guohtumat. Eai leat gáissát mat suddjejit bivvala ja arvvi vuostá mii boahdá ábis ja Skjerstadfjordenis, ja danne leage stuora ballu ahte guohtumat lássahuvvet. Dáppe maiddá eai leat mearragáttis eatnamat, gos bodnejieknja buorebut suddá ja saknjá go bivaldaste. Dálkkádagat váikkuhit guohtumiid miehtá orohaga ovttaládjje. Danne dárbbáša orohat sihkaris dálveguohtumiid eará duovdagiin.

Lyftingsmo lea meroštallan ahte báitaráktu gokčá 2/3 oasi guovllu báktevuođus. Orješdavábeale oassi, vuona guvlui ja čázádaga guvlui Sjonstá rádjái, sisttisdoallá kálkaeatnama. Seakka kálkasuonat leat maiddá Saltdalsfjorden, Saltdal ja Junkerdalen guvlui. Dálkko lea valjit luovoseanan. Lea maiddá granihttaguovlu Skuortačohka bokte. Leat velá mánggat morenečoahkit ja bázahusat, maid jiehkkit leat čuovuhan.

Guohtun

Selskapet for Norges Vel suokkardii orohaga guohtumiid jagis 1959. Areála lea 1.778 km², ja das meroštallui 700 km² leat šaddi eanamin. Eanas oasi orohagas leat mearat (7,5 %), jiehkkit (6,1 %) ja báljes bákti (20 % areálas badjel 1.000 m bm). Vuovdi lea duššefal orohaga olggut ravddain. Eanas lea soahkevuovdi, earret beahcevuddiid, mat leat vákkiin Junkerdalena ja Sálaha guvlui.

Guovllus lea dahkkon linjatakseren. Das gávnnavuvvui ahte leat buorit ja šattolaš geasseguohtumat orohaga siskkit osiin, dain guovlluin gos várreeatnamis leat rásseguolbanat, vuovdesinut ja jasat. Alla várreananosiin lea boazojeagil, muhto hui vuorjjes

šaddu ja “vealu jeagil”. Dát ii leat doarvái dálveguohtumin. Nu dahketge sihke vuorjjes šaddu, dálkkádagat ja topografiija váttisvuođaid.

Jagi 1964 boazoguohtunkommišuvdna meroštalai bievla- ja dálveguohtumiid kapasitehtain sáhttit leat goappáge sajis 5.600 ja 600 bohcco. Seammás sii dadjet leat eahpesihkarin doallat birrajagiboazodoalu dán orohagas.

Álvsbyn guohtumiid vuodul, leat eará dálveguohtumat árvoštallojuvvon ja geahččaluvvon. Orohat lea ee. ohcan beassat guođohit Sandhornøya Glommen orohagas Nordlánddas. Muhto eai leat molssaevttolaš dálveguohtunvejolašvuođat Norggas, daid eavttuid vuodul mat biddjojedeje dalle go rievdededeje orohatrájiid jagis 1999. Orohatjuohkima eaktu lea ahte Balvatn:a bievlaguohtumat galget adnot ovttas dálveguohtumiiguin Ruotas.

Dan sadjái go johtit Álvsbyn konvenšuvdnaguvlui, lea orohat gaskaboddosaččat šiehtadan Luokta-Mávas čearuin ahte orohat beassá guođohit dálvet rádjeguovlluid mat leat dakkko lahkosiin. Čearru fas guođoha Álvsbyn. Dálá dilis lea ortnet gaskaboddosaš, ja eahpesihkarvuođa geažil ii sáhte plánet guhkelii go jahká hávális. Boazoorohat hálida atnit rádjeguovlluid ruotabealde bievlaguohtumin. Sii dihtet ahte dat sáhtta dahkkot, jus dan seammás addet Álvsbyn eret.

Oktasaš čielggadeapmi dahkkui jagis 1985, ja dalle hálidii Luokta-Mávas ráji bidjat oarjelii. Dat guoská Hankenomrádet:i, man rájit leat Dorro – Kjelvatnet – Baselva – Ny-Sulitjema – Muorkijávri ja riikarádji. Balvatn orohat mieđai rievdadussii dalle ja maiddá dál.

Oktiigeassu

Orohagas leat guokte váttisvuođa sparrolaga. Dálveguohtumat váilot ja dárbbášit ovttasbarggu lagamus ránnjáiguin.

Vaikko vel “Mávas” ja “Barturte” guovlluin leatge dássedit dálkkádagat go Balvatn guovllus, de leat guovllut buoremuddui seammalárganat go ieš orohat. Fágálávdegotti oaidná ássi dan láhkái ahte guođohanrieki buorida duššefal muhtin muddui dili. Orohagas ii leat goitge eambbogo okta dálveguohtunvejolašvuohta. Go dát guohtumat leat rádjevárit, gos dálkkádagat eai leat buorit, de lea dát molssaeaktu ilá váralaš jus geahččá guohtumiid geavaheami guhkit áigái. Dat sáhttet čoavdit dárbbu oanehis áigái, muhto fágálávdegoddi ii ane dán leat bistevas čoavddusin dan ektui ahte Balvatn:s leat valljugas geasseguohtumat.

3.5.2 Luokta-Mávas čearru

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Čearus lea 28 boazodoallu geat leat boazobarggus. Alimus lobálaš boazolohku dálá láhkaásahusa mielde lea 10 000 bohcco. Čearu rájit ja áigodatguohtumat čájehuvvojit 3.15 kártagovas. Luokta-Mávas atná Duorbuna čearuin oktasáččat daid ruonasguohtumiid, mat leat davábealde Bihtán-čázádaga. Dat lea dannego váilot lunddolaš oazit davábealde. Čearus ii

de båda ländernas offentliga myndigheter utgår från att stängslet skall bekostas och underhållas av Tuorpon. Ett renskiljningsstängsel eller en komplettering av ett sådant stängsel vid Loamejävri kan vara ett alternativ.

Förutom de arealer som framgår av kartan, har distriktet rätt till vinterbete med 1 500 renar, i Älvsbyn i Sverige. Fastställd betestid är 1/10–30/4, med undantag av ett område där betestiden är begränsad till tiden mellan 1/1–30/4 (§ 8).

I motsats till de övriga distrikten i Nordland som har betesrätt i Sverige, har Balvatn inte direkt vägförbindelse till Sverige. Om distriktet som alternativ till traditionell flyttning önskar transportera renarna med bil, får de använda den stora omvägen över Finneid och Saltdal. En annan lösning är traditionell flyttning genom Semisjaur–Njarg till riksväg 95.

Naturförhållanden

Distriktet omfattar en högplatå med branta sluttningar mot Junkerdalen–Saltdal, fjorden och vattendraget från Finneid till Langvatnet. I praktiken kan man inte räkna med något bete i de branta stupen ner mot fjorden. Högfjällsplatån avbryts av flera fjällryggar, men 50 % av arealen ligger mellan 600 och 1 000 m.ö.h. Nackdelen med denna typ av topografi är att om betena blir nedfrusna, så blir de nedfrusna i större delen av distriktet. I distrikt med mer varierat landskap finns det vanligtvis alternativa beten, om betena blir nedfrusna i ett område. Ingen fjällkedja skyddar mot mildväder/regn från havet och Skjerstadfjorden, och risken för nedfrusna beten är därför stor. Samtidigt finns det inte någon kustzon där nedisade beten tinas upp av nästa mildväder. Klimatet påverkar alltså betena på samma sätt i hela distriktet. Distriktet är därför avhängigt av säkra vinterbeten utanför det egna distriktet.

Lyftingsmo har gjort bedömningen att glimmerskiffer bildar fjällgrunden i 2/3 av området. Den nordvästra delen mot fjorden och vattendraget upp mot Sjønstå, består av kalkfjäll. Det finns också smala kalkfält mot Saltdalsfjorden, Saltdal och Junkerdalen. Här finns rikligt med lösjord. Det finns också ett stort granitområde vid Skuor'tacokka.

Här finns också flera moränavlagringar och avlagringar i glaciärdämda sjöar.

Betestillgångar

Selskapet for Norges Vel gjorde en betesgranskning av distriktet 1959. Av en sammanlagd areal på 1 778 km² ansåg man att 700 km² var produktivt. Den största delen av distriktet utgjordes av sjöar (7,5 %), glaciärer (6,1 %) och kalfjäll (20 % av arealen ligger över 1 000 m.ö.h.). Skog finns bara i de yttre delarna av distriktet. Det mesta är björkskog, med undantag av en del tall i dalgången mot Junkerdalen och Saltdal.

En linjetaxering har gjorts, och den huvudsakliga slutsatsen är att det finns goda och rikliga sommarbeten i det inre av distriktet där det finns stora områden med alpina gräshedar, alpina krustätelhedar och snölegor. Det finns renlav sporadiskt i de högst belägna

områdena, men beståndet är magert och "lågvoxet". Detta är en dålig utgångspunkt för vinterbete. Vegetationen förstärker alltså de problem som skapas av klimat och topografi.

Renbeteskommissionen från 1964 beräknar att det finns en kapacitet för 5 600 och 600 renar på respektive barmarks och vinterbete. Samtidigt fastslår man att renskötsel på helårsbasis är osäkert.

Mot bakgrund av betesförhållandena i Älvsbyn har andra alternativ för vinterbete bedömts och prövats. Distriktet har bl.a. ansökt om att få använda Sandhornøya i Glommens distrikt. Med de förutsättningar som låg till grund vid förändringen av distriktsgränserna 1999, existerar det inte sådana alternativa möjligheter för vinterbete i Norge. Distriktsindelningen förutsätter därför att barmarksbetena i Balvatn mest skall utnyttjas tillsammans med vinterbete i Sverige.

I stället för att flytta till konventionsområdet i Älvsbyn har distriktet ingått temporära avtal med Luokta-Mavas där distriktet får rätt till vinterbete i angränsande gränsområden. Samebyn kan i stället använda Älvsbyn. Som situationen är i dag, har detta karaktären av temporär lösning där osäkerheten gör det svårt att planera för mer än ett år i taget. Renbetesdistriktet önskar använda delar av gränsområdet på svensk sida som barmarksbete. Man är införstådd med att detta eventuellt kan ske samtidigt som man avstår från Älvsbyn.

Med hänvisning till en gemensam utredning från 1985, vill Luokta-Mavas ha gränser längre väster ut. Det gäller Hankenområdet som avgränsas av Dorro – Kjelvatnet – Balvasselve – Ny-Sulitjelma – Muorkjavrre (Eidevatnet) och riksgränsen. Balvatnets distrikt gick då som nu mot en sådan förändring.

Sammanfattning

Distriktet har två problem som delvis hör ihop. Man saknar vinterbeten och är beroende av ett samarbete med någon eller några av sina grannar.

Även om "Mavas" och "Barturte" trots allt har ett mer stabilt klimat än Balvatn, har de i stort sett samma svagheter som själva distriktet. Som sakutskottet ser det, ger en sådan betesrätt endast en viss förbättring av situationen. Distriktet skulle i fortsättningen bara ha ett verkligt alternativ till vinterbete. När detta bete är gränsfjällen, med de klimatförhållanden som råder där, är alternativet för riskabelt om man ser betes användningen i ett långsiktigt perspektiv. Det kan vara en tidsbegränsad lösning, men enligt sakutskottets mening inte ett varaktigt alternativ till att utnyttja de rika sommarbetena i Balvatn.

3.5.2 Luokta-Mavas sameby

Areal och driftsförhållanden

28 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 10 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 3.15. Luokta-Mavas har samrenskötsel med Tuorpons sameby i den del av

guođot eará guohtumiid oktasaččat earáiguin, muhto čakčaguohtumiid vuolit oasis “gilvinráji” guvlui leat guovllut mat adnojit ovttas Stákke čearuin, ja das leat rájit mearriduvvon. Čearus váilot lunddolaš oazit davábealde, miehtá riikaráji gitta “gilvinrádjái”. Čakčaguohtumis lea gaskaáidi ráji mielde Parka rájes ja das nuorttasguvlui. Oarjjabealde ii leat riikarádji lunddolaš rádji, ja nu váilot dan bealde oazit, mat cagget bohccuid mannamis dakko. Lulábealde leat geasseguohtumat, ja gidđa- ja čakčaguohtumat (gaskajohtolat) muhtin muddui ráddjejuvvon go jávrrit, nappo Okesjávri, Gardávrrre, Bartávrrre ja Labbas leat oahcin ja dasto čázádat, mii manná gitta Kakeljávraí. Sii leat áidon dakko gokko váilot oazit, earret guovllu nuorttabeale Ikesjávrii. Dálveguohtumat leat muhtinráji sierra bievlanjagi guohtumiin, muhto váilot oazit ránnjáčearuid guvlui. Dálvet lea almmatge vejolaš gohkket ealu amas guohtut guovlluid gos eai galgga. Dálveguohtumat leat guovtti duovdagis, mat leat goabbat sajis. Oarjjabeale duovdagat leat “gilvinráji” ja Bredsel gaskkas davábealde Bihtánjoga. Nuorttabeale duovdda lea gaskal Älvsbynja Sikfors nuorttas Bihtánjogas. Dálveguohtunrájit leat mearriduvvon, muhto čearru lea váidalan mearrádusa, ja áššis ii leat vel dahkkon loahpalaš mearrádus.

Čearus leat guokte searvesiidda jagi miehtá, namalassii Arvassiida ja Barturtesiida. Siiddat lea juhkkon dannego Bihtánčázádat juohká čearu bievlaguohtumiid. Arvassiida guođoha nuorttabeale čázádaga ja Barturte fas guođoha lulábealde čázádaga.

Arvassiida johtá cuoŋománu gidđaguohtumiidda ja bidjá ealu veaidalassii go olle meaddel “gilvinráji”. Barturtesiida maid johtá Stenudden buohta. Arvassiida guotteha eanas Parka ja Rävudden gaskka ja Barturte-eananosiin gaskal Láddávrrre ja sárgá Fálesjávrrre – Bartaurluspen. Dáin guovlluin leat bievllat árrat ja eatnamat suddjejit fasttes dálkkiid vuostá. Misiid merkot suoidnemánu áiggiid. Árvasa geasseguohtumat leat oarjjabealde Fálesjávrrre-Parka áiddi. Lulábealde Vájmok ja maiddáí Labba birrasiin leat čearus erenoamáš árvvolaš geasseguovdilguohtumat. Barturtesiidda geasseguohtumat lea muhtinráji lulábealde Mávasjávrrre ja lagas konvenšuvdnaguovllu, ja muhtinráji fas Gaisenjunne ja mannet vuolás Stenudden buohta. Arvassiida luoitá ealu borgemánus čakčajagi guohtumiidda, mat leat gaskal Fálesjávrrre-Parka áiddi ja “gilvinráji”. Barturtesiidda čakčaguohtumat leat rii-

karájis vulos Mattaurei ja Saddajávraí. Goappaš siiddat čohkkejit ealuideaset čakčanjuovvamiidda Rävudden ja Stenudden gárddiide. Eallu lea čakčaguohtumis gitta dassázi go rátkkašit dálvesiidan skábmamánus ja álgogeahčen juovlamánu. Searvesiiddat rátkkašit guovtti golmma dálvesiidan. Arvas-siiddat johtet juovlamánus dálveguohtumiidda gaskal “gilvinráji” ja Bredsela. Seammá áiggi johtet Barturte-siiddat guohtumiidda nuorttabealde Älvsbyn. Siiddaid johtin gártá nu maŋás go dálveguohtumiin lea nákkisvuohta Bihtán-joga bokte. Earret Luokta-Mávas čearu, lea golmma eará čearus dálveguohtun dán guovllus, namalassii Stákke, Užžá ja Østre Kikkejaure. Muhtin jagiid leat Barturte-siiddat ferten orrut čakčajagi eatnamiin dálvvi miehtá. Dálvejagi eatnamat adnojit dábálaččat cuoŋománu rádjái. Čearus lea vejolaš guođohit siseatnamis dálvet. Nuorttamus guovllut lea nu lahka rittu, ja danne eai dássáiduva muohtadilálašvuođat ovdalگو jahkemolsumis.

Guohtun

Luokta-Mávas čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) (3.19. ja 3.20. tabealla).

3.19. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	91,8	2,9
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	86,4	2,8
Jeagelvallji soahkevuovdi	70,8	2,3
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	519,5	16,8
Čáhccás šattohis jeaggi	15,0	0,5
Čáhccás šattolaš jeaggi	15,3	0,5
Goike bovdnajeaggi	45,8	1,5
Goike šattolaš jeaggi	24,8	0,8
Danjas-/goike guolban	758,3	24,5
Varas guolban	280,8	9,1
Njuoskasit rásseeanan	106,9	3,4
Goikásit rásseeanan	366,7	11,8
Siedgarohtu	63,0	2,0
Jassa/Jiekŋa	151,4	4,9
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	487,5	15,7
Eará eanan (kulttoreanan)	0,3	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	16,1	0,5
Submi nettoareála	3 100,4	

grönbetesområdet som ligger norr om Piteälvens vattensystem. Orsaken till detta sambruk av markerna är avsaknad av naturlig gräns norrut. I övrigt har samebyn inget sambruk av markerna men man har överlappande gränsbestämt område med Ståkke i nedre delen av höstlanden mot odlingsgränsen. I norr saknar samebyn naturlig gräns efter hela sträckningen från riksgränsen ner till odlingsgränsen. I höstbetesområdet är bristen åtgärdad med stängsel längs hela gränsen från Parka och österut. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns, vilket innebär att hinder mot renströvning saknas. I söder är sommarlanden samt vår- och höstlanden (mellanområdet) delvis naturligt avgränsade av sjöarna Ikesjaure, Gardávrrre, Bartávrrre samt Labbas med vattensystemet vidare ner till sjön Kakel. Där naturhinder saknas har stängsel uppförts med undantag av området närmast Öster om Ikesjaure. Vinterlanden som ligger delvis åtskilda från barmarksområdet saknar naturliga avgränsningar mot grannsamebyar. Vintertid finns dock förutsättningar att styra betesgång så att renar hindras från att ströva till oönskade områden. Vinterlanden ligger på två åtskilda områden. Det västliga området ligger mellan odlingsgränsen och Bredsel på norra sidan av Piteälven. Det östra området ligger mellan Älvsbyn och Sikfors österut från Piteälven. Gränserna för vinterlanden är fastställda men samebyn har överklagat beslutet, som ännu inte avgjorts.

Samebyn är under hela året uppdelad i två storgrupper, nämligen Arvasgruppen och Barturtegruppen. Uppdelningen beror på att byns barmarksområde delas av Piteälvens vattendrag. Arvasgruppen nyttjar markerna norr om vattensystemet och Barturte söder om samma vattendrag.

Arvasgruppen flyttar under april upp mot vårlanden och renarna släpps fritt när odlingsgränsen passerats. Barturtegruppen flyttar vid samma tid upp till i höjd med Stenudden. Huvuddelen av kalvning för Arvas-sidan sker i området mellan Parka och Rävudden och för Barturte-sidan i området mellan Låddávrrre och linjen Fálesjávrrre-Bartaurluspen. I dessa områden uppkommer barfläckar tidigt samtidigt som terrängen ger skydd vid svåra väderförhållanden. Kalvmärkning pågår under hela juli månad. Sommarlanden för Arvas del ligger väster om stängslet Fálesjávrrre – Parka. Där de särskilt värdefulla högsommarlanden är söder om Vájmok och området vid Labba. Barturtes sommarland är dels söder om Mavasjávrrre med angränsande konventionsområde, dels från Gaisenjunne ner till i höjd med Stenudden. I augusti släpper Arvas sina renar till höstlanden mellan stängslet Fálesjávrrre – Parka och odlingsgränsen. Barturtes

höstland är från riksgränsen ner till Mattaure och Sadajaure. Samling till höstslakt sker inom bägge grupperna under första hälften av september till anläggningarna i Rävudden och Stenudden. Renarna hålls på bete i höstlanden fram till att de stora skiljningarna för vintergruppering sker i november och första hälften av december. Vardera storgruppen delar upp sig i två till tre vinterhjordar vid dessa skiljningar. Arvas-sidan flyttar till vinterlanden mellan odlingsgränsen och Bredsel i december, och Barturte-sidan till landen öster om Älvsbyn vid samma tid. Den sena flyttningen orsakas av att det är mycket trångt på vinterlanden utefter Piteälven. Förutom Luokta-Mavas har tre andra samebyar nämligen Ståkke, Udtja och Östra Kikkejaure vinterbetesmarker i området. Vissa år har Barturte-gruppen sett sig nödsakad att nyttja sina höstmarker under hela vintern. Vinterbetesmarkerna nyttjas normalt in i april. Samebyn har tillgång till inlandsbete vintertid. Det östliga området är så kustnära att snöförhållanden inte är stabiliserade förrän efter årsskiftet.

Betestillgångar

Fördelningen av Luokta-Mavas betesresurser framgår av **tabell 3.19 och 3.20** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.19. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	91,8	2,9
Mossrik/örtrik barrskog	86,4	2,8
Lavrik björkskog	70,8	2,3
Mossrik/örtrik björkskog	519,5	16,8
Blöt mager myr	15,0	0,5
Blöt frodig myr	15,3	0,5
Torr mager myr	45,8	1,5
Torr frodig myr	24,8	0,8
Skarp/torr hed	758,3	24,5
Frisk hed	280,8	9,1
Örtäng	106,9	3,4
Gräs	366,7	11,8
Buskmark	63,0	2,0
Snö/Is	151,4	4,9
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	487,5	15,7
Övrig öppen mark	0,3	0
Skugga/Oklassat	16,1	0,5
Summa nettoareal	3 100,4	

3.20. *tabealla. Gaskajohtolat*

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	172,2	16,4
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	551,6	52,6
Jeagelvallji soahkevuovdi	23,6	2,3
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	82,3	7,8
Čáhccás šattohis jeaggi	60,1	5,7
Čáhccás šattolaš jeaggi	11,4	1,1
Goike bovdnajeaggi	60,6	5,8
Goike šattolaš jeaggi	11,4	1,1
Danjas-/goike guolban	33,3	3,2
Varas guolban	18,3	1,7
Njuoskasit rásseeanan	0,1	0
Goikásit rásseeanan	5,8	0,5
Siedgarohtu	6,5	0,6
Jassa/Jiekna	0	0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	16,3	1,6
Eará eanan (kulttoreanan)	0,1	0,1
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 048,6	

Čearu geasseguohtumiin lea badjel 1 463,4 km² ruonasguohtun ja gaskajohtolagas lea 681,4 km². Gaskajohtolaga guohtumat leat geasseguohtumiid ja “gilvinráji” gaskkas, earret ovttá guovllu, mas bruttoareála lea 587,9 km², ja dat guovlu lea lulábealde Bihtánjoga gaskal Bartaurluspen ja Mattaure, ja dat adno dálvet. Gaskajohtolaga guohtumat davábealde Bihtánjoga adnojit čakčat ja gidđat, ja muhtin muddui maiddá geasset. Lulábealde Bihtánjoga leat eanas čakča- ja dálvegouhtumat. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiin lea 535,9 km² mii adno oktasaččat Stákke čearuin. Geasseatnamiid ruonasguohtun lea eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (519,5 km²), rássás eanan (366,7 km²), varas guolbba (20,8 km²) ja njuoskasit rásseeanan (106,9 km²). Dát šaddošlájat gokčat 41 % geasseguohtumiin. Geasseguohtumiid kvalitehta lea buorre. Lea viehka ollu rássás eanan. Dasto lea 29 % jeageleanan geasseguohtuma nettoareálas. Jeageleanan sáhtá adnot gidđat, čakčat ja árradálvi. Manjemus jagiid leat Barturte-duovdagat adnon maiddá dálvejagi guohtumin, go dálvejagi dábaláš guohtuneatnamiin lea boazonákkisvuotta. Gaskajohtolaga ruonasguohtuma kvalitehta lea arvat heajut, dannego Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi lea nu viidát, ja guovllus váilot maiddá šattolaš jeakkit ja rássás eatnamat. Gaskajohtolagas lea jeagelguohtun olamuttus, nappo 229,1 km². Dán guođohit Arvas-siidat čakčat, árradálvi ja gidđat, ja fas čakčat ja dálvet guođohit Barturte-siddat guovllus. Eanas jea-

gelguohtun gaskajohtolagas (186,6 km²) lea oktasašguohtun Stákke čearuin.

Luokta-Mávas čearus lea 182,2 km² jeagelguohtun dálveduovdagiin. Jeagelguohtun lea dadjat vátni čearu lobálaš boazologu ektui. Lea dárbu manjit johtit dálvegouhtumiidda vai jeagelguohtumat eai noga guhkit áigái. Guovllus eai leat registen vuovdeareálaid gos leat muorračuohpahagat.

Geasseguohtumiin lea ollu ii-anahahtti geađgeenan, muhto unnán gaskajohtolagas. Geasseguohtumiid ii-anahahtti oassi lea 487,5 km², ja das lea 73,0 km² konvenšuvdnaguovllu siskkoabealde. Proseantan dat lea 15,7 % ruotabealde ja 34,5 % norggabealde. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 22,5 % badjel 1.000 m bm, ja dat lea ollu. Gaskajohtolagas eai lea baju eatnamat. Luokta-Mávas čearus leat valjit alla várreanamat geasseguohtumis. Geahča 3.15–3.19 kárta. Mii oaidnit 3.18 ja 3.19 kárta iešgudetlágan šaddošlájaid.

Oktiigeassu

Luokta-Mávas čearus váilot lunddolaš oazit Norgga riikaráji guvlui. Rádjeguovllu eanan- ja muohtadilálašvuodaid dihte ii leat ávki áiddiin. Dan seammás gártá cegget guhkes áiddi, ja álohii divodit áiddi dákkár eananguovlluin, ja dat dagaha stuora olggosgoluid juohke jagi. Guovllu geografijja vuodul lea buorre vejolašvuotta gávdnat lunddolaš oziid.

3.5.3 *Semisjaur-Njarg čearru*

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus lea 31 boazodoalli geat barget bohccuiguin. Alimus lobálaš boazolohku dálá láchkaasahusa mielde lea 8 500 bohcco. Čearu rájit ja áigodatguohtumiid oainnat 3.15 kárttas. Semisjaur-Njarg čearus eai leat oktasaš guohtungeavaheamit eará lagas čearuiguin. Čearus lea baicca okta guovlu davábealde Hornavan, mas leat mearriduvvon rájit, mii adno oktasaččat Stákke čearuin. Guovlu lea gaskajohtolagas, stuorámus oassi bajábealde “gilvinráji”. Davábealde leat jávrrit muhtin muddui lunddolaš oahcin geasseguohtumiid, ja gidđa- ja čakčaguohtumiid (gaskajohtolaga) guvlui, ja jávrrit leat Ikesjávri, Gárdavrre, Bartávrrer ja Labbas ja viidásit čázádaga mielde Kakeljávri. Áiddiid leat ceggen dakko gokko váilo lunddolaš oazit, earret ovttasaji nuorttabeale Ikesjávri. Oarjja-beale ii leat riikarádji lunddolaš rádji, ja váilu oahci mii cakkašii bohccuid mannamis dakko. Lulábealde lea Lais-elven lunddolaš rádji riikarájis Hällbacken guvlui. Viidásit nuorttas leat jávrrit lunddolaš rádjain, namalassii Gruttur, Juhtas ja Aisjávri, ja gaskkas lea

Tabell 3.20. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	172,2	16,4
Mossrik/örtrik barrskog	551,6	52,6
Lavrik björkskog	23,6	2,3
Mossrik/örtrik björkskog	82,3	7,8
Blöt mager myr	60,1	5,7
Blöt frodig myr	11,4	1,1
Torr mager myr	60,6	5,8
Torr frodig myr	11,4	1,1
Skarp/torr hed	33,3	3,2
Frisk hed	18,3	1,7
Örtäng	0,1	0
Gräs	5,8	0,5
Buskmark	6,5	0,6
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	16,3	1,6
Övrig öppen mark	1	0,1
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 048,6	

Samebyn disponerar över 1 463,4 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 681,4 km² i mellanområdet. Mellanområdet är markerna mellan sommarlanden och odlingsgränsen med undantag av ett område med en bruttoareal av 587,9 km² på södra sidan av Piteälven mellan Bartaurluspen och Mattaure som nyttjas vintertid. Markerna i mellanområdet nyttjas på norra sidan av Piteälven som höst- och vårländ men även delvis som sommarland. På södra sidan av Piteälven i huvudsak som höst- och vinterland. Av mellanområdets grönbetesvegetation är 535,9 km² gemensam med Ståkke sameby. Grönbetet i sommarlanden består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (519,5 km²), gräsmarker (366,7 km²), frisk hed (280,8 km²) och örtängar (106,9 km²). Dessa vegetationstyper täcker 41 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av god kvalitet. Arealen gräsmarker är mycket hög. Vidare finns lavvegetation på 29 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs kan nyttjas under våren, hösten och förvintern. Under senare år har området på Barturtesidan även brukats som vinterbete på grund av trängseln nere på de egentliga vinterlanden.

Mellanområdets grönbetesresurs är av betydligt sämre kvalitet på grund av den höga andelen mossrik/örtrik barrskog samt i det närmaste avsaknad av frodiga myrar och gräsmarker. Mellanområdet har god tillgång på lavbete nämligen 229,1 km² lavbetesmarker. Detta bete nyttjas under hösten, förvintern och våren på Arvassidan och under hösten och vintern på Barturtesidan. Av mellanområdets lavbete är huvuddelen (186,6 km²) gemensam med Ståkke.

Luokta-Mavas disponerar över 182,2 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavmarker måste bedömas som knapp med hänsyn till samebyns tillåtna renantal. En sen flyttning till vinterlanden måste tillämpas för att lavbetesresurserna ska vara långsiktigt hållbara. Andelen skog i föryngringsfas är inte registrerad.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är stor inom sommarlanden men obetydlig inom mellanområdet. Av sommarlanden utgör 487,5 km² stenimpediment varav 73,0 km² ligger inom konventionsområden. Uttryckt i procent är andelen 15,7 på svensk sida och 34,5 på norsk. 22,5 % av sommarlandets nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en hög andel. Inom mellanområdet saknas sådana höjdlägen. Luokta-Mavas har god tillgång på höjdlägen inom sommarlanden. Se karta 3.15–3.19. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.18 och 3.19.

Sammanfattning

Luokta-Mavas saknar naturhinder utefter gränsen mot Norge. Terräng- och snöförhållanden gör att stängsel inte uppfyller avsedd funktion i gränsområdet. Samtidigt är stängsel under dessa terrängförhållanden och längden på stängsel förenat med mycket höga årliga underhållskostnader. Områdets geografi ger goda förutsättningar att hitta naturliga gränser.

3.5.3 Semisjaur-Njargs sameby

Areal och driftsförhållanden

31 renskötande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 8 500 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 3.15. Semisjaur-Njarg har inget direkt sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. Däremot har byn ett gränsbestämt överlappande område på norra sidan av Hornavan med Ståkke sameby. Området ligger i mellanområdet till största delen ovan odlingsgränsen. I norr är sommarlanden samt vår- och höstlanden (mellanområdet) delvis naturligt avgränsade av sjöarna Ikesjaure, Gardávrrre, Bartávrrre samt Labbas med vattensystemet vidare ner till sjön Kakel. Där naturhinder saknas har stängsel uppförts med undantag av området närmast öster om Ikesjaure. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns, varför hinder mot renströvning saknas. I söder bildar Laisälven en naturlig gräns från riksgränsen till Hällbacken. Vidare österut utgör sjöarna Gruttur, Juhtas och Aisjaure med mellanliggande vattendrag en naturlig gräns fram till odlingsgränsen. Vinterlanden som ligger helt avskilda från barmarksområdet saknar till största delen naturliga gränser. Under denna årstid finns dock förutsättningar att

čázádat oahcin, gitta “gilvinráji” duohká. Dálveguohtumat, mat leat aibbas sierra bievlanjagi eatnamiin, dain váilot eanas sajiin lunddolaš oazit. Dálvet lea almmatge vejolaš lágídit ealu amas guohtut guovluid gos eai galgga guohtut. Dálveguohtumat leat guovtti goabbatlágan duovdagiin. Davit duovdagat leat “lappmarksgränsen” ja Bihtáma gaskkas lulábealde Bihtánjoga. Lulit leat Byskejohka ráigge Myrheden rájes ja Bađaluoktaridui. Dálveguohtunrájit leat mearriduvvon, ja leat ollásii vuollelis “lappmarksgränsen”.

Čearru lea guovtti searvesiiddas jagi birra, nama lassii Tjiddtjak ja Rasjverta (gohčoduvvo maid Tjallas-siidan). Siiddat leat sierralagaid goabbatbealse Skielletjoga čázádaga ja dálveguohtumat leat goabbat sajis.

Tjiddtjaksiida fievrriida ealu biillain gidđaguohtumiidda cuonomanu loahpas. Seamamá áiggi johtá Rasjvertasiida árbevirolaš vugiin gidđaguohtumiidda várreguovllu nuorttabeale duovdagiidda. Goappaš siiddat guođohit lagas vuovdeguovlluin, dalle go lea manjigidđa ja váris ii leat guohtun. Bárisuottetáigge leat siiddat Rebek-Riebnesluspen sárgás nuorttabealde ja guođohit Verdejávri-Sádvajávri buohta oarjabealli, ja viidásit oarjabealde Tjiddtjakgáissa. Dán guovllus leat doarvái bievllat ja dálkesuodji. Geassemánu-suoidnemánu birrasii mearkugohtet misiid ja gerget mearkumiin vuosttaš vahku borgemánus. Dalle lea eallu geasseguohtumis masa maid gullet lagas konvenšuvdnaguovllut. Eallu leat borgemánus maid doppe. Čakčamánu álgogeahčen čohkkejit searvesiiddat ealui čakčanjuovvamiidda Tjárnberg, Vuolda ja Rebek gárddiide. Dáid áigodagaid ja miehtá golggotmánu guohtu eallu miehtá daid duovdagiid gaskal riikaráji ja gitta “gilvinráji” duohká. Searveealu rátkigohtet dábálaččat skábmanánu, ja dalle rátkkašit dálvesiiddaide ja njuovadit. Tjiddtjak siida gárddastallá Tjiddtjak ja Vuolda gárddiin ja Basse ja Rebek leat fas Rasjverta gárdebáikkít. Searveealuid rátket moadden dálvesiidan. Dálveguohtumiidda johttájit skábmanujuovlamánus ja fievrriidit bohccuid biillain. Dálvejagi eatnamiin orrot cuonánnui. Čearuin lea vejolašvuohat guođohit riddobeali guohtumiid ja riddolagas siseatnanguohtumiid dálvvi mielde.

Guohtun

Semisjaur-Njarg čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) (3.21. ja 3.22. tabealla).

3.21. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	25,0	0,9
Jeagelvallji soahkevuovdi	0,8	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	568,0	21,3
Čáhccás šattohis jeaggi	2,70	0,1
Čáhccás šattolaš jeaggi	15,1	0,6
Goike bovdnajeaggi	9,0	0,3
Goike šattolaš jeaggi	54,7	2,1
Danjas-/goike guolban	656,6	24,7
Varas guolban	432,3	16,2
Njuoskasit rásseeanan	112,3	4,2
Goikásit rásseeanan	242,8	9,1
Siedgarohtu	21,2	0,8
Jassa/Jiekna	124,1	4,7
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0,3	0
Juovat ja geađgeanan	389,3	14,6
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	10,2	0,4
Submi nettoareála	2 664,4	

3.22. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	129,9	8,1
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	584,6	36,6
Jeagelvallji soahkevuovdi	17,8	1,1
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	544,6	34,1
Čáhccás šattohis jeaggi	55,3	3,5
Čáhccás šattolaš jeaggi	6,8	0,4
Goike bovdnajeaggi	44,8	2,8
Goike šattolaš jeaggi	17,9	1,1
Danjas-/goike guolban	82,2	5,1
Varas guolban	64,0	4,0
Njuoskasit rásseeanan	4,5	0,3
Goikásit rásseeanan	4,6	0,3
Siedgarohtu	16,7	1,0
Jassa/Jiekna	0	0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	1,0	0,1
Juovat ja geađgeanan	20,0	1,3
Eará eanan (kulttoreanan)	3,6	0,2
Itkobealli/Mearritkeahtes	0	0
Submi nettoareála	1 598,5	

styra betesgången utan att renarna strövar iväg till önskad områden. Vinterlanden ligger på två vitt skilda områden. Det norra området ligger mellan lappmarksgränsen och Piteå på södra sidan av Piteälven. Det södra ligger utefter Byskeälven från Myrheden ner till Bottenvikskusten. Gränserna för vinterlanden är fastställda och ligger helt nedom lappmarksgränsen.

Samebyn är under hela året delad i två storgrupper, nämligen Tjiddjak och Rasjverta (även kallad Tjallasgruppen). Uppdelningen beror på att byns barmarksområde delas av Skellefteälvens vattendrag samt att vinterlanden ligger på två helt skilda områden.

Tjiddjak-gruppen flyttar under senare delen av april sina renar med bil till vårlanden. Rasjverta-gruppen flyttar vid samma tid på traditionellt vis till vårbetesmarkerna i östra delen av fjällområdet. Bägge grupperna nyttjar betet i närliggande skogsland om våren är sen och markbetet på fjället inte ännu är åtkomligt. Huvuddelen av kalvning sker i ett område som sträcker sig från linjen Rebek – Riebnesluspen i öster till i höjd med Verdejaure – Sädvajaures västande vidare väster om Tjiddjakgaise. Nödvändig barfläcksförekomst och terräng som ger skydd mot hårt väder finns i detta område. Kalvmärkning påbörjas i månadsskiftet juni–juli och avslutas första veckan i augusti. Renarna hålls denna tid på sommarlanden vilket innefattar angränsande konventionsområde. Renarna betar i området även under hela augusti. Samling till höstslakt sker av var storgrupp för sig under första hälften av september till anläggningarna i Tjärnberg, Vuolda och Rebek. Under denna tid och hela oktober betar renarna över hela området mellan riksgränsen och ner till odlingsgränsen. Storskiljningar för uppdelning i vintergrupper och slakt sker vanligen under november vid anläggningarna i Tjiddjak och Vuolda för Tjiddjaks del, och i Basse och Rebek för Rasjvertas del. Vardera storgruppen delar upp sig i två vinterhjordar. Flyttning till vinterlanden sker kring månadsskiftet november–december genom att renarna biltransporteras till vintermarkerna. Vinterbetesmarkerna nyttjas in i april månad. Samebyn har tillgång till kustbete och kustnära inlandsbete vintertid. Då inlandsbetet ligger så nära kusten kan betesförhållanden påverkas långt framåt vintern.

Betestillgångar

Fördelningen av Semisjaur-Njargs betesresurser framgår av **tabell 3.21 och 3.22** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 3.21. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	25,0	0,9
Lavrik björkskog	0,8	0
Mossrik/örtrik björkskog	568,0	21,3
Blöt mager myr	2,7	0,1
Blöt frodig myr	15,1	0,6
Torr mager myr	9,0	0,3
Torr frodig myr	54,7	2,1
Skarp/torr hed	656,6	24,7
Frisk hed	432,3	16,2
Örtäng	112,3	4,2
Gräs	242,8	9,1
Buskmark	21,2	0,8
Snö/Is	124,1	4,7
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0,3	0
Block- och hållmark	389,3	14,6
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	10,2	0,4
Summa nettoareal	2 664,4	

Tabell 3.22. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	129,9	8,1
Mossrik/örtrik barrskog	584,6	36,6
Lavrik björkskog	17,8	1,1
Mossrik/örtrik björkskog	544,6	34,1
Blöt mager myr	55,3	3,5
Blöt frodig myr	6,8	0,4
Torr mager myr	44,8	2,8
Torr frodig myr	17,9	1,1
Skarp/torr hed	82,2	5,1
Frisk hed	64,0	4,0
Örtäng	4,5	0,3
Gräs	4,6	0,3
Buskmark	16,7	1,0
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	1,0	0,1
Block- och hållmark	20,0	1,3
Övrig öppen mark	3,6	0,2
Skugga/Oklassat	0	0
Summa nettoareal	1 598,5	

Čearus lea badjel 1 360,7 km² ruonasguohtun geassejagi eatnamiin ja gaskajohtolagas leat 1 243,7 km². Gaskajohtolaga guohtumat leat geasseguohtumiid ja “gilvinráji” gaskkas. Dáid guovlluid guođohit aivvefal čakčat ja veahá gidđat. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiin lea 134,1 km² oktasašeanan Stákke čearuin. Geasseguohtumiid ruonasšattut leat eanas seamulvalji/urtavallji soahkevuovdi (568,0 km²), varas guolbba (432,3 km²), rássás eanan (242,8 km²) ja njuoskasit ráseeanan (112,3 km²). Dát šaddošlájat gokčet 51 % geasseguohtumiin. Geasseguohtumiid kvalitehta lea buorre. Rássás eanan lea hui viiddis. Dasa lassin lea 25 % jeageleanan geasseguohtumiid nettoareálas. Jeageleatnama sáhttá guođohit gidđat, čakčat ja árradálvvi.

Gaskajohtolaga ruonasguohtumat leat arvat heajut kvalitehtas, dannego lea ollu seamulvalji/urtavallji goahcevuovdi, ja unnán leat šattolaš jeakkit ja rássás eatnamat. Almmatge leat ruonasguohtunareálat doarvái gokčat darbba gidđat ja čakčat. Gaskajohtolagas lea valjit jeagelguohtun, nappo 229,9 km². Dát guođohuvvo gidđat, čakčat ja árradálvvi. Gaskajohtolaga jeagelguohtumis adno 54,3 km² ovttas Stákke čearuin.

Semisjaur-Njarg čearus leat badjel 200,6 km² jeageleanan dálveguohtumis. Orru leamen buorre jeagelguohtun. Dálveguohtumiid jeageleatnamat leat dan mađe valjit ahte ii goarit guohtumiid vaikko johtáge árrat dohko. Dálveguohtumiin leat duššefal 72,3 km² muorračuohpagat olles vuovddis, ja dat mearkkaša basládje 5 % nettoareálas. Dasto leat duššefal unna oasáš areálain mii ii anit boazoguohtumin.

Geasseguohtumiin lea ollu ii-anihahtti geađgeeanan, muhto unnán fas gaskajohtolagas. Geasseguohtumiid ii-anihahtti oassi lea 389,3 km², ja dan oasis lea 122,2 km² konvenšuvdnaguovllu siskkobealde. Proseantaloguin daddjon lea 11,5 % ruotabealde ja ja 33,5 % norggabealde. Geasseguohtumiid nettoareálas lea 27,4 % badjel 1 000 m bm, ja dat lea ollu. Gaskajohtolagas váilot areálat badjel 1 000 m bm. Semisjaur-Njarg čearu geassejagi eatnamiin leat valjit alla várreleatnamat. Geahča 3.15–3.19 kárta. Mii oaidnit 3.18 ja 3.19 kárta iešguđetge šaddošlájat.

Oktiigeassu

Semisjaur-Njarg čearus váilot lunddolaš oazit Norgga ráji guvlui. Ii leat ávki áidut guovllu eatnamiid muohtadilálašvuodaid geažil. Sáhttá maiddái dadjat čearus leat buorit dálveguohtumat.

3.5.4 Fágálávdegotti evttohus

Luokta-Mávas – Duorbun – Balvatn – Semisjaur-Njarg

1. Fágálávdegoddi evttoha addit konvenšuvdnaguovllu čearuide Duorbun ja Luokta-Mávas mas

rájit leat ná: Mourkijávrrri – Loamijávrrri – Langvatnet – Øvrevatn – orohatráji gaskal Balvatn ja Storskog/Sjunkfjell. Huksejuvvo konvenšuvdnaáidi Peskijávrrri ja Mourkijávrrri gaskka.

Fágálávdegoddi evttoha addit bievlaguohtun-konvenšuvdnaguovllu Semisjaur-Njarg čerrui, gos besset bievlajagis guođohit, konvenšuvdnaguovlu lea nudaddjon B3 dan konvenšuvnnas mii dahkkui jagis 1972, ja Balvatn lea rádjin davábealde.

Loahppaduovdagat Balvatn boazoguohtunorohagas, ja dát oassi Luokta-Mávas duovdagiin, mat leat lulábealde Bihtánjoga, leat oktan. Fágálávdegoddi evttoha ásahtit oktasašdoaimma gaskal Luokta-Mávasja Balvatn.

Geahča 3.8 kárta.

3.6 Sáltoduottar – Semisjaur-Njarg

3.6.1 Sáltoduoddara boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Jagis 1999 biddjojedje oktii orohagat Dunderland, Harodal ja Glommen. Dunderland/Harodal lei ovdal oktan orohahkan, ja dan orohaga boazodoallit ledje ovdal jagi 1999 ožžon Guovllustivrras lobi atnit Glommen orohaga dálveguohtumin. Go rievdatedje rájiid, sirdui Dunderlandas muhtin osiid Ildgrubenii ja muhtin osiid Hestmann/Strantindene orohakkii. Rievdadeami mañnil manná rádji ná: Virvasselva, Dunderlandsdalen, Langvasså, Svartisen ja Glomfjorden mielde nu movt čájeha kárta govva. Davábealde lea rádji Skjerstadfjorden ja Saltalseatnu riikarádjái. Nuorttabealde čuovvu rádji riikaráji. Earret nuorttabeale ráji, leat orohaga olgguldas rájit buorit³⁷. Geahča 3.9 kárta.

Lunddolaš oazit biđejejit orohaga mángan duovdan. Svartisen ja Beiardalen leat stuurimus rájit. Maiddái vákkit ráddjejit veahá, nu movt Vuovlenjunni ja Bjøllådalen. Dahkkon rájit, ovdamearkka dihte ruovdemáđi ja E6 doibmet muhtin muddui rádjin, muhto johtolatvaháгат duođastit ahte bohccot rasttidit dáid rájiid guohtuma mañis. Čázádat mii manná Dunderlandsdalenis bajás ruovdemáđi mielde, lea konvenšuvdnaguovllu B.3.b. oarjedavit rádji. Dán guovllu davábeale rádji čuovvu Dypenåga. Orohagas eai leat gaskaáiddit.

Orohaga viidodat lea 5.835 km². Jus ovdalaš orohagaid bidjá vuodđun, lea orohat viidon 5.010 km².

37. Rádjeáidi lulábealde Graddisa čilgejuvvon Semisjaur-Njarg oktavuodas.

Samebyn disponerar över 1 360,7 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 1 243,7 km² i mellanområdet. Mellanområdet är markerna mellan sommarlandet och odlingsgränsen. Dessa marker nyttjas i sin helhet som höstland och delvis som vårländ. Av mellanområdets grönbetesvegetation är 134,1 km² gemensam med Ståkke sameby. Grönbetet i sommarlanden består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (568,0 km²), frisk hed (432,3 km²), gräsmarker (242,8 km²) och örtängar (112,3 km²). Dessa vegetationstyper täcker 51 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av god kvalitet. Arealen gräs- och örtmarker är betydande. Vidare finns lavvegetation på 25 % av sommarlandets nettoareal. Denna lavbetesresurs kan nyttjas under våren, hösten och förvintern.

Mellanområdets grönbetesresurs är av betydligt sämre kvalitet på grund av den höga andelen mossrik/örtrik barrskog samt att frodiga myrar och gräsmarker i stort sett saknas. Arealen grönbete täcker dock behoven för nyttjandet under våren och hösten. Mellanområdet har mycket god tillgång på lavbetesmarker nämligen 229,9 km² lavbetesvegetation. Detta bete nyttjas under våren, hösten och förvintern. Av mellanområdets lavbete nyttjas 54,3 km² gemensamt med Ståkke.

Semisjaur-Njarg disponerar över 200,6 km² lavbete inom vinterlanden. Tillgången på lavmarker är som synes god. Vinterlandens lavresurser är så goda att en tidig flyttning till dessa marker inte medför något överutnyttjande av betesresurserna. Av skogen i vinterlanden är endast 72,3 km² i förnyrningsfasen, vilket utgör knappt 5 % av nettoarealen. Således är endast begränsade arealer icke brukbara för renbete.

Andelen impediment i form av sten- och hållmark är stor inom sommarlanden men helt obetydlig inom mellanområdet. Av sommarlanden utgör 389,3 km² stenimpediment, varav 122,2 km² ligger inom konventionsområden. Uttryckt i procent är andelen 11,5 på svensk sida och 33,5 på norsk. 27,4 % av sommarlandens nettoareal ligger över 1 000-meters nivån, vilket är en hög andel. Inom mellanområdet saknas arealer över 1 000-meter. Semisjaur-Njarg har god tillgång på höjdlägen inom sommarlanden. Se karta 3.15–3.19. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 3.18 och 3.19.

Sammanfattning

Semisjaur-Njarg saknar naturhinder utefter gränsen mot Norge. Det är knappast realistiskt att uppföra stängsel, som skulle uppfylla avsedd funktion på grund av terräng- och snöförhållanden i området. Vidare kan konstateras att samebyn har god tillgång på vinterbeten.

3.5.4 Sakutskottets förslag

Luokta-Mavas – Tuorpon – Balvatn – Semisjaur-Njarg

- Sakutskottet föreslår för Tuorpon/Luokta-Mavas sameby har ett konventionsområde vars gräns går från Mourkijaure – Loamijaure – Langvatnet – Övervatnet – distriktsgränsen Balvatn – Storskog/Sjunkfjell. Ett konventionsstängsel byggs mellan Peskijaure och Mourkijaure.
- Sakutskottet föreslår att Semisjaur-Njarg har ett konventionsområde för barmarksbete enligt konventionsområdet B3a i konventionen 1972, med nordlig gräns vid Balvatnet.
- De resterande områdena i Balvatn rbd. och den del av Luokta-Mavas som ligger söder Pite älv är en helhet. Sakutskottet föreslår att Luokta-Mavas och Balvatn etablerar samdrift.

3.6 Området Saltfjell – Semisjaur-Njarg

3.6.1 Saltfjells renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

De tre renbetesdistrikten Dunderland, Harodal och Glommen slogs 1999 ihop till ett distrikt. Dunderland/Harodal drevs tidigare som ett distrikt, och renägarna i detta hade tillåtelse av Områdestyret att använda Glommens distrikt som vinterbete, åren före 1999. Vid gränsregleringen fördes delar av Dunderland över till respektive Ildgruben och Hestmann/Strandtindene. Därefter har sydgränsen följt Virvaselva, Dunderlandsdalen, Langvasså, Svartisen och Glomfjorden så som visas på följande kartfigur. Mot norr är gränsen Skjerstadfjorden och Saldalselva till riksgränsen. I öster följer gränsen riksgränsen. Med undantag av östgränsen är yttre distriktsgränser goda gränser³⁷. Det hänvisas till karta 3.9.

Distriktet delas upp i flera avgränsade betesområden av naturliga gränser. Svartisen och Beiardalen är de områden som är mest markanta. På samma sätt kan dalar som Stormdalen och Bjöllådalen ge en viss avgränsning. Konstgjorda hinder som järnvägen och E6 ger en viss gränseffekt, men omfattningen av trafikskador visar att renarna ständigt passerar dessa hinder under bete. Vattendraget upp från Dunderlandsdalen och vidare efter järnvägen, är nordvästgräns för konventionsområde B3b. Den norra gränsen av detta område följer Dypenåga. Man har inte uppfört några avspärningsstängsel i distriktet.

37. Gränsstängslet söder om Graddis beskrivs under Semisjaur-Njarg.

Orohat viidui das go Glommen orohat biddjui oassin odđa orohahkii. Muhto go fas geahččá Dunderland/Harodal/Glommen oktan, “manahedje” sii baicca 1.150 km² eatnamis. Dan dagahii lulábeale rájiid rievdadeapmi. Dát odđa orohat lea Nordlándda stuorimus.

Lassin orohaga iežas guohtuneatnamiidda lea Sáltooduoddaris guođohanriekti Storsund konvenšuvdna-guovllus, ja guođohanáigodat lea 01.10.–30.04. Minddar eai leat orohahkii mearriduvvon guođohanáigodagat. Guođohanáigodat lea 01.07.–31.08., muhto guođohanáigodaga sáhtá guhkidit jus guođohuvvo vástideaddji eatnamiin Ruota bealde.

Luonddudilálašvuodát

Nuorttabealde Bøllådalen, lulábealde Junkerdalen ja davábealde Nasa leat viiddis guovllut gos lea granihtta ja davábealde Nasa leat viiddis guovllut gos lea granihtta ja davábealde Nasa leat viiddis guovllut gos lea granihtta bealde Misværffjorden, ja mannet gitta Harodalføret:i. Dát dagaha asehis ja eallámušvátna eanangierraga. Dat mearkkaša ahte orohagas leat guokte vejolaš jeagelguohtuma, nubbi lea vuotnagáttis ja nubbi siseatnamis. Sáltooduoddaris ja Saltdal oarjjabealde lea fas eanas sajiin báitoráktu ja oalle ollu marmor/kálkageadgi. Leat erenoamážit guokte guovllu oarjjabealde Saltdal ja davábealde Svartisen gos lea kálkageadgi viidát. Dakkár báikkis lea buorre eanavuodđu ja šaddet rásit ja urttat.

Riddoeatnamat lea gáissát. Topografiija vuodul dohkkejit duššefal guokte guovllu dálveorohahkan. Olles orohagas lea dušše 7 % guohtumis vuollelis 100 m bm, ja Hábmiris lea dát oassi 20,5 %. Sáltooduodara siskkit oasis leat duottareanan.

Oalle stuora duovdagat leat orohagas šattokeahtes eatnamat. Lassin báljes bávttiide leat jiehkkit (su. 6 % ollislašareálas) ja čáhci (su. 4 %). Geahča **3.9 kártogova**.

Dálvet jiknot guohtumat Skjerstadvordenis dávjá. Nuorttadavábealde ii arvve ja borgga nu ollu go orohaga eará guovlluin. Dát lea veahá danne go gártet Svartisen mieđábeallái, ja nu váikkuha dálkkádagaid ja šattu. Guovllus lea siseatnandálkkádat mas unnán arvá ja borgá odđajagimánus ja guovvamánus. Go geahččá dušše luondugeográfalaš beliid, leat dát eatnamat obalohkái orohaga siskkobeaalde buoremusat dálveorohahkan.

Orohaga guovddáš osiin bistet joavggahagat dábálaččat gitta geassái. Earret jihkiid lea areálain 15 % badjelis 1.000 m bm, ja nu leatge buorit bálganbáikkkit.

Guohtun

Nu movt Nordlándda orohagain leage dábálaš, lea bievlagohtumis mihá buoret kapasitehta go dálveguohtumiin. Dát lea beroškeahhtá adno go Storsund dálveorohahkan vai ii.

Earret Storsund leat guokte dálveorohatvejolašvuoda. Go leat goike ja dássedis dálkkádagat, lea dávil buorre guohtun, erenoamážit granihtta ja gneisa-guovlluin, mat leat Klettkenis ja lulás Gåsvatn:i. Nuorttabealehagat, goappaš bealde ruovdemáđi – E6, sáhtá guođohit jus davábealde guohtumat hedjonit. Dáin guovlluin leat juo bievlajagis almmatge guođohan Semisjaur-Njarg čearru, ja nu leage dálveguohtumis heajut kvalitehta go maid livččii vuordán baktevuodu/dálkkádaga dáfus. Dálveguohtumat hedjonit maiddái dannego guođoha meaddel mearriduvvon guođohanáigodaga. Dát “rádjeguora guođoheapmi” dálvet lea čuvvon “ovdalaš doallovuogis” go johte ealuin luksa, mas okta vejolašvuotta lei rádjeguora guođohit dálvet. Dát guođoheapmi dagaha stuora vátisvuodaid Sáltooduodara birrajagidollui mii dárbbáša dálveguohtuma dáppe.

Jus guohtumat lássahuvvet riikaráji bealde, ja Harodal davábealde, mannet bohccot vuvddiide Saltfjell/Lønsdal guvlui. Dakkár jagiid lea veahá guohtun báikkuid, muhto rievddada jagis jahkái dálkkádaga ja topografiija mielde. Muhtin jagiid eai oba leatge leamaš molssaevttolaš guohtumat.

Giđđat guođohit Sáltooduodara siskkit eatnamiin. Bjøllådalen/Tollådalen ja das lulás Rievvivággái Stormdal guvlui leat guođohanbáikkkit. Muhtajagiid mannet bohccot vuollegit eatnamiidda.

Guovddáš geasseguohtunbáikkkit leat Stormdalen ja Blakkådalen mat leat gaskal Svartisen ja Dunderlandsdalen. Muhtin jagiid sáhtá guođohit davvelis maiddái jus dálkkádagat leat dainnalágiin.

Čakčat ja árrádálvi guođohit davábealde geasseorohaga. Álggos mannet bohccot vuvddiide, ja manjil čoahkkanit Ramskjellvatnet ja Davit Bjøllávatnet birrasiidda.

Orohagas leat suokkardan eanas oasis guohtumiin. Dan dagai Selskapet for Norges Vel. Mii oaidnit **3.23. tabeallas** bajilgova orohaga nuorttat oasis, oktasašduovdda mii lea 1.000 km² viiddu. Dán guovllus leat 4 duovdaga. Ieš “Sáltođuottar” lea nuorttabealde väreráiddu Fetterbakken – Lønstinden, mii manná riikarádjái. Golbma eará leat fas oarjjabealde “Sáltooduodara”/tabeallas davil lulás, ja fátmasta Bjøllådalena birrasiid. Dán guovllus guođohit álo earret geasset. Muhtin osiid guođohit mánggageardánit go lea konvenšuvdnaguovlu.

Guovllus lea aseheamos eanavuodđu. Lea ollu šattokeahtes eanan buot golmma sajis gos lea almmuhuvvon. Lassin viiddis duovdagiidda lea maid registevuvvon 10 ja 18 % šattokeahtes linjjáin nuorttabeale ja oarjedavábeale osiin guovllus. Nettoareálas lea goalmmádas oassi čáhpesmuorjeenan, ja dán danaseatnamis lea fas 5–15 % mas lea jeagil. Nuorttal ja davil leat eanemus jeageatnamat. Guohtunsuokkardeaddjit árvvoštalle jus mahká geasseorohahkan dát galgá leat, de lea 74 % nettoareálas mii ii leat nu

Distriktet är nu på 5 835 km². Om man tar de två gamla distrikten som en utgångspunkt, innebär det en ökning från 5 010 km². Det beror huvudsakligen på att Glommens distrikt blev en del av det nya distriktet. Om man ser de tre distrikten Dunderland/Harodal/Glommen som en enhet, har de emellertid förlorat 1 150 km². Detta beror på förändringen av gränserna mot söder. Det nya distriktet är det största renbetesdistriktet i Nordland.

Utöver beten i det egna distriktet har renägarna i Saltfjäll betesrätt i konventionsområdet Storsund, där betestiden är 1/10–30/4. För övrigt finns det inte några fastställda betestider i distriktet. Betestiden är 1/7–31/8, men med möjlighet till förlängning om det förekommer bete i angränsande områden i Sverige.

Naturförhållanden

Områdena öster om Bjøllådalen, söder om Junkerdalen och norr om Nasa, domineras av stora områden med granit och gnejs. Sådana bergarter finns också på bäge sidor om Misværffjorden, och sträcker sig söder ut, in mot Harodalføret. Detta ger en tunn och näringsfattig jordmån. Därtill finns det två potentiella lavbetesområden i distriktet, ett vid fjorden och ett i inlandet. De centrala delarna av Saltfjäll och områdena väster om Saltdal domineras däremot av glimmerskiffer med stora inslag av marmor/kalksten. I synnerhet områden väster om Saltdal och områden norr om Svartisen har större områden med kalksten. Detta ger en jordmån med goda möjligheter till gräs och örter.

Kustlandskapet är präglat av alpina fjällformationer. Utifrån de topografiska förhållanden är det bara några få isolerade områden som är lämpliga som vinterbeten. För hela distriktet är andelen bete under 100 m.ö.h. bara 7 %, medan Håbmer har 20,5 % på denna nivå. De inre områdena av Saltfjäll är präglad av högfjällsvidd.

Förhållandevis stora områden av distriktet präglas av sammanhängande impediment. Utöver områden med kalfjäll finns det stora glaciärer (ca 6 % av totalarealen) och vatten (ca 4 %). Det hänvisas till **karta 3.9**.

Vinterbetena vid Skjerstadsfjorden är utsatta för nedisning. De nordöstliga områdena har mindre nederbörd än andra delar av distriktet. Detta har delvis samband med att dessa områden hamnar i skuggan av Svartisen, vilket får effekter både på nederbörd och temperatur och därmed vegetation. Området har ett utpräglat inlandsklimat med lite nederbörd i januari och februari. Om man endast ser till naturgeografiska förhållanden är detta de bästa vinterbetena inne i distriktet.

De centrala områdena av distriktet har vanligen isiga snödrivor långt fram på sommaren. Utanför glaciärerna ligger 15 % av arealen över 1 000 m.ö.h. och ger goda vindförhållanden under högsommaren.

Betestillgångar

Som för de flesta andra distrikt i Nordland, är det en allmän uppfattning att beteskapaciteten under barmarkssäsongen vida överstiger vinterkapaciteten.

Detta gäller oavsett om man använder Storsund som vinterbete eller inte.

Förutom Storsund finns det två alternativa vinterområden. När vädret är torrt och stabilt finns det möjligheter till bete i norr, i synnerhet på granit- och gnejsområdena på Klettakoven och söder ut mot Gåsvatna. De östra områdena, på båda sidor om järnvägen – E6, kan vara ett alternativ när beten i norr slår fel. Dessa områden är emellertid starkt präglade av barmarksbetet från Semisjaur-Njarg, och vinterbetet har därför inte den kvalité som man kan förvänta sig av berggrund/klimat. Värdet som vinterbete försvagas också om bete sker utöver de fastställda betestiderna. Detta "gränsbete" under vintern är en rest av en gammal "östlig" driftsform, där ett alternativ var att man kunde vinterbeta i gränsområdena. Denna kutym skapar emellertid stora problem för den helårsdrift som man har i Saltfjäll och som är beroende av dessa vinterbetesresurser.

Om betena blir nedfrusna både mot riksgränsen och norra delen av Harodal, kommer renarna att ströva ner mot Saltdal/Lönsdal. Sådana år kan det också finnas bete i enstaka "fickor", men det är olika från år till år, allt efter klimat och topografi. Vissa år har det emellertid inte funnits alternativt bete.

Vårbeten ligger i de inre områdena av Saltfjäll. Bjøllåvatnet/Tollådalen och vidare söder om Riebbivagge mot Stormdal är ett alternativ. Under snörika år, strövar renarna över i andra och lägre liggande områden.

Områdena mellan Svartisen och Dunderlandsdalen, alltså Stormdalen och Blakkådalen är de centrala sommarbetesområdena. Man kan också använda områden längre norr ut vissa år när väderförhållandena tillåter det.

Höst och tidig vinter användes områdena norr om sommarområdena. Till att börja med strövar renarna ner i skogen, men senare koncentreras betet mellan Ramskjellvatnet och norra Bjøllåvatnet.

Den största delen av distriktet är betesgranskat av Selskapet for Norges Vel. I **tabell 3.23** ges en översikt av de östra delarna av distriktet, ett sammanhängande område på drygt 1 000 km². Denna del av distriktet omfattar fyra områden. Det egentliga "Saltfjell" ligger på östsidan av fjällkedjan Fetterbakken – Lønstindan som täcker området in mot riksgränsen. De tre övriga ligger öster om "Saltfjell" (i tabellen återgett från norr till söder), och omfattar i stora drag områdena mot Bjøllådalen. Det beskrivna området används för bete under alla säsonger utom under sommaren. Delar av området dubbelbetas som en konsekvens av det också är konventionsområde.

Området täcker den del av distriktet som har den kargaste jordmånen. Andelen impediment är därför hög inom alla de tre områden där den är angiven. Utöver sammanhängande stora områden, har man också registrerat 10 och 18 % impediment i linjerna i den östliga och nordvästliga delen av området. Av nettoarealen är en tredjedel kråkbärshed, och av detta är 5–15 % kråkbärshed med renlav. Andelen lavbeten är störst österut och i norr. I bedömningen som sommarbete anger betesgranskarna att 74 % av nettoarealen

buorre dehe lea heittot. Semskehögda ja Bjøllåvatna bokte leat buorebuš geasseguohtumat. Dakko leat

registen buriid rásseámaid johkagáttiin mat bohtet sierra kálkaguovlluin (Bjøllåvatn).

5. tabealla. Sáltoduoddara nuortaosiid iešguđetlágan šaddošlájaid juohkáseapmi (%).

“Netto areálas”	“Sáltoduottar”	Semskehögda	Bjøllåvatna	Hessinghompene
Skierrí-čáhpesmuorjeeanan	28	15	21	31
Boazojeagil	10	6	5	14
Vuollegis sarritrámat	8	3	5	
Rohu-skierrí, sarritdaņas.	12			
Suorrejiekta-guolban		5	9	
Skáđerluktiguolban	11	17	4	5
Gironlastagobit	10	6	4	3
Ii-anihahtti linjás	10			18
	88	52	48	72
Brutto areálas				
Viidát ii-anihahtti	40		35	40
Oktiibuot areal i km ²	810	50	115	30

Nuorttabealehaga asehis eanan lea áibbas nuppelá-gan go orohaga eará sajiin gos leat buorit geasseguohtumat. Muhtin takserenlinjjáin lea rásseanan olles 70 % bruttoareálas. Olles orohaga gaskamearri lea 41 %. Oarjjalulábealde daid guovlluid maid 3.23. **tabealla** čilge, doppe leat 20 % rásseeatnamat, ja 12 % gironlastagobit ja vel 12 % sarritrámat vuolládagain. Vuovlenjunis ja unna Vuovlenjunis gávdnojit dát šaddoser-vodat 60 % ja 47 %.

Misiid njuovvandeaddu lea badjelis go “dábálaš” viehkagat. Buorit geasseguohtumat dat váikkuhit dan. Boazolohku juohke areálovttadaga nammii lea badjelis go Nordlándda davit oasis (0,3 km²). Nu orrotge Sáltoduoddaris adnome áigodatguohtumat vuohkka-seappot go eará orohagain. Guohtundilli boahá almmatge ovdan das go balddihahtti láhkái lea boazolohku rievdan. Dušše ovttá jagis, 1957 rájes -58 rádjái njiejai lohku 37 %, ja jagis 1981 rájes -82 rádjái njiejai lohku 31 %, ja njiedjanlohku lea jagis 1990 rájes 91 rádjái ges 25 %. Lássahuvvan dálveguohtumat, mat minddarnai leat unnán, dagahit massu.

Oktiigeassu

Guovllu bievlaeatnamat leat historjjálaččat adnon lotnolasat golmmain dálveorohatvejolašvuodain. Riddo-lagas guohtumat, rádjeguovllu guohtumat ja kontinentála dálveguohtumat. Dáid guohtumiid alde leat Norgga boazodoallit gilvalan Ruota boazodolliiguin. Fágálávdegotti oaivila mielde ii leat dilli buorránan siiddaid gaskka jagi 1972 konvenšuvnna mañnil. Guokte beali váikkuhit. Guovtgeardánis guođoheapmi rádjeguovlluin ii leat doaibman doarvái bures. Sáltoduottar ii leat oaidnán vejolažžan dásseedit guođohit Storsundguovllus.

Orohat dárbbáša buoret ja sihkkarit dálveorohaga, vai sáhtta doaimmahit dohkálaš doalu, oaivvilda fágálávdegoddi. Jus dušše rádjeguovlluid galgá guođohit

dálvet, de eai ábut earát guođohit daid seammáhat eatnamiid eará áigodagaid. Ná ferte dahkkot vai dálveguohtun lea ollislaš go bohtet orohakkii ealuin. Ovttagardánis atnu álkidahtta nu ahte sáhtta valljodagaid atnit rievttuid. Dát sáhtta mearkkašit ahte muhtin jagiid ii guođot dihto eatnamiid vai besset šaddat, eaige earát galgga guođohit doppe gidđat ja čakčat.

Fágálávdegoddi váldá vuhtii ahte rádjeguovllut eai leat erenoamážit geasseguohtumat, muhto dat leat oarjelis. Rádjeguovllus lea jeageleanan.

Jus rádjeguovllu galgá várret aivvefal Sáltoduoddarii dálveorohahkan, ferte goit caggat amaset Semisjaur-Njarg guođohit daid rašis eatnamiid. Jus čearru galgá sáhttit guođohit lagas guovlluid riikaráji nuorttabealde, de fágálávdegoddi ii oainne movt galgá nagodit caggat bohccuid mannamis oarjjás. Dán árvvoštallat dálá anu vuodul, ja dan mielde maid gaskaáiddiiguin leat vásihan. Danne ii leat fágálávdegotti mielas ávki fállat Semisjaur-Njarg čerru molssaevtolaš ja buoret geasseguohtumiid. Sii eai almmatge nagat cakkadit bohccuideaset mannamis namuhuvvon áigeguovdilis guovlluide.

Jus Semisjaur-Njarg čearru ain oažžu guođohan-rievtti odđa konvenšuvnna vuodul dálá konvenšuvdnaguovllus, de ferte Sáltoduottar oažžut dálveorohaga Ruotas. Prinsihpas oaivvilda lávdegoddi dán dálveorohaga galgat leat Semisjaur-Njargas. Ulbmila ahte galggašedje leat oktasaš dálveguohtumat buot Nordlándda orohagaide, mat guođohit nuorttabealde, ii leat vejolaš ollašuttit. Dalle gártašedje fievrridit bohccuid guhkemátki ja fertešedje bisánit gaskkas guđoldahttit bohccuid. Ii leat dušše elliidsudjalus man ferte vuhtiiváldit, muhto doaibmagolut gártet maid divrrasin.

Sáltoduottar sáhtášii rátkit guokten siidan, nubbi guođoha dálveguohtumiid mat leat orohagas, ja nubbi

är mindre god eller dålig i de östliga områdena. På Semskahøgda och vid Bjøllåvatna är sommarbetet något frodigare. Bland annat har man registrerat fina

grässlänter utefter bäckfåror som är bildade av isole-
rade kalkområden (Bjøllåvatna).

Tabell 3.23. Fördelning (%) av olika betestyper i de östliga delarna av Saltfjäll.

Av "nettoareal"	"Saltfjellet"	Semskahøgda	Bjøllåvatna	Hessinghompene
Dvärgbjörk kråkrished	28	15	21	31
Renlav	10	6	5	14
Lågalpina blåbärshedar	8	3	5	
Vide-dvärgbjörk, blåbär	12			
Klynnetåghed		5	9	
Fjällstarrhed	11	17	4	5
Fjällmosnölegor	10	6	4	3
Impediment i linjen	10			18
	88	52	48	72
Av bruttoareal				
Större impediment	40		35	40
Totalt areal i km ²	810	50	115	30

Den karga prägeln i de östliga områdena står i kontrast till de mycket fina sommarbeten man har i andra delar av distriktet. Det är taxeringslinjer där andelen gräsbeten är uppe i 70 % av bruttoarealen. Medeltalet för hela distriktet är 41 %. Området sydväst om de arealer som beskrivs i tabell 3, har till exempel en andel på 20 % alpina gräshedar, utöver 12 % fjällmosnölegor och 12 % lågalpina blåbärshedar. I Stormdalen och lilla Stormdalen täcker dessa biotoper 60 % och 47 %.

Slaktvikterna för kalv ligger över det som man anser som "normal" vikt. Detta bekräftas av de goda sommarbetena. Renantalet per arealenhet ligger också över genomsnittet i norra delen av Nordland (0,3 km²). Saltfjäll verkar därför att ha bättre sammansättning mellan sina säsongsbeten än de andra distrikten. Betessituationen illustreras emellertid också av en del dramatiska förändringar av renantalet. Från 1957–58 var minskningen 37 %, från 1981–82 31 %, medan minskningen från 1990–91 var 25 %. Orsaken till förlusterna är nedfrusna vinterbeten som i utgångsläget har liten beteskapacitet.

Sammanfattning

Historiskt sett har barmarksbeten i regionen används med tre alternativ för vinterbete. Det är kustnära beten, beten i gränsområdena och vinterbeten av inlandskaraktär. Dessa beten har delvis utnyttjats i konkurrens mellan renägarna från Sverige och Norge. Enligt sakutskottets uppfattning verkar det inte som problemen med konkurrens mellan de olika grupperingarna har blivit bättre efter konventionen 1972. Detta har två orsaker. Det dubbelbete som man förutsätter i gränsområdena har inte fungerat tillfredsställande. Saltfjäll har heller inte funnit det försvarligt med en systematisk användning av Storsundsområdet.

För att kunna upprätthålla en stabil renskötsel, anser sakutskottet, att det är nödvändigt att distriktet får en bättre och säkrare tillgång på vinterbete. Om

man skall basera sig på vinterbete enbart i gränsområdena, krävs det att andra inte utnyttjar samma områden under andra tider. Detta är nödvändigt för att resurserna skall finnas till hands när vinterbetet skall starta, men ett ensidigt bruk ger bättre möjligheter att förvalta resursen på ett riktigt sätt. Detta kan till exempel innebära att man vissa år kan låta betena vila utan att man riskerar att andra använder dem som vår- och höstbete.

Sakutskottet konstaterar att områdena längs riksgränsen inte är utpräglade sommarbeten, och att sådana finns längre väster ut i distriktet. Gränsområdet är utpräglat lavbetesområde.

Om man skall kunna frigöra gränsområdena till ensidigt vinterbete för Saltfjäll, bör det i så fall ske genom att hindra att ren från Semisjaur–Njarg kommer in på de utsatta betena. Om samebyn skall kunna nyttja angränsande områden på östsidan av riksgränsen, är det enligt sakutskottets uppfattning, inte praktiskt möjligt att hindra att renen strövar väster ut. Denna bedömning bygger på erfarenhet från nuvarande betesbruk, och de erfarenheter man har skaffat sig med avspärrningsstängsel. Sakutskottet anser därför att det inte är någon idé att erbjuda Semisjaur–Njarg alternativa och bättre sommarbeten. De skulle under alla omständigheter inte klara av att hålla sina renar borta från de aktuella områdena.

Om en ny konvention ger fortsatt betesrätt för Semisjaur–Njarg i nuvarande konventionsområde, torde det innebära att Saltfjäll får vinterbete i Sverige. Principiellt anser utskottet att detta bete bör ligga i Semisjaur–Njarg. En modell som bygger på gemensamt vinterbete för alla de östliga distrikten i Nordland, är realistiskt, enligt utskottets bedömning. Det innebär så långa transporter att det blir nödvändigt att stanna under transporten för att låta renarna vila. Förutom hänsyn till djurskydd, är en sådan lösning dålig på grund av höga driftskostnader.

En möjlig lösning för Saltfjäll är en delning i två

johtá Ruttii. Eaktun lea ahte dálá konvenšuvdnaguovlu ii viiddiduvvo iige váldde orohaga oassin Dypenåga davit guovllu. Dasa lassin lea eaktun ahte Såltođuottar ii oazžo lobi rasttidit lagamus guovlluide ruoŧabealde riikaráji ja beassanlobi konvenšuvdnaguovlluide. Fágalávdegoddi lea dan oaivilis ahte ii galgga mannat čovdosiidda mas boahŧevaš boazodoallu guođoha konvenšuvdnaguovlluid moattegearđánit.

Fágalávdegoddi lea árvoštallan oktašašsiidda, ja gávnahan ahte moadde siidda gal sáhttet ovttaiduhttit doaimmaid ja atnit obbalaš oktašašvuođa. Oktasašgeasseiida gal lávdegotti mielas dahká heajos valljodatgeavaheami. Dát čoavddus rahpá vejolašvuođa rádjeguovllu dálveguohtumiid árrat guođohit ja nu maññána dálveorohahkii johtin. Dat maid miellidubuktá ahte konvenšuvdnaguovllus viiddida Semisjaur-Njarg vuoigatvuođa guođohit Norggas sihke áiggi ja báikki dáfus.

3.6.2 Fágalávdegotti evttohus

Semisjaur-Njarg – Såltođuottar

1. Fágalávdegoddi evttoha cegget oktašašsiidda gaskal Semisjaur-Njarg-Såltođuottar
2. Semisjaur-Njarg oazžu konvenšuvdnaguovllu jagi 1972 konvenšuvnna mielde. Semisjaur-Njarg oazžu lobi bievlan rasttidit ráji ja mannat Tjornfjell-guvlui (E6 orohatráđji Balvatn/Såltođuottar). Såltođuottar oazžu konvenšuvdnaguovllu Ruotas dálveorohahkan.
3. Semisjaur-Njarg oazžu konvenšuvdnaguovllu jagi 1972 konvenšuvnna mielde. Semisjaur-Njarg oazžu lobi bievlan rasttidit ráji ja mannat Tjornfjell-guvlui (E6 orohatráđji Balvatn/Såltođuottar). Såltođuottar oazžu lobi guođohit rádjeguovllu mii lea Semisjaur-Njarg konvenšuvdnaguovlu ja oazžu dálvet lobi rasttidit Semisjaur-Njarg čearu orješlulábealdeat guovlluid.

Geahča 3.9 kárta.

vintergrupper, där en grupp stannar kvar och använder de vinterbetesmöjligheter som finns i distriktet medan den andra flyttar till Sverige. Det förutsätter att det nuvarande konventionsområdet inte utvidgas till att också omfatta områdena norr om Dypenåga. Vidare förutsätter det att Saltfjäll får en överskridningsrätt till anslutande områden på den svenska sidan av riksgårnsgränsen och tillgång till konventionsområden. Sakutskottet är emellertid av den uppfattningen att man inte bör basera en framtida renkötsel på dubbelbete i konventionsområdena.

Sakutskottet har diskuterat möjligheterna till samarbete, och har kommit fram till att det kan vara ändamålsenligt för att samordna driften mellan flera renkötselgrupper innan man skapar en överordnad gemensam ledning. En verksamhet som baserar sig på en gemensam somargrupp ger, enligt utskottets mening, för dåligt resursutnyttjande. En sådan samordning kan öppna möjligheten att använda gränsbeten till tidigt vinterbete med en därpå fördröjd flyttning till vinterbeten. Det skulle emellertid också innebära att man i konventionssammanhang öppnar för att utvidga Semisjaur-Njargs rättigheter till bete i Norge både beträffande tid och plats.

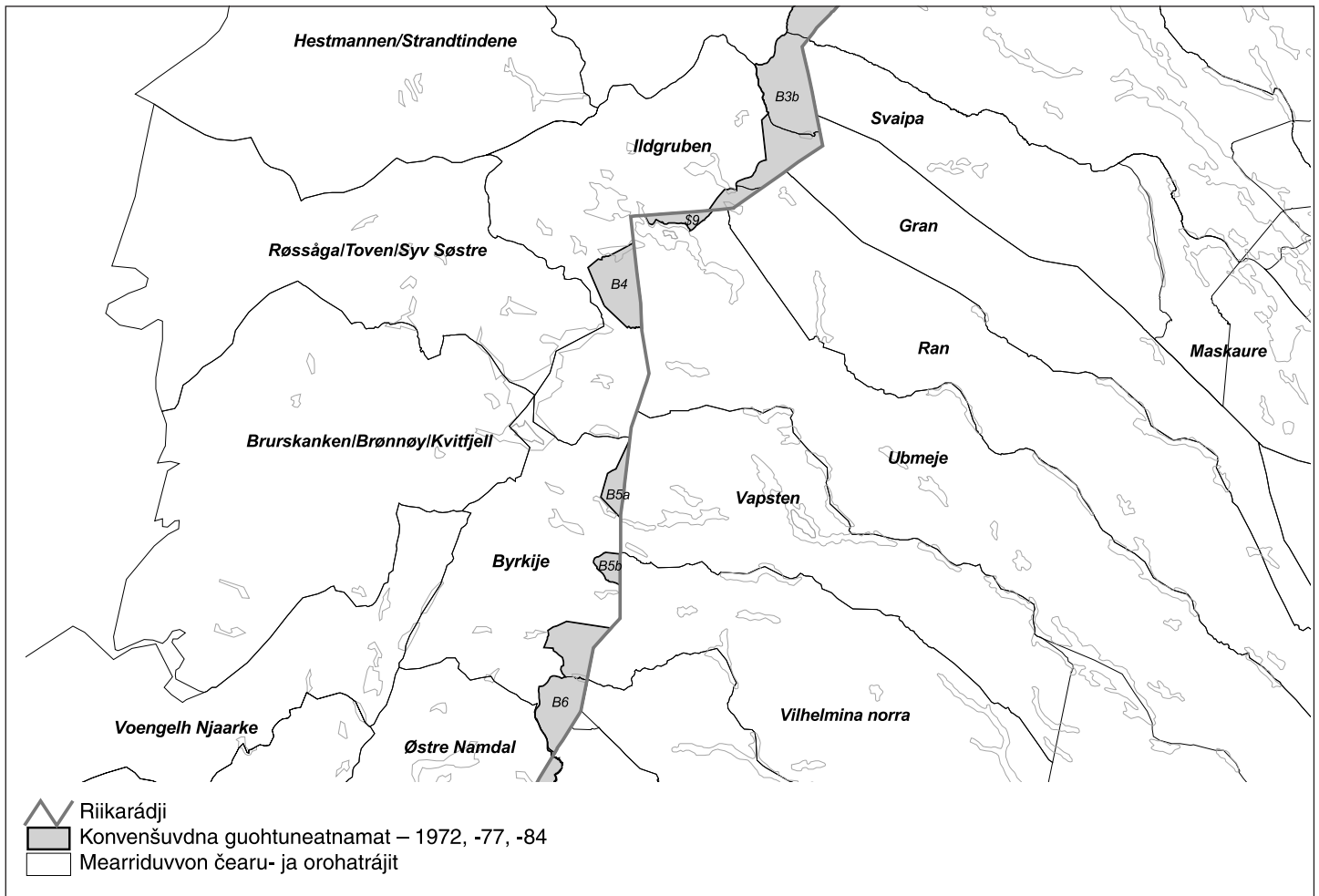
3.6.2 Sakutskottets förslag

Semisjaur-Njarg – Saltfjell

1. Sakutskottet föreslår att Semisjaur-Njarg och Saltfjell etablerar samdrift.
2. Semisjaur-Njarg har ett konventionsområde enligt konventionen 1972. Semisjaur-Njarg har en överträdelsrätt till Tjörnfjällsområdet (E6 – distriktsgränsen Balvatn/Saltfjell) under barmarksperioden. Saltfjell har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige.
3. Semisjaur-Njarg har ett konventionsområde enligt konventionen från 1972. Semisjaur-Njarg har överträdelsrätt till Tjörnfjällsområdet (E6 – distriktsgränsen Balvatn/Saltfjell) under barmarksperioden. Saltfjell har gränsbetesrätt i Semisjaur-Njargs konventionsområde och överträdelsrätt i Semisjaur-Njargs sydvästliga områden vintertid.

4. Helgelánda ja Västerbotten

4.1. govvas oaidnit mii guovllu orohagaid ja čearuid rájiid. Doppe leat 13 hálddahuslaš ovttadaga, dán leat 8 riikaráji lahkosiin.

4.1. govva. Helgelánda boazorohagat ja Västerbottena čearut.

Helgelánda obbalaččat

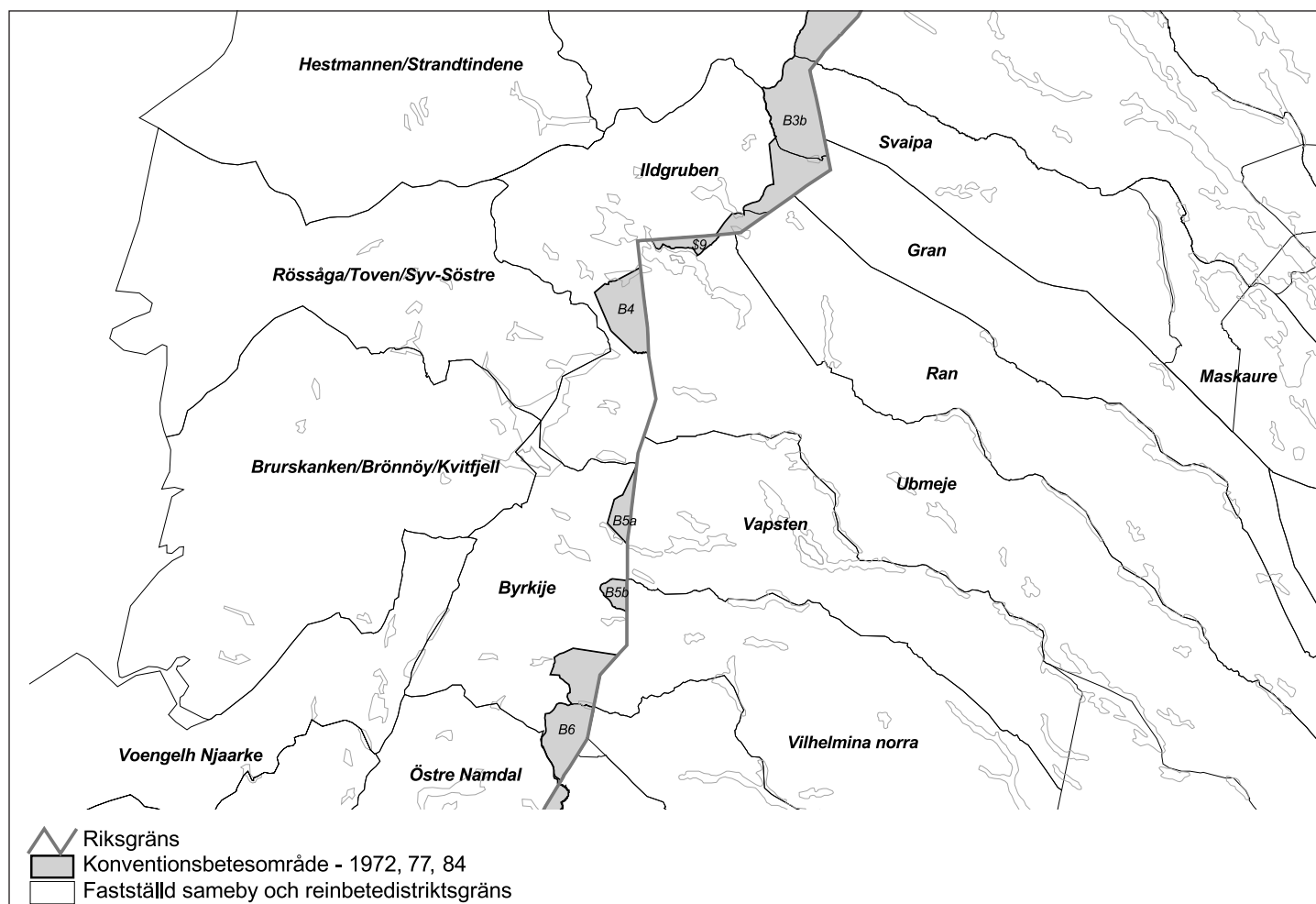
Rádjesirdimat jagis 1999 miellidubukte stuora rievdasusat, ja dál leat 6 boazorohaga guovllus. Mii oaidnit 4.1. tabeallas doalloovttadagaid logu ja galle olbmo gullet orohagaide. Tabeallas čájeha maiddái

alimus mearriduvvon boazologu juohke orohaga³⁸ nammii, ja dat mearkkaša gaskamearálaččat 360 bohcco juohke doalloovttadahkii. Orohagaid boazologut dáhtonis 31.1.1999 leat vuollelis alimus meari.

38. Ii leat mearriduvvon alimus boazolohku manñil rádjerievdadeami. Go mánga orohaga leat biddjon oktii, lea alimus boazolohkun biddjon dat lohku mii dain boares orohagain lei oktiibuot.

4. Helgeland och Västerbotten

Figur 4.1 visar gränserna mellan renbetesdistrikt och samebyar i regionen. Tillsammans utgör de 13 administrativa enheter, varav åtta gränisar mot riksgränsen.

Figur 4.1. Renbetesdistrikt och samebyar i Helgeland/Västerbotten.

Allmänt om Helgeland

Efter en genomgripande förändring av distriktsgränserna under 1999, finns det nu sex renbetesdistrikt i regionen. I tabell 4.1 ges en översikt av antalet driftsenheter och personer i varje distrikt. Av tabellen fram-

går också det fastställda högsta antalet renar per distrikt³⁸ vilket i genomsnitt innebär 360 renar per driftsenhet. Utöver vad som framgår av konventionen, finns det inte några fastställda betestider. Renantalet per 31/3 1999 ligger under den fastställda övre gränsen.

38. Man har inte fastställt något nytt högsta renantal efter gränsändringarna. I de fall där flera distrikt har slagits ihop, är det högsta antalet renar summan av det högsta antalet renar i de gamla distrikten.

4.1. *tabealla. Doaluid ja olbmuid lohku ja alimus boazolohku dahthonis 31.03.99.*

	Lohku Doalloovttadagat	Lohku Olbmot	Alimus boazolohku
Byrkije	2	6	900
Ildgruben	3	8	900
Hestmann/Strandtindene	3	9	900
Røssåga/Toven/Syv Søstre	3	10	1200
Brurskanken/Kvitfjell/Brønnøy	4	16	1600
Voengel – Njaarke	7	68	2400
	22	117	7900

Go rievdaduvvui orohagaid juohkin Nordlánddas, biddjui vuodđun ahte Helgelándda boazodoallu jodi-huvvo dainnalágiin ahte muhtin siiddat johte luksa dálvá ja nuppit fas guođohit riddoatnamiin davvin/oarjin/allin dálvet, ja nu ledje dálvejagi eatnamat Ruotas ja muhtimiin. Helgelánddas leat dáid boazo-doallomálliid gaska lunddolaččat “rádjin” Fiplingdalen, Røsvatnet, Okstindan, Ranfjorden ja Dunderlandsdalen. Dákkár rádjejuogu prinsihpan lea ahte guohtuneatnamat, mat čadnojit oktavuhtii Ruota eatnamiiguin dálvejagis, sihke ovdal jagiid 1919 ja 1972 konvenšuvnnas, leat nuorttabealde dan “ráji”. Dát fáttmasta ođđa orohatjuohkimis Byrkije ja Ildgruben orohagaid.

Lea riidu orohatjuohkima prinsihpalaš vuodu nalde. Dat 4 orohaga, mat ođđa orohatjuohkima mielde galget guođohit dálvejagis rittus, bukte gulaskuddamis ovdan ahte sii hálidit dakkár orohatjuogu mii vuolá riikarájis mearragáddái, ja mas galgá maiddái leat vejolašvuotta guođohit dálvet rittu ja Ruota gaska. Dát mielldisbuktá ahte šiehtadallamiin mat manjil

dahkkojit, sáhtta bidjat molssaeaktun dan ahte guođohit rádjejuovllu eatnamiid dálvet. Dan seammás mielldisbuktá dát maiddái dan ahte eananoasit oarjelis sáhttet váldot mielde go šiehtadallá ođđa konvenšuvnna. Danne lea fágálávdegotti mielas dárbašlaš guorahallat rittoguoovllu guohtundilálašvuodaid, vaikko dat eai guoskka njuolgut riikarádjái. Almmatge leat guohtun- ja doaibmadilálašvuodát deatalebmosat dán guovtti orohagas, main lea rájji ruotabeali čearuide.

Boazoguohtunkommišuvdna evttohi jagis 1964 ahte Helgelánddas sáhtta geavvadis leat alimus boazolohku gaskal 2,2-5,2 ja 0,6-2,2 bohcco juohke km² nammii, nu movt bievlanjagi- ja dálvejagi guohtumiin³⁹. Ođđa dutkammat mat ee. gusket dasa movt jeagil smoaldana, dagahit ahte dáid meroštallamiid ii sáhte njuolgut atnit ávkin. Meroštallamat almmatge čájehit dan guvlui makkár eavttut biddjojede vuodđun jagi 1972 konvenšuvnnas.

4.2. *tabeallas* lea čoaikkáigeassu mas čájeha jagiid 1998/99 guohtumiid čaovddaloguid.

4.2. *tabealla. Guohtumiid geavaheapmi Helgelánddas.*⁴⁰

Orohat	Areála km ²	Boazolohku		Buvttadeapmi		Njuovvan-deaddu miesit kg
		01.04.98	Juohke km ²	kg/km ²	kg/boazu	
Byrkije	2248	874	0,4	3,1	7,9	21,1
Ildgruben	2773	959	0,3	4,3	12,4	23,5
Hestmann/Strandtindene	2578	818	0,3	1,7	5,5	17,8
Røssåga/Toven/Syv Søstre	2310	835	0,4	3,8	10,5	21,7
Brurskanken/Kvitfjell/Brønnøy	4162	1457	0,4	2,0	5,6	23,0
Voengel– Njaarke	2420	1914	0,8	5,3	6,8	21,1
Guovlu	16491	6857	0,4	3,2	7,8	

Orohagaid areálat leat dás ođđa orohatjuohkima mielde, ja leat divoduvvon eatnamiid mielde mat adnojit dehe várrejuovvot boazoguohtunkonvenšuvnna mielde. Buvttadeapmi fáttmasta njuovvama ja boazologu rievdamá mii lea rehkenaston kiloide⁴¹.

Buvttadeapmi lea oalle heittot, sihke areálaid ja boazologu dáfus. Okta sivvan manne buvttadeapmi obbalaččat lea vuollin, lea go boraspiret váldet bohccuid.

Jus miessedeattuid bidjá vuodđun mihtidit man buorit guohtumat leat, ja atná 21,5 kg⁴² norbman

dehe gaskamearrin, de oaidnit ahte 3 orohaga leat badjelis norpma. Go dáid loguid buohtastahtta Norgga eará orohagaiguin, de leat deattut, mat čájehuvvot 4.2. *tabeallas*, gaskamearálaččat badjelis ja čájehit movt guohtundilli lea. Guđe guvlui lea mannan, dan oaidnit 4.2. *govas*, mas čájeha Helgelándda njealji “boares” orohagaid deattuid rievdamá. Deattut leat váldon olles áigodagas. Lassin dan dábálaš dássái, čájeha 4.2. *govas* maiddái luonddudilálašvuodaid vuodul erohusaid jagis jahkái.

39. Geavtlaš optimála boazolohku definerejuvvui biologalaš optimála boazologus ja de gessui eret eatnamiidda sisabahkkemat ja dat go oamit guhtot eatnamiid.

40. Buvttadanmeroštallan lea dahkkon dan mielde man ollu lea leamaš njuovvanboazu, ealihanbohccuid vuovdin orohagaid gaska ja boazologuid rievdan. Go boazologu rievdamá lea meroštallan, de leat vuhtiváldon rievdadusat go johtá orohagaid gaska.

41. Go meroštallojuvvui boazologu rievdamá váikkuhus, de leat vuodđun dat logut mat bohtet ovdan “melding om reindrift” dieđuin doaibmajagiin 1998/99.

42. Gaskamearálaččat 30.000 miesi njuovvon Davvi-Trøndelágas.

Tabell 4.1. Antal driftsenheter, personer och högst antal renar per 31/3 -99.

	Antal driftsenheter	Antal personer	Högsta antal renar
Byrkije	2	6	900
Ildgruben	3	8	900
Hestmann/Strandtindene	3	9	900
Røssåga/Toven/Syv Søstre	3	10	1200
Brurskanken/Kvitfjell/Brønnøy	4	16	1600
Voengel-Njaarke	7	68	2400
Summa	22	117	7900

Vid förändringen av distriktsindelningen i Nordland utgick man ifrån att renskötseln på Helgeland var delad i en östlig och en västlig renskötselverksamhet, med vinterbeten i respektive Sverige och vid kusten. På Helgeland följer "gränsen" mellan dessa renskötsel-system naturligt Fiplingdalen, Røsvatnet, Okstindan, Ranfjorden och Dunderlandsdalen. Principen om en sådan gränsdragning motiveras av att den betesareal som har varit knuten till vinterbete i Sverige, både efter 1919 och 1972 års konventioner, ligger öster om denna "gräns". Efter den nya distriktsindelningen omfattar det renbetesdistriktet Byrkije och Ildgruben.

Det finns en konflikt som gäller den principiella utgångspunkten för distriktsindelningen. De fyra distrikt, som efter den nya indelningen förutsätts använda vinterbeten vid kusten, gav under utfrågningen uttryck för att de ville ha en indelning som gick från riksgränsen till havet med möjlighet att alternera mellan vinterbeten vid kusten och i Sverige. Detta innebär att det i ett senare förhandlingsområde, kan

finnas alternativa möjligheter att utnyttja beten i gränsområdet, men det innebär också att resurserna längre väster ut också kan inbegripas i förhandlingarna om ny konvention. Sakutskottet anser därför att det är nödvändigt att ha en genomgång av betesförhållandena i kustdistriktet, även om man inte har direkt anknytning till riksgränsen. Man kommer emellertid att lägga störst vikt vid betes- och driftsförhållanden i de två distrikt som gränsar mot svenska samebyar.

För Helgeland föreslog 1964 års renbeteskonvention ett praktiskt optimalt renantal, som motsvarar 2,2–5,2 och 0,6–2,2 renar per km² för respektive barmark- och vinterområden³⁹. Nyare forskning, om bl.a. matsmältning av renlav, gör att man inte kan använda dessa beräkningar direkt. De ger emellertid en viss indikation på vilka förutsättningar som ligger till grund för 1972 års konvention.

I tabell 4.2 har man gjort en sammanfattning av en del nyckeltal som sammanhänger med betesresurserna under 1998/99.

Tabell 4.2. Ressursutnyttjandet på Helgeland⁴⁰.

Distrikt	Areal i km ²	Antal renar		Produktion		Slaktvikt kalv kg
		1/4-98	Per km ²	kg/km ²	kg/ren	
Byrkije	2 248	874	0,4	3,1	7,9	21,1
Ildgruben	2 773	959	0,3	4,3	12,4	23,5
Hestmann/Strandtindene	2 578	818	0,3	1,7	5,5	17,8
Røssåga/Toven/Syv Søstre	2 310	835	0,4	3,8	10,5	21,7
Brurskanken/Kvitfjell/Brønnøy	4 162	1 457	0,4	2,0	5,6	23,0
Voengel- Njaarke	2 420	1 914	0,8	5,3	6,8	21,1
Region	16 491	6 857	0,4	3,2	7,8	

Arealerna omfattar distriktet efter den nya distriktsindelningen och är korrigerade för de arealer som utnyttjas eller som man avstår som ett resultat av renbeteskonventionen. Produktionen omfattar slakt och förändring i djurantal omräknat till kilo⁴¹.

Det framgår att produktionen är relativt dålig, både i förhållande till areal och renantal. Rovdjursförluster är en bidragande orsak till den generellt låga nivån.

Om man använder slaktvikter på kalv som en indikator på beten och betraktar 21,5 kg⁴² som en norm,

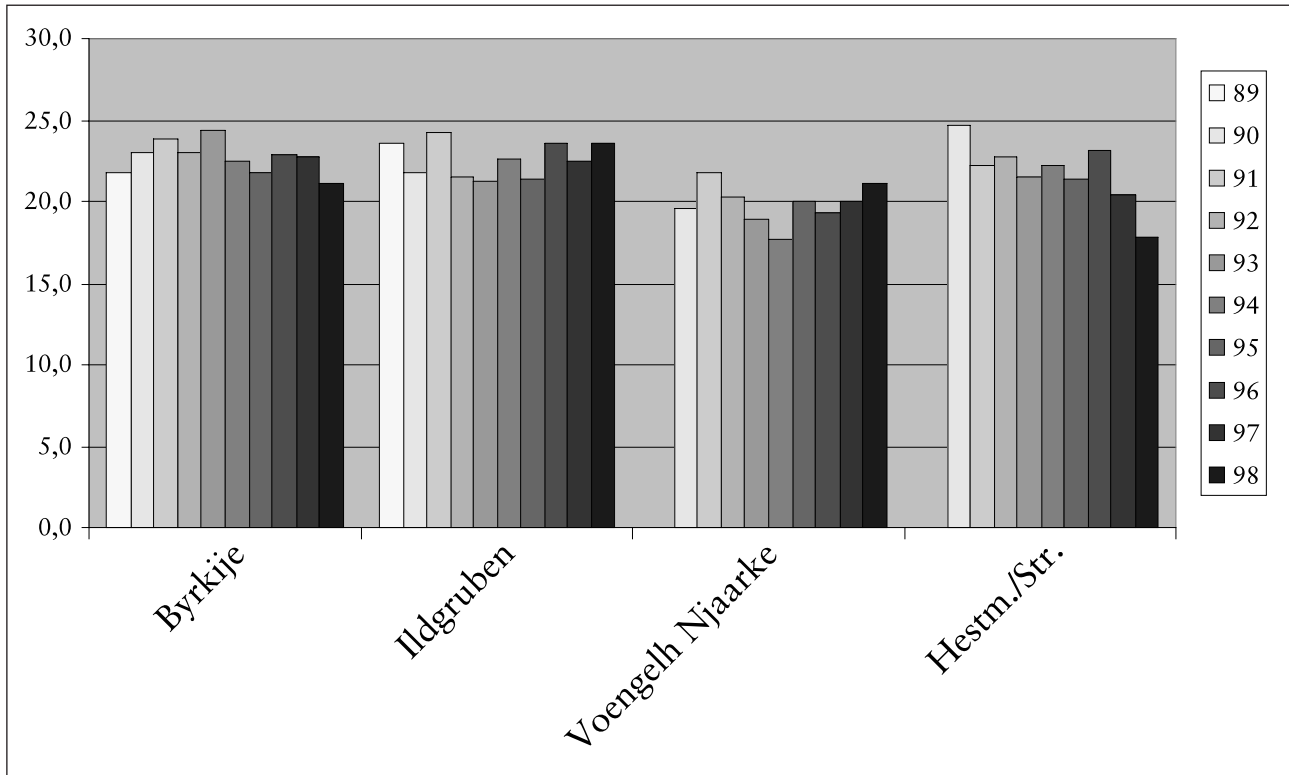
ser man att tre av distriktet ligger över denna norm. Jämfört med andra områden i Norge är de vikter som presenteras i tabell 4.2, genomgående högre och är en indikation på resurssituationen. Utvecklingen under flera år visas i figur 4.2 som ger en översikt av viktutvecklingen för fyra av de "gamla" distriktet på Helgeland. Vikterna ackumuleras under hela säsongen. Förutom den allmänna nivån visar figur 4.2 också naturbetingade variationer under året.

39. Det praktiskt optimala renantalet har definierats utifrån ett biologiskt optimalt renantal där man tagit hänsyn till effekten av ingrepp och husdjursbete.

40. Beräknad produktion är slaktkvantiteten, försäljning av livren mellan distrikt och förändringar av antalet djur. Vid beräkning av antalet djur har man tagit hänsyn till förändringar vid flyttning mellan distrikt.

41. Vid beräkning av effekten av förändring i antalet djur, har man tagit renägarnas "renskötselrapport" under driftsåret 1998/99.

42. Genomsnittet för 30 000 kalvar som slaktats i Nord-Trøndelag.

4.2. govva. Misiid njuovvandeattut njealji boazoorohagas Helgelánda.

4.1 Riddolagas orohagat Helgelánda

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Mii oaidnit 4.1 govvas ahte Helgelánda riddolagas boazodoalus leat 4 boazoorohaga, main leat guohtumat siskkobealde orohaga rájiid birrajagi. Orohagaid olggut eanansiid juhket 5 stora vuona. Ráddjejuvni lea hui sullii nu movt eatnamat duodai leat adnon 19. jahkečuodi vuosttaš oasis.

Eanas orohagat, earret Hestmann/Strandtindene, feritejt rasttidit E6 ja ruovdemáđi, vai besset johtalit guohtuneatnamiid gaskka. Guokte davimus orohaga gártet johtit meara rastá, vai besset dálvejagi eatnamiidda ja doppe fas ruovttoluotta. Ovdal vuojahedje ealu, muhto dál fievrridit ealu fearggain/biillain.

Luonddudilálašvuodát

Stuorát osiin Helgelánda riddoguvlluin leat gággádit mollaneaddji báktešlájat. Dát šlájat gávdnojit ere-noamáš viidát Voengel-Njaarke ja Hestmann/Strandtindene guovlluin, muhto suvrra báktevuodđu lea mihtilmas maiddái dán guovtti eará orohaga olggut eanansiin. Orohagaid nuortalit eanansiin lea eambo geahppadit mollaneaddji báktešládja, ja nu šaddetge buorit geasseguohtumat. Erenoamáš mihtilmas lea Syv Søstre/Toven/Røssåga ja Brønnøy/Kvitfjell/Brurskanken guovlluin. Almmatge lea báikkuid maiddái siskkit eanansiin báktevuodđu mii šaddada jeagelguohtuma.

Oasit riddolagas suvrra guovlluin eai leat nu sakka

váikkuhuvvon jieknaáiggis go Helgelánda eará eananoasit. Vuosttažettin oaidnit dan Hestmann/Strandtindene nannámin, gos leat alla várreeatnamat. Danne leage doppe hui váttis bargat boazodoaluin.

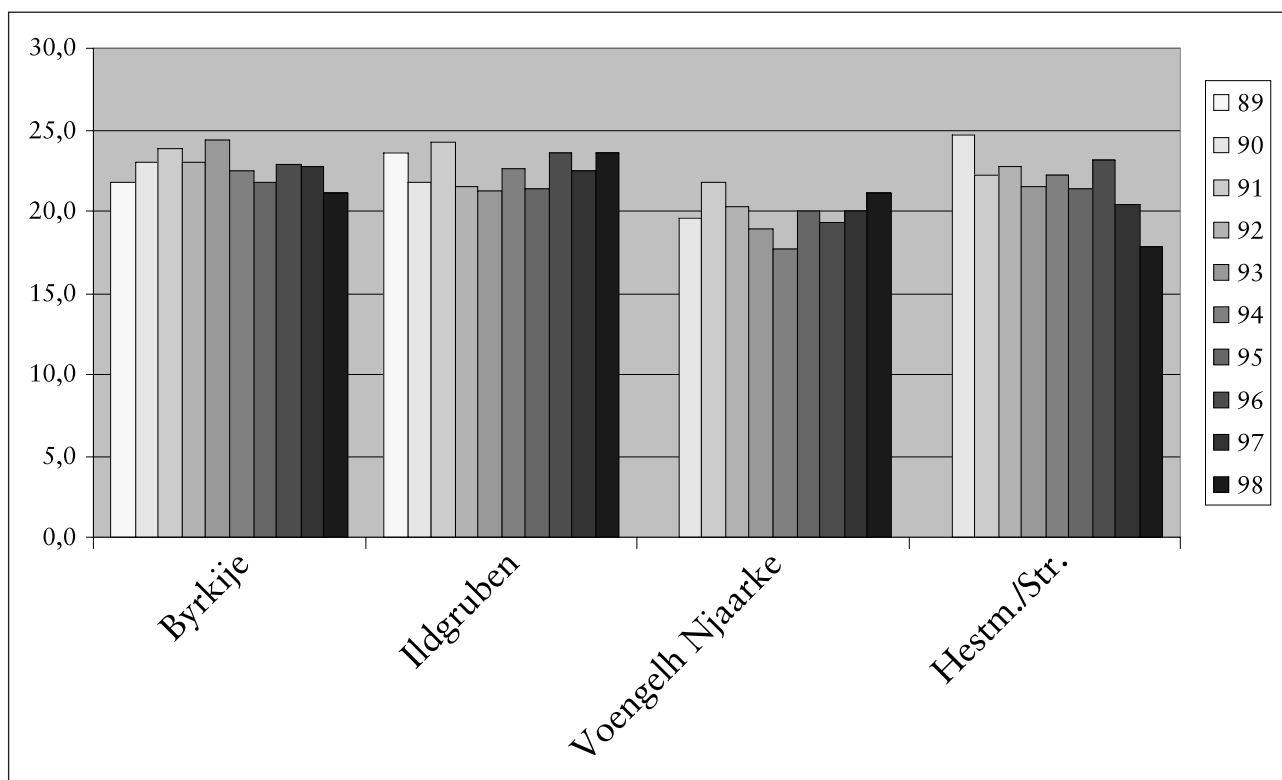
Várit váikkuhit dálkkádagaid mángga dáfus, ere-noamážit das movt muohta gokčá eatnama ja man ballu lea ahte arvá ja lásse guohtumiid dálvet. Danne leatge dálvejagi eatnamat hui eahpesihkkarat. Dat vánis jeageeatnamat, mat dán guovllus gávdnojit, adnojit ábaida giđdat ja čakčat.

Guohtun

Juohke dáfus go dán guovllu guohtuneatnamiid leat árvvoštallan, leat gávnahan ahte bievlajagi eatnamat geasášedje eambo bohccuid go dálvejagi eatnamat. Dálvejagi eatnamiid leat mañemus árvvoštallan dallego odđa orohatjuohkin Nordlánddas čielggaduvvui. Mii oaidnit 4.3. tabeallas árvvoštallamiid oktiigeasu. Čielggadeami vuodđun leat Tømmervik ja Villmo guohtuniskkadeamit dain eanansiin Voengel-Njaarke orohagas mat gusket dálveguohtumiidda (Kolbotn-guovlu). Eará guohtuniskkademiin, šaddošlájaid čilgemis, areála ja guovllu ovdalis geavaheamis, lea kapasitehta juohke areálovttadaga nammii árvvoštallon modeallaguovllu ektui.

Areálvuodđu lea bruttoareála mielde. Dat miellidubuktá ahte Hestmann/Strandtindene guvlui gártá kapasitehta juohke areálovttadaga nammii badjelis go Syv Søstre:s. Dát lea dannego mañemus namuhuvvon guovllus lea viidát ii-anahahtti eanan.

Vuodđun lea biddjon ahte dálvejagi guohtumat gesset sullii 6 000 bohcco. Dát lohku lea vuollelis

Figur 4.2. Slaktvikter for kalv i fyra renbetedistrikt på Helgeland.

4.1 Kustnära renbetedistrikt på Helgeland

Areal och driftsförhållanden

Som framgår av figur 4.1 består den kustnära renskötsel på Helgeland av fyra renbetesdistrikt som kan beta hela året i det egna distriktet. De yttre delarna av distriktet är i praktiken avgränsade av fem stora fjordar. Avgränsningen ligger nära den praktiska användningen under första delen av 1900-talet.

Med undantag av Hestmann/Strandtindene får distriktet korsa stora trafikleder som E6 och järnvägen för att förflytta sig mellan de olika betesområdena. De två nordligaste distriktet får passera havsområden för att komma till och från vinterbeten. Tidigare fick djuren simma, nu använder man också färja/biltransport.

Naturförhållanden

En stor del av kustområdena på Helgeland är präglade av svårösliga bergarter. Särskilt omfattande är detta i Voengelh-Njaarke og Hestmann/Strandtindene, men den sura berggrunden präglar också de yttre områdena i de två övriga distriktet. De östliga delarna av distriktet präglas i starkare grad av mer lättösliga bergarter som ger goda förutsättningar för sommarbeten. Detta gäller särskilt de inre delarna av Syv Søstre/Toven/Røssåga och Brønnøy/Kvitfjell/Brur-skanken. Lokalt i dessa områden finns det emellertid också berggrund som ger förutsättningar för lavbetesområden.

Delar av de sura kustnära områdena är inte lika präglade av istiden (den förhistoriska) som andra delar av Helgeland. Detta gäller i synnerhet fastlandet i Hestmann/Strandtindene som har ett utpräglat alpint landskap. Som en följd av detta är det bitvis mycket svåra driftsförhållanden.

Fjällen har betydelse för klimatet på flera olika sätt, i synnerhet för fördelningen av snö och risken för regn och nedfrusna beten under vintern. Tillgängligheten för vinterbete är därför mycket osäker. De begränsade lavbetesresurser som finns i områdena, har därför i huvudsak använts till vår- och höstbeten.

Betestillgångar

I alla sammanhang där beten i denna region har bedömts, har man påvisat att barmarksbeten långt överstiger kapaciteten på vinterbeten. Den sista värderingen av vinterbeten företogs i utredningen om ny distriktsindelning i Nordland. Tabell 4.3 visar en sammanfattning av dessa värderingar. Utredningen utgår från de delar av Tømmervik og Villmos betesgranskning för Voengelh-Njaarke som behandlar vinterbetena (Kolbotn-området). Utifrån andra granskningar av betena, en allmän beskrivning av vegetationen, areal och tidigare bruk av områdena, är kapaciteten per arealenhet bedömd i förhållande till modellområdet.

Arealgrundvalen avser bruttoarealen. Detta innebär bl.a. att Hestmann/Strandtindene får en högre kapacitet per arealenhet än Syv Søstre. Detta sammanhänger med att det sista distriktet har en större andel impediment.

Man har förutsatt att dessa beten ger en kapacitet

go jagi 1964 boazoguohtunkommišuvdna ávžžuhii (8 200 bohcco). Čilgehus dása lea go dál leat eambo eananduohtadeamit. Meroštallamat čájehit dan guvlui

ahte ođđagilvimat juo iešalddiset leat gáržžidan dálvejagi eatnamiid unnimustá 750 bohccuin manemus 20 jagis.

4.3. *tabealla. Dálveguohtumiid kapasitehta Helgelánda riddoguohtu (giđđaeallu).*

	Dálvejagi eatnamat		Dálveguohtun bievla- jagi eatnamiin	Dálvejagi guohtu- mat ollislaččat
	Juohke km ²	Oktiibuot		
Voengel-Njarke	2,0	2200	0	2200
Brønnøy/Kvitfjell/Brurskanken	1,5	1200	550	1750
Syv Søstre/Toven/Røssåga	2,5	1000	200	1200
Hestmann/Strandtindene	2,7	1100	0	1100
Submi		5500	750	6250

6000 bohcco lea veahá badjelis go dat maid orohagat leat dieđihan dál (4 831 bohcco dáhtonis 01.04.98). Dáid dieđuid mielde lea vejolaš veahá lasihit boazologu. Mii deattuhit ahte meroštallamat leat eahpesihkkarat.

Jagi 1964 kommišuvdna meroštalai čáhkát eanemustá sullii 25 000 bohcco bievlanjagi eatnamiidda. Vaikko vel dáid meroštallamiid eat leat iskkadan dárkileappot, lea goitge čielggas ahte bievlanjagi eatnamat gesset mihá eambo bohccuid go dálvejagi eatnamat. Danne ráddjejit dálveguohtumat boazodoalu ovdáneami, jus ii gávna guohtuneatnamiid olgobealde orohaga dálá rájiid.

Oktiigeassu

Bievlanjagi eatnamiid vejolašvuohta doalvu lunddolaččat dan jurdagii ahte lea buoremus ohat dálveguohtumiid olgobealde guovllu duovdagiid. Fágálávdegoddi váldá vuhtii ahte guoskevaš orohagat, dallego orohatrájit rievdaduvvojede, leat sávvan oazžut dálveguohtumiid Ruotas, dehe vuoigatvuoda johtalit gaskal riddoatnamiid ja siseatnamiid. Guohtumiid ekologalaš oaidninbealis doarju lávdegoddi boazodolliid jurdaga ahte orru leamen lunddolaš ná earáhuhtit guohtumiid geavaheami. Eaktun lea almmatge ahte gávdnojit vejolaš dálveguohtuneatnamat, maid sáhtá atnit ovtta daid geassejagi viiddis guohtuneatnamiiguin. Seammás čujuha fágálávdegoddi ahte dáinna ákkain sáhtá maiddá addit guođohanrievtti riddoguohtu ruotabeali čearuide, geain váilot buorit geasseguohtumat. Mii gártá buoremussan loahpa loahpas, guoská viidábut go dušše guohtunekologijii. Lea maiddá sáhka boazodoalu buriin ja heajos beliin. Fágálávdegoddi muittuha ahte riddolagas boazodoallu gáibida intensiivlaš doaibmamálla, vai sáhtá ávkin atnit gáržžes dálvejagi eatnamiid. Jus intensiivlaš doaibmamálla galgá ovdánit, ferte dát gáhttejuvvot rádjeguovllu ekstensiiva boazodoalu ektui. Dát lea leamaš buot konvenšuvnnaid vuođđun mannil jagi 1919, ja fágálávdegoddi oaivvilda galgat dán bidjat maiddá odđa konvenšuvnna vuođđun.

Boares Røssågå orohat čuoččuha alddineaset leat rievtti guođohit Ramseles. Lávdegoddi ii ovddit oai- vildá dán áššis, dannego lávdegottis ii leat mandáhtta dálá konvenšuvnna mielde juohkit guohtumiid.

4.2 Sáltoduottar – Sváipa – Ildgruben – Gran – Ran guovllut

4.2.1 Sváipa čearru

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Čearus lea 15 boazodoalli, geat barget bohccuiguin. Dálá lálkaásahusa mielde lea alimus lobálaš boazolohku 5 000 bohcco. Čearu rájit ja áigodatguohtumat čájehuvvojit 4.5 kárttas. Svaipa guođoha ja ovttasbargá Gran čearuin bievlanjagi guohtumiid dáfus, gitta dassážiigo rátkkašit dálvesiidan skábmamánus. Čearuin lea ovttasbargu dannego bievlanjagi eatnamiin váilot oalát lunddolaš oazit. Svaipa ja Gran leat geatvatlaččat okta čearru, mas leat guokte stuora siidda. Hálddatlaččat ja lágalaččat leat dát almmatge guokte sierra čearu, main leat sierra ekonomi- ja mearridan- doaimmat. Lassin váilevaš oziide čearuid gaskka, de ii leat riikarádjige lunddolaš rádjii oarjjil, muhto rádjii manná badjel várreeatnama, mii leat oktan eanamin. Davil lea Lais-johka lunddolaš oahcin riikaráji rájis gitta vulos Hällbackenii. Viidáseappot nuorttasguvlui leat jávrrit Gruttur, Juhtas ja Aisjávri, ja das gaskkas vel čázádat, lunddolaš rádjii, mat mannet gitta “gilvinráji” rádjái. Dálvejagi eatnamat leat áibbas sierra bievlanjagi eatnamiin, ja dain maid eai leat lunddolaš rájit. Dálvejagis sáhtá goitge buorebut reainnidit ealu ja lágidit boazobarggu vai eallu bissu dihto eatnamiin. Dálvejagi eatnamat leat guovtti duovdagis, mat leat goabbat sajis. Davit duovdagat leat gaskal Svanträsk, mii lea “lappmarksgränsen” lahkosiin, ja Bađaluoktarittu, mii fas lea davvelis Kåge. Lulit duovdagat leat davvelis Ekträsk ja vulos Botsmark-Bygdsilum linjás. Dálvejagi eatnamiid rájit leat mearriduvvon ja galget leat “lappmarksgränsen” nuortalis.

Dálvejagi eatnamiin johtet ealuin árbevirolaš vugiin daid vuosttaš vuollegis eatnamiidda oarjjabealde Storlisan ja Lais-joga, dábalaččat cuoŋománus. Jus lea manngidđa, luitet ealu guohtut lahppojeahkála Laisjoga nuorttabeallái. Guottetbáikin leat bievlanjagi eatnamiid gaskkamus duovdagat oarjjil Båssjosjávrris ja nuorttasguvlui Tjelkesjávri. Dáin duovdagiin ihtet bievlielkkut árrat, ja maiddá eanan lea dan hámis

på ca 6 000 renar på vinterbete. Detta är något under det som 1964 års renbeteskonvention rekommenderade (8 200 renar). Det kan delvis förklaras med

ökade ingrepp. Beräkningen tyder på att enbart nyodlingar har reducerat kapaciteten för vinterbete med minst 750 renar de sista 20 åren.

Tabell 4.3. Uppskattning av kapacitet på vinterbeten i kustområdena på Helgeland (antalet renar i vårflock).

	Vinterbetesområden		Vinterbete i barmarksområden	Samlad vinterbeteskapacitet
	Per km ²	Totalt		
Voengel-Njarke	2	2 200	0	2 200
Brønnøy/Kvitfjell/Brurskanken	1,5	1 200	550	1 750
Syv Søstre/Toven/Røssåga	2,5	1 000	200	1 200
Hestmann/Strandtindene	2,7	1 100	0	1 100
Summa		5 500	750	6 250

En kapacitet på 6 000 är något mer än det som har anmälts i samma distrikt idag (4 831 den 1/4-98). Efter detta skulle det finnas förutsättningar för en viss ökning. Man påpekar emellertid att beräkningen är osäker.

1964 års konvention beräknade ett praktiskt optimalt renantal på barmarksbete till ca 25 000 renar. Även om man inte har värderat dessa beräkningar närmare, är det uppenbart att kapaciteten på barmarksbeten ligger betydligt över vinterbeten. Vinterbete begränsar därför omfattningen av rendriften om man inte har tillgång till bete utanför dessa distrikt.

Sammanfattning

Överkapaciteten på barmarksbete leder naturligt till att det kan vara lämpligt att söka vinterbete utanför regionen. Sakutskottet konstaterar att de berörda distrikten i samband med en ändring av distriktsgränserna, har framfört önskemål om vinterbete i Sverige, eventuellt med rätt att skifta mellan kustbete och inlandsbete. Om man gör en rent ekologisk bedömning av beten, håller utskottet med renägarna om att en sådan omfördelning verkar naturlig. Förutsättningen är emellertid att det finns ledig vinterbeteskapacitet som kan kombineras med detta överskott på sommarbete. Samtidigt påpekar sakutskottet att samma resonemang kan användas för att ge betesrätt i kustregionen till svenska samebyar som har underskott av goda sommarbeten. Vad som till sist är den bästa lösningen, är emellertid inte bara ett spørsmål om betesekologi. Det är dessutom en fråga om driftsmässiga fördelar och nackdelar. Sakutskottet påpekar att renskötseln i kustområdena kräver en intensiv driftsform för att kunna använda de marginella vinterbetesresurserna. Om denna intensiva driftsform skall vidareutvecklas, bör den skyddas mot den extensiva driften i gränsområdena. Detta har varit utgångspunkten för alla konventioner efter 1919, och bör enligt sakutskottets uppfattning också vara vägledande för den nya konventionen.

Före detta Røssåga distrikt hävdar att man har rätt till vinterbete i Ramsele. Utskottet tar inte ställning i denna fråga eftersom den direkta fördelningen av betena enligt gällande konvention ligger utanför utskottets mandat.

4.2 Området Saltfjell – Svaipa – Ildgruben – Gran – Ran

4.2.1 Svaipa sameby

Areal och driftsförhållanden

15 rensköttande medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 5 000 renar enligt gällande föreskrifter. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 4.5. Svaipa har samrenskötsel med Grans sameby under hela barmarksperioden fram till uppdelningen i vintergrupper som sker under november. Orsaken till byarnas sambruk av barmarksområdet är avsaknad av naturlig gräns längs hela barmarksområdet. Ur praktisk renskötselsynpunkt är förhållanden snarare så att Svaipa och Gran kan beskrivas som en sameby med två storgrupper. Ur administrativ och rättssynpunkt är det fråga om två självständiga samebyar med skilda ekonomier och beslutsfunktioner. Utöver denna brist på naturlig gräns i söder utgör riksgränsen ingen naturlig gräns i väster, där gränsen skär över ett sammanhängande fjällområde. I norr bildar Laisälven en naturlig gräns från riksgränsen och ner till Hällbacken. Vidare österut utgör sjöarna Gruttur, Juhtas och Aisjaure med mellanliggande vattendrag en naturlig gräns fram till odlingsgränsen. Vinterlanden som ligger helt avskilda från barmarksområdet saknar naturliga gränser. Under denna årstid finns dock förutsättningar att styra betesgången utan att renarna strövar iväg i oönskad riktning. Vinterlanden ligger på två vitt skilda områden. Det norra området ligger mellan Svanträsk vid lappmarksgränsen och Bottenvikskusten norr om Kåge. Det södra är området norr om Ekträsk ner mot linjen Botsmark- Bygdsiljum. Gränserna för vinterlanden är fastställda och de ligger öster om lappmarksgränsen.

Renarna flyttas från vinterlanden på traditionellt vis vanligen under april till de första lågfjällen väster om Storlaisan och Laisälven. Om våren är sen kan renarna släppas på hänglavsbete öster om Laisälven. Kalvningslanden är de mellersta delarna av barmarksområdet från Båssjosjaure i väster och österut till Tjelkesjaure. I detta område har man tidig barfläcksförekomst och förekomst av skyddad småkuperad terräng.

ahte suddje. Miessemearkun lea suoidnemánus ja dalle leat ovttas Gran čearuin. Konvenšuvdnaguovlu adno miessemearkunáiggi ja čakčageasi. Čakčat lea veadjetmeahttu caggat bohccuid mannamis dán guvlui, dallego guođohit lagas rádjeguovluid. Nuorra varrásiid njuvvet vuosttažettiin Gran gárddis Biergenäs:s čakčamánu álggus. Skábmamánus go čázit jiknot ja lea muohtán, gárddástallet Skieltje ja Biergenäs gárddiin ja rátkkašit dálvesiidan ja njuovadit. Eallu lea čakčat lávda bievlanjagi eatnamiin gitta rátkámiidda. Svaipa rátká golmma dálvesiidii. Guokte siidda guođohit dálveguohtumiid davit duovdagiid ja okta siida lea fas lulit duovdagiin. Skábmamánus johtet dálveeatnamiidda, ja ealuid fievrridit biillain. Dálveguohtumiin sii leat gitta cuoŋománnui. Čearru guođoha sihke ridoeatnamiid ja siseatnamiid dálvet. Siseatnanguohtumat leat nu lahka meara ahte bivvalis dálkkit sáhttet váikkuhit guohtumiid dálvet.

Guohtun

Svaipa čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (4.4. ja 4.5. tabealla).

4.4. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	2,3	0,2
Jeagelvallji soahkevuovdi	0,8	0,1
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	104,0	7,7
Čáhccás šattohis jeaggi	9,9	0,7
Čáhccás šattolaš jeaggi	3,7	0,3
Goike bovdnajeaggi	10,9	0,8
Goike šattolaš jeaggi	28,3	2,1
Danjas-/goike guolban	305,3	22,5
Varas guolban	329,5	24,3
Njuoskasit rásseeanan	83,9	6,2
Goikásit rásseeanan	195,5	14,4
Siedgarohtu	31,7	2,3
Jassa/Jiekŋa	108,6	8,0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	129,9	9,6
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	10,9	0,8
Submi nettoareála	1 355,2	

4.5. tabealla. Gaskajohtola

Guohtunšládja	km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	20,6	1,4
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	559,9	37,7
Jeagelvallji soahkevuovdi	7,4	0,5
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	400,3	27,0
Čáhccás šattohis jeaggi	29,5	2,0
Čáhccás šattolaš jeaggi	14,6	1,0
Goike bovdnajeaggi	70,4	4,7
Goike šattolaš jeaggi	48,0	3,2
Danjas-/goike guolban	110,5	7,4
Varas guolban	151,8	10,2
Njuoskasit rásseeanan	13,8	0,9
Goikásit rásseeanan	36,3	2,4
Siedgarohtu	11,1	0,7
Jassa/Jiekŋa	0	0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	2,9	0,2
Juovat ja geađgeanan	3,7	0,2
Eará eanan (kulttoreanan)	2,7	0,2
Itkobealli/Mearritkeahtes	1,4	0,1
Submi nettoareála	1 485,0	

Čearu geassejagi eatnamiin lea 778,9 km² ruonasguohtun. Ja gidđa- ja čakčajagi eatnamiin, tabeallas maiddá gohčodit dan gaskajohtolahkan, leat 1 235,8 km² ruonasguohtun. Gaskajohtolagas lea 454,2 km² oktasašeanan Maskaure čearuin. Geassejagi guohtun lea eanas varas guolban (329,5 km²), goikásit rásseeanan (195,5 km²), seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (104,0 km²), ja njuoskasit rásseeanan (83,9 km²). Dát šaddošládja dahket 53 % geasseguohtumis. Geasseguohtumat leat hui buorit, dás namuhit erenoamážit valjit rásseeanan, mii bures dahká 20 %. Dasa lassin lea jeageleanan 25 % geassejagi eatnamiin, ja jeagel-eatnamis sáhtta guođohit maiddá gidđat, muhto ábaida čakčat ja skábman. Gidđa- ja čakčajagi eatnamiin lea heajubuš guohtun, dannego lea seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi, ja guovllus leat hui unnán šattolaš jeakkit ja rásseeanan. Muhto čakčajohtolaga eatnamat gokčēt ollásii ja dohkálaččat árrágiida ja čavčča dárbbu. Gaskajohtolagas lea valjit jeageleanan, nappo 138,5 km². Dás guođohit gidđat, čakčat ja skábman. Gaskajohtolaga jeagelguohtumiin atná Maskaure čearru 19,6 km².

Kalvmärkning sker under juli månad och sker gemensamt med Grans sameby. Konventionsområdet nyttjas under kalvmärkningsperioden och sensommaren. Det är vidare inte möjligt att förhindra renströvning in i området under hösten när gränsnära områden nyttjas för bete. Sarvslakt under första hälften av september sker främst vid Grans anläggning i Biergenes. Renarna samlas till anläggningarna i Skieltje och Biergenes för uppdelning i vintergrupper och viss slakt, vanligen i november när vattnen frusit och marken är snötäckt. Hela barmarksområdet nyttjas under hösten och fram till uppdelningen i vintergrupper. Svaipa delar upp i tre vintergrupper av vilka två nyttjar det norra vinterlandet och en grupp använder det södra. Flyttning till vinterlanden sker under november vanligen genom biltransporter. Vinterbetesmarkerna nyttjas in i april månad. Samebyn har tillgång till kust- och inlandsbete vintertid. Inlandsbetet är så pass kustnära att betesförhållanden kan påverkas av blidväder långt framåt vintern.

Betestillgångar

Fördelningen av Svaipas betesresurser framgår av tabell 4.4 och 4.5 över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 4.4. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örttrik barrskog	2,3	0,2
Lavrik björkskog	0,8	0,1
Mossrik/örttrik björkskog	104,0	7,7
Blöt mager myr	9,9	0,7
Blöt frodig myr	3,7	0,3
Torr mager myr	10,9	0,8
Torr frodig myr	28,3	2,1
Skarp/torr hed	305,3	22,5
Frisk hed	329,5	24,3
Örtäng	83,9	6,2
Gräs	195,5	14,4
Buskmark	31,7	2,3
Snö/Is	108,6	8,0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	129,9	9,6
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	10,9	0,8
Summa nettoareal	1 355,2	

Tabell 4.5. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	20,6	1,4
Mossrik/örttrik barrskog	559,9	37,7
Lavrik björkskog	7,4	0,5
Mossrik/örttrik björkskog	400,3	27,0
Blöt mager myr	29,5	2,0
Blöt frodig myr	14,6	1,0
Torr mager myr	70,4	4,7
Torr frodig myr	48,0	3,2
Skarp/torr hed	110,5	7,4
Frisk hed	151,8	10,2
Örtäng	13,8	0,9
Gräs	36,3	2,4
Buskmark	11,1	0,7
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	2,9	0,2
Block- och hållmark	3,7	0,2
Övrig öppen mark	2,7	0,2
Skugga/Oklassat	1,4	0,1
Summa nettoareal	1 485,0	

Samebyn disponerar över 778,9 km² grönbetesvegetation inom sommarlanden och 1 235,8 km² grönbetesvegetation inom vår- och höstlanden, i tabellen kallad mellanområdet. Av den sistnämnda arealen är 454,2 km² gemensamma marker med Maskaure sameby. Grönbetet i sommarlanden består till övervägande del av frisk hed (329,5 km²), gräsmark (195,5 km²), mossrik/örttrik björkskog (104,0 km²) och örtängar (83,9 km²). Dessa vegetationstyper täcker 53 % av sommarbetesmarkerna. Sommarbetet är av mycket god kvalitet, särskilt kan omnämnas den höga andelen gräs- och örtmarker vilka utgör drygt 20 % av arealen. Dessutom finns det lavvegetation på 23 % av sommarlanden som kan nyttjas under våren men framförallt under hösten och förvintern. Vår- och höstlandens grönbetesresurser är av sämre kvalitet på grund av den höga andelen mossrik/örttrik barrskog samt marginella förekomst av frodiga myrar och gräsmarker. Men arealen grönbete i området är fullt tillräcklig för behoven under förvåren och hösten. Mellanområdet har mycket god tillgång på lavbetesmarker nämligen 138,5 km² lavbetesvegetation. Detta bete nyttjas under våren, hösten och förvintern. Av mellanområdets lavbete nyttjas 19,6 km² gemensamt med Maskaure.

Svaipas lea badjel 42,1 km² jeagelguohtun siskkáldasat čearu dálvejagi eatnamiin. Jeageleatnamat leat hui gáržát. Árvideamis lea jeagil seamulvallji goahcevuovddis, mii dahká 57 % nettoareálas. Almmatge leat eanas jeageleanan Svaipa čearu gidđa- ja čakčajagi eatnamiin. Dálvejagi jeagelguohtuma sáhtta atnit ávkin duššefal oanehis áiggi dálveguovdil ja gidđadálvi. Dálveguohtuma vuovddiin lea 192 km² muorračuohpahatbáiki, ja dat lea 12 % nettoareálas. Dáid areálaid ii sáhte dál guođohit dálvet.

Geassejagi eatnamiin lea ollu ii-anihahhti geađgeenan, muhto lea áibbas unnán čakčajagi eatnamiin. Geasseguohtumis lea 129,9 km² ii-anihahhti oassi, ja 12,2 km² dás lea konvenšuvdnaguovllus. Proseantalohekun gártá dat 10,5 ruotabealde ja 3,6 norggabealde. Čearu geassejagi eatnamiin leat ollu alla várreleatnamat, nappo 44,4 % badjelis go 1 000 m bm. Čakča- ja gidđaguohtumiin lea vuollel 1 proseantta badjelis go 1 000 m. Geassejagis leat Svaipas ollu alla várreleatnamat. Geahča 4.5–4.9 kárta. Mii oaidnit 4.8 ja 4.9 kárta šaddošlájaid.

Oktiigeassu

Svaipa čearus eai leat lunddolaš oazit Norgga ráji guvlui guđege saji. Dannego Svaipa ovttasbargá Gran čearuin, ferte oktasaš evttohus bievlanjagi eatnamiidda dán guovtti čerrui. Dasa lassin sáhtta namuhit ahte Svaipas leat hui unnán dálveguovdilguohtumat.

4.2.2 Ildgruben boazoorohat

Areála ja doaibmadilalašvuodát

Orohatrájiid rievdadeamis jagis 1999 dahkkojedje golbma stuorát rievdadeami, mat váikkuhedje orohaga guohtungeavaheami. Dunderland, Røssåga, ja

Hattfjelldal orohagain sirde osiid Ildgrubenii, nu ahte dat orohat ovttas Byrkije:n, leat visot dat eanan mii manná riikageainnu mielde Ruota guvlui. Dat mearkaša fas ahte Ildgrubena ránnjáčearut leat Ubmeje, Ran, Gran, ja Svaipa. Eai leat lunddolaš oazit dáid čearuid guvlui. Rádji mii vuolga Kruvatn:s ja manná Røsvatnet bokte, Okstindan, Leirskardalen, Randfjorden ja Dundelandsdalen bokte, mannet baicca alla várreleatnamiid mielde ja nu leatge lunddolaš oazit ránnjáorohagaid bealde lulil, oarjjil ja dávil. Lea dušše Røsvatnet ja Okstindan gaskasaš rádji gokko ii leat nu buorre oahci oarjjabealde. Geahča 4.1 kárta gova.

Grasvatnet ja Okstindan juhket orohaga lulimus eananosiid sierra duovddan. Muhtun muddui sáhtta maiddáid dadjat ahte Kaldvatnet ja Grønnefjelldalen leat juohkun orohaga davimus oassái, nu ahte dat gártá sierra guohtunguovlun, muhto ii leat nu čielga oahci go lulit eanansiin. Dasa lassin juhket geainnut/vákkitt/jávrrit orohaga. Geainnut Akersvatnet bokte hehttejit eatnamiid geavaheami. Dasa lassin juhket Kaldvatnetgeaidnu ja gaskariikageaidnu (E79) orohaga oarjin nuorttasguvlui.

Vai oážžu eatnamiid juogu buorebun, lea orohagas lohpi guođohit guovllu nuppi bealde riikaráji Umbukta bokte. Dán guovllu sáhtta atnit ovttas guohtuneatnamiiguin mat leat norggabealde⁴³. Orohat atná dasa lassin Ramsele konvenšuvdnaguovllu dálvejagi eanamin. Dáin eatnamiin lea norggabeale boazodolliin vuogatvuohhta guođohit 1.000 bohcco dálvet. Ruota boazodolliin leat guokte konvenšuvdnaguovllu, Spjeltfjelldalen⁴⁴ ja Ardekfjellet/Kåfjeller⁴⁵.

Orohaga bruttoareála lea 2.706 km². Lassin dasa leat velá rádjeguhtuneleatnamat ja Ramsele konvenšuvdnaguovlu, mat leat 22 km² ja 210 km². Areálas gessojuvvojit konsešuvdnaguohtumat eret, 160 km² ja 143 km². Loahpalaččat lea orohat 2.635 km².

43. Konvenšuvnna § 9.

44. Konvenšuvnna B4-Ubmeje

45. Gran/Svaipa atná muhtin oasi B3b oasis.

Svaipa disponerar över 42,1 km² lavbete inom de egentliga vinterlanden. Dessa lavbeten är synnerligen begränsade. Här kan förmodas att huvuddelen av områdets lavbetesresurser ligger på den mossrika barrskogen, som utgör mer än 57 % av nettoarealen. Trots detta antagande återfinns huvuddelen av Svaipas lavresurser inom vår- och höstlanden. Vinterlanden lavresurser kan långsiktigt endast nyttjas under en kortare period av hög- och senvintern. Av skogen i vinterlanden är 192 km² i förnygringsfasen, vilket utgör 12 % av nettoarealen. Dessa marker kan för dagen inte nyttjas som vinterbete.

Impediment i form av sten- och hållmark är rikligt förekommande inom sommarlanden men helt obetydlig inom höstlanden. Av sommarlanden utgör 129,9 km² stenimpediment, varav 12,2 km² ligger inom konventionsområdet. Procentandelen impediment är 10,5 på svensk sida och 3,6 på norsk sida. Hela 44,4 % av samebyns nettoareal inom sommarlanden ligger över 1 000-metersnivån. Inom höst- och vårlanden ligger mindre än 1 % över 1 000-meters nivån. Svaipa har god tillgång på höjdlägen inom sommarlanden. Se karta 4.5–4.9. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 4.8 och 4.9.

Sammanfattning

Svaipa saknar naturhinder mot renströvning efter hela gränssträckningen mot Norge. Då samebyn har samrenskötsel med Gran måste förslag angående barmarksbetesmarkerna vara gemensamma för bägge byarna. Vidare kan konstateras att Svaipa har synnerligen begränsade högvinterland.

4.2.2 Ildgrubens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Vid ändring av distriktsgränserna 1999, gjordes tre större förändringar som fick konsekvenser för betes-

användningen i distriktet. Delar av Dunderland, Røssåga och Hattfjellaldal överfördes till Ildgruben, så att detta distrikt tillsammans med Byrkije nu omfattar arealen längs riksgränsen mot Sverige i hela denna region. Det betyder återigen att Ildgruben skall ha relationer med Umbyn, Ran, Gran och Svaipa samebyar. Det finns inga naturliga gränser mot någon av dessa samebyar. Gränsen från Krutvatnet via Røsvatnet, Okstindan, Leirskardalen, Ranfjorden och Dunderlandsdalen följer däremot dominerande element i landskapet och ger naturliga gränser mot granndistriktet i söder, väster och norr. Gränsen mellan Røsvatnet och Okstindan är det enda undantaget där man har en dålig avgränsning mot väst. Det visas i karta 4.1.

Grasvatnet och Okstindan skiljer de sydligaste områdena från resten av distriktet. Till en viss grad kan man också se att Kaldvatnet och Grønfjellaldalen skiljer ut den norra delen av distriktet som ett eget betesområde, men detta är inte så markant som för området längst söderut. Dessutom delas distriktet upp av vägar/dalgångar/sjöar. Anläggningsvägarna vid Akersvatnet skapar problem till följd av arealanvändningen. Dessutom delar vägarna till Kaldvatnet och mellanriksvägen (E79) distriktet från väster mot öster.

För att få en bättre avgränsning kan distriktet använda ett område på andra sidan riksgränsen vid Umbukta. Det kan användas tillsammans med beten på den norska sidan⁴³. Distriktet utnyttjar dessutom, Ramseles konventionsområde som vinterbete. Där har norska renägare rätt till vinterbete för 1 000 renar. Renägarna i Sverige har två konventionsområden, Spjeltfjellaldalen⁴⁴ och Ardekfjellet/Kåfjellet⁴⁵.

Distriktets bruttoareal är på 2 706 km². Tilläggen för gränsbete och Ramsele konventionsområde är på respektive 22 km² och 210 km². Konventionsbete får dras av från arealen med respektive 160 km² och 143 km². Därefter disponerar distriktet 2 635 km².

43. Konventionens § 9.

44. Konventionens B4-Umbyn

45. Del av B3b utnyttjas av Gran/Svaipa.

Luonddudilalášvuodát

Ildgrubena geologiiias leat suvrra bákteslájat mihtilmasat Mofjellet rájes nuorttasguvlui Akersvatnet guvlui. Dákkár guovlu lea maid Umbukta davábealde davás Kaldvatn meaddel. Dasa lassin lea veaháš gabbro Umbuktas. Guhtumiid váikkuha maiddái kálkageađgi/marmor, mii lea eatnamiin Tverr-Rostafjellet bokte. Dasa lassin lea báktevuođus báitaráktu.

Leat jorbahámat čohkat, earret Okstindan gáissáid, mat oidnojit badjel Okstindjehki Røssåga orohaga ráji guvlui. Dasa lassin dán jiehkái, gávdno velá unnebuš jiehkki Melkefjellet:s, muhto orohaga brutto areálas lea dušše 1 % jiehkki. Čáhci lea eanemus ii-anihahhti oasis (sullii 9 %). Eanas leat buođduduvvon čázadagat, mat válde erenoamáš buriid guhtumiid.

Nordlánddas leat dušše Byrkije areálat vuollel 200 m. bm. Areálat lea almmatge váldon industrialiserema atnui/ ja olmmošeatnatvuohta, ja nu leat árrašaddo-guovllut gáržžiduvvon.

Orohagas lea unnán goahcevuovdi. Orohaga eatnamat leat sihke várrevuovddit ja alla várreetnamat. Vaikko sullii 10 % areálas lea badjelis 1000 m. bm, lea gaskamearaláš temperatuvra vuollel 6 gráda duššefal Melkefjellet ja Junkerfjellet guovlluin.

Eanansiin Okstindan davábealde lea dábálaččat dálvvi ja geasi temperatuvrra erohus 16–20 gráda gaskkas, mii ovdamearkka dihte lea seammá go Brurskanken ja Røssåga guovlluin. Dát mearkkaša unnit erohusa go rádjeguovlluin lullelis, ja orru sulastahttime riddodálkkádagaid. Áidna guovlu gos erohus lea badjel 20 gráda, leat nuortadavvelis Kaldvatnet.

Okstindan:s lea eanemus muohta (sullii 60–70 cm). Orohaga eará guovlluin lea dábálaččat 10–20 cm unnit borga, ja unnimusat davvin. Nu leatge dán guovllus seammá unohas dálkkádatrivddadeamit go Brurskanken ja Røssåga guovlluin. Dalle go árvvoštemiin vuodđudedje “Bjerka-Plura” regulerema, ráhkaduvvui bajilgovva movt dálkkádat váikkuha dálveguhtumiid. Ledje 9 dálvvi oktiibuot 25 dálvvis gaskal jagiid 1939/40 ja 1963/64 goas ledje heajos guohtumat ja maiddái hui heajos guohtumat.

Guohtun

Ildgrubena alimus boazolohku galgá leat 900 bohcco. Alimus boazologu mearri dahkkui dan mielde go manahuvvui guohtuneanan measta 600 bohccui olles jagis Bjerka-Plura buođu⁴⁶ oktavuodas. Orohagas eai leat eará guođohanáigodat- mearit go dat mat leat Boazoguohtunkonvenšuvnnas.

Guohtumiid čilget 3 eananoasi mielde:

- Guovllut lullelis Okstindan (boares Hattfjelldal orohaga davimus oassi)
- Orohaga guovddáš oasis (oktan boares Ildgruben orohagain)
- Guovllut Kaldvatnet davvelis (Junkerfjellet jna.)

Guovllut lullelis Okstindan

Grasvatnet/Okstindan guohtunguovllu lullelis lea Ubmeje:s konvenšuvdnaguovlu (Spjelfjelldalen). Dat lea jiehkki nuortalis ja lulábeale lea Storeelva rádjín ja Steikvasselva fas orješlulábealde. Davil čuovvu guohtunrádji rádjeáiddi Grasvatn rájes jiehkki guvlui. Áidi doaibmá dohkálaččat. Jagis 1972 konvenšuvdna bijai vuodđun ahte maiddái Spjelfjelldalen galggai ráddjejuvvot áidniin lulil ja oarjin. Oarjabealde áidi ceggejuvvui Steikvassdalenii. Lulábeale áidi ii leat oktasaš ipmárdusa vuodul huksejuvvon.

Selskapet for Norges vel iskkadii guovllu guohtumiid. Mii oaidnit 4.6. **tabeallas** iešguđet eanansiid guohtunšlájaid, mat leat mielde iskkadeamis. Iskkadeami mielde lea Krutvatnet davábealde 59% areálain, main lea buorre, hui buorre, dehe erenoamáš buorre guohtun. Miehta guovllu leat valljugas šlájat, nu movt sarridakŋasat vuovderáji badjelis. Šaddoservodagat mat váikkuhuvvojit muohttagis, gávdnojit eanas Krutfjellet oarjabealde. Vuovderáji ja nuorta-Krutfjellet jihkiid gaskka gávdnojit 42 % skážerlukti-guolbanat ja gironlastagobit. Dán eananoasi ollislaš areálas leat 22 % iešguđetlágan jeakkit. Dát leat eanas vulos Favnvatnet ja Jovassdalen guvlui. Jeakkit leat rámain ja leat buorit guohtumat.

Krutfjellet orješdavábeale guovlluin Røssvatnet guvlui lea veahá beahcevuovdi mas lea jeagil. Jagis 1996 áicojuvvui guovlu ja čájehuvvui ahte jeagil lei garrasit guhtojuvvon.

46. Čuovvovaš jávriide guoskkai: Grasvatnet, Kjennsvatnet, Akersvatnet, Tverrvatnet ja Kaldvatnet.

Naturförhållanden

Geologin i Ildgruben är präglad av sura bergarter från Mofjellet österut mot Akersvatnet. Det finns också ett sådant område norr om Umbukta som går norr ut, förbi Kaldvatn. Dessutom finns det en del gabbro vid Umbukta. Det har också betydelse för dessa betena att det finns en del kalksten/marmor vid Tverr/Rostafjellet. För övrigt är berggrunden glimmerskiffer.

Fjällformationerna är avrundade toppar med undantag av det alpina Okstindan som sticker upp ovanför Okstindglaciären på gränsen mot Røssåga distrikt. Förutom denna glaciär finns det en mindre glaciär på Melkfjellet, men endast 1 % av distriktets bruttoareal är täckt av glaciärer. Det största impedimentet är vatten (ca 9 %). En väsentlig del av detta är konstgjorda dammar som anlagts över synnerligen produktiva beten.

I Nordland är det bara Byrkije som har lägre andel av arealen under 200 m.ö.h. Dessa arealer är emellertid starkt präglade av industrialisering/befolkningskoncentration, och områden med den tidigaste växtsäsongen är därmed begränsade.

Det finns lite barrskog i distriktet. Det mesta av betet är jämnt fördelat mellan fjällskog och alpin zon. I huvudsak kan man säga att det är låg- och högfjäll som utmärker distriktet. Även om ca 10 % av arealen ligger över 1 000 m.ö.h., är områden med en medeltemperatur i juli under 6°C begränsad till Melkfjellet och Junkerfjellet.

För den del av distriktet som ligger norr om Okstindan, har man i stort sett en temperaturskillnad mellan vinter och sommar på 16–20 grader, vilket motsvarar till exempel Brurskanken och Røssåga. Detta är en mindre skillnad än i gränsområdena längre söder ut, och indikerar ett klimat som är starkare präglat av kusten. Den enda delen av distriktet som har en differens över 20 grader, är området nordost om Kaldvatnet.

Man har mest snö vid Okstindan (ca 60–70 cm). I det övriga distriktet kommer det normalt 10–20 cm mindre nederbörd som snö, minst i norr. Detta är samma ogynnsamma kombination av snömängder och temperaturförhållanden som i Brurskanken och Røssåga. I samband med att en värdering slutfördes vid regleringen av "Bjerka-Plura" utarbetades en översikt av klimatets effekter på vinterbeten i området. Under 9 av 25 vintrar under åren från 1939/40–1963/64 var betesförhållandena dåliga eller mycket dåliga.

Betestillgångar

Det högsta antalet renar för Ildgruben är fastställt till 900 renar. Fastställandet av högsta antalet renar skall ses i sammanhanget att man förlorade lavbete för nästan 600 renar på helårsbasis vid regleringen av Bjerka-Plura⁴⁶. Några fastställda betestider för distriktet finns inte, förutom de tidsbegränsningar som följer renbeteskonventionen.

Beskrivningen av dessa beten indelas i tre områden:

- Områden söder om Okstindan (den nordliga delen av tidigare Hattfjeldals distrikt)
- Centrala delar av distriktet (med före detta Ildgrubens distrikt)
- Områden norr om Kaldvatnet (Junkerfjellet m.m.)

Områden söder om Okstindan

I betesområdet söder om Grasvatnet/Okstindan har Umbun i dag ett konventionsområde (Spjelfjeldalen). Det ligger på östsidan av glaciären och avgränsas i söder av Storelva och i sydväst av Steikvasselva. I norr följer betesgränsen gränstängslet från Grasvatnet mot glaciären. Detta stängsel fungerar tillfredsställande. 1972 års konvention förutsatte att Spjelfjeldalen också skulle avgränsas med ett stängsel i söder och väster. Stängslet i väster byggdes utmed Steikvassdalen. Stängslet mot söder byggdes aldrig, enligt en gemensam överenskommelse.

Området är betesgranskat av Selskapet for Norges Vel. **Tabell 4.6** visar utvalda betestyper i olika delområden. I områdena norr om Krutvatnet har, enligt undersökningen 59 % av arealerna gott, mycket gott eller synnerligen gott bete. Det är frodiga typer av lågalpina hedar med blåbärsris, över skogsgränsen i hela området. De biotoper som påverkas av isiga snödrivor, är mest utbredda på fjällsidorna öster om Krutfjellet. Mellan skogsbandet och glaciärerna på östra Krutfjellet ger beräkningen 42 % med fjällstarrhed och fjällmosnölegor. Av totalarealen i detta delområde täcks 22 % av olika former av myr. De är i synnerhet lokaliserade i dalgången ned mot Favnet och Jovassdalen. Myrarna ligger i sluttande terräng och är goda betesmyrar.

I områdena nordväst om Krutfjellet mot Røsvatnet finns det en del tallskog med lav. Vid en inspektion 1996 konstaterade man att laven var hårt avbetad.

46. Följande sjöar berördes: Grasvatnet, Kjennsvatnet, Akersvatnet, Tverrvatnet och Kaldvatnet.

4.6. tabealla. *Iešguđetlágan guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) Okstinden guovlluid lulábealde.*

	Krutvatnet – Favvatnet	Favvatnet – Storelva		Spjeltfjeldalen
		Lulli	Davvi	
Areála km ²	190	140	150	
Skierrit Čáhppesmuorjeeanan	14	16	13	7
Soahkevuovdi: sarrihat – seamul	4	6	25	3
Vuollegis-gáisá sarritdanaseanan	16	21	14	16
Skážerluhtiguolbanat	7	3	1	5
Bođu jassagobit	+	1	–	+
Gironlastagobit	13	23	2	26
Vuovdesitnu, várreeatnamat	2	3	–	6
Siedgarohtu	26	6	2	10
Bođu jeakkit	9	+	28	11
Ii-anihahhti	6	15	7	9

Gaskkamus eananoassi Storelva guvlui lea guovtti oasis. Davit guovllus eai leat nu ollu várrešáttut, seamás go guohtuneanan lea asehaš, ja unnán šaddošlájat. Maiddái ii-anihahhti oasis lea eambbogo guohtun-guovllus muđui. Dát lea dannego go Storelva guvlui lea bákteeanan, mas lea granihtta ja gneaisa.

Spjeltfjeldalen lea leamaš konvenšuvdnaguovlu sihke mañnel 1919- ja 1972-konvenšuvnna. Guovllus leat ollu dipmá jeakkit vákkis ja golget jiehkkejogažat. Lyftingsmo rehkenastá 71% areálain leat buorren dehe buoret go buorren guohtumin.

Takserenlinjiját čájehit oktibuot 17 % jeakki, eanas buorit rássejeakkit. Lea maiddái gironlasta ollu, man árvi ja borga váikkuhit. Duššefal soames sajiin šaddá deaškedanjas, ovdamearkka dihte Artfjellet alimus oasis.

Orohaga guovddáš oasis.

Čázádatreguleremat leat váikkuhan Akersvatnet birrasiid, Grasvatnet- Málvatnet čázádat jna. ja Kaldvatnet. Reguleremiid oktavuodas lea addon áššedovdi cealkámuš (1966), mii vuodđuduvvui ovdalaš taksere-mii ja lassin lea vel dievasmahtti linjatakseren dahk-kon jagis 1965. Velá dahkkui ođđa čielggadeapmi jagis 1971. Čielggadeapmi jagis 1966 buohtastahtta šattu dalá Ildgrubenis guovtti eará orohaga ektui (4.7. tabealla). Dieđut leat njulgejuvvon ii-anihahhti dáfus.

Earret Balvatn birra, dadje áššedovdit ahte orohagain leat buorit geasseguohtumat. Ildgrubenis dadjet leat sihke vuollegit- ja alla várreeatnamiid. Lea mángglašlájat guohtun, ja joganjálmmiit ja eatnogáttit runodit árrat.

4.7. tabealla. *Guohtumiid čohkiidus golmma orohagas Nordlánddas.*

	Rásit/urtavallji eatnamat	Risse ja jeageleatnamat	Jeageleanan
Ildgruben	55	45	22
Glommen/Harodal/Dunderland	52	48	28
Balvatn	43	57	

Buoremus jeagelšáddu olles Helgelánddas lea registevuvvon Tverrvatnet – Sauvatnet – Kaldvatnet birrasiin. Vaikko eai leat viiddis guovllut, leat dát juo doložis adnon sihkkaris dálveguohtumin. Rássi/urta ja rissi/jeagelmeari gaska lea 27 rájis 73 rádjái. Dát vástida geologalaš dilálašvuodaide.

Reguleremiidda manahuvvui ollu guohtuneanan, erenoamážit gidđa- ja čakča guovlluin Akersvatnet nuorttabealde. Guovllut ledje hui mávssolaččat ja adnojedje ovttas baju eatnama jeagelguohtumiin. Lyftingsmo bijai jagis 1971 vuodđun ahte guovllu sáhtii seastit jus guođoha eambbo Rostafjellet – Tverr Ros-

tafjellet. Dás mañás čilgejuvvo dan guorahallama birra masa reguleren ii čuohcan.

4.8. tabealla čájeha guohtunšlájaid juohkáseami njeallji guovllus orohagas. Rostafjellet váris leat buorit ja šattolaš suoidneguolbanat measta miehtá. Tabeallas čujuha “reinblom/issoleie” (Ranunculus glaciális) nammasaš šaddui, go lea merkejuvvon “bođu jassagobit”. Ranunculus glaciális lea šaddu mii ii gávdno dábálaččat nu ollu, aiddo jassaguoraid badjosis eatnamiin. Guovllus lea goitge “dušše” 45 % buorre dehe hui buorre guohtun. Ii-anihahhti oasis váikkuha dán meari.

Tabell 4.6. Fördelning (%) av olika betestyper i områdena söder om Okstindan.

	Krutvatnet – Favnvatnet	Favnvatnet – Storelva		Spjeltfjeldalen
		Sør	Nord	
Areal i km ²	190	140		150
Dvärgbjörk kråkbärshed	14	16	13	7
Björkskog: blåbär–husmossa	4	6	25	3
Lågalpin blåbärsrished	16	21	14	16
Fjällstarrhed	7	3	1	5
Div. snölegor	+	1	–	+
Fjällmosnölegor	13	23	2	26
Alpina gråsheddar (kruståtel)	2	3	–	6
Videbuskar	26	6	2	10
Div. myrar	9	+	28	11
Impediment	6	15	7	9

Det mellersta delområdet mot Storelva är i praktiken delat i två. Det norra området har mindre alpina biotoper, samtidigt som betena är karga och fattiga på arter. Det finns också en högre andel impediment än i resten av betesområdet. Detta beror på en bergrund av granit och gnejs i områdena intill Storelva.

Spjeltfjeldalen har varit konventionsområde både efter 1919 och 1972 års konventioner. Området är präglad av stora blöta myrar i dalgången, och otaliga jökeltäckningar från glaciären. Lyftingsmo beräknar att 71 % av arealen har god eller mycket god beteskvalité.

Taxeringslinjerna visar tillsammans 17 % myr, huvudsakligen goda gräsmyrar. Det finns också en hög andel fjällmosnölegor som är en logisk konsekvens av nederbördsmängden. Det finns bara enstaka hedar med krypljung, till exempel över ryggen på Artfjället.

Centrala delar av distriktet

Området runt Akersvatnet, vattendraget Grasvatnet–Målvatnet m.m. och Kaldvatnet är starkt präglade av vattenregleringen. I samband med regleringarna har man avgett en sakkunnig utredning (1966) som bygger på en äldre taxering och en kompletterande linjetaxering 1965. Dessutom gjordes en ny utredning 1971. Utredningen från 1966 ger en jämförelse med vegetationen i dåvarande Ildgruben i förhållande till två andra distrikt (tabell 4.7). Materialet är korrigerat beträffande impediment.

Med undantag av Balvatn, var de sakkunnigas slutsats att distriktet hade ypperliga sommarbeten för ren. För Ildgruben anger man att det finns en gynnsam blandning av lågfjäll och högfjäll, björkslutningar och myrar. Betena är rika på arter och älvmyningar och strandkanter blir tidigt gröna.

Tabell 4.7. Sammansättningen av beten i tre distrikt i Nordland.

	Gräs/örtrik mark	Ris och lavmark	Lavbeten
Ildgruben	55	45	22
Glommen/Harodal/Dunderland	52	48	28
Balvatn	43	57	

Den tjockaste och jämnaste lavvegetationen på hela Helgeland har registrerats vid Tverrvatnet–Sauvatnet–Kaldvatnet. Även om det var små områden, har de sedan gammalt räknats som säkra vinterbeten. Förhållandet mellan gräs/örtbiotoper och ris/lav var 27 i förhållande till 73. Det är vad man kan förvänta sig med tanke på de geologiska förhållandena.

Regleringen ledde till att man gick miste om stora betesområden, i synnerhet vår- och höstområden öster om Akersvatn. Dessa områden hade ett speciellt värde och användes tillsammans med lavbeten högre upp i terrängen. Lyftingsmo utgick 1971 från att områdena kunde kompenseras genom större användning av

Rostafjellet–Tverrvatnet. I det följande har man hänvisat till den del av granskningarna som är förhållandevis oberörd av regleringen.

Tabell 4.8 visar fördelning av betestyper i fyra områden i distriktet. Rostafjellet har fina och rika slätter med gräs som är mer eller mindre spridda över hela fjället. Det som i tabellen är markerat som "div. snölegor", är i huvudsak fjällsippa. Det är ovanligt att man finner så stor andel av denna vegetationstyp. Området har likväl en andel på "endast" 45 % gott eller mycket gott bete. Detta bör sättas in i sammanhanget med den höga andelen impediment.

4.8. tabealla. *Iešguđet guohtunšlajat juohkáseapmi (%) Ildgruben guovddáš osiin.*

	Rostafjellet	Tverr-Rosta fjellet	Slagfjellet – Lappfjellet	Kaldvatnet – Melkfjellet
Areála km ²	40	45		
Deaškedaņas eanan	5	5	5	
Skierrit, čáhppes-muorjeeanan	9	19	16	9
Soahkevuovdi/Čáhppes-muorjjit- Oaivejeagil	1			14
Sarritdaņas eanan	12	6	8	2
Skáđerlukti eanan	3			1
Gaskkas-Skieran				5
Lagešvuovddit	–	22	13	21
Várre- vuolleeanan-heavošdaņas-eanan		6		7
Bođu jassagobit	7	1	3	1
Gironlastagobit	20	11	11	6
Várre ráseeanan	+	10	14	
Gidđasuorbmarássi –gieddedáđir				
Siedgarohtu	6	1	1	7
Bođu jeakkit	2	4	3	16
Ii-anihahhti	26	13	10	8

Tverr-Rostafjellet váris leat mánggalágan šaddošlajat, erenoamážit vuollegis ja alla várreeatnama gaskkas. Buoremus rásevárrri lea nuorttasluláš. Guovlluin leat heajut guohtumat go Rostafjellet:s, muhto jeageleanan lea eambbo.

Oarje-Mofjellet ii leat takserejuvvon, muhto buot oktavuodáin namuhuvvo dat mávssolaš guovlun, gos leat buorit jeagelguohtumat. Dát lea dan sivas go bákti lea gneaisa. Dálvejagis lea dát eanan mavssolaš.

Lyftingsmo (1959) čilge Lappfjellet – Slagfjellet leat “buorit, álbmáš ráseeanamin”.

Eanan lea gaskkohagaid rámsšas, johkagáttiin šaddet siedgga, rásit ja urttat, ja badjelis leat fas čáhpesmuorje- ja deaškedaņaseatnamat.

Gaskal Kaldvatnet – Melkfjellet lea eambbo jeageleanan go oarjelis (Lappfjellet – Slagfjellet), ja jeagelšattut leat 50% dan oasis mii aniha duoddaris. Lyftingsmo čuoččuha jeagelšattolaš skierre-čáhpesmuorjeeatnamiid ja jeagelšattolaš luomejekkiid leat mihtilmassan váris. Melkfjellet davvelis gávdnjit goitge ráseeatnamat ja jasat alla várreeatnamiin. Badjel 900 m.bm. lea eanas juovva ja bákti, ja unnán šaddu, muhto dat lea mávssolaš báikin báhkaid áiggi.

Kaldvatnet oarjjabeale eanan leat oktan duovddan dainna vuolládat eatnamiin mii lea jávrri lulábeale. Guovllus leat buorit jeagelguohtumat, ja ovttas guovlluiguin Melkfjellet nuorttalis, leat dat buorit guovllut skábmajagis, maid sáhhtá atnit nubbin vejolašvuohtan Mofjellet:i lassin ja konvenšuvdnaguvlui Ruotas. Guovllus sáhhtá guođohit eará áigodagain, erenoamážit čakčajagis.

Geainnut, mat juhket dán oasi orohagas mángan duovddan, leat miellidibuktán bártahukseamiid ja stuora johtolaga, mii muosehuhtá bohccuid.

Guovllut Kaldvatnet davábealde

Orohatráđji manai ovdal Junkerfjellet badjel. Ildgruben lea vuosttažettiin atnán dušše guovlluid várre- ráiddu lullelis.

Guohtumiid takseremis juhke guovllu golmma oassái, nuortan oarjjás guvlui lei Kvefsendalen, Kjerringfjellet ja Kopparvatnet. Vuhtto ahte ráddjen lea dahkkon 1919 konvenšuvnna geasseorohaga juogu mielde. Mii oaidnit guohtumiid árvvoštallama čoahkáigeasu **4.9. tabeallas.**

4.9. tabealla. *Iešguđet guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) dihto guovlluin Kaldvatnet davvelis.*

	Kvefsen dalen	Kjerring fjellet	Koppar vatnet
Skierrit			
Čáhpesmuorjeeanan	14	13	13
Soahkevuovdi čáhpes- muorji – Oaivejeagil	6		
Vuollegis			
sarritdaņaseeanan	12	13	12
Skáđerluktieanan	4	2	5
Gaskkas- skieran	–	–	–
Lagešvuovddit	19	8	–
Gironlastagobit	13	36	21
Várrevuovdesitnu eanan			12
Gáisáeatnamis			
storkenebbeng		7	
Siedgarohtu	9	4	8
Jeakkit, bođu	15	5	14
Ii-anihahhti	6	10	2

Kvefsendalen fátmasta areálaid goappaš bealde vákki gitta Junkeråa:i. Iešalldis vággi lea govdat,

Tabell 4.8. Fördelning (%) olika betestyper i den centrala delen av Ildgruben.

	Rostafjellet	Tverr Rosta fjellet	Slagfjellet – Lappfjellet	Kaldvatnet – Melkfjellet
Areal i km ²	40	45		
Krypljungshed	5	5	5	
Dvärgbjörk-kråkbärshed	9	19	16	9
Björkskog/kråkbär – renlav	1			14
Lågalpin blåbärsrished	12	6	8	2
Fjällstarrhedar (carex alpina)	3			1
En-dvärgbjörkssnår				5
Subalpina björkskogar	–	22	13	21
Subalpina-lågalpina ljunghedar		6		7
Div. snölegor	7	1	3	1
Fjällmosnölegor	20	11	11	6
Alpina gräsheddar (kruståtel)	+	10	14	
Vårfingerört (potentilla crantzii)-ormrot				
Videbuskar	6	1	1	7
Div myrar	2	4	3	16
Impediment	26	13	10	8

Tverr-Rostafjellet är mycket artrikt, i synnerhet i övergången mellan det lågalpina och det alpina betet. Det finaste gräsfjället är det som ligger i sydost. Dessa områden har sämre beten än Rostafjellet, men andelen betesbiotoper med lav är större.

Västra Mofjellet är inte taxerat, men i alla sammanhang beskrivs det som ett värdefullt område med goda lavbeten. Denna vegetation beror på att berggrunden består av gnejs. Det är ett viktigt alternativt vinterområde.

Lyftingsmo (1959) karakteriserar Lappfjellet-Slagfjellet som det "fina, saftiga gräsländet". Det är dessutom ett kuperat landskap med bl.a. bäckfåror där det växer dvärgvide, gräs och örter. Däremellan finns det höjder med kråkris och krypljung.

Området mellan Kaldvatnet–Melkfjellet har en större andel lavbete än området längre väster ut (Lappfjellet–Slagfjellet), och 50 % av den användbara fjällvidden är lavrika biotoper. Lyftingsmo framhåller att det som ger fjället karaktär är lavrika dvärgbjörkskråkrisheddar och lavrika hjortronmyrar. På norra sidan av Melkfjellet finns det likväl gräsområden och snölegor högt upp i fjällen. Över 900 m.ö.h. är det mest ur- och kalfjäll. Vegetationen är sparsam, men den är värdefull som bete för renen under varma perioder.

Områdena väster om Kaldvatnet är sammanhängande med låglandet söder om sjön. Lavbetet är gott i området, och tillsammans med områdena öster om Mjelfjellet, är det ett viktigt senvinterbete som kan användas som alternativ till Mofjellet och konventionsområdet i Sverige. Det är möjligt att använda området under andra säsonger, i synnerhet som höstbete.

Alla anläggningsvägar som delar den här delen av distriktet i flera delområden, har gjort det möjligt att bygga stugor och den livliga trafiken stör renarna.

Områdena norr om Kaldvatnet

Distriktsgränsen gick tidigare över Junkerfjellet. Ildgruben har därför i huvudsak bara använt områdena söder om fjällkedjan.

Vid betestaxeringen delades området upp i tre delar, från öster till väster var det Kvefsendalen, Kjerringfjellet och Kopparvatnet. Avgränsningen är präglad av indelningen i sommarbetesdistrikt efter 1919 års konvention. I tabell 4.9 visas en sammanfattning av betesvärderingen.

Tabell 4.9. Fördelning (%) av olika betestyper i utvalda områden norr om Kaldvatnet.

	Kvefsen- dalen	Kjerring- fjellet	Koppar- vatnet
Dvärgbjörk, kråkrished	14	13	13
Björkris, kråkris renlav	6		
Lågalpin blåbärsrished	12	13	12
Fjällstarrhed	4	2	5
En-dvärgbjörkssnår	–	–	–
Subalpina björkskogar	19	8	–
Fjällmosnölegor	13	36	21
Alpina gräsheddar (kruståtel)			12
Alpin näva		7	
Videbuskar	9	4	8
Myrar, div.	15	5	14
Impediment	6	10	2

Kvefsendalen omfattar arealer på båda sidor om dalen fram till Junkeråa. Själva dalen är bred, men fjällsidan upp mot Junkern är brant. Det finns en del tvärgående bäckar som grävt djupa fåror i dalsidan. Lyftingsmo betecknar det "som en oerhört vacker dal". Totalt bedömer han att 56 % av arealen har gott, eller mer än gott bete. De betestyper som dominerar är dvärg-

muhto bajás lea ceakkus Junkern guvlui. Doaresjogažat leat gobágahtten ja dahkan guraid vággái. Lyftingsmo čilge dan leat “*hui erenoamáš čáppa vággin*”. Obbalaččat árvoštallá son ahte 56% areálain leat buorit, dehe buorebut go buorit guohtumat. Eanas leat skierrit, čáhpesmuorjeguolbanat, sarritdanas, lagešvuovdi, gironlastagobit ja sieđgarođut. Dasa lassin lea jeagelšattolaš soahkevuovdi, nappo oaivejeagil. Oktiibuot lea mánggalágan ja buorre guohtun.

Gaskaáidi ráddje konvenšuvdnaguovllu vákkis.

Kjerringfjellet lea garra ja guorba várri, muhto muhtin sajiin lea báitaráktu. Earret duoddara leat duolba eatnamat ja smávva jávrrážat. Jávrrážiid birasiin lea rássešaddu. Badjelis leat dávjá čáhpesmuorjeguolbanat, main lea jeagil, erenoamážit Blrekvatna birasiin. Guovlu lea muhtin dáfus dievaslaš, gos gávdnojit juohkelágan guohtunšlájat, maid bievlajagis dárbaša.

Nuortadavvelis lea Virvassdalen rádjin. Várregilga lea ceakkus ja rámsšas. Kvefsendalen:a ektui ii leat rádjeáidi Virvassdalen:a mielde konvenšuvdnaguovllu guvlui davvelis.

Kopparvatnet lea oarjelis Kjerringfjell. Messengåa, Jarfjellet lea guovdu duottaraláža. Guovllus šaddá eambo várruovdesitnu ja leat eambo jeakkit go Kjerringfjellet:s. Doppe baicca eai leat nu ollu gironlastagobit, vaikko 21% lea ollu. Soahkevuovdis šaddá veahá čáhpesmuorji ja oaivejeagil. Guovllus guhtot ollu sávzzat, ja dat heajuda boazoguohtuma.

Oktiigeassu

Orohaga guovddáš oasis

Ildgruben orohat lea mánga jagi atnán Ramsele konvenšuvdnaguovllu dálvejagi eanamin. Konvenšuvdnaguovllu guohtuma dihte lea orohat álohii dárbašan guođohit molssaevttolaš eatnamiid orohaga siskko-bealde dálvet. Dálvedálkkádagat dahket liikká molsaevttolaš eatnamiid eahpesihkarin, ja danne leat gaskkohagaid ferten biebmahohccuid. Danne oaivvilda fágálávdegoddi deatalažžan sihkkarastit orohahkii dálvejagi eatnamiid buorebut go dálá dilis.

Seammás berre suddjet dálá molssaevttolaš guođohanguovlluid, nu ahte guovllut eai guhtojuvvo eará áigodagain. Guovllut leat Mofjellet, guovllut ráji mielde Umbukta:s Kaldvatnet:i ja guovllut oarjelis dán jávrii. Dát mearkkaša ahte boares Ildgruben orohaga guovlluid ii sáhte guođohit garraseappot bievlajagis.

Fágálávdegoddi lea árvoštallan sirdit ráji Melkefjellet oarjelis, vai Ran čearru oážžu buoret geasseguovdileatnama. Ovdalis namuhuvvon ákkaid vuodul ii oro riektá sirdit ráji. Dasa lassin massáii Ildgruben iežaset buoremus geasseguovdileatnama. Nu leage sirdimis duššefal teorehtalaš ávki.

Fágálávdegoddi oaivvilda leat guokte eananoasi dálá orohaga siskko-bealde, mat eai leat mávssolaččat dan siidii, gii dál lea Ildgrubenis. Dát lea guovlu lullelis Grasvatnet/Okstindan (orohaga lulimus oassi), ja

guovlu davvelis Junkerfjellet (orohaga davimus oassi). Earret Junkerfjellet lulábeale guovlluid, ii leat lundolaš dálá siidii atnit dáid eananoasiid. Ferte gávdnat eará čovdosa.

Guovllut lullelis Okstindan.

Fágálávdegotti mielas eai leat fágalaš ákkat maid vuodul ii galggaše Ubmeje atnit Spjeltfjelldalen konvenšuvdnaguovllu maiddá boahhteáiggis. Earalágan geavaheapmi gáibida ođđa rádjeáiddi Grasvatnet rájes, ja badjel Artfjellet, mii gártá hui divrrasin seammas go heajuda guovllu ávkki. Rievdadus lea maiddá hui stuora vahágin Ubmeje:i. Fágalaš áigequovdilis gažaldahkan lea movt guovllu ráddjet. Lea deatalaš deattuhit guohtumiid ávkki, areálgeavaheami ja vuhtii váldit eará boazosápmelaččaid.

Lávdegotti mielas doaibmá Grasvatnet rádjeáidi dohkálaččat. Lávdegoddi lea árvoštallan bidjat ráji oarjelii, Grasvatnet oarjeleamos luovtta rájes ja lulásguvlui. Earret topografii lea rádji heittot dakko ahte bohccot báhkahuvvet gohpái, dego “sehkki”, dan sadjái go caggá bohccuid. Danne ii berre rievdadit ráji davil.

Lulil lea lávdegoddi árvoštallan ja hilgon čovdosiid mat miellidibuktet áididiid Storelva mielde ja viidásit lulás riikarájii mielde. Dát čoavddus lea seam mágo jagi 1972 konvenšuvnnas, čoavddus maid áššebealit leat mañnil hilgon. Luonddudilalašvuodaid dihte livččii áidi hejot doaibman, ja livččii šaddan hui divrrasin.

Nubbi vejolaš lulábeale rádji livččii Favnavssdalen, vejolaččat sahntá áidut vákki. Krutfjellguovlu lea dasto áidna eananoassi mii báhcá Ildgruben lulimus oasis. Vaikko vel anášiige guovllu lotnolasat Jofjell:in Ruota bealde, eai goitge livččege guovllus dárbašlaš kvalitehtat, mat adnojit jus ásaha sierra boazodoalu dohko dálvejagi eatnamiid vuodul Ruotas⁴⁷. Guovlu lea liiggás gárži ja das váilot dárbašlaš giđđa- ja čakčajagi eatnamat. Dát fas doalvu dan guvlui ahte buoremus čoavddus lea bidjat Krutfjellet oktan muhtin guovlluin das lahkosiin. Guovllus leat kvalitehtat, mat dahket dan buorren go guođoha ovttas sihke Vapsten ja Ubmeje guohtumiiguin, ja dát guođoheapmi ii váikkut mearkkašanveara oktiige. Jus rádji biddjo Krutåga mielde, ja dát lea ruovttoládje go Favnavssdalen ektui, de šaddá buorre rádji, iige báljo dárbaš gaskaáiddi. Obbalaš luondduhálddašan geahččanbealis mearkkaša dat ollu norggabeallái. Das gitta makkár čearuin lea, dahje geat ožžot guođohanvuoigatvuoda Jofjellet:s, gáibida dakkár čoavddus gaskaáiddi Övre Jovattnet:s rájes gitta Tängsvattnet:i.

Jus dálá konvenšuvdnaguovllu rádji viiddiduvvo Favnavssdalen:i, vejolaččat Krutåga:i, lea dat hui stuora viiddideapmi. Dát addá mánga vejolašvuoda :

- Okta Ubmeje siida ja okta Ildgruben siida leat oktanansiidan jagi birra. Molsaektun livččii geasset leat oktasiida Ubmeje gaska ja ovttá dahje máng-

47. Jagi 1972 konvenšuvdna eaktuda dánlágan geavaheami gos Granø adnui dálvejagi eanamin.

björk, kråkrished, lågalpina blåbärsrishedar, subalpin björkskog, fjällmosnölegor och videbuskar. Det finns dessutom en relativt hög andel med björkskog som har renlav i bottenvegetationen. Tillsammans är det ett varierande och gott bete för ren.

I dalgången går det ett avspärrningsstängsel som avgränsar konventionsområdet.

Kjerringfjället präglas av ett hårt och magert fjäll, men har enskilda områden med glimmerskiffer. Med undantag för högfjället är det på det hela taget ett flackt landskap med många små sjöar. Runt dessa finns det bälten med fina gräsbeten. Ovanför dessa bälten finns det ofta kråkrishedar med lav, i synnerhet runt Blerekvatna. Området är på ett sätt komplett genom att det omfattar alla de betestyper som man kan behöva i ett barmarksbete.

Området gränsar i nordost till Virvassdalen. Fjällsidan är brant och oländig. I motsats till Kvefendalen finns det inte några gränsstängsel längs Virvassdalen på gränsen mot konventionsområdet längre norr ut.

Kopparvattnet ligger väster om Kjerringfjell. Mes-sengåa, Jarfjellet och det centrala kalvfjällsområdet. Området har en större andel alpina kruståtelhedar (*deschampsia flexuosa*) och myrar än Kjerringfjället. I gengäld är det inte så hög andel fjällmosnölegor, även om också 21 % generellt är en hög andel. Den högsta delen av björkskogsbältet har en del kråkrished med renlav (*cladonia rangiferina*). Det förekommer ett omfattande färbete i området vilket försvagar områdets värde som renbete.

Sammanfattning

Centrala delar av distriktet

Ildgrubens distrikt har årligen använt konventionsområdet Ramsele som vinterbete. På grund av konventionsområdets beskaffenhet, har det ofta funnits behov av att använda alternativa vinterbeten i det egna distriktet. Eftersom klimatförhållanden gör dessa alternativa vinterbeten osäkra, har det funnits ett behov av utfodring i varierande omfattning. Utifrån detta anser sakutskottet att det är viktigt att tillförsäkra distriktet en bättre tillgång på vinterbete än i dag. Samtidigt bör man skydda existerande alternativ mot bete under andra säsonger. Sådana områden är Mofjellet, områdena längs gränsen från Umbukta till Kaldvatnet och områdena väster om denna sjö. Detta betyder att områdena i gamla Ildgrubens distrikt inte kan utnyttjas intensivare som barmarksbete.

Sakutskottet har värderat en förskjutning av gränsen väster om Melkfjellet för att ge Rans sameby ett bättre högsommarland. De förhållanden som beskrivs ovan, talar mot en sådan förskjutning. Det skulle dessutom eventuellt betyda att Ildgruben mister sina bästa högsommarbeten. En förskjutning har därför endast ett teoretiskt intresse.

Sakutskottet anser att det är två områden inom det nuvarande distriktet som bara har perifer betydelse för den nuvarande driftsgruppen i Ildgruben. Det är området söder om Grasvatnet/Okstindan (den sydligaste

delen av distriktet), och området norr om Junkerfjellet (den nordligaste delen av distriktet). Med undantag av områdena söder om Junkerfjellet, skulle det inte vara naturligt för den existerande driftsgruppen att använda dessa områden. Här får man därför finna andra lösningar.

Områdena söder om Okstindan.

Enligt sakutskottets uppfattning finns det ingen saklig grund för att Umbyn inte skall utnyttja Spjeltfjeldalens konventionsområde också i framtiden. Ett annat utnyttjande kräver ett nytt gränsstängsel från Grasvatnet över Artfjellet, vilket innebär stora kostnader, samtidigt som effektiviteten blir dålig. En sådan ändring skulle också ha mycket stora skadeverkningar för Umbyn. Den mest relevanta sakliga frågeställningen, är områdets avgränsning. Det är viktigt att lägga vikt vid resursutnyttjande, arealanvändning och hänsyn till andra renskötselutövare.

Sakutskottet anser att gränsstängslet vid Grasvatnet fungerar tillfredsställande. Utskottet har bedömt en sträckning längre väster ut, från Grasvatnets västligaste bukt och söder ut. Förutom topografiska omständigheter, har sträckningen den nackdelen att den stänger in renarna i en "säck" i stället för att den fungerar som en avvisare/styrinrättning. Gränsen mot norr bör därför inte ändras.

Söder ut har utskottet bedömt och förkastat lösningar som innebär stängsel längs Storelva och vidare söder ut längs riksgränsen. Denna lösning skulle ha liknat den man utgick ifrån i 1973 års konvention, en lösning som parterna senare har övergett. Stängslet skulle ha blivit föga effektivt, på grund av naturförhållanden, och dessutom skulle kostnaderna för uppförandet och underhållet ha blivit mycket höga.

Nästa alternativa sydliga gräns skulle kunna vara Favnvassdalen, eventuellt med ett stängsel längs dalen. Då skulle Krutfjellområdet vara den enda kvarvarande delen av denna sydligaste del av Ildgruben. Även i kombination med det angränsande Jofjället i Sverige, har området inte de kvalitéer som är nödvändiga ifall man vill etablera en egen självständig renskötsel baserad på vinterbete i Sverige⁴⁷. Området är för litet och saknar nödvändiga vår- och höstbeten. Detta gör att det åter lutar åt att den mest rationella lösningen är att Krutfjäll läggs till ett av de omkringliggande områdena. Området har kvalitéer som gör att det är attraktivt att utnyttja tillsammans med beten både från Vapsten och Umbyn, och ett sådant utnyttjande har inte någon avgörande betydelse för någon. Ifall gränsen dras upp längs Krutåga, får man i motsats till Favnvassdalen, en god gräns utan något större behov av avspärrnings-/gränsstängsel. Från en allmän naturskyddssynpunkt har detta i huvudsak betydelse för den norska sidan. Beroende på vilka samebyar som har, eller kommer att få betesrätt på Jofjället, kommer en sådan lösning att kunna kräva avspärrningsstängsel från Övre Jovattnet till Tängsvattnet.

Ifall gränsen för det nuvarande konventionsområ-

47. 1972 års konvention fortsatte en sådan användning med Granö som vinterbete.

ga doalloovttadaga Ildgrubenis, ja ahte Ildgrubena siiddat rátket sierra dálvet, ja masttadit Ildgrubena dálá siiddain dálvái.

- Dát guovllut bidjotit sierra konvenšuvdnaguovlun Ubmeje:i. Molssaeaktun dás sáhtta leat ahte Ildgrubena oázžu odđá dálvejagi eatnamiid, ja ahte odđá siiddat dollet searveealu birra jagi ovttas Ildgrubena dálá siiddaiguin.

Viidát dalvejagieatnamat Ildgrubenii gáibidit ahte mearrida rámmaeavttuid man viiddis galgá leat (lohku ja rádjji). Berre bidjat vuodđun ovdalis eavttuid mat ledje Ramseles, oktan dainna viiddiduvvon boazodoaluin. Granø kapasitehta ferte juohkit Ildgrubena ja Byrkije gaskka, ja boahit lassin dasa mii namuhuvvui ovdalis. Fágálávdegotti mielas lea dát čoavddus heajumus, dannego dagaha Ildgrubena jeagelguohtumiid guođohuvvot garraseappot.

Áidi Okstindjehki lulábealde ii leat doaibman rádjjin oarjjil. Lávdegotti oaivila mielde ii leat vejolaš oázžut áiddi doaibmat dakko gokko lea biddjon. Vaikko dálá konvenšuvdnaguovlluid bisuha, dahje jus vällje ovtta dán njealji eará namuhuvvon vejolašvuodain, de dárbbáša doaimmaid álggahit, mat cagget bohccuid beassamis oarjjás ja boares Røssåga orohahkii. Man stuoris váttisvuohka šaddá, lea gitta Ubmejea boazologus, muhto buotlágan čovdosat gáibidit sihkkarastima. Leat 2 váttis eanangaskka. Nubbi lea guovlu gaskal Okstindan ja Røsvatnet, masa ferte gávnnahit eará vejolašvuoda go Steikvassdalen. Várrečielgi vákki nuortalis galgá lávdegotti mielas biddjot vuodđun go šiehtadallá gokko rádjji galgá huksejuvvot. Seammas galgá caggat Hjartfjellneset bokte, vai bohccot eai beasa njárgii, ja das vuojat rastá Røsvatnet. Lávdegotti oaivila mielde sáhtta dán buoremusat dahkat go hukse seaibbaha dálu(id) badjelii mat leat dakko lahkosiin.

Guovllut Kaldvatnet davábealde.

Boazodoallu atná guovllu dušše gaskkohagaid. Fágálávdegotti oaivila mielde sáhtta duogážin leat váilevaš dárbu ja /dahje ballá masttadit ránnjá siiddaiguin konvenšuvdnaguovlluin. Guovlu lea bivnnuhis geassejagi eanan, muhto sáhtta maid adnot gidđat ja čakčat. Fágálávdegoddi oaivvilda gávdnot 4 vejolašvuoda:

- Guovlu adno ovttas dálveguohtumiiguin rittus (Hestmann/Strandtindene).
- Ásahit guvlui sierra siidda, masa addá dálvejagi eatnamiid Ruotas, dehe Ildgrubeniin sáhtta atnit dálvejagi eatnamiid ovttas.
- Ásahit sierra siidda mas leat searveallu ovttain čearuin/dahje eambbogiiguin Ruotabealde ránnjá-

čearuiguin. Vejolašvuohčan sáhtta leat oktasiida geasset ja sierra dálvesiiddat. Siidda dálvejagieatnamat berrejit dalle leat lahkalaaga orohaga eará dálvejagi eatnamiiguin.

- Guovlu biddjo konvenšuvdnaguovlun, vaikkoba dálá konvenšuvdnaguovlluid viiddidit.

Guokte vuosttaš vejolašvuoda gáibidit gaskaáiddi Virvassdalen mielde gitta dálá áidái Kvefsendalena bajás. Veadjá dárbbášuvvot áidi maidái 3. ja 4. vejolašvuoda dáfus, muhto lea gitta das makkár čearut oktonassii, dahje ovttas Ildgrubeniin, atnet guovllu.

Vejolašvuodaid heittotbeallin lea Fágálávdegotti mielas dat go bohccot, mat leat Junkerfjellet:s, bálgalit alla várreeatnamiidda. Go fas luitet vulos, sáhttet mannat juogo luksa dehe davás. Jus mannet luksa, de bohtet jeageeatnamiidda Kaldvatnet bokte, ja dat leat vahágin dálá Ildgrubena boazodollui. Dán vejolašvuoda ferte garvit. Namuhuvvon vejolašvuodát eai ovdit maidege ávkkiid, ja danne leage Fágálávdegoddi árvvoštallan bisuhit guovllu nu movt lea dál.

Jus vällje rievdadit, lea guohtunekologijja ja doaibmadilálašvuodaid árvvoštallama vuodul buoremus atnit guovlluid ovttas dálvejagi eatnamiiguin Ruotas. Čearut ráji lahkosiin dárbbášit dákkár guohtumiid, ja dat doarju searvedoaimma jurdaga. Makkár čovdosa vällje, lea sparrolaga dainna makkár dálveguohtumat leat atninláhká.

Berre doalahit dálá konvenšuvdnaguovllu, mii lea riikaráji mielde nuortalis Melkefjellet, Kaldvatnet ja Kvefsendalen. Fágálávdegotti mielas ii dárbbáš rievdadit dán guovllus, jus vel áiguge guohtumiin oázžut buoret ávkki. Dalle ferte guovllu čatnat Junkerfjellet eatnamiidda. Guovllus lea veahá erenoamáš rádjji, muhto dán galgá fágálávdegotti mielas čoavdit Ruotas siskkáldasat. Dálá rádjeáidi ii leat almmatge nu vuogas báikkis. Báikkalaš šiehtadallamiin berre árvvoštallat eará saji cegget áiddi, vai Ildgrubena beassá johtit nuorttabeale Kaldvatnet:a.

Konvenšuvdna § 9 vuodul lea Ildgrubeniin riekti rasttildit riikaráji Övre Uman davvelis. Fágálávdegotti mielas ii dárbbáš rievdadit maidege guohtumiid dáfus.

4.2.3 Gran čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus leat 18 doalu maida gullet oktiibuot 41 olbmo. Jagi 1946 lánkaásahusa mielde lea alimus lobálaš boazolohku 8 600 bohcco, earret misiid. Čearu rájii ja áigodatguohtumat leat **4.5 kárttas**. Gran guođoha ja ovttasbargá Sváipa čearuin bievlagis gitta dassáziigo rátkkašit dálvesiidan skábmamánus.

det utvidgas till Favnessdalen, eventuellt till Krutåga, kommer det att innebära en avsevärd utvidgning. Detta skulle ge flera möjligheter:

- Gemensam drift under hela året mellan renskötselgruppen i Umbyn och en egen grupp i Ildgruben. En variant här vore samdrift mellan Umbyn och en eller flera driftsenheter i Ildgruben under sommaren, och att driftsenheten från Ildgruben avskiljs och skapar vintergrupp tillsammans med den nuvarande driftsgruppen i Ildgruben.
- Att områdena utgör ett eget konventionsområde för Umbyn. Här kan varianten vara att Ildgruben tillförs nya vinterbeten och att den nya driftsenheten betar hela året tillsammans med nuvarande renägare i Ildgruben.

Större vinterbetesresurser för Ildgruben kräver att man fastställer ramarna för omfånget (antal och avgränsning). Man bör då ta som utgångspunkt den kapacitet som tidigare antogs för Ramsese och lägga till den nya, utökade rendriften. Kapaciteten i Granö måste fördelas mellan Ildgruben och Byrkije och läggas till det ovanstående. Enligt sakutskottets uppfattning är denna lösning den klart sämsta eftersom den innebär en ökad belastning på lavbetesresurserna i Ildgruben.

Stängslet söder om Okstindglaciären har inte fungerat som en avgränsning mot väst. Sakutskottet anser att det inte heller är möjligt att få det att fungera efter gällande sträckning. Oavsett om nuvarande konventionsområden bibehålls eller om man väljer ett av de fyra alternativen ovan, behövs det åtgärder som hindrar att renen strövar väster ut och in i f.d. Rössågas distrikt. Problemet varierar i omfång beroende på renantalet i Umbyn, men alla alternativa lösningar kräver en säkerhetsåtgärd. Det finns två kritiska sträckor. Det ena området är mellan Okstindan och Røsvatnet, där man bör söka efter ett alternativ till Steikvassdalen. Fjällryggen öster om dalen måste, enligt utskottets bedömning, utgöra utgångspunkt för detaljförhandlingar om sträckan. Samtidigt måste Hjärtfjellneset säkras så att renarna inte går ut på näset och därefter simmar över Røsvatnet. Detta kan, enligt utskottets uppfattning, bäst göras genom ett avledningsstängsel som byggs ovanför gårdsbebyggelsen i området.

Området norr om Kaldvatnet

I dag utnyttjas området bara tillfälligt till renskötsel. Enligt sakutskottets uppfattning beror det både på att man inte behöver området och/eller risken för sammanblandning med angränsande konventionsområden. Området är attraktivt som sommarbete, men det används också vår och höst. Sakutskottet anser att det finns fyra tänkbara alternativ:

- Området används tillsammans med vinterbete vid kusten (i Hestmann/Strandtindene).
- Det etableras en egen driftsgrupp i området som får egna vinterbeten i Sverige, eventuellt i anslutning till vinterbeten som hör till den övriga renskötseln i Ildgruben.
- Det etableras en egen driftsgrupp som har gemen-

sam drift med en eller flera av de angränsande svenska samebyarna. Här skulle gemensam drift på sommaren och en egen driftsgrupp på vintern vara en variant. Gruppens vinterbeten bör då ligga i anslutning till vinterbeten i resten av distriktet.

- Att området läggs ut som konventionsområde, eventuellt som en utvidgning av existerande konventionsområde.

De två första alternativen förutsätter att det byggs ett avspärrningsstängsel längs Virvassdalen i anslutning till existerande stängsel upp genom Kvefsendalen. Alternativ 3 och 4 kan också kräva ett sådant stängsel, men det beror på vilka samebyar som skall utnyttja området, enskilt eller gemensamt med Ildgruben.

Alla alternativ har, enligt sakutskottets uppfattning, den nackdelen att renarna i Junkerfjellet, strövar mot högfjället under varma perioder. När de sedan strövar ner igen, kan detta lika gärna ske mot söder som mot norr. Strövar de mot söder, kommer de in i lavbetesområdena vid Kaldvatnet, vilket skulle vara till skada för den existerande renskötseln i Ildgruben. Det bör i så fall vidtagas åtgärder som minskar denna risk. Alla ovannämnda alternativ har så stora nackdelar att sakutskottet också har varit inne på tanken att låta området behålla den status det har i dag.

Om man väljer en förändring, skulle det ur betesekologisk och driftsmässig bedömning vara mest ändamålsenligt att områdena utnyttjas i anslutning till vinterbeten i Sverige. De angränsande samebyarna har alla ett behov av denna typ av bete, något som talar för gemensam drift. Val av lösning är i hög grad beroende på vilka vinterbeten som finns tillgängliga.

Det existerande konventionsområdet längs riksgränsen öster om Melkfjellet, Kaldvatnet och Kvefsendalen bör behållas. Sakutskottet kan inte se att ett rationellt bruk av betena kräver ändringar av detta område. Det skulle i så fall vara att området sammanförs med Junkerfjellet. Området har en något speciell avgränsning, men enligt sakutskottets uppfattning är detta ett internt problem i Sverige. Existerande gränser har emellertid en något olämplig sträckning. Vid lokala förhandlingar bör man värdera andra sträckningar, som gör det möjligt för Ildgruben att flytta öster om Kaldvatnet.

Ildgruben har, enligt §9 i konventionen, rätt att överskrida riksgränsen norr om Över-Uman. Sakutskottet kan inte se, att hänsyn till dessa beten skulle påkalla någon ändring här.

4.2.3 Grans sameby

Areal och driftsförhållanden

18 rennäringsföretag med totalt 42 medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 8 600 djur exklusive årskalvar enligt 1946 års byaordning. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 4.5. Gran har samrenskötsel med Svaipa sameby under hela barmarkperioden och fram till uppdelningen i vintergrupper som sker under novem-

Sii ovttasbarget dannego bievlanjagi eatnamiin váilot lunddolaš oazit. Praktikkalaččat sáhtta Gran ja Sváipa gohčodit oktan čearrun mas leat guokte sierra siidda, muhto hálddatlaččat ja lágalaččat leat guokte sierra čearu, main leat sierra ekonomi- ja mearridandoaimmat.

Lassin rájiide mat čilgejuvvojit **4.5 kárttas**, lea Gran čearus okta gaska gokko rádji lea Ran čearu guvlui Ammarfjäll-duovdaga badjel, mii lea oktan duottareanamin almmá lunddolaš rájiid haga. Oarjjil lea čerrui seammá heittot, váilot lunddolaš oazit dakko gokko riikarádji manná badjel guohtuneatnama, mii lea oktanduovddan. Dálveguohtuneatnamiin váilot maiddá dákár rájit, nu movt juo ollu dálveguohtuneatnamiin muđuige. Dálveguohtuneatnamiin váilot maid lunddolaš rájit čearuid gaska, muhto dálvet nagoda buorebut reainnidit ealu ja lágidit boazobarguid nu ahte eallu bissu dihto eatnamiin.

Guottetbáiki lea “gilvinráji” rájes nuortan Vinkelkrokna rádjai, ja dat leage measta visot sin bievlanjagi eanan. Čearu eatnamiin Ammarfjäll-guovllus guođohit vuosttažettiin dalle go jávrrit leat jiknon, mat dalle eai cacka bohccuid mannamis dohko. Erenoamáš deatalaš lea Nalovardo várrevuovddiin guođohit juste ovdalaš guotteha, daid áiggiid go cuoŋu lea lássen ealádaga ja boazu gávdná duššefal lahppojeahkála. Björkfjället:s leat árrat bievladielkkut ja vuovddiin lea valjit lahppojeagil, ja danne leatge dát duovdagat Gran čearu oaláš guottetbáikin.

Geasset mihcamáraid rájes gitta borgemánu álgui lea eallu riikaráji guovllus gos Gran ja Svaipa čearut merkot misiid. Čakčageasi guođohit duottarravddain ja jeaggegáttiin vumiin ja vuolládagain duolbasit eatnamiin mat leat Lais-joga ja Vindel-joga gaska. Čakčageasi njuvvet nuorra varrásiid čearu váldorátka- ja njuovvangárddis Biergenæs:s. Skábmamánus lea gárddástallanáigi, go lea muohtán ja čázadagat leat jiknon. Dalle rátkkašit ja njuovadit. Gran ja Svaipa. Váldorátkašeamit leat Biergenæs- ja Laisheden-gárddiin, gos rátket dálvesiidan. Gran čearus leat vihta - guhta dálvesiidda. Čearru sáhtta geavahit sihke rittu- ja siseatnanguohtumiid dálvet.

Guohtun

Gran čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) (4.10. ja 4.11. tabealla).

4.10. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	14,6	1,3
Jeagelvallji soahkevuovdi	0,5	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	147,3	12,5
Čáhccás šattohis jeaggi	7,6	0,7
Čáhccás šattolaš jeaggi	2,7	0,2
Goike bovdnajeaggi	9,6	0,8
Goike šattolaš jeaggi	56,8	5,0
Danjas-/goike guolban	349,9	30,5
Varas guolban	304,3	26,5
Njuoskasit rásseeanan	105,1	9,2
Goikásit rásseeanan	69,3	6,0
Siedgarohtu	21,7	1,9
Jassa/Jiekŋa	0	0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	39,2	3,4
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	22,0	1,9
Submi nettoareála	1 147,0	

4.11. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	83,3	1,4
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	725,3	37,7
Jeagelvallji soahkevuovdi	1,4	0,5
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	293,5	27,0
Čáhccás šattohis jeaggi	22,2	2,0
Čáhccás šattolaš jeaggi	12,0	1,0
Goike bovdnajeaggi	83,9	4,7
Goike šattolaš jeaggi	99,9	3,2
Danjas-/goike guolban	100,4	7,4
Varas guolban	77,8	10,2
Njuoskasit rásseeanan	10,0	0,6
Goikásit rásseeanan	43,0	2,4
Siedgarohtu	31,1	1,7
Jassa/Jiekŋa	0	0
Muorračuohpahat	217,6	12,0
Huksejuvvon guovllut	0,2	0,0
Juovat ja geađgeenan	1,2	0,1
Eará eanan (kulttoreanan)	11,5	0,6
Itkobealli/Mearritkeahtes	1,7	0,1
Submi nettoareála	1 816,0	

ber. Orsaken till byarnas sambruk av barmarksområdet är avsaknad av naturlig gräns längs hela barmarksområdet. Ur praktisk renskötselsynpunkt är förhållandena snarare så att Gran och Svaipa kan beskrivas som en sameby med två storgrupper. Ur administrativ och rättssynpunkt är det fråga om två självständiga samebyar med skilda ekonomier och beslutsfunktioner.

Utöver ovan redovisade gränsförhållanden har Gran en gränssträckning över Ammarfjällsområdet mot Rans sameby där naturliga hinder saknas och gränsen delar ett sammanhängande fjällområde. Samma svaghet har byn västerut där riksgränsen går över ett sammanhängande betesområde utan naturliga hinder. Gränsförhållanden nere på vinterlanden är mer snarlika vad som gäller på många andra håll i vinterbetesområdet nämligen brist på naturliga gränser. Vintertid finns dock förutsättningar att klara av det praktiska renskötselarbetet och styrningen av betesgången trots att naturliga hinder mellan samebyars betesland saknas.

Kalvningsområdet är från odlingsgränsen i öster upp till i höjd med Vindelkroken, vilket motsvarar i stort sett hela barmarksbetesområdet. Samebyns del av Ammarfjällsområdet kan främst nyttjas under den tid då renarna inte hindras av vattendrag som är isbelagda. Särskilt viktig är den fjällnära skogen vid Nalovardo under tiden närmast före kalvning när markvegetationen ligger oåtkomlig under skarsnö och träd-lavbete är renarnas enda tillgängliga föda. Björkfjället har tidig barfläcksförekomst och viktigt träd-lavbete i den närliggande skogen vilket gör området till samebyns centrala kalvningsområde. Under sommarperioden från midsommar och fram till början av augusti uppehåller sig renarna i området kring riksgränsen, där Gran och Svaipa håller kalvmärkningar. För sensommarbete nyttjas fjällskogen och närliggande myrmarker, således skogklädda och låglänta områden i anslutning till hela lågfjällsområdet mellan Laisälven och Vindelälven. Sarvslakt sker under första hälften av september i Bierginäs där samebyn har sin huvudanläggning för skiljning och slakt. Samlingsarbeten för skiljning till vintergrupper och slakt sker under november när snön kommit och vattendragen frusit. Dessa storskiljningar som berör både Gran och Svaipa sker i Bierginäs och Laisheden. Vinterlanden nyttjas i fem till sex grupper. Samebyn har tillgång till både kust- och inlandsbete vintertid, men även fjällbete i lågfjällsområdet vintertid.

Betestillgångar

Fördelningen av Grans betesresurser framgår av **tabell 4.10 och 4.11** över betesmarkerna uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 4.10. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	14,6	1,3
Lavrik björkskog	0,5	0
Mossrik/örtrik björkskog	143,7	12,5
Blöt mager myr	7,6	0,7
Blöt frodig myr	2,7	0,2
Torr mager myr	9,6	0,8
Torr frodig myr	56,8	5,0
Skarp/torr hed	349,9	30,5
Frisk hed	304,3	26,5
Örteng	105,1	9,2
Gräs	69,3	6,0
Buskmark	21,7	1,9
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	39,2	3,4
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	22,0	1,9
Summa nettoareal	1 147,0	

Tabell 4.11. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	83,3	1,4
Mossrik/örtrik barrskog	725,3	37,7
Lavrik björkskog	1,4	0,5
Mossrik/örtrik björkskog	293,5	27,0
Blöt mager myr	22,2	2,0
Blöt frodig myr	12,0	1,0
Torr mager myr	83,9	4,7
Torr frodig myr	99,9	3,2
Skarp/torr hed	100,4	7,4
Frisk hed	77,8	10,2
Örteng	10,0	0,6
Gräs	43,0	2,4
Buskmark	31,1	1,7
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	217,6	12,0
Bebyggelse	0,2	0,0
Block- och hållmark	1,2	0,1
Övrig öppen mark	11,5	0,6
Skugga/Oklassat	1,7	0,1
Summa nettoareal	1 816,0	

Viidodagat, mat leat tabeallain juohke šattu nammii, čájehit šaddašlájaid viidánusa áigodatguohtumiin.

Čearru hálddaša badjel 718,2 km² ruonasguohtuma bievlanjagi eatnamiin. Dán eatnamis lea 100 km² konvenšuvdnaguovllus. Ruonasguohtumat leat seamulljji/urtavalljji soahkevuovdi (143,7 km²), varas guolban (304,3 km²) ja njuoskasit rásseanan (105,1 km²). Šattuid dáfus lea bievlaguohtun hirbmat buorre. Dan seammás sáhtá dadjat ahte ruonasguohtumiin leat viiddis báikkit mat áinnas sáhttet guođohuvvot jeagelguohtunáigodagas. Dat áiggit leat gidđat, cuoŋo- ja miessemánu, ja čakčat – čakčadálvvi, čakčamánuš - skábmanánu. Jeagelguohtumat gávdnojit

daŋas/goike guolbaniin. Dat lea 349,9 km² ruonasguohtunareálas. Lastamuorat/siedgarođut, mat leat ruonasguohtun, dahket birrasiid 13 %, ja loktejit eatnamiid árvvu ruonasguohtumin.

Gran hálddaša badjel 136,5 km² guohtuneatnama dálvejagi eatnamiin. Jeageatnamat leat mearkkašahti gáržžit. Dilli buorrána das go gaskajohtolagas lea jeagelšaddu 185,1 km², man sáhttet geavahit skábman ja muđui olles dálvvi daid jagiid go lea unnán muohta. Goahcevuovddis šaddá maiddái veahá jeagil seamuleatnamis, muhto jeagelšaddu lea duššefal báikkuid, ja danne ii boađe ovdan šaddokárttain. Dát navdin lea vuodđuduvvon daid vuđolaš boazoguohtundutkamiidda, mat dahkkojedje Norbotten leanas. Doppe čájehuvvui ahte lei dábálaččat goalmádas oassi jeahkális gávdnamis varas goahcevuovddiin, muhto šaddokárttain ii lean dát obage dulkojuvvon leat jeagelguohtumin. Dálveguohtumiin lea muorračuohpahat 324,7 km², dahje 12,8 % nettoareálas. Dát eanan ii anit guohtumiin boazodoalu-oainnus. Go vuovddit leat njáskojuvvon jalgadin, de anihit dušše árradálvvi ja árragiđa go bievлагоahtá.

Gaskajohtolagas, mii lea ruonasguohtuma ja dálvejagi eatnamiid gaskkas, lea 1292,9 km² ruonasguohtun, vel lassin namuhuvvon jeagelguohtumiidda. Dát ruonasguohtumat leat dušše muhtin muddui ávkin. Muhtin eanansiid oazžu geavahit duššefal golggotmánu 1. beaivvis cuoŋománu 30. beaivái. Dat mielddisbuktá ahte eatnamat mat leat “gilvinráji” lahkosiin, eai báljo guođohuvvo dalle go lea bahá ribahit boh-

cuid lobihis eatnamiidda. Dás lea dasa lassin sáhka alla várreeatnamiid birra, dábálaččat guossavuovddi, gos lea gassa muohta dálveguovdil.

Ii-anihahhti eana, eandalii geađgeenan ja ráššá, lea gaskamearálaš dásis Gran čearus, go buohtastahtá eará várreeatnamiiguin Västerbottenis. Geasseguohtumiin lea 39,2 km² ii-anihahhti geađgeenan, ja das lea 12,2 km² konvenšuvdnaguovllus. 3,3 % lea ruota-bealde ja 3,6 % norggabealde. Čearu geasseguohtuneatnamiid nettoareálas lea 19,9 % badjelis go 1 000 m bm. Ná badjin lea šattohis, asehis eanan, muhto dákkár eatnamat leat buorit bálganbáikin bohccuide. Ferte gal gávdnot ruonasguohtun alla várreeatnamiid lahkosiin, vuolládagain gos boazu sáhtá guohtut. Eatnamat, mat leat badjelis go 1 000 m bm, leat eanas Ammarfjäll-guovllus. Daid guovlluid ii ane čearru, danne go eatnamat leat Vindel-joga lullelis, ja nu leatge sierra duovddan čearu eará bievlaguohtumiid ektui. Gran čearus leat unnán alla várreeatnamat, mat adnojit bálganbáikkinn, eaige čearus leat jiehkite.

4.2.4 Ran čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus leat 24 doalu maidda gullet sullii 60 olbmo. Jagi 1946 lánkaásahusa mielde lea alimus lobálaš boazolohku 7800, earret misiid. Mii oaidnit čearu rájiid ja áigodatguohtumiid **4.5 kárttas**. Ran ii juogat guohtuneatnamiid ránnjáčearuiguin. Davábeale lea bievlaguohtuneatnamiin lunddolaš rádji, nappo Vindel-čázádat, mii vuolgá Sorseles ja manná Ammarnäsii. Das viidáseappot oarjjás Ammarfjället badjel gitta riikkaráji rádjai, eai leat lunddolaš oazit. Lea dušše hálddášandásis biddjon njulges rádji, beroškeahhtá makkár eatnamat dakko leat. Dan eananoasis, mii manná riikkarájis Ammarfjället guvlui, leat boazoáidit. Das nuorttas, Ammarfjället:s eai leat oazit mat cagget bohccuid mannamis davás. Dat fas mielddisbuktá ahte Ran čerrui ii leat vejolaš garvit davit eanansiid go sii galget guođohit daid eanansiid duovdagiin mat gullet sidjiide.

De arealer som anges över vegetationen avser den faktiska ytan av relevant växtlighet för respektive säsong-betesland.

Samebyn disponerar över 718,2 km² grönbetesvegetation i barmarksområdet, varav 100 km² ligger inom konventionsområde. Grönbetet består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (143,7 km²), frisk hed (304,3 km²) och örtängar (105,1 km²). Barmarksbetet är således av mycket god kvalite ur växtlighetssynpunkt. Samtidigt kan man konstatera att grönbetesområdet innehåller betydande arealer som kan nyttjas under lavbetesperioden. I detta fall blir det under våren, april–maj, och under hösten–förvintern, september–november. Lavbetespotentialen är att finna inom den skarpa/torra risheden som utgör 349,9 km² av grönbetesområdet. Lövbete i form av videsnår omfattar drygt 13 % av grönbetesområdet, vilket höjer områdets värde som grönbete.

Gran disponerar över 136,5 km² vinterbetesvegetation på vinterlanden. Arealen lavmarker är anmärkningsvärt litet. Läget förbättras av att 185,1 km² lavvegetation finns inom mellanområdet som kan nyttjas i vart fall under förjulsvintern och snöfattiga vintrar under i stort sett hela vintern. En viss lavbetespotential står att finna inom den mossrika barrskogen, där lavvegetationen är så gles att den inte registreras vid framtagande av vegetationskartor. Detta antagande grundar sig på omfattande renbetesinventeringar i Norrbottens län där vanligen en tredjedel av den totala lavbetesresursen låg inom den friska barrskogen som inte var klassad som lavmark på vegetationskartan. I vinterlanden är 324,7 km² eller 12,8 % av nettoarealen föryngringsytor, vilket ur renbetessynpunkt betyder för tillfället icke brukbara betesmarker. Kalhyggen kan endast nyttjas under förvintern vid normala snöförhållanden. Viss betesreserv finns här vid extremt snöfattiga vintrar samt under förvåren då barfläckar börjar framträda på hyggen.

I mellanområdet som ligger mellan grönbetesområdet och det egentliga vinterbeteslandet finns förutom ovan angivna lavbetesresurs 1292,9 km² grönbete. Detta områdes betestillgångar har ett begränsat värde av flera orsaker. Dels får delar av området endast nyttjas under tiden 1 oktober – 30 april. Följden härav är att närområden till odlingsgränsen inte gärna nyttjas under tid man riskerar att tappa renarna över på otillåtet område. Vidare är det här fråga om mera hög-

länta marker, vanligen granskogar som blir mycket snörika framåt högvintern.

Impediment i form av dels block- och hållmark och arealer som saknar vegetation på grund av höjdläge ligger inom ett mellanläge inom Grans sameby i jämförelse med övriga fjällområden i Västerbotten. Av sommarlanden utgör 39,2 km² stenimpediment, varav 12,2 km² ligger inom konventionsområde. Uttryckt i % utgör 3,3 % av arealen på svensk sida och 3,6 % av arealen på norsk sida av stenimpediment. 19,9 % av samebyns nettoareal inom grönbetesområdet ligger över 1 000-metersnivån. I detta höjdläge är betestillgångarna marginella, däremot har höjdlägen värde för att renarna ska komma undan insektsplågan. En förutsättning härför är att användbara grönbeten finns i närområdet. Av arealen över 1 000-metersnivån ligger en betydande del inom Ammarfjälls-området som inte nyttjas av samebyn då området ligger söder om Vindelälven avskilt från Grans övriga barmarksområde. I praktiken har Gran begränsade arealer med höjdlägen som har värde under värmeperioder och när insektsplågan är som svårast. Grans sameby saknar glaciärer inom sitt betesområde.

4.2.4 Rans sameby

Areal och driftsförhållanden

24 rennäringföretag med ca 60 medlemmar är verk samma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 7 800 djur exklusive årskalvar enligt 1946 års byaordning. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 4.5. Ran har inget sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. Barmarksområdet är i norr naturligt avgränsat av Vindelälvens vattensystem från Sorsele upp till Ammarfjället fram mot riksgränsen utgör ingen naturlig gräns utan är en rak administrativ gräns utan hänsyn till naturförhållanden i området. Sträckan från riksgränsen till Ammarfjälls-området är åtgärdat med renstängsel. Fortsättningen österut d v s Ammarfjället saknar hinder för renströvning norröver, vilket innebär att det är ogörligt att undvika renbetning av norra delen av området när samebyn nyttjar sin del av dessa marker.

Čearu lunddolaš rádjji lea Juktáns-čázádat lulil, dakka nuorttabealde sisruovdemáđi ja dat manná gitta Överst-Juktan rádjai. Dan rájes oarjjás Tärnasjön rádjái ja viidáseappot riikka-čázádat leat áiddit. Erenoamážit Tärnasjön rájes oarjjás lea biddjon njulges rádjji badjel várreeatnama, mii manná oktanduovddan. Boazoáidi lea eaktun dasa ahte Ran ja Storfjelliida Ubmejes sáhttet guođohit iežaset eatnamiid, almmá stuorit masttademiid haga. Oarjjil ii doaimma riikka-čázádat lunddolaš rádjjin. Ráji mielde oarjjabeale lea ceggejuvvon áidi amaset bohccot rádjeguovllus rasttidit riikaráji Norgii. Ran anii Melkfjell-guovllu geasseguovdileanamin ovdal jagi 1972. Duovdagiin, gos leat dálveguohtumat, váilot oazit, muhto dálvet lea goitge geahppasit goalnjadit ealu ja lágídit dihto guohtumiidda.

Cuonomanu loahpas cakkadit ealu oarjjabeallái “gilvinráji”. Oaláš guottetbáikin leat Geuverten- ja Ältsvattnet-guovllut, ja maiddá lulábeale Ammarfjället. Doppe bievla árabut, ja lea maiddá suodjibáiki njuoratmisiide. Geassemánus- suoidnemánus doalahit ealu vári oarjjabeale eananosiin. Sin geasseorohat leage Ältsvattnet gáttes ja Laiva birrašiiin gos maiddá merkot misiid. Borgemánus luitet ealu lávdat miehtá guovllu Norgga-Ruota rájis “gilvinráji” rádjai. Čakčamánu álggus njuovvet nuorra varrášiid Kraipes. Sii njuovadit ja maiddá rátkkašit dálvesiiddaide Kraipe gárddis ja Giapperváris “gilvinráji” lahkosiin. Dát váldorátkkammat, mas rátket dálvesiiddaide, leat čakčadálvi mannil go čázit leat jiknon ja lea muohtán. Sii vižžet bohccuideaset nuppiin siiddain go doppe leat gárddastallame seammá áigodagas. Dábálaččat rátket čearus viđa dálvesiidan ovdal go johtet dálvejagi eatnamiidda. Čearru sáhtta guođohit sihke rittu- ja sis-eatnanguovlluid dálvet, ja dan dahket juohke jagi. Cuonomanus johtet siiddat dakka oarjjabeallái “gilvinráji”.

Guohtun

Ran čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (4.12. ja 4.13. tabealla).

4.13. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	3,5	0,2
Jeagelvallji soahkevuovdi	0,1	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	86,5	19,2
Čáhccás šattohis jeaggi	4,1	0,3
Čáhccás šattolaš jeaggi	16,1	1,1
Goike bovdnajeaggi	17,6	1,2
Goike šattolaš jeaggi	86,0	5,7
Danjas-/goike guolban	411,3	27,5
Varas guolban	299,9	20,0
Njuoskasit rásseeanan	135,5	9,1
Goikásit rásseeanan	96,2	6,4
Siedgarohtu	19,1	1,3
Jassa/Jiekna	36,5	2,4
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeanan	59,4	4,0
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	23,4	1,6
Submi nettoareála	1 495,2	

4.14. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	48,7	2,0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	1048,6	42,8
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	325,5	13,3
Čáhccás šattohis jeaggi	21,0	0,9
Čáhccás šattolaš jeaggi	4,6	0,2
Goike bovdnajeaggi	141,3	5,8
Goike šattolaš jeaggi	178,4	7,3
Danjas-/goike guolban	60,5	2,5
Varas guolban	85,0	3,5
Njuoskasit rásseeanan	8,7	0,4
Goikásit rásseeanan	0,4	0
Siedgarohtu	88,7	3,6
Jassa/Jiekna	0,1	0
Muorračuohpahat	413,9	16,9
Huksejuvvon guovllut	1,5	0,1
Juovat ja geađgeanan	0,1	0
Eará eanan (kulttoreanan)	24,1	1,0
Itkobealli/Mearritkeahtes	0,2	0
Submi nettoareála	2 451,4	

I söder har Ran en naturlig gräns från strax öster om inlandsbanan upp till och med Överst-Juktan genom Juktåns vattensystem. Fortsättningen västerut till Tärnasjön och vidare mot riksgränsen är åtgärdat med stängsel. Särskilt gränsen från Tärnasjön och västerut utgör ett rakt sträck över sammanhängande fjällområde. Renstängslet är en förutsättning för att Ran och Storfjäll-gruppen i Ubmeje ska kunna nyttja sina respektive marker utan omfattande sammanblandningar. I väster utgör riksgränsen ingen naturlig gräns. För att förhindra renströvning in i Norge vid nyttjandet av de gränsnära markerna har stängsel uppförts efter hela västra gränsen. Före 1972 nyttjade Ran Melkfjell-området som högsommarbete. Nere på vinterlanden gör de naturgivna förutsättningarna avsaknaden av naturliga gränser påtaglig. Vid nyttjandet av vinterbetet kan man dock lättare förhindra önskad strövning och styra betesgången i önskad riktning.

Från slutet av april hålls renarna väster om odlingsgränsen. De centrala kalvningslanden är områdena kring Geuverten och Ältsvattnet samt sydsidan av Ammarfjället. I dessa områden har man tidig barfläcksförekomst och skyddade lägen för de nyfödda kalvarna. Under juni-juli hålls renarna i västra delarna av fjällområdet då kalvmärkning sker och där man har sina sommarvisten vid Ältsvattnet och Laiva. Under augusti sprids renarna över hela området från norska gränsen ner till odlingsgränsen. Sarvslakt sker i Kraipe under första hälften av september. Skiljning till vintergrupper och slakt sker vid anläggningen i Kraipe samt vid Gippervare nära odlingsgränsen. Vid dessa storskiljningar som sker efter att vattendragen frusit och snön kommit även utskiljning av renar från grannsamebyar. Vinterlanden nyttjas vanligen efter uppdelning i fem grupper. Samebyn har tillgång till både inlands- och kustbete vintertid, vilka nyttjas årligen. Vårflyttningar som sker under april gör man gruppvis till landen strax väster om odlingsgränsen.

Betestillgångar

Fördelningen Rans betesresurser framgår av **nedanstående tabeller** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 4.12. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	3,5	0,2
Lavrik björkskog	0,1	0
Mossrik/örtrik björkskog	286,5	19,2
Blöt mager myr	4,1	0,3
Blöt frodig myr	16,1	1,1
Torr mager myr	17,6	1,2
Torr frodig myr	86,0	5,7
Skarp/torr hed	411,3	27,5
Frisk hed	299,9	20,0
Örtäng	135,5	9,1
Gräs	96,2	6,4
Buskmark	19,1	1,3
Snö/Is	36,5	2,4
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	59,4	4,0
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	23,4	1,6
Summa nettoareal	1 495,2	

Tabell 4.13. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	48,7	2,0
Mossrik/örtrik barrskog	1048,6	42,8
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	325,5	13,3
Blöt mager myr	21,0	0,9
Blöt frodig myr	4,6	0,2
Torr mager myr	141,3	5,8
Torr frodig myr	178,4	7,3
Skarp/torr hed	60,5	2,5
Frisk hed	85,0	3,5
Örtäng	8,7	0,4
Gräs	0,4	0
Buskmark	88,7	3,6
Snö/Is	0,1	0
Föryngringsmark	413,9	16,9
Bebyggelse	1,5	0,1
Block och hållmark	0,1	0
Övrig öppen mark	24,1	1,0
Skugga/Oklassat	0,2	0
Summa nettoareal	2 451,4	

Čearru hálddaša badjel 942,8 km² ruonasguohtuma bievlanjagis. Das lea 19,9 km² konvenšuvdnaguovllus. Dan eananoasis, mii Ammarfjället:s lea Gran čearu siskkobeaalde, lea 122,6 km² ruonasguohtun. Dát eananoassi ii leat lunddolaččat sierra oassin Ran čearu guohtuneatnamiin. Dasa lassin leat Gran čearus 233,7 km² dálveeatnamiin dálveguohtunsláijat, ja badjel 1 739,9 km² lea ruonasguohtun ja fas gaskajohtolagas lea 109,2 km² jeagelguohtun. Gaskajohtolaga ruonasguohtumiin lea 971,8 km² oarjjabealde “gilvinráji”. Go oarjjabealde leat, mearkkaša dat ahte dáid eatnamiid fertejit guođohit bievlan. Gaskajohtolaga dálveguohtumiid sáhttet dábálaččat geavahit duššefal skábmán, danne go dát guohtumat leat alla várreeatnamiin, ja doppe lea giđabeallái muohta liiggás gassat. Geasseguohtumiin lea 59,4 km² ii-anihahhti geađgeeanan, ja dán oasis lea 0,1 km² konvenšuvdnaguovllus. Ii-anihahhti proseantalohku lea 4,0 ruotabealde ja 0,5 norggabealde. Areálas lea 19,1 % badjelis go 1 000 m bm. Čearus eai oba leatge alla várreeatnamat dain duovdagiin mat leat mearriduvvon rájiiguin. Geahča **4.5 kártta**. Čilgehusas oaidnit ahte Ran čearus leat arvat viidát jeagelguohtumat go ránnjás Gran čearus. Ollislaččat daddjon leat Ran čearus buorit jeagelguohtumat dálvet. Čearu jeageeatnama nettoareálas lea 397,6 km², dahje 10,8 % ođđasit šaddame. Dán eatnama ii sáhte guođohit. Mii oaidnit **4.8** ja **4.9 kárttas** šaddošlájaid viidánusa.

4.2.5 Fágálávdagotti evttohus

Svaipa – Gran – Ran – Ildgruben – Sáltoduottar

1. Fágálávdagotti evttoha ahte Gran ja Svaipa čearut ožžot ovttá konvenšuvdnaguovllu Ildgruben orohaga davábeale eananoasiin ja lulágeaže eananoasiid Sáltoduoddara orohagas, nu movt oaidnit **4.2 kárttas**. Gran/Svaipa oazžu rievtti rasttidit Kaldvatnetgeaidnu ja E6. Evttohusa eaktun lea ahte ráđji gaskkal Ran ja Gran čearuid rievdaduvvo nu ahte Ammarfjället gullagoahtá Ran čerrui. Sáltoduoddaris lea rasttidanriekti nuorttabeale Nasafjället dálvet.

Ran oazžu ovttá konvenšuvdnaguovllu, geahča **4.2 kártta**. Evttohus miellidubuktá ahte dálá áiddit galget sirdot dán guovllus.

Ildgruben oazžu konvenšuvdnaguovllu dálveguohtuma vástte Ruotas.

4.3 Ildgruben – Ubmeje guovlu

4.3.1 Ubmeje tjeälldije

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus leat 15 doalu maidda gullet 38 olbmo. Jagi 1946 láhkaásahusa mielde lea alimus lobálaš boazolohku 9 000, earret misiid. Čearu rájit ja áigodatguohtumat bohtet ovdan **4.5 kárttas**. Ubmeje ii ane njuolgut daid seammá guohtumiid ovttas ránnjáčearuiguin, muhto sii baicca atnet unná eananoasáza oarjjabealde Tärnasjön, mii gullá Ran čerrui. Dán eananoasi atnima váikkuha dat gokko rádjeáidi lea ceggejuvvon. Davil lea čearu bures earuhuvvon sisruovdemádi rájes gitta Överst-Juktan:i go dakko lea Juktan čázádat. Das oarjjás Tärnasjön meattá ja gitta Bajit-Uman:i leat áidon. Erenoamážit Bajit-Uman ja Tärnasjön gaskkas lea áidi dárbbášlaš vai Ubmeje ja Ran čearut eai masttat. Praktihkalaš boazobarggu dáfus ii leat riikkaráđji lunddolaš ráđji oarjjil. Ubmeje ii geavat guovllu, mii lea davábealde Bajit-Uman ja oarjjás Kátavikena rájes, dannego jávri lea lunddolaš ráđji Ildgruben orohaga guvlui. Riikkaráđji, mii manná Ammarfjället badjel, ii leat biddjon lunddolaš oziid mielde. Ammarfjället lea oktan eanamin, mas eai leat lunddolaš rájit mat cagget bohccuid. Dakko váilot lunddolaš oazit mat caggat bohccuid rasttildeames ráji, go guođohit ráji duohken.

Lulil lea čearus buorre lunddolaš ráđji Vapsten čearu guvlui Norgga ráji rájes ja gitta dálvejagi eatnamiidda. Dát lunddolaš rájit leat Jovattsdalen ja dasto Ubmeeanu čázádagat nuorttasguvlui. Nu go maiddá eanas siseatnanguovlluin, de váilot Ubmeje čearus lunddolaš rájit dálveguohtumiin eará čearuid guvlui. Vaikko vel váilotge oazit, lea dálvet goitge muohttaga áiggi álkit sirdit ja gohkket ealu, dannego dálvet lea eallu lodji. Bievlanjagis leat čearus guokte siidda, Artfjäll- ja Storfjällsiida. Sii leat goabbat siiddas dannego Ubme-eatnu juohká eatnamiid lunddolaččat guovtti oassái.

Cuonomanus sii johtet dábálaččat ealuin giđdaguohtuneatnamiidda. Guottetbáikin adnojit guovllut miehtá vuollegis báikkiid rájes gitta Norgga ráji duohká. Lulli-siidda oaláš guottetbáikin lea Artfjället ja Storfjäll-siidda oaláš guottetbáiki lea oarjjabealde Biellojávri. Miessemearkunáiggi cagget ealu Artfjällguvlui ja konvenšuvdnaguovlui dakko lahkosiin, Stor-

Samebyn disponerar över 942,8 km² grönbetesvegetation i barmarksområdet, varav 19,9 km² ligger inom konventionsområde. Den del av Ammarfjället som ligger inom Grans sameby håller 122,6 km² grönbetesvegetation. Denna betesresurs är inte naturligt avgränsad från Rans marker. Vidare disponerar byn över 233,7 km² vinterbetesvegetation på vinterlanden. Dessutom disponerar Ran över 1 739,9 km² grönbete och 109,2 km² lavbete i mellanområdet. Av mellanområdets grönbete ligger 971,8 km² väster om odlingsgränsen, varav följer att denna betesresurs får nyttjas under barmarksperioden. Mellanområdets vinterbetestillgång kan vanligen endast nyttjas under vintern eftersom markerna är så höglänta att snömängden blir stor framåt senvintern. Av sommarlanden utgör 59,4 km² stenimpediment, varav 0,1 km² ligger inom konventionsområde. Procentandelen impediment är 4,0 på svensk sida och 0,5 på norsk sida. 19,1 % av arealen ligger över 1 000-meters nivån. Samebyn har brist på höjdlägen inom sitt nuvarande gränsbestämda betesområde. Se karta 4.5. Av det ovan redovisade framgår att Ran har betydligt mer lavbete än grannbyn Gran. Helhetsbedömningen blir att Rans sameby har god tillgång på lavbetesmarker på vinterlanden. Av Rans vintermarker är 397,6 km² eller 10,8 % av nettoarealen i föryngringsfas. Dessa marker kan inte nyttjas för vinterbete. Växtlighetens närmare utbredning på olika vegetationstyper framgår av karta 4.8 och 4.9.

4.2.5 Sakutskottets förslag

Svaipa – Gran – Ran – Ildgruben – Saltfjell

Sakutskottet fåoreslår att Gran och Svaipa samebyar har ett konventionsområde i de nordliga delarna av Ildgruben rbd och de södra delarna av Saltfjell rbd enligt karta 4.2. Gran/Svaipa får överträdelsesrätt på sommaren till Kaldvatnet – vägen till E6. Förslaget förutsätter att gränsen mellan Rans och Grans samebyar dras om så att Ammarfjället tillfaller Ran sameby. Saltfjell har övertredelsesrett öster om Nasafjället vintertid.

Ran har ett konventionsområde enligt karta 4.2. Förslaget innebär förändrade stängsel-dragningar i området.

Ildgruben har ett koventionsområde för vinterbete i Sverige.

4.3 Området Ildgruben – Ubmeje

4.3.1 Ubmeje Tjeälddije

Areal och driftsförhållanden

15 rennäringsföretag med 38 medlemmar är verk samma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 9 000 djur exklusive årskalvar enligt 1946 års byaordning. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 4.5. Ubmeje har inget direkt sambruk av beteslanden med angränsande samebyar. Däremot nyttjar man ett begränsat område väster om Tärnasjön som tillhör Rans sameby. Detta bruk av nämnda område är ett resultat av gränsstängslets sträckning. I norr är samebyn väl avgränsad från inlandsbanan upp till och med Överst-Juktan genom Juktåns vattensystem. Fortsättningen västerut förbi Tärnasjön och upp till Över-Uman är åtgärdat med stängsel. Särskilt på sträckan Tärnasjön – Över-Uman är stängsel nödvändigt för nyttjandet av markerna utan omfattande sammanblandningar mellan Ubmeje och Ran. Riksgränsen utgör ingen naturlig gräns västerut ur praktisk renskötselsynpunkt. Området norr om Över-Uman västerut från Kåtaviken nyttjas inte av Ubmeje där istället sjön utgör en naturlig gräns mot Ildgruben reinbeitedistrikt. Riksgränsen över Artfjället skär över ett sammanhängande fjällområde utan naturliga hinder mot renströvning, där praktiska förutsättningar för nyttjande av gränsnära marker utan överskridande av gränsen saknas.

I söder har samebyn en väl fungerande naturlig gräns mot Vapstens sameby från gränsen mot Norge och ända ner till vinterlanden. Denna naturliga gräns utgörs av Jovattsdalen och vidare Umeälvens vattensystem österut. Nere på vinterlanden är bristen på naturliga gränser mot grannsamebyar i likhet med förhållanden på de flesta håll i inlandet påtaglig. Vintertid kan ordnad styrning av betesgång och flyttning ske trots denna svaghet vad gäller naturliga gränser, eftersom renars benägenhet att ströva är mindre under snöperioden.

Samebyn är under hela barmarksperioden uppdelad i två storgrupper, nämligen Artfjäll- och Storfjällgruppen. Uppdelningen beror på att byns barmarksområde delas i två naturligt avgränsade områden av Umeälvens vattensystem.

Renarna flyttas vanligen till vårlanden under april månad. Kalvning sker över hela området från lågfjällen och upp mot norska gränsen. Centrala kalvningsland är Artfjället för den södra gruppen och området väster om Biellojaure för Storfjällgruppen. Under kalvmärkningsperioden hålls renarna inom Artfjällsområdet med angränsande konventionsområde, Storfjällsområdet och Ryfjället. Under sensommaren drar sig renarna till skogsområdena närmast fjällen. Sarvslakt sker vid anläggningen i Biellojaure för Storfjällgruppen. Artfjällgruppen har slakt vid anläggningarna i Ström och Strimasund. Storskiljningar för uppdelning

fjällgavlui ja Ryfjället guvlui. Čakčageasi lávdá eallu vumiide, mat leat váriid lahkosiin. Storfjäll-siida njuovvá nuorra varrásiid Biellojávrrri gárddis. Artfjäll-siida gárddástallá fas Ström ja Strimasund gárddiin. Sii rátkkašit dán gárddiin dálvesiidan, muhto maiddái nuortalis, nu movt Blaikfjället ja Renberg gárddiin. Dábálaččat leat čearus golbma dálvesiidan, ja dálvejagi eatnamiin leat skábmamánu loahpas cuoŋománui. Čearu siiddat sáhttet geavahit sihke rittu- ja sis-eatnanguohtumiid dálvet.

Guohtun

Ubmeje čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (4.14. ja 4.15. tabealla).

4.14. tabealla. Ruonasguohtunguovlu

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	0,7	0
Jeagelvallji soahkevuovdi	0,1	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	468,8	28,1
Čáhccás šattohis jeaggi	7,9	0,5
Čáhccás šattolaš jeaggi	28,8	1,7
Goike bovdnajeaggi	11,2	0,7
Goike šattolaš jeaggi	65,9	3,9
Daŋas-/goike guolban	417,4	25,0
Varas guolban	181,0	10,8
Njuoskasit rásseeanan	166,7	10,0
Goikásit rásseeanan	76,3	4,6
Sieđgarohtu	16,4	1,0
Jassa/Jiekŋa	117,6	7,0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejvvon guovllut	1,2	0,1
Juovat ja geađgeanan	102,8	6,2
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	6,4	0,4
Submi nettoareála	1 669,2	

4.15. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	50,6	1,4
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	1 622,0	45,6
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	650,4	18,3
Čáhccás šattohis jeaggi	13,1	0,4
Čáhccás šattolaš jeaggi	26,8	0,8
Goike bovdnajeaggi	146,6	4,1
Goike šattolaš jeaggi	248,0	7,0
Daŋas-/goike guolban	111,5	3,1
Varas guolban	143,4	4,0
Njuoskasit rásseeanan	19,9	0,6
Goikásit rásseeanan	11,7	0,3
Sieđgarohtu	92,5	2,6
Jassa/Jiekŋa	0,9	0
Muorračuohpahat	370,8	10,4
Huksejvvon guovllut	3,4	0,1
Juovat ja geađgeanan	16,0	0,5
Eará eanan (kulttoreanan)	29,1	0,8
Itkobealli/Mearritkeahtes	0,7	0
Submi nettoareála	3 557,4	

Čearru hálddaša badjel 1004,6 km² ruonasguohtumiid bievlejagi eatnamiin. Das lea 75,0 km² konvenšuvdnaguovllus. Ruonasguohtun lea seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (468,8 km²), varas guolban (181,0 km²) ja njuoskasit rásseeanan (166,7 km²). Bievlaguohtumat leat hirbmat buorit. Mii oaidnit 4.14. tabeallas ahte eatnamiin lea erenoamaš buorre jeagil, go njealjádas oassi nettoareálas lea daŋas-/goike guolban. Eatnamiid sáhtta guođohit giđdat, čakčat ja čakčadálvi.

Ubmeje hálddaša badjel 122,4 km² jeageatnama dálveguovdilguohtumiin. Dás gullá 12,2 km² konvenšuvdnaguovlui Norgga beale ealuide dálvejagi eana-

i vintergrupper sker vid nyss nämnda anläggningar men även längre österut som vid Blaikfjället och Renberg. Vintertid är samebyn vanligen uppdelad i tre grupper och vinterlanden nyttjas från slutet av november till april. Samebyn har tillgång till både inlands- och kustbete vintertid.

Betestillgångar

Fördelningen av Ubmejes betesresurser framgår av **tabell 4.14 och 4.15** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 4.14. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	0,7	0
Lavrik björkskog	0,1	0
Mossrik/örtrik björkskog	468,8	28,1
Blöt mager myr	7,9	0,5
Blöt frodig myr	28,8	1,7
Torr mager myr	11,2	0,7
Torr frodig myr	65,9	3,9
Skarp/torr hed	417,4	25,0
Frisk hed	181,0	10,8
Örtäng	166,7	10,0
Gräs	76,3	4,6
Buskmark	16,4	1,0
Snö/Is	117,6	7,0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	1,2	0,1
Block- och hållmark	102,8	6,2
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	6,4	0,4
Summa nettoareal	1 669,2	

Tabell 4.15. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	50,6	1,4
Mossrik/örtrik barrskog	1622,0	45,6
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	650,4	18,3
Blöt mager myr	13,1	0,4
Blöt frodig myr	26,8	0,8
Torr mager myr	146,6	4,1
Torr frodig myr	248,0	7,0
Skarp/torr hed	111,5	3,1
Frisk hed	143,4	4,0
Örtäng	19,9	0,6
Gräs	11,7	0,3
Buskmark	92,5	2,6
Snö/Is	0,9	0
Föryngringsmarker	370,8	10,4
Bebyggelse	3,4	0,1
Block- och hållmark	16,0	0,5
Övrig öppen mark	29,1	0,8
Skugga/Oklassat	0,7	0
Summa nettoareal	3 557,4	

Samebyn disponerar över 1 004,6 km² grönbetesvegetation i barmarksområdet, varav 75,0 km² ligger inom konventionsområde. Grönbetet består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (468,8 km²), frisk hed (181 km²) och örtängar (166,7 km²). Barmarksbetet är följaktligen av mycket god kvalitet. Samtidigt framgår av **tabell 4.14** att fjällområdet innehåller betydande lavbetesresurser eftersom 1/4-del av nettoarealen utgörs av skarp/torr hed. Denna lavbetestillgång kan nyttjas under våren och hösten-förvintern.

min. Lea unnán jeagelguohtun dálveeatnamiin, muhto dilli buorrána go lea 51,7 km² jeagelguohtun “gilvinráji” ja dálveguovdil guohtumiid gaskkas. Dán guohtuma sáhtta atnit skábman ja muđui go lea unnán muohta dálvet. Ubmeje čearru hálddaša dasa lassin badjel 1 463,1 km² ruonasguohtumiid ja 110,4 dálveguohtuneatnamiid gaskajohtolagas “gilvinráji” badjelis. Dat eatnamat sáhttet guođohuvvot skábman, ja dainna lágiin seastá dálveguohtumiid. Berre muitit ahte dat guovllut eai sáhte adnot dálveguovdil, eaige giđabeallái, dannego dalle lea hirbmat gassa muohta.

Dálvejagi eatnamiin berrešii maiddáai leat valjit jeagil dain seamulšattolaš goahccevuddiin, mat dahket bures sullii 55% nettoareálas. Jeagil lea ođđasit šaddame 260,6 km² Ubmeje dálveguohtumiin, dahje 12,3% nettoareálas. Daid eatnamiid ii ábut guođohit dálvet.

Ii-anihahhti juovat ja geađgeenan leat badjel gaskamearálaš dási Västerbotten čearuin. Šattohis eatnamat, gáissát, gal leat gaskamearálaš ollu. Geasseguohtumiin lea 101,8 km² ii-anihahhti geađgeenan. Das lea 14,9 km² konvenšuvdnaguovllus. Proseantaloguin lea ii-anihahhti 5,9 ruotabealde, ja 11,1 norggabealde. Čearu ruonasguohtumiin lea 19,2 % badjelis go 1 000 m bm. Goappaš stuorasiiddain gávdnojit alla várre-atnamat bálganbáikin geasseguohtuneatnamiin. Geahča 4.5–4.9 kárta. Šaddošlájaid viidánusa oainnát 4.8 ja 4.9 kárta.

Oktiigeassu

Ubmeje čerrui lea váttis čadahit praktihkalaš boazobarggu Artfjället guovllus almmá rasttitkeahttä riikaráji. Berrešii gávdnat lunddolaš oziid ja heivehit daid mielde boazoguohtumiid, amas dárbbasit atnit áid-diid, main eatnamiid hámi geažil ii goitge leat ávki. Norgga eatnamat, maid Ubmeje geavaha, sáhtašii lonuhit Ildgruben orohagain. Ildgruben oččošii dasto guođohit Ubmeje čearu dálveguohtuneatnamiid nuortabeali eanansiid.

4.3.2 Fágálávdegotti evttohus

Ubmeje – Ildgruben

1. Fágálávdegoddi evttoha ovttasbarggu Ubmeje čearu ja Ildgruben orohaga gaskkas čuovvovas guovllus: Grasvatnet – Krutávassdraget – Artfjället. Konvenšuvdnaáidi Steikvassdalenis sirdojuvvo.
2. Fágálávdegoddi evttoha oktasaš konvenšuvdnaguovllun Ubmeje čerrui bidjat čuovvovaš guovlluid: Grasvatnet – Krutávassdraget konvenšuvdnaguovlu. Ildgruben oazžu dálvejagi eanamin konvenšuvdnaguovllu Ruotas. Steikvassdalena konvenšuvdnaáidi sirdojuvvo.

4.4 Vapsten – Byrkije – Vilhelmina Norra – Vilhelmina Södra – Frostvikens Norra

4.4.1 Vapsten čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodat

Čearus leat 9 boazodoallo-ovttadaga ja 24 miellahtu. Jagi 1946 láhkaásahusas mearriduvvui alimus lobálaš boazolohkun galgá leat 5000 bohcco, earret misiid. Čearu rájiid ja áigodatguohtumiid oaidnit **4.10 kárta**. Vapsten čearru ii juogat guohtuneatnamiid eará čearuiguin. Lea baicca okta eananoassi man guođoha sihke Vapsten ja Vilhelmina norra čearru, ja dakko eai leat mearriduvvon rájit. Dát eananoassi lea dálvejagi guohtumiid nuortabealis “lappmarksgränsen” ja Nordmaling gaskkas. Davil lea čearus lunddolaš oahci, go dakko lea Jovattsdalen ja vidáseappot Ubmejoga čáhcevuogádat gitta dálvejagi eatnamiid rádjái. Oarjjil lea riikarádji mii ii leat lunddolaš rádji, muhto manná njuolga badjel Södra Storfjället ja Arefjället. Lea boazoáidi Övre Jovattnet ja Arevattnet gaska, muhto das viidáseappot badjel Arefjället ja gitta Skalmadal:i váilu oahci, mii caggá bohccuid. Geassejagi eatnamiid lulábealis lea áidojuvvon Vilhelmina norra guvlui, dakko gokko váilot lunddolaš oazit. Lulil ii leat mearriduvvon rádji “gilvinráji” rájis nuorttas.

Cuoŋománus lea johttanáigi, ja ealu fievrredit dábálaččat biillain. Guottet álgá cuoŋománu loahpas ja bistá miehtá miessemánu, ja guottetbáiki lea “gilvinráji” rájis gitta norggabeali ráji duohká, nappo miehtá bievlajagi eatnamiid. Geasseguovdil, miessemearkunáiggi, lea eallu Gardfjäll-guovlluin ja oarjjás riikaráji duohká ja dasto velá konvenšuvdnaguovlu dakko lahkosiin. Čakčageasi lávdá eallu ja guohtu miehtá daid duovdagiid mat leat “gilvinráji” oarjja-bealis. Dáid áiggiid leat geargan miessemearkumiin. Boazoáiddi, mii ráddje konvenšuvdnaguovllu oarjja-beali, ferte ollu divodit juohke jagi eatnamiid hámi ja muohtadilálašvuodaid dihte. Nuorra varrásiid njuvvet čakčamánu álggus Abelvattnet ja Atostugan gárddiin. Dálveguohtumiidda fievrredit ealu biillain dehe vácci golgotmánus loahpas dehe skábmamánu mielde. Áigumuš lea doallat ealu čakčajagi eatnamiin nu guhká go vejolaš, vai seastá dálvejagi gáržžes eatnamiid. Dálvejagi eatnamat álget Lycksele buohta ja

Ubmeje disponerar över 122,4 km² lavbetesvegetation på högvinterlanden, varav 12,2 km² ligger inom nuvarande konventionsområden för norskt vinterbete. Andelen lavmark är mycket låg inom vinterlanden. Situationen förbättras av att 51,7 km² lavbete finns mellan odlingsgränsen och högvinterlanden. Denna betesresurs kan nyttjas under för vintern och snöfattiga vintrar under hela vintern. Dessutom disponerar Ubmeje över 1463,1 km² grönbete och 110,4 km² med vinterbetesvegetation i mellanområdet ovanför odlingsgränsen. Detta områdes betesresurser kan nyttjas under senhösten vilket medför ett minskat betetryck på vinterlanden. Dock måste uppmärksammas att nu nämnda område inte kan nyttjas under vintern då markerna får stora snömängder. I vinterlanden torde en betydande lavbetesreserv finnas i den mossrika barrskogen som utgör drygt 55 % av nettoarealen. Av Ubmejens vintermarker är 260,6 km² eller 12,3 % av nettoarealen i föryngringsfas. Dessa marker kan inte nyttjas för vinterbete.

Impediment i form av dels block- och hållmark ligger betydligt över genomsnittet i Västerbottens samebyar, medan arealer som saknar vegetation på grund av höjdlägen ligger i nivå med medelvärden. Av sommarlanden utgör 101,8 km² stenimpediment, varav 14,9 km² ligger inom konventionsområde. Procentandelen impediment är 5,9 på svensk sida och 11,1 på norsk sida. 19,2 % av samebyns nettoarealen inom grönbetesområdet ligger över 1 000-metersnivån. Bägge storgrupperna har god tillgång på höjdlägen för värmeperioder under sommaren. Se karta 4.5–4.9. Vegetationens närmare utbredning på olika vegetationstyper framgår av karta 4.8 och 4.9.

Sammanfattning

Svårigheterna för praktisk renskötsel i Ubmeje är nyttjandet av betesmarkerna i Artfjälls-området utan över-skridande av riksgränsen. I området bör det vara möjligt att finna naturliga gränser för betesmarkerna för undvikande av omfattande renstängsel där stängslens praktiska funktion är ytterst tveksam på grund av terrängförhållanden. Ubmejens nyttjande av angränsande områden på norsk sida kan då kompenseras med att Ildgruben får disponera vinterbete i östra delarna av Ubmejens vinterland.

4.3.2 Sakutskottets förslag

Ubmeje – Ildgruben

1. Sakutskottet föreslår att samdrift etableras mellan Ubmeje och Ildgruben i området Grasvatnet – Krutåvassdraget – Artfjellet. Sträckningen för konventionsstängslet i Steikvassdalen förändras.
2. Sakutskottet fåoreslår att området Grasvatnet – Krutåvassdraget blir ett konventionsområde för

Ubmeje. Ildgruben har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige. Sträckningen för konventionsstängslet i Steikvassdalen förändras.

4.4 Området Vapsten – Byrkije – Vilhelmina Norra – Vilhelmina Södra – Frostvikens Norra

4.4.1 Vapsten sameby

Areal och driftsförhållanden

9 rennäringföretag med totalt 24 medlemmar är verk-samma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 5 000 djur exklusive årskalvar enligt 1946 års byaordning. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 4.10. Vapsten har inget direkt sambruk av betes-landen med angränsande samebyar. Däremot har byn ett överlappande ej gränsbestämt område med Vilhelmina norra sameby. Det ligger i de östra delarna av vinterlanden mellan lappmarksgränsen och Nordmaling. I norr är samebyn naturligt avgränsad av Jovattsdalen och vidare Umeälvens vattensystem ner till vinterlanden. I väster bildar riksgränsen ingen naturlig gräns utan går rakt över Södra Storfjället och Arefjället. Renstängsel är uppfört mellan Övre Jovattnet och Arevattnet, medan sträckan vidare över Arefjället fram till Skalmodal saknar hinder mot renströvning. Inom sommarlanden har i söder stängsel uppförts där gränsen mot Vilhelmina norra saknar naturliga hinder. I söder saknas fastställd gräns från odlingsgränsen och österut.

Vårflyttningen sker under april vanligen genom biltransport. Kalvning sker från slutet av april och hela maj över samebyns område från odlingsgränsen upp till norska gränsen, således inom hela barmarksområdet. Under högsommaren när kalvmärkning sker nyttjas markerna från Gardfjälls-området och västerut till riksgränsen med angränsande konventionsområde. Under sensommaren sprider sig renarna åter och betar över hela området väster om odlingsgränsen. Vid denna tid sker avslutande kalvmärkningar. Renstängslet som avgränsar nuvarande konventionsområde västerut kräver omfattande årligt underhåll på grund av terräng- och snöförhållanden. Sarvslakt sker i Abelvattnet och vid Atostugan under första hälften av september. Flyttning till vinterlanden sker med bil eller till fots i slutet av oktober eller under november. Ambitionen är att hålla renarna på höstlanden så länge som möjligt för att spara på det knappa vinterbetet. Vinterlanden sträcker sig från i höjd med Lycksele till Nordmaling vid Bottenvikskusten. Vintertid

mannet gitta Nordmaling rádjái Bađaluovtta-rittu bokte. Dálvet lea oktan siidan muhtin áiggiid, muhto sáhttet maiddá rátkkašan golmma dálvesiidii. Čearru sáhtta guođohit sihke siseatnamis ja riddoguvllus dálvejagis.

Guohtun

Vapsten čearu guohtunslájaid juohkáseapmi (%) (4.16. ja 4.17. tabealla).

4.16. tabealla. Ruonasguohtunguvllut

Guohtunsládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcevuovdi	0,2	0
Seamulvallji/urtavallji goahcevuovdi	154,8	11,0
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	461,6	32,8
Čáhccás šattohis jeaggi	12,8	0,9
Čáhccás šattolaš jeaggi	27,0	1,9
Goike bovdnajeaggi	1,3	0,1
Goike šattolaš jeaggi	30,2	2,1
Danjas-/goike guolban	226,2	16,1
Varas guolban	204,8	14,5
Njuoskasit rásseeanan	100,1	7,1
Goikásit rásseeanan	72,0	5,1
Siedgarohtu	36,5	2,6
Jassa/Jiekņa	0	0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejvovon guovllut	1,3	0,1
Juovat ja geađgeenan	54,8	3,9
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	24,8	1,8
Submi nettoareála	1 407,8	

4.17. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunsládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcevuovdi	34,3	0,8
Seamulvallji/urtavallji goahcevuovdi	1 935,2	44,8
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	456,2	10,6
Čáhccás šattohis jeaggi	53,5	1,2
Čáhccás šattolaš jeaggi	25,0	0,6
Goike bovdnajeaggi	283,9	6,6
Goike šattolaš jeaggi	548,1	12,7
Danjas-/goike guolban	62,1	1,4
Varas guolban	34,1	0,8
Njuoskasit rásseeanan	6,4	0,1
Goikásit rásseeanan	19,1	0,4
Siedgarohtu	270,6	6,3
Jassa/Jiekņa	0,1	0
Muorračuohpahat	519,9	12,0
Huksejvovon guovllut	0	0
Juovat ja geađgeenan	17,7	0,4
Eará eanan (kulttoreanan)	53,5	1,2
Itkobealli/Mearritkeahtes	1,6	0
Submi nettoareála	4 321,3	

Čearu bievlanjagi ruonasguohtumat leat 1 086,4 km², ja dás lea 19,5 km² konvenšuvdnaguovllus. Ruonasguohtumat leat eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (461,6 km²), varas guolban (204,2 km²) ja njuoskasit rásseeanan (100,3 km²). Dát guohtunslájat leat 55 % ruonasguohtuneatnamiin. Bievlanjagi eatnamiin lea hui buorre guohtun. Mii oaidnit 4.16. tabeallas ahte várreeatnamiin lea ollu jeageleanan, go juo 16 % areálain lea danjas-/goike guolban. Dát eatnamat sáhttet adnot gidđat ja čakčat. Dasa lassin lea dain eatnamiin, mat leat ruonasguohtuneatnama ja “gilvinráji” gaskkas, 963,0 km² ruonasguohtun. Dán ruonasguohtuma kvalitehta lea heajobuš, dannego olles 530, 5 km² lea seamulvallji/urtavallji goahcevuovdi, ja seammás váilot dain eatnamiin measta oalát njuoskasit rásseeanan ja rásseeanan.

Vapstenis lea 167,9 km² dálveguohtunšaddu dálvejagi eatnamiin. Doppe lea measta unnán jeageleanan, muhto berre lea mealgat ollu jeagelguohtun dain seamulvallji/urtavallji goahcevuovddiin, dasgo dat leat 58 % dálveguohtuma nettoareálas. Vapstenis lea áibbas unnán jeagelguohtun (32,5 km²) dain eananoosiin, mat leat “gilvinráji” ja dálvejagi váldoduovdagiid gaskkas. Dat eananoassi gaskajohtolagas, mii lea “gilvinráji” oarjjabealde, sáhtta adnot sihke gidđat ja čakčat. Baicca gaskajohtolaga nuorttabeali eananoosiin lea unnán árva guohtuneamin. Dán eananoasis lea unnán jeagil, ja muohtadilálašvuodaid dáfus lea váttis guođohit dálvet. Dálvejagi eatnamiin lea vuovddiid muorračuohpahateanan 433,5 km², ja dahká 13 % nettoareálas. Dákkár jeageeatnamat eai heive dálveguohtumin.

Lea unnán ii-anihahtti geađgeenan Vapstenis. Leat áibbas unnán alla várreeatnamat gos ii leat šaddu. Geassejagi guohtumiin lea 54,8 km² ii-anihahtti geađgeenan, ja 3,9 km² dás lea konvenšuvdnaguovllus. Proseantalohkun ii-anihahtti oassi lea 3,7 ruota-bealde ja 8,5 norggabealde. Čearu ruonasguohtumiid nettoareálas lea duššefal 7,5 % badjelis go 1 000 m bm. Vapstenis váilot oalát alla várreeatnamat gosa eallu beassá bálgalit geassebáhkaid áiggi. Geahča 4.10–4.14 kárta. Mii oaidnit 4.13 ja 4.14 kártašaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Boazodoallofágalaš oaidninbealis leat Vapstenis guokte váttisvuoda: oarjjabealde váilot belohakkii lunddolaš rájít ja alla várreeatnamat, ja bálganbáikkít váilot bohccuide geasset. Dálvejagi eatnamat leat Vapstenis buorit čearu alimus lobálaš boazologu ektui.

hålls renarna ibland i en grupp men kan vara uppdelade i två till tre grupper. Samebyn har tillgång till både inlands- och kustbete vintertid.

Betestillgångar

Fördelningen av Vapstens betesresurser framgår av **tabell 4.16** och **4.17** över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 4.16. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0,2	0
Mossrik/örtrik barrskog	154,8	11,0
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	461,6	32,8
Blöt mager myr	12,8	0,9
Blöt frodig myr	27,0	1,9
Torr mager myr	1,3	0,1
Torr frodig myr	30,2	2,1
Skarp/torr hed	226,2	16,1
Frisk hed	204,8	14,5
Örtäng	100,1	7,1
Gräs	72,0	5,1
Buskmark	36,5	2,6
Snö/Is	0	0
Föryngringsytor	0	0
Bebyggelse	1,3	0,1
Block- och hållmark	54,8	3,9
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	24,8	1,8
Summa nettoareal	1 407,8	

Tabell 4.17. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	34,3	0,8
Mossrik/örtrik barrskog	1935,2	44,8
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	456,2	10,6
Blöt mager myr	53,5	1,2
Blöt frodig myr	25,0	0,6
Torr mager myr	283,9	6,6
Torr frodig myr	548,1	12,7
Skarp/torr hed	62,1	1,4
Frisk hed	34,1	0,8
Örtäng	6,4	0,1
Gräs	19,1	0,4
Buskmark	270,6	6,3
Snö/Is	0,1	0
Föryngringsytor	519,9	12,0
Bebyggelse	0	0
Block- och hållmark	17,7	0,4
Övrig öppen mark	53,5	1,2
Skugga/Oklassat	1,6	0
Summa nettoareal	4 321,3	

Samebyn disponerar över 1 086,4 km² grönbetesvegetation i barmarksområdet, varav 19,5 km² ligger inom konventionsområde. Grönbetet består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (461,6 km²), frisk hed (204,2 km²) och örtängar (100,3 km²). Dessa vegetationstyper täcker 55 % av grönbetesmarkerna. Barmarksbetet är av god kvalite. Av **tabell 4.16** kan utläsas att fjällområdet innehåller betydande lavbetesresurser eftersom 16 % av arealen utgörs av skarp/torrished. Denna lavbetestillgång kan nyttjas under våren och hösten. Dessutom innehåller området mellan grönbetesområdet och odlingsgränsen 963,0 km² grönbete. Detta grönbete är av sämre kvalite då hela 530,5 km² utgörs av mossrik/örtrik barrskog samt att örtängar och gräsmark i stort sett saknas i området.

Vapsten disponerar över 167,9 km² vinterbetesvegetation på vinterlanden. Andelen lavmark är något låg, men betydande lavbete torde finnas inom de vidsträckt arealerna av mossrik/örtrik barrskog som utgör 58 % av vinterlandens nettoareal. Vapsten har närmast betydelselöst små lavmarker (32,5 km²) mellan odlingsgränsen och de egentliga vinterlanden. Den del av mellanområdet som ligger väster om odlingsgränsen är användbara betesmarker både under våren som under hösten. Däremot har östra delen av mellanområdet ringa värde som betesmark. Denna del har små lavbetestillgångar samtidigt som området är svårt att nyttja på grund av snöförhållanden under vintern. Av skogen i vinterlanden är 433,4 km² i föryngringsfasen vilket utgör 13 % av nettoarealen. Lavbete på sådana marker går inte att nyttja som vinterbete.

Impediment i form av sten- och hållmark är ringa inom Vapsten. Arealer som saknar vegetation på grund av höjdläge är mycket begränsade. Av sommarlanden utgör 54,8 km² stenimpediment, varav 3,9 km² ligger inom konventionsområde. Procentandelen impediment är 3,7 på svensk sida och 8,5 på norsk sida. Endast 7,5 % av samebyns nettoarealen inom grönbetesområdet ligger över 1 000-metersnivån. Vapsten har stor brist på höjdlägen där renarna kan få svalka under värmeperioder. Se **karta 4.10–4.14**. Vegetationens närmare utbredning på olika vegetationstyper framgår av **karta 4.13** och **4.14**.

Sammanfattning

Ur renskötselsynpunkt har Vapstens sameby två svagheter nämligen dels avsaknad av naturlig gräns västerut och dels stor brist på höjdlägen inom sommarlanden för värmeperioder. Vinterlanden är goda inom Vapsten med hänsyn taget till högsta tillåtna renantal inom samebyn.

4.4.2 Byrkije boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Orohat rievdadii Susendal nama jagis 1991 ja namma lea dál Byrkije. Seammás rivde lulit ja oarjja-beale rájit. Dasa lassin gullá 1999 rájes Hattfjelldala lulimus oassi orohahkii. Mii oaidnit olggumus rájiid

4.3. kártagovas. Oarjerádji čuovvu Fiplingsdalena ja lea buorre rádji. Davil lea rádji Vefsna:s gitta Hattfjelldal:a guovddáži ja de eanas muddui gaskariikageainnu mielde Krutvatnet:i ja riikarádji. Lulil manná rádji badjel Børgfjella. Dát lea heajos rádji, iige leat gaskaáidi⁴⁸.

Nuorttabealde manná orohatrádji dáidda: Frostviken norra-, Vilhelmina södra, Vilhelmina norra- ja Vapsten čearuide. Buot dán 4 čearus leat konvenšuvdnaguovllut Norggas⁴⁹. Earret guokte smávit eanan-oasi⁵⁰, mearkkaša dát ahte guohtunrádji lea Byrkije siste. Konvenšuvdnaguovllut leat 14 % orohaga ollislaš árealas. Dat oassi B 6 konvenšuvdnaguovllus, mii ovdal lei Østre Røyrvik orohagas Davvi-Trøndelagas, sirdojuvvui jagis 1991 Byrkije. Orohaga eará eatnamat gullet dál Østre-Nååmesjevuemie orohahkii.

Eai konvenšuvdnaguovllu rájit, eaige riikarádji leat lunddolaččat. Konvenšuvdnaguovlluin lea gaskaáidi.

Boares Hattfjelldal orohagas, mii lea juhkkjuovvon Ildgruben ja Byrkije gaskka, lea dan mielde movt konvenšuvnnas johtingeainnut leat čilgejuvvon vuogatvuohka dálvejagi eatnamiidda Granöguovllus. Guovllu rádji lea Ramsese guvlui, ja dan atná Ildgruben. Jagis 1968 gitta 1980 rádjái lei Vapstenis ja Hattfjell dalenis searvesiida. Dalle lei Hattfjell dalena lulimus oassi ja Granöguovlu oktasaš guohtuneamin.

Šiehtadus, mii dáhku čearuin, attii Byrkije:i dálveguohtumiid Løgdeá:s. Dát guovlu addui Meselefors konvenšuvdnaguovllu sadjai.

Orohaga viidodat lea 2.248 km². Dás sirdojuvvui 521 km² Hattfjell daleni jagis 1999. Ollislaš viidodagas leat 5 a, 5b ja 6 konvenšuvdnaguovllut mielde, oktiibuot 318 km². Granö ja Løgdeáguovlu Ruotas eai leat mielde viidodatrehkegis.

Orohagas leat 3 vákki.

- Skarmodalen/Unkervatnet/čázádat Hattfjell dalen guvlui. Buorre siskkáldas rádji. Ovdal 1999 lei dát oahcin davil.
- Susendalen manná Hattfjell dalen guovddáži lulásguovlui ja dasto nuorttasguovlui. Vággi juohká orohaga mángga eananoassái, muhto ii nu buorre oahcin go Skarmodaleni jna.
- Elsvatnet ja Arevatnet (Ruotas), ja dasto norggabeale ja ruotabeale čázádagat juhket guohtun-guovlluid Unkervatnet davábeale. Arefjell šaddá de sierra guohtunguovlun.

Luonddudilálašvuodát

Orohaga nuorttimus oasis lea ovttá sajis “bodnegra-nihitta” mihtilmassan. Dasa lassin lea orohaga oarjja-beale eananosiin veahá maiddá earášlájat granihtta ja veahá gneaisa. Vaikko lea suvrra baktevuodđu, ii leat guovlu áige-guovdilis guohtun dálvejagis, muhto vák-kiin leat veahá čakčaguohtumat. Davimusas jalggoda várra, eanan lea vuollegit ja rámsasit, leat jávrrit ja jeakkit davil Vefsna ja Hattfjell dalen guovddáža guvlui. Dán guovllus leat jeageatnamat giđđajagi guohtumin. Earret dan guovtti stuorá guovllu gos lea granihtta, gávdnojit gaskkohagaid gággadit molla-neaddji baktešlájat.

Guovlluin, mat leat gaskal dan guokte viiddis “suvrra” guovllu, lea ollu báitaráktu ja veahá kálka. Dát dagaha eanas osiide orohagas assás moreneeatnama, muhto lea unnán humus eanas osiin orohagas. Vorren čilge dáid guovlluid ná: “... *Krokona rájes, mii lea Susna:s ja lulásguovlui, lea vuollegit ja jalgádit guovlu, – eatnamis leat alážat ja gobit, ja dasto leat jogažat ja jávrrit, ja veahá jeageeanan jávre- ja johkagáttiid ...*”.

Viidamus kálkaguovllu gávdná várrevuovdeguovllus nuorttabealde Susna joga. Dušše ovttá báikkis, Rotfjellet, leat dakkár baktešlájat main leat gággadit mollaneaddji minerálat. Orohaga davimus oasis lea eanas báitaráktu – dakkár marmoršládja mii dagaha asehis moreneeatnama, mas lea unnán muoldu. Rievtimielde leat báljes duottarguovllut doppe gos gaskkohagaid gávdno olevingeadgi, mii dahká ceakko alážiid (Hatten várra lea mihtilmas). Guovllus leat maiddá smávit vákkit ja vuollegis mihttot mihtilmasat.

Várreráidu oarjin lea allat (alážat gitta sullii 1.700 m.bm.), muhto orohagas leat eanas guovlluin jorbahámat čohkat. 55% areálain leat gaskal 600 ja 1.000 m.bm, dat mearkkaša ahte eanas lea badjelis vuovderáji. Areála lea minddar juohkásan gaskal 200–600 ja badjel 1.000 m.bm. Bievlahahki lea oanehaš, dannego runoda maññit, easka miessemánu loahpas ja geassemánu álggus. Muhto go de runoda, leat orohagas “giđđaguohtumat” geasi miehtá, dannego eatnamat leat nu mángga allodagas.

Byrkije lea dat orohat Nordlánddas gos dálkkádat lea seammalágan go siseatnamiin; Orohaga stuorámuš oasis lea temperatuvraerohus gaskal geasi ja dálvvi badjel 20°C. Dálvejagis lea dálkkádat dásset, eaige guohtumat nu bahuid jienjo go ránnjáorohagain oarjelis.

Oarjjimus várreráidduš (Fipling dalen guvlui) borgá eanemus (400–500 mm), ja das riikaráji guvlui unnu borgamearri go alla várit suddjejit.

48. Geahča ovdalis čilgehusa Østre-Nååmesjevuemie boazoorohaga oasis.

49. Konvenšuvdna, § 1B, čuoggát 5a, 5b ja 6.

50. Oasit Vapsten čearu ráji guvlui ja oasit Vilhelmina norra čearu ráji guvlui.

4.4.2 Byrkijes renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållande

Distriktet ändrade namn från Susendal till Byrkije 1991. Samtidigt ändrades gränserna mot söder och väster. Dessutom fördes den sydligaste delen av Hattfjelldal till distriktet 1999. Nuvarande yttre gränser framgår av karta 4.3. Västgränsen följer Fiplingdalen och är en god gräns. Mot norr följer gränsen Vesna till Hattfjelldals centrum och följer i stort sett mellanriksvägen till Krutvatnet och riksgränsen. I söder går gränsen över fjällmassivet Børgfjell. Detta är en dålig gräns utan avspärrningsstängsel⁴⁸.

I öster gränsar distriktet mot Frostvikens norra, Vilhelmina södra, Vilhelmina norra, och Vapstens samebyar. Alla fyra samebyarna har konventionsområden i Norge⁴⁹. Med undantag av två mindre sträckningar⁵⁰, innebär detta att betesgränserna ligger inne i Byrkije. Konventionsområden utgör 14 % av totalarealen i distriktet. Den delen av konventionsområde B6 som tidigare låg i Østre Røyrviks distrikt i Nord-Trøndelag, överfördes 1991 till Byrkije. Resten av distriktet är nu en del av Østre-Namdals renbetesdistrikt.

Varken gränserna mot konventionsområdena eller riksgränsen är naturliga. Alla konventionsområden är avgränsade med avspärrningsstängsel.

Före detta Hattfjelldals distrikt, som nu är delat mellan Ildgruben och Byrkije, har enligt konventionens beskrivning av flyttleder, rätt till vinterbete i Granöområdet. Det gränsar mot Ramsleområdet som utnyttjas av Ildgruben. Från 1968 till 1980 hade Vapsten och Hattfjelldal gemensam renskötsel. Den södra delen av Hattfjelldal och Granöområdet ingick då i de gemensamma betesområdena.

Efter avtal med samebyn har Byrkije vinterbeten i Lögdeå. Detta område ersätter konventionsområdet Meselefors.

Distriktet är på totalt 2 248 km². Av detta överfördes 521 km² från Hattfjell 1999. I totalarealen ingår konventionsområden 5a, 5b och 6 med 318 km². Både Granö och Lögdeåområdet i Sverige hålls utanför beräkningarna.

Det finns tre dalgångar som ligger centralt i distriktet.

- Skarmodalen/ Unkervatnet/vattendraget mot Hattfjelldal. En god intern gräns. Före 1999 var detta en del av distriktets gräns mot norr.
- Susendalen går från Hattfjelldals centrum och söder ut och därefter mot öster. Dalgången delar upp renbetesdistriktet i flera betesområden, men inte med samma tydliga avgränsning som Skarmodalen m.m.
- Elsvatnet och Arevatnet (i Sverige) bildar tillsammans med tillhörande vattendrag på norsk och svensk sida en viss delning av betesområdena norr om Unkervatnet. Arefjell blir då ett eget betesområde.

De östligaste delarna av distriktet präglas av en zon med "urgranit". I västra delarna av distriktet finns det dessutom en del granit av annat ursprung och en del gnejs. Även om berggrunden är sur, är det mesta av detta område därför utan intresse som vinterbete för ren, men i dalarna finns det en del höstbete. Längst i norr planar fjällkedjan ut i ett lägre och mer kuperat landskap med sjöar och myrar norrut mot de centrala delarna av Vefsna och Hattfjelldal. Här finns det en del lavbeten som t. ex. kan utnyttjas för vårbete. Utöver två stora sammanhängande områden med granit, finns det en del lokala förekomster av svårlösliga bergarter.

Områdena mellan de två stora "sura" områdena domineras av glimmerskiffer med inslag av kalk. Det ger upphov till en terräng med djup moränjord över stora delar av distriktet, men inslaget av humus är litet i stora delar av distriktet. Vorren beskriver dessa områden så här: "... från Kroken i Susna och söder ut, ligger ett lägre och flackare område, - småkuperat med älvar och sjöar och enstaka myrområden längs sjöarna och älvarna ...".

De största kalkområdet finner man i ett stort sammanhängande fjällskogsområde öster om älven Susna. Det enda undantaget är Rotfjellet som har en del bergarter med svårlösliga mineraler. Den nordligaste delen av distriktet domineras av en berggrund med glimmerskiffer-marmorgruppen av en typ som ger en moränjord som är fattig på humus. Det enda området med egentligt kalfjäll finner man på lokala förekomster av olivinsten som ger nakna toppar i landskapet (mest känt är fjället Hatten). Karakteristiskt för området är annars mindre dalar med långa sluttningar.

Med undantag av den alpina fjällkedjan i väster (med toppar på upp till 1 700 m.ö.h.) är hela distriktet präglad av avrundande fjällformationer. 55 % av arealen ligger mellan 600 och 1 000 m.ö.h., alltså huvudsakligen över skogsgränsen. Den resterande arealen är fördelad lika mellan 200–600 och över 1 000 m.ö.h. Barmarkssäsongen är kort. Detta hänger speciellt ihop med att växtsäsongen startar så sent som i slutet av maj och i början av juni. Distriktet har emellertid den fördelen att när växtsäsongen väl startar, kommer man att ha "vårbete" hela sommaren tack vare varierande höjdskillnader.

Byrkije är det distrikt i Nordland som är starkast präglad av inlands klimat. Den största delen av distriktet har en temperaturskillnad mellan sommar och vinter på över 20°C. Det stabila vinterklimatet ger mindre risk för nedisning än granndistriktet längre väster ut.

Den alpina västliga fjällkedjan (mot Fiplingdalen) har mest nederbörd i form av snö (400–500 mm), därefter avtar mängderna mot riksgränsen eftersom det lä som fjällen ger har större betydelse. De områden som har minst snö (200–300 mm) ligger till stor del öster om gränsstängslet. Kombinationen lite snö och

48. Man hänvisar till en tidigare beskrivning under Östra Namdals renbetesdistrikt.

49. Konventionens § 1B, punkt 5a, 5b och 6.

50. Delar av gränsen mot Vapsten och delar av gränsen mot Vilhelmina norra.

Eanas oassi dain guovlluin gos unnimusat borgá (200–300mm) leat rádjeáiddiid nuortalis. Unnán muohta ja dássedis dálkkádagat váikkuhit nu ahte bissu buorre guohtun dálvejagis.

Guohtun

Lea dábálaš áddejupmi ahte dálvejagis lea aibbas unnán guohtuneanan bievlagohtumiid ektui. Alimus boazolohku mearriduvvui 900 bohccui dan vuodul ahte orohat adno birrajagi eanamin. Meselforsas⁵¹ lea konvenšuvnna mearrádusas alimus lobálaš boazolohku 1.500 bohcco. Čázádatbuođđudeapmi vahágahttii guovllu, ja eahpeformálalaš šiehtadusain lonuhuvvui guovlu Lögdeå guovlluin.

Eai leat mearriduvvon guohtunáiggit orohakkii, earret konvenšuvnna meriid. Dát mearkaša ahte Byrkije sáhtta guođohit Lögdeå:s duššefal áigodagas 01.10–30.04, ja fas Ruotabeale čearut sáhttet guođohit Norggas gaskal 01.07–31.08. Byrkije boazodoallit čujuhit ahte áiddiid “guora” ii šat obbanasiige gávdno jeagil. Danne Byrkije ii ane guovlluid áigeuovdilin gidđa/čakčajagi eanamin, vaikko formálalaččat lea lohpi guođohit guovlluin, eará áiggiid go dalle go čearut guođohit guovlluid.

Lyftingsmo lea iskkadan orohaga guohtumiid mánga eananoasis. Ii leat iskkadan kulttoreatnamiid ja vuovdeguovlluid. Dás leat mii dušše atnán dan oasi barggusmii mii čilge šattuid ja guohtumiid⁵². Tabeallas čájehuvvojit muhtin čoavddalogut.

Guovlluin Tiplingen bokte leat oktiibuot 58% “buorit” dahje “hui buorit guohtumat”, omd. 12% gironlastagobit⁵³. Rotfjellet⁵⁴ guovlluin gullá muhtin

oassi eatnamiin konvenšuvdnaguovlui Vilhelmina norra Vardofjällsiidii. Buriid/hui buriid guohtumiid oassi lea 60 %, seammás go ii-anihahhti lea dušše 5% ovttá eananoasis. Dáinna iskkadanvugiin eai leat gávdnan nu unnán ii-anihahhti oasi Nordlánddas. Dán golmma davit eanansiin leat maid dohkálaš, dahje hui buorit guohtumat, muhto ii-anihahhti oassi lea mihá alit go Rotfjellet:s.

Tiplingdalenis, muhto maiddá Susenfjellet:s, lea erenoamáš ollu jeagelšattolaš skierre-ja čáhppesmuorjeguolbanat. Leat vuollegisja vealu skierrit, ja “valjit” jeagil, eanas “oaivejeagil”. Granihtta, mii gávdno gaskkohagaid, dan váikkuha ja dat váikkuha maiddá viiddis ii-anihahhti oasi (17%).

Rotfjellguovllu lulimus eanansiin lea skieran - čáhppesmuorjeguolban davábealde Daningen jávrrri. Davitguovlluin (Midtfjellet – Tverrklubben) lea asehit eanan go muđui guovllus, muhto valjit deaškedanas, skierri ja čáhppesmuorji. “... lea valjit jeagil daknasiid gaskkas, nu ahte dáppe leat buorit dálvejagi eatnamat bohccuide.”

Ii leat systemalaččat iskkadan guovlluid Rotfjellet oarjelis, muhto lea eanas vuovde- ja jaggeguohtun.

Unkervatnet ja Krutvatnet gaskka leat guovllut linjatakserjuvvon gitta soahkevuovddi bajágeahčái oarjabealde. Dat mearkaša ahte dat stuora beahcevuovdeguovllut oarjabealde eai leat mielde iskkadeamis. Dát eanan ii leatge nu áigeuovdilis guohtun bohccuide. Lyftingsmo čilge takserjuvvon guovllu birra ahte sávccat leat guhton eanas rámain dáluid guvlui: “sávzatzat eai leat goassege guhton duoddariid, ...”

4.18. tabealla. Iešguđet guohtunšlájat juohkáseapmi (%) dihto guovlluin Byrkije:s.

	Tiplingan	Susenfjellet	Rotfjellguovlu				Unkervatnet ja davásguvlui		
			Krokkfj.	Ollekkfj.	Pantdal	Davvi	Davvi ⁵⁵	Lulli	Gaskka
Areála km ²	165	190	286						
Deaškedanasguolban	1	7	1	+	7	15	3	5	2
Skierrri/ čáhppesmuorje-guolban	15	31	5	6	9	16	3	16	16
Vuollegis-sarritdanas guolban	27	9	7	19	8	5	2	17	13
Vuovdesitnu guolban	2	3	2	7	1	3	–	6	5
Gironlasta-gobit	12	15	10	24	5	10	+	10	28
Siedgarohtu	6	2	15	9	15	4	11	26	9
Balsajeakkit	6	2	–	–	–	2			
Gidđasuorbmarássi-gieddedáđir			32	11	23	8	3	+	1
Ii-anihahhti	13	17	5	7	3	8	7	6	16

51. Konvenšuvnna § 11.

52. Sin kapasitehtameroštallan lea sávzzaid ja omiid oktavuhtii biddjon.

53. Tiplingan eananoasis lea ráddjejuvvon dain: Susna – Tiplingelva – Simskarelva – Mjølkelva.

54. Guovllut gaskkal Skarmodalen ja Susendal, earret oarjabeali guovlluid.

55. Guovllus lea, lassin daidda mat bohtet ovdan tabeallas, registerejuvvon 31 % soahkevuovdi mii lea “Storkenebb” šlájat.

stabila temperaturförhållanden är en god klimatisk grund för goda vinterbeten i distriktet.

Betestillgångar

Det har varit en allmän uppfattning att beteskapaciteten under vintern är betydligt lägre än barmarksbetet. Beslutet om att högsta antalet renar skall vara 900 har gjorts med utgångspunkt från att distriktet utnyttjas som helårsbete. För Meselefors⁵¹ förutsätter konventionen att högsta tillåtna antalet renar är 1 500. Området tog skada av vattenregleringen och vid informella avtal har den ersatts med Lögdeåområdet.

Betestider är inte fastställda för distriktet, med undantag av de begränsningar som finns i konventionen. Detta betyder att Byrkije endast kan beta i Lögdeå under tiden 1/10–30/4, medan det svenska betet i Norge kan ske 1/7–31/8. Renägarna i Byrkije har påpekat att beten som finns öster om stängslan är helt avbetade när det gäller lav. Dessa områden är därför utan intresse som vår/höstbete för Byrkije, även om man formellt sett kan beta i områdena, utom när samebyarnas bete pågår.

Lyftingsmo har granskat betet i flera delområden i distriktet. Vid avgränsningen av dessa betesområden har kulturlandskap och skogsområden utelämnats. Här har man bara utnyttjat den delen av arbetet som går under beskrivningen av vegetation och beten⁵². I följande tabell visas en del nyckeltal från undersökningen.

De områden som finns vid Tiplingen har sammanlagt 58 % "gott" eller "mycket gott bete" med t.ex. 12 % fjällmosnölegor⁵³. Områdena vid Rotfjället⁵⁴ omfattas delvis av ett konventionsområde för Vardofjällgruppen i Vilhelmina norra. Här är andelen

gott/mycket gott bete ca 60 %, samtidigt som andelen impediment är nere i 5 % för ett av delområdena. När man använder samma undersökningsmetod har man inte registrerat så låg andel improduktivt bete i Nordland. De tre norra delområdena har också mer än gott, eller mycket gott bete, men här är andelen impediment genomgående högre än i Rotfjell.

I synnerhet i Tiplingdalen, men också i Susenfjellet, finns det en hög andel av dvärgbjörk-kråkrished med lav. Man anger speciellt att dvärgbjörken är låg och krypande och "gott om" lav "mest renlav". Detta sammanhänger med en lokal förekomst av granit, något som också bidrar till den höga andelen av improduktivt bete (17 %).

I de sydligaste delarna av Rotfjellområdet är det mest dvärgbjörk-kråkrished norr om sjön Daningen. I de norra delarna (Midtfjellet-Tverrklubben) är vegetationen kargare än i resten av området, med en hög andel hedar med krypljung, dvärgbjörk och kråkrished "... det finns gott om lav i ljungen, så det skulle vara gott vinterbete för ren här."

Områdena väster om Rotfjellet har inte blivit taxerat systematiskt, men består övervägande av skogs- och myrbete.

Linjetaxeringen i området mellan Unkervatnet och Krutvatnet är avgränsad mot väst högst upp i björkskogsbältet. Därmed är de stora granskogsområdena i väster inte med i taxeringen. Utifrån betessynpunkt saknar det nämnvärt värde för renen. För det taxerade området anger Lyftingsmo att fåraveln i stort sett bara har använt betet i sluttningarna ned mot gårdarna "själva fjällvidderna har aldrig kunnat användas för boskap, ..."

Tabell 4.18. Fördelning (%) av olika betestyper i utvalda områden i Byrkije.

	Tiplingan	Susenfjellet	Rotfjellområdet				Unkervatnet och norr ut		
			Krokfj.	Ollekfj.	Pantdal	Norr	Söder ⁵⁵	Mitten	Norr
Areal i km ²	165	190	286						
Krypljunghedar	1	7	1	+	7	15	3	5	2
Dvärgbjörk / kråkrished	15	31	5	6	9	16	3	16	16
Lågalpina blåbärrishedar	27	9	7	19	8	5	2	17	13
Alpina gräshedar kruståtel	2	3	2	7	1	3	–	6	5
Fjällmosnölegor	12	15	10	24	5	10	+	10	28
Videbuskar	6	2	15	9	15	4	11	26	9
Rismyror	6	2	–	–	–	2			
Äng med Vårfingerört – ormrot			32	11	23	8	3	+	1
Icke utnyttningsbart	13	17	5	7	3	8	7	6	16

51. Konventionens § 11

52. Deras bedömning av kapacitet är relaterad till får och boskap.

53. Delområdet Tiplingan begränsas av Susna-Tippingelva-Simskarelvva-Mjökkelva.

54. Områdena mellan Skarmodalen och Susendal med undantag av de västra delarna.

55. Förutom det som framgår av tabellen har man registrerat 31 % björkskog med näva i området.

Dat mii iskkadeamis daddjo lulimus ja gaska oassin, leat guovllut Elsvatnet birrasiiin ja das nuorttasguvlui (Arefjellet). Dasto lea davimus oassi viidámus eanan-oassi ja fátmasta várreguovllu Risfjellet davvelis Krutvatnet guvlui.

Lyftingsmo čilge ahte guovlluin Unkervatnet davvelis, leat gaska ja davimus eananoasiin mánggalágan šattut ja “buorre guohtun”. “*Buorit vuovdesitnu guolbanat gávdnojit ... oarjjabeale rámain davásguvlui riikaráji mielde, ábaida sarritdanasguolbaniin dehe goike eatnamis, gos leat šattolaš rásseeatnamat.*” Guovlu lea geologiija ja topografiija dáfus dakkár gos bures šaddet gironlasttat (28%). Ii leat eará sajiin Byrkijes gávdnon ná ollu. Seammás lea ollu skierre- ja čáhpesmuorji. Lyftingsmo čilge leat ollu čáhpesmurjiid ja unnán skierana dain bárohis eatnamiin. Dalle go iskkadeapmi dahkkui lei maiddái jeagil, eanas oaivejeagil, čáhpesmuorjedaknasiid seahká.

Orohaga oarjjabeali guohtumat eai leat iskkaduvvon Lyftingsmo vuogi mielde. Tømmervik ja Villmo leaba iskan dán guovllu⁵⁶guohtumiid dalá Kappfjell/Bindal orohaga iskkadeami oktavuodas.

Čielga erohus lea das ahte Børgfjell oarjjabeale eanansiin lea ii-anihahtti oassi eambo go orohagas muđui. Bealli areálas lea juogo čáhci, ráššá dahje jiekna/jassa. Muhtin erohusat sáhttet boahit iskkadanvuogis, muhto iskkadeapmi vástida goit dan šadui, maid sáhttuá vuordit luonddugeografalaš dili vuodul. Dat mearkkaša dasto ahte Byrkije oarjjeleamos guovlluin lea mihá heajut guohtun go guovlluin nuortalis. Mearkkašanveara lea jeageloassi, dušše 13,5%. Jus visot oarjjabeale oasi orohagas geahččá oktan, lea liiggás unnán jeageleanan. Guovllut, mat eai leat takserejuvvon, muhto leat dakko lahkosiin, lea vuollegis eatnamat lullelis Hattfjeldal guovddáža.

4.19. *tabealla. Iešguđetlágan guohtunšlájat juohkás-eapmi (%) Byrkije oarjjabeale osiin.*

Guohtunšládja	Byrkije – Oarji
Soahki –siedgarohtu	6,0
Sarritdanaseanan	4,2
Eará danaseanan	3,8
Rásseeanan	12,3
Urtavalljieanan	3,2
Buorit jeakkit	3,0
Heajos jeakkit	1,2
Várreguolbanat	6,1
Jasat	1,1
Jeageatnamat	13,5
Ii-anihahtti	45,5
Ollislaš areála km ²	337,0

Vaikko dás čujuhit iskkadeami osiide mat duodaštit jeagelguohtumiid, lea goige orohagas eanemus ruonasguohtun. Jeageatnamat leat almmatge buorren lassin dálvejagi eatnamiidda orohaga olggobealde. Dat lea duogážin manne jeageatnama áigodagat leat váldon orohatkártii.

Oktiigeassu

Jus geahččá guohtuma olles jagis, leat fágálávdegotti oavila mielde eambo geassejagi eatnamat Byrkije: go dárbbáša. Jus eatnamiid galgá ávkin atnit, ferte dáid čatnat dálvejagi eatnamiidda orohaga olggobealde. Dat mearkkaša ahte buoremus lea jus ruota čearut atnet orohagas osiid geassejagi eanamiin, ovttas guohtuneatnamiiguin ruotabealde riikaráji. Dasa lassin mearkkaša dat maiddái ahte Byrkije boazodoallu galgá oazžut dálvejagi eatnamiid Ruotas. Dat lea duogážin manne fágálávdegoddi ávžžuha joatkit konvenšuvnna dalá prinsihpaid.

Vaikko orohagas lea dálvejagieanan orohaga olggobealde, dárbbášit sii gidđa- ja čakčajagieatnama orohagas siskkáldasat. Dáid guohtuneatnamiid ii gávnna ruotabealde riikaráji. Lea vuogas dálvet guođohit iežaset orohagas daid áigodagaid go Ruotas leat heajos guohtumat. Vaikko dálvejagi eatnamat leat gáržžit, ii leat goitge nu ballu ahte guohtumat lássahuvvet, nu movt ránnjáorohagain oarjelis. Dálkkádat dán váikkuha.

Go geasse- ja jeagelguohtunguovllut muhtun muddui leat seammá báikkiin, ferte geassejagis guođohit nu ahte báhcá guohtun gidđa-, čakča- ja dálvejahkái. Dát mielldisbuktá ahte mađi eanet guođoha dáid guovlluid dálvet, dađi unnit lea kapasitehta gidđat ja čakčat, ja nuppeláde. Dat čájuhuvvo ahte rádjeáiddiid nuorttabealde lea nu guorban ahte ii obanassiige šat gávdno jeagil dan guovllus, vaikko geologiija ja dálkkádaga mielde galggašii dálvejagi eanan leat eanemus. Moattegeardánit guođoheapmi dalá konvenšuvnna vuodul ferte heaittihuvvot, ja dasto deattuhit eambo jeagelguohtumiid mat leat. Orohaga boazologu galgá heivehit dálvejagi eatnamiidda, ja vassis áiggi dohkkehít dili ahte geassejagi eatnamat leat viidábut go dárbbáša ealu ektui. Vaikko ná leage dilli, berre goitge atnit guohtumiid earaláde dalá konvenšuvnna ektui.

Jus ii bija rádjeáiddi Badje-Krutvatnet ja Skarmodalen gaskii, de gullá guovlu Unkervatnet ja Krutvatnet gaskka lunddolaččat Vapsten čerrui. Guovllus eai leat bearehaga jeagelguohtumat, ja danne dat eai dohkke gidđa- čakča- dahje dálvejagi eanamiin. Eai davábealdege guovllu leat doarvái jeagelguohtumat. Guovllus leat baicca hui buorit geassejagi eatnamat. Danne ii heive guovlu dalá Byrkije siidii dahje sierra siidii. Go guorahallá guovllu ovttagardánit duššefal doaibma- ja guohtundilálašvuodaid vuodul, heive

56. Guovllut gaskkal Fiplingdalføret ja suohkanráji gaskkal Grane ja Árbordi.

Det som i undersökningen omtalas som den sydligaste och mittersta delen, är områdena runt Elsvatnet och öster ut (Arefjellet). Därmed är den norra delen det största delområdet och omfattar det sammanhängande fjällområdet norr om Risfjellet mot Krutvatnet.

Lyftingsmo anger att av områdena norr om Unkervatnet, är det de mittersta och nordligaste delområden som har den mest artrika och "betesgod" vegetationen. "*Alpina kruståtelbedar finner man bl.a. i ... västslutningar norrut längs riksgränsen, som regel i gropar i blåbärsrishedar eller som fläckar i artrika ängar på torr mark.*" Området ligger geologiskt och topografiskt bra till för en hög andel fjällmosnölegor (28%). Man har inte registrerat så hög andel i något annat delområde i Byrkije. Samtidigt visar tabellen att andelen dvärgbjörk – kråkrished är förhållandevis hög också här. Lyftingsmo hänvisar till att det övervägande är kråkrished och lite dvärgbjörk på de vindpinade hedarna. Vid det tillfället när undersökningen gjordes, fanns det inslag av lav i kråkrishedarna, övervägande renlav.

Den västra delen av renbetesdistriktet är inte betesgranskat enligt Lyftingsmos metod. Tømmervik og Villmo har genomfört en betesgranskning av dessa områden⁵⁶ i samband med granskningen av dåvarande Kappfjell/Bindals distrikt.

Det som är utpräglat olikartat, är att de västligaste delarna av Børgefjell har en högre andel impediment än resten av distriktet. Hälften av arealen är antingen, vatten, kalfjäll eller is/snö. En del kan självklart bero på metodiska skillnader, men undersökningen bekräftar det man förväntar sig utifrån naturgeografiska förhållanden. De västliga delarna av Byrkije har därför ett klart sämre värde som bete än områdena längre öster ut. Det är också värt att lägga märke till att andelen lavmark är så låg som 13,5 %. Om man ser hela den västliga delen av distriktet som en enhet, är emellertid andelen för låg. Utanför det taxerade området, men i naturlig anslutning, ligger området med lågfjäll söder om de centrala delarna av Hattfjelldal.

Tabell 4.19. *Fördelning (%) av olika betestyper i de västra delar av Byrkije.*

Betestyp:	Byrkije-Vest
Björk-videbuskar	6,0
Blåbärsjungmark	4,2
Annan ljungmark	3,8
Gräsmark	12,3
Örtrik mark	3,2
Bra myrar	3,0
Dåliga myrar	1,2
Fjällhed	6,1
Snölegor	1,1
Lavmark	13,5
Impediment	45,5
Total areal km ²	337

Även om man här hänvisar till de delar av undersökningen som dokumenterar lavbeten, är det självklart grönbetena som dominerar distriktet. Lavbetena kommer emellertid att vara ett viktigt komplement till vinterbeten utanför distriktet. Detta är bakgrunden till att man har tagit med säsongerna med lavbete på distriktskartan.

Sammamfattning

Om man tar helårsbete som utgångspunkt, finns det enligt sakutskottets uppfattning, en överkapacitet av sommarbeten i Byrkije. Om denna överkapacitet skall utnyttjas, bör den kombineras med vinterbeten utanför distriktet. I praktiken betyder det att delar av distriktet, mest ändamålsenligt kan utnyttjas till sommarbete av samebyar på den svenska sidan av riksgränsen. Vidare betyder det dessutom att renskötseln i Byrkije måste ha tillgång till vinterbete i Sverige. Sakutskottet rekommenderar därför att principerna i den gällande konventionen bibehålls.

Även om distriktet har vinterbete utanför distriktet, bör man ha vår- och höstbete i det egna distriktet. Det är inte möjligt att finna dessa beten på den svenska sidan av riksgränsen. Det skulle vara lämpligt att ha vinterbete i det egna distriktet när det är dåliga betesförhållanden i Sverige. Även om kapaciteten på vinterbete totalt sett är liten, är sannolikheten för att beten skall bli nedfrusna mindre än i granndistrikten längre väster ut, på grund av klimatförhållanden.

Eftersom sommar- och lavbetesområdena delvis är lokaliserade till samma områden, får kapaciteten på sommarbetena anpassas till utnyttjandet av arealerna för vår-, höst- och vinterbete. Detta innebär att ökat vinterbete kommer att reducera kapaciteten vår och höst, och omvänt. Erfarenhetsmässigt kan man säga att betet öster om gränsstängslet är så hårt att man i praktiken kan bortse från lavbete i detta område. Detta trots att området från geologisk och klimatsynpunkt skulle ha störst potential som vinterbete. Det dubbelbete som förutsätts i gällande konvention bör därför utgå, något som återigen leder till att kvarvarande lavbete bör ges en större betydelse. Antalet renar i distriktet bör avpassas efter vinterbeteskapaciteten, vilket betyder att man bör leva med en viss överkapacitet av sommarbeten. Trots dessa förhållanden bör man företa en omDispositionering av beten i förhållandena till gällande konvention.

Om det inte finns ett fungerande gränsstängsel mellan övre Krutvatnet och Skarmodalen, kommer området mellan Unkervatnet och Krutvatnet att hänga ihop naturligt med Vapstens sameby. Det finns inte några lavbetesresurser av betydelse i området, och det finns därför ingen kapacitet för vår-, höst- eller vinterbeten. Det finns inte heller tillgängliga lavbeten i tillräckliga mängder norr om detta område. I gengäld har området mycket goda sommarbeten. Det är därför inte lämpligt att utnyttja området, varken med utgångspunkt från den driftsgrupp som driver Byrkije idag, eller i en egen driftsgrupp. Utifrån en ensidig vär-

56. Områdena mellan Fiplingdalföret och kommungränsen mellan Grane och Hattfjelldal

ásahit searvesiidda. Sáhtášii ovdamearkka dihte lasihit Byrkije:i doalloovttadagaid, ja dát siiddat/ doalloovttadagat ásahit ovttasbarggu Vapsten:in juohke jahkeáiggis. Dát čoavddus ii gáibit sierra konvenšuvdnaguovlun dán eananoasi Byrkije:s.

Nubbi vejolašvuohta searvesiidda sadjái, lea addit Vapsten čerrui guovllu konvenšuvdnaguovlun. Fas nubbi vejolašvuohta lea konvenšuvdnaguovlu mas dálá siida Børgfjell:s oažžu eambo dálvejagi eatnamiid Ruotas (ja nu maid beassá lasihit doalloovttadaid). Lávdegotti mielas lea dát heajut čoavddus go searvesiida, dannego Byrkije jeagelguohtumat, mat leat vel báhcán, guođohuvvojit garraseappot. Ii searvesiida, iige konvenšuvdnaguovlu dárbbáš rádjeáiddi. Boahteáiggis berre šiehtadallat nuorta-oarje gaskaáiddi, mii caggá bohccuid mannamis luksa dahje oarjjas.

Goalmát vejolašvuohta dán guvlui lea hukset rádjeáiddi. Dat miellodisbukta dálá áiddi earáhuhttit, ja velá ođđa áiddi cegget, mii manná luksa Arevattnet rájes. Dálá áiddis lea unnán ávkki, dannego Vapsten bohccot besset áiddi meaddel, ja bohccot besset Arefjellet badjel. Rádjeáidi miellodisbukta ahte dan oasi Byrkije:s sáhtta atnit eará ulbmiliidda. Dát galgá čovdojuvvot siskkáldasat Norggas. Lávdegoddi ii leat árvoštallan áiddi goluid ávkki ektui.

Fágalávdegoddi lea árvoštallan viiddidit “Daningenguovllu”⁵⁷ oarjjasguvlui, vai Varofjelletsiidii leat bálganbáikkitt. Sis leat nuortalis rádjeáiddi alla várre-atnamat, sullii iešalddis vári Rotfjellet buohta, muhto viiddidemiin oarjjas oažžu orohat eambo allaeatnamiid. Báiki gokko rádjeáidi manná, lea nu heittot ahte bohccot besset rasttidit áiddi, ja danne berre rievdadit áiddi duššefal dainna ákkain. Dan sáhtta dahkat go sirdá ráji nuortalii dahje oarjelii.

Oarjelii sirdimiin sáhtta veahá hoigadit áiddi Rotfjellet-vári oarjelis, dehe juo bidjat konvenšuvdnaguovlun visot guovllu Susendalen ja Unkervatnet gaska.

Jus hui veahá dušše sirdá, lasiha dálá váttisvuođa ahte guođoha giđdat ja geasset jeageatnamiid oarjelis Rotfjellet ja davvelis Daningen jávrri. Jus eambo viiddida, manaha Byrkije boazodoallu guohtuneatnamiid. Goappaš molssaeavttut lássejit dan vejolašvuođa ahte atnit guovllu giđda-, geasse- ja čakčajagi eanamin smávebuš ellui. Lea nu bahá masttadit ahte dát juo sulastahtta eahpeformála searvesiidadoalu. Danne oaivvilda fágalávdegoddi dán vejolašvuođa leat duššefal jurdagis vejolaš. Dalle lea buoret ásahit formálalaš searvesiidda. Šaddá go rievdadus vahágin Byrkije orohakkii, lea gitta das addojitgo eará jeageatnamat sadjái eará guovlluin, nappo dálvejagi eatnamat Ruotas. Dákkár earáhuhttin sáhtta leat ávkin buohkaide, muhto heajut beallin lea dat ahte Daningen/Rotfjell jeageatnamat leat eará šlájás go ovda-

mearkka dihte Lögdeá eatnamat. Danne leat dát molsaeaktun daidda áigodagaide go ruotabeale guohtumat leat heajut.

Dát čovdosat gáibidit ahte dálá konvenšuvdnáidi njeidojuvvu. Oarjelii sirdin gáibida ođđa áiddi. Jus guovlu biddjo konvenšuvdnaguovlun, ii dárbbáš nu ollu rádjeáiddi, muhto gaskaáiddi mii caggá bohccuid mannamis luksa. Gokko áidi ceggejuvvu, galgá šiehtaduvvot dárkileappot, muhto Fágalávdegoddi oaivvilda vuođu galgá váldit dálá Daningenáiddis.

Fágalávdegotti mielas ii buorit guohtumiid geavaheami ahte rájiid sirdá, iige leat ávki sirdit dan gokko áidi galgá ceggejuvvot guovlluin lulásguvlui Davvi-Trøndelága boazoorohaga ráji guvlui.

4.4.3 Vilhelmina Norra čearru

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Čearus leat 25 boazodoalli ja oktiibuot 54 miellahtu. Jagi 1946 láhkaásahusa mielde lea alimus lobálaš boazolahku 8 400 bohcco, earret misiid. Čearu rájit ja áigodatguohtumat čájehuvvojit **4.10 kárttas**. Vilhelmina norra čearru ii juogat guohtuneatnamiid earáiguin. Guovllus lea baicca okta eananoassi man guođohit ovttas Vapsten čearuin, ja dakko eai leat mearriduvvon rájit. Dát eananoassi lea dálvejagi eatnamiid nuorttabealis “lappmarksgränsen” ja Nordmaling gaskkas. Dasa lassin lea čearu dálveguohtumiin Åsele bokte smávit eananoassi, mas eai leat mearriduvvon rájit, ja dan eananoasi atná ovttas Vilhelmina södra čearuin. Geassejagi guohtumiin davil lea áidi huksejuvvon dakko gokko váilot lunddolaš oazit Vapsten čearu guohtuneatnamiid guvlui. Gaskajohtolagas ii leat davit rádji lunddolaš. Gilvinráji” rájis nuorttasguvlui ii leat mearriduvvon rádji. Dán bealde adno eanan sajáiduvvan dábi vuođu, ja danne atnetge moadde čearu eatnamiid dálvet. Oarjjil ii čuovo riikarádji lunddolaš oziid. Dálá konvenšuvdnaguovllus lea áidi rádjin. Lulil lea áidojuvvon, go váilot lunddolaš oazit mat cagget bohccuid, ja áidi lea riikaráji ja Ransaren gaskkas, ja velá okta oanehit gaska vuollelis dán jávrri. Kultsjön rájes Malgomaj rádjai lea čáhcevuogádat rádjin. Nuorttasguvlui “gilvinráji” rájis ii leat mearriduvvon rádji. Dálvejagi eatnamiid árbevirolaš geavaheapmi dahká dan ahte muhtin muddui guođohit moadde čearu seammahat eananoasiid Åsele birrasiin. Dat eananoasit eai leat viidat.

Bievlanjagis leat čearus guokte stuorasiidda, Vardofjällsiida ja Marsfjällsiida. Leat guovtti sierra siiddas dannego ruonasguohtumat juohkásit guovtti duovdagii. Lulit siidda oaláš guottetbáiki lea Marsfjällguovlu, ja Vardofjällsiida guotteha fas Södra Gardfjällguovlluin. Marsfjällsiida mearkugohtá misiid suoidnemánus ja dasto manná lulitsiida ruonasguohtumiid

57. Konvenšuvnna kapihtal I, § 1B5b.

dering av drifts- och betesförhållanden är det därför lämpligt att etablera gemensam drift. Detta kan ske genom att antalet driftsenheter ökas i Byrkije, och att denna/dessa enheter inleder en gemensam drift med Vapsten under alla årstider. En sådan lösning undanröjer behovet av ett eget konventionsområde i denna del av Byrkije.

Ett alternativ till gemensam drift är att Vapsten sameby får hela området som konventionsområde. Ett annat alternativ är en lösning med konventionsområde, där existerande driftsgrupper i Børgefjell får ökad tillgång till vinterbete i Sverige (med därpå följande ökning av antalet driftsenheter). Utskottet anser att detta är en sämre lösning än gemensam drift eftersom det skulle öka belastningen på lavbetesresurserna i den återstående delen av Byrkije. Både gemensam drift och konventionsområde undanröjer behovet av gränstängsel. I framtiden bör det eventuellt förhandlas om ett avspärrningsstängsel från öster till väster, som hindrar renen från att ströva ut ur området, mot söder eller väster.

En tredje lösning för detta område är att man bygger ett effektivt gränstängsel. Det innebär ombyggnation av existerande stängsel, förutom ett nytt stängsel mot söder från Arevatnet. Så som förhållandena är i dag, har det existerande stängslet litet värde både av den anledningen att renar från Vapsten passerar över och genom stängslet, och för att renarna kan passera fritt över Arefjellet. Alternativet med gränstängsel innebär att denna del av Byrkije kan disponeras för andra ändamål. Det skulle i så fall bli en intern angelägenhet i Norge. Utskottet har inte värderat kostnaderna för ett sådant fungerande stängsel i förhållande till nyttan.

Sakutskottet har bedömt en utvidgning av "Daningeområdet"⁵⁷ västerut för att ge Varofjellgruppen mark med bättre vindförhållanden. De har idag toppar öster om gränstängslet som över lag är lika höga som själva Rotfjellet, men en utvidning väster ut skulle ge en ökad areal med högfjäll. Sträckningen för gränstängslet är dessutom så dålig att ren skulle passera i alla fall. Enbart sträckning av stängslet är därför en anledning till att det bör ske en förändring. Detta kan ske genom att gränsen flyttas längre öster eller längre väster ut.

En utvidning mot väster kan antingen ske genom en begränsad förskjutning väster om själva Rotfjellet, eller det kan ske genom att hela området mellan Susendalen och Unkervatnet blir konventionsområde. En begränsad utvidning skulle öka den existerande risken för vår- och sommarbete på lavbetena väster om Rotfjellet och norr om sjön Danningen. En större utvidning skulle innebära att dessa resurser förloras för renskötseln i Byrkije. Båda alternativen skulle förstöra möjligheterna att utnyttja området som vår-, sommar- och höstbete för en mindre hjord. Risken för sammanblandning är så stor att den ligger nära en driftsform med informell gemensam drift. Sakutskottets anser att denna lösning därför är hypotetisk. En

formell gemensam drift skulle därför vara en bättre lösning. I vilken grad ändringarna totalt sett skulle vara en förlust för Byrkije, beror på om ändringarna kompenseras med lavbete i andra områden. Det vill i praktiken säga vinterbeten i Sverige. En sådan kompensation kan vara positiv för alla parter, men den har den uppenbara nackdelen att lavbete i Daningen/Rotfjell har en helt annan karaktär än till exempel Lögdeå. Det är därför ett alternativ när betesförhållanden i Sverige är dåliga.

Alla alternativ skulle innebära rivning av nuvarande konventionsstängsel. En förskjutning mot väst kan innebära uppförande av ett nytt stängsel. Om området organiseras som konventionsområde, skulle det minska behovet av gränstängsel, men det bör byggas ett nytt avspärrningsstängsel som förhindrar att renen strövar söder ut. Sträckningen bör förhandlas närmare, men enligt sakutskottets uppfattning, bör man utgå från det existerande stängslet vid Daningen.

Såsom sakutskottet ser det, skulle det sammanlagda resursutnyttjandet i området inte förbättras genom förändringar av gränser eller stängselsträckningar för områdena söder ut mot gränsen till Nord-Trøndelags renskötselområde.

4.4.3 Vilhelmina Norra sameby

Areal och driftsförhållanden

25 rennäringsföretag med totalt 54 medlemmar är verksamma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 8 400 djur exklusive årskalvar enligt 1946 års byaordning. Samebyns gränser och årstidsland framgår av karta 4.10. Vilhelmina norra har inget direkt sambruk av betesmarkerna med angränsande samebyar. Där emot har byn ett överlappande ej gränsbestämt område med Vapstens sameby. Det ligger i östra delarna av vinterlanden mellan lappmarksgränsen och Nordmaling. Dessutom har samebyn ett mindre överlappande icke gränsbestämt område med Vilhelmina södra vid Åsele på vintermarkerna. Inom sommarlanden har i norr stängsel uppförts där gränsen mot Vapsten saknar naturliga hinder. I mellan området utgör den norra gränsen ingen naturlig gräns. Från odlingsgränsen österut saknas fastställd gräns. Här tillämpas ett nyttjande av markerna som bygger på långvarig tradition, vilket resulterar i viss överlappning vid bruket av vinterlanden. I väster följer inte riksgränsen några naturhinder. Nuvarande konventionsområde är avgränsat med stängsel. I söder är avsaknaden av naturliga hinder mot renströvning åtgärdad med stängsel mellan riksgränsen och Ransaren samt en kortare sträcka nedanför denna sjö. Från Kultsjön till Malgomaj bildar vattensystemet en naturlig gräns. Östöver från odlingsgränsen saknas fastställd gräns. Det traditionella nyttjandet av vinterlanden medför viss överlappning vid bruket av markerna i trakten av Åsele. Arealmässigt är det fråga om marginella marker.

57. Konventionens kap. I §1B5b

oarjjabeali duovdagiidda. Dalle lea davit siida ealuin Vardofjäll sulain. Goappaš siiddat guođohit konvenšuvdnaguovlluin dán áigodagas. Borgemánu loahpa-geahčen leat geargan miessemearkumiin. Borgemánu loahpas čohkkegohtet ealu ja Froskon gárddis njuvvet nuorra varrásiid. Dát gárdi lea oktasaš gárdi Vilhelmina södra čearuin. Sii rátkkašit dálvesiidan mannil go muohta lea bohtán, dábálaččat skábmamánus, ja dalle lea eallu Klitvallen ja Giellasa gárddis. Dálvesiidan sáhttet rátkit maiddá eará gárddiin gaskajohtolaga oarjjabealis. Vardofjäll siida rátká guovtti dálvesiidii, ja Marsfjällsiiddas lea ges okta dálvesiida. Sii fievrridit ealu dálvejagi eatnamiidda sihke biillain ja árbevirolaš vugiin. Dálvejagi eatnamiin leat sii golgotmánus gitta cuoŋománu gaskkamuddui, áigodat lea das gitta man árrat gidđa lea. Čearus lea dálvejagis vejolaš guođohit ealu sihke sisetnamiin ja rittus.

Čearut

Vilhelmina norra čearu guohtunšládjaid juohkáseapmi (%) (4.20. ja 4.21. tabealla).

4.20. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	0,2	0
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	41,1	3,2
Jeagelvallji soahkevuovdi	2,1	0,2
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	469,7	36,3
Čáhccás šattohis jeaggi	16,6	1,3
Čáhccás šattolaš jeaggi	53,0	4,1
Goike bovdnajeaggi	2,5	0,2
Goike šattolaš jeaggi	104,5	8,1
Danjas-/goike guolban	141,5	10,9
Varas guolban	202,4	15,7
Njuoskasit rásseeanan	102,8	8,0
Goikásit rásseeanan	22,1	1,7
Siedgarohtu	47,3	3,7
Jassa/Jiekŋa	0,1	0
Muorračuohpahat	0	0
Huksejvvon guovllut	0,3	0
Juovat ja geađgeanan	76,7	5,9
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	9,6	0,7
Submi nettoareála	1 292,5	

4.21. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahccevuovdi	66,0	1,3
Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi	2 274,5	44,0
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	589,5	11,4
Čáhccás šattohis jeaggi	66,7	1,3
Čáhccás šattolaš jeaggi	85,0	1,6
Goike bovdnajeaggi	334,6	6,5
Goike šattolaš jeaggi	641,2	12,4
Danjas-/goike guolban	46,0	0,9
Varas guolban	60,0	1,2
Njuoskasit rásseeanan	22,4	0,4
Goikásit rásseeanan	24,0	0,5
Siedgarohtu	297,4	5,8
Jassa/Jiekŋa	0	0
Muorračuohpahat	500,4	9,7
Huksejvvon guovllut	3,7	0,1
Juovat ja geađgeanan	64,8	1,3
Eará eanan (kulttoreanan)	90,2	1,7
Itkobealli/Mearritkeahtes	0,8	0
Submi nettoareála	5 167,0	

Čearu bievlanjagi ruonasguohtumat leat 1 043,0 km², ja 118,6 km² leat siskkobealde konvenšuvdnaguovllu. Ruonasguohtumat leat eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (467,7 km²), goike šattolaš jeaggi (104,5 km²), varas guolban (202,4 km²) ja njuoskasit rásseeanan (102,8 km²). Dát šlájat gokčēt 68 % ruonasguohtumis. Bievlanjagis leat hui buorit guohtumat. Šattolaš jekkiid oassi lea ollu go buohtastahtá Västertbottena leana eará čearuiguin. Mii oaidnit 4.20. tabeallas ahte ruonasguohtumis lea jeagelšaddu viehka ollu, dannego 11 % areálain lea eanan, mas šaddá jeagil. Jeageleatnama sáhtá atnit gidđat ja čakčat. Dasa lassin lea “gilvinráji” ja ruonasguohtuneatnamiid eananosiid gaskka 1 838,5 km² ruonasguohtun. Dán ruonasguohtumis lea heajos kvalitehta, dannego olles 1 114,1 km² lea Seamulvallji/urtavallji goahccevuovdi, ja guovllus leat unnán šattolaš jeakkit, rássejeakkit ja rásseeanan measta ii báljo gávdno.

Vilhelmina norra čearus leat 393,4 km² dálveguohtunšattut dálvejagi eatnamiin. Lea ollu jeageleanan “leana” eará čearuid ektui. Dasa lassin lea jeagelšaddu

Samebyn är under hela barmarksperioden uppdelad i två storgrupper, nämligen Vardofjäll- och Marsfjällgruppen. Uppdelningen beror på att grönbetesområdet delas i två delar av naturhinder. Huvuddelen av kalvning sker i Marsfjällsområdet för den södra gruppen och i Södra Gardfjällsområdet för Vardofjällgruppen. Kalvmärkning påbörjas i juli i Marsfjällsområdet för att sedan fortsätta i de västra delarna av grönbetesområdet inom den södra gruppen. Den norra gruppen nyttjar Vardofjällsområdet vid motsvarande tid. Bägge grupperna nyttjar angränsande konventionsområden vid denna tid. Kalvmärkningarna avslutas i mitten av augusti. I slutet av augusti påbörjas samlingsarbeten till sarvslakt, som sker vid anläggningarna i Froskon. Den senare anläggningen är gemensam med Vilhelmina södra sameby. Samling och skiljning till vintergrupper sker när snön kommit, vanligen under november vid anläggningen i Klitvallen och Gielas. Skiljningar för vintergruppering sker även på andra platser vid västra kanten av mellanområdet. Vardofjällgruppen delar upp i två vintergrupper och Marsfjällgruppen i en vinterjord. Flyttning till vinterlanden sker både genom biltransporter och på traditionellt vis. Vinterlanden nyttjas från oktober fram till mitten av april beroende av hur våren utvecklar sig. Samebyn har tillgång till både inlands- och kustbete vintertid.

Betestillgångar

Fördelningen av Vilhelmina norras betesresurser framgår av tabell 4.20 och 4.21 över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

Tabell 4.20. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0,2	0
Mossrik/örtrik barrskog	41,1	3,2
Lavrik björkskog	2,1	0,2
Mossrik/örtrik björkskog	469,7	36,3
Blöt mager myr	16,6	1,3
Blöt frodig myr	53,0	4,1
Torr mager myr	2,5	0,2
Torr frodig myr	104,5	8,1
Skarp/torr hed	141,5	10,9
Frisk hed	202,4	15,7
Örtäng	102,8	8,0
Gräs	22,1	1,7
Buskmark	47,3	3,7
Snö/Is	0,1	0
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	0,3	0
Block- och hållmark	76,7	5,9
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	9,6	0,7
Summa nettoareal	1 292,5	

Tabell 4.21. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	66,0	1,3
Mossrik/örtrik barrskog	2274,5	44,0
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	589,5	11,4
Blöt mager myr	66,7	1,3
Blöt frodig myr	85,0	1,6
Torr mager myr	334,6	6,5
Torr frodig myr	641,2	12,4
Skarp/torr hed	46,0	0,9
Frisk hed	60,0	1,2
Örtäng	22,4	0,4
Gräs	24,0	0,5
Buskmark	297,4	5,8
Snö/Is	0	0
Föryngringsmarker	500,4	9,7
Bebyggelse	3,7	0,1
Block- och hållmark	64,8	1,3
Övrig öppen mark	90,2	1,7
Skugga/Oklassat	0,8	0
Summa nettoareal	5 167,0	

Samebyn disponerar över 1 043,0 km² grönbetesvegetation i barmarksområdet, varav 118,6 km² ligger inom konventionsområde. Grönbetet består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (469,7 km²), torr frodig myr (104,5 km²), frisk hed (202,4 km²) och örtängar (102,8 km²). Dessa vegetationstyper täcker 68 % av grönbetesmarkerna. Barmarksbetet är av mycket god kvalitet. Andelen frodiga myrar är hög i jämförelse med andra samebyar i Västerbottens län. Av tabell 4.20 framgår att grönbetesområdet innehåller icke obetydliga lavbetesresurser då 11 % av arealen utgörs av vegetationstyper med lav. Denna lavbetestillgång kan nyttjas under våren och hösten. Dessutom innehåller området mellan odlingsgränsen och grönbetesområdet 1 838,5 km² grönbete. Detta grönbete är av dålig kvalitet eftersom hela 1 114,1 km² utgörs av mossrik/örtrik barrskog och andelen frodiga myrar är låg samtidigt som örtängar och gräsmark i stort sett saknas i området.

Vilhelmina norra disponerar över 393,4 km² vinterbetesvegetation på vinterlanden. Andelen lavmark är mycket hög i jämförelse med övriga samebyar i

dain viiddis Seamulvallji/urtavallji goahccevuvddiin, mat leat 56 % dálvejagi nettoareálas. Vilhelmina norras eai báljo leat jeagelguohtumat (25,1 km²) “gilvinráji” ja oaláš dálveguohtumiid gaskka. Gaskajoh- tologa eananoasit, mat leat oarjelis “gilvinráji”, sáht- tet adnot veahá gidđat ja čakčat. Gaskajohtolaga nuorttamus eanansiid guohtunšaddošlájat dahket ahte guovlu ii báljo dohkke guohtuneamin. Guov- lus baicca sáhtta leat láhppojeagil, jus lea nu ahte muhtin oassi dain viiddis vuvddiin maiddá lea boar- rasit vuovdi. Dálvejagi vuvddiin leat 1 054,1 km² muorračuohpahatbáikkat, mat dahket 16 % nettoare- álas. Dákkár eatnamiin ii sáhte dálvejagis guođohit muohttaga dihte, go muohta dahká ahte bohccot eai sáhte guohtut ja minddarnai eanan doldahuvvá ja golla.

Ii-anihahhti geađgeenan lea Västerbottena leana čearuin badjelis gaskamearálaš dási. Leat unnán ráššát. Geasseguohtumiin lea 76,7 km² ii-anihahhti geađgeenan, ja 15,6 km² lea konvenšuvdnaguovllus. Prosentan dahká dát 5,3 ruotabealde ja 11,2 norgga- bealde. Čearu ruonasguohtuneatnamiin lea duššefal 8 % nettoareálas badjelis go 1 000 m bm. Vilhelmina norras váilot alla värreeatnamat, gosa bohccot sáhttet bálgalit geassebáhkaid. Geahča 4.10–4.14 kárтта. Mii oaidnit 4.13 ja 4.14 kárttas šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Vilhelmina norra čearus leat hui buorit dálvejagi eat- namat, muhto eai nu ollu ruonasguohtumat. Ja maid- dá leat áibbas unnán alla värreeatnamat geassejagis. Dasa lassin ii leat dálá konvenšuvdnaguovllus lund- dolaš ráddjeupmi.

4.4.4 Vilhelmina Södra čearru

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čearus leat 15 boazodoalli ja sullii 50 miellahtu. Alimus lobálaš boazolohku lea 8 600 bohcco, earret misiid. Čearu rájiid ja áigodatguohtumiid oaidnit 4.10 kárttas. Vilhelmina södra juogada guohtuneatnamiid Frostviken norra čearuin bievlanjagis. Dálvejagi eatna- miin, main eai leat mearriduvvon rájit, lea čearus smávit eananoassi Åsele guovlluin man juogada Vil- helmina norra čearuin, ja dasto lea stuorebuš eanan- oassi lullelis man juogada Frostviken norra čearuin. Davil váilot lunddolaš oazit mat cagget bohccuid, ja danne lea áidi huksejvvon riikarájis Ransaren rádjái,

ja velá oanehit gaskka vuollelis dán jávrri. Kultsjön rájes gitta Malgomaj rádjái lea čázádát lunddolaš rádjín. “Gilvinráji” rájis nuorttasguvlui ii leat mearri rádji. Dán guovllus adnojit guohtumat sajáiduvvan vieru mielde, ja danne atnetge moadde čearu ovttahat guohtuneatnamiid Åsele birrasiin. Oarjjil ii leat riika- rádji lunddolaš rádji, go manná njuolga badjel Saksien ja Jitneme, mat leat oktan duovddan. Lulil eai leat lunddolaš rájit Norgga riikaráji mielde gitta Borgsjön rádjái, vaikko lea mearriduvvon rádji hálldatlašdásis. Dát dilli čilge dan manne Vilhelmina södra ja Frostvi- ken norra atnet ovttahat guohtuneatnamiid. Borgsjön rájes gitta Norráker rádjái lea Saxån čázádat lund- dolaš rádji lulil. Norráker rájis “gilvinráji” rádjái ii leat hálldatlašdásis biddjon rádji lunddolaš oziid mielde. Nuorttasguvlui “gilvinráji” rájis ii leat mearri- duvvon rádji, ja dat miellidubuktá ahte namuhuvvon čearut guođohit árbevirolaččat viidát seammá eanan- osiid Junsele rájis gitta “oaiveruovdemáđi” rádjái. Cuonománu-miessemánu birrasiid johtet ealuin vuol- legit eatnamiidda ja lagas vuovdeeatnamiidda oarjelis “gilvinráji”. Dán guovllus lea lahppojeagil mihtilmas guohtumin, go ii leat eará guohtun cuonun. Guottet- báiki lea “gilvinráji” ráji oarjelis, ja Burkfjället nuort- tabealis. Mihcamáraid sulain mearkugohtet misiid, ja dalle leat ovtta Frostviken norra čearuin. Miesseme- arkumiin gerget borgemánu gaskkamuttus. Geasseja- gis guođohit maiddá konvenšuvdnaguovllus suoidne- mánus ja borgemánus. Konvenšuvdnaguovllu leat rád- djen áiddin oarjjabealis. Áiddi ferte juohke jagi divodit eanandilálašvuodaid dihte. Čakčat guođohit riikaráji ja “gilvinráji” gaskka. Čakčanjuovadeamit leat Fos- konbäcken gárddis, ja dalle leat ovtta Vilhelmina norra ja Frostviken norra čearuiguin. Blaikfjället lea heivvolaš báiki ja hui ávkin Vilhelmina södra čerrui, mii guoská áigodatguohtumiid geavaheapmái. Čearu geavatlaš barggu eai headus stuora goahccevuoovddit, nu movt daid čearuid, mat leat davvelis Vilhelmina södra. Skabmamánus ja juovlamánu áiggiid rátkkašit dálvesiidan ja njuovadit Brännåker gárddis. Sii rátket viđa- guđa dálvesiidii. Dálvejagi eatnamiidda johtet sihke biilafievrruin ja árbevirolaš johtinvugiin. Dálve- jagi eatnamiin guođohit cuonománu lohppii. Čearru sáhtta dálvet guođohit sihke siseatnamis ja riddo- guovllus.

Guohtun

Vilhelmina södra čearu guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) (4.22. ja 4.23. tabealla).

länet. Vidare finns lavbetesresurser inom de vidsträckta arealerna av mossrik/örtrik barrskog som utgör drygt 56 % av vinterlandens nettoareal. Vilhelmina norra har endast obetydliga lavmarker (25,1 km²) mellan odlingsgränsen och de egentliga vinterlanden. Den del av mellanområdet som ligger väster om odlingsgränsen kan nyttjas något under våren och hösten. Östra delen av mellanområdet har knappast något värde som betesmark med tanke på markvegetationen. Däremot finns förutsättningar för god tillgång på trädslavsbyte under förutsättning att de vidsträckta skogarna innehåller äldre skog. Av skogen i vinterlanden är 1 054,1 km² i förnyingsfasen, vilket utgör 16 % av nettoarealen. Sådana marker går inte att nyttja som vinterbete på grund av snöns konsistens, beteshindrande avfall och slitage på markvegetationen.

Impediment i form av sten- och hållmark ligger över genomsnittet i Västerbottens samebyar. Arealer som saknar vegetation på grund av höjdlägen är mycket begränsade. Av sommarlanden utgör 76,7 km² stenimpediment, varav 15,6 km² ligger inom konventionsområde. Procentandelen impediment är 5,3 på svensk sida och 11,2 på norsk sida. Endast 8 % av samebyns nettoarealen inom grönbetesområdet ligger över 1 000-metersnivån. Vilhelmina norra har stor brist på höjdlägen där renarna kan få svalka under värmeperioder. Se **karta 4.10–4.14**. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av **karta 4.13 och 4.14**.

Sammanfattning

Vilhelmina norra sameby har mycket goda vinterland, men något begränsade grönbetesmarker samt stor brist på höjdlägen inom sommarlanden. Vidare är nuvarande konventionsområde inte naturligt avgränsat.

4.4.4 Vilhelmina Södra sameby

Areal och driftsförhållanden

15 rennäringföretag med c:a 50 medlemmar är verk samma inom samebyn. Högsta tillåtna renantal är 8 600 djur exklusive årskalvar. Samebyns gränser och årstidsland framgår av **karta 4.10**. Vilhelmina södra har gemensam renskötsel med Frostviken norra inom barmarksbetesområdet. På vinterlanden som inte är gränsbestämda har byn ett marginellt överlappande område med Vilhelmina norra vid Åsele samt ett större överlappande område söderut med Frostviken norra. I norr är avsaknaden av naturliga hinder mot renströvning åtgärdad med stängsel från riksgränsen till Ransaren samt en kortare sträcka nedanför denna sjö. Från Kultsjön till Malgomaj bildar vattensystemet

en naturlig gräns. Från odlingsgränsen och österut saknas fastställd gräns. Här tillämpas ett nyttjande av markerna som bygger på långvarig tradition, vilket har till följd den marginella överlappningen vid bruket av landen vid Åsele. I väster utgör inte riksgränsen någon naturlig gräns där den skär rakt över Saksien och Jitneme vilka utgör sammanhängande områden. I söder saknas naturliga hinder längs gränsen från Norge och ner till Borgasjön, även om man här har en fastställd administrativ gräns. Denna omständighet förklarar Vilhelmina södras och Frostviken norras sambruk av barmarksområdet. Från Borgasjön ner till Norråker bildar Saxåns vattensystem en naturlig gräns åt söder. Från Norråker fram till odlingsgränsen saknar den administrativa gränsen naturliga hinder. Östöver från odlingsgränsen saknas fastställd gräns vilket har till följd att på tämligen stora områden från trakten av Junsele och ner mot stambanan medför det traditionella bruket av vinterlanden, att man har ett överlappande bruk av betesmarkerna mellan nyss nämnda samebyar.

Markanvändning

Renarna flyttas i månadsskiftet april–maj till lågfjällen och angränsande skogsland väster om odlingsgränsen. I detta område finns betydelsefulla hängslavsbeten när markvegetationen är täckt av skarsnö. Kalvning sker från odlingsgränsen västerut samt östra Burkfjället. Kalvmärkningarna startar kring midsommar och sker gemensamt med Frostviken norra sameby. Kalvmärkningarna är klara i mitten av augusti. För sommarbete nyttjas även konventionsområdet under juli och augusti. Konventionsområdet avgränsas i väster av stängsel. På grund av terrängförhållanden kräver stängslet omfattande årliga underhåll. Höstbete sker över hela området mellan riksgränsen och odlingsgränsen. Höstslakt sker vid anläggningen i Froskonbäcken, som är gemensam med Vilhelmina norra och Frostviken norra samebyar. Blaikfjället ger Vilhelmina södra ett gynnsamt läge vid nyttjandet av de olika årstidslanden. Samebyns renskötselarbete försvåras inte av ett brett granskogsområde, vilket är fallet i byarna norr om Vilhelmina södra. Samling för skiljning till vintergrupper och slakt sker under november och in i december till anläggningen i Brännåker. Hjorden delas upp i fem eller sex vintergrupper. Flyttning till vinterlanden sker både genom biltransporter och på traditionellt vis. Vinterlanden nyttjas till vanligen senare delen av april. Samebyn har tillgång till både inlands- och kustbete vintertid.

Betestillgångar

Fördelningen av Vilhelmina södras betesresurser framgår av nedanstående tabeller över betesmarker uppdelade på vegetationstyper.

4.22. tabealla. Ruonasguohtunguovllut

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	75,6	5,0
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	332,3	21,9
Čáhccás šattohis jeaggi	10,9	0,7
Čáhccás šattolaš jeaggi	83,5	5,5
Goike bovdnajeaggi	1,3	0,1
Goike šattolaš jeaggi	62,8	4,1
Danjas-/goike guolban	336,9	22,2
Varas guolban	197,8	13,1
Njuoskasit rásseeanan	124,4	8,2
Goikásit rásseeanan	117,2	7,7
Siedgarohtu	64,8	4,3
Jassa/Jiekņa	1,3	0,1
Muorračuohpahat	0	0
Huksejuvvon guovllut	2,5	0
Juovat ja geađgeenan	87,9	5,8
Eará eanan (kulttoreanan)	0	0
Itkobealli/Mearritkeahtes	16,9	1,1
Submi nettoareála	1 516,1	

4.23. tabealla. Gaskajohtolat

Guohtunšládja	Km ²	%
Jeagelvallji goahcceuovdi	53,4	0,1
Seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi	2 728,4	57,4
Jeagelvallji soahkevuovdi	0	0
Seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi	558,8	10,1
Čáhccás šattohis jeaggi	138,4	2,5
Čáhccás šattolaš jeaggi	52,1	0,9
Goike bovdnajeaggi	378,5	6,8
Goike šattolaš jeaggi	530,4	9,6
Danjas-/goike guolban	27,0	0,5
Varas guolban	57,9	1,0
Njuoskasit rásseeanan	3,4	0,1
Goikásit rásseeanan	0,1	0
Siedgarohtu	296,1	5,4
Jassa/Jiekņa	3,4	0,1
Muorračuohpahat	514,8	9,3
Huksejuvvon guovllut	3,4	0,1
Juovat ja geađgeenan	2,5	0
Eará eanan (kulttoreanan)	186,0	3,4
Itkobealli/Mearritkeahtes		
Submi nettoareála	5 531,1	

Čearu bievlanjagi ruonasguohtumat leat 1 058,4 km², ja 21,7 km² lea konvenšuvdnaguovllus. Ruonasguoh-

tumat leat eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi (332,3 km²), varas guolban (197,8 km²), njuoskasit rásseeanan (124,4 km²) ja rásseeanan (117,2 km²). Dát šlájat leat 59 % ruonasguohtumiin. Bievlaguohtumiid kvalitehta lea hui buorre, ja dan oaidná bures das go šattolaš jeakkit leat lagabui 10 % ruonasguohtumiin. Mii oaidnit **4.22. tabeallas** ahte ruonasguohtumiin lea stuora oassi jeagelšaddu, dannege 22 % areála šaddošlájat lea jeagil. Jeageleatnamiin sáhtta guođohit gidđat, čakčat ja skábman ovdalge muohta šaddá liiggás gassat. Dasa lassin lea ruonasguohtumiid ja “gilvinráji” gaskkas 1 459,4 km² ruonasguohtun. Dán ruonasguohtuma kvalitehta lea heajubuš, dannege olles 1 034,9 km² lea seamulvallji/urtavallji goahcceuovdi ja leat unnán šattolaš jeakkit, ja guovllus váilot maiddá njuoskasit rásseeanan ja rásseeanan.

Vilhelmina södra čearus lea 340,8 km² dálveguohtunšaddu dálvejagi eatnamiin. Lea hui valjit jeageleanan ja lea nubbin eanemus jeagil olles Västerbotten leana čearuin. Dasa lassin lea jeagelšaddu dain viiddis seamulvallji/urtavallji goahcevuddiin, bures 56 % dálvejagi nettoareálas. Vilhelmina södra čearus lea veahá jeagil (47,7 km²) maiddá “gilvinráji” ja oaláš dálvejagieatnamiid gaskka. Dáid eatnamiid sáhtta skábman guođohit ovdalge šaddá liiggás gassa muohta. Gaskajohtolaga oarjjabeali eanansiin lea duššefal 32,7 km² jeageleanan, ja dán guođohit árradálvi. Dálvejagi eatnamiid vuvddiin lea 733,2 km² muorračuohpahat, 12 % nettoareálas. Dáin eatnamiin ii sáhte dálvet guođohit.

Ii-anihahti geađgeenan lea badjelis gaskameari Västerbottena leanas. Leat unnán šattohis alla várre-eatnamat. Geassejagi eatnamiin lea ii-anihahti geađgeenan 87,9 km², ja dás lea 43,7 km² konvenšuvdnaguovllus. Ii-anihahti oassi lea proseantalohkun 3,2 ruotabealde ja 35,4 norggabealde. Lea erenoamáš ollu ii-anihahti geađgeenan, lea badjel golmmageardánit nu ollu go dan guovllus mii lea nubbin dien dáfus. Čearu ruonasguohtuneatnamiin lea duššefal 9,7 % alla várreanan, 1 000 m bm. Vilhelmina södra čearus váilot alla várre-atnamat, gosa bohccot sáhttet bálgalit geasseliehmun. Geahča **4.10–4.14 kárta**. Mii oaidnit **4.13** ja **4.14 kárta** šaddošlájaid viidánusa.

Oktiigeassu

Vilhelmina södra čearu guohtuneatnamiin lea buorre šaddu, muhto geassejagis leat hui vátnásat alla várre-atnamat. Dálá konvenšuvdnarájis eai leat lunddolaš rájít. Áiddit doibmet dušše belohakkii dákkár eatnamiin, ja seammás gártet stuora divodangolut. Čearus lea hui buorit dálvejagi eatnamat.

Tabell 4.22. Grönbetesområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	0	0
Mossrik/örtrik barrskog	75,6	5,0
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	332,3	21,9
Blöt mager myr	10,9	0,7
Blöt frodig myr	83,5	5,5
Torr mager myr	1,3	0,1
Torr frodig myr	62,8	4,1
Skarp/torr hed	336,9	22,2
Frisk hed	197,8	13,1
Örtäng	124,4	8,2
Gräs	117,2	7,7
Buskmark	64,8	4,3
Snö/Is	1,3	0,1
Föryngringsmarker	0	0
Bebyggelse	2,5	0
Block- och hållmark	87,9	5,8
Övrig öppen mark	0	0
Skugga/Oklassat	16,9	1,1
Summa nettoareal	1 516,1	

Tabell 4.23. Mellanområdet

Renbetestyp	km ²	%
Lavrik barrskog	53,4	1,0
Mossrik/örtrik barrskog	2728,4	57,4
Lavrik björkskog	0	0
Mossrik/örtrik björkskog	558,8	10,1
Blöt mager myr	138,4	2,5
Blöt frodig myr	52,1	0,9
Torr mager myr	378,5	6,8
Torr frodig myr	530,4	9,6
Skarp/torr hed	27,0	0,5
Frisk hed	57,9	1,0
Örtäng	3,4	0,1
Gräs	0,1	0
Buskmark	296,1	5,4
Snö/Is	3,4	0,1
Föryngringsmarker	514,8	9,3
Bebyggelse	3,4	0,1
Block- och hållmark	2,5	0
Övrig öppen mark	186,0	3,4
Skugga/Oklassat		
Summa nettoareal	5 531,1	

Samebyn disponerar över 1 058,4 km² grönbetesvegetation i barmarksområdet, varav 21,7 km² ligger inom konventionsområde. Grönbetet består till övervägande del av mossrik/örtrik björkskog (332,3 km²), frisk hed (197,8 km²), örtängar (124,4 km²) och gräs-

marker (117,2 km²). Dessa vegetationstyper täcker 59 % av grönbetesmarkerna. Barmarksbetet är av mycket god kvalitet, vilket ytterligare understryks av att andelen frodiga myrar täcker närmare 10 % av grönbetesarealen. Av tabell 4.22 framgår att grönbetesområdet innehåller mycket betydande lavbetesresurser då inte mindre än 22 % av arealen utgörs av vegetationstyper med lav. Denna lavbetestillgång kan nyttjas under våren, hösten och förvintern innan snömängden blir alltför stor. Vidare innehåller området mellan grönbetesområdet och odlingsgränsen 1 459,4 km² grönbete. Detta grönbete är av dålig kvalitet eftersom inte mindre än 1 034,9 km² utgörs av mossrik/örtrik barrskog och andelen frodiga myrar är låg samtidigt som örtängar och gräsmark saknas i området.

Vilhelmina södra disponerar över 340,8 km² vinterbetesvegetation på vinterlanden. Tillgången på lavmarker är mycket god och är den näst högsta för samebyarna i Västerbottens län. Vidare finns lavbetesresurser inom de vidsträckta arealerna av mossrik/örtrik barrskog som utgör drygt 56 % av vinterlandens nettoareal. Vilhelmina södra har viss tillgång på lavmarker (47,7 km²) mellan odlingsgränsen och de egentliga vinterlanden. Denna lavbetesresurs kan nyttjas under förjulsvintern innan snömängden blir alltför riklig. Västra delen av mellanområdet har endast 32,7 km² vegetationstyper med lav, vilka kan nyttjas i början av vintern. Av skogen i vinterlanden är 733,2 km² i föryngringsfasen, vilket utgör drygt 12 % av nettoarealen. Sådana marker går inte att nyttja som vinterbete.

Impediment i form av sten- och hållmark ligger över genomsnittet i Västerbottens län. Arealer som saknar vegetation på grund av höjdlägen är begränsade. Av sommarlanden utgör 87,9 km² stenimpediment, varav 43,7 km² ligger inom konventionsområde. Procentandelen impediment är 3,2 på svensk sida och 35,4 på norsk sida. Andelen stenimpediment är synnerligen hög, mer än tre gånger vad som området med näst högsta värdet visar. Endast 9,7 % av samebyns nettoareal inom grönbetesområdet ligger över 1 000-metersnivån. Vilhelmina södra har stor brist på höjdlägen där renarna kan erhålla svalka under sommarens värmeperioder. Se karta 4.10–4.14. Vegetationens närmare utbredning på skilda vegetationstyper framgår av karta 4.13 och 4.14.

Sammanfattning

Vilhelmina södra har goda betesmarker vad gäller växtlighet, men stor brist på höjdlägen inom sommarlanden. Nuvarande konventionsområde är inte naturligt avgränsad. Stängsel fungerar bristfälligt i denna terräng, samtidigt som underhållskostnaderna blir höga. Samebyn har mycket goda vinterbetesmarker.

4.4.5 Fágálávdegotti evttohus

Vapsten-Byrkije-Vilhelmina norra – Vilhelmina södra – Frostviken norra

Vapsten – Byrkije

1. Fágálávdegoddi evttoha ahte Vapsten ja Byrkije ásahtit oktasašdoalu čuoovvoaš guovlluin: Krutvatn – Unkervatn. Konvenšuvdnaáidi njeidojuvvo.
2. Fágálávdegoddi evttoha ahte Krutvatn – Unkervatn guovlu šaddá konvenšuvdnaguovlu Vapstenii. Konvenšuvdnaáigi njeidojuvvo. Byrkije oažžu Ruotas konvenšuvdnaguovllu dálvejagis.

Vilhelmina norra – Byrkije

1. Fágálávdegoddi evttoha addit konvenšuvdnaguovllu Vilhelmina norra čerrui, mii manná Daningen:s Skarmodaleni: oarjjabeale Rotfjellet. Konvenšuvdnaáiddi sirdá, nu ahte čuoovvu konvenšuvdnaguovllu. Byrkije oažžu Ruotas konvenšuvdnaguovllu dálvejagis.
2. Fágálávdegoddi evttoha konvenšuvdnaguovllu (B6), nu movt jagi 1972 konvenšuvnnas. Byrkije oažžu Ruotas konvenšuvdnaguovllu dálvejagis.

Geahča 4.4 kárta.

Vilhelmina södra – Frostviken norra – Byrkije

1. Fágálávdegoddi evttoha konvenšuvdnaguovllu (B6), nu movt jagi 1972 konvenšuvnnas. Byrkije oažžu Ruotas konvenšuvdnaguovllu dálvejagis.

4.4.5 Sakutskottets förslag

Vapsten – Byrkije – Vilhelmina norra – Vilhelmina södra – Frostviken norra

Vapsten – Byrkije

1. Sakutskottet föreslår att samdrift etableras mellan Vapsten och Byrkije i området Krutvatn – Unkervatn. Konventionsstängslet rivs.
2. Sakutskottet föreslår att området Krutvatn – Unkervatn blir konventionsområde för Vapsten. Konventionsstängslet rivs. Byrkije har konventionsområde för vinterbete i Sverige.

Vilhelmina norra – Byrkije

1. Sakutskottet föreslår ett konventionsområde för Vilhelmina norra som går fra Daningen till Skarmodalen väster om Rotfjället. Konventionsstängselsträckningen förändras så att det motsvarar konventionsområdet. Byrkije har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige.
2. Sakutskottet föreslår ett konventionsområde (B6) enligt konventionen 1972. Byrkije har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige.

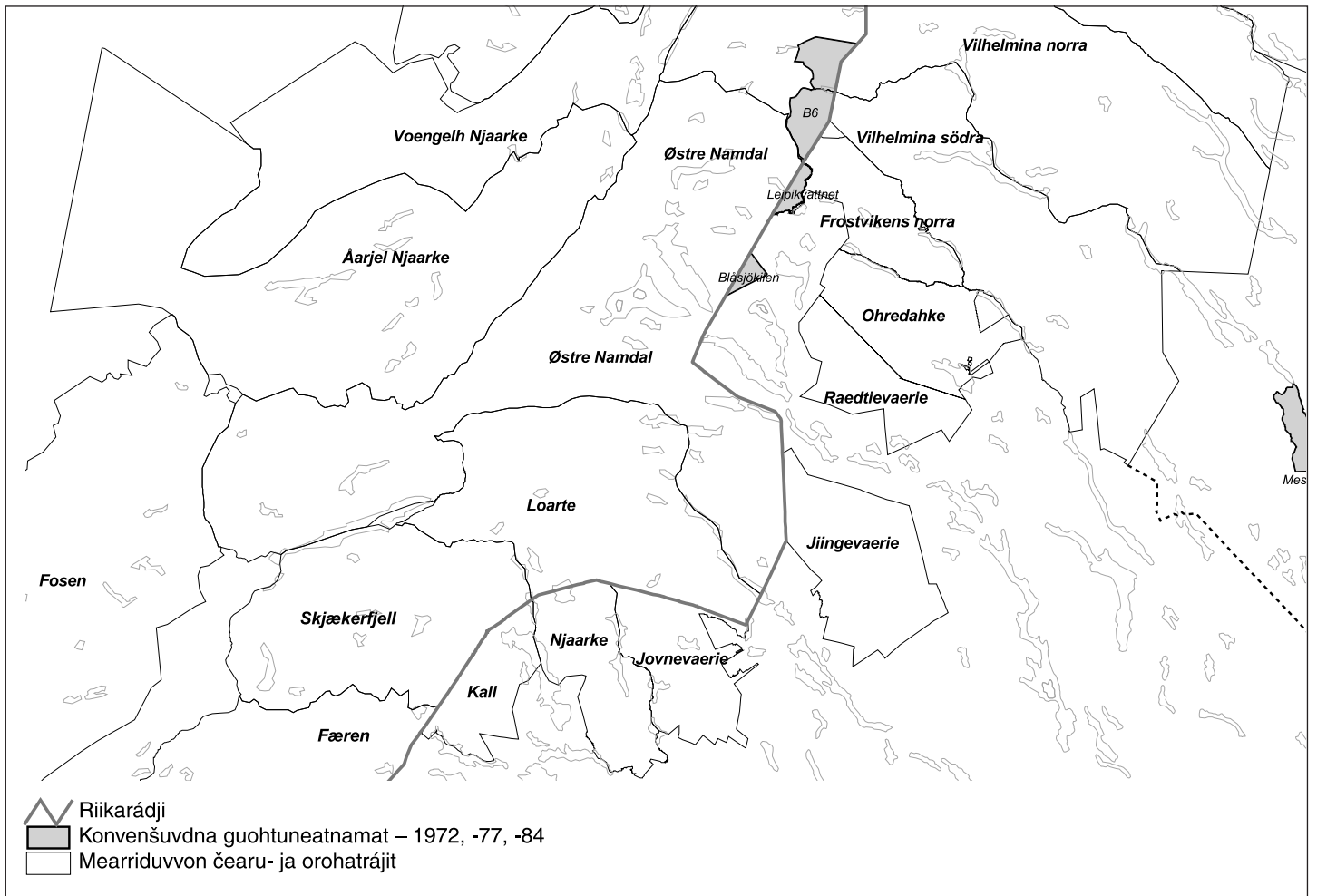
Det visas till **karta 4.4**.

Vilhelmina södra – Frostviken norra – Byrkije

1. Sakutskottet föreslår ett konventionsområde (B6) enligt konventionen 1972. Byrkije har ett konventionsområde för vinterbete i Sverige.

5. Davvi-Trøndelága ja Jämtlánda

5.1. tabeallas mii oaidnit dán guovllu boazoorohagaid ja čearuid rájiid. Leat oktiibuot 13 doalloovttadaga. Dáin leat 9 mat leat riikkaráji lahka.

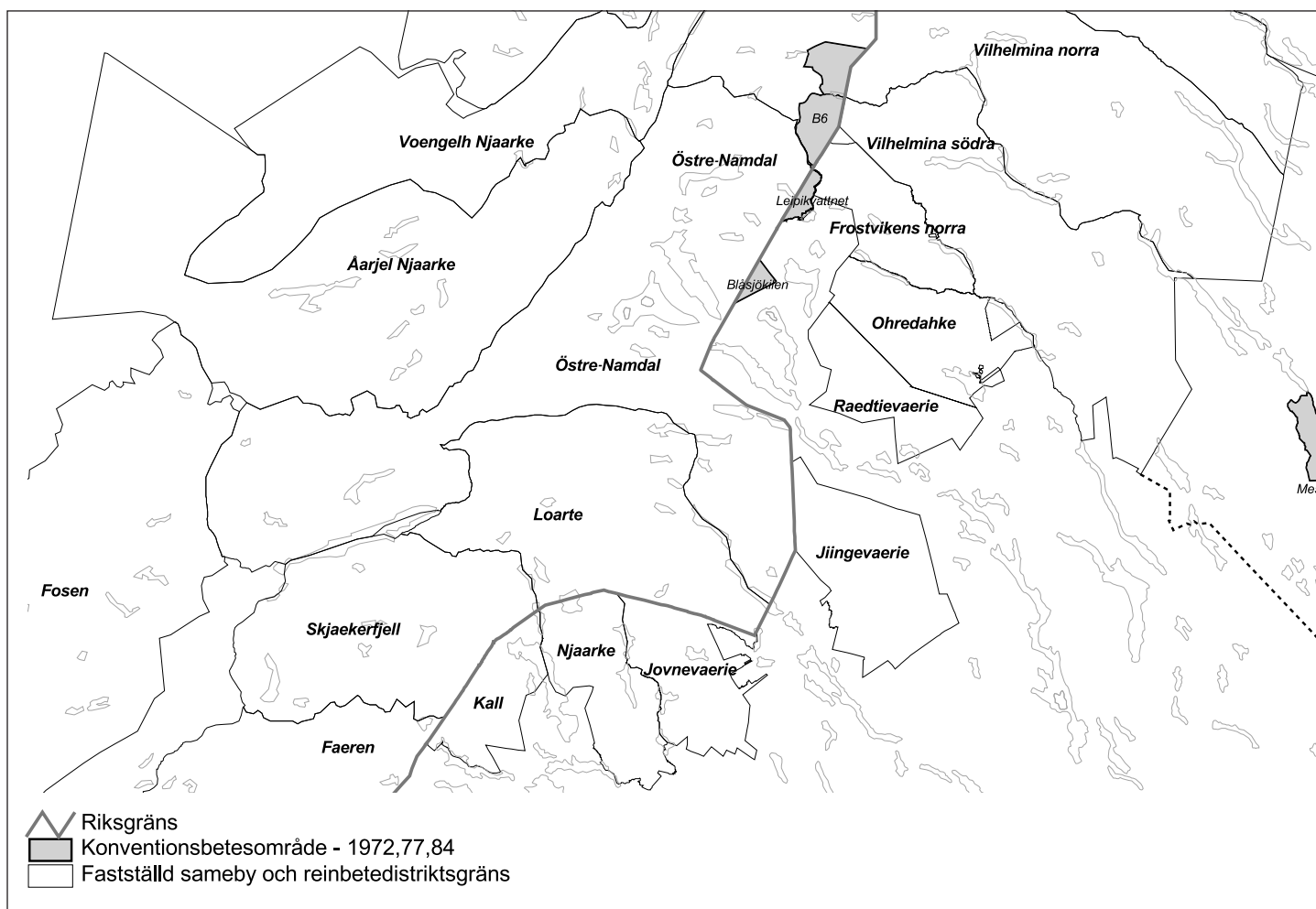

5.1. govva. Davvi-Trøndelága orohagat ja Jämtlánda čearut.

5. Nord-Trøndelag och Jämtland

Figur 5.1 visar gränser mellan renbetesdistrikt och samebyar i regionen. Sammanlagt utgör de 13 admi-

nistrativa enheter. Av dessa gränisar nio mot riksgränsen.

Figur 5.1. Renbetesdistrikt i Nord-Trøndelag och samebyar i Jämtland.

Davvi-Trøndelága obbalaččat

Álgosaččat juhke Davvi-Trøndelága orohatrájiid jagis 1894, muhto rájit leat sakka rievdaduvvon 1920-jagiin, 1989:s ja dalle go guovlluráji Nordlándda guvlui rievdatedje jagis 1991. Doppe leat dál 6 boazoorohaga, ja njealjis dain leat riikkaráji lahka: Færen,

Skjækerfjell, Låarte ja Østre-Nååmesjevuemie. Østre-Nååmesjevuemies lea riekti guođohit Ruotas. Eará orohagain ii leat gaskaneas formálalaš riekti guođohit dálá konvenšuvnna vuodul.

Mii oaidnit 5.1. ja 5.2. **tabeallas** movt boazoorohaga leat lágiduvvon ja movt atnet eatnamiid.

5.1. *tabealla*. Doalloovttadagat, olbmot ja alimus boazolohku dáhtomis 31.08.98

Orohat	Doallo-ovttadagat	Olbmot	Alimus boazolohku gidđaealus
Fosen	6	29	Ii mearriduvvon
Færen	4	19	1600
Skjækerfjell	4	31	2150
Låarte	4	26	Ii mearriduvvon
Østre-Nååmesjevuemies	12	47	3.200 ⁵⁸
Åarjel-Njaarke	6	33	Ii mearriduvvon
	36	185	

Orohagain leat doarvái guohtumat siskkoibealde orohatrájiid juhke jagiáigái. Østre-Nååmesjevuemies ja Åarjel-Njaarke johtet jagiáiggiid mielde birrasiid 15–20 miilla. Goappašiin leat dálvejagi guohtumat sis-eatnamis. Earáin leat oanehis johtolagat, eaige leat čielga rájit daid iešguđetge jagiáiggiid mielde.

Skjækerfjell:s lea alla boazolohku go dán geahččá

eará orohagain ektui, ja dál leat doaimmaid álggaheame mat galget geahpedit boazologu. Dáin eará orohagain lea lohku vuollin, go buohtastahtá stuora boazodoalloguovlluiguin. Dasa lassin lea ollu guossa-vuovdi mas ii šatta mihkke, viiddis eanandoalloguovllut ja sávzaguohtuneatnamat, ja johtaleapmi. Nu gár-táge stuora erohus bruttoareála ja nettoareála gaskkas.

5.2. *tabealla*. Davvi-Trøndelága boazodoalu heiveheapmi eatnamiidda 1998/99.

Orohat	Areála km ²	Boazolohku		Buvttadeapmi		Njuovvan-deattut miesit kg
		01.04.98	juohke km ²	kg/km ²	kg/boazo	
Fosen	4 339	1 593	0,4	4,0	10,8	19,9
Færen	2 429	2 018	0,8	9,5	11,4	21,2
Skjækerfjell	2 380	2 661	1,1	11,6	10,4	18,5
Låarte	2 729	1 651	0,6	6,7	11,1	20,2
Østre-Nååmesjevuemie	6 607	4 099	0,6	8,2	13,2	22,5
Åarjel-Njaarke	3 816	2 200	0,6	4,2	7,4	19,9
Supmi	22 300	14 222	0,6	7,0	11,0	20,8

Gaskamearáláččat buvttaduvvo ollu, go buohtastahtá eará orohagain, muhto areálaid ektui gal lea unnán buvttadeapmi, ja sivvan lea go boazolohku juhke areálaovttadaga nammii lea vuollin. Goappaš indikáhtorat čájehit ahte buvttadeapmi lea geahppánan 1990-jagiid álggus, ja boraspirevahágit leat dasa duogášin. Dát oidno eandalii Østre-Nååmesjevuemies, gos geahppánii 16,0 kg rájes juhke bohcco nammii jagiin 1992 / 93 gitta 13,2 kg radjái jagiin 1998/99. Doaimmajagi 1998/99 lei ollislaš miesse-massu 29 %, ja dan mearis ledje 89 % boraspirevahágit. Muhtin muddui sáhtá dadjat 5.2. **tabealla** čájehit

eambbo massimiid go dan movt doalut leat heivehuvvon valljodagaide.

Muhtin muddui sáhtá maid dadjat ahte misiid njuovvandeattut leat váikkuhuvvon das go boraspiret lassánedje, ja nu bohccot muosehuhuttojuvvojedje sakka, ja dat lassánii manñil 1991/92. Dan seammás čájeha 5.2. **govva** ahte Låartes leat deattut geahppánan maiddái 1980-jagiin. Færen ja Skjækerfjell dáfus čájeha boadus dan guvlui ahte bohccot geahppánedje viidáseappot áigodagas, muhto Åarjel-Njaarke leat njuovvandeattut čađatgaskka badjelis go dain earáin.

58. Guoská Østre-Nååmesjevuemie orohakkii earret boares Hartkjøl orohaga.

Allmänt om Nord-Trøndelag

Distriktsindelningen i Nord-Trøndelag gjordes ursprungligen 1894, men har genomgått omfattande förändringar under 1920-talet, 1989 och vid förändringar av områdesgränsen mot Nordland 1991. I dag finns det sex renbetesdistrikt i området. Av dessa är

det fyra distrikt som ligger vid riksgränsen: Færen, Skjækerfjell, Låarte och Østre-Namdal. Østre-Namdal har rätt till bete på svensk sida. För övrigt har inget distrikt och inga samebyar i området ömsesidig formell rätt till bete enligt gällande konvention.

Tabell 5.1 och 5.2 visar översikter över struktur och resursutnyttjande i renkötselområdet.

Tabell 5.1. Antalet driftsenheter, personer och det fastställda högsta antalet renar den 31/8-98.

Distrikt	Antal driftsenheter	Antal personer	Högsta antalet renar i vårhjord
Fosen	6	29	Icke fastställt
Færen	4	19	1600
Skjækerfjell	4	31	2150
Låarte	4	26	Icke fastställt
Østre-Namdal	12	47	3200 ⁵⁸
Åarjel-Njaarke	6	33	Icke fastställt
	36	185	

Alla distrikt har bete under alla årstider i det egna distriktet. Østre-Namdal och Åarjel-Njaarke har säsongsflyttningar på upp till 15–20 mil. Båda distrikten har vinterbeten i väster. De övriga flyttar över kortare avstånd utan klara gränser mellan de olika säsongsbetena.

Rentätheten per arealenhet är hög i Skjækerfjell i förhållande till de övriga distrikten och man vidtager

nu åtgärder för att minska antalet djur. De övriga distrikten ligger alla på en låg nivå, jämfört med de stora renkötselområdena. Detta beror delvis på att vinterbetesresurserna är små. Dessutom är andelen improduktiv granskog hög, det finns stora jordbruksområden och betesområden för får, och dessutom tät trafik. Skillnaden mellan bruttoareal och nettobetesareal blir därför synnerligen stor.

Tabell 5.2. Resursutnyttjandet i Nord-Trøndelag i 1998/99.

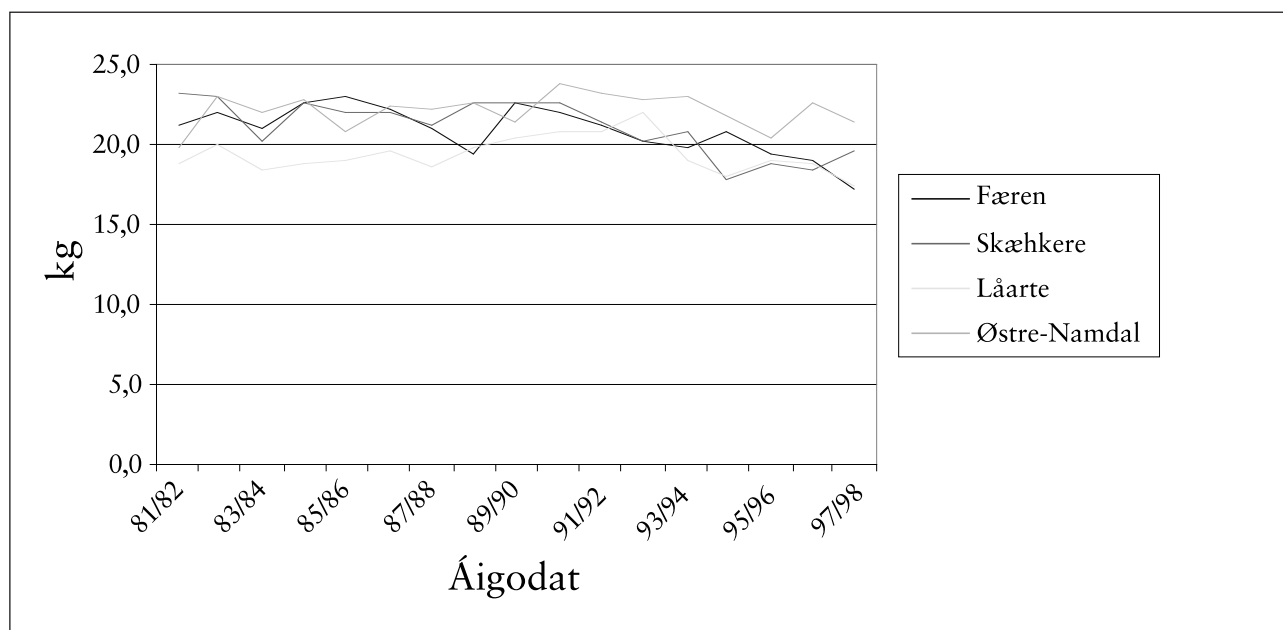
Distrikt	Areal i km ²	Renantal		Produktion		Slaktvikt kalv kg
		01.04.98	per. km ²	kg/km ²	kg/ren	
Fosen	4 339	1 593	0,4	4,0	10,8	19,9
Færen	2 429	2 018	0,8	9,5	11,4	21,2
Skjækerfjell	2 380	2 661	1,1	11,6	10,4	18,5
Låarte	2 729	1 651	0,6	6,7	11,1	20,2
Østre-Namdal	6 607	4 099	0,6	8,2	13,2	22,5
Åarjel-Njaarke	3 816	2 200	0,6	4,2	7,4	19,9
Totalt	22 300	14 222	0,6	7,0	11,0	20,8

Produktionen per ren är genomgående hög jämfört med andra betesområden, men i förhållande till areal är den låg på grund av det låga renantalet per arealenhet. Produktiviteten har gått ned för bägge indikatorerna från första delen av 1990-talet, vilket beror på att man har haft större problem med rovdjur. Utslagen är störst i Østre-Namdal, med en nedgång från 16,0 kg/djur i 1992/93 till 13,2 under 1998/99. De sammanlagda förlusterna av kalvar var 29 % under 1998/99 och 89 % av detta orsakades av rovdjur. Till en viss del kan man säga att de siffror som visas i

tabell 5.2 präglas mer av förluster än av resursanpassning.

Till en viss grad kan man också säga att slaktvikterna på kalv har påverkats av att påfrestningarna på grund av rovdjur har ökat kraftigt efter 1991/92. Samtidigt ser man av figur 5.2 att vikterna genomgående är lägre för Låarte även under 1980-talet. Færen och Skjækerfjell har en viss tendens till lägre vikter under periodens gång, medan Østre-Namdal över lag har en högre slaktvikt än de övriga.

58. Gäller Østre-Namdal utom gamla Hartkjøls distrikt.

Figur 5.2. Misiid njuovvandeattut njealji orohagas Davvi-Trøndelágas.

Dán guovtti riddoatnama orohagain ii leat okta-vuohta boazodoaluin mii lea riikkaráji lahka. Danne eai guoskka fágalávdegotti mielas Fosen ja Áarjel-Njaarke orohagat konvenšuvdnašiehtadallamiidda. Dasto lávdegoddi čilge dárkileappot duššefal dán njealje rádjeorohaga birra.

5.1 Østre-Nååmesjevuemie – Frostviken – Jingevarie guovllut

5.1.1 Østre-Nååmesjevuemie boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Østre-Nååmesjevuemie boazoorohat gullá Davvi-Trøndelága boazodoalloguovllu nuortadavit eananosiide. Orohatrájit leat rievdaduvvon mángga geardde, manemus jagis 1989. Dalle bidje orohagaid Nuorta-Nååmesjevuemie orohahkan. Okta orohagain lei Hartkjøl orohat, mii lea ráji alde Jiingevaerie čearu guvlui. Formálalaččat lei orohat oassin Østre -Nååmesjevuemie boazodoalus. Muhtin eará dain dološ orohagain lei Østre -Røyrvik⁵⁹. Orohat lea olles Davvi-Trøndelaga stuorimus orohat, geahča 5.1. ta-bealla. Geahča 5.1 kárta.

Østre-Nååmesjevuemie orohaga ráji lulábealde lea

Låarte boazoorohat. Orohagas lea vuoigatvuohta johtit dán orohaga čađa gidđat ja čakčat. Rádji lea oalle buorre, earret čáhcejuohkána bokte, mii manná badjel Lauvsjøvola. Das luksa lea rádji Skjækerfjell orohahkii (Snoasajávrái) ja oarjjabealde fas Fosen orohat. Oarjjabeale rádji lea Namsena mielde Áarjel-Njaarke orohaga guvlui. Rájit dán golmma orohaga guvlui leat buorit, eai ge leat nu ollu mastadeamit.

Oarjedavil ja davábealde leat rádjin Nordlándda boazoguvllu orohagat Voengelh-Njaarke ja Byrkije rájiid. Erenoamažit Byrkije guvlui lea rádji⁶⁰ heittot ja danne dát orohagat mastadit juohke jagi.

Orohat lea juhkkovuvvon 3 geassesiidii. Guovttes dain leat riikkaráji lahka. Nuppi siiddas lea 1 doallo-ovttadat ja johtá vuosttažettiin boares Hartkjøl orohagas. Dákko bohtet álohii ruotabeale bohccot ráji badjel. Čáhcejuohku lea norrgabealde. Bohccot vulget luonddusteaset vuollin nuortabeale eatnamiin ja gorgnejit allavariide, mat leat 1.300–1.400 m bm riikkaráji oarjjabeale.

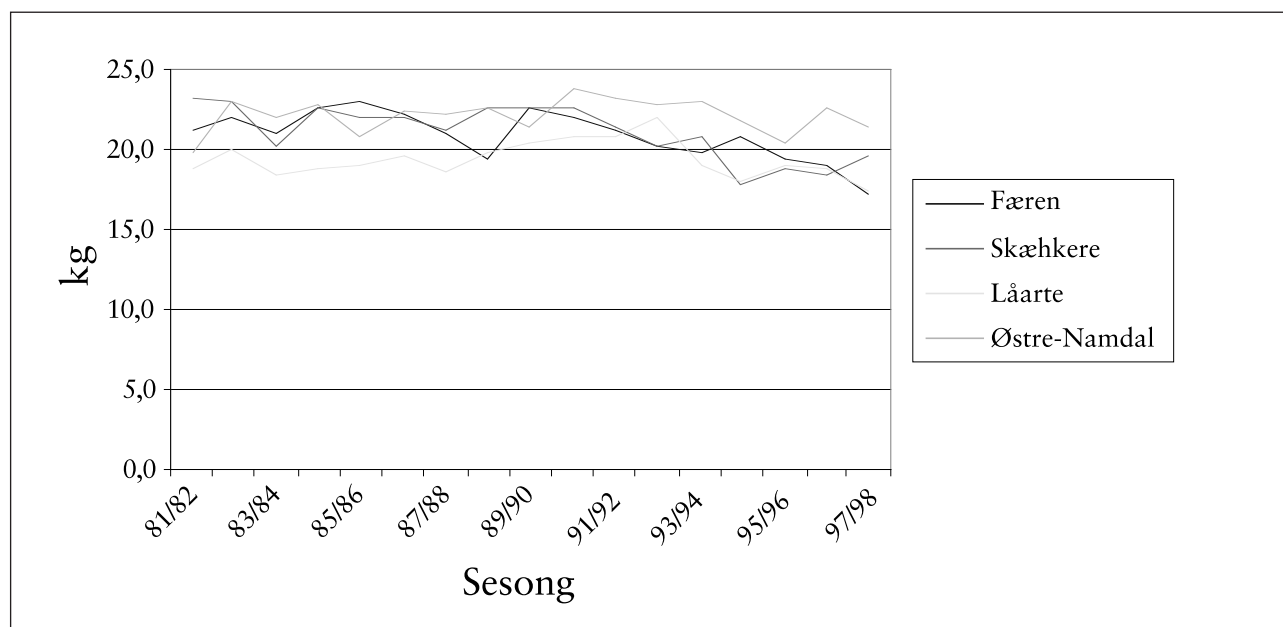
Nuppi siiddas, Jåma/Dærgasiiddas leat fas 6 doallo-ovttadaga. Siiddaid gidđa-, geasse- ja čakčajagi guohtumat leat davásguvlui riikkaráji mielde. Guohtumat leat vieruiduvvan guovlluid guvlui oarjjabealde Raedtievaerie ja Ohredahke, ja maid Frostviken norra guvlui.

Lassin orohaga siskkáldas areálaide, lea sis maid-dái guođohanvuoigatvuohta ruotabealde riikkaráji⁶¹. Earret davit konvenšuvdnaguovllu ii leat orohagas lunddolaš oahci nuorttas.

59. Dat guođohan-vuoigatvuođaid maid Østre -Nååmesjevuemie boazodoallit ožžo Ruotas jagi 1972 konvenšuvnnas, gullet Østre-Røyrvik orohahkii.

60. Gaskkal Virmaelven ja Kjukkeltvatnet.

61. Jagi 1972 konvenšuvnna § 1, čuokkis 6, Blåsjøkilen ja Sipmek/Leipikvatnet.

Figur 5.2. Slaktvikter för kalv i fyra distrikt i Nord-Trøndelag.

De två distrikten vid kusten har varken direkt eller indirekt kontakt med renskötseln längs riksgränsen. Sakutskottet kan därför inte se att Fosen och Åarjel-Njaarke har någon betydelse för konventionsförhandlingarna. Sakutskottet vill därför enbart ge en närmare beskrivning av de fyra gränsdistrikten.

5.1 Området Østre Namdal – Frostvikens Norra – Jingevarre

5.1.1 Østre-Namdals renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Østre-Namdals renbetesdistrikt ligger i den nordöstra delen av Nord-Trøndelags renskötselområde. Det har förekommit en rad förändringar av distriktsgränserna, senast 1989 då en rad distrikt slogs ihop till nuvarande Østre-Namdal. Ett av distrikten var Hartkjøls distrikt på gränsen mot Jiingevarre sameby. Formellt sett var distriktet en del av renskötseln i Østre-Namdal. Ett annat av de gamla distrikten var Østre Røyrvik⁵⁹. Som framgår av tabell 5.1 är distriktet utan jämförelse det största i Nord-Trøndelag. Det hänvisas till karta 5.1.

Østre-Namdal gränsar i söder till Låartes renbetes-

distrikt och har rätt att flytta genom detta distrikt vår och höst. Gränsen är ganska bra med undantag av vattendelaren över Lauvsjøvola. Längre söder ut gränsar distriktet dels mot Skjækerfjells distrikt (i Snåsavatnet), och dels mot Fosens distrikt, i väster. Den västra gränsen följer Namsen mot Åarjel-Njaarke distrikt. Mot dessa tre distrikt är gränserna mycket goda och man har inte några sammanblandningar.

I nordväst och norr gränsar distriktet mot Voengelh-Njaarke och Byrkije i Nordlands renbetesområde. Gränsen mot Byrkije är särskilt dålig⁶⁰. Därför har man varje år sammanblandningar mellan dessa två distrikt.

Renbetesdistriktet är delat i tre sommargrupper. Av dessa har två direkt anknytning till riksgränsen. Den ena gruppen har en driftsenhet och driften sker med utgångspunkt från gamla Hartkjøls distrikt. Här har man alltid överskridit riksgränsen med renar från Sverige. Vattendelaren ligger på den norska sidan av riksgränsen. Renarna strövar naturligt upp från de lägre fjällpartierna och i öster upp i fjällpartierna på 1 300–1 400 m.ö.h. på västsidan av riksgränsen.

Den andra gruppen, Jåma/Dærgagruppen, har sex driftsenheter. De har sina vår-, sommar- och höstbeten längre norr ut längs riksgränsen. De gränsar mot sedvaneområden väster om Raedtievaerie, Ohredahke och mot norra Frostviken. Förutom arealerna i distriktet har de också betesrätt på den svenska sidan av riksgränsen⁶¹. Med undantag för det norra konventionsområdet, är distriktet inte naturligt avgränsat mot öster.

59. De rättigheter som renägarna i Østre-Namdal fick till bete i Sverige efter 1972 års konvention, är knutet till Østre Røyrviks distrikt.

60. Mellan Virmaelven och Kjukkeltvatnet.

61. 1972 års konvention § 1 punkt 6, Blåsjökilen och Sipel/Leipikvatnet

Golbma stuora jávrru juhket orohaga davimus osiid iešguhtege guohtunguovlun. Goalmmát siiddas leat 5 doalloovttadaga, ja sii guođohit oarjjabealde daid stuora jávrriid. Dan guovtti stuorimus siiddas leat dálveguohtumat meara guvlui. Nuorttabeale lea E6 mii juohká dáid guohtunguovlluid Snoasajávrru rájes Grong radjái, ja dát doaibmá bures rádjin. Mañemus jagiid leat dát guokte stuorimus siidda rátkán njeallji dálvesiidii.

Luonddudilálašvuodát

Børgefjell nuorttabeale ja Dærga davábeale eatnamiin lea ollu vuodđogranihitta. Granihitta manná oktii seammalágan guovlluin Byrkijes. Muđui leat guovllut E6 oarjjabealde oassin stuorat gneaisaguovllus. Dat šaddada buriid čakča-, dálve-, ja gidđaguohtumiid dáidda várreguovlluide.

Orohaga eananoasis, mii lea oarjjabealde Grong-Snoasajávrru, leage maid dakkár geologiija/eanavuodđu, topografii ja arve- ja borgadilálašvuolta mii dahká dan buorren dálvejagi guohtumin. Oktan guohtumin duoddaris, leat guossavuovddit dábáleamos luonddušládja go guođoha dálvet. Daid jagiid go dálveguohtun lássahuvvá jieknuma dihte, lea boares goahccevuođi velá gos gávdná ealádaga headis, muhto odđaaigásaš vuovdedoallu jalge vuovddiid ja goarida ealádaga.

Orohagas leat muđui geahppadit mollaneaddji báktešlájat. Daid geažil šaddá guovlluide buoret eanavuodđu ja nu fas šaddá buoret geasseguohtun.

Guohtun

Orohaga guohtun lea golmma sierranas iskkademiin suokkardallojuvvon. Lea Selskapet for Norges Vel mii lea árvoštallan osiid orohagas jagiin 1948 ja 1969. Boazodoalu stádkonsuleanta lea doaimmahan fealtabarguid miehtá orohaga.

Hartkjøl orohaga birra lea ollislaš rapporta. Iskkadeapmi čájeha ahte 12 % areálas lea registrerejuvvon jeageleanamin, bealli dan jeageleatnamis lea jeakkis. 70 % jeageleatnamis lea “njárbes šaddu”. Ii leat registrerejuvvon jeageleanan mas lea suhkkes jeagel šaddu.

Dat unnánaš jeagil mii lea, registrerejuvvui guovllu

gaskaoasis ja oarjjabealehagas. 71 % bruttoareálas lea buorre ruonasguohtun. Rásseeanan, gobit ja buorit jeakkit leat sullii 24,4 ja 10 % bruttoareálas. Villmo dadjá iežas rapportas ahte “*Vásáhusaid bokte eará orohagain lea dát oalle alla lohku.*” Dát buorre geasseguohtun čájeha ahte lea dušše 9 % bruttoareálas mii lea ii-anihahtti oassi.

Guohtunsuokkardallan bijai vuodđun ahte orohat adno birrajaguhohtumin, ja dálveguohtumat dat rád-djejit kapasitehta. Biddjojedje golbma deatlaš eavttu: Optimála guođoheapmi jeagelguohtumis; dalvet galgá gokčat 5/8 oasi eallámušdárbbus earálagan šattuiguin go jeahkáliin; vierrobhocot eai galgga guohtut orohagas. Jeageleatnamiid guorbama dihte vuoliduvvui ávžžuhuvvon boazolohku 1.300 bohccos gitta 1.000 bohccui. Vállosivva jeageleatnama guorbamii lei go vierrobhocot, Jiingevarie čearu bohccot, guhto orohagas.

Stádkonsuleanta vuodđodieđut leat heivehuvvon jagis 1988 danne vai iešguđetlágan guohtunšlájaid juohkáseapmi boahtá ovdan daid siskkit gidđa-, geasse- ja čakčajagi guohtunguovlluin. Mii oaidnit **5.3. tabeallas** dáid meroštallamiid čoavddaloguid. Steinfjellet guovlu (oarjjimus siidda gidđa/čakčaguohtun) ja dálveguovllut eai leat mielde rehkegis.

Oarjjimus dálveguohtunguovlluin guođohit dál measta eanas seastahuvvan eatnamiid. Dađi mielde gártet dat siskkit guohtunguovllut oazžut stuorit mearkkašumi veahkkevárrin dán jagi go lea buorre guohtun. Sandøla ja Havdal nuorttabealde eanaosiin lea eanemus jeageleanan. Jeageleatnama kvalitehta lea buorránan mañnel go leat dihtomielaččat seastán eatnama. Báikkiin Limingen ja Tunnsjøen jávrriid gaskka lea buorre jeagil. Dát adnojit sihke gidđajoh-tima ja čakčaguođoheami oktavuođas. Dærga oarjedavábeale oasi lea maiddái buoret jeageleanan go gaskamearálaččat lea dán guovllus. Nu leage dát guovlu ja maiddái Joma deatlaš gidđaguohtun. Muđui lea dain eará guovlluin guohtun mii addá buriid gidđa/čakčaguohtumiid. Nu lea maiddái Steinfjella, mii ii leat mielde dán iskkadeamis. Váttisvuolta lea go šaddá guođohit guovllu siskkimus eanaosi gidđat dalle go muohta suddá mañnit.

5.3. tabealla. Guohtunšattuid juohkáseapmi (%) Østre-Nååmesjevuemie siskkit osiin.

	Proseanta oassi				Guohtunguovllu areála ⁶²
	Jeagil	Rásseeanan	Jasat	Ii-anihahtti	
Østre-Sandøla	32	12	0	11	683
Havdal	20	18	0	15	730
Jávrriid gaska	34	18	0	4	98
Joma	22	33	0	9	244
Dærga	17	12	4	19	307
Østre-Børgefjell	15	22	18	24	221
Vestre-Børgefjell	15	19	5	21	421

62. Guovllu juogu vuodul eai leat dat stuora jávrrit mielde areála meroštallamis.

Det finns tre stora sjöar som avgränsar de norra delarna av distriktet i olika betesområden. Den tredje driftsgruppen med fem driftsenheter, betar väster om de stora sjöarna. De två största grupperna har vinterbeten mot kusten. Dessa betesområden avgränsas i öster av E6 från Snåsavatnet till Grong och är en bra intern gräns. De sista åren har de två stora driftsgrupperna varit delade i fyra vintergrupper.

Naturförhållanden

Det finns en stor förekomst av urgranit i den östliga delen av Børgfjell och i norra delen av Dærga. Denna förekomst hänger ihop med motsvarande område i Byrkije. I övrigt är de områden som ligger väster om E6 en del av ett större gnejsområde. Detta skapar förutsättningar för goda höst-, vinter- och vårbeten i dessa fjällområden.

Den del av distriktet som ligger väster om Grong-Snåsavatnet, har förutom geologi/jordmån också topografi och nederbördsförhållanden som gör det lämpligt för vinterbete. Tillsammans med bete på kalvfjället finns det en del tallhedar som utgör den vanligaste naturtypen för vinterbete. Under år med låsta vinterbeten betyder nödbete i gammal barrskog en del, men denna betesresurs minskar ständigt på grund av den moderna skogsskötseln.

I distriktet för övrigt finns det bergarter som är lättlösligare. Som en följd av detta får dessa områden bättre jordmån och därmed bättre betingelser för sommarbete.

Betestillgångar

Distriktet är betesgranskat i tre separata undersökningar. Selskapet for Norges Vel har bedömt delar av distriktet 1948 och 1969. Statskonsulenten i reindrift har dessutom utfört fältarbeten för hela distriktet.

För Hartkjøl finns det en fullständig rapport. Granskningen visar att 12 % av arealen är registrerad som lavmark, hälften av detta är myr. 70 % av lavmarken har "spridd täckning", medan det inte finns någon lavmark med tätt lavtäckning angiven. Det lilla som finns av lavbete, registrerades i de mellersta och

västra delarna av området. 71 % av bruttoarealen utgörs av goda grönbeten. Gräsmark, snölegor och bra myr utgör respektive 24, 4 och 10 % av bruttoarealen. Villmo säger i sin rapport: "Med de erfarenheter vi har från andra distrikt är detta ett mycket högt tal". I denna bild av mycket goda sommarbeten stämmer det väl in att impediment endast utgör 9 % av bruttoarealen.

Betesgranskningen utgick från distriktet som helårsbete, och att vinterbetena har begränsat kapaciteten. Man tog hänsyn till tre viktiga förutsättningar: Optimal avbetning av lavbete; om vintern skall rena täcka 5/8-delar av näringsbehovet på andra beten än lav samt att inga främmande renar betar i distriktet. På grund av slitage på lavbetet blev det rekommenderade renantalet reducerat från 1 300 till 1 000 renar. Slitaget på lavbetet orsakades i huvudsak av renar från Jingevaerie sameby.

Statskonsulentens grundmaterial bearbetades 1988 för att få en fördelning mellan betestyper i de inre vår-, sommar- och höstområdena. I **tabell 5.3** visas en del nyckeltal från dessa beräkningar. De områden som inte är med är Steinfjellet (vår/höstbete för den västra gruppen) och vinterområdena.

Vinterbetet i de västliga vinterbetesområdena försiggår nu delvis på hopsparade betesresurser, och efter hand torde de inre betesområdena få större betydelse som avlastning, under år med goda betesförhållanden. Andelen lavmark är högst i den östra delen av Sandøla och Havdal. Efter en period då man medvetet har sparat dessa områden, har kvalitén på dessa lavbeten stigit. I övrigt har områdena mellan sjöarna Limingen och Tunnsjøen en hög andel lavbete. Områdena nyttjas både under vårflyttning och under höstbete. Nordvästra sidan av Dærga har bättre lavbete än genomsnittet för detta område, och är tillsammans med Joma ett viktigt vårbete. Alla de övriga områdena har bete som i utgångsläget kan ge goda vår/höstbeten. Det samma kan sägas om Steinfjella som inte omfattas av denna undersökning. Problemet är att man bör bruka det inre av landet som vårbete vid sen snösmältning.

Tabell 5.3. Fördelning (%) av vegetationen i de inre delarna av Østre-Namdal.

	Andel i procent				Betesområdets areal ⁶²
	Lav	Gräsmark	Snölegor	Impediment	
Östra Sandøla	32	12	0	11	683
Havdal	20	18	0	15	730
Mellan sjöarna	34	18	0	4	98
Joma	22	33	0	9	244
Dærga	17	12	4	19	307
Östra Børgfjell	15	22	18	24	221
Västra Børgfjell	15	19	5	21	421

62. På grund av indelningen i området är de stora sjöarna inte med i arealberäkningen.

Dan seammás oaidnit 5.3. **tabeallas** man heivvolaš Børgefjell lea geasseguovdilguohtumin jasad dihte, olles 18 % leat jasat váriin mat leat gitta 1.350 m bm radjái.

Jomas lea erenoamaš ollu rásseeanan. Guovlu sáhhtá adnot sihke gidđa-, ja árrageasseguohtumin, čoaska gesiid maiddá geasseguovdilguohtumin. Go geasset guođoha sáhhtá goitge jeagelguohtun billahuvvat ja hedjonit, iige šat anit gidđa- dahje čakčaguohtumin dahje vaikko dálveguohtumin.

Njinnjelasaid oassi mat leat vuolled 67 kg ii leat stuoris erenoamašit Steinfjelliiddas, gos lea 14,7 ja 12 % doallojagiid mannel 1996/97. Jáma/Dærgasiiddas lea veahá stuorit oassi, 15 ja 23 % mannel 1997/98. Erohusa sáhhtá goitge muhtin muddui čilget dainna lágiin ahte lea iešguđetlágan kvalitehta geasseguohtumiin. Nu movt 5.2. **govas** oaidnit, lea misiid njuovvandeaddu allat eará orohagaid ektui. Lagamusas lea Skjækerfjell. Østre-Nååmesjevuemies leat deattut bisson dássedin, muhto Skjækerfjellas leat deattut njiedjan daid manemus jagiid. Østre-Nååmesjevuemies lea boazolohku lassánan. Áigodagas go njuovvandeattut registrerejuvvojedje ja leat badjelaš 2.400 bohccos sullii 4.000 bohccui gidđaealus. Dát ii leat váikkuhan deattuid, danne go leat eará lahkái geavahišgoahtan guohtuma ja ahte guohtumiin lea buorre kvalitehta.

Oktiigeassu

Fágálávdegoddi oaivvilda ahte orohaga oktavuoha konvenšuvdnii ferte árvvoštallot guovtti bealis: Árvvoštallat Hartkjøl geavaheami ja gávdnat čovdosiid váttisvuodaide mat leat riikkaráji bokte davábealde Hartkjøla.

Hartkjøl

Dán orohagas ii leat guohtunšattuid čohkiidus dásset, ja nu oaivvildage fágálávdegoddi ahte Hartkjøl ii heive birrajagiguohtumin. Go vel lea váttis johtalit orohagas, lea lávdegoddi dan oaivilis ahte ii leat vejolaš gávdnat 5/8 oasi eallámušdárbbus dálvet eará guohtunšattuin go jeahkális, iige sáhte dan vuodđun bidjat. Nu sáhhtá ge dán guovllu buoremusat atnit bievlaguohtumin. De leat 4 vejolašvuoda:

- Guođohit Jiingevaerie čearus
- Guođohit Låarte boazoorohagas
- Guođohit Østre-Nååmesjevuemie boazoorohagas
- Oktasaš čoavddus

Vuosttaš vejolašvuoha lea dálá eahpeformálalaš geavaheami mielde. Dán oktavuodas heive cegget áiddi oarjjabeale ráji bokte (Låarte guvlu). Ferte biddjot čakčeguohkámii gaskaáidi (su. 10 km) ja čakčarátkingardi. Eará áidevejolašvuoha lea sirdit Låarte ráji oarjelii, čazas badjel Lauvsjøvola daidda jávrride oarjelis. Fágálávdegoddi oaivvilda dán leat heajut čoavdusin, dasgo dat ii suddje seammá bures go gaskaáidi ja rátkkagardi.

Jus ovttagardánit árvvoštalla Låarte ja Hartkjølen guohtumiid čohkiidusa, de livččii jierpmálaš guođohit Låartes. Masttademiid ektui lea dát váttis čoavddus. Ii

leat vejolaš johtit Låartes, jus ii leat buorre gaskaáidi riikkaráji mielde. Go geahččá áiddiid mat leat lullelis, de ferte dát áidi mannat doarrás čakčadaga rastá, dannego čakčeguohkán lea oarjelis. Áidi šaddá dasto ceggejuvvot alla várrebáikkiide, gitta 1.300 m bm. Stuoimus boazodoallofágalaš váttisvuohan šaddá ahte Jiingevaerie bohccot bohtet badjel áiddi ovdal go doaibmagoahtá ja bohccot eai beasa nuorttas, jus eai rátkkaš. Vaikko fágálávdegoddi ii leat árvvoštallan dan áibbas dárkilit, de rehkenastá áiddi fertet leat sullii 40 km guhku. Dákko lea guhkes gaskka geidnui ja eatnama hápmi maid dahká ahte áiddi ortnegisdoallangolut gártet mihá eambbo go omd. jus ceggešii áiddi Lauvsjøvola badjel.

Fágálávdegoddi oaivvilda ahte go ovttagardánit geavaheami dan bievlaguohtumiin Østre-Nååmesjevuemie orohakii, de unnu geavaheami orohaga dálá bievlaguohtumin. Leat oainnat dálveguohtumat mat gáržžidit boazodoalu. Jus Østre-Nååmesjevuemie unnida dán guovllu geavaheami, de sáhhtet earát geavahit dan. Váttisvuoha lea dat seammá dárbu rádjeáidái, man leat juo namuhan. Maiddá masttadeamit leat seammaládje.

Njealját vejolašvuoha lea ahte Østre-Nååmesjevuemie ja Jiingevaerie guođohit eatnamiid ovttas. Dat mearkkaša ahte muhtimat Østre-Nååmesjevuemie boazodoalus guođohit Ruotas dálvet, ja Jiingevaerie oázžu formálalaš vuoigatvuoda geasseguovdil- ja čakčaguohtumiidda Norggas. Dán čovdosa leatge Østre-Nååmesjevuemie ja Jiingevaerie bealis juo soahpan. Østre-Nååmesjevuemie orohakii mearkkaša ahte boazodoallit lassánit, ja Jiingevaerie orohat oázžu vuoigatvuoda buriid geasseguovdilguohtumiidda. Nu movt vuosttaš vejolašvuodas daddjo, de sáhhtá rádjeáidi mannat oarjjabealráji mielde Lauvsjøvola bokte.

Østre-Nååmesjevuemie

Fágálávdegoddi árvvoštallama vuodul ii leat Østre-Nååmesjevuemie orohagas dárbu eambbo guohtuneatnamiidda go dan mii sis juo lea dál. Das leat velá mielde dat guokte konvenšuvdnaguovllu. Leat goitge čielga dárbbut buoret rájiide nuorttabealde, dán guovlluin mat leat lullulis Leipikvattnet. Ornet ferte maiddá miellidibuktit johtinvuoigatvuodaid mearriduvvon johtingainnuid mielde dálá guohtunbáikkiid gaskka. Ráji rievdadeapmi ii miellidibuvttet viiddis guođoheami dain guovlluin, muhto rasttidanvuoigatvuoda.

5.1.2 Jámtilándda leana davvit guovlu

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Čuovvovaš čearut leat Norgga rádjevuovllus: Frostviken norra, Jiingevaerie, Njaarke ja Gálpe. Čearuid rájii ja áigodatguohtumat čakčehuvvojit 5.5. **kárttas**. Jagi 1972 konvenšuvnna mielde lea Frostviken norra áidna čearru mas lea guođohanriekti norggabealde ráji. Riikkaráji ii leat obanassiige heivehuvvon nu ahte rádjevuovllu guohtuneatnamiid sáhhtá ávkkástallat buoremusat. Frostviken norra čearru lea ferten áidut oarjja-

Samtidigt visar **tabell 5.3** att Borgefjell är synnerligen lämpligt som högsommarbete tack vare att 18 % utgörs av snölegor i kombination med toppar som når upp till 1 350 m.ö.h.

Andelen gräsmark är särskilt hög i Joma. I kombination med vårbete kan därför området utnyttjas som försommarbete, och under kalla somrar också som högsommarbete. Sommarbete kommer emellertid att öka risken för att lavbeten förstörs så att området mister sin kvalitet som vår- eller höstbete, eventuellt som alternativt vinterbete.

Andelen vajor som väger mindre än 67 kg är lågt, i synnerhet i Steinfjellgruppen med andelar på 14, 7 och 12 % under driftsåren efter 1996/97. Jåma/Dærga-gruppen ligger något högre med 15 och 23 % efter 1997/98. Skillnaden kan i samtliga fall delvis förklaras med olika kvalitet på sommarbetena. Som visas i **figur 5.2** är slaktvikterna på kalv höga, jämfört med alla andra distrikt. Närmast ligger Skjaekerfjell. Østre-Namdal håller förhållandevis jämn nivå med höga vikter, men Skjaekerfjell har en fallande tendens de sista åren. Østre-Namdal har haft en ökning i renantalet under perioden med slaktviktsregistreringar från något över 2 400 renar i vårhjorden till cirka 4 000. När detta inte har haft utslag på vikterna, sägs orsaken vara att man efter hand har omdisponerat betes-användningen, och att kvalitén på betena är god.

Sammanfattning

Enligt sakutskottets uppfattning bör distriktets förhållande till konventionen bedömas utifrån två angreppspunkter: bedömning av utnyttjandet av Hartkjøl och att hitta lösningar på problemen längs riksgården norr om Hartkjøl.

Hartkjøl

Med utgångspunkt från den skeva fördelningen i sammansättningen av vegetationen, anser sakutskottet att det skulle vara lämpligt att utnyttja Hartkjøl till helårsbete. Förutom driftsmässiga nackdelar, är det, enligt utskottets uppfattning, helt orealistiskt att 5/8-delar av näringsbehovet under vintern skall täckas av annat bete än lav. Därmed skulle området bäst kunna utnyttjas som barmarksbete.

Det föreligger då fyra alternativ:

- Utnyttjande av Jiingevaerie sameby.
- Utnyttjande av Låartes renbetesdistrikt.
- Utnyttjande av Østre-Namdals renbetesdistrikt.
- En gemensam lösning

Det första alternativet motsvarar dagens informella bruk. Vid ett sådant utnyttjande är det lämpligt med en stängselanläggning vid västgränsen (mot Låarte). Denna bör omfatta ett avspärrningsstängsel på vattendelaren (ca 10 km) och ett stängsel för höstrenskiljning. Ett alternativ till stängsel kan vara att gränsen mot Låarte förskjuts mot väster, från edet över Lauvsjøvola till sjöarna längre väster ut. Detta skulle, enligt sakutskottets uppfattning, vara en sämre lösning, eftersom det inte ger det skydd som ett avspärrnings- eller skiljestängsel kan ge.

Utnyttjande från Låarte skulle vara lämpligt om man utgår från en ensidig värdering av sammansättningen av betena i Låarte och Hartkjølen. I förhållande till faran för sammanblandning skulle detta emellertid vara en komplicerad lösning. Det skulle inte vara möjligt att genomföra en inflyttning från Låarte utan ett effektivt avspärrningsstängsel längs riksgården. I motsats till stängslena längre söder ut, skulle det i så fall gå tvärs över vattendrag eftersom vattendelaren ligger längre väster ut. Vidare skulle stängslet gå i en högfjällsterräng upp till 1 300 m.ö.h. Det största problemet ur renskötselsynpunkt skulle vara att renar från Jiingevaerie skulle komma över stängslet innan det blir effektivt och att renarna inte kan ta sig öster ut, utan omfattande skiljning. Utan att sakutskottet har värderat detta i detalj, kan man antaga att stängslet bör bli ca 40 km. På grund av terrängen och avstånd från vägar, skulle underhållskostnaderna bli betydligt högre än till exempel ett stängsel över Lauvsjøvola.

Ett ensidigt utnyttjande som barmarksbete för Østre-Namdal, skulle enligt sakutskottets uppfattning, innebära ett minskat utnyttjande av distriktets nuvarande barmarksbeten. Detta sammanhänger med att vinterbetena begränsar omfånget av renskötseln. Om Østre-Namdal minskar användandet att detta område skulle det kunna brukas av andra. Nackdelen skulle vara behovet av samma gränsstängsel som beskrevs ovan. Man skulle dessutom få samma problem med sammanblandning.

Det fjärde alternativet skulle vara gemensam drift mellan Østre-Namdal och Jiingevaerie. Detta skulle i så fall innebära att delar av renskötseln i Østre-Namdal vinterbetar i Sverige, medan Jiingevaerie får formell rätt till högsommar- och höstbete i Norge. Detta motsvarar den lösning som Jiingevaerie och Østre-Namdal redan har förhandlat sig fram till. För Østre-Namdal skulle det innebära en nettoökning i antalet utövare, och för Jiingevaerie skulle det innebära rätt till rika högsommarbeten. Som beskrivits under det första alternativet, skulle gränsstängslena kunna gå längs västgränsen vid Lauvsjøvola.

Østre-Namdal i övrigt

Østre-Namdal har, enligt sakutskottets bedömning, inte behov av ytterligare betesresurser utöver vad man har i dag, inklusive två konventionsområden. Det finns emellertid uppenbara behov av bättre avgränsningar mot öster i områdena söder om Leipikvattnet. En sådan ordning bör också innebära rätt till flyttning efter fastlagda flyttningsleder mellan nuvarande betesområden. Ändring av gränsen skulle inte innebära något omfattande bete i områdena, men en rätt till överskridning.

5.1.2 Jämtlands län, norra delen

Areal och driftsförhållanden

Samebyar som gränsar mot Norge är Frostviken norra, Jiingevaerie, Jovnevaerie, Njaarke och Kall. Samebyarnas gränser och årstidsland framgår av **karta**

beale go eai leat lunddolaš oazit, vai ii masttat siiddai-guin, geat guođohit rádjejuora, ja vai ii ribat ealu lobi-his guovlluide. Jiingevarie čearru lea lunddolaš oziid vátnivuoda dihte šiehtadan Østre-Nååmesjevuemie boazoorohagain ovttasbargat. Šiehtadusas lea nu ahte muhtin muddui guođohit ovttasiiddas. Maiddái Jovnevaerie ja Njaarke čearuin, main Låarte orohat lea ránnjásiida norggabeali ráji bealde, váilot lunddolaš oazit riikaráji bokte. Dakko leat áidon ovddemusat danne vai oba leage vejolaš oažžut ávkki rádjejuovl-luin, ja vai caggá bohccuid mannamis lobihis guohtu-miidda rastá ráji. Gálpe čearus lea guhkes rájji oarjja-bealde Skjækerfjell ja Færen boazoorohagaid guvlui, ja dakko váilot lunddolaš oazit, mat cagget bohccuid. Leat guhkes áiddit huksejuvvon vai geahpeda váttis-vuoda. Gálpe čerrui livččii buoremus jus livčče lund-dolaš oazit goappaš bealde riikaráji. Čearu bievlanjagi eatnamiid rájji Ruotas eai čuovo lunddolaš oziid. Danne heivešii rájiid sirdit viehka muddui, vuosttažettiin čázadagaid guvlui, vai guohtuneatna-miin oažžu buoret ávkki. Dan seammás geahpedivččii boazobarggu.

Alimus boazologu ja duohta boazologu jagis 1996 oainnat 5.4. **tabeallas**. Tabeallas oaidnit ahte dálá boazolohku lea mealgat vuollelis lobálaš boazologu.

5.4. *tabealla*. Boazolohku.

Čearru	Alimus lobálaš boazolohku	Boazolohku 1996
Frostviken norra	2 300	1 464
Jiingevarie	4 800	4 143
Jovnevaerie	4 500	2 478
Njaarke	2 700	1 509
Gálpe	2 500	1 653

Guovllus leat oktiibuot 29 doalu ja 99 miellahtu geat leat boazobarggus. Čearuin leat unnán doalut, earret Jiingevarie. Mii oaidnit 5.5. **tabeallas** dárkilit dieđuid doaluid birra.

5.5. *tabealla*. Doaluid lohku ja boazodoallit.

Čearru	Doaluid lohku	Boazodolliid lohku
Frostviken norra	5	12
Jiingevarie	12	37
Jovnevaerie	6	29
Njaarke	4	12
Gálpe	2	9

Mii oaidnit 5.5–5.9 **kárttas** boazodoalu eanangeava-heami.

Guohtun

Mii oaidnit 5.6. **tabeallas** bievlanjagi ja dálvejagi eatna-miid viidodaga. Jiingevaris leat hui buorit ruonas-

guohtumat. Guovllu eará čearuin lea maid valjit ruo-nasguohtun alimus boazologu ektui. Frostviken norra ja Gálpe čearuin leat valjit dálvejagiguohtumat, dan seammás go guovllu eará čearuin leat jeagelguohtumat gáržžibut. Jeagelguohtumat leat vátnásat, dannego guovllus leat goahccevuovddit, ja vuvddiin lea nu suhkes šaddu ahte jeagil ii nagot šaddat. Nu adno-jitge viiddis eatnamat dálvejagis, vai bohccuide lea doarvái jeagelealádat.

Frostviken norra ja Njaarke čearuid bievlanjagi eat-namiin lea ollu ii-anihahhti geađgeenan ja sáttorámat. Jiingevaries ja Jovnevaries leat fas unnán ja Gálpes lea áibbas unnán. Bievlanjagi eatnamiid nettoareálas lea duššefal 0,6–0,9 % badjelis go 1 000 m bm. Ruota-bealde váilot Jiingevaries alla várreeatnamat geasse-báhkaid. Čearuin leat, earret Jovnevaerie, unnán are-álat badjelis go 1 000 m bm.

5.6. *tabealla*. Áigodatguohtumat.

Čearru	Ruonasguohtun km ²	Dálveguohtun km ²
Frostviken norra	437,3	220,9
Jiingevarie	877,9	73,9
Jovnevaerie	359,9	103,7
Njaarke	415,2	75,7
Gálpe	352,1	187,9

5.7. *tabealla*. Alla várreeatnamat ja ruonasguohtu-miid ii-anihahhti oassi.

Čearru	Nettoareála (%) badjelis go 1 000 m bm	Nettoareála (%) ii-anihahhti oassi
Frostviken norra	3,3	20,4
Jiingevarie	0,6	9,9
Jovnevaerie	6,9	11,7
Njaarke	3,6	16,6
Gálpe	4,5	5,1

Oktiigeassu

Guovllu mihtilmas váttisvuhtan lea go eai leat lund-dolaš oazit čearuid eatnamiin. Ránnjáorohagain lea seammalágan dilli. Dain eatnamiin, gos guohtuneat-namat leat oktan duovddan goappaš bealde riikaráji, berre bargat dan nala ahte oažžut eatnamiid geavahit goappaš bealde ráji, nappo guođohit rastá riikaráji. Almmatge dárbbasa áiddiid muhtin sajiin. Go áidu, galgá deattuhit dan ahte áidi galgá nagodit caggat bohccuid. Frostviken norra čearus leat unnán ruonas-guohtumat ruotabealde. Loahpas váilot Jiingevaries alla várreeatnamat bálganbáikin geassebáhkaid áiggi. Geahča 5.5–5.9 **kárтта**.

5.5. Enligt 1972 års renbeteskonvention har endast Frostvikens norra sameby betesrätt på norsk sida. I stort är riksgränsens dragning inte lämpad för optimalt nyttjande av betesmarkerna i det gränsnära området. För Frostviken norras del är avsaknad av naturlig avgränsning av beteslanden i väster åtgärdad med stängsel för att förhindra sammanblandningar med angränsande renhjordar och att renarna inte kan ströva in på otillåtna marker. Jiingevaerie sameby har löst bristen på naturlig gräns i väster med att ett samarbetsavtal upprättats med Östra Namdal. Avtalet innebär att det delvis bedrivs samrenskötsel mellan parterna. Även Jovnevaerie och Njaarke, vilka gränser mot Loarte på norsk sida, saknar naturlig gräns utefter riksgränsen. Stängsel har uppförts för att i möjligaste mån möjliggöra nyttjandet av gränsnära områden samt förhindra otillåten renströvning över gränsen. Kalls sameby har en lång gräns i väster mot Skjækerfjell och Færen som helt saknar naturhinder mot renströvning. Omfattande stängsel har uppförts för att minska olägenheterna. För Kalls del torde naturliga avgränsningar av beteslanden åt ömse håll från riksgränsen vara att föredra. Samebyarnas gränser inom Sverige för barmarksområdet följer inga naturhinder varför omfattande gränsjusteringar mot främst vattendrag vore önskvärdt för att uppnå effektivt nyttjande av beteslanden. Samtidigt skulle bevakningen av renarna underlättas mycket påtagligt.

Högsta tillåtna renantal och 1996 års verkliga antal framgår av nedanstående tabell. Som framgår av tabell 5.4 ligger dagens renhjordar betydligt under det tillåtna.

Tabell 5.4. Renantal

Sameby	Högsta tillåtna renantal	Renantal 1996
Frostviken norra	2 300	1 464
Jiingevaerie	4 800	4 143
Jovnevaerie	4 500	2 478
Njaarke	2 700	1 509
Kall	2 500	1 653

I området som helhet är 29 rennäringsföretag med inalles 99 renägare verksamma. Samebyarna har med undantag av Jiingevaerie få företag. Företagens närmare fördelning på samebyar framgår av tabell 5.5.

Tabell 5.5. Företag och renägare.

Sameby	Antal företag	Antal renägare
Frostviken norra	5	12
Jiingevaerie	12	37
Jovnevaerie	6	29
Njaarke	4	12
Kall	2	9

Renskötselns markanvändning i området framgår översiktligt av karta 5.5–5.9.

Betestillgångar

Arealer barmarksbete och vinterbete fördelat på samebyar framgår av tabell 5.6. Jiingevaerie har mycket goda grönbetestillgångar. Övriga samebyar i området har god tillgång på grönbetesresurser med hänsyn taget till högsta tillåtna renantal. Vinterbetesresurserna är rikliga Frostviken norra och Kall, medan övriga samebyar i området har begränsade lavbeten. Bristen på lavmarker i området är väntad, eftersom barrskogarna i dessa trakter har alltför rik markvegetation för att lavar ska kunna hävda sig. Mycket vidsträckta arealer måste nyttjas som vinterland för att renarna ska få tillräckligt lavbete.

I barmarksområdet är andelen impediment i form av sten- och hållmark stor inom Frostviken norra och Njaarke. Inom Jiingevaerie och Jovnevaerie är andelen låg och inom Kall är impedimentandelen mycket låg. Av barmarksområdets nettoareal ligger endast 0,6–6,9 procent över 1 000-metersnivån. Jiingevaerie saknar höjdlägen för sommarens värmeperioder på svensk sida. Samebyarna i området har med undantag av Jovnevaerie små arealer över 1 000-metersnivån.

Tabell 5.6. Säsongsbeten.

Sameby	Grönbete i km ²	Vinterbete i km ²
Frostviken norra	437,3	220,9
Jiingevaerie	877,9	73,9
Jovnevaerie	359,9	103,7
Njaarke	415,2	75,7
Kall	352,1	187,9

Tabell 5.7. Höjdlägen och impediment i grönbetesområdet.

Sameby	Arealer över 1 000 metersnivån i % av nettoarealen	Impediment i procent av nettoarealen
Frostviken norra	3,3	20,4
Jiingevaerie	0,6	9,9
Jovnevaerie	6,9	11,7
Njaarke	3,6	16,6
Kall	4,5	5,1

Sammanfattning

En genomgående svaghet i området är avsaknad av naturliga gränser för samebyarna. Samma brist råder för angränsande reinbetedistrikt. Där naturligt sammanhängande betesområden ligger på ömse sidor om riksgränsen bör strävan vara att möjliggöra ett gränsöverskridande marknyttjande. Trots en sådan ambition måste bristerna i många fall åtgärdas med stängsel. I sådana fall måste största vikt läggas på att stängselsträckningen bidrar till att ett effektivt strövningshinder skapas. Frostviken norra har mycket begränsade grönbetesresurser på svensk sida. Slutligen är Jiingevaerie helt i avsaknad av höjdlägen för sommarens värmeperioder. Det visas till karta 5.5–5.9.

5.1.3 Fágálávdegotti evttohus

Østre-Nååmesjevuemie – Frostviken norra – Jiingevaerie

- Fágálávdegoddi evttoha ahte Østre-Nååmesjevuemie doalaha konvenšuvdnaguovllu Leipikvatnet nu movt jagi 1972 konvenšuvnnas, dainna rievdušsain ahte lulábeale ráđji ráddjejuvvo lunddolaččat.
- Čuovvovaš guovllus addo Østre-Nååmesjevuemie rasttidanriekti bievlajagis: Leipikvatnet Ankarvatnet – Stor Blåsjön – Lilljorm – Kvesjön.
- Østre-Nååmesjevuemie ja Jiingevaerie šiehtadeaba formálalaš vugiin doallat ovttasiidda. Dárbbu mielde huksejuvvon konvenšuvdnaáidi Låarte boazoorohaga guvlui.

5.2 Låarte – Jovnevaerie – Njaarke

5.2.1 Låarte boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Låarte boazoorohat álggahuvvui jagis 1987 go Luru ja Brandsfjell orohagat časkojuvvojedje oktii. Orohaga oazit lulil ja davil leat stuora vákkit main leat ceakko rámat, earret guovlluin gokko lea čáhcejuohkán nuortabealde. Davil lea juohku gaskal Laksjöen ja Sørlí čázádaga. Lulil lea juohku gaskal Imsdalen ja Grønningen/Holdern-čázádaga. Bohccot mannet juohke jagi ráđjegaskkaid, erenoamážit čakčat ja dálvet. Geahča 5.2 kárтта.

Oarjjabeale ráđji čuovvu ruovdemáđi. Lea bahá masttadit jus Østre-Nååmesjevuemie atná iežas vuogitvuodá johtit ráji badjel ja čađa Låarte davit eanaoasi (boares Brandsfjell orohaga).

Oahci orohaga nuorttalulábealde lea Jovnevaerie ja Njaarke čearuid guvlui, ja maiddái veahá Jiingevaerie guvlui. Leat guokte ráđjeáiddi, nubbi gaskal Kingena ja Bjørkvatnet (Jovnevaerie guvlui) ja nubbi gaskal Bjørkvatnet ja Holdern (Njaarke guvlui). Áidi Jovnevaerie guvlui cegejuvvoi čázádatbuođđudemiid oktavuođas. Buođđudeaddji ovdasvástáduš lea doalahit áiddi ortnegis. Njaarke čearru lea aiddo ceggen dan nuppi gaskaáiddi.

Vaikko lei ráđjeáidi, masttadedje goit dávjá 1970-jagiin Jovnevaerie ja Låarte siidat, erenoamážit dálvet. Dat mielldisbuvtti ahte Låarte dálveguohtun goari-

duvvui sakká. Dađisdaga jođii Jovnevaerie eanas ealuin eret ráđjeguovlluin čakcat ja dálvet, ja váttisvuodát unno.

Erenoamážit daid dálvviid go orohat geavaha oarjelulli eatnamiid dálvejagis sáhttet muhtun bohccot mannat Skjækerfjell orohahkii. Dasa lassin sáhttet Låarte bohccot guohtut vuovddiin Kingene bokte, ja dakko besset ráji badjel Jiingevaerie guvlui.

Duovdagiid gaskka eai leat čielga oazit, mat juhket eananosiid sierra guohtunguovlun. Muhtin muddui juhkkovjuvvo eanan goitge nuorti čázádagain

(Luru-vassdrag) ja orjješ čázádagain (Bergli-dalføret) davvi- ja lulli oassái, muhto čáhcejuohku ii leat mihkke geavatalaš oziid. Nu váilotge oazit, omd. stuora jávrrit, čázádagat dahje várreráiddut, mat leat hui ávkin boazodolliide ja geahpedit guođoheami.

Váldosaččat lea goitge nu ahte giđđat/geasset guođohit davábealde namuhuvvon vákkiid ja fas čakčat/dálvet guođohit lulábealde dán siskkáldas “ráji”.

Luonddudilálašvuodát

Dan sadjái go Færenis leat geahppadit mollaneaddji bákteslájat ja Skjækerfjellas fas lotnolasat lossa ja geahppadit mollaneaddji bákteslájat, de leat Låartes suvrra bákteslájat mat bohtet eamibávttis. Dat mielldisbukta ahte stuora oassi orohagas lea juogo báljes bákti dahje duottar mas lea asehis biedggus morenegeardi. Oarje guovlluin leat stuora jeaggeatnamat ja eatnamat main lea asehis humus báktevuođu alde. Eananšlájá vuodul leat orohagas vuordimis buoret jeagelguohtumat go ruonasguohtumat.

Låarte eatnamat leat sullasaččat daiguin alla várre-eatnamiiguin mat mannet Skjækerfjell guovllus viidáseappot Østre-Nååmesjevuemie siskkit osiide. Leat dušše veahá areálat oarjin gokko leat dievvaeatnamat ja dasto Blåfjell-várri Jovnevaerie ráji alde. 1,1 % areálain lea badjel 1.000 m bm, ja dušše 4 % lea vuollel 200 m bm. Davvi-Trøndelagas eai leat earasajiin ná ollu eatnamat mat leat gaskal 200 ja 1.000 m bm.

Orohaga nuorttavábeale eanaosiin arvá ja borgá buot unnimus oba orohagas, nappo 200–220 beavvi jahkái. Guovddáš báikkiin bohtá vuosttaš muohta čakčamánu gaskkamuttos. Gaskkamearálaččat lea muohta 200–225 beavvi, ja veahá oanehit áiggi nuortan ja oarjin.

Guohtun

Boazodoalu stádakonsuleanta iskkadii dán guovllu guohtumiid jagis 1970. Čohkkejuvvon dieđut leat heivehuvvon fágálávdegotti bargguid oktavuođas. Geahča 5.8. tabealla.

5.1.3 Sakutskottets förslag

Østre-Namdal – Frostviken norra – Jiingevaerie

- Sakutskottet föreslår att konventionsområdet Lepikvatnet för Østre-Namdal bibehålls enligt konventionen 1972 med den förändringen att sydgränsen avgränsas naturligt.
- I området Lepikvatnet – Ankarvatnet – Stora Blåskön – Lilljorm – Kvesjön har Østre-Namdal överträdelsesrätt under barmarksperioden.
- Avtalet mellan Østre-Namdal och Jiingevaerie om samdrift i Jiingevaerie – Hartkjølen formaliseras. Vid behov byggs ett konventionsstängsel mot Låarte rbd.

5.2 Området Låarte – Jovnevaerie – Njaarke

5.2.1 Låartes renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Låartes renbetesdistrikt bildades 1987 då Lurus och Brandfjells renbetesdistrikt slogs ihop. Distriktet avgränsas i söder och norr av dalgångar med branta dalsidor som ger bra gränser, med undantag av de områden där det finns vattendelare mot öster. I norr går delaren mellan Laksjön och Sørlivassdraget. I söder går delaren mellan Imsdalen och Grønningen/ Holdern-vattendraget. Årligen passerar ren över dessa gränssträckningar, i synnerhet höst och vinter. Det hänvisas till **karta 5.2**.

Mot väster följer gränsen järnvägen. Det är risk för sammanblandning av ren om Østre-Namdal utnyttjar sin rätt att passera gränsen och flytta genom den nordliga delen av Låarte (gamla Brandsfells distrikt).

Låarte gränsar till samebyarna Jovnevaerie och Njaarke och delvis mot Jiingevaerie i den sydöstligaste delen av distriktet. Det finns två gränsstängsel, ett mellan Kingen och Björkvatnet (mot Jovnevaerie) och ett mellan Björkvatnet och Holdern (mot Njaarke). Stängslet mot Jovnevaerie byggdes i samband med vattenregleringen i samebyn. Vattenregleringsföretaget har ansvaret för underhållet. Det andra avspärrningsstängslet har nyligen byggts av Njaarke sameby.

Trots gränsstängslet uppstod det stora sammanblandningar mellan Jovnevaerie och Låarte på 1970-talet, i synnerhet under vintern. Det medförde starkt slitage på vinterbetena i Låarte. Så småningom flyt-

tade Jovnevaerie bort de flesta renarna från gränsområdena under höst och vinter, och problemet avtog.

I synnerhet under de vintrar då distriktet använder de sydvästligaste områdena som vinterbete, kan en del ren ströva in i Skjækerfjells distrikt. Dessutom kommer en del ren från Låarte att kunna beta i skogarna vid Kingen och därifrån passera gränsen mot Jiingevaerie.

Distriktet saknar markerade landskapselement som skiljer olika betesområden från varandra. Till en viss grad delas det ändå upp i en nordlig och en sydlig del av ett västligt vattendrag (Luru-dalgången) och ett östligt vattendrag (Bergli-dalgången), men vattendelaren är ingen praktisk gräns. Renägarna saknar därför det stöd som stora sjöar, markerade vattendrag eller fjällkedjor kan ge vid vallning i utkanter. I huvudsak är det likväl så att vår/sommarbete försiggår norr om nämnda dalgångar, medan höst/vinterbete äger rum söder om denna interna "gräns".

Naturförhållanden

I motsats till Færen som har lättlösliga bergarter, och Skjækerfjäll som har en blandning av svårlösliga och lättlösliga bergarter, har Låarte övervägande sura bergarter från urberget. Detta medför att stora delar av distriktet antingen har kala fjäll eller ett tunt osammanhängande moränlager. I de västliga områdena finns det en del stora myrområden och områden med tunn humus över bergrunden. Utifrån berg- och jordmånsförhållanden kan man därför räkna med att distriktet har bättre lavbete än grönbete.

Landskapet i Låarte är präglad av det fjällviddslandskap som går från Skjækerfjell och vidare in i de inre delarna av Østre-Namdal. Detta bryts bara av mindre arealer med berglandskap i väster och av Blåfjellmassivet på gränsen mot Jovnevaerie. 1,1 % av arealerna ligger över 1 000 m.ö.h., medan 4 % är under 200 m.ö.h. Inget av de andra distrikten i Nord-Trøndelag har en så stor andel av landskapet mellan 200 och 1 000 m.ö.h.

De nordostligaste delarna av distriktet har färre dagar med nederbörd än det övriga distriktet som har nederbörd 200–220 dagar under året. I de centrala områdena kommer den första snön i mitten av september. Här ligger snön i genomsnitt mellan 200 och 225 dagar, färre dagar längst i öst och i väst.

Betestillgångar

Områdena är betesgranskade i slutet av 1970-talet av Statskonsulenten i reindrift. Materialet har utökats och bearbetats i samband med sakutskottets arbete. Det visas i **tabell 5.8**.

5.8. *tabealla. Iešguđetlágan guohtunšlájaid juohkáseapmi (%) Láartes*

	Areála km ²	Jeagelguohtun	Ruonasguohtun	Ii-anihahhti	Supmi	Vuovdi
Nuorta oassi- dálvet/čakčat	598	35	42	23	100,0	18,7
Oarje oassi – dálvet/čakčat	958	26	60	14	100,0	25,0
Geasset ja giđđat	1174	29	58	13	100,0	22,4
Olles orohat	2730	30	54	16	100,0	22,1

Dieduid heivehettiin jugiimet orohaga čakča-ja dálve-jagi eatnamiid oarje ja nuorta guovlun. Nuorttabeale lea ráđji Jovnevaerie čearu guvlui ja lea erenoamáš áigeguovdil. Guovllus lea eanas jeagelguohtun. 70 % jeagelguohtumis lea jalges guolbanis, muđui leat jeakkit ja vuovddit. Guovllus lea maid eambo ii-anihahhti eanan mihtilmas dan guovtti eará guovllu ektui. Lea eanas beahcevuovdi guohtunguovllu nuorttabeale osiin.

Čakča ja dálveguohtumiid oarjeosiin lea unnit jeagelguohtun go dan guovtti eará guovllus, muhto guos-savuovddis lea eambo jeagelšaddu. Vaikko oarjelulá-beale lea eanas ruonasguohtun, dagahit dat vuollgis várit ahte guovlu ii leat nu buorre geasseguohtun. Nuorta ja oarje osiid erohus sihke allodagas meara badjelis, dálkkádaga ja guohtunšattu dáfus dahká ahte álkit sáhtta heivehit guohtumiid geavaheami molsašuddi guohtundilálašvuodaide dálvvi mielde. Ruonasguohtun oassi lea 54 % obbalaččat olles orohagas, muhto “heajos jeaggi” lea 14 % olles areálas. Obbalaš govva lea gal “heajos” eatnamat, muhto gávdnojit soames guovllut gos leat buorit geasseguohtumat.

Áigodagas 1981–97 lei orohagas geahppaseamus njuovvandeaddu misiin olles Davvi-Trøndelagas. Láarte deattut eai leat rievddadan nu ollu jahkásaččat. Duogážin dasa lea heivehuvvon guohtungeavaheapmi. Boazologu unnideapmi ja unnit masttadeamit eará orohagaiguin, leat buoridan deattuid 1984/85 rájes 1993/94 radjai. Boraspiriid lassáneapmi ja ráfehishvuotta daid geažil sáhtta leat sivvan go bohccot leat gehpon mannel 93/94.

Rávis njiñnelasaid ealliboazodeattut ledje birrašiid 73 ja 69 kg jagiin 1997/98 ja 1998/99. Mañemus doallojagi ledje 33 % vuollel mearriduvvon ráji, mii lei 67 kg. Earret Fosen orohagas, eai leat eará orohagain Davvi-Trøndelagas ná stuora oassi bohccuin vuollel deaddoráji. Mañemus doallojagi vuollegis njiñnelasdeaddu ii soaba oktii misiid badjánan njuovvandeat-tuiguin.

Oktiigeassu

Orohaga váikkuhit heajos geasseguohtumat nu ahte gaskkohagaid leat vuollegis ealliboazodeattut ja maid-dái njuovvandeattut. Eai leat duohtadilis čađahahti čovdosat datge ahte ovttasbargat Ruota čearuiguin. Jus dan galgá váldit mielde ođđa konvenšuvdnii, oaiv-vilda fágálávdegoddi ahte dát ferte dahkkot dalle go

mearriduvvo movt galgá Hartkjølen adnot, mii lea Østre-Nååmesjevuemie orohagas. Fágálávdegoddi čujuha divaštallamii guoskevaš orohaga oktavuodas. Fágálávdegotti oaivila mielde lea erenoamáš deatalaš orohahki beassat plánet boahhteáiggi dieđidettiin ahte leat sihkkaris dálveguohtumat. Dan sáhtta dahkat juogo sihkkarastimiin siskkáldas valljodagid dahje oážžut guohtuneatnama olggobealde dálá orohaga. Dálvejagi buoremus guohtumat orohagas siskkáldasat leat nuortalulli eanaoasit.

Fágálávdegoddi lea divaštallan váikkuhusaid, jus njeaidá dahje sirdá dálá rádjeáiddiid. Vuosttaš vejo-lašvuotta dagaha ahte Láarte massá dálá dálveguohtumiid dannego Jovnevaerie guođoha geasset dán guovllu. Dat fas mielddisbuktá ahte orohat ferte oážžut dálveguohtumiid Ruotas. Láarte orohaga boazolohku lea vuodđuduvvon dasa ahte leat gaskal 2–3.000 bohcco, muhto dan ii sáhte duohtandahkat, jus orohat ii oáččo sierra definerejuvvon konvenšuvdnaguovllu⁶³. Dákkaráš rievdadus boahť dagahit ahte Láarte doallogolut lassánit. Ná stuora rievdadusa berre dollui dahkat duššefal dalle jus guoski orohagat/čearut sáhttet leat ovttaoaivilis dákkár rievdadussii.

Go sirddášii veahá ráji davabealde Blåfjell (Vilgesvåre)-aláza, de sihkkaraste ahte Jovnevaerie beassá dán duoddarii geasset. Báiki ii leat nu buorre geasseguohtun, ja nu leage váttis ákkastallat áiddi sirdima guohtundárbbu dihte. Ii sáhte dainna ge ákkastallat ahte lea dárbu bálganbáikái. Dan oktavuodas čujuhit dasa ahte ruotabeale riikkaráji várreguovllut leat sullii seamma alu go norggabealde. Nuppi bealis ii dagat Blåfjell (Vilgesvári) manaheapmi ahte Láarte massá guohtuneatnama. Sii geavahit dálvejagi guohtumin vuosttažettiin guovllu gaskal Bergli ja Blåfjell-vári. Fágálávdegoddi ii oainne ahte dát lea doarváí ágga sirdit áiddi. Obbalaččat ii leat ávkin sirdit rádjeáiddi davvelii. Konklusuvnnas ii almmatge daddjo ahte ii gávdno buoret sadji gokko áiddi bijašii buoridan dihte áiddi doaibmama. Sáhtta seammá bures sirdit luksa go dasas. Fágálávdegotti mielas leat buoremus doaimmat movt suddjet Láarte dálvejagi guohtumiid golladeami, lea gávdnat buoret báikki rádjeáidái, guođohit ealloravddas/sádduid botkkuhit áide guoraide giđđat, ja johtit eret rádjejuovlluin ovdalgo muohta boahť.

Muhtun áiggiin leat Láarte bohccot guhton Jiingevaerie Rengena lulábealde. Lea erenoamážit dalle go duoddaris lea heajos ealádat ja boazu báhkke vuovd-

63. Vejolašvuodát mat leat gávdnat dákkár guovllu, geahča dan birra Jovnevaerie čearu oasis.

Tabell 5.8. Fördelning (%) av olika betestyper i Låarte.

	Areal i km ²	Lavbete	Grönt bete	Impediment	Totalt	Skogsbevuxet
Östra delen – vinter/höst	598	35	42	23	100,0	18,7
Västra delen – vinter/höst	958	26	60	14	100,0	25,0
Sommar och vår	1174	29	58	13	100,0	22,4
Hela distriktet	2730	30	54	16	100,0	22,1

Vid bearbetningen av materialet delades höst- och vinterområdena i ett västligt och ett östligt område. Den östliga delen gränsar mot Jovnevaerie sameby, och har därför ett speciellt intresse i detta sammanhang. Området har, som synes, störst andel lavbete. Här är 70 % av lavbetet öppna hedar, medan resten är jämnt fördelat mellan myr och skog. Det är också karaktäristiskt att området har en högre andel impediment än de två andra områdena. Det är i huvudsak granskog, och denna är speciellt lokaliserad till de östra delarna av betesområdet.

De västra delarna av höst- och vinterbetena har en lägre andel lavbete än de båda andra områdena, men andelen lavbete i tallskog är högre. Även om de sydvästliga områdena har störst andel grönbete, gör de låga fjällerna att området har lågt värde som sommarbete. Skillnaden mellan de östliga och västliga delarna, både när det gäller höjd över havet, klimat och sammansättning av vegetationen, gör att man relativt lätt kan anpassa användningen av bete till skiftande betesförhållanden under vintern. Andelen grönbete är 54 % när man ser hela distriktet som en helhet, men "dålig myr" utgör 14 % av totalarealen. Även om helhetsintrycket är ett ofruktbart landskap, finns det exempel på områden med goda sommarbeten.

Under perioden 1981–97 har distriktet de lägsta slaktvikterna på kalv i Nord-Trøndelag. Vikterna i Låarte visar emellertid klarare trender med en liten årlig variation. Detta beror på en anpassning till betesutnyttjandet. Ökningen i vikterna från 1984/85 till 1993/94 sammanhänger med en minskning av det egna renantalet, och mindre sammanblandningar med ren från andra distrikt. Viktnedgången efter 1993/94 kan bero på att rovdjursproblemet har ökat.

Under säsongerna 1997/98 och 1998/99 var levande vikter för vuxna vajor 73 respektive 69 kg. Under det sista verksamhetsåret låg 33 % av djuren under normgränsen 67 kg. Med undantag av Fosen har inget annat distrikt i Nord-Trøndelag så hög andel under gränsen. När det gäller det sista driftsåret är överensstämmelsen dålig mellan vajornas låga vikt och de ökade slaktvikterna på kalv.

Sammanfattning

Distriktet har problem med förhållandevis dåliga sommarbeten, vilket ger utslag i tidvis låga vikter på livdjur och låga slaktvikter. Det finns inga realistiska möjligheter att lösa detta problem genom samarbete med samebyar i Sverige. I den mån det skall vägas in i anslutning till en ny konvention, bör detta, enligt

sakutskottets uppfattning, eventuellt ske när man skall ta ställning till användningen av Hartkjølen i Østre-Namdals distrikt. Sakutskottet hänvisar till sin bedömning av detta under detta distrikt.

Sakutskottet anser att det är synnerligen viktigt att distriktet kan planera med vetskap om att man i framtiden har tillgång till säkra vinterbeten. Det bör antingen ske genom att man säkrar egna resurser, eller genom bete utanför nuvarande distrikt. De områden som framstår som de viktigaste vinterbetena inom det egna distriktet, är de sydostligaste delarna av distriktet.

Sakutskottet har behandlat konsekvenserna av en rivning, eventuellt en flyttning av existerande gränstängsel. Det första alternativet kommer att innebära att Låarte i praktiken mister sina nuvarande vinterbeten som ett resultat av Jovnevaeries sommarbete. Detta skulle återigen innebära att distriktet måste tilldelas vinterbete i Sverige. Med en förväntad omfattning av renskötseln i Låarte på 2–3 000 renar, skulle detta inte kunna förverkligas utan att distriktet får ett eget definierat konventionsområde⁶³. En sådan omläggning skulle i så fall medföra en ökad driftskostnad i Låarte. En så radikal omläggning av driften bör endast genomföras om de berörda distrikten/samebyarna kan enas om en sådan förändring.

En begränsad flyttning av gränstängslet norr om själva fjällmassivet Blåfjell, skulle säkerställa att Jovnevaerie får tillgång till detta högfjäll om sommaren. Området har litet värde som sommarbete, och en flyttning av stängslet kan därför svårligen motiveras på grund av behov av bete. Det kan inte heller motiveras för behov av mark med goda vindförhållanden. Man hänvisar i detta sammanhang till att fjällområdena på den svenska sidan av riksgränsen i stort sett har samma höjd som på den norska sidan. Å andra sidan skulle en förlust av själva Blåfjell-massivet inte utgöra någon förlust av bete för Låarte. De utnyttjar först och främst området mellan Bergli och fjällmassivet som vinterbete. Sakutskottet kan likväl inte se att detta kan vara ett tillräckligt argument för att flytta stängslet, och sett i sin helhet är det därför ingen påvisbar fördel att flytta gränstängslet längre norr ut. Denna slutsats utesluter emellertid inte att man kan finna en bättre sträckning för stängslet för att förbättra effektiviteten, men det kan lika gärna vara en förskjutning mot söder som mot norr. En bättre sträckning av gränstängslet, utkantsvallning/att lägga ut strö på stängsel om våren, och flyttning bort från gränsområdena innan snön faller, är enligt sakutskottets uppfattning, de bästa åtgärderna för att undvika press mot denna del av vinterbetena för Låarte.

63. Möjligheten att finna ett sådant område diskuteras närmare i beskrivningen av Jovnevaeries sameby.

diide. Muhtun jagiid lea Jiingevaerie geavahan dán guovllu dálveguohtumin. Fágálávdegotti mielas lea buoremus ahte Låarte geavaha dán guovllu dálveguohtumin. Dát lea Låarte orohahkii ávkin ahte sihkaraste dálveguohtuma dálá Middagsfjället. Šattašii maiddái buoret balánsa duottar- ja vuovdeguohtuma gaskka.

5.2.2 Fágálávdegotti evttohus

Låarte – Njaarke – Jovnevarie

Ii evttohuvo rárjasttideaddji guodoheapmi.

5.3 Skjækerfjell – Gálpe – Færen

5.3.1 Skjækerfjell boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Skjækerfjell orohaga rájii eai leat rievdaduvvon 1894 rájes. Geahča 5.3 kárta. Lulil ja davil leat lunddolaš rájii, stuora ceakko rámat, main leat unnán geinnodagat. Nuorttal čáhcejuohkánis leat stuora jávrrit mat cagget bohccuid beassamis bievlan Færen ja Låarte gaskka. Snoasačázádat lea oahcin orohagas oarjjás guvlui ja hui buorre rájii. Nuorttal čuovvu orohatrájii riikkaráji, mii ii leat lunddolaš rájii.

Riikkaráji mielde Færena ráji rájes lulil Torrönii, mii lea davábealde, lea ceggejuovvn rájjeáidi⁶⁴. Áiddi dollet ortnegis sihke Norgga ja Ruota eiseválddit. Áidi lea ávkin sihke geasset ja dálvet, ja biddjo ollu bargu botkkuhit sáttuid vái áidi farggamusat doaibmagoahtá gidđat.

Riikkaráji mielde ii leat gaskaáidi Torrönas Hordern rájii, vaikko rájii ii leat lunddolaš oahcin boazodolui. Torrön ja Holdernčázádagas lea nuortalis lunddolaš rájjejuvvi. Dat gii guodoha guovllus lea Skjækerfjell, dan muddui go dat adno. Ráji praktihkalaš geavaheapmi ii leat dahkkon formálalaš soahpamušaid vuodul, muhto hámi dáfus lea seammalágan go rájjejuodoheapmi.

Skjækerfjellas leat mánja sierra eananoasi, main leat lunddolaš oazit. Nu leat álkit jodihit boazodoalu doppe go dán eará orohagain. Stuora várreráidu (Skjækerfjell) ja guokte várrevákki leat oahcin duovdagiid gaskka.

Luonddudilálašvuodát

Nuorttabeale duovdagiin leat “odđa” geahppadit mollaneaddji bákteslájat ja oarjjabealde leat fas gággádit mollaneaddji bákteslájat. Geologalaččat leat orohagas siskkáldasat buorit guohtumat juohke jagiáigái. Lulil Skjækerfjell nuortadavábealde lea stuora meahceguovlu man eai leat lihkahallan vuos. Vaikko vel siskkimus guovlluid eanan leage várreduottar⁶⁵, leat maiddái vuollegit váriid guovllus. Unnán eatnamat leat badjelis go 1 000 m bm. Orohaga nuortalulábealde leat eambo vuovdedievát, mat muhtimat leat alladat ja nuppe vuoro fas vákkit. Eanas lea goahcevuovdi ja 78 % areálain lea vuovdeenan.

Troandinvuotna váikkuha dálkkádagaid, ja buktá 200–220 arve-/borgabeaivvi gaskamearálaččat. Skjækerfjell orohagas lea, nu movt Davvi-Trøndelága orohagain juo leage, hui dássedit muohtadilli miehtá orohaga.

Orohagas lea juohke sajis seammá stuora várra lásset dálveguohtumiid arvvi geažil. Odđajagimánus lea dattetge bivvalit Snoasajávrrit ja Steinkjer guovluin, og orohaga eará báikkiin. Bivvalis orješluládat biekkat saknádii lássejuvvon guohtumiid dán guovllus buorebut go muđui orohagas. Nu dahketge dálkkádat, lassin daso go guossavuovdi ja várreeatnamat leat goabbat allodagas, orohahkii buoremus dálvejagi guohtumiid.

Guohtun

Skjækerfjell duottariid guohtuma lea Selskapet for Norges Vel iskkadan. Dalle go fealtabargu dahkkui, eai lean eatnamat guodohuvvon báljo. Dušše ruota-beale bohccot ledje guhton veahá, nu ahte jeagelguohtumat ledje buori ortnegis ja buorre šaddu.

5.9. **tabeallas** leat guohtuniskadeami dieđuid juohkán njealji iešguđetge oassái. Guohtunslájat leat 3 oassái biddjon, dan sadjái go vuodđodieđun ledje 32 sierra slája.

5.9. *tabealla*. Skjækerfjell duoddara guohtunslájaid juohkáseapmi (%).

Guovlu	Jeageleanan	Eará guohtun	Ii-anihahtti
Oarjelulleis Roktdalen	38	56	6
Nuortalis Roktdalen	32	64	4
Heggsjøen jna.	44	54	2
Várreáiddu nuortalis	27	64	9

64. Jämtland–Trøndelága siehtadus, norggabeali boazodoalloeiseválddit doalahit lulábeali áiddis ortnegis, ja ruotabeali eiseválddit fas davábeali áideoasi.

65. Viiddis jalges eatnamat ja jorbahámat čohkat.

I enstaka fall har ren från Låarte betat sig in i Jiinge-evaerie söder om Rengen. Detta sker i synnerhet när renen, på grund av dåligt bete på kalfjället, strövar ner i skogarna. Vissa år används området av Jiinge-evaerie som vinterbete. Enligt sakutskottets uppfattning är det lämpligast att detta område används som vinterbete av Låarte. Den största fördelen för Låarte skulle vara att en sådan ändring skulle trygga deras nuvarande användning av Middagsfjellet som vinterbete och ge en bättre balans mellan kalfjälls- och skogsbete.

5.2.2 Sakutskottets förslag

Låarte – Njaarke – Jovnevaerie

Inga förslag til gränsöverskridande renbete.

5.3 Området Skjækerfjell – Kall – Færen

5.3.1 Skjækerfjells renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Skjækerfjells renbetesdistrikt har haft oförändrade gränser sedan 1894. I söder och norr följer distriktsgränserna naturliga dalgångar med branta dalsidor och få strövningsleder för ren. Vid vattendelaren mot öster finns det en del större sjöar som hindrar passage till/från Færen och Låarte under barmarkssäsongen. Mot väster avgränsas distriktet av Snåsa-vattendraget, som också är en mycket bra gräns. Distriktsgränsen mot öster följer riksgränsen. Detta är inte en naturlig gräns. Det hänvisas till karta 5.3.

Längs riksgränsen från gränsen mot Færen i söder till Torrön i norr har man byggt ett gränsstängsel⁶⁴. Stängslet underhålls dels av norska, dels av svenska rennäringsmyndigheter. Stängslet är mycket värdefullt under sommar och höst, och man har lagt ner ett stort arbete med att lägga ut strö m.m. för att stängslet skall bli effektivt så tidigt som möjligt om våren.

Det finns inte något gränsstängsel längs riksgränsen från Torrön till Holdern, trots att gränsen inte är någon naturlig avgränsning för renskötseln. Torrön och Holderen-vattendraget, har emellertid en naturlig avgränsning längre öster ut. I den mån området i dag utnyttjas som bete, används det av Skjækerfjell. Den praktiska anpassningen av gränsen är inte fastställd i

några formella avtal, men det fungerar som ett slags gränsbete.

Skjækerfjell är delat i flera naturligt avgränsade områden som gör det lättskött i förhållande till de flesta andra distrikt. En dominerande fjällkedja (Skjækerfjella) och två fjälldalar avgränsar dessa betesområden.

Naturförhållanden

De östliga områdena har "nya" och lättlösliga bergarter, medan bergarterna i väster domineras av svår- lösliga bergarter. Från en geologisk utgångspunkt har distriktet därför underlag för goda beten under alla årstider i det egna distriktet.

Den nordostliga delen av Skjækerfjell är den sydligaste delen av ett stort, sammanhängande orört naturrområde. Även om dessa inre områden har karaktär av fjällvidd⁶⁵, är det också präglad av fjäll som är så höga att de ligger i den lågpina zonen. En obetydlig del av arealen är över 1 000 m.ö.h. Den sydvästliga delen av distriktet är i starkare grad präglad av skogsbevuxna åsar med höjder och små dalgångar. Skogen är i stort sett barrskog och 78 % av arealen ligger under skogsgränsen.

Klimatet är påverkat av Trondheimsfjorden, vilket medför att distriktet under ett genomsnittså har 200–220 dagar med nederbörd. Som de flesta andra distrikt i Nord-Trøndelag har Skjækerfjell en topografi som medför att snömängderna är jämnt fördelade över hela distriktet.

Risk för regn och låsta vinterbeten är någorlunda lika i hela distriktet. Temperaturen i januari är emellertid högre i områdena mot Snåsavatnet och Steinkjer än i resten av distriktet. Här smälter därför milda sydvästliga vindar från fjordområdet lättare upp låsta vinterbeten än i resten av distriktet. Detta, kombinerat med växlingarna mellan tallskogar och kalfjäll i olika höjdzoner, gör att områdena är de bästa och mest säkra vinterbetena i distriktet.

Betestillgångar

Kalfjället i Skjækerfjell är betesgranskat av Selskapet for Norges Vel. Då markarbetet pågick utnyttjade man renbetet i ringa utsträckning. Samtidigt hade det uppenbarligen förekommit ett visst bete från den svenska rennäringen, så att lavbetena var i god kondition hade bra tillväxt.

I tabell 5.9 är materialet från granskningen omgrupperat i fyra betesområden. Betestyperna har här slagits ihop till tre kategorier i stället för de 32 olika betestyperna i originalmaterialet.

Tabell 5.9. Fördelning (%) av vegetation i områden med kalfjäll i Skjækerfjell.

Område	Lavbete	Annat bete	Impediment
Nordväst om Roktdalen	38	56	6
Öster om Roktdalen	32	64	4
Heggsjøen m.m.	44	54	2
Öster om fjällkedjan	27	64	9

64. Jämtland-Trøndelagsprotokollen. Norska rennäringsmyndigheter underhåller det stängsel som är längst söder ut, och de svenska myndigheterna den norra delen av stängslet.

65. Vida, flacka slättland med runda bergstoppar.

Nuortadavil (Heggsjøfjellet jna) lea jeagil eanemus ja guovlluin davil-oarjjil Roktdalena. Dáid guovlluid jeageleatnama mearri lea 12 ja 18 proseantaovttadaga badjelis go Færena buoremus báikkiin. Obbalaččat dadjat gávdno deataleamos jeagelšaddu skieraniin/čáhppemuorjeeatnamiin, jeagelguolbaniin, ja jeagelšattolaš luomebalssain. Guovlluin davil- oarjelis Roktdalena leat dát guohtunšlájat ovttamađe juohke sajis, muhto nuorttabealde lea ollu jeageleanan soahkevuovddis. Danne ii heive guovlu nu bures dálvejagi eanamin, muhto lea baica čakčajagi buorre.

Vaikko vel leage ollu jeagil Heggsjøfjell:s jna, de leat dát dakkár guohtun mii lea bahá billohuvvat go bohccot dulbmot dan guodudettiin. Guovllut leat adnon gidđjagi eanamin, čohkkenbáikin ja geassejagi guohtumin dalle go lea davve- ja orješdavádat dálki. Dál lea heajut jeagelguohtun go iskkademiid áiggi.

Dat man gohčoda eará guohtumin, Roktdalena davábealde-oarjjabealde, lea eanas guolban ja jeageleanan. Guohtuniskadeapmi gohčoda dan “*rássešaddu lea nu unnán ahte ii leat báljo veara namuhitge.*” Dát vuolgá baktevuodus, ja guovlu heive buoremusat dálvejagis. Dasa lassin lea jeagil daknasa siste ja nu lea buorebut suodjaluvvon eará šattuid ektui dalle go guhtojuvvo. Danasetnamis maid ii nu bahuid jieŋo eanan.

Várreráiddu lea ii-anahahtti oassi veahá eambo nuorttabeale eanansiin go eará guovlluin. Jeageleanan lea maid unnán geologiiija sivas. Nuorttalit guovlluin eai leat jeagelguolbanat.

Ogndal oarjjabealehaga guovllut eai leat mielde guohtumiid iskkadeamis. Dat guovllut leat árrdálvejagi guohtumat lassin duovdagiidda, mat lea oarjedavil. Nuorttabealde várreráiddu leat fas geassejagi guohtumat.

Obbalaččat sáhtta dadjat ahte orohat lea buorre birrajaguhtumin. Duovdagat davábealde Roktdalena leat buorit dalvejagis, sihke guohtunšattuid ja dálkkádagaid geažil. Guohtunšattut ja topografiija váikkuhit nu ahte guovlu ii sáhte adnot bievlajagis, ja guohtumat sestojuvvojit, muhto adnojit guohtunbáikin ja gidđajagis. Nu leage dát guovlu unnán heivvolaš dálvejagi guohtumin.

Misiid njuovvandeattut maŋŋil 1989/90 leat njiedjagoahtán. Boazodoalloagronoma duodaštii lagas oktavuoda dan gaskka go deattut geahppánit ja go eambo bohccot ja sávzzat guhtot⁶⁶ guovllu.

Oktiigeassu

Fágalávdegoddi oaiivvilda leat buori balánssa iešguđetge jagiáiggiid guohtumiid gaskkas Skjækerfjell orohagas. Orohaga boazologu heivehanválttisvuodát leat norggabeale siskkáldas ášši. Dát ii berre leat fáddán go šiehtadallá boazoguohtunkonvenšuvnna.

Earret rádjeguovlluid davábealde gaskal Torröna ja Holdern, leat orohagas buorit lunddolaš oazit ja gaskaáidit. Fágalávdegoddi oaiivvilda guovlluide galgat addit guođohanvuoigatvuođa dehe odđa rádjeáidit. Guovlu iešalddis ii lasit guohtuneatnamiid Skjækerfjell orohahkii, muhto addá buoret doallodili ja sihkkarastá lagamus guovlluid geavaheami norggabealde riikaráji.

5.3.2 Færen boazoorohat

Areála ja doaibmadilálašvuodát

Davás ja luksa leat orohagas stuora vákkit oahcin, ja dat leat buorit rájit. Geahča 5.4 kárta. Oarjjabealde lea orohatráđji ruovdemáđi mielde. Orohatráđji luksa lea seammá go Lulli-Trøndelága guovlluráđji. Orohatráđji oarjjabealde leat daid guovlluid guvlui mat leat boazoorohatráji olggobealde. Riikaráđji, mii maiddái lea Gálpe čerrui ráđjin, ii leat lunddolaš ráđji. Danne leatge guokte gaskaáidit ceggejuvvon. Nubbi áidi manná Ábos davás Skjækerfjell orohaga⁶⁷ guvlui. Nubbi manná lulil Teveldalenis Skalsvattnet:ii⁶⁸. Riikarájis ii leat áidi Skalsvattne ja Åbo gaskka.

Boazodolliide lea juo čuohtejagi molsuma áiggi duodaštuvvon leat leamaš váttis doallat rájiid. Dál dilis lea Færena orohagas váttis caggat bohccuid mannamis Middagsfjället:i Gálpe čerrui. Riikaráji oarjjabeale alla várreeatnamat doibmet geassejagi eanamin lotnolasat nuorttabeale vuollegit eatnamiiguin. Dasa lassin lea leamaš váttis go riibaha bohccuid mannat vel nuortaliu Gaskabeaiváris vulos vuovdiide. Eai leat nu dávjá mastadan Gálpe čearuin, muhto čearru lea mángii váidalan bohccuid guohtuma doppe. Dávjá lea maid leamaš vuostelasvuohta bivdoheroštumiiguin ruotabeale riikaráji. Jämtlánda leana Leanastivra lea mearridan guođohandivvaga/sáhku 1999 čavčča lobihis guođoheapmái.

Stuora vággi (Inndalen)juohká orohaga guovttu sierra duovdan. Vákki topografiija sulastahtta orohatráji eatnamiid lulábealde ja davábeale, ceakko ja rámsšó rámat main leat dušše moadde geinnodaga gokko bohccot besset.

Luondudilálašvuodaid čilgehus

Eanas oassi Færena orohaga baktešlájás lea geahppasit mollaneaddji, mii ii leat dábálaš Davvi-Trøndelágas eará sájis. Dušše smávit eananoasis Levanger nuorttabealde gávdno gággádit ja muttolaččat mollaneaddji baktešládja. Nu dagahage geologiiija heajos dálveguohtumiid, muhto dan sadjai šaddá fas ruonasguohtun bures.

66. Reive, beivejuvvon 03.02.98, Davvi-Trøndelága boazodoallohállddahu.

67. Jämtlánda-Trøndelága proatokoallo, norggabeali boazodoallohállddahu doalaha ortnegis.

68. Færen orohaga priváhta áidi.

Området med störst andel lavbete finner man i områdena i nordost (Heggsjøfjellet m.m.) och i områdena norr – väster om Roktdalen. För de två områdena ligger andelen lavbete 12 och 18 procentenheter över det som man fann i de bästa områdena i Færen. I stora drag finner man ett av de viktigaste lavbetena inne i dvärgbjörk/kråkrishedar med lav, lavhedar och hjortron/rismyrar med lav. Områdena norr–väster om Roktdalen har en jämn fördelning mellan dessa grupper, medan områdena öster om Roktdalen skiljer sig genom att de har en stor andel lavbete i kråkris/björkskog. Detta bidrar till att försvaga områdets värde som vinterbete, men i gengäld ökar värdet som höstbete.

Även om andelen lavbeten är hög i Heggsjøfjellet m.m., är detta betestyper som är hårt utsatta för slitage vid bete. Områdena har varit till nytta som vårbete, uppsamlingsområden och delvis som sommarbete vid nordlig och västlig vind. I dag har de inte samma kvalitet som lavbete, som när undersökningen gjordes.

Det som anges som annat bete för områdena nordväst om Roktdalen är till stor del hedar och myrlandskap. I rapporten från betesgranskningen heter det att *“Gräsväxtligheten är så sparsam att den knappt är värd att nämnas”*. Detta är självklart ett resultat av berggrunden, och området har lågt värde som bete, förutom vinterbete. Dessutom är laven undervegetation i ljunngmark, så att den är kraftigare än om man jämför med andra betestyper. Ljunngmarken gör att betet inte är så utsatt för nedisning.

På grund av fjällkedjan är andelen impediment något högre i de östra delarna än i de övriga områdena. Vidare är den låga andelen med lavbete karaktäristisk, vilket hänger ihop med områdets geologi. De typiska lavhedarna saknas i de östra områdena.

Områdena söder om Ognadal har inte värderats i betesgranskningen, men används i dag som tidigt vinterbete, förutom områdena i nordväst. Områdena öster om fjällkedjan används i dag som sommarbete.

Från en samlad värdering kan man säga att distriktet lämpar sig väl för helårsbete. Områdena norr och väster om Roktdalen ger goda vinterbeten, både som ett resultat av vegetation och klimat. Vegetationen och topografin skyddar också mot bete under barmarksäsongen, men har använts för kalvning och vårbete. Oavsett orsak försvagar det områdets kvalitet som vinterbete.

Det finns en viss fallande tendens i slaktvikterna för kalv efter 1989/90. Reindriftsagronomen har dokumenterat ett klart samband mellan viktneidgången och ökningen av antalet renar och får på bete⁶⁶.

Sammanfattning

Sakutskottet anser att Skjækerfjell renbetesdistrikt har en god balans mellan olika säsongsbeten i det egna distriktet. De problem som distriktet har haft med

anpassning av renantalet är en intern norsk angelägenhet, och bör, enligt sakutskottets uppfattning, inte vara något huvudämne vid förhandlingarna om en ny renbeteskonvention.

Med undantag för gränsområdena norr om Torrön och Holdern är distriktet väl avgränsat genom naturliga gränser och avspärrningsstängsel. För dessa områden bör det, enligt sakutskottets mening, ges betesrätt eller byggas ett nytt gränsstängsel. Området i sig skulle inte innebära något resurstillskott för Skjækerfjell, men skulle ge bättre driftsförhållanden och tillförsäkra bruk av anslutande områden på den norska sidan av riksgränsen.

5.3.2 Færens renbetesdistrikt

Areal och driftsförhållanden

Mot norr och söder avgränsas distriktet av dalgångar med branta fjällsidor som ger goda gränser. Det hänvisas till karta 5.4. I väster följer distriktsgränsen järnvägen. Distriktsgränsen mot söder är också områdesgräns mot Sør-Trøndelag. Mot väster gränsar distriktet mot områden utanför renbetesdistrikt. Riksgränsen, som också utgör gräns mot Kalls sameby, är ingen naturlig gräns. Man har därför byggt två gränsstängsel i området. Det ena går från Åbo norr ut till gränsen mot Skjækerfjells distrikt⁶⁷. Det andra går från Teveldalen i söder till Skalsvattnet⁶⁸. Riksgränsen mellan Skalsvattnet och Åbo saknar stängsel.

Redan vid sekelskiftet (1899–1900) finns det dokumentation som visar att renägarna har svårigheter med att följa de formella gränserna i området. Så som förhållanden är nu, har Færen problem med att förhindra att deras ren strövar in på Middagsfjället i Kalls sameby. Högfjällsområdena väster om riksgränsen och de lägre fjällen längre öster ut kompletterar varandra som sommarbete. Vidare har det varit problem med att renarna om hösten strövar vidare öster ut från Middagsfjället och ner i skogarna. Det har inte förekommit några stora sammanblandningar med Kalls sameby, men samebyn har vid flera tillfällen klagat på betet. Det har också ständigt varit konflikter med jaktintressen på den svenska sidan av riksgränsen. Länsstyrelsen i Jämtlands län har krävt in betesavgift för olovligt bete hösten 1999.

En dominerande dalgång delar distriktet i två avskilda områden (Inndalen). Dalen har motsvarande topografi som distriktsgränserna mot söder och norr, branta och oländiga dalsidor med ett fåtal alternativa leder för att ta sig fram med renar.

Beskrivning av naturförhållanden

Hela Færen domineras, i motsats till resten av Nord-Trøndelag, av bergarter med hög vittringshalt. Endast ett mindre område öster om Levanger har bergarter med låg och medelmåttig upplösning. Geologin ger

66. Brev daterat den 3/2-98 från renskötselövervakningen i Nord-Trøndelag.

67. Jämtland-Trøndelag-protokollen, underhålls av den norska renskötselövervakningen.

68. Privat stängsel som tillhör Faerens distrikt.

Orohaga oarjjimusas leat čohkat, main leat rámat ja skuržo gorssat. Nuortan duoddariin leat jorbahámat čohkat, maid allodat lea gitta 1.250 m bm. Ollislaččat leat almmatge duššefal 0,3 % areálain⁶⁹ badjelis go 1 000 m bm. Birrasiid 78 % areálain lea vuovdeetanamis. Eatnamiid hápmi ja várreetanamiid iešguđetlágan allodatrájit dahket ahte orjješbeale guovllut eai heive geasseguohtumin. Eatnama hápmi váikkuha maidái ahte arve-/borgamearri lea dásset miehtá.

Troandinvuotna váikkuha dálkkádagaid. Orohaga oarjjabeale eatnamiin lea bivvleamos gaskamearálaččat, ja dain guovlluin, rádjeguovlluid suktii, leat maid 5 gearddi eambo beaivvit goas garrabiekkat bosodit. Dálkkádat váikkuhit ja saknádít jiknon eatnamiid jođáneappot.

Dálvejagis borgá dehe arvá 50–100 mm mánnui. Rittoguovllus lea almmatge bievlan njukčamánu gaskkamuttus. Váikkiin ráji lahkosiin bievla 2–3 vahku manjil. Dat mearkkaša ahte jus oarjeleamos guovlluin guođoha dálvejagis, de ferte johttat nuortalii juo guovvamánu/njukčamánu áiggiid. Dán ferte dahkat, amas gárttat vuostelasvuolta mearragátti eanandoaluin. Nu gárttetge orrut dálvejagi guohtumis oanehit áiggi go eatnasat eará orohagain.

Guohtun

Boazodoallostivra lea 1600 bohcco mearridan alimus boazolohkun orohakkii. Mearrádusa vuodđun lei ahte

orohat lea birrajagiorohahkan, ja jeagelguohtun ráddje dan man olu bohccuid eanan guoddá. Areálaid ávkinatnin lea unnán (0,7 bohcco /km²), muhto eará orohagaid ektui lea ollu.

Orohaga guohtuma leat iskkadan Villmo-vugiin. Dieđuid vuodul leat orohagas čuovvovaš guohtunšlájat:

- Jeagelguohtun 18 %
- Ruonasguohtun (“eará guohtun”) 66 %
- Ii-anihahhti oassi 16 % (jávrrit eai leat mielde rehkegis)

Areálain lea 49 % vuovdeenan, eanas seamulvallji/urtavallji soahkevuovdi. Jeagelguohtun ii lean vuovdiin, muhto jekkiin ja goikeetanamis. Badjelaš njealljádás oassi ruonasguohtumis šattai buriin jekkiin, mat leatge dán orohaga mihtilmas eananšládja.

Jeageatnamat ledje arvat unnit go eará orohagain, main dát iskkadanvuohki lei vuodđun. Dasa lassin lea šaddu njárbadit. Duššefal 5 % jeahkális lei suhkes šaddu, 60 % lei gaskamearálaš ja 35 % njárbes šaddu. Goalmmádas oassi jeagelguohtumis lei jekkiin. Vuovdiid leat jalgen muorračuohppamiin, ja jáhkkimis ii gávdno doppe lahppojeagil.

Suokkardallamis sirrejuvvui orohat 8 guohtunoasái. Mii oaidnit 5.10. **tabeallas** jeageleanan oasi, jeagelšlája ja man suohkadit jeagil šaddá.

5.10. *tabealla*. Færen orohaga eanansiid iešguđetlágan guohtunšlájjaid juohkáseapmi (%).

Guovlu	Areála km ²	Jeagelguohtun proseantameriin ollislaš areálas				Jeagelmearri		
		Ollislaččat	Vuovdeenan	Eará goikeenan	Jeaggi	Suhkes	Gaskamearálaš	Njárbes
Lulábealde Fjergen	147	20	–	14	6	11	71	18
Fjergen – Færen (jávri)	98	21	–	7	14	10	61	29
Kjølhaugan	249	22	1	19	2	3	51	46
Lulábealde Færen (jávri)	331	16	1	10	5	10	56	34
Oarjjabealde Forra	413	7	4	1	2	4	53	43
Levanger guvlui	261	14	–	10	4	10	67	23
Davábealde Færen (jávri)	215	18	2	10	6	–	71	29
Verdal guvlui	213	21	–	11	10	3	48	49
Oarjjabealde Juldöla	292	26	5	14	7	6	64	30
Nuorttabealde Juldöla	133	23	1	8	14	2	64	34

Jeagelguohtun (7 %) lea unnimus oarjjabealde Forra. Vaikko lea unnán dálvejagi guohtun juohke areálovtadaga nammii, lea guovlu goitge áigegeovdil guohtuneanamin. Obbalaš viidodat lea stuoris, ja dán guovllu ii sáhte ávkin atnit eará áigodagaid topografii ja ollu goahcevuovddi sivas. Dát guovlu lea dakko heittot dálvet, og ferte ealu diktít lávda guohtut, ja nu šaddá váttisin johtit. Nu leage guovlu marginála.

Orjješdavábeale guovlluin (Levanger guvlui) lea buoret dálveguohtun. Guohtuniskcadeami čuoldinvuohki ii lean heivvolaš. Muhtin eananoasit “Verdal guvlui” ja “Levanger guvlui” leat oktan duovddan, ja doppe lea 25 % jeagelguohtun⁷⁰. Guovllus ii sáhte guođohit eambo dálvejagis. Nu movt daddjon, leat dán guovllu dálkkádagat maid ovdamunnin guohtuma dohkálašvuoda ektui ođđajagimánus ja guovvamánus. Dán guovtti guovllus davábeale Inndalena leat

69. Dás meroštallon areála oassin earret jávrriid.

70. Jeagelguohtuma oassi lea dasto sakka vuollelis guohtuneatnama eará osiin.

därför en dåliga förutsättningar för goda vinterbeten, men ger motsvarande bättre förutsättningar för grönbete.

I de västliga delarna av distriktet är landskapet präglad av åsar med en del trånga och djupa bäckfåror. I öster finns det fjällvidder med avrundade toppar upp till 1 250 m.ö.h. Totalt är det emellertid bara 0,3 % av arealen⁶⁹ som är över 1 000 m.ö.h. Cirka 79 % av arealerna ligger under trädgränsen. Landskapsform och fördelning i höjdzonerna gör att de västligaste områdena inte är lämpliga som sommarbete. Landskapets formation leder till en relativt jämn fördelning av nederbörden.

Vintertemperaturen påverkas av den öppna Trondheimsfjorden. De västliga delarna av distriktet har därför den högsta medeltemperaturen, samtidigt som dessa områden har fem gånger så många dagar med kuling som gränsområdena. Temperatur och vindförhållanden gör att betena i de yttre områdena smälter relativt lätt efter nedisning.

Vinternederbörden ligger på mellan 50 och 100 mm/månad. I praktiken är det emellertid snöfritt vid kusten i mitten av mars. I dalområdena vid gränsen är det snöfritt 2–3 veckor senare. Detta betyder att om de västligaste områdena används som vinterbete, så måste man flytta öster ut redan i månadsskiftet februari/mars. Detta är nödvändigt för att undvika konflikter med jordbruksområdena vid kusten. I praktiken kommer därför tiden för vinterbete att vara kortare än i de flesta andra renbetesdistrikten.

Betestillgångar

Reindriftsstyret har fastställt att det högsta antalet ren för distriktet skall vara 1 600. Underlaget för detta beslut var att distriktet skall utnyttjas som helårsbete, och att lavbetesresurserna begränsar kapaciteten. Arealutnyttjandet är lågt (0,7 ren/km²), men i förhållande till andra distrikt i området är det relativt högt.

Hela distriktet är betesgranskat efter Villmo-metoden. Utifrån detta material kan man säga att distriktet har följande sammansättning av beten:

- Lavbete 18 %
- Grönbete (“annat bete”) 66 %
- Impediment 16 % (undantag för de stora sjöarna som hålls utanför beräkningen).

Av dessa arealer är 49 % skogsbeklätt, i huvudsak med blandskog. Lavbetena låg utanför skogarna, alltså på myrar och fastmark. Goda myrområden utgjorde något mer än en fjärdedel av områdena med grönt bete och är alltså en dominerande landskapstyp i distriktet.

Andelen lavbete är klart mindre än i andra distrikt som är betesgranskade efter samma metod. Dessutom är täckningsgraden låg. Bara 5 % av det registrerade lavbetet har tät täckning, 60 % har medeltäckning och 35 % har gles täckning. En tredjedel av lavbetet finns på myr. Skogsavverkningen är så hög att man inte kan räkna med någon hänglav.

Vid granskningen är distriktet delat i åtta beteszoner. **Tabell 5.10** ger en översikt av variationen mellan områdena i andel lavmark, vilka typer av lavbete som finns och täckningsgraden av lav.

Tabell 5.10. Fördelning (%) av olika betestyper i delområden av Færens renbetesdistrikt.

Område	Areal i km ²	Lavbete i procent av total areal				Täckning, lav		
		Totalt	Skogsmark	Annan fast mark	Myr	Tät	Medel	Gles
Söder om Fjergen	147	20	–	14	6	11	71	18
Fjergen–Færen (sjön)	98	21	–	7	14	10	61	29
Kjølhaugan	249	22	1	19	2	3	51	46
Söder om Færen (sön)	331	16	1	10	5	10	56	34
Västra Forra	413	7	4	1	2	4	53	43
Mot Levanger	261	14	–	10	4	10	67	23
Nord om Færen (sjön)	215	18	2	10	6	–	71	29
Mot Verdalen	213	21	–	11	10	3	48	49
Väster om Juldöla	292	26	5	14	7	6	64	30
Öster om Juldöla	133	23	1	8	14	2	64	34

Områdena väster om Forra har den lägsta andelen lavbete (7 %). Även om det är små vinterbetesresurser per arealenhet, har området likväl intresse som vinterbete. Den samlade arealen är stor, och området kan inte användas under andra säsonger på grund av topografi och hög andel barrskog. Nackdelen vid vinterbete i detta område är att hjorden måste spridas ut och att flyttningen blir besvärlig. Området har därför marginell betydelse.

De nordvästligaste områdena (mot Levanger) har bättre vinterbeten. Indelningen vid betesgranskningen är inte ändamålsenlig. Delar av området “mot Verdalen” och “mot Levanger” utgör ett sammanhängande betesområde med 25 % lavbete⁷⁰. Detta område kan inte användas till något annat än vinterbete. Som tidigare nämnts betyder också klimatet att dessa områden har vissa förtjänster som bete i januari och februari.

De två områdena norr om Inndalen har fördelar

69. Här beräknat som andel av arealen efter avdrag av sjöarna.

70. Andelen lavbete kommer då naturligtvis att minska i de resterande delarna av betesområdet.

ovdamunit heivet dálvejagi guohtumin ovdalii Færena eará guohtunguovlluid. Jeageleatnamat leat oalle ollu, ja seammás sáhtta suddjet vai eai guođohuvvo eará jagiáiggiid. Eará jeageleatnamat (20 %) heivejit buoremusat gidđa- ja geasseguohtumin.

Kjølhaugan ja Blåbergan birrasiid leat buorit duovdagat geassejagi guohtumin go leat lotnolasat alla várit, gávdnojit buorit jeakkit (17 % ollislaš areálas), rásseguohtun (10 %) ja urtavallji eanan (5 %) ja jasat (3 %). Dát eatnamat vedjet leat Davvi-Trøndelága buoremus geasseguohtumiid gaskkas. Guovllus, lulábealde dán duovdaga, leat sullasaš kvalitehtat, muhto gávdnojit eambo buorit jeakkit, muhto fas rásseguohtun lea várit.

Jus visot orohaga atná bievlanjagi guohtumin, sáhtta jeageleatnamiid guođohit čakčajagis ja gidđajagis. Dalle eai leat ollu dain orjješlulábeale guovlluin šat obage áigequovdilát. Dáinna málliin vuordimis orohat gierdá vaikko gitta 3 500 bohcco rádjái, ja dasa lassin vel misiid mat šaddet. Dat mearkkaša 1,4 bohcco/km².

Go orohaga atná birrajagiguohtumin, de ráddjejit dálvejagi eatnamat boazologu. Sáhtta dadjat ahte jeagelguohtumat leat vátnásat. Orjješdavábeale jeageleatnamat leat guođohuvvon duššedal 3–4 manjemus jagi, ja ovdal dan eai leat adnon. Danne leat guovllus seasttahuvvan jeageleatnamat. Orohaga boazologus dat vuolga man guhká jeageleatnamat bistet. Davit eananosiid garra guođoheapmi birrajagi dagaha maiddái ahte lassána ballu ja eahpesihkarvuolta dasa movt orohaga boazodoallu ceavzá boahteáiggis.

Ruonasguohtuma kvalitehta dáfus leat imašdahtti gehppes njuñnelasat Færen orohagas. Dan seammás lea rievddalmas dilli jagis jahkái. Jagiid 1996/97, 1997/98 ja 1998/99 daid oassi, mat ledje vuollel 67 kg, 18, 35 ja 28 %⁷¹. Davvi-Trøndelága eará orohagain eai leat ná gehppes njuñnelasat, earret Fosena. Stuora oassi orohaga ealus lea dán áigodagas guođohuvvon ráddjejuvvon eananosiin lullelis Færen jávri miehtá bievlanjagis, ja dat buoremus duovdagat riikaráji guvlui eai adno doarvá. Dát guođohanvuohki jáhkkimis lea danne go bállet massit bohccuid ráji badjel Gálpe čerrui.

Misiid njuovvandeattut mannet geahppuma guvlui. Eandalii jagiin 1995/96 lei dát dilli, muhto manjemus jagi ledje fas badjelis. 1990-jagiid lohpageahčen lea orohaga boazolohku lassánan. Vaikko dát ii soaitte mearkkašit ahte lea liiggás ollu boazu orohagas bievlanjagi guohtumiid ektui, de dátge lea deatalaš mearkan dasa ahte guohtumiid geavaheapmi ii leat doarvá bures heivehuvvon boazologu mielde. Njuñnelasaid njuovvandeattut duođástit baicca dan ahte dát lea áiggis gitta ja guohtumiid geavaheamis, iige mital nu ollu orohaga guohtunkvalitehta birra. Okta siida guođohii jagis 1999 duovdagiid Sul davábealde biev-

lanjagis. Dát nanne ahte guohtumiid geavaheapmi lea vuostálaga dainna mii lea ekologalaččat guoddevaš.

Jus ollislaš vuodu galgá oazžut guohtunárvoštallamii, ferte muitit ahte dát orohat lea šaddan gillát eanemus sisabahkkemiid mat oba leatge dahkkon Norgga guohtunguovlluin. Dušše okta smávit eanan-oasáš lea oarjjabealde Færena mii ii leat duohtaduvvon.

Oktiigeassu

Guohtunekologalaš ákkaid vuodul oaivvilda fágálávdgoddi buoremus ávkki oazžut jus guođoha Færen orohaga bievlanjagis. Rievdadusa sáhtta čadahit go guođoha Ruotas dálvejagis dehe juo siskkáldasat Norggas earáhuhtta málle.

Beroškeahhtá das adno go orohat birrajagiguohtumin vai dušše bievlanjagis, lea almmatge áibbas vuoddoášši ahte sii geavahit daid buoremus geassejagi guohtumiid dakka oarjjabealde riikaráji. De gáibiduvvo juogo guođohanvuogatvuolta Middagsfjället (ruotabealde riikaráji) dehe hui nana gaskaáidi riikaráji mielde. Áidi ferte ceggejuvnot vuohkkasit báikái go dálá áidi. Áiddi ferte maiddái guhkidit Skalsvatnet davábealde. Áidesaji välljema dihte ja go dálá áidi lea hejot divoduvvon, de lea seammá stuora vátisvuolta rádjerasttidemiin dál go dalle go ii oba leange áidi.

Guovtti vejolaš čovdosis lea áideceggen heajut čoavddus. Dát lea dannego Middagsfjället lea dego lassin guohtumiidda oarjjabealde ráji, ja maiddái dannego odđa áiddi dahkamii adnojit ollu ressursat. Dakko lea guhkki geidnui ja viesuid lusa ja nu gártá áiddi divodeapmi hui divrrasin. Lávdegotti mandáhttan ii leat árvoštallat ávkki ja goluid vuostálaga. Áibbas vissasit ii sáhte boazoorohat ieš gokčat daid goluid.

Lea evttohuvvon ahte Gálpe čearru ja Færen orohat lonuhit guohtuneatnamiid. Vuodđun lei ahte Gálpe beassá guođohit davábealde Sul, ja Færen fas Middagsfjället. Nu movt dálá guođohanriekti lea diein guovlluin, sáhtta Gálpe čearru guođohit birrajagi Sul davábealde, muhto dat guohtuneatnamat mat leat Ruota bealde, leat duššefal vieruiduvvan vuogatvuoda vuodul. Færen massásii muhtin oasi várra orohaga buoremus dálvejagi guohtuneatnamiin, ja lonuheapmi dálveguohtumin sáhtta leat eambo ávkin go heittot beallin. Jus dálveguohtun šaddá seammá buoren dehe buorebun, de oččošii Færen doallo- ja guohtunekologalaš ovdamuniid dákkár lonuhemiin. Orohat sáhtta maiddái dalle atnit sin buoremus geassejagi eatnamiid dan oktavuodas go dat leat lahkosiin guovlluid mat leat Ruotas.

Jus guođoheami rievdata ná movt evttohuvvon, sáhttet mastdeamit lassánit orohaga davágeahčen Veravatnet birrasiin (Skjærkerfjell ja Gálpe gaskkas).

71. Njuñnelasat vihkkejuvvon 2 jagi skábmamánus.

som vinterbete, jämfört med övriga betesområden i Færen. Andelen lavbete är relativt hög, samtidigt som de lätt kan skyddas mot bete under andra säsonger. De övriga områdena med lavbete (20 %) är mest lämpade som vår- och höstbeten.

Områdena runt Kjølhaugan och Blåbergan har goda sommarbeten genom en kombination av höga fjällpartier, god balans mellan goda myrar (17 % av totalarealen), gräsbeten (10 %), örtrik mark (5 %) och snölegor (3 %). Förmodligen är detta ett av de bästa sommarbetena i Nord-Trøndelag. Området söder om detta område håller ungefär samma kvalitet, men här är andelen goda myrar högre, medan andelen gräsbeten är lägre.

Om hela distriktet i framtiden används som barmarksbete, kan lavbetesresurserna användas till höst- och vårbete. Stora delar av de sydvästliga områdena kommer då att vara utan intresse. Vid en sådan användning förväntas distriktet att ha en potential för 3 500 renar, plus årets kalvar. Det skulle i så fall betyda 1,4 ren/km².

Om betena skall användas som helårsbete, kommer vinterbetena att begränsa omfånget. I huvudsak kan man säga att lavbetesresurserna är marginella. Låglandet i nordväst har bara använts de 3–4 sista åren efter en lång period i träda. Detta innebär att området nu har sparade lavbeten. Hur länge denna sparade resurs räcker, beror på antalet i distriktet. Det pågående helårsbetet i de norra områdena kommer också att bidra till att öka den framtida risken och osäkerheten för renskötseln i distriktet.

I förhållande till kvalitén på grönbetena, är andelen lätta vajor förvånansvärt stor i Færen. Samtidigt finns det en betydande variation mellan åren. Under åren 1996/97, 1997/98 och 1998/99 var andelen under 67 kg respektive 18, 35 och 28 %⁷¹. Med undantag av Fosen finns det inga andra distrikt i Nord-Trøndelag som har så stor andel "lätta" vajor. En stor del av distriktets renhjord har, under den aktuella perioden, betat på ett begränsat område söder om sjön Færen under hela barmarkssäsongen, och de bästa områdena mot riksgränsen blir inte utnyttjade fullt ut. En sådan betes användning är antagligen motiverad av att man är rädd att renarna skall försvinna över riksgränsen till Kalls sameby.

Det har funnits en tendens till fallande slaktvikter på kalv. Tendensen har i synnerhet gjort sig gällande från 1995/96, medan man hade en uppgång under det sista driftsåret. Under sista delen av 1990-talet har antalet renar i distriktet ökat. Även om det inte nödvändigtvis betyder att antalet renar är för högt i förhållande till resurserna på barmark, ger detta också en viktig signal om att disponeringen av betena inte har ändrats tillräckligt i förhållande till ökningen i renantal. Slaktvikterna bekräftar att de låga vikterna på vajor snarare är tidsbestämt och ett uttryck för betesutnyttjandet, än ett uttryck för beteskvalitén i distrik-

tet. Under 1999 använde en av driftsgrupperna områdena norr om Sul till barmarksbeten. Detta förstärker intrycket av en betes användning som står i konflikt med vad som är ekologiskt bärkraftigt.

För att få ett fullständigt underlag för värdering av betena, bör man ta hänsyn till att distriktet antagligen är det distrikt i Norge som har drabbats värst av ingrepp i betesområdena. Det är bara ett litet område väster om sjön Færen och de inre gränsområdena som kan betecknas som vildmark.

Sammanfattning

Om man gör en betesekologisk värdering, är det enligt sakutskottets uppfattning, lämpligt att utnyttja Færens distrikt som barmarksbete. En sådan omläggning kan ske med vinterbete i Sverige eller omläggning internt i Norge.

Oavsett om distriktet skall utnyttjas som helårsbete eller barmarksbete, är det avgörande att man använder sina bästa sommarbeten strax väster om riksgränsen. Det skulle antingen kräva betesrätt i Middagsfjället (på den svenska sidan av riksgränsen) eller ett effektivt stängsel längs gränsen. Stängslet bör då följa en lämpligare sträckning än det nuvarande stängslet. Dessutom bör det förlängas norr om Skalsvattnet. På grund av val av sträckning och dåligt underhåll av nuvarande stängsel, är problemen med att man överskrider gränsen densamma som innan stängslet byggdes.

Av två möjliga lösningar är stängsel det sämsta alternativet. Detta hänger dels ihop med att Middagsfjället kompletterar betesområdena väster om gränsen, och dels med att utrustning och bygge av ett nytt stängsel skulle kräva stora resurser. Det är långa avstånd från bebyggelse och vägar och detta medför höga underhållskostnader. Det faller utanför utskottets mandat att väga nytta och kostnader mot varandra. Det är i alla händelser knappast realistiskt att man i renbetesdistriktet själv kan stå för dessa kostnader.

Det finns ett förslag att man byter betesareal mellan Kalls sameby och Færens distrikt. Utgångspunkten har då varit att Kall får tillträde till bete norr om Sul, medan Færen får tillgång till bete i Middagsfjället. Så som betesrätten är i de två områdena i dagsläget, kan Kall beta hela året i områdena norr om Sul, medan motsvarande områden i Sverige endast är sedvane-mark. Færen skulle gå miste om sina förmodligen bästa vinterområden, och bytet av vinterbete kan innebära mindre än nackdelarna. Om det blir ett lika gott eller bättre vinterbete, kan en sådan lösning innebära att Færen får en drifts- och betesekologisk fördel av en sådan omläggning. Distriktet kan då också nyttja sina bästa sommarbeten i anknytning till anslutande områden i Sverige.

Om man ändrar betesutnyttjandet så som beskrivits kan det medföra ökade sammanblandningar i den norra delen av distriktet vid Veravatnet (mellan Skjækerfjell och Kall).

71. Vajor över 2 år som slaktats i november.

5.3.3 Fágálávdegotti evttohus

Gálpe – Skjækerfjell – Færen

- Fágálávdegoddi evttoha ahte Skjækerfjell oazžu rievtti rasttidit ráji dan guvlui mii lea davvelis Torrön (Edevik).
- Fágálávdegoddi evttoha ahte Færen oazžu konvenšuvdnaguovllu Middagsfjället birrasiin. Konvenšuvdnarádji manná geainnuid E75 ja 322 guora. Gálpe oazžu konvenšuvdnaguovllu mas davábeali rádji lea Færen-Skjækerfjell orohagaid ráji mielde ja lulábeali rádji fas lea geainnuid 72 ja 756 guora. Oarjjabeali rádji lea Verdalsøra. Konvenšuvdnaáidi, mii manná Åbo rájis Skjækerfjell oroharádjai, gaikojuvvo.

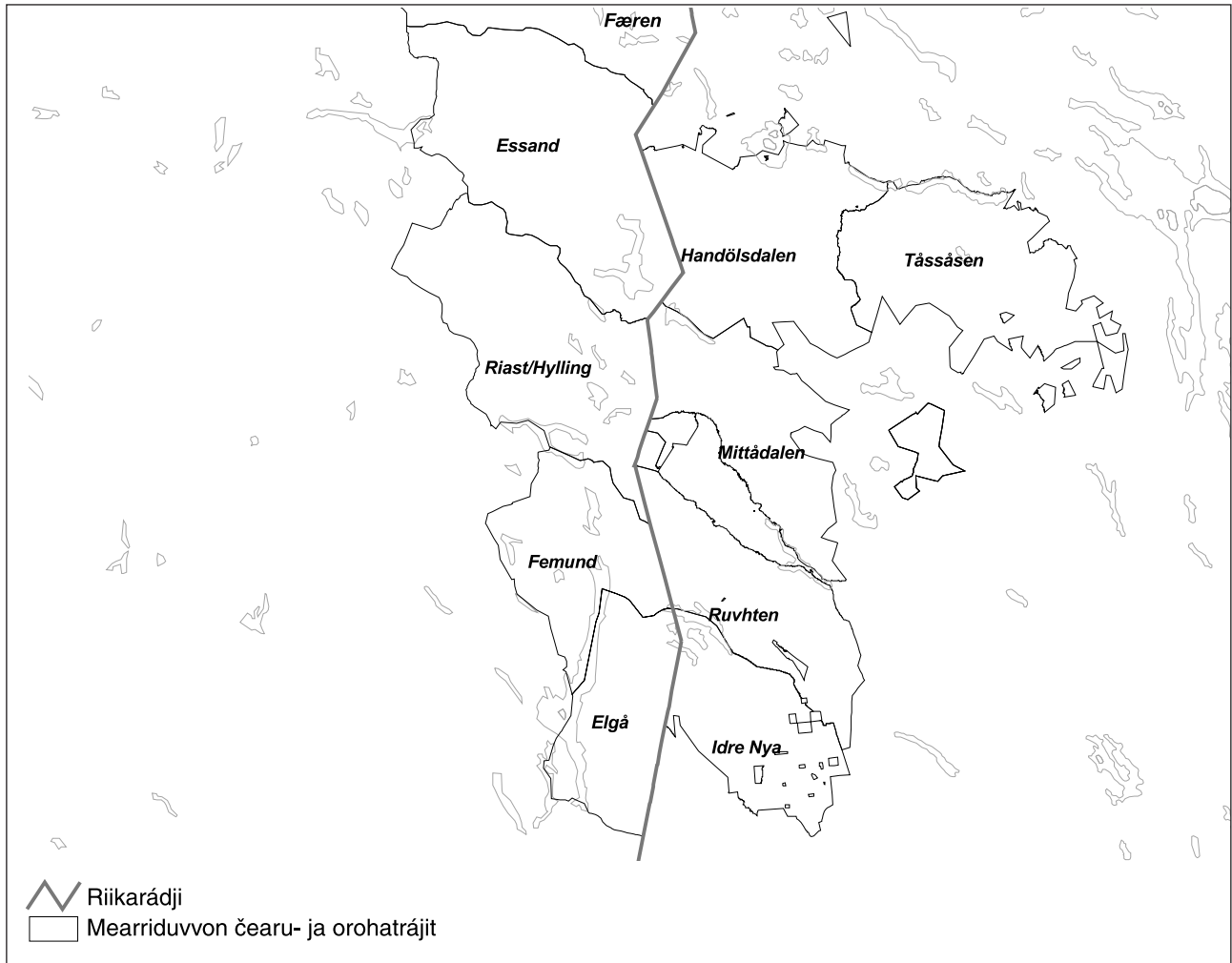
5.3.3 Sakutskottets förslag

Kall – Skjækerfjell – Færen

- Sakutskottet föreslår att Skjækerfjell har överträdesrätt till området norr om Torrön (Edevik).
- Sakutskottet föreslår att Færen har ett konventionsområde i området kring Middagsfjället. Konventionsområdegränsen går längs med vägarne E75 och 322. Kall har ett konventionsområde med nordgräns längs med distriktsgränsen Færen – Skjækerfjell och sydgräns längs med vägarna 72 och 756. Västgränsen är vid Verdalsøra. Konventionsstängslet från Åbo till Skjækerfjell's distriktsgrænse rivs.

6. Lulli guovlu

6.1 govvas mii oaidnit boazorohagaid ja čearuid rájiid. Oktiibuot leat 10 hálddahušlaš ovttadaga, ja 8 leat riikarádjeorohagat.

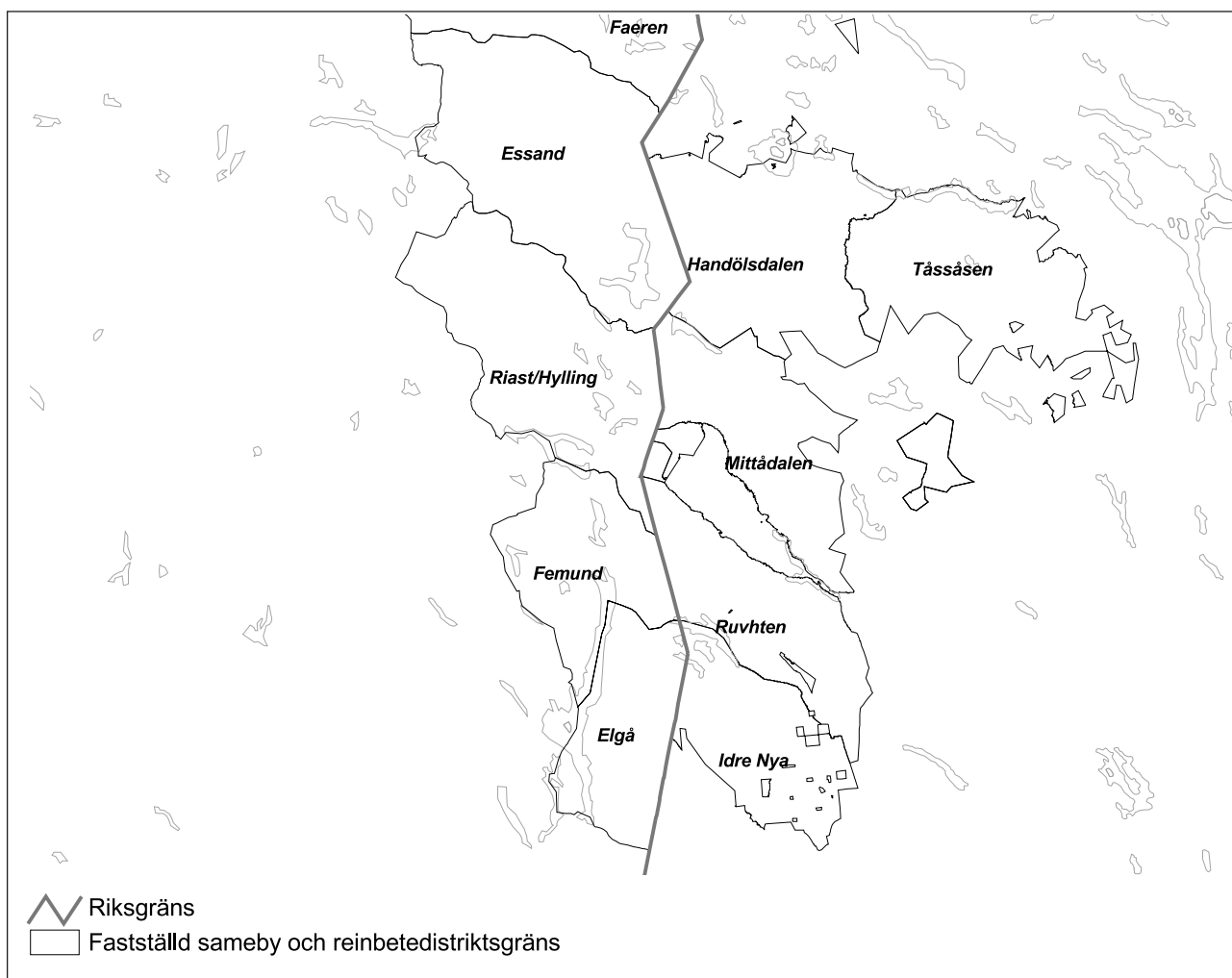

6.1. govva. Lulli-Trøndelága/Hedmark orohagat ja Härjedála čearut.

6. Södra regionen

Figur 6.1 visar gränser mellan renbetesdistrikten och samebyarna i regionen. Sammanlagt utgör de tio

administrativa enheter, och av dessa gränsar åtta till riksgränsen.

Figur 6.1. Renbetesdistrikt i Sør-Trøndelag/Hedmark och samebyar i Härjedalen.

6.1 Lulli-Trøndelága/Hedmark – Jämtlánda leana, lulit guovlu

Obbalaččat

Prinsihpas eai leat orohatrájit rievdaduvvon jagi 1894 rájes. Rievdadeamit leat váldosaččat dahkkon mánggaid duomuid vuodul maid Alimusriekti lea meannudan. Das daddjo ahte orohagat leat ovddasvástádus-suorggit, ja dat ii dárbbáš mearkkašit ahte dain lea vuoigatvuohta guovlluide. Lávdegotti mandáhttan ii leat čiekŋudit dien áššái, muhto fágalávdegoddi oaidná movt eahpečielga riektedilli lea dagahan labiila

dilálašvuodaid. Dán geažil leage lávdegoddái váttis suokkardit dálá guohtuneatnamiid geavaheami ja dan vuodul evttohit rievdadusaid guohtunrájiide.

Guovllus leat 6 boazoorohaga. Riast ja Hylling lea oktasaš. Essand ja Riast/Hylling orohagain lea oktasaš dálvejagi guohtun Femunddas. Elgá ja Trollheimen leat fas birrajagiorohagat. Trollheimen lea áidna orohat mii ii leat riikaráji guoras, muhto lea sierra eará orohagain eret. Danne eat čilge dárkileappot dán orohaga birra. Eará orohagaid birra mii čilget oktasaččat.

6.1. ja 6.2. tabeallas oaidnit boazodoalloguovllu struktuvrra ja eatnamiid anu.

6.1. tabealla.

	Doalloovttadagat	Olbmot	Alimus boazolohku
Elgá	6	30	3 000
Riast/Hylling	10	51	4 500
Essand	10	43	4 500
Trollheimen	5	20	1 600
Submi	31	144	13 600

Femunddas lea alimus mearriduvvon boazolohku 9 000 bohcco. Boazolohku lea juhkkjuvvon ovt-tamađe Riast/Hylling ja Essand orohagaid gaskka. Go

6.2. tabeallas meroštallá boazoeatnatvuoda ja buvttadeami juohke areálovttadaga nammii, leat Femundda areálat juogáduvvon dán guovtti orohahkii.

6.2. tabealla. Lulli-Trøndelága/Hedmark boazodoalloguovllu eatnamiid geavaheapmi.

	Areála km ²	Boazolohku		Buvttadeapmi	
		01.04.98	juohke km ²	kg/km ²	kg/boazu
Elgá	1007	3026	3,0	32,4	11
Femund (dálvejagi guohtun)	1103	(8887)			
Riast/Hylling (bievlajahki)	2481	4314	1,7	22,6	12,3
Essand (bievlajahki)	2876	4573	1,6	17,3	10,5
Trollheimen	2235	1630	0,7	7,9	10,7
	8598	13543	1,6	18,2	11,2

Lea mihá eambo boazoeatnatvuohta go Davvi-Trøndelágas, Nordlánddas ja Romssas. Duogážin lea dálvejagi guohtumiid vejolašvuohta, ja áigodaga iešguđetlágan guođohanvejolašvuohta. Earret Elgá, leat Lulli-Trøndelága/Hedmark orohagaid boazoeatnatvuohta vuollelis go Kárášjogas (2,4 bohcco/km²) ja Oarje-Finmmárkkus (3,1 bohcco/km²). Riast/Hylling orohagas lea eambo buvttadeapmi bohcco ektui go dain earáin, muhto buot orohagaid dássi lea vuollelis go ovdal. Elgá:s lea mearkkašahhti alla boazolohku ja buvttadeapmi juohke areálovttadaga nammii. Eará

orohagain Norggas ii dáidde leat ná stuora areálbuvttadeapmi.

Maŋemus golmma jagi njuovvandeattuid oaidnit 6.2. tabeallas. Das oaidnit orohagaid siskkáldas erohusaid jagis jahkái. Dás boahtá ovdan ahte dássi lea veahá vuollelis go Nordlánddas ja Davvi-Trøndelágas ja arvat vuollelis Romssa. Orohagaid siskkáldas erohusat jagis jahkái leat luonddudilálašvuodaid erohusaid geažil, muhto erohusat sáhttet maiddá váikkuvvot das makkár bohccuid leat njuovvan ja makkár ealihanbohccot leat.

6.1 Området Sør-Trøndelag/ Hedmark – Jämtlands län, södra delen

Allmänt

I princip har distriktsindelningen i området varit oförändrad sedan 1894. De väsentligaste förändringar är ett resultat av flera domar som förts till Högsta domstolen i Norge. Dessa har slagit fast att distrikten är ansvarsområden, och inte nödvändigtvis rättighetsområden. Det ligger utanför utskottets mandat att gå närmare in på dessa förhållanden, men sakutskottet konstaterar att det oklara rättsliga förhållandet har resulterat i en labil situation i området. Detta gör det

svårt för utskottet att analysera nuvarande betes användning och från detta underlag förorda förslag om eventuella ändringar av betesgränserna.

Det finns sex renbetesdistrikt i området. Riast och Hylling drivs som en enhet. Essand och Riast/Hylling har gemensamt vinterbete i Femunds distrikt, medan Elgå och Trollheimen är helårsdistrikt. Det enda distrikt som inte har kontakt med riksgränsen är Trollheimen som ligger isolerat från de övriga distrikten i området. Distriktet kommer endast att beskrivas rent allmänt. Den övriga renkötseln beskrivs tillsammans.

I **tabell 6.1** och **6.2** ges en översikt av struktur och resursutnyttjande i renkötselområdet.

Tabell 6.1. Antalet driftsenheter, personer och högsta antalet renar i Sør-Trøndelag/Hedmark.

	Antal driftsenheter	Antal personer	Fastställt högsta antalet renar
Elgå	6	30	3 000
Riast/Hylling	10	51	4 500
Essand	10	43	4 500
Trollheimen	5	20	1 600
Totalt	31	144	13 600

Högsta antalet renar för Femund är fastställt till 9 000, och renantalet är lika fördelat mellan Riast/Hyllings och Essands distrikt. Vid beräkning av ren-

täthet och produktion per arealenhet i **tabell 6.2**, är arealen i Femund fördelad lika mellan de två distrikten.

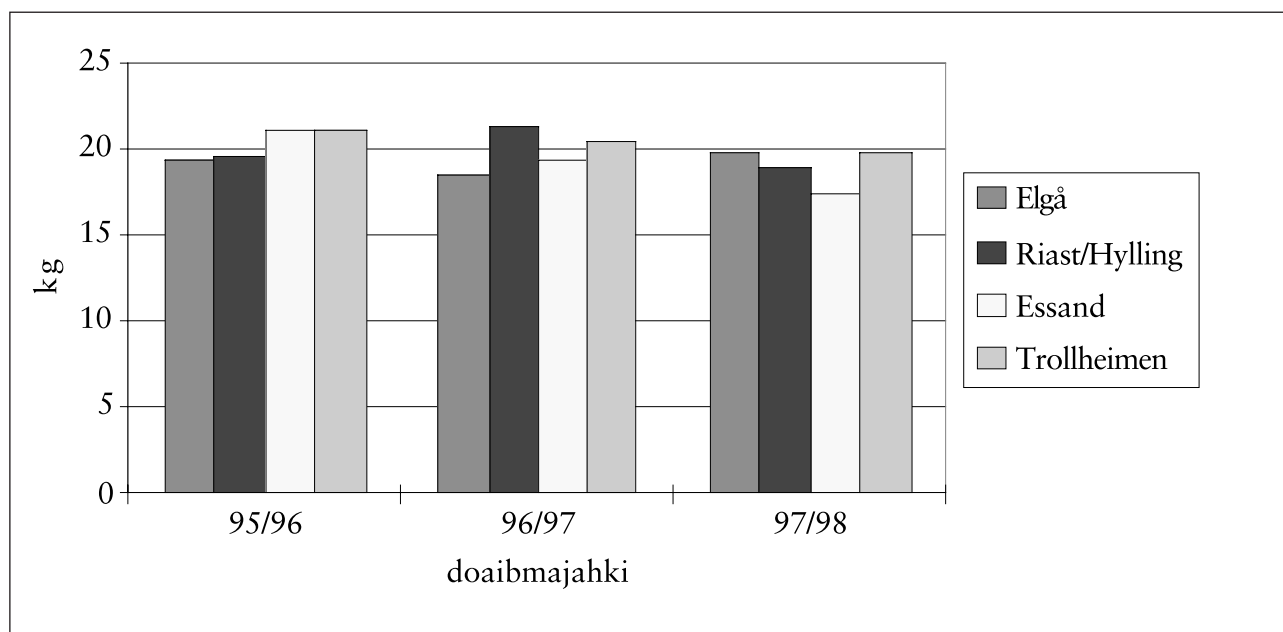
Tabell 6.2. Resursutnyttjandet i Sør-Trøndelag/Hedmarks renkötselområde.

	Areal i km ²	Renantal		Produktion	
		01.04.98	per km ²	kg/km ²	kg/ren
Elgå	1 007	3 026	3,0	32,4	11
Femund (vinterbete)	1 103	(8 887)			
Riast/Hylling (barmark)	2 481	4 314	1,7	22,6	12,3
Essand (barmark)	2 876	4 573	1,6	17,3	10,5
Trollheimen	2 235	1 630	0,7	7,9	10,7
	8 598	13 543	1,6	18,2	11,2

Rentätheten är betydligt högre än i Nord-Trøndelag, Nordland och Troms. Detta beror på tillgången på bete under vintern och de olika betesförhållanden under denna säsong. Med undantag av Elgå, ligger distrikten i Sør-Trøndelag/Hedmark under rentätheten i Karasjok (2,4 ren/km²) och Vest-Finnmark (3,1 ren/km²). Riast/Hylling har en något högre produktion per ren än de övriga, men nivån är lägre än tidigare för alla distrikt. Det som är påfallande är emellertid det höga renantalet och produktion per arealen-

het i Elgå. Det finns knappast något annat renbetesdistrikt som har så hög arealproduktivitet.

Figur 6.2 visar slaktvikterna under de tre sista åren. Figuren visar hur de inbördes skillnaderna varierar från år till år. Den visar också en något lägre nivå än i Nordland och Nord-Trøndelag, och ligger klart under Troms. Den inbördes variationen mellan distrikten de olika åren beror på olikheter i naturförhållanden, men skillnader i urval av slaktdjur/påläggslivdjur kan också ha betydelse.

6.2. govva. Lulli-Trøndelága/Hedmark misiid njuovvandeattut.

Areála ja doaimmadilálašvuodát

Boazoorohagaid olggobeale rájit leat seammá rájit go sámi boazodoalloguovllu rájit Norggas. Rájiid mearridettiin deattuhuvvojedje eará bealit go boazodoallogafágalaš bealit. Danne leat ollu eahpelunddolaš rájit oarjjabealde. Jagis 1971 geahččaledje rájiid rievdatit Femundda viiddideamis, muhto ášši ii ovdánan. Mii namuheimmet juo ovdalis dan dili, namalassii ahte muhtin eananosiin ii leat dál riektilaš vuoigatvuoha guođohit siskkobeaalde boazoorohagaid. Vuoigatvuodaid rájit maiddái nannosit váldet vuhtii eará beliid go boazodoallogafágalaš. Danne ii sáhte guođohit Femundda orohaga oarjjabealde. Dan sadjái ferte orohaga siskkit eananosiid guođohit dálvejagis. Areálat, mat leat tabealla meroštallama vuodđun, čájehit liiggás viiddis eatnama. Dat mearkkaša ahte areálbuvttadan-beaktivilvuoha duohtavuodas lea badjelis go tabealla čájeha. Lulli-Trøndelága/Hedmark guovllustivra čujuha cealkámušastis jagis 1998 ahte guovllu boazodoallu lea “gártan eahpedohkálaš dillái, go váilu čielga riektilaš vuoigatvuoha ja dan ektui ahte jođihit lobálaš boazodoalu.”

Riikarádji ii leat lunddolaš oahci, ja dálá dilis adno rádjeáidi oahcin Ruota čearuid guvlui. Áiddi leat stáhtat⁷² huksen ja dat ortnegisdollet maid áiddiid. Elgå ortnegisdoallá muhtin oasi áiddis, mii lea Idre čearu bealde. Áidna sihttojuvvon guođoheapmi ráji rastá lea smávit guovlu man Essand guođoha orohaga nuortadavábealde eananosiin. Essand ja Handölsdalen čearru leat ieža gaskaneaset šiehttan ná dahkat.

Norggabeale orohagat masttadit juohke jagi, ja masttadit maiddái rádjelagas čearuiguin. Muhtin jagiid leat stuora masttadeamit.

Jus vel olgguldas rájit leat heajut, de iešguđetlágan

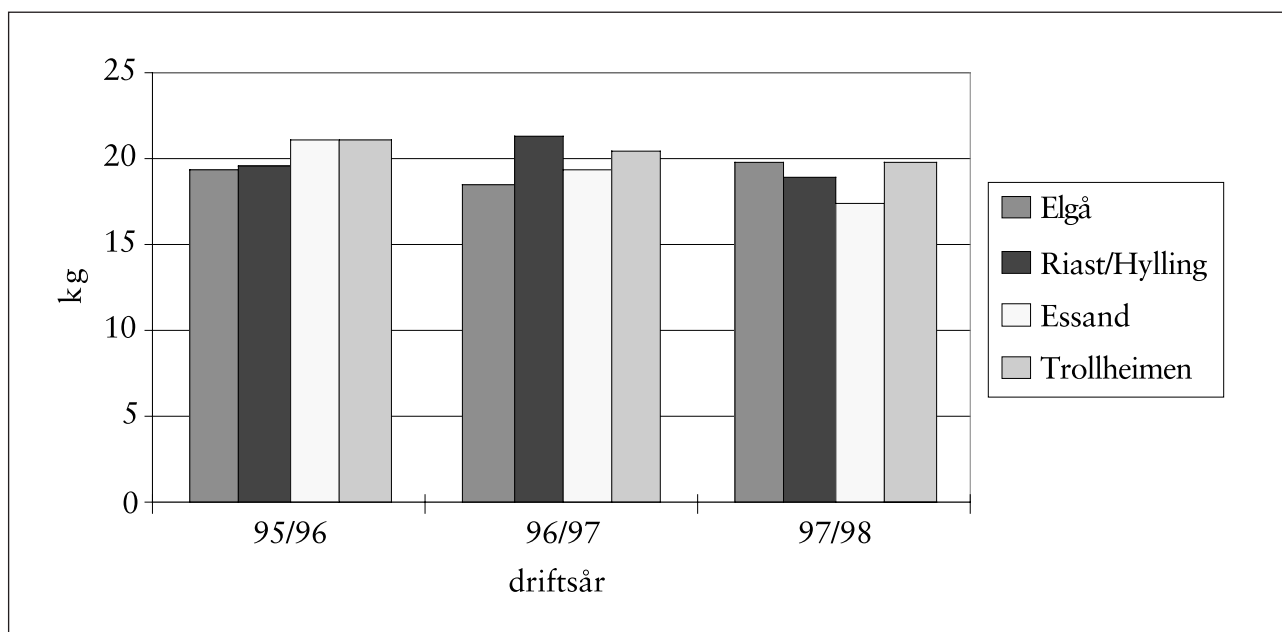
sisabahkkemat ja johtolat dagahit ođđa “oziid” siskkáldasat orohahkii. Dat heajudit dili vel eambo guohtuneatnamiid geavaheami dáfus.

Luonddudilálašvuodát

Earret Finnmárkku, lea Lulli-Trøndelága/Hedmark áidna boazoorohatguovlu gos leat siseatnandálkkádagat siskkáldasat guođohanguovllus. Lulli-Trøndelága/Hedmark lea luonddudilálašvuodaid dáfus seammalágan go Finnmárku, ahte dálkkádagat mearridit guohtundilálašvuoda. Dasa lassin lea guovllus maiddái geologalaš ovdamunni go dalvejagi eatnamiin lea erenoamáš buorre suvrra baktešládja. Lea oainnat jiekŋa johtán oarjjás-davás guvlui ja čuovuhan luovosávdnasiid suvrra báikkiin davvelii ráktoguvlui. Miehta guovllu lulábealde Aursundda leat viiddis sáttu- ja čievrarenat. Boazodoalloguovllu davábeale eatnamiin lea geahppadit mollaneaddji baktešládja, muhto liikká gávdnojit maiddái garra bakteosait. Dáin davit guovlluin lea unnán báljes bákti, muhto duoddara eananvuodđu lea goikkis. Soahkevuvdiin lea eanan viidát hui assái ja šattolaš.

Guohtuneatnamat leat ollu badjelis meara. Dušše Essandis leat veahá eatnamat vuollelis go 200 m bm (4 %), ja Femundda dálvejagi eatnamat leat fas eanas gaskal 600–1000 m bm (6,3 % badjel 1 000 m bm). Maiddái Elgå orohagas leat alla eatnamat ja galbma dálkkádat (87 % badjel 600 m bm ja eará oasis leat 1 000 m bm). Riast/Hylling orohaga geassejagi eatnamiin leat eambo allavárit go Essand orohagas, 15 ja 4 %. Goappaš orohagain leat buorit bálganbáikkid ja eananoasit gos šaddu ihtigohtá geassemánu gaskamuttus.

72. Jämtlándá – Trøndelága šiehtadus.

Figur 6.2. Slaktvikter för kalv i Sør-Trøndelag/Hedmark.

Areal och driftsförhållanden

Renbetesdistrikten har yttre gränser som också motsvarar de yttre gränserna för de samiska tamrensområdena i Norge. Vid gränsdragningen har man tagit stor hänsyn till andra faktorer än renskötselmässiga. Därför har stora delar av renbetesområdet onaturliga gränser mot väst. Under 1971 försökte man att rätta till detta vid en utvidgning av Femunds distrikt. Detta ledde inte framåt. Som tidigare nämnts är situationen nu sådan att det i delar av området, inte finns rättslig grund för bete inne i renbetesdistrikten. Gränserna för rättigheterna tar också i hög grad hänsyn till andra förhållanden än de renskötselmässiga. Den västra delen av Femunds distrikt kan därför inte utnyttjas. I stället måste man använda inre områden av distriktet för vinterbete. Den areal som ligger till grund för beräkningarna i tabell 6.1 är därför onaturligt hög, vilket gör att arealproduktiviteten i realiteten är högre än det som framkommer i tabellen. Områdesstyret i Sør-Trøndelag/Hedmark hänvisar i ett uttalande 1998 till att renskötseln i området har "hamnat i en ohållbar situation med hänsyn till sviktande rättsunderlag, och i förhållande till utövande av legal renskötsel".

Riksgränsen är ingen naturlig gräns, och avgränsningen mot de svenska samebyarna är idag beroende av gränstängsel. De flesta av dessa stängsel har uppförts och underhålls av båda länderna⁷². Elgå underhåller delar av ett stängsel mot Idre sameby. Det enda avtalade betet över riksgränsen är att Essand använt ett mindre område mot distriktets nordöstligaste betesområden. Detta betesbruk bygger på ett privat avtal mellan Essand och Handölsdalens sameby.

Det förekommer årligen en sammanblandning internt mellan distrikten på norska sidan av gränsen

och mellan dessa och de angränsande samebyarna. Vissa år har man en omfattande sammanblandning.

Förutom dålig yttre arrondering skapar olika arealingrepp och trafik nya "gränser" inåt i distrikten. Detta skapar nya problem för utnyttjandet av betena.

Naturförhållanden

Förutom Finnmark är Sør-Trøndelag/Hedmark det enda renskötselområde som har vinterbete i inlands-klimat i det egna betesområdet. Om man utgår från naturförhållanden är därför Sør-Trøndelag/Hedmark likt Finnmark. Detta gäller klimat och därmed betesförhållande, men området har också en geologisk fördel genom att vinterbetena ligger på extremt sura bergarter. Isen har rört sig i en nordvästlig riktning och har därför också fört med sig löst material från de sura områdena in över en del av skifferområdena längre norr ut. Det ligger nu som då stora sand- och grusmoräner i hela området söder om Aursund. Den nordliga delen av renbetesområdet har övervägande bergarter som vittrar lätt, även om det också finns toppar med hårda bergarter. I dessa nordliga områden är det förhållandevis lite kalfjäll, men jordmånen på kalfjället är präglad av mager och torr jord. I björkskogsbältet finns det emellertid stora sammanhängande arealer med djup och näringsrik jord.

Betena ligger genomgående högt över havet. Det är bara Essand som har något bete under 200 m.ö.h. (4 %), medan vinterbetena i Femund i huvudsak ligger mellan 600 och 1 000 m.ö.h. (6,3 % över 1 000 m.ö.h.). Också Elgå ligger högt med påfallande kallt klimat (87 % över 600 m.ö.h., resten över 1 000 m.ö.h.). Riast/Hylling har en större andel högfjäll i sina sommarområden än Essand, 15 respektive 4 %.

72. Jämtland-Tröndlagsprotokollen.

Siseatnandákkádagaid dihte eai báľjo goassege váikkut bivvalat ja arvi ahte guohtumat lássahuvvet dálvejagis. Optimála boazolohku juohke areálovttadaga nammii lea vuollelis go Finnmárkkus, dannego Rørosduoddaris lea gasit muohta.

Guohtun

1960-jagiid loahpas lea Selskapet for Norges Vel iskadan guovllu guohtumiid. Gaskamearálaš loguid, dihto välljejuvvon šlájain, čájeha 6.3. **tabealla**, nu movt ovdanbohtet 3 iešguđetlágan almmuhemiin. Takserema oktavuodas leat Riast/Hylling juhkkjuvvon guovtti sierra orohahkii, nappo Riasten ja Hylling. Dán guovttis lea Hylling orohat riikarádje guoras gitta Rien jávrriid rádjái.

Leat välljejuvvon muhtin šaddošlájat, danne vai lea áłkit oažžut bajilgova, muhto dan seammás massá bienasta bitnii dieđuid, mat kvalitehta árvvoštallamii

leat mávssolaččat. Geavahuvvon vuohki juohká dárkilit omd. jekkiid iešguđetlágan šlájii. Iešguhtet šlájda lea gávdnon nu unnán ahte eai váldo mielde dás. Riasten orohagas lea omd. 28 % jeaggi, mii juhkkjuvvo 12 iešguđetlágan guohtunšlájii.

Sihke **Riast ja Hyllingen** orohagain lea eanas jeagil/rissi/danas, go geahččá guohtunšlájaid nu movt rássi ja urta (su. 75/25). Dán fuomáša das go lei eambo dehe unnit jeagealoassi analysaruvttuin (51 ja 41 %). Dán oasis lei fas stuora oassi, 42 ja 49 %, “hui vuorjjes jeagelšaddu”. Dasa lassin lei jeagil garrasit guhtjuvvon, dan sivas go čakča boahťá árrat ja nu ferte árrat johtit ealuin jeageatnamiidda. Dan seammás adnojit Femundda orohaga jeageatnamat liiggás unnán. Fágalaš árvvoštallama mielde ávžžuhit guohtumiid dihte johtit árabut Riast ja Hylling orohagain Femundda orohahkii.

6.3. **tabealla.** Guohtunsokkardallamiid oktiigeassu Essand, Riast/Hylling ja Elgá orohagain. Areáloassi %.

	Riasten	Hyllingen	Essand	Elgá
Deaškedanas-oktavuohta			30	33
– dás: Skierri.-čáhppesmuorji. Jeagelguolban			23	22
Čáhppesmuorještattolaš vuovdi mas lea jeagil			1	5
Jeagelšattolaš beahcevuovdi			–	–
Sarritdanasguolban			6	5
Sarritšattolaš soahkevuovdi			8	8
Rásse ja urtavallji soahkevuovdi			6	4
Siedgarođut			6	1
Balsajeakkit			7	5
Smávit ii-anihahtti			4	8
Oktiibuot jeagelguohtun			51	41
			62	77

Essand orohagas eai leat nu ollu deaškedanasguolbanat. Dan sadjái leat baicca jeakkit, “rome-, bjønn-skjegg”- ja alitsuoidnejeakkit.

Vaikko rásse-/urtašaddu orru leamen unnán Riast/Hylling orohagas, leat doppe almmatge deatalaš geassejagi guohtunšlájat. Guohtuniskadeamis árvvoštalle ahte gidđa- ja čakčajagi eatnamat (jeageatnama viidodagat) ráddjejit boazologu. Vuodđun lea biddjon ahte geassejagi guohtumat leat valljugasat dan ektui man ollu bohcco dálvejagi guohtumat gesset.

Essand orohagas lea ollu jeagil (62 %), muhto bealli analyseruvttuin čájehit dušse vuorjjes jeagelšattu.

Femundda orohagas eai leat čađahan sierra linjatakserema, earret dain guovlluin mat leat nuorttabelle Feragen jávrrii. Almmatge lea Lyftingsmo (1968) árvvoštallan guohtumiid hui viiddis eanangeahčadeimiid vuodul (befaring), ja árvvoštallan eananosiid sieralagaid. Su loahpalaš oaivil lei ahte orohagas obbalaččat lea “eahpedábálaš valljugas jeagelguovlu” mas vuovdesitnu lea seahká. Nuorttabelle Feragen lea linjatakseremis čájehuvvon 83 % jeageleanan, ja dán oasis lei 59 % ollislaš šaddu. Orohagas lei liiggás unnán guodohuvvon, su árvvoštallama mielde, ja dat

fas váikkuhii ahte dat šaddu, mii jagis šaddá, hehttejuvvui. Nu movt namuheimmet, bijai son vuodđun ahte orohahkii galggašii árabut johtit, ja guodohit orohagas čakčat. Allarievtti duomu váikkuhus lea ahte dálvejagis guodohuvvo dain eatnamiin mas guohtuniskadeapmi bijai vuodđun ahte eatnamat galget adnot čakčajagis/skábmajagis. Dát ferte fas nuppi vuoru buktit váikkuhusaid Riast/Hylling ja Essand guohtuneatnamiid ávkin atnimii.

Elgá:s lea maiddái, seammá ládje nu movt Femunddas nai, hui unnán rásse ja urtavallji šaddu. Veahá earálágan lea soahkevuovdi, mii lea Sylen birrasiid ja alla eanan oarjjás Elghogna guvlui, ja dasto luksa gaskariikageainnu guvlui. Guohtuniskadeami áiggi lei alla eatnamiid guohtun veahá sekundára. Garra guodoheapmi lea nuppástuhtán skierre-čáhppesmuorještattu nu ahte šaddagoahťá joknadan. Jeagil, skierri ja eará muorrašlájdašattat ledje borrojuvvon nu visot ahte eai lean báhcán eambo bihtát. Dálá dilli lea seammaládje, mii dahká geassejagi guohtuma vuodu buorin. Almmatge lea eanavuodđu liiggás goikkis ja asehaš, mii dagaha ahte ii gávdno eambo hui vuorjjes rássi ja urtavallji jassagobit.

Båda distrikten har därför marker med goda vindförhållande och områden där växtsäsongen startar så sent som i mitten av juni.

Tack vare inlandsklimatet, blir vinterbetena sällan låsta på grund av mildt väder och regn. Optimalt renantal per arealenhet kommer emellertid att vara lägre än i Finnmark på grund av snömängden som är något större på Rørosvidda.

Betestillgångar

Betet i området är granskat av Selskapet for Norges Vel vid undersökningar i slutet av 1960-talet. **Tabell 6.3** visar utvalda genomsnittstal så som de presenteras i tre olika skrifter. Vid taxeringen är Rias/Hylling delat i de två enskilda distrikten Riasten och Hylling. Av dessa ligger Hyllings distrikt längs riksgrensens fram mot sjön Rien.

Urvalet av betestyper gör översikten lättare, men man går miste om detaljerna som är viktiga för vär-

deringen av kvalitet. Den metod som tillämpas, används till exempel en stark uppdelning av myr i olika betestyper. De enskilda betestyperna registreras i så liten omfattning att det inte tas med här. För Riasten utgör till exempel myrarna 28 % fördelat på 12 olika betestyper.

Både för **Riast och Hyllingen** råder det stor övervikt av betestyper med lav/ris/ljung i förhållande till betestyper som domineras av gräs och örter (ca 75/25). Detta kommer till uttryck genom att det var större eller mindre andel lav på de flesta analysrutorna (51 och 41%). En stor andel av detta, 42 respektive 49 %, hade emellertid ett "mycket glest lavtäckte". Laven var dessutom hårt avbetad, vilket berodde på att hösten kom tidigt, och man hade därför tidig övergång till lavbete. Samtidigt blev lavbetena i Femunds distrikt för lite utnyttjade. Från en saklig värdering av betena rekommenderade man därför en tidigare inflyttning från Riast och Hylling till Femunds distrikt.

Tabell 6.3. Sammanfattning av granskningar av renbete i Essand, Riast/Hylling och Elgå renbetesdistrikt. Arealandel i %.

	Riasten	Hyllingen	Essand	Elgå
Krypljungsambandet	30	33	23	60
härav: Dvärgbjörk-kråkrished m. lav	23	22	17	25
Kråkris/björkskog m. lav	1	5	3	6
Tallskog m. lav	–	–	–	28
Blåbärsrished	6	5	3	3
Blåbärsris/björkskog	8	8	4	4
Gräs och örtrik björkskog	6	4	2	–
Diverse videbuskar	6	1	4	–
Hjortronrismyr med lav	7	5	8	5
Mindre impediment	4	8	4	7
Totalt bete med lav	51	41	62	77

För **Essand** är andelen hedar med krypljung lägre. I gengäld har man en större andel myr, i synnerhet myrlilja (*narthécium ossifragnum*) och myrar med tuvsäv (*cypérus caespitosus*) och blåtåtel (*molinia caerulea*).

Även om andelen gräs/örter är till synes lågt, har Rias/Hylling stora inslag av viktiga betestyper för sommarbeten. Vid nämnda granskning antog man att vår- och höstbete hade begränsat omfånget (tillgången på lavbete). Utgångsläget är att sommarbetet är rikligt i förhållande till kapaciteten på vinterbete.

Essand har en hög andel lavbete (62 %), men hälften av analysrutorna har gles lav.

Med undantag för områdena öster om sjön Feragen, har det inte gjorts någon särskild linjetaxering av Femunds distrikt. Lyftingsmo (1968) har emellertid värderat betena efter en mycket omfattande inspektion, där de enskilda delområdena bedömdes. Hans slutsats för distriktet som helhet, var att det var ett "ovanligt rikt lavområde" med regelbundna inslag av kruståtel (*deschampsia flexuosa*). Linjetaxeringen av områdena öster om Feragen visar en andel på 83 % lavbete, av detta hade 59 % full täckning. Utifrån hans värderingar hade det betats för litet i distriktet, vilket

i nästa omgång reducerade den årliga tillväxten. Som tidigare nämnts, utgick han ifrån att en tidigare inflyttning och höstbete borde äga rum i distriktet. Konsekvenserna av domen i Högsta domstolen är att det blir vinterbete i de områden där betesgranskningen förutsatte användning för bete under höst/före jul. Detta bör i sin tur få konsekvenser för utnyttjandet av betena i Riast/Hylling och Essand.

På samma sätt som Femund, har **Elgå** mycket lite gräs och örtrik vegetation. Björkskogen runt Sylen och kalfjället väster ut till Elghogna och söder ut till mellanriksvägen, skiljer sig något. Då granskningen pågick, var vegetationen på kalfjället sekundär. Hård avbetning hade ändrat ursprunglig dvärgbjörk/kråkrished till lingonrished. Laven, dvärgbjörken och andra träartiga växter var så hårt avbetade att det endast fanns rester kvar. Detta är situationen även i dag och det är en gynnsam utveckling för sommarbetet. Jordmånen är likväl för torr och mager så man finner inget annat än sporadiska förekomster av gräs och örtrika snölegor.

Förutom att berggrunden är svårslöslig, är myrarna också präglade av den underliggande grunden. Under

Ii das gállii go báktevuođđu lea gággádit molla-neaddji, muhto dat váikkuha jekkiid maid. Jeagebotnis lea geađgevuođđu ja leat coages ja šattohis jeakkit.

Vaikko iskkadeamis ii boađe ovdan, leat almmatge maiddá veahá valljugas guohtunjeakkit, nu movt Grøvelsjøen lahkosiin.

Elgá orohagas lei 77 % jeageleanan, ja 45 % lei suhkkes šaddu. Buohtastahttima dihte mitalit ahte Færenis Davvi-Trøndelágas leiges 18 % jeagil, ja dušše 5 % lei suhkkes jeagelšaddu. FORUT iskkadeapmi duodašta dan stuora jeagelvalljivuođa (61 % ollislaš areálas). Nu leage Elgá orohagas eanas jeagelšaddu. Lyftingsmo čujuha guohtuniskkadeapmái jagis 1948, mas váldokonklusuvdnan lei ahte dát guovlu heive buoremusat boazoguohtumin ovdalii go sávzzaide ja gusaide. Muhto čuočuhuvvui maiddá ahte jeageleatnamat leat nu sakka guođohuvvon ja nu leatge “eanas muddui guhkes áigái billistuvvon”. Lyftingsmo fas čujuha iskkadeapmái ja lohká guovllu berret ráfáidahttit amas boazolohku liiggás ollu mañásmannat. Jagis 1971 fuomáša ahte ii leat ovdánan eavttuid mielde, vaikko guovlu maiddá mañnil dán áiggi lea guođohuvvon garrasit. Dán dieđu vuodul Lyftingsmo lohká, lassin iežas dieđuide jeagelguohtunmeari birra danjaseatnamis, ahte orohagas leat “buorit jeageleatnamat mat girdet garra guođoheami”. Jagis 1992 (FORUT) lei 49 % jeageleatnamiin unnán guhtojuvvon, ja guohtumiid dilálašvuohta ja balánsa lei buorre.

Lassin jeageleatnamiidda, mat leat buorit čakčajagis, dálvejagis ja gidđajagis, adnojit orohaga areálat garrasit, dasgo seammahat eatnamat adnojit iešguđetláhká jagiáiggiid mielde. Dát eanangeavahanvuohki addá buori areálbuvttadeami.

Oktiigeassu

Dat gullon Allarievttiduumot lea gáržžidan boazosámiid guođohanvuoigatvuođaid dán guovlluin. Rievtis leat gieđahallame odđa riidoáššiid, ja dan seammás bargojuvvo boazodollui fas máhcahit muhtin oasi eatnamiin maid leat massán. Dán vuodul ii leatge nu stuora friddjavuohta guohtuneatnamiid geavaheami mearridit, go dábálaš dilis lea. Dát bealli fátmasta sihke siskkáldasat Norgga bealde, muhto maiddá Ruota boazodoalu dáfus.

Vaikko vel dilli leage ná, ja vaikko vel leage Lulli-Trøndelága boazodoalus buorre buvttadeapmi, de goitge ovttagardánit lea guohtunekologalaš árvoštallama mielde heivvolaš guohtumiid anu earáhuhttit guovllus. Fágálávdegoddi oaivvilda Elgá orohagas leat erenoamáš heittot balánssa iešguđetge jagiáiggiid guođoheamis, go mihtilmas jeageleatnamiin guođohuvvo birrajagi. Seammás leat maid geassejagi guohtumat eambo go dárbašuvvojit Lulli-Trøndelága boazodoalloguovllus. Dát dássetmeahtunvuohta oidnogoahrtá vel čielgaseappot ja garraseappot, jus Færen orohaga Davvi-Trøndelágas geassá árvoštallamii fárrui. Nu livččiige vuogas earaláhká atnit guohtuneatnamiid, muhto fágálávdegoddi eaktuda ahte Lulli-Trøndelága guohtumiid ekologalaš heiveheami ferte

čoađdit siskkáldasat Norgga doaimmaiguin. Illá jáhkkit ahte Norgga–Ruota boazodoallokonvenšuvnna olis sáhtta čoađdit dáid vuodđováttisvuođaid. Go lávdegotti evttohusas almmatge váldit fárrui dáid árvoštallamiid, lea duogážin dat go dát čilgejit duohtadili, man galgá atnit vuodđun go árvoštallá oktasaš doalu Elgá ja Idre odđa čearu gaskka. Fágálávdegotti oaivila mielde váilu evttohusas guohtunekologalaš vuodđu. Mánngga gearddi lea evttohuvvon heivehit dálá guohtunrájiid. Essand orohagas lea eahpeformálaš šiehtadus guođohit Ruotas. Lea heivvolaš maiddá boahte áiggis guođohit dáid guovlluin, muhto dán guovllu heive buoremusat atnit čohkkenbáikin. Ruota čearut leat sávvan rievdadit guohtunrájiid Sylen:s (Essanddas) ja Stor-Vigelen:s (Femunddas). Fágálávdegoddi ipmirda sávvaldagaid fágalaš vuodu.

6.2 Jämtlánda leana lulit guovlu

Areála ja doaibmadilálašvuođat

Čearut mat leat Norgga ráji lahka leat Handölsdalen, Mittådalen, Ruvhten ja Idre. Čearuid rájiid ja áigodatguohtumiid oaidnit 6.1 kárttas. Jagi 1972 konvenšuvnna mielde ii leat čearuin lohpi guođohit Norgga bealde ráji. Riikarádji hehte rádjelagas guohtuneatnamiid ávkkástallama buoremus lágiin, dannego váilot lunddolaš oazit ráji lahkosiin. Handölsdalen ja Essand gaskka váilot lunddolaš oazit ja dakko lea áidojuvvon. Dat váikkuha garrasit, juohke jagi leat ortnegisdoallangolut, iige almmatge cakka bohccuid mannamis lobihis eatnamiidda. Guovllus gávdnojit buorit vejolašvuođat atnit ávkki lunddolaš oziin mat earuhit guohtumiid, iige dárbaš áidut. Mittådalen čearu rájis oarjjil Essand guvlui ii leat lunddolaš oahci ja dakko lea áidojuvvon. Čearu rájis das viidáseappot Riast/Hylling guvlui leat muhtin alla várit dakka oarjelijis riikaráji, earret lulimusas, gos lea áidojuvvon, vai caggá bohccuid mannamis lobihis eatnamiidda. Ruvhten čearu rádji oarjjil lea guhkki Riast/Hylling ja Femundda orohagaid bealde, ja dakko ii leat lunddolačcat ráddjejuvvon. Miehtá dakko lea áidojuvvon, vai obanassiige sáhtta bargat boazodoaluin dohkálaš ládje dán guovlluin, ja atnit ávkki rádjelagas eatnamiin. Vaikko vel leatge áidit, mannet bohccot almmatge ráji rastá, iige daid nagot caggat. Guovllus leat vejolašvuođat guhkit áigái gávdnat lunddolaš oziid rádjelagas guohtuneatnamiidda, ja nu geahpedit áiduma. Idre čearus váilot lunddolaš rájit oarjjil Elgá guvlui. Danne leatge áidon miehtá dán beali. Čearu rájit bievlajagi eatnamiid dáfus Ruotas eai čuovo lunddolaš oziid. Danne leage sávaldat oalle ollu rievdadallat ráji, vuosttažettiin čázadagaid guvlui, vai guohtuneatnamiid beassá atnit nu movt lea vuohkkaseamos. Dalle maid livčči geahppasit guođohit.

myrarna finns det stenig grund, och generellt är de grunda och karga. Även om det totalt inte är av sådant omfång att det framgår av granskningen, finns det likväl också rika betesmyrar, som vid lilla Grøvelsjøen.

Elgå hade en andel av 77 % lavmark, och 45 % av denna hade tät täckning. Som jämförelse hade Færens distrikt i Nord-Trøndelag 18 % lavbete, och endast 5 % av detta hade tät täckning av lav. En undersökning från FORUT (1992) bekräftar den höga andelen lavbete (61 % av totalarealen). Lavbete är därför den betestyp som präglar Elgås distrikt. Lyftingsmo refererar till en granskning av betena 1948, där den viktigaste slutsatsen var att området passade bäst till renbete (jämfört med får och storboskap), men man påpekade också att lavbetena var så hårt avbetade att de *”i stor utsträckning är förstörda för lång tid framöver”*. Lyftingsmo refererar vidare till slutsatsen om att området måste fredas mot bete för att undvika en stark minskning av renantalet. 1971 konstaterar han att utvecklingen inte har gått som man förutspått, även om området också senare är hårt betat. Utifrån detta och egna data om andelen lavbete i ljunng konstaterar Lyftingsmo att distriktet har *”god lavmark som tål hårt bete”*. 1992 (FORUT) var 49 % av lavbetena lite betade och betestillståndet och betesbalansen betecknades som god.

Vid sidan av lavbetena som ger goda höst-, vinter- och vårbeten, har distriktet uppenbarligen ett intensivt bruk av arealerna genom att olika områden används till olika årstider inom samma areal. Detta ger en mycket stor arealproduktivitet.

Sammanfattning

Ovan nämnda dom i Högsta domstolen har inskränkt renskötselens betesrätt i området. Nya konflikter behandlas i rättsinstanser, samtidigt som det arbetas för att renskötseln skall få tillbaka något av de förlorade resurserna. Därmed har man inte samma handlingsfrihet i fråga om omdisponering av betesresurserna som det man annars skulle ha haft. Det gäller internt i Norge, men det gäller också i förhållande till renskötseln i Sverige.

Trots detta, och trots att renskötseln i Sør-Trøndelag har hög produktivitet, skulle det, ur en ensidig betesekologisk bedömning, vara lämpligt med ändringar i användningen av betena i området. Enligt sakutskottets bedömning råder det en höggradig obalans mellan de olika säsongsbetena i Elgå, där det förekommer helårsbete i utpräglade lavbetesområden. Samtidigt finns det ett överskott av sommarbeten i Sør-Trøndelags renskötselområde. Denna obalans kommer att bli ännu tydligare om man tar med Færens distrikt i Nord-Trøndelag i bedömningarna. En omdisponering borde därför vara fördelaktig, men sakutskottet förutsätter att problemen med ekologisk anpassning i Sør-Trøndelag bara kan lösas genom interna norska beslut. Det är svårt att se att ändringarna i svensk-norsk renbeteskonvention kan lösa dessa grundläggande problem. När värderingarna ändå tas

med i utskottets förslag, hänger det samman med att man beskriver den verklighet som bör ligga till grund för värdering av frågan om gemensam drift mellan Elgå och Idre nya sameby. Sakutskottet anser att detta förslag saknar betesekologisk grund.

Det har lagts fram flera förslag om justering av existerande betesgränser. Essand har i dag ett informellt avtal om bete i Sverige. Det skulle vara fördelaktigt att också i framtiden kunna utnyttja dessa områden, men området skulle i huvudsak ha betydelse som uppsamlingsområde. Från svenska samebyar har man framfört önskemål om ändringar i betesgränserna i Sylene (Essand) och Stor-Vigelen (i Femund). I sakutskottet är man medveten om den sakliga grunden för dessa önskemål.

6.2 Jämtlands län, södra delen

Areal och driftsförhållanden

Samebyar som gränsar mot Norge är Handölsdalen, Mittådalen, Ruvhten och Idre. Samebyarnas gränser och årstidsland framgår av **karta 6.1**. Enligt 1972 års renbeteskonvention saknar samebyarna betesrätt på norsk sida. Riksgränsens dragning motverkar optimalt nyttjande av gränsnära områden eftersom naturhinder saknas utefter gränsen. Gränsen mellan Handölsdalen och Essand saknar naturhinder och är därför åtgärdad idag med stängsel. Följden har blivit stora årliga underhåll samtidigt som åtgärden inte medför det bästa skyddet mot otillåten renströvning. I området finns goda förutsättningar att uppnå naturlig avgränsning av beteslanden utan uppförande av stängsel. Mittådalens gräns i väster mot Essand saknar naturhinder men är åtgärdad med stängsel. Fortsättningen av samebyns västgräns mot Riast/Hylling har till en del naturhinder i form av högfjäll strax väster om riksgränsen förutom längst i söder där stängsel uppförts för att förhindra renströvning in på otillåtet område. Ruvhten har en lång västlig gräns mot reinbeitedistriktet Riast/Hylling och Femund som inte är naturligt avgränsad. Stängsel har uppförts efter hela sträckningen för att rationell renskötsel och nyttjande av gränsnära betesland överhuvudtaget skall vara möjligt. Trots detta kan oönskad renströvning över gränsen inte helt undvikas. I området finns förutsättningar att på sikt uppnå naturliga avgränsningar av gränsnära betesland och därmed minska dagens omfattande renstängsel. Idre saknar naturlig gräns i väster mot Elgå. Bristen är åtgärdad genom att stängsel uppförts utefter hela gränssträckningen. Samebyarnas gränser för barmarksområdet inom Sverige följer inga naturhinder varför omfattande gränsjusteringar mot främst vattendrag vore önskvärdt för att uppnå effektivt nyttjande av beteslanden. Samtidigt skulle bevakningen av renarna underlättas mycket påtagligt.

Alimus boazolohku ja duohta boazolohku jagis 1996 čájehuvvojit **6.1. tabeallas**. Ealut leat dál stuoribut go lobálaš.

6.4. *tabealla*. Boazolohku

Čearru	Alimus lobálaš boazolohku	Boazolohku 1996
Handölsdalen	6000	8168
Mittådalen	5000	5718
Ruvhten	5000	4674
Idre	2700	3507

Guovllus leat 29 boazodoalu ja 120 boazodoalli geat leat boazobarggus. Čearuid dovdomearka lea ahte leat stuora doalut, alla boazolohku ja ollu olbmot, go buohtastahtá Jämtlánda leana nuorttit osiin. Mii oaidnit 2. tabeallas čearuid doaluid.

6.5. *tabealla*. Doalut ja boazodoallit.

Čearru	Doaluid lohku	Boazodoallit
Handölsdalen	11	15
Mittådalen	12	49
Ruvhten	9	43
Idre	5	13

6.2 ja 6.3 kárttas oaidnit boazodoalu eanangeavaheami.

Guohtun

Mii oaidnit **6.6. tabeallas** bievlanjagi ja dálvejagi eatnamiid. Handölsdalen čearus lea hui buorre ruonasguohtun. Buorre ruonasguohtun lea maiddái Mittådalenčearus, muhto Ruvhten ja Idre guovllus ii leat nu ollu ruonasguohtun. Dálvejagi guohtumat gal leat valljis dáin guovlluin. Buot čearuin leat ruonasguohtumat mat ráddjejit heivvolaš alimus boazologu guhkit áigái. Dát dilli lea erenoamážit Idre ja Ruvhten čearuin.

Lea unnán ii-anihahhti geađgeenan ja sáttorámat bievlanjagi eatnamiin Handölsdalen ja Idre čearuin, ja áibbas unnán Mittådalen ja Ruvhten čearuin. Bievlanjagi eatnamiid nettoareálas lea 33 % Handölsdalen čearu guohtumiin badjelis go 1 000 m bm, ja 21,9 % Mittådalen čearu guohtumiin. Seamamá logut Ruvhten ja Idre čearuin leat 9,1 ja 4,3. Dainna lágiin leat Handölsdalen ja Mittådalen čearuin buorit alla várreematnamat olamuttus geasseliehu áiggiid, muhto Ruvhten čearus, ja eandalii Idre čearus, leat unnán areálat badjelis go 1 000 m bm.

6.6. *tabealla*. Áigodatguohtumat.

Čearru	Ruonasguohtun km ²	Dálvejagi guohtun km ²
Handölsdalen	1 019,9	1 091,9
Mittådalen	653,8	979,1
Ruvhten	209,4	417,0
Idre	189,2	971,0

6.7. *tabealla*. Alla várreematnamat, ja ruonasguohtun-eatnamiid ii-anihahhti oassi.

Čearru	Nettoareála (%) badjelis 1 000 m bm	Nettoareála ii-anihahhti oassi
Handölsdalen	33,3	9,9
Mittådalen	21,9	4,0
Ruvhten	9,1	3,9
Idre	4,3	10,9

Oktiigeassu

Eanas sajiin guovllus váilot lunddolaš oazit rádjain. Rádjelagas boazoorohagain nuppe bealde ráji lea seammá váttisvuohta. Dalle go leat duovdagat goabbat bealde ráji, mat lunddolaččat leat oktan duovdan, ferte bargat dan nala ahte guohtumiid geavaha goappaš bealde ráji, namalassii rasttida ráji. Vaikko vel ráji rasttideapmi leage áigumuššan, dárbbášuvvojit almmatge muhtin áidit. Go áidu, galgá garrasit deatuhit dan ahte áidi dohkálaččat nagoda caggat bohccuid. Ruvhten čearus, ja velá eambo Idre čearus, leat unnán alla várreematnamat badjelis go 1 000 m bm, gos bohccot bálget geassebáhkaid áiggi.

Geahča 6.1–6.5 kárttas.

6.3 Fágálávdegotti evttohus

Essand – Handölsdalen

Fágálávdegoddi evttoha ahte Handölsdalen čearru beassá rasttidit raji Norgga beallái Nesjøena guvlui. Essand boazoorohat beassá rasttidit ráji oarjjabeali Enan. Áidi riikaráji bokte válđojuvvo eret. Galgá hukset konvenšuvdnaáidi Nesjøenis gitta Nedalsjøenii.

Mittådalen – Riast/Hylling

Ii evttohuvo rádjerasttideaddji guođoheapmi.

Ruvhten – Femund

Ii evttohuvo rádjerasttideaddji guođoheapmi.

Idre nya – Elgå

Ii evttohuvo rádjerasttideaddji guođoheapmi.

Högsta tillåtna renantal och 1996 års verkliga antal framgår av **tabell 6.4**. Som det framgår av tabellen ligger 1996-års renantal över det högsta tillåtna.

Tabell 6.4. Renantal.

Sameby	Högsta tillåtna renantal	Renantal 1996
Handölsdalen	6 000	8 168
Mittådalen	5 000	5 718
Ruvhten	5 000	4 674
Idre	2 700	3 507

I området som helhet är 37 rennäringsföretag med inalles 120 renägare verksamma. Samebyarna kännetecknas av att ha genomgående stora företag och att byarna är stora både vad gäller renantal och antal medlemmar i jämförelse med norra delarna av Jämtlands län. Företagens närmare fördelning på samebyar framgår av **tabell 6.5**.

Tabell 6.5. Företag och renägare.

Sameby	Antal företag	Antal renägare
Handölsdalen	11	15
Mittådalen	12	49
Ruvhten	9	43
Idre	5	13

Renskötselns markanvändning i området framgår översiktligt av **karta 6.2** och **6.3**.

Betestillgångar

Arealer barmarksbete och vinterbete fördelat på samebyar framgår av **tabell 6.6**. Handölsdalen har mycket goda grönbetestillgångar. Även Mittådalen har goda grönbetestillgångar medan Ruvhten och Idre har begränsade grönbetesresurser. Vinterbetesresurserna i området är mycket rikliga. I samtliga samebyar är grönbetet den begränsande faktorn för långsiktigt lämpligt högsta renantal. Detta förhållande är särskilt påtagligt i Idre och Ruvhten samebyar.

I barmarksområdet är andelen impediment i form av sten- och hällmark inom Handölsdalen och Idre låg och helt marginell i Mittådalen och Ruvhten. Av barmarksområdets nettoareal ligger hela 33,3 % av Handölsdalens marker över 1 000-metersnivån och 21,9 % av Mittådalens marker. Motsvarande siffror för Ruvhten och Idre är 9,1 respektive 4,3. Således har Handölsdalen och Mittådalen god tillgång till höjdlägen för sommarens värmeperioder medan Ruvhten och särskilt Idre har små arealer över 1 000-metersnivån.

Tabell 6.6. Säsongbeten.

Sameby	Grönbete i km ²	Vinterbete i km ²
Handölsdalen	1 019,9	1 091,9
Mittådalen	653,8	979,1
Ruvhten	209,4	417,0
Idre	189,2	971,0

Tabell 6.7. Höjdlägen och impediment i grönbetesområdet.

Sameby	Arealer över 1 000 metersnivån i % av nettoarealen	Impediment i procent av nettoarealen
Handölsdalen	33,3	9,9
Mittådalen	21,9	4,0
Ruvhten	9,1	3,9
Idre	4,3	10,9

Sammanfattning

En genomgående svaghet för renskötseln i området är avsaknad av naturliga gränser för samebyarna. Där naturligt sammanhängande betesmarker ligger på ömse sidor om riksgränsen bör strävan vara att möjliggöra ett gränsoverskridande marknyttjande. Trots denna ambition måste avsaknad av naturliga strövningshinder många gånger åtgärdas med stängsel. I sådana fall måste största vikt läggas på att stängselsträckningen bidrar till att ett effektivt strövningshinder skapas. Ruvhten och i än högre grad Idre har små arealer över 1000-meters nivån för sommarens värmeperioder.

Det visas till **karta 6.1–6.5**.

6.3 Sakutskottets förslag

Essand – Handölsdalen

Sakutskottet föreslår att Handölsdalen sameby har överträdelsesrätt i området mot Nesjön. Essand rbd har överträdelsesrätt i området väster om Enan. Stängslet längs riksgränsen rivs. Ett konventionsstängsel byggs från Nesjön till Nedalssjön.

Mittådalen – Riast/Hylling

Inga förslag til gränsoverskridande renbete.

Ruvhten – Femund

Inga förslag til gränsoverskridande renbete.

Idre nya – Elgå

Inga förslag til gränsoverskridande renbete.

Girjäläšvuohta

- Bendiksen, A. (1985) Rapport. Vedlegg 4 i: Utredning angående alternative vinterbetesmuligheter på svensk område för renägare i Nordland och utökat sommarbete i Norge för svenska samebyar. Landbruksdepartementet Oslo, Utrikesdepartementet Stocholm, 1986.
- Brunvoll, F. o.a. (redaksjonsutvalg) (1994). Naturmiljøet i tall 1994. Statistisk Sentralbyrå, Direktoratet for naturforvaltning og Statens Forurensningstilsyn.
- Brunvoll, Frode mv. Naturmiljøet i tall 1994. Statens Kartverk, GRID Arndal 1994.
- Dahl, Rolv, Harald Sveian, Morten K. Thorsen (Red.) (1997): Nord-Trøndelag og Fosen – Geologi og landskap. Norges geologiske undersøkelse.
- Fredén, C. (temaredaktør) 1998. Sveriges Nationalatlas. Berg och jord. Sveriges geologiska undersökning.
- Gustavsson, Knut (1989). Rennäringen. En presentasjon för skogsfolk. Skogsstyrelsen Jönköping.
- Gaare, E., T. Skogland og B. R. Thomson 1970. Villreinens næringsvaner og adferd. Hardangervidda januar–juni 1970. Progresjonsrapport. Statens viltundersøkelser, Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske og Norsk Internasjonalt Biologisk Program (IBP/UM) Referansen vil bli oppdatert).
- Jacobsen, E. og S. Skjenneberg (1972). Fordøyeligheten av lav og tilskuddsfor til rein. Statens Reinforsøk, Melding nr 4.
- Johansen, Bernt E., Stein Rune Karlsen og Hans Tømmervik 1995. Vegetasjonskartlegging o norsk-svenske konvensjonsområder. NORUT.
- Kalstad, Johan Albert. 1997. Reindriftsgrupper og tradisjonelt driftsmønster i nordre Norland. Foreløpig utkast til del II. Tromsø Museum (IMV).
- Kosmo, Ansgar (1988). Forslag til nye distrikts- og områdegrenser mellom Nordland og Nord-Trøndelag Reindriftsområde. Reindriftsforvaltningen.
- Lenvik, Dag 1988. Utvalgsstrategi i Reinflokken. Reindriftsforvaltningen, Alta.
- Lyftingsmo, E. 1974. Norske Fjellbeiter. Oversyn over Fjellbeite i Troms og nordre del av Nordland. Selskapet for Norges Vel.
- Lyftingsmo, E. 1968. Siso kraftverk. Skade på reindriften. Uttalelse fra reindriftssakkyndige.
- Lyftingsmo, E. 1971. Rana kraftverk. Tillegg til utredning.
- Lyftingsmo, E. og A. Pleym 1966. Rana Kraftverk. Regulering av Bjerka Plura. Sakkyndig utredning.
- Lyftingsmo, Erling 1967. Fjellbeite i Nord-Trøndelag. (Tillegg til bind I, VI, XI, og XII) Skjækerfjell.
- Lyftingsmo, Erling 1969. Steinfjella–Namsskogan–Rørvik. Tillegg til Norske Fjellbeiter. Selskapet for Norges Vel.
- Lyftingsmo, Erling og Bjørn Prestvik (1968). Riasten og Hyllingen Reinbeitedistrikt. Oversikt over takstlinjer i Essand distrikt. Tillegg til Norske fjellbeite, bind XI. Sør-Trøndelag.
- Lyftingsmo, Erling og Ivar Heroug 1959. Norske fjellbeiter bind XIII, Oversyn over fjellbeitene i Nordland. Utgjeve av Det KGL. Selskap for Norges Vel.
- Nordisk ministerråd. Reindrift i Nordvest-Europa 1998 – biologiske muligheter og begrensninger.
- Prestbakkmo, Hans 1997. Forslag til ny distriktsinndeling for Troms. Reindriftsforvaltningen. Reinbeitedistrikt.
- Ruong, Israel (1964). Jåhkåkaska Sameby. Särtryk ur Svenska Landsmål och Svensk Folkeliv.
- Skjenneberg og Slagsvold. Reindriften og dens naturgrunnlag.
- Svenska Samernas Riksförbund m fl. Svensk rennärning.
- Tømmervik, H. og L. Villmo (1988). Reinbeiteundersøkelser i Kappfjell/Bindal – Kolbotn distrikter 1972, -73, -74, -87.
- Utenriksdepartementet 1967. Innstilling avgitt av den norsk-svenske reinbeitekommissjonen av 1964.
- Utrikesdepartementet Stockholm, 1986. Utredning angående alternative vinterbetesmuligheter på svenska områden för renägare i Nordland och utökat sommarbete i Norge för svenska samebyar. Lantbrukdepartementet Oslo, Utrikesdepartementet Stockholm.
- Villmo, L. 1973. Skjomenreguleringene. Reindriftsskjønnet. Utredning av reindriftssakkyndig.
- Villmo, L. 1979. Beiteundersøkelser i Mauken, Troms Fylke. Statskonsulenten i Reindrift.
- Villmo, L. og Bror Saiiton 1980 Befaring august 1980 av konvensjonsbestemte vinterområder for norsk rein i Sverige. (Notat.)
- Villmo, Loyd (1979). Beiteundersøkelser Distrikt 9 B Hartkjøl. Statskonsulenten i Reindrift.
- Vorren, Ørnulf 1986. Reindrift og nomadisme på Helgeland.
- Vorren, Ø. 1986. Reindrift og nomadisme på Helgeland. Tromsø Museums Skrifter XXI, 1. Novus Forlag Oslo.
- Warenberg, Kristina m.fl. Flora i renbetesland.

Litteraturlista

- Bendiksen, A. (1985) Rapport. Vedlegg 4 i: Utredning angående alternative vinterbetesmuligheter på svensk område for renägare i Nordland och utökat sommarbete i Norge för svenska samebyar. Landbruksdepartementet Oslo, Utrikesdepartementet Stocholm, 1986.
- Brunvoll, F. o.a. (redaksjonsutvalg) (1994). Naturmiljøet i tall 1994. Statistisk Sentralbyrå, Direktoratet for naturforvaltning og Statens Forurensningstilsyn.
- Brunvoll, Frode mv. Naturmiljøet i tall 1994. Statens Kartverk, GRID Arndal 1994.
- Dahl, Rolv, Harald Sveian, Morten K. Thorsen (Red.) (1997): Nord-Trøndelag og Fosen – Geologi og landskap. Norges geologiske undersøkelse.
- Fredén, C. (temaredaktør)1998. Sveriges Nationalatlas. Berg och jord. Sveriges geologiska undersökning.
- Gustavsson, Knut (1989). Rennäringen. En presentasjon för skogsfolk. Skogsstyrelsen Jönköping.
- Gaare, E., T. Skogland og B. R. Thomson 1970. Villreinens næringsvaner og adferd. Hardangervidda januar–juni 1970. Progresjonsrapport. Statens viltundersøkelser, Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske og Norsk Internasjonalt Biologisk Program (IBP/UM) Referansen vil bli oppdatert).
- Jacobsen, E. og S. Skjenneberg (1972). Fordøyeligheten av lav og tilskuddsfor til rein. Statens Reinforsøk, Melding nr 4.
- Johansen, Bernt E., Stein Rune Karlsen og Hans Tømmervik 1995. Vegetasjonskartlegging o norsk-svenske konvensjonsområder. NORUT
- Kalstad, Johan Albert. 1997. Reindriftsgrupper og tradisjonelt driftsmønster i nordre Norland. Foreløpig utkast til del II. Tromsø Museum (IMV).
- Kosmo, Ansgar (1988). Forslag til nye distrikts- og områdegrensar mellom Nordland og Nord-Trøndelag Reindriftsområde. Reindriftsforvaltningen.
- Lenvik, Dag 1988. Utvalgsstrategi i Reinflokken. Reindriftsforvaltningen, Alta.
- Lyftingsmo, E. 1974. Norske Fjellbeiter. Oversyn over Fjellbeite i Troms og nordre del av Nordland. Selskapet for Norges Vel.
- Lyftingsmo, E. 1968. Siso kraftverk. Skade på reindriften. Uttalelse fra reindriftsakyndige.
- Lyftingsmo, E. 1971. Rana kraftverk. Tillegg til utredning.
- Lyftingsmo, E. og A. Pleym 1966. Rana Kraftverk. Regulering av Bjerka Plura. Sakkyndig utredning.
- Lyftingsmo, Erling 1967. Fjellbeite i Nord-Trøndelag. (Tillegg til bind I, VI, XI, og XII) Skjækerfjell
- Lyftingsmo, Erling 1969. Steinfjella–Namsskogan–Rørvik. Tillegg til Norske Fjellbeiter. Selskapet for Norges Vel.
- Lyftingsmo, Erling og Bjørn Prestvik (1968). Riasten og Hyllingen Reinbeitedistrikt. Oversikt over takstlinjer i Essand distrikt. Tillegg til Norske fjellbeite, bind XI. Sør-Trøndelag.
- Lyftingsmo, Erling og Ivar Heroug 1959. Norske fjellbeiter bind XIII, Oversyn over fjellbeitene i Nordland. Utgjeve av Det KGL. Selskap for Norges Vel.
- Nordisk ministerråd. Reindrift i Nordvest-Europa 1998 – biologiske muligheter og begrensninger.
- Prestbakkmo, Hans 1997. Forslag til ny distriktsinndeling for Troms. Reindriftsforvaltningen. Reinbeitedistrikt.
- Ruong, Israel (1964). Jåhkåkaska Sameby. Särtryk ur Svenska Landsmål och Svensk Folkeliv
- Skjenneberg og Slagsvold. Reindriften og dens naturgrunnlag.
- Svenska Samernas Riksförbund m fl. Svensk rennärning.
- Tømmervik, H. og L. Villmo (1988). Reinbeiteundersøkelser i Kappfjell/Bindal – Kolbotn distrikter 1972, -73, -74, -87.
- Utenriksdepartementet 1967. Innstilling avgitt av den norsk-svenske reinbeitekommissjonen av 1964.
- Utrikesdepartementet Stockholm, 1986. Utredning angående alternative vinterbetesmuligheter på svenska områden för renägare i Nordland och utökat sommarbete i Norge för svenska samebyar. Lantbrukdepartementet Oslo, Utrikesdepartementet Stockholm.
- Villmo, L. 1973. Skjomenreguleringene. Reindriftsskjønnet. Utredning av reindriftsakyndig.
- Villmo, L. 1979. Beiteundersøkelser i Mauken, Troms Fylke. Statskonsulenten i Reindrift
- Villmo, L. og Bror Saiiton 1980 Befaring august 1980 av konvensjonsbestemte vinterområder for norsk rein i Sverige. (Notat.)
- Villmo, Loyd (1979). Beiteundersøkelser Distrikt 9 B Hartkjøl. Statskonsulenten i Reindrift.
- Vorren, Ørnulf 1986. Reindrift og nomadisme på Helgeland.
- Vorren, Ø. 1986. Reindrift og nomadisme på Helgeland. Tromsø Museums Skrifter XXI, 1. Novus Forlag Oslo.
- Warenberg, Kristina m.fl. Flora i renbetesland.